

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Modernkor Program

Csanád vármegye képvisellete a reformkori országgyűléseken (1825–1848)

Doktori (PhD) értekezés

Készítette:

Deák Ádám

Témavezető:

Prof. Dr. Deák Ágnes

Szeged

2023

Nyilatkozat

Alulírott Deák Ádám, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Modernkor Program hallgatója nyilatkozom, hogy Csanád vármegye képviselete a reformkori országgyűléseken (1825–1848) című doktori értekezés a saját, önálló munkám. A munkámban hivatkozott szakirodalmat a szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően használtam fel.

Szeged, 2023. november 2.

Deák Ádám

Köszönetnyilvánítás

Legelőször szeretném megköszönni a konzulensemnek, Prof. Dr. Deák Ágnesnek, hogy az alapképzés, a mesterképzés és a PhD tanulmányaim alatt is időt és energiát nem sajnálva segítette a munkámat. Köszönöm a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói és Szegedi Levéltár dolgozóinak, hogy segítették és támogatták a kutatásomat. Köszönöm a családomnak és a barátaimnak, hogy támogattak a tanulmányaim alatt. Végezetül szeretném megköszönni az SZTE Móra Ferenc Szakkollégiumnak, hogy nem csak az otthonom lehetett, hanem a szakmai fejlődésemet is segítette.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	6
A magyar rendi országgyűlések működése	6
A követutasítások	10
A reformkor periodizációjának problémája.....	16
Csanád vármegye nemessége és tisztkara 1825–1848 között	18
Az 1825/27. évi országgyűlés	45
A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása	48
Tököly Péter	49
Nyéky Mihály	50
Az 1825. évi anyautasítás	51
Az országgyűlés megnyitása, sérelmek betérjesztése.....	54
Az adó körüli kérdések, a jobbágytelken lakó nemesség összeírása és adó alá vonása	60
A papírpénz körüli viták	68
A sérelmek és kívánatok betérjesztése, a király válasza	70
Az országgyűlés eredményei	75
Az 1830. évi országgyűlés	77
A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása	77
Az 1830. évi anyautasítás	78
Az országgyűlés megnyitása, Ferdinánd főherceg megkoronázása	81
Az újoncok és adók megajánlása körüli vita	83
A magyar nyelv ügye.....	87
Az országgyűlés eredményei	88
A Csanád vármegyei rendek véleménye a rendszeres bizottsági munkákról (1832)	91
Az 1832/36. évi országgyűlés	109
A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása	109
Az 1832. évi anyautasítás	110
Vásárhelyi János	113
Návay László	114
Tarnay Mihály	115
Az országgyűlés megnyitása, a rendszeres bizottsági munkák sorrendje körüli viták	115

A magyar nyelv és a sajtó ügye	120
Vallásügyi kérdések.....	124
Az úrbéri munkálat vitái	129
A jogügyi munkálat vitái	144
A szólásszabadság sérelme	148
Az V. Ferdinánd címzése körüli viták	150
Egyéb ügyek az országgyűlésen	153
Az országgyűlés eredményei	155
Az 1839/40. évi országgyűlés	160
A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása	161
Bíró Imre.....	163
Návay Tamás	164
Az 1839. évi anyautasítás	165
Az országgyűlés megnyitása	169
A Pest vármegyei sérelem, gróf Ráday Gedeon ügye	172
A szólásszabadság ügye.....	178
A katona újoncok megajánlása és az adó kérdése	184
Az úrbéri törvények javítása.....	188
A magyar nyelv és a sajtó ügye	191
Vallásügyi kérdések.....	192
Az országgyűlés eredményei	194
Az 1843/44. évi országgyűlés	198
Csanád vármegye politikai viszonyai az 1840-es évek első felében	198
A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása	199
Bánhidya Albert	200
Kállay Ödön.....	202
Az 1843. évi anyautasítás	204
Az országgyűlés megnyitása	209
A magyar nyelv ügye és a nemzetiségi kérdés	211
A szabad királyi városok ügye.....	215
Vallásügyi kérdések.....	225
Tisztviselő- és követválasztási kérdések	227
A közteherviselés ügye	231

Egyéb ügyek	234
Az országgyűlés eredményei	236
Az 1847/48. évi országgyűlés	242
Csanád vármegye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében.....	244
A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása	252
Rónay János.....	255
Posonyi Ferenc	257
Az 1847. évi anyautasítás	257
Az országgyűlés megnyitása	262
Az adminisztrátori rendszer körüli sérelmek.....	265
A reformjavaslatok tárgyalásának első szakasza.....	274
A reformjavaslatok tárgyalásának második szakasza – A forradalmak hatása az országgyűlési tanácskozások menetére	276
Az országgyűlés eredményei	286
Összegzés	293
Bibliográfia	300
Függelék	349

Bevezetés

Disszertációmban arra vállalkozom, hogy bemutassam Csanád vármegye országgyűlési szereplését 1825–1848 között a követutasítások, követjelentések, országgyűlési naplók és a szakirodalmi munkák alapján. Csanád vármegye történetéről kevés monográfiát, tanulmányt publikáltak, így munkámmal a vármegye helytörténete is gazdagodhat.¹ Makó város történetének ugyan megjelent a monografikus feldolgozása hat kötetben 1992–2008 között, de az csak részlegesen érinti Csanád vármegye történetét. Ezek a korábbi publikációk Csanád vármegye reformkori országgyűlési szerepére egyáltalán nem térnek ki.²

Munkában a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltárában található követutasításokat és követi jelentéseket használtam elsődleges forrásokként. Emellett áttekintettem az országgyűlési naplókat és írásokat, amelyekben a követek felszólalásait, illetve az alsó- és felsőtábla közötti üzenetváltásokat, fel- és leiratokat rögzítették. Továbbá érdemes megemlíteni, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a kancelláriai iratok között, József nádor iratai között és Takáts Sándor hagyatékában számos vármegye követutasítása megtalálható, ez utóbbi másolatoknak az összehasonlítása az eredeti megyei iratokkal azonban elengedhetetlen.³

A bevezetőben röviden átfogó képet vázolok fel a magyar rendi országgyűlések működéséről, majd megvizsgálom a követutasítások szerepét, fontosságát, azt, hogy a reformkori követutasításokról és követjelentésekről milyen forrásközlések, tanulmányok és feldolgozási tervek jelentek meg korábban. Végezetül a reformkor periodizációjával kapcsolatos kérdéseket taglalom, hiszen a kutatók között nincs egyetértés a tekintetben, hogy mikortól is számítandó annak kezdő időpontja.

A magyar rendi országgyűlések működése

A rendi országgyűlések működésének alapját az 1608. évi koronázás utáni 1. törvénycikk képezte, ez a törvénycikk hozta létre az alsó- és felsőtáblát.⁴ Mailáth János és Beöthy Ákos úgy vélekedett, hogy ennek ellenére a végleges kettéválás csak az 1681. évi soproni diétán történt meg.⁵ Kérészy Zoltán is hasonlóképp foglalt állást: Az 1608. és 1637. évi

¹ PALUGYAY 1855; BOROVSZKY 1896; BOHDANECZKY 1940

² TÓTH 1992; BLAZOVICH 1993; TÓTH 1998; SZABÓ 2002; TÓTH 2004; TÓTH 2008

³ MNL OL, N 22; MNL OL, N 119

⁴ 1000 ÉV: 1608. évi koronázás utáni 1. törvény (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=60800201.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3DI608> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

⁵ MAILÁTH 1831: 9.; BEÖTHY 2011: II/1. 149.; vö. RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 114. (57. országos ülés, 1833. július 5.); KÖLCSEY 2000: 186.: A szatmári követ, Kölcsey Ferenc 1833. június 4-én és a trencsényi követ, Borsiczky István az 1833. július 5-én tartott beszédekben szintén arra hivatkozott, hogy a soproni

országgyűléseken a főrendek a nádornál, a köznemesek az országházban gyűltek össze, de ekkor még nem vált állandóvá a külön ülésezés.⁶ A király és az országgyűlés közösen gyakorolta a törvényhozás jogát. Minden javaslatot három lépcsőben tárgyaltak, és csak az alsótáblának és a királynak volt kezdeményezési joga. A felsőtáblán a világi és egyházi főrendek foglaltak helyet (grófok, bárók, hercegek, püspökök, érsekek), valamint királyi tisztségviselők (főispánok, zászlósurak), elnöke a nádor, helyettese az országbíró volt. (Habsburg József főherceg [1796–1847] és fia, István [1847–1848] viselték a nádori tisztséget a vizsgált időszakban.) Az alsótáblán a személynök elnökölt (helyettese az alnádor), itt a vármegyék, a szabad királyi városok, a szabad kerületek, a kapcsolt részek és a káptalanok követei, valamint a Királyi Tábla tagjai foglaltak helyet, illetve itt találjuk a távollevő főrendek követeit is szavazati jog nélkül.⁷ Az „országgyűlési ifjak” is helyet kaptak az országgyűlésen, de csak a karzaton lehettek jelen a tárgyalások alatt, ők jogi gyakorlatot végző, ügyvédi vizsga előtt álló személyek voltak, akik szintén írtak tudósításokat a törvényhatóságoknak vagy főnemeseknek. Olykor sok gondot okoztak az ifjak, mivel egy-egy nem tetsző beszéd közben bekiabáltak, fütyültek, hangoskodtak. Az alsótábla az egykori Magyar Királyi Kamara épületében ülésezett Pozsonyban, míg a felsőtábla ülései a pozsonyi Prímási palotában folytak. Az országgyűlések részét képezték az ún. kerületi ülések is, amelyek a megyék magántanácskozásai voltak, így a bécsi udvar befolyása nélkül, előzetesen meg tudták vitatni a legfontosabb ügyeket. A kerületi üléseknek az eredete, kialakulása nem tisztázott, valószínűleg már a 16–17. században is sor kerülhetett ilyen tanácskozásokra. A négy kerület (Dunán inneni, Dunán túli, Tiszán inneni, Tiszán túli) kezdetben még külön tartotta az üléseit. Beöthy Ákos úgy vélekedik, hogy 1790-től a kerületek már együtt üléseztek.⁸ Récsi Emil és Vaszary Kolos szerint erre csak 1802-től került sor.⁹ Kecskeméti Károly több forrást és szakirodalmat megvizsgálva arra a következésre jutott, hogy 1802-ben és 1805-ben még külön ülésezhettek a kerületek, és csak 1807-től együtt.¹⁰ Dobszay Tamás arra hivatkozik, hogy ugyan 1802-ben, 1805-ben és 1808-ban is tartottak a megyék közös kerületi üléseket, azonban ez a gyakorlat csak 1825-ben vált véglegessé.¹¹ Széchenyi István mindenesetre arról írt a naplójában, hogy 1825-ben döntöttek úgy a megyék, hogy együtt

országgyűléstől ülésezik külön a két tábla, mivel a terem nem volt elég nagy, így két külön helyiségben tanácskoztak.

⁶ KÉRÉSZY 1906: 3., 6–7.; SZJÁRTÓ 2010a: 77.

⁷ PALUGYAY 1844: I. 130–157.; KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: I. 55–72.; KECSKEMÉTI 2008: 76–80.

⁸ BEÖTHY 2011: I/2. 304.; II/1. 147–158.

⁹ RÉCSI 1861: 402–403.; VASZARY 1883: 11.

¹⁰ KECSKEMÉTI 2008: 98–99.

¹¹ DOBSZAY 2019: 197–202.

tartják a kerületi üléseket.¹² A rendi országgyűléseken még nem alkottak házszabályokat, így mindenki annyiszor szólalt fel, ahányszor csak akart. Ugyanúgy tanácskozási rendet sem alakítottak ki.

Az országgyűlés összehívásáról a király: I. Ferenc (1792–1835) és fia, V. Ferdinánd (1830/1835–1848) rendelkezett, ezután kiküldték a meghívókat a négy rend tagjainak. Az 1655:49.,¹³ az 1715:14.,¹⁴ az 1791:13., az 1827:5. törvények kimondták, hogy háromévente össze kell hívni az országgyűlést, azonban az uralkodók ezt gyakran nem tartották be, kivéve az 1825/27. évi diétától kezdődően. A főrendi tagok személyre szóló királyi meghívó levelet kaptak, ezért őket regalistáknak nevezték, az ő részvételük kötelező volt a diétán. Akadályoztatás esetén követet (ablegátust) kellett küldeniük az alsótáblára (szavazati jog nélkül), ez a szabály vonatkozott a főrendek özvegyeire is. A két tábla üzenetváltásokkal kommunikált egymással (az 1830. évi országgyűléstől az alsótábla magyarul küldte az üzeneteit a hagyományos latin nyelv helyett, a felsőtábla viszont csak az 1832/36. évi országgyűléstől viszonzta ezt), azonban sokszor 10–15 üzenetváltás is történt egy tárgyban, mivel nem tudtak megegyezni bizonyos kérdésekben. Ha a felsőtábla is jóváhagyta a javaslatot, akkor felírást intéztek a királyhoz, aki elfogadta vagy visszaküldte a törvényjavaslatot újratárgyalás végett. Ez utóbbi esetben a kerületi ülésről vagy az alsótábláról indult újra a folyamat. A királynak szóló feliratokat és az általa kibocsátott leiratokat elegyes gyűlésen hirdették ki, ahol mindkét tábla tagjai részt vettek.

A vármegyéknek és a kerületeknek egy-egy szavazata volt, míg a szabad királyi városi és káptalani követeknek összesen egy-egy. Minden megye 2-2 követ küldhetett, azonban ha ellentétesen szavaztak, akkor „kioltották” egymás szavazatát, így az érvénytelen lett. A vármegyék követutasításokkal látták el a követeket, akiknek követniük kellett azokat. A szavazatokat rendszeresen csak az 1825/27. évi országgyűléstől kezdték el összeszámolni, előtte csak alkalmanként került arra sor, inkább a közfelkiáltással vagy mérlegeléssel való döntés volt a bevett szokás. Szijártó M. István arra a következtetésre jutott, hogy 1790 után kezdődött a szavazatszámológási gyakorlat.¹⁵ Dobszay úgy vélekedett, hogy a szavazatok összeszámolásának módja először az 1825/27. évi országgyűlésen a kerületi ülésekben gyökeresedett meg. Ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy az, amikor a bécsi udvar egy 1819-ben kiadott rendeletével egyenkénti szavazást írt elő a megyei tisztújítások

¹² SZÉCHENYI 2002: 332.

¹³ 1000 ÉV: 1655:49. törvény (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65500049.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1655> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

¹⁴ 1000 ÉV: 1715:14. törvény (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500014.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1715> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

¹⁵ SZIJÁRTÓ 2010a: 313–316.

alkalmával, hatással lehetett a diétai szavazatszámításra is.¹⁶ Vélhetően a kerületi ülésekből tevődött át az alsótáblára is a szavazatok egyenkénti megszámlálása. Valószínűleg Gergely András is ezek alapján következtetett arra, hogy csak 1833-tól jelent meg az egyenkénti szavazás az alsótáblán.¹⁷ Azonban arra is akadt példa az 1825/27. évi országgyűlésen, hogy Mailáth György személynök az alsótáblán a városi és káptalani követeket egyenkénti szavazásra szólította fel. Ez azonban olyan heves vitát váltott ki a megyei követek körében, hogy az ülést el kellett napolni.¹⁸ Összességében tehát nem lehet élesen elkülöníteni, hogy meddig, illetve mikortól használtak egy szavazási módot, a többféle határozathozatali módozat párhuzamosan létezett egymás mellett.

A városoknak számítandó egyetlen szavazat kialakulásával kapcsolatban még a reformkor idején élt Jászay Pálnak sem voltak pontos információi. Abban biztos volt, hogy a városok egyenkénti szavazatjoga a 17. században még érvényesült.¹⁹ A felsőtáblán sohasem számolták össze a szavazatokat, hanem a főrendi tagok nyilatkozatai alapján döntött a nádor. A követek felszólalásait az országgyűlési naplókból jegyezték fel, kezdetben még csak összefoglalóan, két hasábosan magyar és latin nyelven. Az 1830. évi országgyűlésen már külön magyar és külön latin nyelvű napló készült, a későbbiekben pedig csak magyar nyelven vezették azt. Az 1839/40. évi országgyűléstől gyorsírókat is alkalmaztak, akik szó szerint lejegyezték a beszédeket. A követek így tudták igazolni küldőik előtt, hogy betartották az utasításukat. A kerületi üléseken hivatalosan nem vezettek naplót a bécsi udvar és egyes főrendi tagok ellenzésének köszönhetően, azonban a követek rendszeresen beszámoltak a küldőiknek a kerületi ülések eseményeiről is. Példaként említhetjük Guzmics Izidor pannonhalmi bencés tanár naplóját, aki felkérte a barátait, hogy írjanak tudósításokat számára az 1825/27. és 1830. évi országos és a kerületi ülésekről.²⁰ Végül csak az 1843/44. évi országgyűlés kerületi ülés naplói jelentek meg nyomtatásban Kovács Ferenc jóvoltából, méghozzá évtizedekkel később, 1894-ben.²¹ A felsőtáblán csak az 1839/40. évi országgyűléstől kezdődően vezettek naplót.

¹⁶ DOBSZAY 2019: 219–228.

¹⁷ GERGELY 1980: 715.

¹⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 314–315. (129. országos ülés, 1826. augusztus 7.): A Vas vármegyei követek például kijelentették, hogy utasításukban az szerepel, hogy amíg az országgyűlés koordinációja nem történik meg, addig az országos ülésekben a köztárgyakról ne egyenkénti voksolással döntsenek, hanem a régi szokás szerint.

¹⁹ JÁSZAY 1843; SZÖCS 1996: 19–29.; CZOCH 2005: 291–310.; KECSKEMÉTI 2008: 83–85.

²⁰ VASZARY 1883: 1–5.; VASZARY 1885

²¹ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44

A reformkori országgyűlések közül eddig csak az 1839/40. évi országgyűlésnek készült modern történelmi feldolgozása Erdmann Gyula révén.²² Melkovics Tamás a főrendi ellenzék megalakulását követte nyomon szintén az 1839/40. évi országgyűlésen.²³ Dobszay Tamás elsősorban a rendi országgyűlések 1790–1848 közötti működését, szerkezetét vizsgálta.²⁴ Pálmány Béla a rendi országgyűlésen résztvevő személyek életrajzát állította össze.²⁵ Barta István ugyan 1951-ben megírta az 1847/48. évi országgyűlés történetét Kossuth Lajos szemszögéből, azonban szükséges lehet új források bevonásával, modern szemléletben újra feldolgozni ezen diéta eseményeit is.²⁶

A követutasítások

A követutasítások²⁷ alapjaiban határozták meg a rendi országgyűlések működését. Miután a király szétküldte a törvényhatóságoknak az országgyűlési meghívólevelet, azok kisebb bizottságokban kidolgozták az anyautasításokat, amelyek részletesen kidolgozottak voltak, hiszen próbáltak minden a megye nemessége által fontosnak vélt kérdésben utasítást adni a követeknek, mivel a küldöttek nem dönthettek önállóan. Ha a követek mégis eltértek attól, akár vissza is hívhatták őket, és mást küldhettek helyettük. A követeknek általában esküt kellett tenniük, hogy az utasításokat pontosan betartják és a megye akaratát hűen képviselik. Ahogy haladtak az országgyűlési tárgyalások, újabb ügyek is felmerülhettek, ekkor a követeknek pótutasítást kellett kérniük, és megvárniuk annak megérkezését. A követeknek általában heti-kétheti rendszerességgel kellett jelenteniük a küldöiknek, ha fontos ügy felmerült, akkor sűrűbben is. A pótutasításokat általában ugyanaz a bizottság dolgozta ki, amely az anyautasítást is megfogalmazta, de külön bizottságokat is felállíthattak. Palugyay Imre 1844-ben negatívan nyilatkozott a követutasításokról, mivel a megyék bármikor módosíthatták azokat: „ez ingadozóság' egyike nemzetünk' gyarlóságának, mellyen csak kifejtett nemzetiség 's czélszerű választó törvény segélhelnek.”²⁸ Lassan általánosan elfogadottá vált a reformmozgalmon belül, hogy a majdani reformok során a követutasításokat el kell törölni.

A követutasításokkal kapcsolatban jelenleg kevés átfogó forráskiadással rendelkezünk, mindössze Borsod, Zala és részben Zemplén vármegye, valamint Debrecen szabad királyi

²² ERDMANN 2014

²³ MELKOVICS 2020

²⁴ DOBSZAY 2019

²⁵ PÁLMÁNY 2011; PÁLMÁNY 2019

²⁶ KLÖM 1951

²⁷ SÁPI 1963b: 213–220.

²⁸ PALUGYAY 1844: I. 147–148.

város utasításairól készült feldolgozás.²⁹ Azonban ezen forrásfeltárások többsége is hiányos. Molnár András modernizált átiratban közli Zala vármegye reformkori követutasításait és követjelentéseit, de kevés magyarázó lábjegyzettel ellátva. (Ennek ellenére ez tekinthető a legteljesebb és legrészletesebb munkának.) Seresnő Szegőfi Anna betűhíven közli ugyan Borsod megye anyautasításait, a pótutasításokhoz azonban csak a levéltári jelzetet adja meg. Ha ezeket is feldolgozta volna, még több hasznos információhoz juthattak volna a kutatók. Emellett a munka nem tartalmaz lábjegyzeteket, így csak magukra a forrásokra lehet hivatkozni. Bodnár Imre csak összefoglalóan közli Zemplén megye követutasításait, s egy-egy követutasításon belül a szerinte lényegtelen pontokat egyszerűen kihagyta. A későbbiekben szükséges lenne ezen utasítások újbóli és teljes körű feltárása. Gazdag István szintén betűhíven közli Debrecen város követutasításait, de jegyzeteket az ő munkája sem tartalmaz.

A forráskiadások mellett néhány vármegye követutasításával kapcsolatban születtek tanulmányok, újságcikkek, amelyek csak részleteket, összefoglalókat nyújtanak az utasításokról. Egyes kiadványok önállóan mutatják be a vármegyék országgyűlési szerepét és a követutasításokat, míg más utasítások csak összefoglalóan jelentek meg egy-egy megyetörténeti monográfiában.

Már a korabeli sajtóban is foglalkoznak a követutasításokkal és a vármegyék országgyűlési szerepével. A *Budapest Híradó*, a *Jelenkor*, a *Nemzeti Ujság*, és a *Pesti Hirlap* számos vármegye követutasítását közölte összefoglalóan 1843-ban és 1847-ben.³⁰

Természetesen szép számmal születtek már olyan tanulmányok, melyekben tudományos jelleggel egy-egy vármegye követutasításáról és országgyűlési szerepéről olvashatunk. Kun Róbert Zaránd vármegye követutasításának néhány pontját közli az 1841-ben összehívott erdélyi országgyűlés kapcsán. Berkeszi István és Cseh Lajos Temes vármegye 1825–1844 közötti országgyűlési szerepét vizsgálta, s a követutasításokból és követjelentésekből is közöltek részleteket. Kerekes György Zemplén vármegye 1825 és 1848 közötti követutasításait kutatta, elsősorban közgazdasági ügyek tekintetében. Munkája az *Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez* című folyóirat 1899. évi számaiban is megjelent. Melhárd Gyula Somogy vármegyének az 1661–1812 közötti rendi országgyűléseken betöltött szerepét kutatta. Hegyi Károly *Zala megyei követutasítások a reformkorszakból* címmel írta

²⁹ BODNÁR 1940; GAZDAG 1989; SERESNŐ 1987; MOLNÁR 2003

³⁰ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. szeptember 7., 657. sz. – 1847. november 11., 694. sz.; PESTI HIRLAP 1843. február 9., 220. sz. – 1843. június 1., 252. sz., 1847. szeptember 5., 944. sz. – 1847. november 16., 985. sz.; JELENKOR 1843. március 23., 23. sz. – 1843. június 18., 48. sz., 1847. szeptember 5., 71. sz. – 1847. november 28., 95. sz.; TUDÓSÍTÁSOK 1847. szeptember 12., 555. sz. – 1847. november 5., 586. sz.

meg a doktori disszertációját 1926-ban. Záhony Béla Borsod vármegye 1825–1848 közötti reformkori utasításait dolgozta fel, amely lényegében megegyezik Seresné Szegőfi Anna forráskiadásával annyi eltéréssel, hogy Záhony csak összefoglalja a legfontosabb utasításokat. Sági Vilmos *Békés megyei követutasítások* címmel jelentette meg tanulmányát, azonban egy-két konkrét békési követutasításon kívül inkább általánosságban magával a követutasítási rendszerrel foglalkozott. Degré Alajos két tanulmányában Zala vármegye követutasításait vizsgálta, az egyikben átfogóan az utasításokat, a másikban az 1839-es követutasításokat tekintette át részletesebben. Varga János a *Megye és haladás a reformkor derekán* című két részes tanulmányában számos ügyet körüljárva – mint például az adózás kérdése, ösiség eltörlése, pénzügy, kereskedelem – ütköztette a vármegyék álláspontját az 1840-es évek elején. Braun Sándorné és Csapó Mária Tolna vármegye politikai közéletét, országgyűlési szerepét és követutasításait elemezte. Horváth István Nógrád vármegye politikai helyzetéről és 1825-ös utasításaiból készített tanulmányt. Erdmann Gyula a *Zemplén vármegye reformellenzéke 1830–1836* című könyvében az 1832-es zempléni anyautasításból közöl részleteket. Tilcsik György Vas vármegye politikai helyzetét vizsgálta az 1843-as anyautasításokon keresztül. Bagi Gábor a Jászkun Kerület országgyűlési szerepét és követutasításait elemezte. Pók Judit Szabolcs vármegye 1825/27-es országgyűlési szerepét vizsgálta, melyben a vármegye követutasításait is közölte. Dombovári Ádám a vármegyei választások kérdéskörét járta körül például Abaúj, Bars, Borsod, Heves, Szepes, Temes, Tolna, Zólyom, Arad, Győr, Baranya, Árva vármegyék 1843-as anyautasításain keresztül. Tanulmányában számos követutasítást megvizsgált, felhasználva József nádor titkos levéltárában található iratokat is. Erdmann Gyula az 1839/40. évi országgyűléssel foglalkozó, már említett könyvében például a szólás-, vallás- és sajtószabadság, a kereskedelem, az úrbéres ügyek kérdésében hasonlította össze több megye követutasítását.³¹

Meg kell említenünk továbbá olyan műveket is, melyekben egy-egy követutasítás, ha nem is fő vizsgálati tárgyként, de tárgyalásra került. Galgóczy Károly Pest vármegyéről szóló monográfiájában a megye 1843. évi anyautasítását közli. Reizner János a Szegedről szóló monográfiáiban, Habermann Gusztáv pedig a Rengey-Aigner Ferdinánd életét taglaló munkájában közöl részleteket Szeged város 1839. és 1843. évi követutasításairól. Szederkényi Nándor Heves vármegyéről szóló munkájában a vármegye néhány követutasítását mutatja be. Zsilinszky Mihály Csongrád vármegye történetét írta meg, s munkájában a követutasításokat

³¹ KUN 1891: 51–57; BERKESZI 1894–1897; CSEH 1903–1904; KERESKES 1898–1899; MELHÁRD 1905; MOLNÁR 2003: 7.; ZÁHONY 1929; SÁPI 1963a; DEGRÉ 1974; DEGRÉ 1976; BRAUN 1978; VARGA 1980–1981; CSAPÓ 1989; ERDMANN 1989: 57–59.; HORVÁTH 1980: 710.; HORVÁTH 1989a; HORVÁTH 1989b: 43–47.; TILCSIK 1990a; BAGI 1991; PÓK 1994; DOMBOVÁRI 2010b; ERDMANN 2014: 100–118.;

is közli. A Borovszky Samu által szerkesztett Magyarország vármegyei és városai című sorozatban Szabolcs, Bars, Hont, Komárom, Esztergom, Heves, Somogy és Temes vármegyék utasításairól közölnek a szerzők információkat. Tóth Sándor pedig Sáros vármegye történetét vizsgálta, s ismertet részleteket a követutasításokból is. Barta István Pest vármegye 1847. évi követutasításait közli a *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847–48* című forráskiadásában. Az 1960-ban kiadott *Kölcsey Ferenc összes művei* második kötetében közlik a szatmári követek 1832. évi anyautasítását. A követutasítások mellett Kölcsey néhány követjelentése is megtalálható itt az 1832/36. évi országgyűlés kapcsán. Balázs Péter Győr szabad királyi város néhány követutasítását közli az 1843/44. évi országgyűlés kapcsán. A Rácz István által szerkesztett *Debrecen története* című helytörténeti monográfiában a város 1802–1844 közötti országgyűlési szerepét is vizsgálták, s a legfontosabb követutasításokat is ismertették.³²

A tárgyalt korszakunkhoz ugyan nem kapcsolódik, de említésre érdemes, hogy Nagy János – Kiss Anita – Kapitány Adrienn Pest-Pilis-Solt vármegye 18. századi országgyűlési követutasításait kutatta.³³

Az utasításokkal kapcsolatban itt közölt munkák felsorolása nem teljes körű. Ezen kívül még számos olyan vármegye monográfiával, helytörténeti tanulmánnyal számolhatunk, amely részleteket közöl követutasításokról.

A követek időszaki jelentéseit a soron következő megyegyűlésen, a végjelentést az országgyűlés bezárása után olvasták fel, amikor a követek hazatértek a megyéjükbe. A követek részletesen beszámoltak a diéta teljes tárgyalási folyamatáról, számot adtak arról, hogy az utasításokat pontosan betartották-e, ahogy arról is, milyen döntések és törvénycikkek születtek. Ezekről az iratokról még kevesebb forráskiadás áll a kutatók rendelkezésére. Molnár András és Seresné Szegőfi Anna a fentebb említett könyvekben közölnek részleteket a követjelentésekről. Emellett egy-egy megye követi végjelentése jelent meg nyomtatásban: az 1832/36. országgyűlésről Borsod vármegye követi végjelentése áll a rendelkezésünkre; az 1839/40. évi országgyűlés kapcsán Komárom, Pest és Zala vármegyék végjelentései jelentek meg nyomtatásban; az 1843/44. évi országgyűlésre vonatkozóan Békés, Borsod, Győr és Somogy vármegyék végjelentései állnak a kutatók rendelkezésére. Az itt felsorolt források

³² GALGÓCZY 1876: I. 178–194.; REIZNER 1884: I. 53–56.; REIZNER 1899a: II. 46–47.; REIZNER 1899b: III. 50–52.; HABERMANN 2000: 211–212., 305–307.; SZEDERKÉNYI 1893: 358–360., 366–367., 385., 403., 409.; ZSILINSZKY 1900; BOROVSZKY 1900: 473–477.; BOROVSZKY 1903: 407–408.; BOROVSZKY 1906: 380–382.; BOROVSZKY 1907: 520–530.; BOROVSZKY 1908: 400.; BOROVSZKY 1910: 597–609.; BOROVSZKY 1914a: 510–521.; BOROVSZKY 1914b: 377–379.); TÓTH 1912; KLÖM 1951: XI. 168–196.; KÖLCSEY 1960: II. 193–272.; BALÁZS 1980: 128–130.; RÁ CZ 1981: 202–208.

³³ KISS 2015

Ballagi Géza gyűjteményében maradtak fent, s elérhetőek a Magyar Digitális Archívumban is.³⁴ A műfaj két legismertebb darabja: Deák Ferenc és követőháza, Hertelendy Károly végjelentése 1836-ban, illetve 1840-ben, melyeket Kónyi Manó jelentetett meg *Deák Ferencz beszédei* című sorozatában.³⁵

Ha feltárnánk szélesebb körben a követutasításokat és követjelentéseket, jobban megismerhetnénk a törvényhatóságok álláspontjait, a vármegyékben folyó politikai életet, valamint az országgyűléseken tárgyalt ügyekhez fűződő javaslatokat. A diétákon folyó vitákat és a legfontosabb döntéseket már behatóan ismerjük, azonban a követutasítások feltárásával teljesebb képet kaphatnánk a reformkori országgyűlések történetéről. 1972-ben ugyan Degré Alajos és Bónis György készített egy feldolgozási útmutatót a követutasításokkal kapcsolatban, amely a levéltárosi és történészi szempontokat ötvözte, de érdemi munka nem kezdődött.³⁶ E feldolgozási útmutató a következő leglényegesebb elemeket emelte ki: A legfontosabb pont a követutasítások pontos lelőhelyének a meghatározása: Elkülönítettek-e külön levéltári állagot a követutasítások számára, vagy a többi irat közé sorolták-e be azokat? Született-e már a vármegye követutasításairól feldolgozás? Az adott törvényhatóság milyen régóta és milyen gyakran gyakorolta a követutasítás jogát? Meddig latin nyelvűek az iratok, és mikortól kezdik használni a magyar nyelvet? Kik vettek részt a követutasítások kidolgozásában, mennyire érvényesült a főispán, adminisztrátor akarata? Mennyiben „haladó szelleműek” vagy konzervatívok az utasítások? A vármegyei nemesség milyen mértékben tudta az akaratát, kívánságait és sérelmeit érvényesíteni az utasításokban? A bizottság által kidolgozott követutasításokat módosították-e vagy egyszerűen elfogadták a közgyűlésen? A követutasítások milyen pontokból álltak, milyen arányt képviseltek a személyes és vármegyei sérelmek, milyen országos politikai kérdésekben foglaltak állást? A vármegyék hányszor adtak pótutasításokat és milyen ügyekben? A követek időszaki és végjelentései mennyire befolyásolták a vármegyék álláspontját a további követutasítások kidolgozása során?

Ebből a felsorolásból jól érzékelhető, hogy Degré és Bónis feldolgozási útmutatója milyen nagy ívű feldolgozást célzott, sok kutató és intézmény együttműködését tette volna ez szükségessé. Sajnálatos, hogy komolyabb eredménye nem lett.

³⁴ BORSOD 1836; KOMÁROM 1840; PEST 1840; ZALA 1842; GYŐR 1844; BÉKÉS 1845; SOMOGY 1845; SZEMERE 1847; SERESNÉ 1987; MOLNÁR 2003

³⁵ KÓNYI 1903: I. 264–313., 488–553.

³⁶ Utasítás-tervezet a reformkori követutasítások feldolgozásához. (1972.09.25-1972.09.28-i miskolctapolcai igazgatói értekezlet 2. napirendi pont)
https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_06_LeveltariFeldolgozas_4_Segedletkeszites/?pg=904&layout=s (letöltés: 2023. 10. 28.)

Az általam alkalmazott eljárás során Csanád vármegye anya- és pótutasításait, a követek végjelentéseit betűhíven gépeltem le, azonban a forrás nagy terjedelme miatt csak az anyautasításokat közlöm. A követek legfontosabb időszaki jelentéseit és a más törvényhatóságok által küldött országgyűlési tárgyú leveleket összefoglalóan, jegyzetek formájában dolgoztam fel. Véleményem szerint a betűhív átírást leginkább addig érdemes használni, amíg egy forrás olvashatóságát és értelmezhetőségét nem befolyásolja. Másrészt a betűhív átírással más tudományágak, például a nyelvészet, irodalomtudomány munkáját is elősegíthetjük, ha például a nyelv változását akarják ezen szövegeken keresztül vizsgálni. A modernizált átíratnak is megvan ugyanakkor a maga haszna, hiszen amíg nem alakult ki egységes helyesírási mód, addig sokféleképpen írták le a szavakat, a modernizált átírás kiküszöböli ezeket a nehézségeket. (A kutatók között sincs egyetértés, hogy a forrásokat milyen módon kell közölni.)

A kutatásom során két fő nehézséggel kerültem szembe. Az első, amivel sok kutató szembesül: nincs meg az adott forrás. Jelenleg a csanádi követek 1836-os és 1840-es végjelentéseit nem leltem fel a makói levéltárban. A közgyűlési jegyzőkönyvekben ugyan megtalálható a bejegyzés azokról pár szóban összefoglalva, de a közgyűlési iratok közül kiemelték azokat, és a későbbiekben nem helyezték vissza.³⁷ A harmadik forrás, amely nem lelhető fel a megyei iratok között, Csanád vármegye 1847-es anyautasítása. A közgyűlési jegyzőkönyvben az iratszám nem is szerepel (csak a mutatókönyvben), a közgyűlési iratok közül pedig kiemelték azt. Szerencsére a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában ráleltem az 1840-es követi végjelentésre, valamint az 1847-es anyautasítás másolatára, így csak az 1836-os követi végjelentés hiánya okoz problémát. Az 1840-es végjelentésre Erdmann Gyula 1839/40-es országgyűléssel foglalkozó könyve alapján bukkantam rá a kancelláriai iratok között,³⁸ az 1847-es anyautasítás pedig a kancelláriai iratokban és Takáts Sándor irathagyatékában lelhető fel.³⁹ Varga János is kiterjedt kutatást végzett a követutasításokkal kapcsolatban, ezek ugyan nem teljes szövegek, de jegyzetei segítséget és kiindulási alapot nyújthatnak a kutatók számára.⁴⁰

A másik nehézség, amivel szembesültem, az a források betűhív közlése. A jegyzőkönyveket és az iratokat több ember is vezette, így az írásképek és a helyesírásuk eltérő

³⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a.: 47. jkv. 1202/1836.; 51. jkv. 1341/1840. (Az iratokra történő hivatkozásnál a következő formátumot használom: iratszám/év.)

³⁸ MNL OL, A 45 881/1840.; ERDMANN 2014: 194.

³⁹ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. november 9. 693. sz.: 320. (Megyék); MNL OL A 96: 12. d.: 1031–1043.; MNL OL, N 119 16., 17. fasc.: Csanád vármegye utasításait hibásan a 16. és a 17. fasciculusban is Arad vármegye alá sorolták be.

⁴⁰ MNL OL, P 2254 21–23. d.

volt. A legnagyobb gondot a rövid és hosszú magánhangzók megkülönböztetése jelenti, például az „i-t”, „í-t” nem lehet mindig egyértelműen elhatárolni. A mássalhangzók között pedig például a kicsi és a nagy „k” betű megkülönböztetése ütközik nehézségekbe.

A reformkor periodizációjának problémája

A reformkor kezdő időpontjának megállapításában a kutatók között a mai napig nincs teljes egyetértés, négy lehetséges időpontot is felmerült. 1790, 1825, 1830, 1832.

1790-ben huszonöt év után ismét összeült az országgyűlés (utoljára Mária Terézia [1740–1780] hívta össze azt 1764/65-ben, fia, II. József [1780–1790] végig rendeletekkel kormányzott). 1790-ben a rendek megerősítették a kiváltságaikat és a magyar alkotmányt, törvényt fogadtak például el a protestánsok vallásszabadságáról, a jobbágyok szabad költözéséről. A további reformok kidolgozására kilenc rendszeres bizottságot állítottak fel.

1825 is több szempontból lehet kezdő időpont. I. Ferenc 1812 óta nem hívta egybe a diétát, végül az 1822/23-as megyei ellenállás hatására jobbnak látta, ha a magyar rendekkel megpróbál kiegyezni. Lényeges esemény voltg ezen az országgyűlésen, hogy gróf Széchenyi István felajánlotta birtokainak egy éves jövedelmét a Magyar Tudós Társaság megalapítására, amihez számos más főúr is csatlakozott. Továbbá fontos volt az is, hogy az 1793–1795-re kidolgozott rendszeres bizottsági munkálatokat tárgyalás alá vették, azonban rájöttek, hogy ezek már elavultak, így új bizottságokat állítottak fel. Végezetül az a tény sem elhanyagolható, hogy 1825-től kezdődően az uralkodó tiszteletben tartotta az országgyűlés háromévenkénti összehívásának törvényben rögzített kötelezettségét.

1830-ban újra összeült az országgyűlés, a kidolgozott rendszeres bizottsági munkákat megküldték a megyéknek, hogy vegyék tárgyalás alá és véleményezzék a következő országgyűlésre. Ebben az évben jelent meg Széchenyi István *Hitel* című munkája, amely szintén nagy hatást gyakorolt a nemesi közvéleményre az ország gazdasági és társadalmi elmaradottságának fejtegetésével. Emellett számos fontos nemzetközi esemény is történt ekkor: a párizsi forradalom, Belgium és Görögország függetlensége, a lengyel szabadságharc.

Végezetül 1832 azért lehet a reformkor kezdő időpontja, mert az ekkor összeülő országgyűlésen tárgyalás alá vették a rendszeres bizottsági munkákat, és ekkortól számíthatók az első valódi reformjavaslatok az országgyűlésen. Másrészt ekkor már formálódott egy liberális ellenzéki csoport, melynek tagjai egységesen próbáltak fellépni.

A záró időpontban viszont minden kutató egyetért: 1848, amikor is az áprilisi törvényekben mindaz megvalósult, amit az előző évtizedekben el akart érni a liberális reformmozgalom: törvény előtti egyenlőség, ösiség eltörlése, közteherviselés,

jobbágyfelszabadítás, felelős magyar minisztérium, népképviselői országgyűlés, sajtószabadság, unió Erdéllyel.

Én magam úgy vélekedem, hogy érdemes úgy tekinteni erre az ötven évre, hogy egy folyamat elindult az 1790-es években, de nem ugyanolyan intenzitással haladt 1848-ig. Tárgyalhatjuk ezeket az évtizedeket, mint a reformtörekvések első és második szakaszát. Az első, politikai tekintetben aktív szakasz az 1790-es évek elején kezdődött, azonban a Martinovics-féle felkelés, a megtorlás és a szabadkőműves páholyok betiltása félbeszakította ezt a folyamatot. A reformeszmék már ekkor visszaszorultak a nyilvános politikai életből, kockázatos volt reformokat hirdetni ekkoriban, ugyanis könnyen forradalmárnak bélyegezhették az illetőt. Az 1825/27. évi országgyűléssel kezdődően ismét megélénkült a nyilvános politikai élet, ami az 1830–1840-es években teljessé vált ki. A magánéletben, szűk családi, baráti beszélgetésekben és levelezésekben a reformgondolatok már léteztek az 1790-es, 1810–1820-as években is, de a vármegyegyűlések s legfőképpen az országgyűlések voltak azok a helyszínek, ahol a reformeszmék nagyobb nyilvánosságot kaphattak. Miért kezdem a vizsgálódásomat mégis az 1825/27. évi országgyűléssel? Úgy vélem, nem érdemes témám kifejtését a reformországgyűlések vizsgálatával kezdeni, hanem egy folyamat részeként az előzményeket is át kell tekinteni. Az 1790–1812 közötti országgyűlésekre erősen rányomta a bélyegét a Habsburg Birodalom és a Franciaország közötti háború. Reformgondolatokat ekkor kevéssé foglalmaztak meg a rendek, illetve az uralkodónak is az volt a fő célja, hogy a diétán megajánlják a szükséges újoncokat és adókat. Habár az 1825/27. évi vagy az 1830. évi országgyűlésen sem vetnek fel még reformokat, méltán lehet tekinteni azokat egyfajta viszonyítási pontnak, amelyből kiindulva világosabban kirajzolódik az újfajta gondolkodás a következő országgyűléseken. A folyamatosság⁴¹ vagy megszakítottság⁴² vitában a kutatók között nincs egyetértés, saját álláspontom inkább a folyamatosság képviselőinek álláspontjához áll közel.

⁴¹ CONCHA 1885: 60–61., 65–70., 230–231.; WERTHEIMER 1890: I. 133.; KOSSUTH 1904: X. 100–101.; MÁLYUSZ 1923: 17–19.; SZEKFŰ–HÓMAN 1936: V. 11.; DOMANOVSKY 1944: I./2. 508.; H. BALÁZS 1967: 7–12.; BENDA 1978: 5–9.; ANDICS 1975: 42.; BENDA 1978: 5–9.; CSÁKY 1981: 86.; KECSKEMÉTI 2000: 296.; KECSKEMÉTI 2008: 27–36., 52., 190–191., 224., 233–234. 317–318.; MISKOLCZY 2005: 209.; MISKOLCZY 2006: 46–53.; MISKOLCZY 2007: 60.; VERMES 2011: 128–131., 188., 194.

⁴² HORVÁTH 1886: I. 3.; BALLAGI 1888: 809–810.; BALLAGI 1897: 182.; SZEKFŰ 1920: 21–146.; SÁNDORFY 1935: 37–39., 81.; BARTA 1963: 336–337.; BARTA 1966: 5–10.; KOSÁRY 1977: 153.; KOSÁRY 1979: I. 361–364.; GERGELY 1980: 669.; GERGELY 1987: 20–25.; POÓR 1988: 175–203.; KOSÁRY 1990: 255–256., 276.; CSORBA–VELKEEY 1998: 87., 94–98.; POÓR 2003: 255.; GERGELY 2006: 185.; SOÓS 2007: 93.; OPLATKA 2010: 159.; ERDMANN 2014: 15–17., 26., 28.

Csanád vármegye nemessége és tisztikara 1825–1848 között

Csanád vármegye Arad, Békés, Csongrád és Torontál vármegyék között terült el, a Magyar Királyság egyik legkisebb vármegyéje volt, területe mindössze 1715 km². A vármegye székhelye 1720 óta Makó volt. A 19. század első felében három járásra tagolódott a megye: a makói, a battonyai és a nagylaki járásra. 1842-ben megszervezték a palotai kerületet. Ettől kezdve a makóit és a battonyait nevezték járásnak. A makói alá rendelték a nagylaki, a battonyai alá a palotai kerületet. Ez egészen 1849 novemberéig állt fenn, amikor megszüntették a palotai kerületet, és visszaállították a három járást. A lakosság három mezővárosban, hat faluban és huszonnégy pusztnán élt, a többség földműveléssel, dohánytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozott. A vármegye földterületeinek nagy részét a királyi kamara és a csanádi püspökség birtokolta. Fónagy Zoltán Mária Terézia úrbéri rendeletének kiadása (1767) után készült összeírásokat megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy Csanád vármegyében a területek 70,6%-át (32548 hold) a királyi kamara birtokolta, 26,3%-át (12115 hold) a katolikus egyház, emellett voltak magánföldesúri birtokok körülbelül 3% (1406 hold) arányban.⁴³ Csanád vármegye lakosság száma a törökök kiűzése után folyamatosan növekedett. 1710 körül nagyjából 2500 lakosa volt. A következő táblázatban bemutatom hogyan alakult a vármegye lakossága a 18. század végétől a 19. század közepéig. Az adatokban némi eltérések mutatkoznak, mivel az adatközlők más-más módszerekkel dolgoztak.⁴⁴

Adatközlő	Év/lakos	Év/lakos	Év/lakos
1784–1787. évi népszámlálás	1785. év: 23 757 fő	1786. év: 24 207 fő	1787. év: 26 141 fő
Palugyay Imre	1780. év: 19 320 fő	1805. év: 34 477 fő	1828. év: 62 114 fő
Fényes Elek	1839. év: 67 736 fő	1842. év: 69 162 fő	1846–1847. év: 75 372 fő
Kovacsics József	1777. év: 18 632 fő	1846. év: 78 740 fő	–

⁴³ FÓNAGY 1999: 1148–1149.

⁴⁴ PALUGYAY 1855: 66., 143.; DÁNYI–DÁVID 1960: 52.; DÁNYI–FARAGÓ–LÁSZLÓ 1996: 90., 95.; FARAGÓ–ŐRI 2008: 44.; FÉNYES 1839: IV. 142–153.; FÉNYES 1847: I. 352–356.; KOVACSICS 1957: 388–389.: 8/a táblázat.; OLTVAI 1978: 92.: A táblázatot az 1784–1787. évi népszámlálás, Palugyay Imre, Fényes Elek és Kovacsics József adatai alapján állítottam össze. Fényes szerint 1845-ben 45 849 magyar, 20 056 román, 5809 szlovák, 2180 német és 1478 zsidó élt Csanád vármegyében. Vallási megoszlást tekintve 32 421 római katolikus, 2123 görög katolikus, 7110 evangélikus, 13 838 református, 18 857 ortodox és 1478 zsidó vallású lakost tartottak számon.

A vármegyei tisztújításokon egyre gyakoribbak voltak a kicsapongások, rendbontások, ezért az 1819. február 16-án kiadott helytartótanácsi rendelet (4390. sz.) alapján nem közfelkiáltással, hanem egyenkénti szavazattal kellett dönteni, így biztosítva a kispapok túlsúlyát, remélve, hogy szavazataikat a kormányzat támogatására fel lehet majd használni. Utasításba adta azt is a rendelet, hogy csak olyan szavazhasson, aki jogosult arra, ezért minden tisztújítás előtt össze kellett írni a vármegyeiek területén élő nemességet.⁴⁵ Szerencsés módon szinte hiány nélkül megtalálhatók a makói levéltárban a tisztújítások során összeírt nemességi lajstromok, kivéve az 1840. évit, mert az hiányosan maradt ránk. 1823-ban 314 nemest, 1829-ben 425 nemest, 1832-ben 535 nemest, 1836-ban 666 nemest, (az 1840-es adatot nem említem a hiányossága miatt), 1842-ben 634 nemest, 1845 pedig 643 nemest jegyeztek fel. Ezek a számok azonban csak hozzávetőlegesek, mivel gyakoriak az áthúzások, utólagos beírások. Egyes családok esetén nem minden tagot neveztek meg név szerint, például 1842-ben a Kállay családtagokat (29 főt) felsorolták, 1845-ben viszont már csak annyit jegyeztek fel összefoglalóan, hogy „Kállay család”. Ezt figyelembe véve a nemesség összlétszáma nem 643, hanem 672 körül mozgott ekkor. A legtöbb szavazó nemest Makón írták össze, 1836-ban 170 főt, 1840-ben 185 főt, 1842-ben 179 főt (de a kihúzások, átírások nyomán körülbelül 174 fő maradt), 1845-ben 196 főt.⁴⁶ Fényes Elek ugyanekkor 1845-ben 2416 főre tette a nemesség teljes létszámát, ebbe feltehetőleg a kiskorúakat is beleszámította. A Csanád vármegyei nemesség aránya a teljes lakossághoz viszonyítva így körülbelül 3,2% volt Fényes adatai alapján.⁴⁷

A közgyűlési szavazati számok nem állnak rendelkezésre, ezért nehéz megállapítani, hogy pontosan hányan vettek részt a tiszti karok megválasztásában. Csupán egy adat maradt fent 1845-ből, amikor 351 szavazatot rögzítettek a másod alispán megválasztása során, ehhez képest körülbelül 672 nemest írhattak össze, azaz ekkor az összeírtak 52,2% élt a szavazati jogával. Ebből az egy adatból azonban nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. Sajnos az eddigi kutatások alapján nehéz e tekintetben összehasonlítást tenni más vármegyékkel, mivel vagy a nemesi összeírások hiányoznak vagy a szavazatok pontos számát nem rögzítették. Molnár András az 1834-es zalai tisztújítás kapcsán megjegyzi, hogy az alispán választásakor 4629-en szavaztak, s ekkor 6006 szavazót írtak össze (ez ott az egyetlen

⁴⁵ Soós 2009: 66.

⁴⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 94. d. 318/1823., 121. d. 540/1829., 140. d. 1870/1832., 194. d. 1918/1842., 219. d. 3084–3085/1845.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. d. 2. d. 820/1836., 725/1840., 1917/1842., 1919/1842.

⁴⁷ FÉNYES 1847: I. 354.

teljesen fennmaradt összeírás). Ez alapján a nemesek 77,1%-a szavazott.⁴⁸ Természetesen azt még kevésbé tudhatjuk, hogy az országgyűlési követválasztások, illetve a követutasítások elfogadásában hány fő volt jelen a megyegyűléseken.

A Helytartótanács 1819-es rendeletével megnyílt az út a korteskedés, etetés-itatás felé, ezt azonban nemcsak a bécsi udvar és a konzervatívok használták ki a későbbiekben, hanem a liberálisok is. A kormányzat ugyanakkor, ahogy azt Dobszay Tamás kifejtette, ezzel a rendelettel meglévő zavarokra kívánt elsősorban reagálni. Dobszay azonban azt is hozzáteszi, hogy a kormányzat a közhatalom nyomását és az államjövödelmek egy részét használta korrupcióra, míg az ellenzék a maga erejére volt utalva.⁴⁹ Soós István is úgy vélekedik, hogy a kormányzat célja a rendelettel az volt, hogy a vármegyék a tisztújításokat rendben és nyugalomban folytassák le.⁵⁰ Több vármegyében azonban nem tartották be a rendeletet, továbbra is a hagyományos közfelkiáltást vagy a ponderálást (mérlegelést) alkalmazták, ezért a Helytartótanács újra elrendelte 1821. január 9-én, hogy a tisztújítások egyenkénti szavazással történjenek.⁵¹ Ugyanakkor az 1827 szeptemberében kiadott rendelet ismét engedélyezte, hogy közfelkiáltással dönthessenek a választások alkalmával, s hogy egyenkénti szavazást csak akkor kell alkalmazni, ha a közfelkiáltásból a többség akarata nem azonosítható egyértelműen.⁵²

A vármegyei tisztújítások vizsgálatával több kutató is foglalkozott. Folytak több megye tisztikarát és tisztújítását elemző vizsgálatok: Degré Alajos a szavazási rendszert mutatja be több vármegyében; Dombóvári Ádám a doktori disszertációjában és több tanulmányában is foglalkozik a vármegyei tisztújításokkal több vármegye példáján keresztül; Pajkossy Gábor egy tanulmányában általánosságban vizsgálja a tisztújításokat; Szijártó M. István a 18. századi hivatali karriereket tekinti át több vármegye példáján keresztül. Más publikációk egy-egy vármegye tisztújításait tekintették át nagyobb időintervallumban: Molnár András Zala vármegye 1819–1847 közötti tisztújításait mutatja be; Dominkovits Péter Győr vármegye tisztújításait és tiszti karát tekinti át 1816–1848 között; Tilcsik György Vas vármegye reformkori tisztújításait és követválasztásait tekinti át; Sebők Richárd és Szilágyi Adrienn a hivatalviselési stratégiákat és a nemesi családok helyzetét elemzi Békés vármegyében; Sáfrány Tímea a Csongrád vármegyei tisztújításokat vázolja fel 1825–1848 között. Továbbá említhetünk olyan kutatásokat, amelyek egy-egy tisztújítás vizsgálatára

⁴⁸ MOLNÁR 1989: 23–25.

⁴⁹ DOBSZAY 2019: 96–98.

⁵⁰ SOÓS 2009: 151.

⁵¹ SOÓS 2009: 147.

⁵² DEGRÉ 1972: 125.

helyezték a hangsúlyt: Szigeti István Komárom vármegye 1844. évi tisztújítását mutatja be; Polgár Tamás Somogy vármegye 1824. évi tisztújítását, Völgyesi Orsolya Zemplén vármegye 1827. évi tisztújításába nyújt betekintést. Dobszay Tamás monográfiájában érinti az országgyűlési követválasztások kérdéskörét. Mindezidáig országos, átfogó elemzés azonban még nem született.⁵³

A reformkori tisztújítások általános menete a következők volt: A főispán meghatározta a tisztújítás időpontját. A tisztújítás előtt jársonként összeírták a nemességet. A főispánt egy küldöttség meghívta a tisztújításra. A tisztújítás nap reggelén misét tartottak, majd a nemesek átvonultak a megyeházára. Az alispán beszédet tartott, és a tisztikar nevében lemondott a hivataláról, átadta a főispánnak a vármegye pecsétjét, a levéltár és a vármegyei pénztár kulcsát. A főispán szavazatszedő bizottságot nevezett ki arra az esetre, ha szavazásra kerülne a sor, ezek után tartották meg a tisztújítást.⁵⁴

A vármegyei hivatalviselési stratégiák elemzését nagyban elősegítené az, ha jobban ismernénk azok névsorát, akik hivatalt töltöttek be vagy legalábbis jelölték őket. Jelenleg azonban csak Békés, Csongrád, Fejér, Heves, Pest, Ung és Zala vármegyék archontológiái állnak rendelkezésre.⁵⁵

Csanád vármegyében 1810-ben, 1820-ban, majd 1823. május 12–13-án tartottak tisztújítást. Vizsgálódásomat ez utóbbival kezdem, mivel az 1825/27. évi országgyűlés miatt a következő tisztújításra csak 1829. április 29–30-án került sor. Ezután 1832. november 23-án, 1836. szeptember 12-én, 1840. október 15-én, 1842. október 26-án és 1845. november 17-én választottak új tiszti kart. A következő tisztújításra 1848. június 14-én került sor, azonban ez már a disszertációm időhatárán kívül esik, ennek ellenére részleteket ismertetek belőle.⁵⁶ Az 1723:56. törvénycikk⁵⁷ értelmében háromévente kellett tisztújítást tartani, amit a Csanád vármegyei rendek és a kormányzat igyekezet betartani az általam vizsgált időszakban. A vármegye tisztikara a következő tisztviselőkből állt: főispán, első alispán, másod alispán,

⁵³ DEGRÉ 1972; MOLNÁR 1989; DOMINKOVITS 1991; DOMINKOVITS 2000; SZIGETI 2000; TILCSIK 2000; POLGÁR 2004; DOMBOVÁRI 2010a; DOMBOVÁRI 2010b; DOMBOVÁRI 2011a; DOMBOVÁRI 2011b; VÖLGYESI 2010; SEBŐK 2012; SZIJÁRTÓ 2010b; PAJKOSSY 2013a; SZIJÁRTÓ 2014; SZILÁGYI 2018; DOBSZAY 2019: 63–110.; SÁFRÁNY 2022

⁵⁴ DEGRÉ 1972: 132–135.; MOLNÁR 1989: 23–24.; TILCSIK 2000: 27–28.

⁵⁵ FARKAS 2000; FARKAS 2001; GÁLOCSY–CSATÁRY 2000; MOLNÁR 1989; HÉJJA 2009; BÁN 2011; SCHRAMEK 2016; SÁFRÁNY 2022

⁵⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 33. jkv. 538/1823.; 40. jkv. 661/1829.; 41. jkv. 1072/1830.; 43. jkv. 1885/1832., 1887/1832.; 47. jkv. 1287/1836.; 51. jkv. 2029/1840.; 56. jkv. 2857–2859/1842.; 72. jkv. 3102–3106/1845.; IV. B. 101. a. 1. jkv. 238–239/1848.

⁵⁷ 1000 ÉV: Az 1723:56. törvény kimondta, hogy a főispánoknak a megyéjükben kell tartózkodniuk „ha csak a király és az ország közszolgálatában elfoglalva nincsenek”. A vármegye közigazgatási és közügyei, valamint az igazságszolgáltatás a főispánokra van bízva. Háromévente vagy előbb is tisztújítást kell tartani.

(<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300056.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1723> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

főjegyző, aljegyző, főügyész, alügyész, levéltárnok, főszolgabírók, szolgabírók, főadószedő, aladószedő, számvevő, esküdtek, fizetéses táblabírók, katonai biztos, csendbiztosok, főorvos, seborvosok, baromorvos, főmérnök (földmérő), várnagy. A felsorolásból kihagytam a tiszteletbeli hivatalokat, mivel ezek csak címzetes tisztségek voltak, és nem járt érte fizetés. A főjegyzőt, aljegyzőt, orvosokat, mérnököt a főispán nevezte ki, azokat egy-két esettől eltekintve nem választották. A tisztségviselők éves fizetése a korszakban nagyjából egységes volt, amit a Helytartótanács is jóváhagyott: a főispán 500 Ft-ot, az alispán 700 Ft-ot, a főjegyző 500 Ft-ot, az aljegyző 250 Ft-ot, a levéltáros 250 Ft-ot, a főadószedő 500 Ft-ot, a főszolgabíró 400 Ft-ot, a két alszolgabíró 200–200 Ft-ot, a három esküdt fejenként 125 Ft-ot, a főügyész 350 Ft-ot, az alügyész 200 Ft-ot, a két fizetéses táblabíró 200–200 Ft-ot, a számvevő 250 Ft-ot, a katonai biztos 130 Ft-ot, a két csendbiztos 185–185 Ft-ot, az írnokok 125–125 Ft-ot kaptak.⁵⁸ A tisztújítások vizsgálatánál Barna János és Sümeghy Dezső *Nemes családok Csanád vármegyében* című munkáját is segítségül hívtam.⁵⁹

Csanád vármegyében a tisztújítások menetét és szabályozását 1836-ban és 1842-ben rögzítették a legpontosabban, s ezt követően ezt alkalmazták: Összeírták a tizenhét év feletti nemes férfiakat (azonban utalást találtam arra is, hogy tizenhat éveseket is felkerültek a listára), illetve az özvegyeket. Egyes esetekben más nőket is külön feljegyeztek (például Návay Katalint 1829-től), feltehetőleg olyanokat, akik már nem álltak atyai hatalom alatt.⁶⁰ A továbbiakban az 1842. évi szabályozást mutatom be, mivel csak egy pontot módosítottak akkor a korábbiakhoz képest, és ezt a közgyűlési jegyzőkönyvbe is feljegyezték.

Az 1842. évi tisztújítás lebonyolítása során a következő pontokat állapították meg:⁶¹ 1. Azok a nemesek, akiknek a nemességük a vármegyében ki van hirdetve, szavazati joggal bírnak, kivéve azokat, akik büntetés alatt állnak. 2. Minden szavazattal bíró nemes magán kívül még két nemeset képviselhet megbízólevéllel. 3. Az uradalmi ügyészek az uradalmaikat csak megbízólevéllel képviselhetik. (Az 1836-os szabályozás még megengedte, hogy

⁵⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 9. a. 32. d. 2143/1831.; FÉNYES 1842: I. 135.; PALUGYAY 1847: III. 147–148.; PALUGYAY 1848: IV. 161.: A tisztviselők fizetése vármegyénként minimálisan eltérő volt. Palugyay Imre közli a vármegyék szerint a tisztviselők fizetését, példaként a Csongrád és Győr vármegyei fizetéseket említem. Csongrád vármegye: főispán 700 Ft, első alispán 700 Ft, másod alispán 450 Ft, főjegyző 500 Ft, aljegyző 250 Ft, főpénztárnok 500 Ft, alpénztárnok 250 Ft, számvevő 250 Ft, két táblabíró 250–250 Ft, két főszolgabíró 400–400 Ft, három alszolgabíró 200–200 Ft, főügyész 350 Ft, levéltárnok 250 Ft, öt esküdt 125–125 Ft, középponti biztos 200 Ft, úti biztos 200 Ft, katonai biztos 185 Ft, négy csendbiztos 150–150 Ft, négy írnok 110–110 Ft. Győr vármegye: főispán 825 Ft, első alispán 600 Ft, másod alispán 300 Ft, főjegyző 500 Ft, első aljegyző 250 Ft, második aljegyző 150 Ft, levéltárnok 300 Ft, pénztárnok 500 Ft, másod pénztárnok 250 Ft, adószedő 200 Ft, számvevő 300 Ft, főügyész 300 Ft, alügyész 150 Ft, 3 főszolgabíró 300–300 Ft, 3 alszolgabíró 150–150 Ft, 6 esküdt 100–100 Ft, 4 írnok 150–150 Ft.

⁵⁹ BARNA-SÜMEGHY 1913

⁶⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. d. 2. d. (szám nélkül); MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 51. jkv. 725/1840.

⁶¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 51. jkv. 1916/1842.

megbízólevél nélkül szavazhassanak az uradalmi képviselők. Ez az egyetlen változás a korábbi szabályozáshoz képest.) 4. A megbízóleveleket pecséttel alispán vagy főszolgabíró és esküdt előtt is hitelesíteni kell. Csak megyebeli nemes személy kaphat ilyen megbízólevelet. Nemtelent csak akkor lehet megbízni, ha a megbízólevélben a választandó személyt megnevezik. 5. A szavazatok összeszedésére kinevezendő bizottságba a vármegyei nemesség küldhet tagokat, a bizottságot a vármegyei nemesség hozzájárulásával nevezi ki a főispán. 6. A szavazatszedő bizottságnak minden szavazás után külön jegyet (jelölést) kell tennie a meghatalmazó levelekre. 7. A szavazást nem golyókkal, hanem számokkal kell lebonyolítani, a tévedések elkerülése végett minden tíz szavazat után egybe kell gyűjteni azokat. 8. A választások során a közfelkiáltást nem szabad alkalmazni, hanem a jelöltek neveinek a kimondása után össze kell szedni a szavazatokat. (Ennek ellenére a tisztújítások jegyzőkönyveiben mégis az szerepel, hogy többeket közakarattal, közfelkiáltással választottak meg.) Mind a három vármegyei járás számára szavazatszedő bizottságot neveznek ki. 9. A szavazást a járásbeli szolgabíró és esküdt által kell lebonyolítani (ők rendelkeznek a nemesi összeírás lajstromával), a szavazóterem előtt egyesével kell felszólítani és beengedni a nemeseket. 10. A tisztújításokat a széki palota (vármegyeház) épületében vagy az udvaron kell megtartani. A szavazó nemességet járásonként kell egy küldöttségnek beengedni a széki palota udvarára a tisztválasztás előtt. 11. A meghatalmazó leveleket egy választmánynak kell megvizsgálni a tisztújítás előtt két nappal.

Más vármegyei tisztújításokat megvizsgálva megállapítható, hogy csak kisebb eltérések figyelhetők meg. Ilyen volt például az életkor kérdése. Csongrád vármegyében a 24. életévet betöltött személyeket írták össze, majd 1838-tól a 18. évet betöltött nemeseket. Zala vármegyében 1847-től a 16. életévüket betöltött nemesek szavazhattak. Vas vármegyében az özvegyek és az atyai hatalom alatt nem álló nők 1828-tól szavazhattak. Zala vármegyében csak személyesen lehetett szavazni, megbízólevéllel nem. Somogy és Vas vármegyékben egy nemes csak egyetlen távollevő nemeset képviselhetett, Csongrád vármegyében kettőt. Somogy vármegyében az 1824. évi tisztújítás alkalmával a plébánosok nem szavazhattak. A szavazás módjával kapcsolatban is megfigyelhető eltérés, ugyanis más vármegyékben a golyóval való szavazást rögzítették (Békés, Csongrád, Somogy, Vas).⁶² Arról nincs tudomásom, hogy a követválasztások alkalmával ezt a szabályzatot alkalmazták-e, mivel a vármegyei jegyzőkönyvben ezt nem rögzítették.

⁶² MOLNÁR 1989: 19–22.; TILCSIK 2000: 21–22.; POLGÁR 2004: 47.; SZILÁGYI 2018: 42.; SÁFRÁNY 2022: 538–539.

A tisztújításokon voksolással vagy, ahogy arról már szó esett, az előírások ellenére közfelkiáltással, közmegegyezéssel döntöttek. Az 1819-es és 1821-es helytartótanácsi rendelet értelmében az 1823-as csanádi tisztújítást inkább szavazással bonyolították le, azonban 1829-től már a közfelkiáltás volt a döntő. Például az első alispáni és főügyési hivatalokról az 1823-as tisztújítást kivéve mindig közfelkiáltással döntöttek. Egy-egy választást nagyban befolyásolhatta az adott jelölt elfogadottsága. Amennyiben szavazással döntöttek, egy esettől eltérően a jegyzőkönyvek nem említik, hogy milyen arányban nyert az adott személy. 1845-ben ezzel szemben a jegyzőkönyv rögzítette, hogy Návay Mihályt 236 szavazattal választották meg másod alispánná Nyéky Antal 114 és Kornya János 1 szavazatával szemben.⁶³ A követválasztásokon kivétel nélkül, mindig közfelkiáltással döntöttek, nem számolták össze a szavazatokat. Sajnos arról sem lehet képet kapni, hogy hányan vettek részt a követválasztásokon és a követutasításokat elfogadó közgyűléseken, mivel a tisztikar nevéen kívül csak néhány nemes nevét jegyezték fel. Az országgyűlés ideje alatt is rendszeresen, negyedévente tartottak közgyűléseket, sürgős esetben rendkívüli közgyűlést is összehívhattak, amelyeken a bizottság által kidolgozott pótutasításokat jóváhagyták, semmiféle információ nem áll rendelkezésre arról, hogy ezeken a közgyűléseken milyen arányú volt a részvétel. A tisztújítások és a követválasztások egyébként valószínűleg rendszerben zajlottak le, mivel a jegyzőkönyvek nem tettek említést semmiféle kihágásról.

Más vármegyékben is gyakran alkalmazták a közfelkiáltást a tisztújítások során, leginkább az 1830-as és 1840-es években. Molnár András Zala vármegye tisztújításait áttekintve megállapította, hogy míg 1825-ben 34 szavazást tartottak, addig 1831-ben már csak négy hivatalról, 1834-ben pedig csak az alispán személyéről döntöttek így. Ezt követően már minden tisztviselőt közfelkiáltással választottak meg. Sáfrány Tímea Csongrád vármegye tisztújításait vizsgálva szintén arra a következtetésre jutott, hogy az 1825-ös restaurációt a helytartótanácsi rendelet értelmében voksolással bonyolították le, de a többi tisztújításon a közfelkiáltás volt a döntő, csak néhány esetben szavaztak egyenként. Vas vármegyében szintén alkalmazták az egyenkénti és a közfelkiáltás általi szavazást is.⁶⁴ Csanád vármegye tehát e tekintetben az általánosan jellemző eljárást követte.

A tisztújítások során a csanádi püspökség, a csanádi káptalan, másrészt pedig a kamarai uradalom képviselője mindig jelen volt. A tisztújítások előtt, ahogy arra már kitértünk, összeírták a szavazásra jogosultak névsorát, akik jelen lehettek, mint jelölt vagy szavazó. Ezeken a listákon a következő családnevek fordulnak elő: Aczél, Asbóth, Babics,

⁶³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 220. d. 3102/1845.

⁶⁴ MOLNÁR 1989: 24.; TILCSIK 2000: 23–26.; SÁFRÁNY 2022: 541–543.

Balta, Bánfy, Bánhid, Baross, Bartha, Bauer (Baur), Beliczay, Bene, Benedek, Bernyula, Bíró, Bittó, Blaskovics, Blázsy, Bogdanovics, Bozó, Brehlovics (Brhalovics), Buchvald, Czegléd, Czárán, Csapó, Cseke, Cseresnyés, Csiszár, Csutak, Csutka, Dániel, Dankó, Dedinszky, Dobsa, Döme, Dulovics, Edelspacher, Elek, Farkas, Fejérvári, Fekete, Földes, Fridvalszky, Gábry, Gaganetz, Gerzanics, Glac, Görgey, Gyürky, Hajnal, Hangay, Házy, Hegyessy, Hendrey, Hengelmüller, Hervay, Hofbauer, Horváth, Illyés, Jakabffy, Jakabos, Jankó, Jánosdeák, Jeszenszky, Juhász, Kabdebo, Kállay, Karácsonyi, Kaszay, Keglevich, Keresztury, Király, Kiss, Komáromy, Koncsek, Korisánszky, Kornia (Barb), Kovács, Kövér, Kriván, Kubinyi, Lányi, László, Lehoczky, Lonovics, Luczay, Lukács, Májer, Major, Majzik, Makra, Marczibányi, Markovics, Mátéffy, Marsinán (Marzsinyán), Mercse, Molnár, Muslay, Nagy, Najmajer, Návay, Nyéky, Ország-Gazda, Pák, Pál, Parászka, Parázs, Peőcz, Placsintár, Pogácsás, Pók, Posonyi, Purgly, Rác, Regent, Róka, Rónay (Oxel), Ruttkay, Saátor, Sánka, Sántha, Sárkány, Schnee, Simay, Simon, Sohajda (Suhajda), Süvegjártó, Szabó, Szalazár, Szalbeck, Szeghó, Szeles, Szigethy, Szikszay, Szilágyi, Szilesy, Szilvássy, Szirbik, Tarnay, Temesváry, Thék, Tomasics, Tököly, Török, Urbanics, Vargha, Vásárhelyi, Végh, Vertits, Verzár, Vincze, Volkman (Wolkman), Zachariás, Zámory, Zánthó. Sajnos kevés adat áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy milyen és mekkora vagyonnal rendelkeztek ezek a családok. A nemesi subsidiális összeírások vizsgálata azonban kiindulópontot nyújthat, azonban ezek vizsgálata nem célja a dolgozatnak. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy az itt felsoroltak közül néhány név csak egy-két tisztújításon tűnik fel.⁶⁵A nemesi adattárakat áttekintve megállapítható, hogy a Csanád vármegyei nemesség jelentős része (legalább 2/3-a) a Magyar Királyság északi és nyugati megyéiből érkezett, főleg a 18. században és a 19. század elején – például Árva, Hont, Komárom, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Sáros, Sopron, Tolna, Torna, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Veszprém, Zala vármegyékből. A török uralom alóli felszabadulás után ugyanis Csanád vármegyéjét is újra be kellett népesíteni, a hivatali szervezetet is fel kellett állítani. Ez felemelkedési lehetőséget biztosított a nemesség számára. A szomszédos megyék közül leginkább Arad, Csongrád és Temes vármegyékből érkeztek nemesek, emellett még Bihar, Heves és Szabolcs vármegyéket is meg kell említeni. Szilágyi Adrienn Békés vármegye 19. századi nemesi társadalmát vizsgálva szintén arra a következtetésre jutott, hogy Békés vármegye újra benépesítése, a hivatali apparátus újbóli felállítása jó lehetőséget és biztos jövedelmet nyújthatott a más megyékből érkező nemeseknek, mivel az északi és dunántúli vármegyékben a nemesség nagy száma miatt

⁶⁵ Ezt a névsort a rendelkezésre álló nemesi összeírások alapján állítottam össze. Vö. 47. jegyzet.

kevesebb érvényesülési és karrierlehetőség volt. Szilágyi is megállapítja, hogy az észak-magyarországi és a szomszédos vármegyékből érkezett a legtöbb nemes Békés vármegyébe.⁶⁶

Fényes Elek szerint a Bittó, Edelspacher, Kállay, Marczibányi, Návay, Szalbeck, Tököly, Vásárhelyi családok rendelkeztek jelentősebb birtokokkal Csanád vármegyében.⁶⁷ Egy 1848–1849-es kimutatás szerint a birtokok a következőképpen oszlottak meg:

Birtokosok	Birtok nagysága
Királyi kamarai birtok	102 304 hold
A mezőhegyesi ménes birtok	44 346 hold
A Kállay család kaszaperi pusztája	14 085 hold
Báró Sina György kevermesi és vizesi pusztái	12 200 hold
A csanádi püspökség makói uradalma	9 840 hold
A Návay család földéaki uradalma	8 176 hold
Blaskovics Bertalan nagykirályhegyesi pusztája	7 777 hold
Szalbeck Jakab kisiratosi pusztája	5 911 hold
Purgly János tompai pusztája	4 300 hold
Marczibányi család tornyai és dombegyházi pusztái	4 087 hold
Báró Harruckern család örököseinek apácai pusztája	3 070 hold
Dombegyházán 19 nemesi birtokos	24 317 hold
Összesen	240 413 hold

Sina György tehát jelentős birtokokat szerzett Csanád vármegyében, valószínűleg a Tököly család birtokait szerezte meg. Emellett a Harruckern család is birtokokhoz jutott. Dombegyházán a Bánhidy, Dulovits, Jakabffy, Lonovics, Vásárhelyi családoknak volt 1000 hold feletti birtoka.⁶⁸

Az 1823–1845 közötti tisztújításokon 47 család 64 tagja jutott hivatalhoz (az orvosoknál csak a főorvost vettem számításba), azaz az összeírásokban említett körülbelül 150 család kevesebb, mint egyharmada. Előfordult, hogy idő közben egyes személyek lemondtak a hivatalukról vagy elhunytak, ezért mást neveztek ki helyettük. A Návay családból öt fő, a Kövér családból négy fő, a László, Nyéky, Vargha családokból három fő, a Kállay, Mátéffy, Posonyi, Sánka, Tarnay, Vertits családokból két fő viselt hivatalt. A többi családból csak egy-egy fő tűnt fel a tiszti karban. Érdekes adalék lehet, hogy a nagyobb számú családok alig vagy egyáltalán nem vettek részt Csanád vármegye életének az irányításában. A nemesi összeírások szerint a legnépesebb a Luczay család volt, 1823-ban 35 főt, 1829-ben 37 főt, 1832-ben 42 főt, 1836–1845 között 44 főt írtak össze, de mindössze Luczay János volt esküdt, majd aladószedő. A második legnépesebb család a Kállay, tagjai közül 1832-ben 37

⁶⁶ NAGY 1857–1865; KEMPELEN 1911–1932; BARNA–SÜMEGHY 1913; SZILÁGYI 2018: 39–56.

⁶⁷ FÉNYES 1839: IV. 146.

⁶⁸ OLTVAI 1978: 75–76. (táblázat forrása)

főt, 1836-ban 43 főt, 1842-ben 29 főt említettek meg név szerint, de választás útján csak Kállay Ödön viselt hivatalt (esküdt, szolgabíró, majd főszolgabíró), emellett Kállay István főispán volt, de őt az uralkodó nevezte ki. A harmadik legnépesebb család a Nagy volt, 1829–1832-ben 22 főt, 1836-ban 30 főt, 1842-ben 26 főt, 1845-ben 38 főt írtak össze, de hivatalt egy személy sem viselt közülük. A negyedik legnépesebb család pedig a Szeles volt, 1829-ben 15 főt, 1832-ben 22 főt, 1836-ban 29 főt, 1842-ben 34 főt, 1845-ben 35 főt írtak össze, de egy személy sem viselt hivatalt közülük. Népes családnak számított még (1845-ös adat) a Fridvalszky 15 fővel, a Hangay 22 fővel, a Keresztury 17 fővel, a Kriván 17 fővel, a Lukács 19 fővel, a Marsinán (Marzsinyán) 14 fővel, a Szabó 22 fővel, de közülük csak Lukács József viselt hivatalt helyettes alispánként a vizsgált teljes időszakban. A jelentős birtokosok közül a Bánhidy, Kállay, Návay, Tököly, Vásárhelyi családok képviseltették magukat a tisztviselőkarban.

A tisztviselők közül Saátor János viselte leghosszabb ideig, harminckét évig (1803–1835) főadószedői hivatalát. Szilesy Pál huszonkilenc évig volt főügyész (1803–1832). Vargha Pál huszonhat évig volt katonai biztos (1823–1849). Kövér István huszonkét évig csendbiztos (1823–1845). Idősebb Muslay Antal tizenhármas évig főispán (1808–1826). Posonyi Ignác tizenhárom évig fizetési táblabíró, Sánka Ferenc szintén tizenhárom évig szolgabíró (1823–1836). Nyéky Antal tizenkét évig főjegyző (1836–1848). Sántha Sándor tizenegy évig esküdt (1829–1840). Tököly Péter kilenc évig (1823–1832), Vásárhelyi János tíz évig (1832–1842) alispán. Rácz Ferenc kilenc évig (1823–1832), Hervay István tíz évig számvevő (1832–1842). Blázs György kilenc évig levéltárnok (1832–1842). Emellett többen is akadtak, akik négy–hét évig viselték ugyanazt a hivatalt, most csak a leghosszabb ideig egy hivatalban lévők közül emeltem ki példákat. Megfigyelhető, hogy az alispáni poszton legalább két ciklust töltöttek az adott személyek, a másod alispánok viszont tisztújításonként változtak. A főszolgabírók és szolgabírók esetében már nem ilyen egyértelmű a tendencia. Találunk olyan személyeket, akiket többször is megválasztottak, de olyanokat is, akiket egy ciklus után leváltottak, vagy ők maguk lemondtak. Dániel János és Posonyi Ferenc hét évig volt főszolgabíró, Návay László és Kállay Ödön viszont csak két évig. A szolgabírókról is elmondható, hogy akadt, aki csak egy ciklust töltött hivatalában, de többen akár hat–hét évig is viselték hivatalukat.

Csanád vármegyében a hivatalviselő nemesnek, amennyiben helyi tekintélyes birtokos családból származott, megvolt a lehetősége, hogy egyre feljebb jusson a ranglétrán. Tököly Pétert 1823-ban látszólag előzmény nélkül választották alispánná, hiszen az 1820-as tisztújításon nem kapott semmilyen hivatalt. Korábban csak tiszteletbeli aljegyzőnek és

helyettes főszolgabírónak választották 1807-ben. (Apja, Tököly Péter azonban Csanád vármegye főadószedője [1783–1786] és főszolgabírója [1790–1792] is volt.)⁶⁹ Ezek után 1832-ben főispánná nevezte ki az uralkodó. Ebben nagy szerepet játszhatott az, hogy az 1825/27. és 1830. évi országgyűlésen követ volt, és a királyi jogokat védte. Vásárhelyi János alügyészből lett főjegyző, majd alispán. Bánhidya Albert főszolgabíró, majd másod alispán, végül első alispán lett. (Érdekes tény, hogy a Tököly, Vásárhelyi és Bánhidya családoknak is jelentős birtokaik voltak Csanád megyében, de rajtuk kívül az általam vizsgált korszakban más családtagjuk nem viselt hivatalt.) Návay Tamás tiszteletbeli főjegyzőből lett másod alispán, majd főispán. Bíró Imre aljegyzőből főügyész. Cseresnyés István alügyészből lett főügyész. Kállay Ödön esküdtből szolgabíró, majd főszolgabíró. Nyéky Antal alügyészből lett főügyész, majd főjegyző. Návay Mihály esküdtből lett szolgabíró, majd főadószedő, végül másod alispán. Az 1823–1848 közötti tisztújításokon a következő személyek jutottak hivatalhoz.

Főispán

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
id. Muslay Antal	1808.	1826. (elhunyt)
gróf Teleki József	1827.	1830.
báró Orczy Lőrinc	1830.	Nem iktatták be.
báró Forray András	1830.	1830. (elhunyt)
Tököly Péter	1832.	1837.
Kállay István	1837.	1845.
Aczél Antal	1845.	1848.
Návay Tamás	1848.	1849.

Első alispán

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Tököly Péter	1823. május 12.	1832. november
Vásárhelyi János	1832. november 23.	1842. október 26.
Bánhidya Albert	1842. október 26.	1848. június 14.
Markovics Antal	1848. június 14.	1849.

Helyettes alispán (h) / Másod alispán (m)

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Návay György (h)	1825.	1827.
Saátor János (h)	1830. július 23.	1832. november 23.
Lukács József (h)	1832. november 24.	1836. szeptember 12.
Szilesy Pál (h)	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Návay László (h)	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Bánhidya Albert (m)	1840. október 15.	1842. október 26.

⁶⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 30. jkv. 587/1820.; BARNA–SÜMEGHY 1913: 232–233.

Návay Tamás (m)	1842. október 26.	1844 (lemondott)
Návay Mihály (m)	1845. november 17.	1848. június 14.
Sántha Sándor (m)	1848. június 14.	1849.

Főjegyző

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Nyéky Mihály	1823. május 12. (1820 óta)	1829. április 29.
Vásárhelyi János	1829. április 29.	1832. november 23.
Szilesy Pál	1832. november 23.	1836. szeptember 12.
Nyéky Antal	1836. szeptember 12.	1848. június 14.
Bánfy József	1848. június 14.	1849.

Aljegyző

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Vargha Mátyás	1823. május 12. (1807 óta)	1832. november 23.
Bíró Imre	1832. november 23.	1836. szeptember 12.
Dániel Antal	1836. szeptember 12.	1842. október 26.
Bánfy József	1842. október 26.	1845. november 17.
Méhes József	1845.	1849.

Főszolgabíró

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Tarnay Mihály	1823. május 12. (1820 óta)	1829. április 29.
Dániel János	1829. április 29.	1836. szeptember 12.
Bánhidya Albert	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Návay László	1840. október 15.	1842. október 26.
Kállay Ödön	1842. október 26.	1844 (lemondott)
Posonyi Ferenc	1842. október 26.	1848. június 14.
Dobsa Sámuel	1848. június 14.	1849.
Kövéry Pál	1848. június 14.	1849.

Szolgabíró

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Dániel János	1823. május 12.	1829. április 29.
Sánka Ferenc	1823. május 12.	1836. szeptember 12.
Návay Mihály	1829. április 29.	1836. szeptember 12.
Hofbauer Sándor	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Szilvássy László	1836. szeptember 12.	1842. október 26.
Kállay Ödön	1840. október 15.	1842. október 26.
Dániel Antal	1842. október 26.	1845. november 17.
Sánka Zsigmond	1842. október 26.	1848. június 14.
Tarnay János	1845. november 17.	1848. június 14.
Kövéry Pál	1845. november 17.	1848. június 14.
Lonovics Ignác	1848. június 14.	1849.
Vertits Károly	1848. június 14.	1849.

Levéltárnok

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Tarjányi Sándor	1823. május 12. (1820 óta)	1824.
Návay Károly	1824.	1829. április 29.
Szilvássy László	1829. április 29.	1832. november 23.
Blázsy György	1832. november 23.	1842. október 26.
Tarnay János	1842. október 26.	1845. november 17.
Bánfy József	1845. november 17.	1848. június 14.
Mátéffy Lajos	1848. június 14.	1849.

Főügyész

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Szilesy Pál	1823. május 12. (1803 óta)	1832. november 23.
Nyéky Antal	1832. november 23.	1836. szeptember 12.
Bíró Imre	1836. szeptember 12.	1842. október 26.
Cseresnyés István	1842. október 26.	1849.

Alügyész

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Vásárhelyi János	1823. május 12.	1829. április 29.
Nyéky Antal	1829. április 29.	1832. november 23.
Balta Tivadar	1832. november 23.	1836. szeptember 12.
Cseresnyés István	1836. szeptember 12.	1842. október 26.
Baross Sándor	1842. október 26.	1848. június 14.
Elek Lajos	1848. június 14.	1849.

Főadószedő/főpénztárnok

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Saátor János	1823. május 12. (1803 óta)	1835. (elhunyt)
Sánka Zsigmond	1835.	1836. szeptember 12.
Tarnay Mihály	1836. szeptember 12.	1841 (lemondott)
Návay Mihály	1842. október 26.	1845. november 17.
Dániel Antal	1845. november 17.	1848. június 14.
Bárány József	1848. június 14.	1849.

Aladószedő/álpénztárnok

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Bánfy József	1836. szeptember 12.	1842. október 26.
Glaczk Antal	1842. október 26.	1845. november 17.
Luczay János	1845. november 17.	1848. június 14.
Csiky Lajos	1848. június 14.	1849.

Számvevő

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Sarkady Rác Ferenc	1823. május 12. (1812 óta)	1832. november 23.
Hervay István	1832. november 23.	1842. október 26.
Kövérv Tivadar	1842. október 26.	1845. november 17.

Lonovics Károly	1845. november 17.	1848. június 14.
Tarnay János	1848. június 14.	1849.
Szemes Zsigmond	1848. június 14.	1849.

Fizetési táblabíró

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Posonyi Ignác	1823. május 12.	1836. szeptember 12.
Vertits József	1823. május 12.	1829. április 29.
Vargha Gergely	1829. április 29.	1832. november 23.
Tarnay Mihály	1832. november 23.	1836. szeptember 12.
Návay László	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Dániel János	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Sántha Sándor	1840. október 15.	1842. október 26.
Szilvássy László	1840. október 15.	1842. október 26.
Pák Mihály	1842. október 26.	1845. november 17.
Hervay István	1842. október 26.	1848. június 14.
Hofbauer Sándor	1845. november 17.	1849.
Sánka Zsigmond	1848. június 14.	1849.

Esküdt

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Hervay István	1823. május 12.	1832. november 23.
Návay Mihály	1823. május 12.	1829. április 29.
Temesváry József	1823. május 12.	1829. április 29.
Sántha Sándor	1829. április 29.	1840. október 15.
Hofbauer Sándor	1829. április 29.	1836. szeptember 12.
Szilvássy László	1832. november 23.	1836. szeptember 12.
Posonyi Ferenc	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Kállay Ödön	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
Tarnay János	1840. október 15.	1842. október 26.
Luczay János	1840. október 15.	1845. november 17.
Sánka Zsigmond	1840. október 15.	1842. október 26.
Beliczay Antal	1842. október 26.	1845. november 17.
Dobsa Ferdinánd	1842. október 26.	1845. november 17.
Nyéky János	1842. október 26.	1848. június 14.
Mátéffy Lajos	1845. november 17.	1848. június 14.
Vertits Károly	1845. november 17.	1848. június 14.
Simon József	1848. június 14.	1849.
Balta Miklós	1848. június 14.	1849.
Petes Gábor	1848. június 14.	1849.
Szabó Albert	1848. június 14.	1849.

Katonai biztos

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Vargha Pál	1823. május 12.	1849.

Csendbiztos

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Szeghő János	1823. május 12. (1821 óta)	1829. április 29.
Kövért István	1823. május 12.	1845. november 17.
Peőcz Ferenc	1829. április 29.	1836. szeptember 12.
László András	1836. szeptember 12.	1840. október 15.
László János	1840. október 15.	1842. október 26.
László Károly	1842. október 26.	1848. június 14.
Kövért Sándor	1845. november 17.	1849.
Bartha György	1848. június 14.	1849.

Főorvos

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Onossy János	1823. május 12. (1812 óta)	1829. április 29.
Hofmann Károly	1830.	1834.
Meskó János	1836. szeptember 12.	1848.

Főmérnök/földmérő

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Schener György	1823. május 12. (1820 óta)	1825.
Giba Antal	1825.	1839.
Mátéffy Pál	1840. október 15.	1848.

Várnagy

Név	Hivatali idő kezdete	Hivatali idő vége
Vertits Károly	1840. október 15.	1845. november 17.
Kompár Péter	1845. november 17.	1848. június 14.

A választási jegyzőkönyvek alapján összeállított statisztikai kimutatások a hivatalnoki kar összetételére vonatkozóan

A Csanád vármegyei tisztviselőkar összetételének változása 1823–1848 között

Év	Tisztikar létszáma	Személyi változások száma a tisztségekben	Személyi változások százalékos aránya	Új személyek bekerülése az előző tisztújításhoz képest	Az újak aránya a teljes tisztikarban
1823	19	8	42,11%	9	47,37%
1829	19	9	47,37%	6	31,58%
1832	20	9	45,00%	6	30,00%
1836	22	13	59,09%	9	40,91%
1840	22	9	40,91%	5	22,73%
1842	24	18	75,00%	11	45,83%
1845	23	12	52,17%	7	30,43%
1848	24	17	70,83%	13	54,17%

**A kezdő hivatali pozíció és a további hivatalviselés összefüggése a Csanád vármegyei
tisztségviselők karrierjében 1823–1848 között**
(az 1848. június 14-én tartott tisztújítás adatait már nem tartalmazza)

	Előzmény nélkül	Más hivatalból	Összesen
Első alispán	1	2	3
Helyettes alispán/ Másod alispán	3	5	8
Főjegyző	1	3	4
Aljegyző	4	1	5
Levéltárnok	3	2	5
Főügyész	1	3	4
Alügyész	5	0	5
Főadószedő	1	3	4
Aladószedő	2	1	3
Számvevő	3	1	4
Főszolgabíró	2	4	6
Szolgabíró	3	7	10
Esküdt	14	2	16
Fizetéses táblabíró	7	4	11
Katonai biztos	1	0	1
Csendbiztos	7	0	7
Várnagy	2	0	2

**A szavazás módja a tisztújításokon Csanád vármegyében 1823–1848 között
közfelkiáltással/közmegegyezéssel (k), szavazással (sz), főispáni kinevezéssel (f)
(az orvosokat és a mérnököket nem tartalmazza a táblázat)**

	1823	1829	1832	1836	1840	1842	1845	1848
Első alispán	sz	k	k	k	k	k	k	k
Helyettes alispán/ Másod alispán	-	-	f	k, k	k	k	sz	k
Főjegyző	f	f	f	k	f	f	f	f
Aljegyző	f	f	f	f	f	f	-	f
Levéltárnok	f	f	f	f	f	f	f	f
Főügyész	sz	k	k	k	k	k	k	k
Alügyész	sz	sz	k	k	k	k	k	k
Főadószedő	k	k	k	sz	k	sz	k	k
Aladószedő	-	-	-	k	sz	k	k	k
Számvevő	k	k	k	sz	k	k	k	k, k
Főszolgabíró	sz	sz	sz	k	k	k, k	k	k, k
Szolgabíró	sz, sz	k, sz	k, sz	k, k	k, k	k, sz	k, k, k	k, k
Esküdt	sz, sz, sz	k, k, k	k, k, k	k, k, sz	k, k, k	k, k, k, f	k, k, k	k, k, k, k
Fizetési táblabíró	sz, sz	k, sz	k, k	k, k	k, sz	k, k	k, k	k, k
Katonai biztos	sz	k	k	k	k	k	k	k
Csendbiztos	sz, sz	k, k	k, k	k, k	k, sz	k, sz	k, k	sz, k
Várnagy	-	-	-	-	f	f	f	-
Szavazással	73,68%	21,05%	10,00%	13,63%	13,64%	12,5 %	4,55%	4,17%
Közfelkiáltással	10,53%	63,16%	70,00%	77,27%	68,18%	66,67 %	81,82%	83,33%
Főispáni kinevezéssel	15,79%	15,79%	20,00%	9,09%	18,18%	20,83%	13,64%	12,5%

**Karrierutak az 1823–1848 között hivatalban lévő tisztviselőknél, a teljes pályát
figyelembe véve**
(az 1848. június 14-én tartott tisztújítás adatait már nem tartalmazza)

Miből↓	Mi lett→	Főispán	Első alispán	Helyettes alispán/Másod alispán	Főjegyző	Aljegyző	Levéltárnok	Főügyész	Alügyész	Főadószerelő	Aladószerelő	Számvevő	Főszolgabíró	Szolgbíró	Esküdt	Fizetési táblabíró	Katonai biztos	Csendbiztos	Várnagy
	Első alispán	1																	
	Helyettes alispán/Másod alispán	1	1																
	Főjegyző		1	1															
	Aljegyző					1	1						1						
	Levéltárnok												1	1					
	Főügyész				2														
	Alügyész				1			2											
	Főadószerelő			2															
	Aladószerelő					1													
	Számvevő															1			
	Főszolgabíró		1	2												2			
	Szolgbíró									2						1			
	Esküdt						1			1						2			
	Fizetési táblabíró									1									
	Katonai biztos																		
	Csendbiztos																		
	Várnagy																		1
	Élőzmeny nélkül	5	1	3	1	4	4	1	6	1	2	3	1	3	14	5	1	7	2
	Összesen	7	4	8	4	5	6	4	6	4	3	4	6	10	16	11	1	7	2

Az egyes tisztségekre jelöltek névsora a Csanád vármegyei tisztújításokon 1823–1848
(a hivatalt nyert személyek nevét kiemeltem)

1823. május 12–13.					
első alispán	Saátor János	Marczibányi János	Návay György	Tököly Péter	Hendrey Pál
helyettes alispán (1825–1827)	Návay György				
főjegyző	Nyéky Mihály				
aljegyző	Vargha Mátyás				
levéltárnok	Tarjányi Sándor				
főszolgabíró	Tarnay Mihály	Kállay Károly	Vertits József	Posonyi Ignác	
alszolgabíró (Nagylaki kerület)	Dániel János	Temesváry József	Hervay István	Návay Mihály	
alszolgabíró (Battonyai kerület)	Sánka Ferenc	Temesváry József	Hervay István	Návay László	Mátéffy Pál
főadószedő	Saátor János	Vertits József	Sarkady Rácz Ferenc		
főügyész	Szilesy Pál	Szabó János	Vertits József		
alügyész	Szabó János	Vásárhelyi János	Balta Tódor		
fizetési táblabíró	Vertits József	Vargha Gergely	Posonyi Ignác	Mátéffy Pál	
fizetési táblabíró	Vargha Gergely	Vertits József	Mátéffy Pál		
számvevő	Sarkady Rácz Ferenc	Temesváry József	Mátéffy Pál		
esküdt (Battonyai kerület)	Hervay István	Major Ferenc	Bencsik Lajos		
esküdt (Makói kerület)	Návay Mihály	Szeghő János	Gerzanics János	Fehérváry Mihály	
esküdt (Nagylaki kerület)	Temesváry József	Gerzanics János	Szeghő János		
katonai biztos	Major Ferenc	Vargha Pál	Gerzanics János	Szeghő János	
csendbiztos (Battonyai kerület)	Szeghő János	Gerzanics János	Csutak Imre		
csendbiztos (Makói kerület)	Kövér István	Gerzanics János	Csutak Imre		

1829. április 29–30.					
első alispán	Tököly Péter	Saátor János	Szilesy Pál	Hendrey Pál	Szalbeck Jakab
helyettes alispán (1830-tól)	Saátor János				
főjegyző	Vásárhelyi János				
főügyész	Szilesy Pál	Lenkó Kiss Gergely			
főszolgabíró	Tarnay Mihály	Dániel János	Sánka Ferenc	Návay László	
alszolgabíró	Sánka Ferenc	Hervay István	Dedinszky István		
alszolgabíró	Návay Mihály	Návay Károly	Hervay István	Dedinszky István	
főadószedő	Saátor János	Posonyi Ignác	Sarkady Rác Ferenc		
alügyész	Balta Tivadar	Dedinszky István	Nyéky Antal		
fizetési táblabíró	Posonyi Ignác	Vargha Gergely	Návay László		
fizetési táblabíró	Vargha Gergely	Tarnay Mihály	Návay László		
számvevő	Sarkady Rác Ferenc	Mátéffy Pál			
esküdt	Hervay István	Lukács Tivadar	Gerzanic János		
esküdt	Lukács Tivadar	Hofbauer Sándor	Sántha Sándor		
esküdt	Hofbauer Sándor	Fehérváry Mihály	Lukács Tivadar		
katonai biztos	Vargha Pál	Gerzanic János	Jordánszky József		
csendbiztos	Kövér István	Peőcz Ferenc	Tarnay János	Gerzanic János	
csendbiztos	Peőcz Ferenc	Tarnay János	Gerzanic János		
aljegyző	Vargha Mátyás				
levéltárnok	Szilvássy László				

1832. november 23–24.

első alispán	Saátor János	Szilesy Pál	Vásárhelyi János	Szalbeck Jakab	Posonyi Ignác	Blaskovics Bertalan	Lukács József	Návay László
helyettes alispán	Lukács József							
főjegyző	Szilesy Pál							
aljegyző	Bíró Imre							
főadószedő	Saátor János	Nyéky László	Tarnay Mihály	Návay László				
főszolgabíró	Dániel János	Návay László	Sánka Ferenc	Návay Mihály	Návay Károly			
főügyész	Nyéky Antal	Balta Tivadar	Szilvássy László					
fizetési táblabíró	Posonyi Ignác	Vargha Gergely	Návay László					
fizetési táblabíró	Vargha Gergely	Tarnay Mihály	Dedinszky István					
alszolgabíró	Sánka Ferenc	Hofbauer Sándor	Szilvássy László	Sántha Sándor	Edelspacher Imre			
alszolgabíró	Návay Mihály	Hofbauer Sándor	Sántha Sándor	Szilvássy László	Lukács István			
alügyész	Balta Tivadar	Dedinszky István	Cseresnyés István					
számvevő	Hervay István	Blázsy György	Mátéffy Pál					
esküdt	Hofbauer Sándor	Cseresnyés István	Tarnay János	Tarnay László	Peőcz Ferenc			
esküdt	Szilvássy László	Sántha Sándor	Jakabos József	Szeghő János	Nyéky Albert			
esküdt	Sántha Sándor	Peőcz Ferenc	Jakabos József	Tarnay János	Nyéky Albert	Gerzanics János	Szeghő János	
katonai biztos	Vargha Pál	Bánfy József						
csendbiztos	Peőcz Ferenc	László András	Jakabos József	Gaganez János				
csendbiztos	Kövér István	László András	Csibrák János					
levéltárnok	Blázsy György							

1836. szeptember 12.							
első alispán	Vásárhelyi János	Szilesy Pál	Návay László	Tarnay Mihály	Kornia János	Posonyi Ignác	Dániel János
helyettes alispán	Szilesy Pál						
helyettes alispán	Návay László						
főjegyző	Nyéky Antal	Bánhidya Albert	Bíró Imre				
főügyész	Bíró Imre	Balta Tódor	Cseresnyés István				
főadószedő	Tarnay Mihály	Návay Károly	Dedinszky István	Hervay István			
főszolgabíró	Návay Mihály	Bánhidya Albert	Szilvássy László				
fizetési táblabíró	Návay László						
fizetési táblabíró	Dániel János						
szolgabíró (Nagylaki járás)	Návay Mihály	Szilvássy László	Hofbauer Sándor	Sántha Sándor			
szolgabíró (Battonyai járás)	Návay Mihály	Szilvássy László	Balta Tivadar	Návay Tamás	Dániel Antal	Kállay Ödön	Luczay János
alügyész	Balta Tódor	Cseresnyés István	Nyéky Albert	Dániel Antal			
esküdt (Nagylaki járás)	Sántha Sándor	Kállay Ödön	Király Ferenc	László András	Sánka Zsigmond	Tarnay László	Luczay János
esküdt (Makói járás)	Posonyi Ferenc	Sánka Zsigmond	Pál Mihály				
esküdt (Battonyai járás)	Kállay Ödön	Sánka Zsigmond	Tarnay László				
számvevő	Hervay István	Bánfy József	Szikszaia Dániel	Kabdebo István	Szeghő János		
katonai biztos	Vargha Pál	Tarnay János	Vertits Károly				
csendbíró (Makói járás)	Kövér István	Peőcz Ferenc	László András	Luczay János			
csendbíró (Battonyai járás)	Kövér István	Peőcz Ferenc	László András	Luczay János			
aljegyző	Dániel Antal						
levéltárnok	Blázsy György						
aladószedő	Bánfy József						

1840. október 15.					
első alispán	Vásárhelyi János	Szilesy Pál	Návay László	Tarnay Mihály	Nyéky Antal
másod alispán	Tarnay Mihály	Nyéky Antal	Bíró Imre	Bánhidya Albert	Návay Tamás
főjegyző	Nyéky Antal				
főadószedő (főpénztárnok)	Tarnay Mihály	Návay Mihály	Kövér János		
főügyész	Bíró Imre	Cseresnyés István	Dedinszky István		
főszolgabíró	Návay László	Hofbauer Sándor	Szilvássy László		
szolgabíró (Nagylaki járás)	Hofbauer Sándor	Szilvássy László	Sántha Sándor		
szolgabíró (Battonyai járás)	Szilvássy László	Kállay Ödön	Dániel Antal		
számvevő	Hervay István	Vargha Pál	Szeghő János		
fizetési táblabíró	Návay Mihály	Szilvássy László	Sántha Sándor		
fizetési táblabíró	Návay Mihály	Szilvássy László	Posonyi Ferenc		
alügyész	Cseresnyés István	Dedinszky István	Pák Mihály		
aladószedő	Bánfy József	Blázsy György	Pák Mihály		
esküdt (Makói járás)	Tarnay János	Pák Mihály	Nyéky János		
esküdt (Nagylaki járás)	Luczay János	Sánka Zsigmond	Nyéky János		
esküdt (Battonyai járás)	Sánka Zsigmond	Beliczay Antal	Kövér Tivadar		
katonai biztos	Vargha Pál	Kövér István	László János		
csendbiztos (Makói járás)	László János	Peócz Ferenc	Makra József		
csendbiztos (Battonyai járás)	Kövér István	Peócz Ferenc	Makra József		
aljegyző	Dániel Antal				
levéltárnok	Blázsy György				
várnagy	Vertits Károly				

1842. október 26.						
első alispán	Bánhid Albert	Szilesy Pál	Nyéky László	Nyéky Antal		
másod alispán	Nyéky Antal	Návay Tamás	Nyéky Albert	Návay Mihály		
főjegyző	Nyéky Antal					
főadószedő (főpénztárnok)	Návay Mihály	Nyéky Albert	Sántha Sándor			
főszolgabíró (Makói járás)	Dedinszky István	Nyéky Albert	Sántha Sándor	Posonyi Ferenc		
főszolgabíró (Battonyai járás)	Kállay Ödön	Dániel Antal	Tarnay János			
főügyész	Dedinszky István	Cseresnyés István	Pák Mihály			
szolgabíró (Nagylaki járás)	Dániel Antal	Tarnay János	Luczay János	Kövér Tivadar		
szolgabíró (Palotai járás)	Pák Mihály	Luczay János	Sánka Zsigmond	Glacz Antal		
fizetési táblabíró	Sántha Sándor	Dedinszky István	Pák Mihály	Návay Károly	Fejérváry Mihály	Návay János
fizetési táblabíró	Sántha Sándor	Hervay István	Fejérváry Mihály	Temesváry József		
számvevő	Vargha Pál	Nyéky János	Kövér Tivadar			
alügyész	Baross Sándor	Beliczay Antal	Glacz Antal			
aladószedő	Kálmán Imre	Glacz Antal	Beliczay Antal			
esküdt (Makói járás)	Nyéky János	Beliczay Antal	Dobsa Ferdinánd	Szeghő János	Vertits Károly	
esküdt (Battonyai járás)	Nyéky János	Dobsa Ferdinánd	Szeghő János	Vertits Károly		
esküdt (Nagylaki járás)	Luczay János	Nyéky János	Szeghő János	Vertits Károly		
esküdt (Palotai járás)	Nyéky János					
katonai biztos	Vargha Pál	Kövér István	Vertits Károly	Kompár Péter		
csendbiztos (Battonyai járás)	Kövér István	Kompár Péter	Lukács Tivadar			
csendbiztos (Makói járás)	Makra József	Peőcz Ferenc	László Károly			
aljegyző	Bánfy József					
levéltárnok	Tarnay János					
főorvos	Meskó János					
seborvos	Jezovics József					
seborvos	Povolni József					
baromorvos	Urbanics Mihály					
főmérnök	Mátéffy Pál					
várnagy	Vertits Károly					

1845. november 17.						
első alispán	Bánhidya Albert	Nyéky Antal	Nyéky László	Návay Mihály		
másod alispán	Nyéky Antal	Návay Mihály	Návay László	Kornya János		
főjegyző	Nyéky Antal					
főadószedő (főpénztárnok)	Sántha Sándor	Temesváry József	Dániel Antal			
főügyész	Cseresnyés István	Baross Sándor	Pák Mihály			
alügyész	Baross Sándor	Mátéffy Lajos	Farkas Mihály			
fizetési táblabíró	Hervay István	Sántha Sándor	Temesváry József	Sánka Zsigmond		
fizetési táblabíró	Pák Mihály	Sántha Sándor	Sánka Zsigmond	Hofbauer Sándor		
főszolgabíró	Posonyi Ferenc	Sántha Sándor	Sánka Zsigmond			
számvevő	Lonovics Károly	Vertits Károly	Dedinszky József			
rendőri szolgabíró	Sánka Zsigmond	Dobsa Ferdinánd	Dedinszky József	Kövér Pál	Mátéffy Lajos	Nyéky János
szolgabíró (Nagylaki járás)	Tarnay János	Sánka Zsigmond	Nyéky János			
szolgabíró (Battonyai járás)	Tarnay János	Kövér Pál	Dedinszky József			
aladószedő	Szeghő János	Luczay János	Dedinszky József			
esküdt (Makói járás)	Nyéky János	Mátéffy Lajos	Kiss Kálmán			
esküdt (Nagylaki járás)	Nyéky János	Vertits Károly	Kiss Kálmán			
esküdt (Battonyai járás)	Nyéky János	Dedinszky József	Méhes József			
csendbiztos (Makói járás)	László Károly	Peőcz Ferenc	Kompár Péter			
csendbiztos (Battonyai járás)	Kövér Sándor	Peőcz Ferenc	Kompár Péter			
katonai biztos	Vargha Pál	Gyöngyössy János	Csutak Kálmán			
levéltárnok	Bánfy József					
várnagy	Kompár Péter					
főorvos	Meskó János					
seborvos	Urbanics Mihály					
baromorvos	Ottinger Antal					
seborvos (Battonya)	Povolni József					
mérnök	Mátéffy Pál					

1848. június 14.						
első alispán	Bánhidya Albert	Markovics Antal	Návay László			
másod alispán	Hervay István	Sántha Sándor	Dániel Antal	Lonovics László		
főjegyző	Bánfy József					
főügyész	Cseresnyés István	Pák Mihály	Méhes József			
alügyész	Elek Lajos	Szabó Pál	Farkas Mihály			
főpénztárnok	Dániel Antal	Lonovics Károly	Bárány József			
alpenztárnok	Luczay János	Csiky Lajos	Szemes Zsigmond	Bartha Antal		
főszámvevő	Lonovics Károly	Tarnay János	Vargha Pál			
számvevő	Szemes Zsigmond	Nyéky János				
fizetési táblabíró	Hervay István	Hofbauer Sándor	Sánka Zsigmond	Pák Mihály		
fizetési táblabíró	Hervay István	Sánka Zsigmond	Pák Mihály			
aljegyző	Méhes József					
levéltárnok	Mátéffy Lajos					
főszolgabíró (Makói járás)	Lonovics Károly	Dobsa Conrad Sámuel	Kövért Pál			
főszolgabíró (Battonyai járás)	Glacz Antal	Kövért Pál				
szolgabíró (Nagylaki kerület)	Luczay János	Vertits Károly	Lonovics Ignác			
szolgabíró (Palotai kerület)	Vertits Károly	Dedinszky József	Nyéky János			
esküdt (Makói járás)	Simon József	Gazdag Péter	Barta Antal	Szabó János		
esküdt (Battonyai járás)	Nyéky János	Balta Miklós	Szabó György			
esküdt (Nagylaki kerület)	Gerzanics István	Szabó János	Petes Gábor			
esküdt (Palotai kerület)	Szabó Albert	Gerzanics István	Barta Antal			
katonai biztos	Vargha Pál	Gerzanics István	Kiss János			
csendbiztos (Makói járás)	Komáromy Lázár	Mátéffy Károly	Gazdag Péter	Pap Ferenc	Magyari László	Bartha György
csendbiztos (Battonyai járás)	Kövért Sándor	Mátéffy Károly	Komáromy Lázár			

Az 1825/27. évi országgyűlés

Mindenekelőtt vázolnunk kell, hogy milyen események vezettek az uralkodó és a rendek szakításához az 1811/12. évi országgyűlésen, miután I. Ferenc nem hívta össze a rendeket tizenhárom éven keresztül. A 18. század utolsó évei és a 19. század első másfél évtizede a franciák ellen vívott háborúról szól a Habsburg Birodalomban (1804-ben megalakult az Osztrák Császárság), ez nagyban befolyásolta a magyar belpolitikai eseményeket is. Az országgyűlések (1796, 1802, 1805, 1807, 1808, 1811/12) leginkább az adók és katonák megajánlásáról szóltak, reformtörekvések nem igazán figyelhetők meg. A rendek hiába kérték folyamatosan az 1791:67. törvénycikk értelmében kiküldött rendszeres bizottságok munkáinak a megtárgyalását, az uralkodó ahhoz nem járult hozzá. A franciák ellen vívott, hosszan elhúzódó háborúk miatt a birodalom pénzügyi válságba került, mivel a papírpénz egyre jobban elértéktelenedett.⁷¹ 1810-ben már 1436 millió ezüstforint értékű papírpénz volt forgalomban, az arany- és ezüstpénzek (konvencióos forint) pedig egyre jobban kiszivárogtak a birodalomból.⁷² 1810-ben a birodalomnak a bevétele 120 millió forint volt, a kiadás pedig 1500 millió forint. A kormányzat ezért a devalváció módszeréhez nyúlt, a Joseph Wallis pénzügyminiszter által kidolgozott javaslat nyomán 1811. február 20-án uralkodói rendelet jelent meg,⁷³ amely a papírpénz értékét egyötödére csökkentette, és bevezette a váltócédulát (Einlösscheine).⁷⁴

Az 1811/12. évi országgyűlést elsősorban a pénzügyi helyzet megvitatása céljából hívta össze az uralkodó, illetve letelt a három év is, ami után törvény szerint össze kell hívni a diétát. A magyar rendek többsége kezdettől fogva el akarta törölni a papírpénzt arra hivatkozva, hogy az az ő hozzájárulásuk nélkül került forgalomba. Az országgyűlésen mégsem volt teljes egyetértés abban, hogy kívánatos-e a papírpénz teljes kivonása, hiszen az még nagyobb válsághoz vezetett volna. A bécsi udvar azt szerette volna elérni, hogy Magyarország a még forgalomban lévő 211 millió forint értékű papírpénzből 100 millió forintra vállaljon garanciát. Emellett évi 12 millió forint segélyt (subsídium) is várt az

⁷¹ POÓR 1988: 111–112.; BRANDT 2020: 393.: A papírpénz 1762-ben jelent meg, összesen 12 millió gulden (ezüst forint) értékben. A papírpénz ekkor még államkölcsonnek minősült, amelyet haszonnal, 5%-os kamattal lehetett beváltani. II. József idején már csak 7 milliónyi volt forgalomban. Az uralkodása második felében viszont több papírpénz bocsátott ki, hogy elfedje az államháztartás deficitjét. 1785-ben hivatalosan, 1788-ban titokban bocsátott ki papírpénzt. (Magyarországon 1785-ben jelent meg a papírpénz rendeleti úton.)

⁷² WERTHEIMER 1899: 16.; BENDA 1978: 341.

⁷³ A devalvációról lásd: SOÓS 2007: 96–105; BRANDT 2020: 388–437.

⁷⁴ WERTHEIMER 1899: 170–172.; BENDA 1978: 335–347.; POÓR 2003: 201–202.; BRANDT 2020: 416–417., 437.; FILLAFER 2020: 322–324.: A bankócédula és az ércpénz értéke 1798-ig azonos volt, majd 1799-től romlott a cédulák értéke. 1811 márciusában 100 ezüst forint 833 forintnyi bankócédulát ért, a kormányzat ennek érdekében egy skálát, (az ún. bécsi skálát) is készített a kölcsönök visszafizetési rendjének szabályozása érdekében.

uralkodó a magyar rendektől a kiadásokra, fémpénzben. A rendek nem fogadták el, hogy a váltópénz értékének a fenntartására a 211 millió forintból 100 milliót magukra vállaljanak, a törvényes alkotmányt sértene az, érveltek. A király által kért 12 millió forint segedelmet sem tudták támogatni, arra hivatkozva, hogy a nem meghatározott időtartamra kért segedelem adózást rejt magában, ami sérti a nemesi jogokat. Kijelentették, hogy az ország erejéhez mérten, önként ajánlanak segedelmet. (A két tábla a 12 millió forint helyett 7 millió forint értékben állapította meg annak nagyságát – rozst és zabot ajánlottak – azzal, hogy az a vármegye, amelyik terményt nem tud adni, pénzben is fizethet.)⁷⁵ A pénzügyi kérdések harmadik fontos eleme a magánszemélyek közötti pénzügyi viszonyok, szerződések rendezése volt. Az örökös tartományokban az úgynevezett bécsi skálát léptették életbe, amit Magyarországra is ki akart terjeszteni az uralkodó. A bécsi skála szerint az 1799 előtt felvett hitelek esetén a papírpénz és a fémpénz értéke azonos volt, majd 1799-től kezdődően a papírpénz folyamatosan elértéktelenedett az ezüstpénzhez képest, ezért az 1799–1811 közötti minden hónapra meghatározták a papírpénz értékét a fémpénzhez viszonyítva. Hároméves moratóriumot kívántak bevezetni a rendek (a következő országgyűlés összehívásáig), ami szerint, ha a hitelező a következő három évben kérné az adósság visszafizetését, akkor az adós váltópénzben is fizethessen. Ha viszont az adós akarná visszafizetni a tartozását ebben a három évben, akkor a hitelezőnek nem lenne kötelező elfogadni váltócédulát. Ezekről a kivételektől eltekintve a rendek ragaszkodtak a jó értékű fémpénzhez, s hogy a bankcédulákban felvett hiteleket át kell számítani és fémpénzben kell visszafizetni a tartozásokat.⁷⁶ Az országgyűlési tanácskozások megrekedtek, mivel az uralkodó és a rendek is ragaszkodtak az álláspontjuhoz. A diéta végül eredménytelenül oszlott fel 1812. június 1-jén, az uralkodó ezután tizenhárom évig nem hívta össze a rendeket.⁷⁷

A többi megyéhez viszonyítva Csanád vármegye nem „lógott ki” a sorból ezen az országgyűlésen, a legfontosabb alapelvnek az ország alkotmányának, törvényeinek és a nemesi jogoknak a védelmét tekintették. (Erről tanúskodik a csanádi rendek által kidolgozott tizenhat pontból álló 1811. évi anyautasítás.)⁷⁸ A pénzügyi kérdésekben nem vállaltak kezdeményező szerepet, más megyék által felvetett javaslatokhoz csatlakoztak.⁷⁹

⁷⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1811/12: 639–691., 741–743. (52., 56. országos ülés, 1812. január 18., január 26.): A törvényes keretek között és az ország erejéhez mért segedelmet, subsidiumot ajánlottak: Abaúj, Arad, Árva, Bács, Békés, Bereg, Bihar, Csanád, Fejér, Heves, Hont, Krassó, Liptó, Máramaros, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Szepes, Szerém, Torna, Torontál, Ugocsa, Vas, Veszprém, Zala, Zólyom vármegyék, Horvátország a káptalanok és a szabad királyi városok.

⁷⁶ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1811/12: 507–516.; POÓR 2003: 220–224.

⁷⁷ WERTHEIMER 1899: 99–104., 111., 197.

⁷⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 59. d. 781/1811.

⁷⁹ DEÁK 2023

I. Ferenc 1812. augusztus 1-jén az országgyűlés hozzájárulása nélkül adta ki a pénzügyi devalvációs rendeletét a Magyar Királyságra vonatkozóan.⁸⁰ A franciák ellen tovább vívott háború azonban újabb pénzügyi nehézségeket szült, ezért 1813-ban 45 millió forint értékű váltócédulát bocsátottak ki.⁸¹ 1816. június 1-jén újabb pátenst adott ki az uralkodó, az 1811. évi rendelethez képest 40%-kal csökkentette a papírpénz értékét. Emellett ekkor alakult meg az Osztrák Nemzeti Bank is. A váltócédula forgalomban maradt, azonban az értékét ezután már tudták garantálni, 1848-ig 100 papír forint 40 ezüstforintot ért.⁸²

Más kérdések is konfliktusforrást jelentettek a központi birodalmi vezetés és a magyar rendek között. I. Ferenc 1813-ban 60 ezer, 1815-ben pedig 30 ezer újoncot követelt rendeleti úton a vármegyéktől. A rendek ekkor még folyamatosan behajtották az adókat, segélyeket, újoncokat az országgyűlés összehívása nélkül is. 1814-ben elrendelte az uralkodó, hogy a vármegyei pénztárakat gyakran kell vizsgálni, 1817-ben pedig azt, hogy a hadiadóra beszedett összegeket azonnal fizessék be a megyék a kincstárba.⁸³ Ezeket a rendeleteket Csanád vármegye is végrehajtotta, nem találtam utalást arra, hogy az ellenvetést fogalmaztak volna meg.

I. Ferenc 1821-ben azonban újabb újoncozással és adózással kapcsolatos rendeleteket adott ki, ami ezúttal számos vármegye ellenállását váltotta ki. 1821. május 4-ei rendeletében követelte, hogy az 1813-ban és 1815-ben rendeleti úton kért összesen 90 ezer újonc 28 ezer fős hátralékát a vármegyék állítsák ki. Az 1822. augusztus 13-ai rendelete pedig azt tartalmazta, hogy az 1811/12. évi országgyűlésen megajánlott adót (5,2 millió forint), amit akkor váltócédulában ajánlottak meg a rendek, most ezüstpénzben szedjék be, ami 2,5-szeres adóemelést jelentett. Számos vármegye tiltakozott, több helyre a katonaságot és királyi biztosokat kellett kiküldeni, hogy végre tudják hajtani a rendeleteket. Csanád vármegye az újoncozással kapcsolatos felszólítást elsőre, az adóügyi rendeletet viszont csak a második királyi felszólítás után hajtotta végre.⁸⁴ Az országban számos megyei tisztviselőt bebörtönöztek, a vármegyei jegyzőkönyveket a királyi biztosok összetépték, lefoglalták. I. Ferenc végül belátta, hogy ez nem járható út, így a vármegyei ellenállás hatására az országgyűlés összehívása mellett döntött.⁸⁵ Heinrich Srbik, Metternich kancellár életrajzírója megjegyezte, hogy Ferenc császár kormánya, mint oly sok más problémában, a magyar kérdés kezelésében is eredménytelen volt. Nem döntött egyértelműen sem a magyar történelmi

⁸⁰ BRANDT 2020: 418–419.

⁸¹ BALLAGI 1897: 42.

⁸² Soós 2007: 102.; Danyi 2012: 42–44.

⁸³ Soós 2007: 100–105., 112.

⁸⁴ BALLAGI 1897: 92.

⁸⁵ BALLAGI 1897: 70–118.; Vörös 1980a: 607–632.; Soós 2007: 105–114.

alkotmány és az országgyűlés nélküli kormányzás mellett, sem pedig a régóta megcsontosodott alkotmány megőrzése és korszerű jogi átalakítása mellett.⁸⁶

A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása

Tizenhárom év után, nagy várakozások és remények közepette az 1825. július 3-án Bergamóban kelt 9285. számú királyi meghívólevelében I. Ferenc 1825. szeptember 11-re összehívta az országgyűlést Pozsonyba. Ebben nagy szerepet játszott az 1824–1825-ben kitört gazdasági és pénzügyi válság, amely a Habsburg Birodalmat is érintette.⁸⁷ Emellett negyedik felesége, Karolina Augusztia főhercegnő megkoronáztatása is a céljai között szerepelt, ami jó ürügyként szolgált a diéta összehívására.⁸⁸ Miskolczy Gyula szerint nem Metternichnek, hanem elsősorban gróf Zichy Károly államminiszternek volt nagy szerepe abban, hogy I. Ferencet meggyőzte, szükséges a magyar országgyűlés összehívása.⁸⁹

Csanád vármegye rendjei az 1825. augusztus 16-án tartott közgyűlésen⁹⁰ „közakarattal” választották meg követnek Kevermesi Tököly Péter első alispánt, valamint Nyéky Mihály főjegyzőt. Arra az esetre, ha ők akadályoztatva lennének, Szilesy Pál tiszti főügyész és Tarnay Mihály főszolgabíró lett helyettes követ.⁹¹ Ekkor idősebb Muslay Antal volt a főispán (1808–1826),⁹² aki azonban a jegyzőkönyv tanúsága szerint nem volt jelen a követválasztó közgyűlésen, helyette Tököly Péter alispán elnökölt.

⁸⁶ SRBIK 1925: II. 31–32.

⁸⁷ IVÁNYI-GRÜN WALD 1930: 8–23.: A napóleoni háborúk után gazdasági válság és dekonjunkció alakult ki. Iványi-Grünwald Béla megemlítette, hogy ehhez a válsághoz az angol pénzügyi spekuláció is hozzájárulhatott. 1824-ig az angol bank teaurációs (értékfelhalmozás) politikát folytatott. 1824-ben és 1825 elején az angol pénzügyi spekuláció pénzbőséget eredményezett, de ez azután gyorsan pénzügyi válságba fordult át, ami kihatott az európai országokra.

⁸⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 915/1825.; HORVÁTH 1886: I. 132.; MOLNÁR 2021: 39.

⁸⁹ MISKOLCZY 1938: 33.

⁹⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 914/1825 szám előtt.: Az 1825. augusztus 16-án tartott közgyűlést Tököly Péter első alispán elnöklete alatt tartották meg. Jelen volt még: Nyéky Mihály főjegyző és táblabíró, Vargha Mátyás aljegyző és táblabíró, Návay Károly levéltárnok és tiszteletbeli aljegyző, Süvegjárto Pál palotai plébános és táblabíró, Posonyi Ignác és ifj. Vertits József tiszteletbeli táblabírók, Saátor János főadószedő és táblabíró, Tarnay Mihály főszolgabíró és táblabíró, Sanka Ferenc és Dániel János alszolgabírók és táblabírók, Szilesy Pál főügyész és táblabíró, Vásárhelyi János tiszti alügyész és táblabíró, Dedinszky János tiszteletbeli alügyész, Sarkady Ferenc számvevő és táblabíró, Návay György, Marczibányi Lajos, Nyéky László, Návay László, Lukács József, Vargha Gergely és Szilvássy István tiszteletbeli táblabírók, Szilágyi Sándor a makói uradalom fiskálisa és táblabíró, Návay Mihály esküdt és tiszteletbeli szolgabíró, Hervay István és Temesváry József esküdték, Kormut Antal királyi kamarai uradalombeli tisztartó és megyebeli közbirtokos, Kornia János Arad megyei esküdt és megyebeli közbirtokos, Saroi Szabó János hites prókátor, László János a nemesek hadnagya, Nagy Mihály, Elek István, Saroi Szabó Benjámin és több nemes urak, akiket nem nevez meg már név szerint a jegyzőkönyv.

⁹¹ Feltehetőleg közfelkiáltással választották meg a követeket. Eszerint ez alkalommal sem tartották be a rendek az 1819. és 1821. évi helytartótanácsi rendeletet, miszerint egyenkénti szavazással kell lebonyolítani a választást.

⁹² MNL CSCSVL Makó IV. A. 3. a. 37. jkv. 1647/1827.: Az országgyűlés bezárása után, 1827. augusztus 25-én gróf Teleki Józsefet (1827–1830) nevezte ki az uralkodó Csanád vármegye főispánjává.

Tököly Péter

Tököly Péter első ismert őse Tököly Popovics Jován/János volt, aki a kurucok ellen harcolt. A család 1706-ban kapta a nemességet, amikor megszerezték Csanád vármegyében Kevermes és Vizes pusztákat. Tököly Péter 1784-ben vagy 1785-ben született Pesten. Jogi tanulmányokat végzett, Pesten volt joggyakornok, 1804. november 21-én került jurátusként a pesti Királyi Táblára Tallián Antal ülnök oldalán.⁹³ 1819-ben alszolgabíró volt Csanád vármegyében, majd alispán 1823–1832 között. Királyi tanácsosi, 1830-ban pedig arany-sarkantyús vitézi címet kapott. Az 1825/27. és 1830. évi országgyűléseken Csanád vármegye követe. Az 1825/27. évi országgyűlés alatt készült egyik titkosrendőri jelentés szerint gazdag bunyevác, jó kedélyű, excentrikus, mentes a szélsőséges eszméktől. Állítólag csak annak köszönhető alispáni pozícióját Csanád vármegyében, hogy ott nem létezett gazdag nemesség.⁹⁴ Egy másik titkosrendőri jelentés úgy jellemezte, hogy közepes tehetségű, korlátozott tudású, viszont jómódú. A magánéletében fősvény, erkölcsi tekintetben sem áll jó hírben. A bécsi udvar irányában azonban „jóérzelmű”, gyakran támogatta a felszólalásaiban a kormányzat politikáját.⁹⁵ Egy harmadik jelentés is feljegyezte róla, hogy jómódú, átlagos, nem nagy tehetségű, de becsületes, odaadó és teljesen szívvel-lélekkel elkötelezett híve az uralkodóháznak. Másokat is igyekezett megnyerni az uralkodó érdekei támogatásának, amikor vendégeket fogadott magánál. Az a vágya, vélte tudni a jelentéstevő, hogy császári királyi kamarás legyen.⁹⁶ Állítólag udvari körökben megkérték arra, hogy rendezzen minél több ebédet a „jóérzelmű” konzervatív követeknek, és hívjon meg ellenzékiet is, hátha ebéddel és pezsgővel a „jóérzelmű” oldalra tudják állítani őket. Az ebédeknek azonban nem a bécsi udvar által várt eredménnyel jártak, a titkosrendőri jelentések szerint az országgyűlés vége fele már mindenki patrióta volt és patrióta köszöntőket mondtak.⁹⁷ De nemcsak rendőrségi forrásokból származó jellemzés áll rendelkezésünkre. Az 1825/27. évi országgyűlés kapcsán egy paszkvillus a következő korabeli közmondással jellemezte Tökölyt: „Könnyebb ökröt hizlalni a zöld gyepen, mint törvényt javasolni a zöld asztalnál.”⁹⁸ Valószínűleg ezzel is arra akartak utalni, hogy tudása nem volt kiemelkedő. Úgy is jellemezte őt a paszkvillus, mint

⁹³ MNL OL, O 78: Arról nincsen pontos információ, hogy mikor tett ügyvédi vizsgát Tököly.

⁹⁴ MNL OL, N 119: 35. fasc. 4368/a. sz.

⁹⁵ MNL OL, I 58: 10. d.; MNL OL, N 119: 41. fasc. 5342. sz.

⁹⁶ MNL OL, I 50: A résztvevőknek a titkos rendőrség által adott jellemzése (1827).

⁹⁷ TAKÁTS 1929a: 377–378.: A titkosrendőri jelentések szerint az alábbi személyek lettek konzervatívból ellenzékivé: Zmeskál Jakab, Szmracsányi János, Rudics Dániel, Kubinyi Gáspár, Péchy Imre, Justh Ferenc, Radvánszky Antal, Végh Ignác.

⁹⁸ IVÁNYI 1885: 77.; VITÁLIS 1888: 153.

akinek a tevékenysége csak szavazáskor lehet hasznos.⁹⁹ Tököly 1832–1837 között Csanád vármegye főispáni tisztét töltötte be. 1844. július 31-én halt meg Bécsben.¹⁰⁰

Nyéky Mihály

Nyéky Mihály családja Vas vármegyéből származott, innen Bihar vármegyébe kerültek, később átköltöztek Békés és Csanád vármegyékbe. A Knédly nevet is használták, a régi nemességüket Bécsben erősítették meg 1817-ben. Nyéky Mihály 1790-ben született Makón. 1801–1807 között a szegedi gimnáziumban tanult. A tanulmányait ezután a pesti királyi egyetemen folytatta, ahol jogot hallgatott, a joggyakorlatát Csanád vármegyében végezte, majd 1810. november 24-én jurátus lett a pesti Királyi Táblán Mailáth György mellett.¹⁰¹ 1811–1819 között aljegyző, majd 1820–1827 között főjegyző Csanád megyében, 1816–1819 között a vármegye levéltárnoka is. Az 1825/27. és az 1830. évi országgyűléseken a vármegye követe lett. Az 1825/27. évi országgyűlés egyik titkosrendőri jelentése mérsékelt hazafiként jellemezte.¹⁰² Egy másik rendőri jelentés szerint kiváló szónok volt, többször is támogatta a bécsi udvar indítványait. Egy harmadik jelentés is megjegyezte róla, hogy ügyes, szorgalmas, eredményes, művelt, jó szónok. Az egész országgyűlésen a királyi jogok egyik legbátrabb védelmezője. Hozzá tették, hogy udvarias viselkedésű, nemes modorú, kellemes külsejű és előzékeny, néhány év múlva majd alispán lesz a vármegyéjében, ahol a nemesek között nincs nagy választék.¹⁰³ Nyéktyt a következő közmondással jellemezte egy paszkvillus: „Dicséretes az igyekezet is, ha jóra céloz.”¹⁰⁴ Ezzel valószínűleg arra utaltak, hogy Nyéky tehetséges és járatos az ügyekben, azonban fontos az is, hogy a jó ügyet támogassa. Ugyanakkor, állították, állhatatlanság, következetlenség is jellemezte.¹⁰⁵ Az 1827-ben kiküldött rendszeres bizottsági munkálatok felülvizsgálatában ő is részt vett, az egyházi albizottságba osztották be. Az 1830. évi országgyűlés titkosrendőri jelentések szintén úgy jellemezték, hogy tehetséges szónok, a jogi ügyekben járatos, az ellenzékkel szemben a királyi jogokat védelmezi. A jogi tudása kiemelkedő, a röpiratok ismeretében járatos, jól tud magyarul, latinul és németül.¹⁰⁶ 1827. szeptember 1-jén a király a Helytartótanács titkárává nevezte ki, amely hivatalát 1832-ig

⁹⁹ JANKOVICS 2009: 190.: Az alábbi kifejezés szerepel a nevénel: Valeat tantumper votisatione.

¹⁰⁰ NAGY 1865: XI. 289–290.; BARNA–SÜMEGHY 1913: 206–207., 231.; KEMPELEN 1931: X. 408.; PÁLMÁNY 2011: I. 1209.

¹⁰¹ MNL OL, O 78: Nyéky esetében sincsen pontos információ arról, hogy mikor tett ügyvédi vizsgát.

¹⁰² MNL OL, N 119: 35. fasc. 4368/a. sz.

¹⁰³ MNL OL, I 50: A résztvevőknek a titkos rendőrség által adott jellemzése (1827)

¹⁰⁴ IVÁNYI 1885: 77.; VITÁLIS 1888: 153.

¹⁰⁵ JANKOVICS 2009: 187–188.: Az alábbi kifejezés szerepel a nevénel: Inconstantes, azaz állhatatlan, következetlen.

¹⁰⁶ MNL OL, I 58: 10. d.; MNL OL, N 119: 41. fasc. 5343. sz.

viselte,¹⁰⁷ majd 1832–1846 között helytartótanácsos lett. 1829-ben gróf Joseph Sedlnitzky rendőrminiszter titkos levelezője volt, Csanád, Csongrád és Temes vármegyéről készített jelentéseket. 1846–1848 között a Helytartótanácsnál irodaigazgató, a nyugpénzintézet elnöke volt. 1848-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium gazdasági és közalapítványi osztályának a vezetője lett. 1849-ben az Alfred zu Windischgrätz herceg hadseregparancsnok által szervezett császári királyi ideiglenes polgári közigazgatás alapítványi osztályát vezette. 1854–1855-ben, majd 1860–1862-ben a Nemzeti Színház igazgatója volt. (Pukánszky Kádár Jolán megjegyezte Nyékyről, hogy népszerűtlen ember volt a közéleti tevékenysége és az abszolutizmus időszakában vállalt szerepe miatt. Ráadásul művészeti szempontból sem volt jó választás a Nemzeti Színház élére.) 1854-ben királyi tanácsosi, 1860-ban udvari tanácsosi címet kapott. 1856-ban Pesten a budai közigazgatási kerület császári királyi ideiglenes adókerület bizottságának az elnöke lett. Felesége Bánhidya Karolina Sarolta volt, akitől két gyermeke született: Antónia és Gyula. Nyéky Mihály 1862. december 7-én hunyt el Pesten.¹⁰⁸

Az 1825. évi anyautasítás

A követutasításokat Tököly Péter vezetésével számos vármegyei tisztviselő részvételével dolgozták ki. Ebben a hivatalban lévő vármegyei tisztviselők domináltak, azonban lényeges, hogy három tag is képviselte a kamarai igazgatást. A bizottság a javaslatát 1825. augusztus 18-án mutatta be a közgyűlésen, ahol módosítás nélkül elfogadták azt.¹⁰⁹ Az anyautasítást 27 pontban foglalták össze. A követek első feladatául azt tűzték ki, hogy időre, 1825. szeptember 11-ére jelenjenek meg Pozsonyban. Tegyék tiszteletüket József nádor és Szógyény Zsigmond személynek előtt, mutassák be nekik a megbízólevelüket. A második és harmadik pontokban Karolina Augusztia főhercegnő megkoronázásának a támogatását fogalmazták meg. A negyedik pontban utasításba adták, hogy tegyék tiszteletüket az uralkodóház tagjainál is, akik Pozsonyban meg fognak jelenni. Az ötödik pontban előírták a követeknek, hogy amint

¹⁰⁷ RALOVICH 1888: 9/IV. 264.

¹⁰⁸ BARNA-SÜMEGHY 1913: 150–151., 231–234.; KEMPELEN 1914: VIII. 23.; PUKÁNSZKY 1940: I. 186., 191., 193.; HABERMANN 1992: 203.; SZÉKELY 1994: 564.; PAJKOSSY 1997: 341., 354.; HÉJJA 2009: 401.; PÁLMÁNY 2011: I. 1055–1056.

¹⁰⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 915/1825.: A követutasítások kidolgozásában részt vett továbbá: Nyéky Mihály főjegyző, Vargha Mátyás aljegyző és táblabíró, Saator János főadószedő, Posonyi Ignác és ifj. Vertits József tiszteletbeli táblabírók, Tamay Mihály főszolgabíró, Daniel János, Sanka Ferenc alszolgabírók és táblabírók, Sziesy Pál főügyész, Vásárhelyi János alügyész és táblabíró, Návay György, Marczibányi Lajos, Nyéky László és Návay László táblabírók, Szilágyi Sándor makói királyi kamarai uradalombeli tisztviselő és táblabíró, Najmájer Ferenc királyi kamarai uradalombeli tisztviselő és táblabíró, Kormut Antal királyi kamarai uradalombeli tisztviselő, Sároi Szabo János prókátor, László János, Nagy Mihály és Elek István nemes urak.

lehetséges, a királyi előadásokat küldjék meg a vármegyének, és a koronázás megtörténte után először „az ország súlyait és kívánságait” tárgyalják meg. A követutasítások a hatodik ponttól kezdődően ezeket a sérelmeket és kívánságokat foglalták össze. A hatodik pontban az ősi alkotmány, az 1791:12., 13., és 19., valamint az 1741:8. törvénycikkek újbóli megerősítését követelték.¹¹⁰ A hetedik és nyolcadik pontok a magyar nyelv ügyének a támogatását, az államéletben minél szélesebb körben történő kiterjesztését, valamint a szakszavak (terminus technikusok) magyar nyelvre történő lefordítását irányozták elő. A kilencedik pontban a bankócedulák visszavonását követelték, és hogy azok helyett csak jó minőségű arany-, ezüstpénzt lehessen használni. Ezt az ügyet kiemelten fontosnak tartották a vármegyei rendek, hiszen ekkor a papírpénz és a pengőpénz értéke már jócskán eltávolodott egymástól. A tizedik pontban a Magyar Királyi Udvari Kamara törvényes jogaiba való visszahelyezését kérték, vagyis azt, hogy független legyen a bécsi kamarától. A tizenegyedik pontban a vármegyék közötti szabad levelezés visszaállításának a pártolására szólították fel a követeket, ugyanis egy 1809. május 30-án keletkezett királyi rendelet megtiltotta ezt.¹¹¹ A tizenkettedik pontban megfogalmazták, hogy a szabad királyi városok számát ne emeljék tovább. A tizenharmadik pontban a só magas árát sérelmezték a rendek, azt szerették volna elérni, hogy az országgyűlésen állapítsák meg annak az összegét. A harmincadok és vámok körüli kérdések elrendezését is utasításba adták, hogy a hazai ipart és kereskedelmet fellendítsék. Ennek kapcsán a dohánytermesztést is az utasítások közé foglalták, amely Csanád vármegye egyik fő termelési ága volt. El szerették volna érni, hogy a kincstár részére a dohányt egyenesen a termelőktől szerezzék be, hogy a termelőnek is legyen haszna, és megérje a további gazdálkodás. A követeknek előírták, hogy minél hamarabb vegyék tárgyalás alá az 1791:67. törvénycikk értelmében felállított kilenc rendszeres bizottság javaslatait. Dalmáciát, Galíciát, Lodomériát és Erdélyt csatolják vissza az országhoz, ahogy azt az 1792:11. törvénycikkbe is beiktatták. A Ludovika Akadémia (Ludovica Akadémia) felállítását, valamint a Magyar Testőrző Sereg rendbe szedését szintén belefoglalták az utasításba. Az árváknak, bolondoknak

¹¹⁰ 1000 ÉV: Az 1790/91. évi 12. törvénycikk kimondta, hogy a törvényhozó és a végrehajtó hatalom az uralkodót és a rendeket közösen illeti meg. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) A 13. törvénycikk arról határozott, hogy háromévente hívják össze az országgyűlést. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) A 19. törvénycikkben megállapították, hogy a király és a rendek közösen határoznak az adókról, segélyekről, katonákról. A hadiadót pedig csak az egyik országgyűléstől a következő országgyűlés összehívásáig állapítják meg. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000019.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1741:8. törvénycikk a nemesi adómentességet erősítette meg. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=74100008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1741> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

¹¹¹ SZEDERKÉNYI 1893: 359.; BODNÁR 1940: 6.

fel kívántak állítani egy nemzeti intézményt. A huszonnegyedik pontban előírták a követeknek, hogy az adó mértékét csökkentsék, mivel az adózó nép „ereje” már elgyengült. Mindezt követően a vármegye a saját sérelmeit és kívánságait is a követutasítások közé foglalta, melyek a következők voltak: A makói sóhivatal működését tartásuk fenn. A Maros folyó szabályozását támogassák, mivel a gyakori árvizek veszélyeztetik a vármegyét. A hajdan a vármegyéhez tartozó területeket, melyeket a török háborúk után Temes és Torontál vármegyékhez kapcsoltak, csatolják vissza.¹¹²

Az anyautasítás utolsó pontjában előírták a követeknek, hogy ha az országgyűlési tanácskozásokon olyan ügy merül fel, amiről nem szól a követutasításuk, arról a vármegyét „rendkívüli” postán értesítsék, az egyéb ügyekről pedig minél gyakrabban tudósítsanak. Ezek után a követek napi fizetését külön-külön 6 forint 40 krajcárban, a két írnokét pedig 1 forint 30 krajcárban állapították meg. (A két írnok pontos személyéről nem maradtak fenn feljegyzések.) A követek majd valószínűleg hetente-kéthetente küldtek jelentéseket, ezt nagyban befolyásolta az is, hogy éppen milyen ügyeket vitattak meg. A követjelentések általában formálisak voltak, a két követ az adott napok legfontosabb eseményeit foglalta össze tárgyilagosan. Saját véleményüket, gondolataikat kevésbé vetették papírra, így őrizve a hivatalosságot¹¹³

A követeknek a továbbiakban 24 alkalommal adtak pótutasítást a diéta időtartama alatt, ami soknak tűnhet, de egy alkalommal csak egy-egy ügyben instruálták követeiket a csanádi rendek.¹¹⁴ A későbbi országgyűléseken ezzel szemben egy pótutasítás alkalmával majd akár 24 pontot is papírra vetnek.

Összevetve az anyautasítást más megyék követutasításaival egy-két pontot kivéve nem fedezhetők fel lényeges különbségek, főleg a sérelmekre, kívánságokra (papírpénz kérdése, magyar nyelv ügye, só ára, rendszeres bizottsági munkák, kereskedelem, adó) és a nemesi kiváltságok, ősi alkotmány megerősítésére helyezték a hangsúlyt a vármegyék. Ismerjük, mert nyomtatásban megjelent, Borsod, Zala és Zemplén vármegyék követutasítását, illetve elemzés látott napvilágot Nógrád és Szabolcs megyék utasításairól.¹¹⁵ (Takáts Sándor iratai között

¹¹² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 920/1825.

¹¹³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 920/1825.

¹¹⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv.: 1330/1825., 1490/1825., 1498/1825., 1506/1825., 1528/1825., 1548/1825., 1666/1825., 1833/1825.; 36. jkv.: 82/1826., 249/1826., 271/1826., 520/1826., 521/1826., 547/1826., 659/1826., 743/1826., 1027/1826., 1161/1826., 1167/1826., 1266/1826., 1268/1826., 1269/1826., 1811/1826.; 37. jkv.: 1/1827.

¹¹⁵ ZÁHONY 1929: 7–17.; BODNÁR 1940: 5–17.; HORVÁTH 1989: 120–123.; SERESNÉ 1987: 11–31.; PÓK 1994: 414–416. MOLNÁR 2003: 13–23.

számos vármegye követutasítása megtalálható az 1825/27. évi országgyűlés kapcsán.)¹¹⁶ Egyes vármegyék, például Zala és Nógrád felvetették az utasítások közé, hogy 1822–1823-ban a vármegyékbe kiküldött királyi biztosokat, katonákat, akik számos nemest elfogtak, a vármegyei közgyűlések tartását meggátolták, az újoncokat és az adókat erővel hajtották be, büntessék meg, ez a csanádi utasításokból teljesen hiányzik.¹¹⁷

Csanád vármegye nem fogalmaz továbbá egyértelműen a harmincadok és vámok eltörléséről, csak azt adta utasításba a követeknek, hogy a korábbi országgyűléseken ezzel kapcsolatban felmerült kérdéseket újra vegyék tárgyalás alá, és intézzék el azokat.

Megállapítható összegzésként, hogy a csanádi utasítások lényegében összecsengtek a több vármegyei utasításaival, hiszen minden törvényhatóság a nemesi kiváltságok és az ország alkotmányának a megerősítését tartotta szem előtt elsődlegesen. Ezen az országgyűlésen még nem figyelhető meg összehangolt egyeztetés a vármegyék között az utasítások kidolgozása kapcsán (legalábbis a megyei iratok között nem bukkantam olyan körlevélre, amely ezzel foglalkozna), mivel az uralkodó megtiltotta a vármegyék közötti szabad levelezést, így nem volt lehetőség az álláspontokat hivatalosan megosztani egymással. Ennek ellenére magánúton, titkos levelezésekben egyeztethették a megyék az álláspontjaikat, de erről nem állnak rendelkezésre információk.

Az országgyűlés megnyitása, sérelmek betérjesztése

Az 1825/27-es országgyűlési jegyzőkönyvek forrásként való hasznosításánál a legfőbb problémát az jelenti, hogy pontosan nem ismerjük a követek felszólalásait és a felszólaló követek nevét sem, mivel csak a vármegyék nevét jegyezték le. A jegyzőkönyvekben a beszédeket kivonatolva rögzítették, hiszen ekkoriban még nem alkalmaztak gyorsírókat, akik szóról-szóra lejegyezték volna azokat. Sokszor csak annyit írtak le, hogy egy-egy vármegye támogatja egy másik vármegye felszólalását, de a felszólalás pontos tartalmát nem ismerjük. A felszólalások ez esetben feltehetőleg hasonló tartalmúak voltak, és így akartak időt nyerni a jegyzők.¹¹⁸ A másik fontos figyelembe veendő tény az, hogy az országgyűlési

¹¹⁶ MNL OL, N 119: 1. fasc.: Bars, Békés, Gömör, Szepes, Veszprém és Zemplén vármegyék utasításai találhatóak itt.

¹¹⁷ SZEDERKÉNYI 1893: 358–360.; ZSILINSZKY 1900: III. 3–9.; BOROVSZKY 1907: 520–522.; BOROVSZKY 1910: 597.; BOROVSZKY 1914a: 510–512.; ZÁHONY 1929: 7–17.; BODNÁR 1940: 5–17.; DEGRÉ 1974: 155.; BRAUN 1978: 131–135.; HORVÁTH 1980: 7–10.; RÁCZ 1981: 203.; SERESNÉ 1987: 11–31.; GAZDAG 1989: 25–31.; HORVÁTH 1989: 120–123.; PÓK 1994: 414–416.; MOLNÁR 2003: 13–23.; MELKOVICS 2013: 70–71.; MOLNÁR 2021: 41–44.

¹¹⁸ DOBSZAY 2019: 281–290.: Dobszay Tamás is hangsúlyozza különbséget a jegyzőkönyv és a napló között, mivel a jegyzőkönyv a legfontosabb adatokat tartalmazta és általában csak a győztes álláspontot rögzítette. Az ülések valódi helyzetéről nem adnak pontos leírást. Dobszay szerint a követutasításoknak nagy szerepe volt

jegyzőkönyveket még két hasábosan, magyar és latin nyelven adták ki. A csanádi követek tevékenységének feltérképezéséhez a jegyzőkönyvek mellett felhasználok a követek vármegyéjüknek küldött követjelentéseiket is. Az országgyűlési írásokon és jegyzőkönyveken túl Vaszary Kolos *Adatok az 1825-iki országgyűlés történetéhez* című munkájából lehet képet kapni az országgyűlési tanácskozások menetéről.¹¹⁹ Az országgyűlés általánosképéről és hangulatáról továbbá a paszkvillusok mellett egyes személyek, például gróf Keglevich Jánosné Zichy Adél naplójából is képet kaphatunk.¹²⁰

A csanádi követek 1825. szeptember 20-án küldték első jelentésüket a vármegyének. A tudósítás szerint szeptember 14-én tartották az első országgyűlési ülést, ahol arról határoztak, hogy egy bizottságot küldenek Schloßhofba azért, hogy a királyt és a feleségét meghívják az országgyűlésre, ennek a küldöttségnek Tököly Péter is a tagja volt.¹²¹ Az alsótáblán a személynök, Szögyény Zsigmond a megnyitóbeszédében a hosszan tartó háborút okolta azért, hogy eddig nem lehetett összehívni az országgyűlést.¹²² (Széchenyi István naplója szerint szeptember 13-án arról határoztak a vármegyei követek, hogy a kerületi üléseket ezentúl együtt fogják tartani, erről a csanádi követek beszámolója nem szólt.)¹²³ Szeptember 17-én érkezett meg Pozsonyba I. Ferenc és felesége nagy pompa közepette, majd 18-án a prímási palotában az uralkodó megtartotta a nyitóbeszédét, és átadta a királyi előadásokat.¹²⁴ A királyi előterjesztések három fontos javaslatot tartalmaztak. Az első és legfontosabb feladatnak a királynő megkoronáztatását tűzte ki célul I. Ferenc. A második pont szerint az 1791:67. törvénycikk értelmében kiküldött bizottságok munkáit kellett tárgyalás alá venniük a rendeknek. A harmadik pontban pedig a papírpénz devalvációja által okozott problémák elhárítását kívánta orvosolni az uralkodó.¹²⁵ Mint láttuk, ezek mindegyike

abban, hogy a jegyzőkönyvek naplókká alakuljanak, mivel a követek így tudták igazolni a küldőik előtt, hogy pontosan betartották az utasításukat.

¹¹⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27; VASZARY 1883: Vaszary Kolos Guzmics Izidor pannonhalmi bencés tanár naplóira támaszkodva közöl részleteket az 1825/27. évi országgyűlésről. Guzmics barátai tudósítottak 1825. szeptember 12. és 1827. január 1. között a diéta üléseiről, mivel Guzmicsot a kötelessége hamar haza szólította Pannonnalmára. Az utolsó hónapokról sajnálatos módon azonban nem készült feljegyzés.

¹²⁰ ÖSTÖR 1938: 250. k. 273–294.; 251. k. 81–103.; JANKOVICS 2009

¹²¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 21. (1. országos ülés, 1825. szeptember 14.); PREBBURGER 1825. szeptember 16., Nro. 73.: 971. (Ungarn); TUDÓSÍTÁSOK 1825. szeptember 21., 24. sz.: 187. (Magyar és Erdélyország)

¹²² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 2–9. (1. országos ülés, 1825. szeptember 14.)

¹²³ VISZOTA 1926: II. 604.; SZÉCHENYI 2002: 332.

¹²⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 104. d.: 1329/1825.; 113. d.: 1267/1827. A csanádi követek arról tudósítottak, hogy I. Ferenc szeptember 19-én tartotta nyitóbeszédét, ami valószínűleg tollhiba lehetett, mivel az országgyűlési naplóban, a követi végjelentésben és a csanádi jegyzőkönyvben is szeptember 18. szerepel. RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 36–41.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 1329/1825.

¹²⁵ WIRKNER 1880: 23.: Wirkner Lajos úgy vélekedett, hogy ezeknek a királyi előadásoknak az volt a célja, hogy a közelmúlt eseményeiről eltereljék a magyar rendek figyelmét.

szerepelt a vármegyék követutasításaiban is. Karolina Augusztia megkoronázására 1825. szeptember 25-én került sor, a rendek ennek örömeire 50 ezer aranyat ajándékoztak a számára, aminek költségeit a nemesség állta.¹²⁶ Emellett Metternich herceg és Eduard Steinlein báró¹²⁷ honfiúsítására is sor került.¹²⁸

A zalai követ, Deák Antal kedvezőtlen és negatív képet festett az országgyűlés első napjairól. A sógorához, Oszterhueber Józsefhez írt levelében kifejtette, hogy az országgyűlési tanácskozásokon nagy a zúgás és a lárma, a követek nem hallgatják meg egymást, ha valaki beszél, ugyanazt mondja el, mint a másik követ. Felesleges „észfitogtatás” zajlik, amely „nem egyéb üres kongásnál”. Az idősebb követek azzal nyugtatták őket, hogy ha komolyabb tárgyakat vesznek elő, akkor a haszontalan viták majd megszűnnek.¹²⁹

A koronázási ceremónia után az alsótábla nehéz helyzetben volt, mivel dönteniük kellett, hogy a királyi előadásokat veszik-e tárgyalás alá, vagy a sérelmeiket terjesztik-e be, hiszen ezeknek az orvoslására az 1790/91. évi országgyűlés óta nem került sor. A rendek az 1802–1812 között tartott országgyűléseken mind kérték a rendszeres bizottsági munkálatok napirendre tűzését, azonban az uralkodó mindig halogató választ adott.¹³⁰ A személynök azt hangoztatta, hogy az 1791:13. törvénycikk szerint először mindig a királyi előadásokat kell megvitatni. A rendek viszont arra hivatkoztak, hogy a sérelmek orvoslása is szerepel ugyanebben a törvénycikkben. Maga a törvénycikk a következőt tartalmazta: „Hogy pedig a királyi javaslatok kellő módon lett tárgyalása után az ország egyetemes karainak és rendeinek összes igazságos sérelmei minden országgyűlésen valósággal és mulhatatlanul orvosoltassanak...”¹³¹ Az alsótábla október 11-én üzenetet küldött a felsőtáblának az ügyben, hogy először a legfontosabb sérelmeket tárgyalják.¹³²

Csanád vármegye 1825. szeptember 29-én pótutasításba adta a követeknek, hogy a rendszeres bizottsági munkálatokat (amelyek a haza alkotmányát is érintik) még az országgyűlésen történő tárgyalásuk előtt küldjék meg a vármegyének, hogy véleményezhessék, s majd ez alapján tudjanak újabb utasításokat adni. A pótutasítás másik pontja a papírpénzre terjedt ki. Azt kívánták, hogy olyan törvényt alkosson az országgyűlés,

¹²⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 113. d.: 1267/1827.: Ebből a teherből Csanád megyére 200 arany jutott. Ezt az összeget 1825. október 2-án adták át a királynő számára.

¹²⁷ KISS 1991: 11.; CSORBA 2001: 90.; BORI 2007: 9.: Eduard Steinlein, báró (1785–1833) Bajorország bécsi követe. Az 1832-ben megalapított Hídegylet elnöke volt.

¹²⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 104. d.: 1472/1825.; RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 148.; VASZARY 1883: 31–35.; HORVÁTH 1886: I. 144–147.; BALLAGI 1897: 135.

¹²⁹ MOLNÁR 2021: 45.

¹³⁰ POÓR 2003: 225–229.

¹³¹ 1000 ÉV: 1791:13. törvénycikk (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

¹³² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 109–133. (9–10. országos ülés, 1825. október 10–11.)

amely a hitelezőre és az adósra nézve is igazságos. Az 1799 előtt keletkezett és még ki nem egyenlített tartozásoknál a pengő- és papírpénz értékét azonosnak kell tekinteni. Az 1799 óta keletkezett adósságoknál egy igazságos skálát kell készíteni, és ne papírpénzben, hanem pengőpénzben kelljen kiegyenlíteni a tartozásokat.¹³³ November 11-én a követeknek arról is pótutasítást küldtek, miszerint nem járulnak hozzá a csanádi rendek ahhoz, hogy a követek napi díjait a nemesség fizesse, hanem az eddig bevett szokás szerint továbbra is az adózó nép viselje ezen terheket.¹³⁴ A csanádi követek arra az esetre kértek ugyanis ez ügyben utasítást, ha az országgyűlési tanácskozások során felmerülne ez az ügy.¹³⁵ (Végül az 1826. július 14-én tartott országos ülésen az egyik Heves megyei követ vetette fel, hogy az adózó nép terhein úgy is segíthetnek, ha a követek napi díját a nemesség fizeti. Ezen előadását a Győr és Hont megyei követek is támogatták.)¹³⁶

A két tábla végül több üzenetváltás után¹³⁷ 1825. október 22-én úgy döntött, hogy feliratot intéz a királyhoz a sérelmek ügyében.¹³⁸ A feliratban a rendek sérelmezték, hogy az uralkodó nem vette figyelembe a magyar alkotmányt, az országgyűlést nem hívta össze tizenhárom évig, a rendeleteket törvénytelenül adta ki és hajttatta végre. Adókat vetett ki és újoncokat szedett az országgyűlés hozzájárulása nélkül. Királyi biztosokat küldött ki a vármegyékbe, valamint megtiltotta a vármegyék közötti szabad levelezést. Kérték I. Ferencet, hogy az újoncozást állítsa le, a királyi biztosokat hívja vissza a vármegyékből, az adó mennyiségét szállítsa le az 1811/12. évi országgyűlésen megajánlott szintre addig, amíg nem tanácskoznak róla. Emellett az alábbi javaslatokat is megfogalmazták: Az országgyűlést háromévente hívják össze, és a következő országgyűlés időpontját már az előző országgyűlésen hirdessék ki. A végrehajtó hatalmat az 1791:12. törvény cikk értelmében gyakorolják. A hivatalnokok a magyar alkotmányra és a törvényekre is tegyenek esküt. A

¹³³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 1330/1825.

¹³⁴ CONCHA 1885: 166–167.; EREKY 1917: 363., 367.; SZIJÁRTÓ 1999: 157.; Erekly István és Szijártó M. István is megemlítette, hogy a nemesség korábban is hozzájárult az országgyűlési költségek fizetéséhez. Erekly úgy tudta, hogy a nemesség 1730 körül részt vett az országgyűlési költségek fizetésében. Továbbá hivatkozott arra, hogy 1805-ben Turóc vármegyében a nemesség vállalta magára az országgyűlési követek fizetését. Szijártó a 18. századi országgyűléseket vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a diétára vonatkozó törvényben (1723:7. törvény cikk) megszabott két hónapos időtartam költségeit a nemesség magára vállalta, az ezen túli költségeket a házipénztárból fizették. Hajnóczy József az 1790/91. évi országgyűlés kapcsán pártolta a nemesi fizetést. 1000 ÉV: 1723:7. törvény cikk (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1723>) letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

¹³⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 1490/1825.

¹³⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 129–132. (118. országos ülés, 1826. július 14.); VASZARY 1883: 259–260.: Vaszary arról írt, hogy Nyitra és Trencsén vármegyék követei is támogatták ezt.

¹³⁷ OPLATKA 2010: 131.: Az 1825. október 12-ei főrendi ülésen Széchenyi István azt javasolta, hogy módosítás nélkül küldjék el az uralkodónak az alsótábla által összeállított sérelmeket, hiszen I. Ferenc is azt javasolta, hogy nyíltan és bizalommal közöljék vele a panaszokat. Ráadásul Széchenyi nem latinul, hanem magyarul szólalt fel.

¹³⁸ RALOVICH 1888: 8/II. 103.: A Ralovich Lajos által közölt napló szerint az uralkodónak szánt felirat szelídebb hangvételű volt, mint a két tábla közötti üzenet, de így is az „illetlenségig kemény”.

Helytartótanács a törvénytelennek vélt rendeleteket ne küldje ki a vármegyéknek, hanem közölje a királlyal a felmerült aggályokat. Azokat, akik végrehajtják a törvénytelen rendeleteket, a hétszemélyes tábla büntesse meg. A törvényhatóságok közötti szabad levelezést állítsák vissza.¹³⁹ Még meg sem érkezett a királyi válasz, de az alsótábla október 30. és november 4. között már a következő feliraton dolgozott, amelyben újabb sérelmeket és kívánságokat vetettek fel.¹⁴⁰

A királyi válasz 1825. november 9-én érkezett meg, amiben I. Ferenc nem adott egyértelmű választ a követelésekre, a rendek ezért úgy ítélték meg, hogy nem akarja a sérelmeket orvosolni. Ezután a rendek felkérték József nádort, hogy járjon közben a királynál számukra kedvező leirat érdekében. A november 20-ai ülésen a csanádi követek is támogatták ezt, hiszen József nádor már a korábbi országgyűléseken is vállalt ilyen feladatot, emellett ismerte az ország kívánalmait és sérelmeit.¹⁴¹ A nádor 1825. november 28-án érkezett meg a király november 26-ai újabb válaszával, még ezen a napon elegendő ülést tartottak, ahol felolvasták azt. A király a leiratban megígérte, hogy orvosolja a rendek által felterjesztett sérelmeket.¹⁴²

Az alsótábla négy törvényjavaslatot készített az alkotmány megerősítése, a törvénytelenül beszedett adók beszámítása (az uralkodó ezüstpénzben kívánta beszedni a korábban papírpénzben megajánlott 5,2 millió forintot, ami 2,5-szeres terhet jelentett), az 1791:19. törvénycikk megerősítése, a következő országgyűlés időpontjának a meghatározása (háromévente rendszeresen legyen diéta) és a vármegyék közötti szabad levelezés visszaállítása kapcsán, ami hosszan elnyúló vitákat eredményezett a két tábla között.¹⁴³

A hosszan elnyúló viták miatt az uralkodó felszólította a nádort, hogy gyorsítsák meg az ügyek tárgyalását. Az országgyűlés eseményeit Metternich kancellár is figyelemmel kísérte, aki a személynöknek írt levelében úgy vélekedett, hogy a kormánynak két

¹³⁹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27: I. 51–62.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 104. d.: 1491/1825.; WIRKNER 1880: 23–25. VASZARY 1883: 65–74.; HORVÁTH 1886: I. 154–158.; BALLAGI 1897: 136–137.

¹⁴⁰ MNL OL, N 22: 11. cs. Acta Diaetae Poson: 1825 Extraserialia XI.: Az 1825. október 20–21-én tartott kerületi üléseken ezeket a sérelmeket foglalták össze. RALOVICH 1888: 8/II. 105–109.: A feliratban a következő sérelmeket és kívánságokat vetették fel: Erdély, a Partiumot, Galíciát, Lodomériát egyesítsék a Magyar Királysággal. Az adó körüli kérdéseket vitassák meg. A sóval kapcsolatos sérelmeket orvosolják. A törvénytelenül kiadott rendeleteket vonják vissza. A Magyar Kamara legyen független az Udvari Kamarától. A pesti egyetem szintén legyen független a bécsi egyetemtől. A papírpénzt vonják be, helyette csak arany- és ezüstpénz legyen forgalomban. A kereskedelmet sújtó nehézségeket és az adókat, harmincadokat meg kell szüntetni. A király az év egy részét töltsen az országban. A trónörökös is lakjon itt, tanuljon magyarul, ismerje a magyar törvényeket, szokásokat. A nemesség minden évben gyakorolja az insurrekciót. A magyar nyelv használatát terjesszék ki az államéletben. A titkosrendőrséget szüntessék meg.

¹⁴¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 180–183. (21. országos ülés, 1825. november 20.)

¹⁴² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 104. d.: 1548/1825., 1800–1801/1825.; HORVÁTH 1886: I. 158–162.; BALLAGI 1897: 140–148.; RALOVICH 1888: 8/II. 112.; VISZOTA 1926: II. 654.; SZÉCHENYI 2002: 354.; MOLNÁR 2021: 50–52.

¹⁴³ HORVÁTH 1886: I. 162–164.; BALLAGI 1897: 151.

ellenzéki csoporttal is meg kell küzdenie. Az egyik a régi magyar ellenzék, amely a kialakult helyzet miatt az ősi alkotmányt és nemesi jogokat kívánja megerősíteni. A második ellenzéki csoport pedig a változó idők szelleméhez kíván alkalmazkodni.¹⁴⁴ Metternich szerint a régi ellenzék meg kell győzni arról, hogy az új ellenzéki csoportosulás épp az ellenkezőjét akarja annak, ami a saját alkotmányos törekvéseik mögött áll. A régi ellenzékét kímélni kell, de az új ellenzékét meg kell semmisíteni. Metternich külön hangsúlyozta a kerületi ülések káros hatását, mivel úgy látta, ott az ellenzéki erők nagy befolyást gyakorolnak.¹⁴⁵

Széchenyi István másként csoportosította az erőket, úgy vélekedett, hogy az országgyűlésen vannak rojalisták és antirojalisták. „Az előbbieket kitüntetések, rangok, gazdagság szerzése kecsegteti, az utóbbiakat a függetlenség szenvedése, – a tömeg tapsát kiérdemelni etc. Ki-ki a gusztusa szerint. De mindkét pártot a hiúság és a kapzsiság istensége sarkantyúzza –.”¹⁴⁶ Takáts Sándor a titkosrendőri jelentéseket vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy az országgyűlést „... rendkívül lelkes hazafiúi szellem és hangulat jellemzi. Nem csak az ifjúság, hanem a mágnások fiatalabbjai is lelkesülnek s lelkesedést szítanak a magyar nyelv és a magyar alkotmány érdekében.”¹⁴⁷

Időközben Szögyény Zsigmond személynök megbetegedett, így 1826. január 9-én Mailáth Györgyöt nevezte ki I. Ferenc utódjául, aki igyekezett közvetíteni a két tábla között.¹⁴⁸ Az alsótábla végül úgy határozott, hogy nem terjesztik fel a négy törvényjavaslatot, hanem megvárják az uralkodó válaszát. Ha hozzájárul az adó beszámításához és az országgyűlés háromévenkénti összehívásához, akkor majd átküldik a törvényjavaslatokat a felsőtáblához. A rendek 1826. január 20-án küldték meg a feliratot az uralkodónak a törvénytervezetek nélkül, amire azonban csak áprilisban kaptak választ – arra a későbbiekben még kitérünk.¹⁴⁹

¹⁴⁴ BARANY 1968: 451.: Metternich 1837. január 19-én készített egy memorandumot a magyarországi helyzetről, amelyben szintén azt taglalta, hogy 1825-ben kétféle ellenzék is létezett: a régi alkotmányos ellenzék és az új ellenzék. 1837-ből visszatekintve úgy látta, hogy a régi ellenzék már a diéta lezárása előtt eltűnt. Egy részük királyi tisztviselő lett, más részük átment az új ellenzékbe, de többen tétlenül visszavonultak. Az új ellenzék térnyerését nagyban elősegítette a kaszinók megnyitása (ami a modern liberalizmus terjedését biztosította), a Magyar Tudós Társaság megalapítása, valamint a magyar nemesek külföldi utazásai.

¹⁴⁵ METTERNICH 1881: IV. 235–241. (784. Metternich an den Präsidenten des Unterhauses v. Szögyényi, Wien 11. December 1825.); NIEDERHAUSER 2004: 255–256.

¹⁴⁶ VISZOTA 1926: II. 666–667.; SZÉCHENYI 2002: 373–374.: Gróf Széchenyi István 1825. december 31-ei naplóbejegyzése.

¹⁴⁷ TAKÁTS 1980c: 56.

¹⁴⁸ BALLAGI 1897: 154.; VISZOTA 1932: III. 7.; SZÉCHENYI 2002: 378.

¹⁴⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 106. d.: 82/1826.

Az adó körüli kérdések, a jobbágytelken lakó nemesség összeírása és adó alá vonása

Az alsótábla az adó beszámításával kapcsolatban azt szeretne volna elérni, hogy az 1822. november 1. előtt, valamint 1822. november 1. és 1825. november 1. között törvénytelenül beszedett adókat a törvényhatóságok között arányosan osszák fel, és számítsák be nekik a jövőbeli adózásba. A beszámítás feltétele volt az is, hogy csak jó minőségű arany- és ezüstpénz legyen forgalomban, a papírpénzt pedig vonják ki. A törvénytelenül kivetett adók hátralékát törölik el és ne szedjék be a törvényhatóságoktól. A bécsi udvar ezzel szemben fontosnak tartotta az adók felemelését, hiszen a hadsereg fenntartásának költsége meghaladta a megajánlott adó mértékét, az közel nyolc millió forintot tett ki a számításuk szerint. Meg kell azonban jegyezni, hogy a hadiadó és az egyéb bevételek (harmincad vám, só, egyéb királyi haszonvételek) együtt messze meghaladták a hadsereg költségeit.¹⁵⁰ A rendek mindenesetre nem a hadsereg fenntartásának költségeit vették figyelembe, hanem az adózó nép terheltségét és a pénzforgalmat. Maga József nádor is sürgette volna, hogy könnyítsenek az adózó nép terhein, és a só árát is csökkentsék.¹⁵¹ Az 1826. január 17-ei ülésen a csanádi követek is azon az állásponton voltak, hogy az adók megállapításánál figyelembe kell venni az 1715:8. törvénycikket, valamint az adózó nép „erejét”.¹⁵²

Az adóügyi kérdés megvitatásához 1826. május 6-tól fogtak hozzá a kerületi ülésen. Három kérdés körül zajlott a vita: 1. Milyen pénznemben szedjék be az adót? 2. Mennyi adót ajánljanak meg? 3. A korábbi években törvénytelenül beszedett adókat milyen mértékben számítsák bele a jövőbeli adókba?¹⁵³

Az 1826. május 19-ei ülésen került a kérdés az alsótáblára. A csanádi követek azon a véleményen voltak, hogy ezüstpénzben ajánlják meg az adót, mivel a papírpénz értéke már jócskán csökkent, így azt nem lehet az adó alapjának tekinteni.¹⁵⁴ A másnapi ülésen Nyéky és Tököly 4 millió forintot ajánlott meg hadiadóként, „hadfogadási” költségként pedig 70 ezer forintot. Emellett továbbra is követelték, hogy a törvénytelenül beszedett adókat számítsák bele a jövőben fizetendő terhekbe.¹⁵⁵

1826. május 29-én I. Ferenc olyan utasítást adott ki, miszerint az adók igazságosabb felosztása végett szükséges a jobbágytelkek újbóli összeírása. Ennek kapcsán viszont a

¹⁵⁰ BENDA 1978: 338.

¹⁵¹ BALLAGI 1897: 157–158.

¹⁵² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 416–417. (41. országos ülés, 1826. január 17.)

¹⁵³ MOLNÁR 2021: 53.

¹⁵⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 426. (97. országos ülés, 1826. május 19.)

¹⁵⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 113. d.: 1267/1827.; RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 480. (98. országos ülés, 1826. május 20.)

jobbágytelket művelő nemességet is adózás alá kívánta vonni.¹⁵⁶ Mályusz Elemér már említett tanulmányában kiemelte, hogy a kormány saját érdeke volt az, hogy a jobbágytelkeket összeírják az állandó hadsereg fenntartása és az adó fizetése céljából. Arra kellett a kormányzatnak törekednie, hogy a jobbágyporták száma ne csökkenjen, és adóterhet ugyanannyi jobbágytelek között osszák fel. Emiatt szükség volt arra, hogy a megüresedett jobbágytelkeket azonnal benépesítsék és a jobbágytelken lakó nemesség birtokait is összeírják.¹⁵⁷ Az 1826. június 16-ai ülésen Tököly és Nyéky kifejtette, hogy a jobbágytelkek összeírására szükség van, azonban ezt a munkát minden vármegye saját tisztviselőjével kell elvégeztetni, mivel ők jobban ismerik a helyi viszonyokat, mintha egy idegen vármegyebeli tisztviselőt küldenének ki. Továbbá kijelentették, hogy nincs olyan törvény, amely a jobbágytelket művelő nemességet adó alá vonná, sőt hivatkoztak az 1723:6. törvénycikkre,¹⁵⁸ amely megerősítette a nemesi adómentességet. Azt javasolták, a követek kérjék I. Ferencről, hogy álljon el ettől a határozatától.¹⁵⁹

A Csanád vármegyei rendek többször is (az anyautasítások kidolgozásakor: 1825. augusztus 18-án, később a pótutasítások alkalmával: 1826. június 23-án, 1826. július 19-én, 1826. augusztus 24-én, 1826. szeptember 25-én) utasításba adták a követeknek, hogy a nemesi adómentességet erősítsék meg, valamint a jobbágytelken lakó nemesség összeírását ellenezzék, hivatkozva a nemesi adómentességet érintő legfontosabb törvényekre. Emellett azon követelésüket is megfogalmazták, hogy a vármegye adózó portáinak számát ne szaporítsák, mivel Csanád vármegye népessége nem nőtt, valamint a kereskedelem szempontjából sem fekszik ideális helyen, így a nagyobb adóterheket nem bírná fizetni a nép. Amiatt is panaszkodtak, hogy a terményeiket csak fél áron vagy az alatt tudják értékesíteni ezért, valamint dohányt nagyrészt csak adó alá nem eső nemesi telkeken lehet termeszteni.¹⁶⁰

Az 1826. június 9-ei kerületi ülésen 22 megye a jobbágytelken lakó nemesség összeírása ellen, 15 megye az összeírás mellett foglalt állást, 10 megye ekkor még nem nyilatkozott. A június 17-én tartott országos ülésen ezt a határozatot megerősítették a rendek.

¹⁵⁶ BALLAGI 1897: 162–163. Az adók igazságosabb felosztása a törvényhatóságok között fontos kérdés volt, hiszen az adó mértéke eddig az ország 6210 portája között oszlott meg. Voltak olyan vármegyék, amelyekre aránytalanul nagy adóteher hárult, mivel bizonyos jobbágytelkeket nem műveltek meg, de az adót beszedték utánuk.

MOLNÁR 2021: 58.: Molnár András adatai szerint becslések alapján 31 400 nemesi családra tehetjük a jobbágytelket művelőket, ami családtagokkal együtt körülbelül 125 000 főt érintett.

¹⁵⁷ MÁLYUSZ 1923: 45.

¹⁵⁸ 1000 ÉV: 1723:6. törvénycikk (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1723> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

¹⁵⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 613–614., 654–655. (111. országos ülés, 1826. június 16.)

¹⁶⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv.: 920/1825.; 36. jkv.: 659/1826., 1027/1826., 1161/1826., 1266/1826.; MNL OL, N 119: 33. fasc., 4065. sz.

A felsőtábla tagjai a június 19-ei ülésükön elutasították az alsótábla határozatát, úgy vélekedtek, hogy nem ellenkezik a nemesi kiváltságokkal és az alkotmánnyal, ha a jobbágytelken lakó nemességet adó alá vonják.¹⁶¹ A zalai követ, Deák Antal a sógorához írt 1826. július 3-ai levelében úgy jellemezte a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatásáról szóló vitát, hogy az nagy hevességgel, indulatokkal zajlik, de eddig még nem értek el eredményt. Nagy a meg hasonlás a követek között, elvesztették a hidegvérüket.¹⁶²

Az alsótábla az 1826. július 7-ei ülésén a csanádi követek mindenesetre újra megerősítették, hogy Csanád vármegyében a jobbágytelken lakó nemeseket eddig sem írták össze, és nem vonták adó alá őket, amihez ezután is ragaszkodnak.¹⁶³ A másnapi ülésen a személynök felvetette azt a kérdést, hogy az üresen, pusztán maradt telkeket összeírják-e. Tette fel ezt a kérdést azért is, mivel az adók igazságosabb felosztásánál fontos azt tudni, hogy melyik vármegyében hány adózó porta van. Tököly és Nyéky egyetértettek a személynök véleményével, továbbá hivatkoztak Werbőczy István Hármaskönyvének I. rész 40. címére, amely szerint az ott benne foglalt eseteken kívül a jobbágytelkeket nem lehet az adó alól felszabadítani.¹⁶⁴ Az 1723:18. és 62., valamint az 1791:35. törvénycikkeket is megemlítették, amelyek kimondták, hogy a jobbágyok szabadon költözhetnek, de a telküket újra be kell népesíteni, hiszen a közadó ugyanannyi telek között fog továbbra is megoszlan. Világosan kijelentették, hogy az üresen maradt telkek benépesítéséről létezik törvény, azonban a jobbágytelken lakó nemesek adó alá vonásáról nincs, azaz továbbra is ragaszkodtak elutasító álláspontjukhoz. Szükségesnek találták azonban az üres telkek összeírását, benépesítését és adó alá vonását, hogy az adóterhek arányosan legyenek felosztva a törvényhatóságok között. Az olyan telkeket, amelyeket árvíz vagy más természeti kár használhatatlanná tett, nem kívánták összeírni.¹⁶⁵

Az 1826. július 20-ai országos ülésen a csanádi követek a somogyi követ, Somssich Pongrác felszólalásának a támogatóiként ismételték meg elutasító álláspontjukat a jobbágytelken lakó nemesek összeírásával és adózás alá vonásával kapcsolatban. A somogyi követ hivatkozott a Hármaskönyv I. rész 9. címére, az 1723:6. és 1741:8. törvénycikkekre. Javasolta, hogy a most összeírandó jobbágytelkeket ezután csak olyan személyeknek adják ki, akik ténylegesen adót fizetnek. A főrendek ezt a javaslatot is visszautasították.¹⁶⁶ A Bars

¹⁶¹ MOLNÁR 2021: 59–61.

¹⁶² MOLNÁR 2021: 62–63.

¹⁶³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 35. (114. országos ülés, 1826. július 7.)

¹⁶⁴ VERBŐCZI 1844: 104–105. Az I. rész 40. cím az atyai és ősi javak testvérek közötti felosztásáról szól.

¹⁶⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 93–97. (115. országos ülés, 1826. július 8.)

¹⁶⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 171–173., 193–194. (120. országos ülés, 1826. július 20.); VASZARY 1883: 254.; MOLNÁR 2021: 63.

vármegyei követ, Platthy Mihály azt a javaslatot vetette fel még a kerületi ülésen, hogy azok a nemesek, akik jobbágytelket bírnak, kapjanak egy bizonyos időhatárt (moratóriumot), amíg mentesek maradnak az adófizetés alól. Ez idő alatt eldönthetik, hogy vállalják-e az adófizetést vagy megválnak a jobbágytelektől.¹⁶⁷ Róth József csongrádi követ három indítványt tett: 1. A jobbágytelken lakó nemeseket írják össze. 2. Csak a jövő országgyűlésen tanácskozzanak arról, hogy adó alá vonják-e őket, amikor a porták megigazításáról fognak tanácskozni. 3. A jobbágytelken lakó nemesek adómentessége a következő diétáig mindenképpen maradjon fenn. Azok a jobbágytelken lakó nemesek viszont, akik eddig adót fizettek, fizessenek ezután is.¹⁶⁸ Egy későbbi ülésen a csanádi követek újra megismételték elutasító álláspontjukat azzal az érveléssel, hogy a jobbágytelken lakó nemesek kétkezi munkából élnek, és ha adót is kellene fizetniük, azzal még jobban megnehezítenék a sorsukat. Ráadásul, tették hozzá, Csanád vármegyében az urbariális telkek mellett nincsenek sem szőlők, sem egyéb telkek, ahol élelmiszert lehetne termelni.¹⁶⁹

A Ralovich Lajos által közölt napló szerint valamikor 1826. július 11-e előtt szavazást tartottak arról a kerületi ülésen, hogy összeírják-e a jobbágytelken lakó nemességet vagy sem. Akkor 29 vármegye nem támogatta az összeírást, 17 viszont igen.¹⁷⁰

Az 1826. augusztus 5–6-ai ülésen¹⁷¹ a csanádi követek újra felszólaltak ebben a kérdésben, megismételve a vármegye álláspontját.¹⁷² E kérdésben tehát összesen hatszor nyilvánították ki véleményüket. (Később még egyszer, az 1827. január 5-ei ülésen is sor került erre.) Az 1826. augusztus 6-ai országos ülésen a személynök számolása alapján az alsótábla többsége elhatározta, hogy a kerületi javaslatot (a barsi követ, Platthy Mihály javaslatát) támogatja, vagyis a jobbágytelken lakó nemeseket írják össze és vonják adó alá őket. Ehhez csatlakozott a szabad királyi városok és a káptalanok egy része, valamint a Jászkun Kerület is.¹⁷³ Arról is határoztak azonban, hogy azok a nemesek, akik ilyen telket

¹⁶⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 258–259. (126. országos ülés, 1826. augusztus 1.); VASZARY 1883: 254–255.

¹⁶⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 275–277. (128. országos ülés, 1826. augusztus 5–6.); VASZARY 1883: 255.; MOLNÁR 2021: 63.

¹⁶⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 201–202. (122. országos ülés, 1826. július 24.)

¹⁷⁰ RALOVICH 1888: 8/III. 184–185. Nem támogatták az összeírást: Abaúj, Arad, Bács, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Gömör, Győr, Máramaros, Nógrád, Sáros, Somogy Szabolcs, Szatmár, Szepes, Tolna, Torna, Torontál, Ugocsa, Ung, Vas, Zala, Zemplén vármegyék. Támogatták az összeírást: Árva Fehér, Hont, Komárom, Liptó, Moson, Nyitva, Pozsega, Pozsony, Sopron, Temes, Trencsén, Turóc, Verőce, Veszprém, Zólyom vármegyék, valamint a horvátországi követek.

¹⁷¹ RALOVICH 1888: 8/III. 188.: 1826. augusztus 5-én tűz ütött ki a városban, ezért félbe kellett szakítani az ülést.

¹⁷² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 274–275. (128. országos ülés, 1826. augusztus 5–6.)

¹⁷³ RALOVICH 1888: 8/III. 188–189.: A Ralovich Lajos által közölt napló szerint 22 vármegye támogatta az összeírást és 22 vármegye ellenezte. Azonban a klérussal, a szabad királyi városokkal, valamint a Jászkun Kerülettel kiegészülve a személynök kimondta a határozatot, hogy a többség elfogadta a jobbágytelken lakó nemesség összeírását és adó alá vonását. Az összeírást a Hajdú Kerület is ellenezte. MOLNÁR 2021: 64–65.

bírnak jelenleg, életük végéig maradjanak adómentesek, a későbbiekéről pedig akkor határoznak majd, ha az összeírás megtörténik.¹⁷⁴ Ezt az üzenetet a felsőtáblának átküldték, ahol szintén elfogadták az összeírást.¹⁷⁵

Tököly és Nyéky ezután azon az állásponton volt, hogy ha adó alá vonják a jobbágytelket művelő nemeseket, akkor azok csak a hadiadót fizessék telkük után, más szolgáltatásokra ne kötelezhessék őket.¹⁷⁶ Az augusztus 7-ei országos ülésen¹⁷⁷ ugyanakkor a borsodi követ, Ragályi Tamás felvetette, hogy a személynök nem a valódi többségnek megfelelően mondta ki korábban a határozatot. Kijelentését azzal indokolta, hogy Magyarország 49 megyéje és Horvátország küld követeket, az üzenet mellett csak 22 megye nyilatkozott, ellene pedig 26,¹⁷⁸ Baranya vármegye pedig nem is szavazott.¹⁷⁹ Ragályi kérte, hogy ezt az ellentmondást iktassák bele az országgyűlési jegyzőkönyvbe, azonban a

¹⁷⁴ PREBBURGER 1826. augusztus 8.: Nro. 62.: 761. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1826. augusztus 12., 13. sz.: 97. (Magyar és Erdélyország); BALLAGI 1897: 163–164. Ballagi szerint a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatása Fejér, Liptó, Nyitra, Sopron, Temes, Trencsén és Turóc vármegyékben már bevett gyakorlat volt. RALOVICH 1888: 8/III. 182.: Ralovich szerint ekkoriban már húsz megyében (konkrétan nem nevezi meg azokat) fizettek adót a jobbágytelken lakó nemesek, valamint a forsponthoz és az utak építéséhez is hozzájárultak. RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 313–314. (128. országos ülés, 1826. augusztus 5–6.); VASZARY 1883: 255.

¹⁷⁵ ABAFI 1888b: 387–390.; VITÁLIS 1888: 156–157.; TAKÁTS 1929b: 508–512.: Egy paszkvillus a következőképpen figurázta ki a jobbágytelken lakó nemesség összeírását és megadóztatását. „Az I. rész 9-ik címje megszorodott szívvel jelenti, elfelejthetetlen unokájának, és részszerint néhai 1723. 6-ik cikkely egyetlen egy kedves leányának az 1741. 8-ik cikkelynek nyolc hetekig tartott súlyos betegeskedése, és egy idélen moratorium, vagyis inkább moritorium nevezetű szörnyeteg szülése következtében, e folyó hónap 6-ik napján, délutáni 3 óra tájban, Majláth Györgytől az utolsó kenetnek felvétele után, e töredékvilágból az örökkévalóságba Nagy Pali dajkálkodása alatt történt általköltözését. Meghült tetemei a constitutiót körül sáncoló diaetának düledező falai közé, b. Eötvös szertartása szerint, holnap, azaz e folyó hónap 7-én délutáni 3 órakor, a főrendek által végső tiszteletképpen beszenteletetvén, fognak eltakarítani; a requiem minden jó hazafi szívében, a halotti tor pedig annak idejében Bécsben, szokott móddal a ministerialis kar táblájánál fog tartatni. Pozsonyban, Mohács veszedelme 3-ik századját befejező hónapjának 6-ik napján.” Az 1741. 8-ik cikkelynek temetése címmel „szerepeket” is kiosztottak a követeknek, Nyéky Krankenwärter, azaz betegfelügyelő volt. VISZOTA 1932: 96–97.; SZÉCHENYI 2002: 421–422.: Széchenyi István az 1826. november 1-jén írt naplóbejegyzésében kifejtette azon véleményét, hogy minél tovább tart az országgyűlés, annál biztosabb abban, hogy nincs szabadságuk, csak néhány kiváltságuk. Bécsben is azt hiszik, hogy a magyar nemes szabadsága abban áll, hogy nem adózik, ezen kívül pedig nincs befolyása. Széchenyi a következőket vallotta: „Magyarország addig sohasem fogja a fejlődés magasabb fokát elérni, amíg a nemesség gazdagabb és tekintélyesebb része a társadalmi szabadságot a természeti szabadságtól megkülönböztetni nem tudja.”

¹⁷⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 322. (129. országos ülés, 1826. augusztus 7.)

¹⁷⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 315. (129. országos ülés, 1826. augusztus 7.) Az augusztus 7-ei ülésen az Abaúj, Bereg, Bihar, Borsod, Csongrád, Gömör, Nógrád, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Torna, Ugocsa, Ung, Zala és Zemplén megyei követek továbbra is kijelentették, hogy a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatását ellenzik. Csanád vármegye ekkor nem szerepel a sorban, azonban a csanádi követek az 1827. január 5-ei ülésen is kijelentették, a jobbágytelken lakó nemesség adómentességét támogatják. RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 712. (167. országos ülés, 1827. január 5.)

¹⁷⁸ MNL OL, N 119: 33. fasc., 4030. sz.; RALOVICH 1888: 8/III. 189.: Ragályi már augusztus 6-án, a szavazás után felszólalt, hogy a személynök nem a többség akaratát mondta ki, azonban a személynök kijelentette, hogy az összeírást ellenzők közül is csak 22 vármegye volt egy véleményen. RALOVICH 1888: 8/IV. 262.

¹⁷⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 314–315. (129. országos ülés, 1826. augusztus 7.) A Vas vármegyei követek kijelentették azon utasításukat, hogy amíg az országgyűlés koordinációjára nem kerül sor, addig az országos ülésekben a köztárgyakról ne egyenkénti voksolással döntsenek, hanem a régi szokás szerint. (Valószínűleg mérlegelésre, illetve közfelkiáltásra utaltak.) WIRKNER 1880: 30.: Wirkner Lajos is arra hivatkozott, hogy az 1825/27. évi országgyűlés volt az első, amikor a személynök egyenként számolta össze a szavazatokat, és nem a tekintélyesebb követek nyilatkozatai után mondta ki a határozatot.

személynek ezt megtagadta. Kijelentette, hogy Isten és az emberek előtt is felelni fog az egy nappal korábbi cselekedetéért, a szavazatszámítását pedig nem fogja másra bízni. Hozzátette azt is, hogy az, akit regálissal (királyi levéllel) hívnak meg az országgyűlésre, szintén rendelkezik szavazati joggal. Az abaúji követ, Komáromy István úgy vélekedett, hogy több vármegyei követ az utasítása ellenére szavazta meg a jobbágytelken élő nemesség összeírását és adó alá vonását. Csasz István, a kalocsai káptalani követ felszólalt az ellen, hogy Ragályi nem vette figyelembe a káptalanok szavazatát. Osegovich István horvát követ is sérelmezte, hogy Ragályi egy vármegyének minősítette Horvátországot. A Kassa városi követek pedig sérelmezték, hogy Ragályi nem vette figyelembe a városok szavazatát.¹⁸⁰ Úgy tűnik tehát, hogy bár kicsivel több vármegye utasította el a jobbágytelken lakó nemesség összeírását és adó alá vonását, mint amely támogatta, a városokkal, káptalanokkal és a Jászkun Kerülettel kiegészülve meglehetett a többség.

Csanád követei az 1826. augusztus 7-én kelt levelükben jelentették a vármegyének, hogy utasításuk szerint végig a nemesi adómentesség fenntartása mellett álltak ki. Egy három nappal későbbi levelükben leírták, hogy az adókat igazságosabban kell felosztani a törvényhatóságok között az új összeírás révén. Az adózó nép terheinek könnyítése érdekében a mostani adó mértékének a csökkentésén fognak továbbra is munkálkodni, ezért 4 millió forintot ajánlottak meg.¹⁸¹

Az adó tárgyában 1826. június 10-én a két tábla felírást intézett az uralkodóhoz, amiben 4 millió forint adót ajánlottak meg, emellett továbbra is kérték, hogy a törvénytelenül beszedett adókat számítsa be a jövőbeni terhekbe. A július 21-én Laxenburgban kelt királyi választ az augusztus 12-én tartott országos ülésen olvasták fel, I. Ferenc nem volt megelégedve a megajánlott adó mennyiségével. Tököly és Nyéky augusztus 13-án biztosították arról a vármegyét, hogy amíg nem kapnak újabb utasítást, a 4 millió forinthez fognak ragaszkodni. Emellett jelentették, hogy a király a beszámítás követelését figyelembe sem vette a kincstár szűkös állapotára hivatkozva, ezért kérték a vármegyét, hogy a beszámítás helyett inkább az adóhátralék (restantia) egészének vagy egy részének az eltörlését indítványozhassák.¹⁸² (Az Abaúj, Gömör, Szepes, Torna és Zemplén megyei követek már az 1825. október 11-ei ülésen felvetették az adóhátralékok elengedésének követelését.)¹⁸³

Az 1826. augusztus 19-ei ülésen a csanádi követek felszólaltak a megajánlandó adómennyiség ügyében. Kifejtették, hogy 1790 óta az adózó nép fizetési ereje egyre jobban

¹⁸⁰ VASZARY 1883: 256–257.

¹⁸¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 109. d.: 1141/1826., 1142/1826.

¹⁸² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 109. d.: 1143/1826.

¹⁸³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 123. (10. országos ülés, 1825. október 11.)

elgyengült. A só árát a kétszeresére emelték, a vármegyék egyre több adót szednek be a saját költségeik fedezésére, emellett az országgyűlés hozzájárulása nélkül felemelték a hadiadó mértékét. A korábbi háborúk során egyre több katonára volt szükség, amihez a korábbi országgyűlések hozzájárultak, de azóta béke van, ezért szükséges lenne a helyzetnek megfelelően megállapítani a hadsereg létszámát – vélekedtek a követek. Ezen indokok alapján 4 millió forintnál többet nem kívántak megajánlani. Továbbá felvetették, hogy az adóhátralékokat törölje el az uralkodó, cserében elállnak a törvénytelenül beszedett adó szám szerinti beszámításától. A csanádi követek ebben az esetben a saját belátásuk szerint nyilatkoztak, mivel nem volt pontos utasításuk ebben a tárgyban, hiszen Csanád vármegye még nem dolgozta ki az újabb póttasítást. Maga a személynök is azt javasolta, hogy a rendek gondolják át a beszámítás követelését, mivel az uralkodó ekkor már négyszer utasította el ezt.¹⁸⁴

1826. augusztus 23-án újabb királyi leirat érkezett, a törvénytelenül beszedett adó beszámítását továbbra sem volt hajlandó jóváhagyni I. Ferenc. Szeptember 11-én a két tábla újabb felírást intézett az uralkodóhoz, aki továbbra sem volt megelégedve a megajánlott adó mennyiségével, legalább az 1791-ben megajánlott adó mértékét (4 395 244 forint és 38,5 krajcár) szeretne volna elérni. A csanádi követek ezután a szeptember 14-ei jelentésükben új utasítást kértek ebben a tárgyban: Ha a felírássra ismét tagadó válasz érkezik, a beszámítás helyett az adóhátralék teljes elengedését követeljék-e inkább. Az alsótábla többsége kijelentette, hogy továbbra is ragaszkodik a beszámításhoz, s hogy az országgyűlés hozzájárulása nélkül nem lehet megváltoztatni az adó mennyiségét. A Csanád vármegyei rendek viszont 1826. szeptember 25-én utasításba adták a követeknek, hogy ha újabb tagadó válasz érkezik a királytól az adó beszámítása tárgyában, akkor ezentúl az adóhátralék eltörlését pártolják.¹⁸⁵

Több üzenetváltás után még mindig nem jutott megegyezésre a király a rendekkel. I. Ferenc ötödszörre utasította vissza a korábban beszedett adó beszámításának lehetőségét, emiatt 24 vármegye elállt ettől a javaslattól, ezek között szerepelt Csanád vármegye is.¹⁸⁶ 1826. október 17-én érkezett meg a következő királyi válasz, amivel a rendek továbbra sem voltak megelégedve. Október 31-én konferenciát tartottak a vármegyei követek, ahol megegyeztek abban, hogy elállnak az adó beszámításától a következő feltételekkel: Az adó

¹⁸⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 344., 348–351., 357. (134. országos ülés, 1826. augusztus 19.)

¹⁸⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 36. jkv.: 1269/1826.; MNL CSCSVL Makó IV. A. 3. b. 109. d.: 1269/1826.; HORVÁTH 1886: I. 174–175.

¹⁸⁶ MNL OL, N 119: 33. fasc., 4115. sz.: Ezt az adatot egy 1826. október 8-án keletkezett titkosrendőri jelentés is megerősítette.

beszámítását legalább törvényben erősítsék meg, ha most nem is lehetséges annak megvalósítása. A törvénytelenül beszedett adó hátralékát engedje el I. Ferenc. A király fogadja el a 4 millió forint hadiadót, amit a rendek megajánlottak. Ennek kapcsán ismét a nádor közbenjárását kérték. 1826. november 20-án mind a két tábla megerősítette, hogy lemond a beszámításról.¹⁸⁷

József nádor 1826. december 5-én számolt be arról, hogy az uralkodó hajlandó elengedni az adó hátralevő részét, de a most megajánlott hadiadó mértékével nincs megelégedve. Továbbra is azt követelte, hogy legalább az 1791-ben megajánlott összeget ajánlják most is. December 6-án a nádor magántanácskozásra hívta a főrendek, a szabad kerületek és a szabad királyi városok követeinek egy részét, valamint a megyei követei nagy részét.¹⁸⁸ A csanádi követei a december 7-ei jelentésükben leírták a küldöiknek: azon fognak munkálkodni, hogy az 1791:19. törvénycikket megerősítsék, és újra törvénybe foglalják. Emellett kijelentették, hogy az adóhátralék elengedését fogják pártolni, valamint 4 millió forintot fognak megajánlani. Azonban ha a viszonyok kedvezőtlenül alakulnak, valamint a követei többsége megszavazza a magasabb adókat, akkor ők is így tesznek, de csakis azért, hogy a közjót előre mozdítsák, és a királyt ne kedvetlenítsék el.¹⁸⁹

Nyéký és Tököly 1826. december 14-én tudósították a vármegyét, hogy magántanácskozásban a rendek többsége 4 300 000 forintot megajánlott adóként, hogy elnyerjék az uralkodó jóindulatát, aki talán így könnyebben teljesíti majd a kívánságokat, s az adózó nép sorsát is meg tudják könnyíteni. A rendek ezt az ajánlatukat a december 18-án tartott országos ülésen is megerősítették.¹⁹⁰ A főrendek a nádori közbenjárás következtében úgy látták, hogy I. Ferenc a korábban beszedett adó beszámításának törvénybe foglalását és az adóhátralék elengedését is meg fogja engedni, ezért szükségesnek vélték az 1791-ben megajánlott adó mennyiségét megadni, azaz a 4 395 244 forint 38,5 krajcárt.¹⁹¹ December 27-én a karok és rendek az alsótáblán országos ülést tartottak erről az ügyről, ahol a személynök szavazásra bocsájtotta a kérdést. Ennek eredményeképpen a megyék fele a klérussal, a szabad királyi városokkal, valamint a Hajdú Kerülettel és Jászkun Kerülettel kiegészülve megajánlotta a hiányzó összeget.¹⁹² A csanádi követei is úgy látták, hogy ha el akarják nyerni

¹⁸⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 110. d.: 1750/1826.; RALOVICH 1888: 8/IV. 271., 273.

¹⁸⁸ RALOVICH 1888: 8/IV. 274–275.

¹⁸⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 110. d.: 1802/1826.

¹⁹⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 110. d.: 1803/1826.; RALOVICH 1888: 8/IV. 275–276.

¹⁹¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 110. d.: 1804/1826.

¹⁹² RENDI JEGYZÖKÖNYV 1825/27: III. 649. (164. országos ülés, 1826. december 27.); RALOVICH 1888: 8/IV. 276.: A Ralovich által közölt napló szerint a szavazás alkalmával háromfelé oszlottak a szavazatok: akik 4 milliót ajánlottak, akik 4,3 milliót ajánlottak, és akik 4 395 244 forintot ajánlottak. Végül a városokkal és a klérussal kiegészülve ez utóbbira szavaztak többen.

az uralkodó jóindulatát, akkor szükséges a hiányzó összeg megajánlása, így a további 95 ezer forint megadásához ők is hozzájárultak.¹⁹³ Végül 1827. január 7-én született megállapodás a két tábla között arról, hogy megajánlják az 1791. évi adó mértékét, amiért az uralkodó is köszönetet mondott, elengedte az adóhátralékot és megerősítette az 1791:19. törvényt.¹⁹⁴

A papírpénz körüli viták

Az 1826. március 22-ei ülésen az alsótáblán a pénzügyi viszonyok megtárgyalása került napirendre. Tököly és Nyéky utasításuknak megfelelően kifejtették, hogy az Osztrák Nemzeti Banknak ne legyen befolyása Magyarországra, az ország határozzon a pénzügyi viszonyokról, illetve csak jó minőségű arany- és ezüstpénzt lehessen alapul venni. A papírpénzt vonják ki a forgalomból, hiszen az országgyűlés hozzájárulása nélkül vezették be.¹⁹⁵ A későbbi üléseken is hasonló értelemben nyilatkoztak.¹⁹⁶ Emellett olyan törvényt is életbe kívántak léptetni, amely meggátolja a papírpénz elterjedését az országban, de tudták a követek, hogy ezt nehéz megvalósítani, mivel a kereskedelem útján az ausztriai örökös tartományokból az könnyen beszivároghat.¹⁹⁷

Az 1827. január 19-ei ülésen a magánszemélyek közötti pénzügyi viszonyok kiegyenlítésének a megvitatását kezdték meg az alsótáblán. Az adósságok rendezése kapcsán kidolgozott „bécsi skálát” az alsótábla többsége, köztük a csanádi követek is támogatták. Arról nincs információ, hogy a megyék egyeztették-e álláspontjukat korábban a „bécsi skála” elfogadásáról, valószínűleg magánúton történt egyeztetés.¹⁹⁸ A január 26-ai ülésen a csanádi követek megerősítették, hogy megmaradnak ezen skála mellett, csak az utolsó hat

¹⁹³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 111. d.: 22/1827.; RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 641–642. (164. országos ülés, 1826. december 27.); PREBBURGER 1826. december 29., Nro. 103.: 1281. (Preßburg); VASZARY 1883: 268–269.

¹⁹⁴ TUDÓSÍTÁSOK 1827. január 10., 3. sz.: 17., 1827. január 13., 4. sz., 26. (Magyar és Erdélyország); HORVÁTH 1886: I. 176.; HÖKE 1886a: 90.; BALLAGI 1897: 162.; MOLNÁR 2021: 54–57.; RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: III. 767–768. (170. országos ülés 1827. január 10.): Felmerült az is egy későbbi ülésen, hogy a nem nemes haszonbérlelőket, például a molnárokat se hagyják ki az összeírásokból, hanem vonják adózás alá.

MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 111. d. 405/1827.: Ezzel kapcsolatban történelmi példákra is hivatkozott az alsótábla: az 1681:12. törvénycikk értelmében I. Lipót (1657–1705) hozzájárult az adóhátralék elengedéséhez. MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 112. d.: 884/1827., 113. d.: 1267/1827.

¹⁹⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 270–271. (80. országos ülés, 1826. március 22.)

¹⁹⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 283–287. (81. országos ülés, 1826. március 28.); II. 313–314. (87. ülés, 1826. április 10.)

¹⁹⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 324–326. (90. országos ülés, 1826. április 14.) Már az 1807. évi országgyűlésen is törvény kívántak arról alkotni, hogy a papírpénz kibocsátásának gátat szabjanak, valamint arról is, hogy az alacsony értékű papírpénzeket vonják be, és helyettük arany- és ezüstpénzeket bocsásson ki az uralkodó. Az 1811/12. évi országgyűlésen is megfogalmazták azon kívánalmukat, hogy érték nélküli papírpénzt ne adjanak ki, valamint senkit se kötelezzenek annak elfogadására. I. Ferenc azonban nem hajlott ezen javaslatok elfogadására akkor sem. SOÓS 2007: 94–104.

¹⁹⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: IV. 47., 61. (171. országos ülés, 1827. január 19.); WERTHEIMER 1899: 171.

hónapot kívánják kiigazítani.¹⁹⁹ A másnapi ülésen azt is hozzátették, hogy az adósságok rendezése ezüstpénzben történjen.²⁰⁰ Február 17-én az elegendő ülésen ezen ügy kapcsán a diéta feliratot intézett az uralkodóhoz. A rendek három kérdés köré csoportosították a kérdéseiket. 1. Milyen alapokra kell építeni a pénzügyi adósságok rendezését? 2. Milyen fizetőeszköz legyen az adósság rendezésének az alapja? 3. Milyen zsinórmértéket kell meghatározni a papírpénz devalvációja, valamint az azt megelőző időszak előtti adósságok rendezésére nézve? Az első és második pontot illetően a rendek azonos álláspontot képviseltek: csak a jó minőségű pengőpénzt vegyék alapul az adósságok rendezésénél, hiszen az ország törvényei csak azt ismerik el. Eddig is arany- vagy ezüstpénzt használtak, emiatt a diéta jóváhagyása nélkül használatba került papírpénzt ki kell vonni a forgalomból. A harmadik kérdésben három időszakot állapítottak meg a rendek az adósságok rendezésével kapcsolatban. Az első időszakban a bankócedulák és a pengőpénz értékét azonosnak kell tekinteni, ami 1799. január 1-ig tart. A második szakasz 1799. január 1-től 1811. március 15-ig terjed, amikor az időszak végén 1/5-re csökkent a papírpénz értéke az infláció hatására (az 1811. évi devalvációs rendelet ezt realizálta). A harmadik szakaszt 1811. március 15-től kell számítani, amikor a bankócedulákat felváltotta a váltócedula. Az első szakaszban ugyanannyi pengőpénzben fizessék ki az adósok a tartozásokat, hiszen a pengőpénz és a bankócedulák értéke ekkor még azonos volt. A második szakaszban a bankóceduláknak egy igazságos skálát kell meghatározni a pengőpénzhez viszonyítva. A harmadik szakaszban a papírpénz továbbra sem tudta megtartani az értékét, az 1816. évi rendelet értelmében 40%-kal csökkent az értékük, azaz az ezüstpénzhez való értékük 2/5 részben lett megállapítva.²⁰¹ (Az 1816. évi rendelet elrendelte a papírpénz beváltását egy ezüstforint alapú konvenciósi pénzre, egy új bankó 250 forintnyi papírpénzzel volt egyenlő.)²⁰² A királyi válasz 1827. március 21-én érkezett meg, azonban a rendeket nem elégítette ki, mivel a király a papírpénz használatát is fenn kívánta tartani az adósságok rendezésénél.²⁰³

Az 1827. április 17-ei alsó táblai ülésen ismét felmerült a magánszemélyek közötti adósságok rendezésének az ügye. A csanádi követek kijelentették, hogy szükséges a véleményeket közelíteni egymáshoz, ha törvényt akarnak alkotni ez ügyben. A személynök azt javasolta, hogy a papírpénzt bizonyos megszorításokkal még egy ideig el lehessen fogadni az adósságok rendezésénél. A csanádi követek a személynök ezen indítványához csatlakoztak,

¹⁹⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: IV. 102. (172. országos ülés, 1827. január 26.)

²⁰⁰ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: IV. 144. (173. országos ülés, 1827. január 27.)

²⁰¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27: II. 900–908.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 111. d.: 408/1827.

²⁰² HÖKE 1886a: 90.; SOÓS 2007: 101–102.; BRANDT 2020: 425.

²⁰³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: V. 111. (205. országos ülés, 1827. március 31.); MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 112. d.: 886/1827.

és három évnyi határidőt javasoltak erre. Ha a hitelező követeli vissza a pénzét, akkor az adós azt váltócédulában is fizethesse a konvencióspénz értékéhez arányosan viszonyítva. Ha pedig az adós kívánja visszafizetni a tartozását, azt konvencióspénzben tegye.²⁰⁴ I. Ferenc a május 14-ei válaszában az 1799 előtti szakaszra nézve elfogadta, hogy a papír- és fémpénz egyenlő értékű legyen az adósságok rendezése kapcsán. A második, 1799–1811 közötti szakaszra nézve azt kívánta, hogy 100 papír forintnyi adósságért ne 70 forint, hanem csak 40 ezüstforintot kelljen az adósnak visszafizetni. A harmadik, 1811 utáni periódusra nézve elfogadta, hogy 40 ezüstforinttal rendezzenek 100 papír forintnyi adósságot.²⁰⁵

A király és a rendek között több üzenetváltás is történt ez ügyben, azonban nem született megállapodás.²⁰⁶ A rendek többsége hajlott arra, hogy a papírpénzt három évig még el lehessen fogadni (a főrendek hat év haladékat kívántak adni), de utána ki akarták volna vonni a forgalomból. A júniusi felirat a második időszakra vonatkozóan a 70 forint helyett 60 forintot tartalmazott, tehát ebben engedtek volna a rendek. I. Ferenc azonban nem fogadta el a kompromisszumos ajánlatot sem.²⁰⁷ Így nem született törvény, a többség kitartott az eredeti álláspont mellett némi kompromisszummal, azonban az uralkodó nem hajlott arra, hogy a pengőpénz legyen az adósságok rendezésének az alapja.²⁰⁸

A sérelmek és kívánatok betérjesztése, a király válasza

A sérelmeket két kategóriába osztották: előkelő, előleges (praeferentialis) sérelmek, amelyek országos jellegűek voltak, illetve a részleges (particularis) sérelmek, amelyek egyes megyéket, városokat érintették. Az előleges sérelmek közé tartozott az elszakított területek visszacsatolása az országhoz (Erdély, Partium, Dalmácia, Galícia, Lodóméria), a törvénytelenül végrehajtott rendeletek orvoslása, a só magas ára, a pénz devalvációja, titkos feljelentések, a nemesi felkelés átalakítása, a királynak az év egy bizonyos időszakában az országban történő lakásának ügye. Továbbá az, hogy a protestáns diákok külföldön való tanulását akadályozza a bécsi kormányzat. Követelték továbbá, hogy a magyar kamara legyen független a bécsi kamarától. Tiltsák meg az arany és ezüst kivitelét az országból. A bankó- és váltócédulákat váltsák be minél hamarabb hasonló értékű fémpénzre, majd vonják ki a forgalomból.²⁰⁹ Állítsanak fel Budán egy magyar pénzverdét, a pénzeket magyar címer és

²⁰⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: V. 356–357. (213. országos ülés, 1827. április 17.)

²⁰⁵ RALOVICH 1888: 9/II.113–114.

²⁰⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 113. d.: 1257/1827.; RALOVICH 1888: 9/II. 115.

²⁰⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 112. d.: 891/1827.; 113. d.: 894/1827.; 1257/1827.

²⁰⁸ BALLAGI 1897: 167–170.

²⁰⁹ BALLAGI 1897: 167–170. Ballagi rámutatott arra, hogy ha a bécsi udvar ezt megteszi, azzal beismerte volna a rendelet törvénytelenységét, s a birodalom többi részében is követelték volna a papírpénz eltörlését.

felirat legyen. Fontos követelés volt a rendek részéről a magyar nyelv használati körének a bővítése is.²¹⁰

A király az 1826. január 20-án felterjesztett sérelmekre nézve az 1826. április 9-ei válaszában megígérte, hogy megerősíti az 1791:10., 12. és 19. törvényeket. Az adót az országgyűléssel közösen fogja megállapítani. Kijelentette, hogy háromévente országgyűlést fog összehívni. A vármegyék közötti szabad levelezés visszaállítását elfogadta. Kijelentette, a törvényeket ezentúl magyar és latin nyelven is ki fogják adni, de továbbra is a latin nyelvű változatot tekinti hivatalosnak.²¹¹ A rendek sikert könyvelhettek el, hiszen I. Ferenc több fontos sérelmet is orvosolt anélkül, hogy a királyi előterjesztésekbe komolyabban belebocsátkoztak volna. Ez annak volt köszönhető, hogy a rendek tántoríthatatlanul megmaradtak a sérelmek orvoslásának követelése mellett, az uralkodó pedig nem kockáztathatta az országgyűlés folyamatának a megrekedését vagy az esetleges feloszlását.

Az 1826. február 13-ai ülésen a magyar nyelv ügyének a tárgyalása kezdődött el. A csanádi követek a kerületi ülés döntése mellett álltak ki, miszerint a Helytartótanács azonnal térjen át a magyar nyelv használatára. Már az 1805:4. törvénycikk is kimondta, érveltek, hogy azoknak a törvényhatóságoknak, amelyek magyar nyelven leveleznek a Helytartótanáccsal, a Helytartótanács is köteles magyar nyelven válaszolni. Ezt azonban nehéz lett volna kiterjeszteni, hiszen I. Ferenc fenntartotta magának a latin nyelv használatát, valamint az 1805:4. törvénycikkbe nem foglalták bele Horvátországot, így a Helytartótanácsnak ott a latin nyelvet kellett használnia.²¹² Később, a február 28-ai ülésen a csanádi követek kifejtették azon véleményüket, hogy a Helytartótanács hat év, a Magyar Király Kamara pedig tizenkét év alatt térjen át teljesen a magyar nyelv használatára.²¹³ A Kamarának azért kívántak hosszabb haladékot adni, mivel ez a kormány szerv még nem volt törvénnyel kötelezve a magyar nyelv használatára, és sok olyan tisztviselőt alkalmazott, akik nem tudtak magyarul. Az egyik csanádi követ kijelentette a Helytartótanáccsal kapcsolatban, hogy az ezentúl minden törvényhatóságnak magyarul írjon, ne csak azoknak, akik magyarul intéztek hozzá levelet.

²¹⁰ 1000 ÉV: Az 1791:16. törvénycikk a magyar nyelvet tantárggyá tette a gimnáziumokban, akadémiákon és a magyar egyetemen. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1792:7. törvénycikk elrendelte, hogy az vállalhasson hivatalt, aki magyarul is tud. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79200007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1792> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1805:4. törvénycikk megengedte, hogy az uralkodóhoz küldött feliratokat magyarul is szerkeszthessék, a Helytartótanács pedig a hozzá intézett magyar levelekre szintén magyarul válaszoljon. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80500004.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1805> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) BALLAGI 1897: 170–176.

²¹¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 107. d.: 546–547/1826; 113. d.: 1267/1827; VASZARY 1883: 242.

²¹² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: I. 625–626. (55. országos ülés, 1826. február 13.)

²¹³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 95–96. (65. országos ülés, 1826. február 28.)

Horvátországra vonatkozóan pedig a csanádi követek elfogadták a személynök azon javaslatát, hogy a magyar nyelvet csak a királyság határain belül terjesszék ki, a horvátok a belső ügyekben maguk határozhassanak a nyelvhasználatról.²¹⁴ Az április 17-én benyújtott feliratban a magyar nyelv kapcsán megfogalmazták, hogy a hivatalokban, oktatásban térjenek át a magyar nyelvre, csak olyan személyek kapjanak világi és egyházi hivatalt, akik tudnak magyarul. Az udvarral való érintkezés során, a magyar kancelláriánál, valamint Horvátország és a felvidéki vármegyék esetében még fenn kívánták tartani a latin nyelvet. Kérték azt is, hogy a magyar ezredek magyarul levelezzenek a törvényhatóságokkal.²¹⁵ A május 23-ai ülésen ismét felmerül a magyar nyelv ügye, ekkor a törvények szerkesztése kapcsán. Az uralkodó kijelentette, hogy csak a latin nyelvet ismeri el hivatalosnak.²¹⁶ Tököly és Nyéky egyetértettek azzal, hogy a latin nyelv hivatalos legyen a törvények szövegénél, de kijelentették, a magyar nyelvű törvényszövegek ne tekintessenek pusztán egyszerű fordításnak.²¹⁷ A csanádi követeknek ezzel kapcsolatban a vármegye utasításba adta, hogy a magyar nyelvet is ismertessék el a törvények hiteles szövegeként, azonban az utasítás csak 1826. június 10-én, a tárgyalások után érkezett meg Pozsonyba, így nem tudták tolmácsolni a vármegye akaratát. Végül a király nem járult hozzá ahhoz, hogy a magyar nyelvet is elismerjék a törvények hiteles szövegeként.²¹⁸

Az 1826. február 21-ei ülésen a só magas ára merült fel sérelemként. Nyéky és Tököly egyetértettek a veszprémi követek azon állításával, hogy a só árát a királynak és az országgyűlésnek közösen kell meghatározni, mint tették azt az 1802:3. törvénycikk megalkotásakor, amikor mázsánként 1 forint 6 krajcárban állapították meg az árat. Azóta viszont az országgyűlés hozzájárulása nélkül emelte azt fel az uralkodó. Ennek kapcsán kérték, hogy szállítsák le a só árát legalább az 1802-ben meghatározott szintre. Utaltak érvként az adózó nép nehéz sorsára is.²¹⁹ Az 1791:20. törvény csak homályosan fogalmazott. Ugyan megengedte, hogy tanácskozzanak az országgyűlésen a só áráról, de azt is tartalmazta,

²¹⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 121–122. (66. országos ülés, 1826. március 1.)

²¹⁵ SZEKFŰ 1926: 121.

²¹⁶ SZEKFŰ 1926: 322–373.: Szekfű Gyula erről az országgyűlésről számos latin, német és magyar nyelvű iratot közöl a magyar nyelv ügyében.

²¹⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 542–543. (100. országos ülés, 1826. május 23.)

²¹⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 108. d.: 1027/1826., MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 36. jkv. 547/1826.; HORVÁTH 1886: I. 178–182.; SZEKFŰ 1926: 332.; VISZOTA 1926: II. 642.; SZÉCHENYI 2002: 357.; GERGELY 2006: 23.; OPLATKA 2010: 132–133.: A magyar nyelv ügyében fontos pillanat volt ezen a diétán, amikor 1825. november 3-án a kerületi ülésen Széchenyi István felajánlotta birtokai egy éves jövedelmét a Magyar Tudós Társaság megalapítására, amihez számos más főúr, többek között József nádor, gróf Andrássy György és gróf Károlyi György is csatlakozott.

²¹⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: II. 20–22. (60. országos ülés, 1826. február 21.), II. 148–152. (67. országos ülés, 1826. március 2.)

hogy csak a királyi jog sérelme nélkül.²²⁰ A király az 1827. augusztus 6-ai válaszában végül 25 krajcárral lejjebb szállította a só árát.²²¹

A csanádi követek utasításuknak megfelelően néhány vármegyei sérelmet is felvetettek az országgyűlésen. Az 1827. február 1-jei ülésen előadták, hogy a török háborúk és a Bánság visszacsatolása után Csanád vármegye egyes területeit Temes és Torontál vármegyékhez csatolták. Ezen döntés ellen korábban már pert is indítottak a nádori ítélőszék előtt, azonban a döntéshozatalt elhalasztották. Most azt szerették volna elérni, hogy a pert újra indítsák. Felszólalásukat az Arad, Csongrád és Veszprém megyei követek is támogatták. Az ügyet ugyan tárgyalták az üléseken, de intézkedések nem születtek az ügyben.²²² Az 1827. április 3-ai ülésen a csanádi követek tolmácsolták a vármegyei rendek azon kívánságát is, hogy a só árából töltéseket készítsenek a Maros folyó partján, ami megóvná a vármegyét az árvizektől. Emellett azon kívánalmukat is előterjesztették, hogy a gyógyszerek árát a Pesti Magyar Egyetemen állapítsák meg, ne pedig Bécsben. Ez utóbbi javaslatot a Somogy, Komárom, Árva, Ung, Borsod és Zemplén vármegyei követek is támogatták.²²³

A rendek folyamatosan sürgették, hogy a király orvosolja a sérelmeiket és kívánságaikat, amelyek tárgyában még 1826. április 17-én intéztek felírást.²²⁴ Ez a felirat annyiban különbözött a január 20-ai felirattól, hogy míg ez utóbbiban csak az ország alkotmányát érintő legsürgősebb kérdésekben fogalmazták meg a követelésüket, addig az

²²⁰ RALOVICH 1888: 9/III. 195.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 113. d.: 1245/1827.; 1000 ÉV: A rendek elismerték, hogy a sóbányák használati joga a királyt illeti, amit II. Ulászló 1492:30. törvénycikkébe is belefoglaltak. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=49200030.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1492> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1514:3. törvénycikkben a rendek elismerték, hogy a só a király koronajövedelmeihez tartozik. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=51400003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1514> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Mátyás 1486:49. törvénycikke úgy szólt, hogy a nemesek só- és egyéb bányáikból csak urburát tartoznak adni az uralkodónak. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=48600049.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1486> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1405:20. törvénycikk kimondta, hogy külföldi sót ne hozzanak be az országba, és azt ne használhassák. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=40500020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1405> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Később azonban az 1550:68. és 1635:43. törvénycikkben engedélyezték külföldi só behozatalát. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=55000068.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1550> ; <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=63500043.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1635> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1604:16. törvénycikkben a só árának a csökkentését határozták el. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=60400016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1604> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Emellett az 1655:109. és 1659:63. törvénycikkekre is hivatkoztak a feliratban a rendek. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65500109.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1655> ; <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65900063.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1659> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

²²¹ RALOVICH 1888: 9/III. 202.

²²² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: IV. 237–238. (177. országos ülés, 1827. február 1.)

²²³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: V. 180., 184–185. (207. országos ülés, 1827. április 3.); MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 1833.

²²⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27: I. 310–312.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 107. d.: 547/1826., 113. d.: 1267/1827., ABAFI 1888a: 36–51., 130–145. A sérelmek és kívánságok szövegét Abafi Lajos közli Döbrentei Gábor fordításában.

áprilisi feliratban már sokkal részletesebb kérelmet nyújtottak be. A királyi válasz azonban ezekben az ügyekben csak 1827. április 11-én, azaz az adóügyben való megegyezést követően érkezett meg.²²⁵ A rendek kezdetben érvényesítették saját álláspontjukat a tárgyalandó ügyek sorrendjét illetően: először a sérelmeket terjesztették fel, utána foglalkoztak az adó tárgyával, de az uralkodó is érvényesítette a maga álláspontját, mivel egyszerűen nem válaszolt a sérelmekre addig, amíg az adóügyekben nem történt megállapodás. Végül az uralkodó rákényszerítette a rendekre a saját akaratát e tekintetben.

I. Ferenc megelégedte a tárgyalások lassúságát, s miután már megegyezett a rendekkel az adókérdésben, az 1827. március 24-ei elegyes ülésen felolvasták március 19-ei határozatát, miszerint május 19-én bezárja az országgyűlést. Ezzel igyekezett a sérelmek helyett a törvényjavaslatok tárgyalása felé terelni az országgyűlést. A rendek engedtek az uralkodónak, bár nem tartották kielégítőnek a sérelmek ügyében a királyi választ, elálltak a sérelmek további tárgyalásától. Ennek hatására I. Ferenc a május 11-én kelt levelében 1827. augusztus 18-ig meghosszabbította a diéta működését. Ehhez hozzájárult az is, hogy a papírpénz körüli vitákat rendezni kívánta.²²⁶

Az 1827. június 1-jei ülésen Nyéky Mihályt az 1791:67. törvénycikk által kiküldött rendszeres bizottsági munkákat felülvizsgáló küldöttségbe, Tököly Pétert pedig az ország határszéleinek, valamint a törvényhatóságok között fennforgó vitás területek megvizsgálása és elrendezése kapcsán felállított bizottságba választották meg.²²⁷ Később az ortodoxok és evangélikusok közötti vegyes házasságok ügyében döntő bíróságokat tárgyaló bizottságba is bekerült Tökölyt.²²⁸

Az 1827. július 4-én kelt királyi válaszban I. Ferenc megerősítette a Ludovika Akadémia felállítását.²²⁹ A Magyar Testőrző Sereg fenntartása szintén szóba került a tanácskozásokon. (A Mária Terézia által felállított Magyar Testőrző Sereg, azaz a magyar nemesi testőrség kiemelkedő nemes ifjai a bécsi udvarban szolgáltak az uralkodó mellett.) A csanádi követek ellenezték, hogy azokból a vármegyékből, ahol több nemes él, és többet adakoznak a testőrség javára, több nemes kerüljön be a testületbe. Egyedül azt kívánták, hogy érdemek és a vármegyék ajánlása után kerülhessen be valaki a testőrségbe.²³⁰ A Csanád

²²⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27: II. 1115–1121.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 110. d.: 1744/1826., 1749/1826., 112. d.: 885/1827., 888/1827.; BALLAGI 1897: 165–178.

²²⁶ HORVÁTH 1886: I. 184–185.; RALOVICH 1888: 9/II. 113–114.

²²⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: VI. 102–103., 104–106. (233. országos ülés, 1827. június 1.)

²²⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: VI. 243. (248. országos ülés, 1827. július 7.)

²²⁹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27: III. 1537–1538.

²³⁰ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: VI. 213. (245. országos ülés, 1827. június 30.)

vármegyei rendek 1825. december 21-én pótutasításként megfogalmazták azon óhajukat, hogy a magyar ezredeknél magyar tiszteket alkalmazzanak.²³¹

A következő országgyűlés megnyitásának időpontjáról is tanácskoztak a rendek, akik már 1829. november 1-jére szerették volna összehívni a következő diétát. I. Ferenc azonban az országos összeírás és a rendszeres bizottsági munkák befejezéséhez kívánta kötni a következő országgyűlés megnyitását.²³²

Az országgyűlés eredményei

I. Ferenc végül 1827. augusztus 18-án 271 (alsótáblai) ülés után zárta be az országgyűlést. 45 törvénycikket fogadtak el, amit az uralkodó szentesített. Megerősítették az 1791:10., 12., 13. és 19. törvénycikkeket az 1827. évi 3. 4. és 5. cikkelyekben, amelyek biztosították Magyarország birodalmon belüli önállóságát, kijelentették, hogy a törvényhozást, adók és újoncok megajánlását az uralkodó és a rendek közösen gyakorolják, valamint háromévente az uralkodó összehívja az országgyűlést. Az 1791:67. törvénycikk értelmében kiküldött kilenc rendszeres bizottsági munka megtárgyalását elhalasztották, de az 1827:8 törvénycikk értelmében új bizottságokat állítottak fel, hogy a korábbi operátumokat felülvizsgálják. Az 1827:11. és 12. törvénycikkekbe a Magyar Tudós Társaság megalapítását foglalták bele.²³³

Wirkner Lajos bécsi udvari hivatalnok a visszaemlékezéseiben arról írt, hogy az 1825/27. évi országgyűlés a reformok terén nem hozott újat, sőt még az ellenzéki követek célja is az ősi alkotmány és rendi intézmények fenntartása volt. Azonban hozzátette azt is, hogy az új eszmék már megjelentek és változásokat indítottak el, s jelezték egy új korszak közeledtét.²³⁴ A történetírás véleménye ezen országgyűlés megítéléséről szokatlanul egybehangzó, s némileg egybecseng ezzel. A kutatók és én magam is egyetérttek abban, hogy ez az országgyűlés még az alkotmány megerősítésére és a nemesi jogok védelmére helyezte a hangsúlyt. Előre mutató reformok még nem fedezhetők fel, kivéve a rendszeres bizottsági munkák felülvizsgálatát és a Magyar Tudós Társaság megalapítását.²³⁵

Tököly Péter és Nyéky Mihály 1827 augusztusában készítette el a követi végjelentést, amit az 1827. szeptember 17-én tartott közgyűlésen olvastak fel. Részletesen összefoglalták az eseményeket a megválasztásuktól kezdődően, az országgyűlés megnyitásán át, a királynő

²³¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 1666/1825.

²³² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 113. d.: 1252/1827.

²³³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1825/27: VI. 528. (271. országos ülés, 1827. augusztus 18.); PREBBURGER 1827. augusztus 21., Nro. 66.: 843. (Pfeßburg)

²³⁴ WIRKNER 1880: 25.

²³⁵ VASZARY 1883: I., 4–5.; HORVÁTH 1886: I. 141–152.; BALLAGI 1897: 119., 125.; VÖRÖS 1980a: 632–635.; KOSÁRY 1990: 235.; CSORBA–VELKEY 1998: 83–87.; GERGELY 2005: 151–153.

megkoronázásáig. Ismertették az elhúzódoó sérelmi tárgyalásokat, amelyek a magyar alkotmány megerősítésére, a nemesi jogok védelmére, a rendszeres bizottsági munkálatok megtárgyalására, valamint az adók és a papírpénz ügyére összpontosultak. Megállapítható, hogy a követek pontosan betartották az utasításokat, ha nem volt utasításuk egy-egy kérdésben, megvárták a megye döntését, és tartózkodtak a szavazástól.²³⁶ Általában hetente-kéthetente küldtek jelentéseket a megyébe, ha fontos ügy tárgyalása merült fel, akkor gyakrabban is.

Csanád vármegye ezen az országgyűlésen még a nemesi adómentesség és kiváltságok egyik legfőbb védelmezője volt. Nem tartozott a vezér vármegyék közé, a felszólalásokkal a követek általában más vármegyék álláspontjaihoz csatlakoztak. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy ahhoz a vármegyéhez csatlakozott a többi, amelyik hamarabb állást foglalt, ha hasonló álláspontjuk volt. A csanádi követek általában nem szólaltak fel az elsők között. A követutasítások és a két követ felszólalásainak a nagy része az ősi alkotmány „körüláncolása” köré épült. Azonban ha valamit ki kell emelni a megye által támogatott legfontosabb reformjavaslatok közül, az a magyar nyelv ügyének a pártolása, amelynek az államéletben való kiterjesztéséért végig határozottan kiálltak. Ugyanakkor láthatólag lényeges kérdésekben, mindenekelőtt az adómegajánlás ügyében Csanád követei hajlottak a kompromisszumra, hogy megnyerjék az uralkodó jóindulatát. Nem tudjuk, Nyéky bizalmi levelezői tevékenysége mikor kezdődött, de elképzelhető, hogy épp az országgyűlési tevékenysége kapcsán figyelt fel rá a bécsi rendőri vezetés. Mindezek alapján Csanád vármegyét nem lehet egyértelműen egyik táborba sem besorolni. Ezt alátámasztja Barkassy Imrének (Zemplén vármegye országgyűlési írnokának) Kazinczy Ferenchez szóló levele,²³⁷ valamint titkosrendőri jelentések²³⁸ is, amelyek a vármegyéket a politikai beállítottságuk szerint osztályozták. Csanád vármegyét a centrumhoz sorolták.

²³⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 37. jkv. 1267/1827.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 113. d.: 1267/1827.

²³⁷ KAZINCZY 1909: XIX. 550.; BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008: 210.: Szélsőséges alkotmánypárti megyék: Borsod, Sopron, Szabolcs, Szepes. Ellenzéki megyék: Abaúj, Bereg, Bihar, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Nógrád, Nyitra, Somogy, Szatmár, Trencsén, Ung, Vas, Zala, Zemplén. Királpárti megyék: Esztergom, Fehér, Győr, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Szerém, Temes, Tolna, Verőce, Veszprém, Zólyom. Szélsőséges királpárti megyék: Árva, Baranya, Békés, Krassó, Moson, Torontál. Centrum, semleges megyék: Arad, Bars, Csanád, Csongrád, Liptó, Máramaros, Torna, Turóc, Ugocsa.

²³⁸ MNL OL, N 119: 33. fasc., 4170/a. sz.: A titkosrendőri jelentések is öt hasonló kategóriába sorolták a megyéket. Szélsőséges alkotmánypárti megyék: Borsod, Heves, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szepes, Zala, Zemplén. Ellenzéki megyék: Abaúj, Bihar, Gömör, Hont, Komárom, Máramaros Nógrád, Nyitra, Szatmár, Trencsén, Ung, Vas, Veszprém. Királpárti megyék: Bereg, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Pest, Pozsega, Pozsony, Szerém, Temes, Tolna, Verőce, Zólyom. Szélsőséges királpárti megyék: Arad, Árva, Baranya, Békés, Moson, Sáros, Torontál. Centrum megyék: Bács, Csanád, Csongrád, Liptó, Torna, Turóc, Ugocsa.

Az 1830. évi országgyűlés

1830-ban számos fontos nemzetközi esemény történt (a párizsi forradalomban Buorbon X. Károly elűzése és Lajos Fülöp trónra kerülése, Belgium és Görögország kimondja a függetlenségét, lengyel szabadságharc, itáliai mozgalmak).²³⁹ Az európai forradalmak hírei Metternichet is megrázták. A lengyel szabadságharc kapcsán, 1830 novemberében József nádornak is levelet írt, hogy az országgyűlésen lehetőség szerint el kell kerülni ezt a témát. Amint lehetséges, be kell rekeszteni az országgyűlést, és haza kell küldeni a követeket. Metternich az 1830. évi forradalmak hatására újra fel akarta „éleszteni” a Szent Szövetséget, hogy közösen lépjenek fel a hasonló megmozdulások ellen, ezért meg akarta nyerni az orosz cárt és a porosz királyt, hogy szövetkezzenek I. Ferenczel. Később ennek hatására kötötték meg a münchengräzi szerződést 1833-ban.²⁴⁰

A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása

A csanádi rendek az 1830. július 22-én tartott közgyűlésen hirdették ki I. Ferenc július 15-én kelt levelét, miszerint szeptember 8-ra Pozsonyba összehívja az országgyűlést. (Pontosan nem lehet meghatározni, hogy kik vettek részt a követválasztó és anyautasítást elfogadó közgyűlésen. Ekkor még báró Soborsini Forray András főispán²⁴¹ elnöklete alatt választották meg a követeket és dolgozták ki a követutasításokat. Az uralkodó a meghívólevelében fia, Ferdinánd főherceg megkoronázását tűzte ki célul, azzal a feltétellel, hogy haláláig továbbra is maga fogja kormányozni az országot. A királyi előterjesztések további pontjai a hadsereg állapotának rendezését, az 1827:8. törvénycikk értelmében kiküldött rendszeres bizottsági munkák megvizsgálását vetette fel. Ez utóbbit azonban – mivel az hosszabb időt fog igénybe venni – a következő országgyűlésre, 1831. október 2-ra halasztotta.²⁴²

A Csanád vármegyei rendek ismét első követnek Tököly Péter alispánt, második követnek pedig Nyéky Mihály táblabíró és helytartósági titkárt választották meg közakarattal. Bármelyikük akadályoztatása esetére pedig Vásárhelyi János főjegyzőt helyettes követnek. A követek mellé Dániel Antalt és Hendrey Ferencet nevezték ki írnokoknak, tiszteletbeli

²³⁹ BALLAGI 1897: 202–203.; KOSÁRY 1990: 236–242.; GERGELY 2005: 193–194.; MOLNÁR 2021: 97–98.

²⁴⁰ ANDICS 1975: 56., 59.

²⁴¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 41. jkv. 1045–1053, 1161/1830.: Forray András főispáni beiktatására 1830. július 20-án került sor, azonban alig egy hónappal a beiktatása után, augusztus 16-án gutaütésben elhunyt. (Forray előtt Orczy Lőrincet nevezte ki a király, de ő végül Arad vármegye főispánja lett.) Az 1832-es tisztújításig I. Ferenc nem is nevezett ki új főispánt Csanád vármegyébe. Ekkor Tököly Péter lett az új főispán.

²⁴² MOLNÁR 2021: 97.

írnokoknak Tarnay Lászlót és Markovicst²⁴³ jelölte ki a főispán. Az országgyűlési követek napi fizetését hat forintban, az írnokokét egy forint harminc krajcárban állapították meg. A tiszteletbeli írnokok nem kaptak fizetést, őket azért jelölték ki, hogy gyakorlatot szerezzenek és tapasztalatot gyűjtsenek.²⁴⁴

Az 1830. évi anyautasítás

A követutasításokat a főispán vezetésével dolgozták ki, azonban ez a szokásos eljárástól eltérő volt, hiszen általában az első alispán feladata volt ez. Arról nincsenek információim, hogy ekkor miért nem az alispán vezetésével dolgozták ki az anyautasítást. A megyei tisztviselők mellett ebben ismét részt vettek a királyi kamara tanácsosi és ügyészi tisztviselői is.²⁴⁵ Az anyautasítást a július 23-i közgyűlésen mutatta be tíz pontban összefoglalva a kirendelt bizottság.²⁴⁶ Meghagyták, hogy a követek csak akkor térhetnek el az utasításoktól, ha a többi követ akarata számosabban felülmúlja az ő álláspontjukat vallók táborát, azt azonban nem kötötték ki, hogy kell-e ilyen esetben pótutasítást kérniük. (Valószínűsíthető, hogy nem, mivel a többség akaratát már úgysem tudták volna befolyásolni.) Tökölynek és Nyékynak a követutasítások első pontjában előírták, hogy pontosan jelenjenek meg 1830. szeptember 8-ra Pozsonyban, a követi megbízólevelüket mutassák be a személynöknek, majd a nádornál is tegyék tiszteletüket. A második pontban a trónörökös, Ferdinánd főherceg megkoronázását fogalmazták meg, azzal a feltétellel, hogy a Pragmatica Sanctiot,²⁴⁷ valamint I. Ferencnek az 1792:2. törvénycikkbe²⁴⁸ beiktatott koronázási hitlevelét erősítsék meg. A harmadik pontban a

²⁴³ BARNA-SÜMEGHY 1913: 126.: A jegyzőkönyvben nem szerepel a személy teljes neve, de valószínűleg Markovics Antalról van szó, aki 1841-ben törvényszéki bíró volt, majd 1848-ban Csanád vármegye alispánja.

²⁴⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 41. jkv. 1062–1063/1830.

²⁴⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 41. jkv. 1061/1830.: A követutasítások kidolgozásában a főispán mellett részt vett még gróf Esterházy Mihály császári királyi kamarás, Tököly Sebők királyi tanácsos, Vásárhelyi János főjegyző, Saátor János főadószedő, Szilesy Pál főügyész, Dániel János főszolgabíró, Róka József makói plébános és alesperes, Hendrey Pál, Lukács József, Szalbeck Jakab, Hofbauer Ferenc, Posonyi Ignác, Návay László táblabírók, Szilágyi Sándor makói uradalmi tisztviselő, Kovács József kamarai ügyvéd és táblabíró.

²⁴⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 41. jkv. 1070/1830.

²⁴⁷ 1000 ÉV: Az 1723:1. és 2. törvénycikkben megfogalmazták, hogy a magyar korona országaiban és a Habsburg Monarchia többi országában az uralkodói jogokat oszthatatlanul és elválaszthatatlanul kell ugyanannak a személynek gyakorolnia, továbbá az örökös királyságot kiterjesztették I. Lipót, I. József és III. Károly utódai között a női leszármazottakra is. (<https://net.jogtar.hu/ezet-ev-torveny?docid=72300001.TV&searchUrl=ezet-ev-torvenyei?keyword%3D1723>; <https://net.jogtar.hu/ezet-ev-torveny?docid=72300002.TV&searchUrl=ezet-ev-torvenyei?keyword%3D1723> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

²⁴⁸ 1000 ÉV: Az 1792:2. törvénycikk alapján a koronázási hitlevelét öt pontot foglalt magában. Az első pontban megfogalmazták, hogy az uralkodó az ország törvényeit, szokásait, kiváltságait (kivéve az Aranybulla ellenállási záradékát, 1222:31. törvénycikk) épségben megtartja. A második pont szerint a Szent Koronát az országban őrizték az erre alkalmas személyek, vallási különbség nélkül. A harmadik pont tartalmazta, hogy Erdély, Galíciát és Lodomériát, Dalmáciát csatolják vissza. A negyedik pont szerint az uralkodó az 1723: 1. és 2. törvénycikkeket épségben megtartja. Ha azonban III. (VI.) Károly, I. József és I. Lipót utódai kihalnak, akkor a szabad királyválasztás joga visszaszáll a magyar rendekre. Végül az ötödik pontban megerősítette az uralkodó,

katonai újoncok megajánlásával kapcsolatban a csanádi rendek kifejtették azon véleményüket, hogy 50 ezer újoncot is megajánlhatnak, ha szükséges, de csak az 1802:1., 1807:1. és az 1808:6. törvénycikkek²⁴⁹ óvásai figyelembevételével. A negyedik pont szerint a katonák egy bizonyos ideig tartó szolgálat után leszerelhessenek, hiszen ez emberségesebb és alkalmasabb rendszer az újoncok pótlására. Az ötödik pontban előírták a követeknek, hogy az 1791:67. és 1827:8. törvénycikkek által kiküldött rendszeres bizottsági munkálatokat nyomtassák ki, és küldjék meg a vármegyéknek azért, hogy az 1831. október 2-re összehívandó országgyűlésre utasításokat tudjanak adni ezen munkálatok alapján.²⁵⁰ A hatodik pontban az előző országgyűlésen el nem intézett sérelmek és kívánalmak orvoslásának előmozdítására szólították fel a követeket. A hetedik pontban előírták, hogy ha újabb királyi előterjesztés érkezik, vagy olyan ügy merülne fel az országgyűlési tanácskozások során, amelyről nem szól a követutasításuk, azonnal értesítsék a vármegyét, hogy pótutasítást küldhessenek számukra. Emellett a Hármaskönyv II. rész hatodik pontjának,²⁵¹ valamint az 1741:8. törvénycikknek a vitatásába ne ereszkedjenek. A nyolcadik, kilencedik és tizedik pontokban a Csanád megyei rendek néhány kívánatukat vetették fel, ezek közül a legjelentősebb az egykor Csanád vármegyéhez tartozó területek visszacsatolásának az igénye volt, amit az előző anyautasításba is belefoglaltak. A követeknek ezen az országgyűlésen mindössze egyszer adtak két pótutasítást,²⁵² mivel az anyautasítás minden fontos pontot érintett, ami felmerült a csupán négy hónapig tartó tanácskozások során. Szeptember 13-án pótutasításba adták, hogy a koronázás alkalmával magyar körülírású emlékpénzeket veretessenek. Emellett azon

hogy ezt a koronázási hitlevelet fogja az utódokkal is elfogadtatni. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79200002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1792> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

²⁴⁹ 1000 ÉV: Az 1802:1. törvénycikkben határozták meg azt, hogy 64 ezer fő a „magyar hadsereg” létszáma.

Emellett arról is határoztak, hogy ha három éven belül háború törne ki, akkor 12 ezer újoncot fognak kiállítani.

(<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80200001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1802>

letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1807:1. törvénycikk értelmében a rendek 12 ezer újoncot ajánlottak meg,

valamint visszaállították a toborzást. ([https://net.jogtar.hu/ezer-ev-](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80700001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1807)

[torveny?docid=80700001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1807](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80700001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1807) letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az

1808:6. törvénycikk szerint 20 ezer újoncot ajánlottak meg a rendek. ([https://net.jogtar.hu/ezer-ev-](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80800006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1808)

[torveny?docid=80800006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1808](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80800006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1808) letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

²⁵⁰ MÁLYUSZ 1926: 117–141.: Az 1791:67. törvénycikk értelmében kilenc bizottságot állítottak fel: közpolitikai, adóügyi, urbaniális, közgazdasági, bányászati, jogügyi, közművelődési, egyházi, sérelmi. A bizottsági munkák 1795-re készültek el teljesen. A korábban elkészült rendszeres bizottsági munkákkal kapcsolatban is el szerették volna érni a megyék, hogy kinyomtassák azokat és megküldjék a törvényhatóságoknak, ehhez azonban a nádor nem járult hozzá. SZEKFŰ 1936: 286.: Ezzel szemben Szekfű Gyula súlyos állítást tett: 1793-ban maguk a reformok hívei, a rendszeres bizottsági munkák kidolgozói nem akarták, hogy a megyéknek megküldjék az operátumokat, mondván a megyék ügysem támogatnák azokat.

²⁵¹ VERBŐCZI 1844: 234–236.: A Hármaskönyv II. rész 6. címe az ország szokásjogaira hivatkozik, amelyek közreteleken, végzéseken, az uralkodók kiváltságlevelein, valamint az ország rendes bírónak ítéletein alapulnak.

²⁵² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 41. jkv. 1429–1430/1830.

kívánságukat fogalmazták meg, hogy Jankovich Miklós²⁵³ érme, könyv, oklevél, régiség gyűjteményét vásárolják meg a nemzet költségén a Nemzeti Múzeum részére. (Ezeket a javaslatokat Nógrád vármegye vetette fel.)

Megvizsgálva más vármegyék követutasításait (József nádor és Takáts Sándor iratai segítségével)²⁵⁴ még ezen az országgyűlésen sem figyelhetők meg lényeges előre lépések a reformok felé. A vármegyék nagy része továbbra is hagyományos rendi, sérelmi politikát folytatott, az ősi alkotmány és a nemesi jogok védelmét tartották szem előtt. Minden vármegye előírta a követeinek, hogy támogassák Ferdinánd megkoronázását, azzal a feltétellel, hogy az I. Ferenc által elfogadott koronázási esküszöveget épségben meghagyják. Ajánlják meg a szükséges adókat és újoncokat (hozzák be a kapitulációs rendszert, azaz megszabott szolgálati időt). A rendszeres bizottsági munkákat nyomtassák ki, és küldjék meg a vármegyéknek. Az előző országgyűlésen felmerült sérelmeket és kívánatokat orvosoltassák, például a kereskedelem és a magyar nyelv ügyében. A diétát pedig Pestre helyezték át.²⁵⁵

Ebbe a sorba illeszkedik a Csanád vármegyei követutasítás is, alapvetően nem tér el más vármegyék utasításától. Az előző anyautasítással összehasonlítva sem fedezhető fel lényeges különbség. A Csanád vármegyei rendek továbbra is fontosnak tartották a nemesi jogok és az ősi alkotmány védelmét, valamint a sérelmek orvoslását. Azonban nagyobb mértékű udvarhűség is megfigyelhető, mivel a korábbi koronázási hitlevél változtatás nélküli megerősítését és 50 ezer újonc megajánlását is támogatták. Ezen az országgyűlésen sem figyelhető meg a vármegyék között egyeztető álláspont a véleményekről és az utasításokról. A megyei irattárban ugyanis nem találtam olyan körlevelet, amely erről tanúskodna.

²⁵³ SZINNYEI 1897: 380–386.: Jankovich Miklós (1772–1846) könyv-, régiség- és műgyűjtő, történész, a Magyar Tudós Társaság tiszteleti tagja. Számos könyvet, oklevelet, kódexet, országgyűlési iratot, érmét, ékszert, fegyvert gyűjtött össze. Az 1832/36. évi országgyűlésen az 1836:37. törvénycikkben határoztak a gyűjtemény megvételéről a Nemzeti Múzeum számára.

²⁵⁴ MNL OL, N 22: 14. cs. Nr. XX. József nádor iratai között Abaúj, Arad, Árva, Bács, Bars, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegyék és Horvátország követutasításai találhatóak meg.

MNL OL, N 119: 1–2. fasc.: Takáts Sándor iratai között Abaúj, Arad, Bars, Bács, Bereg, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén és Zólyom vármegyék követutasításai lelhetők fel.

²⁵⁵ SZEDERKÉNYI 1893: 366–367.; BERKESZI 1895: 35–36.; ZSILINSZKY 1900: III. 16.; BOROVSZKY 1900: 474.; BOROVSZKY 1906: 380.; BOROVSZKY 1907: 522.; BOROVSZKY 1910: 599.; BOROVSZKY 1914a: 512–513.; ZÁHONY 1929: 18–20.; BODNÁR 1940: 17–20.; DEGRÉ 1974: 155–156.; BRAUN 1978: 136–138; SERESNÉ 1987: 49–58.; CSAPÓ 1989: 19–20.; BAGI 1991: 88.; MOLNÁR 2003: 23–33.; MELKOVICS 2013: 99–100.; ANGELOVICS 2019: 436–437.; MOLNÁR 2021: 100–101.

Az országgyűlés megnyitása, Ferdinánd főherceg megkoronázása

Az 1830. évi országgyűléssel kapcsolatban öt fontos forrás áll a kutatók rendelkezésére. Először is maga az országgyűlési jegyzőkönyv, amely külön figyelmet igényel, hiszen a korábbi országgyűléseken még két hasábosan, magyar és latin nyelven adták ki azokat, ezen az országgyűlésen viszont már külön-külön nyomtatták ki magyar és latin nyelven.²⁵⁶ Gróf Mailáth János *Der ungarische Reichstag im Jahre 1830* című munkájában nagy vonalakban közli az országgyűlési eseményeket. Bemutatja Ferdinánd megkoronázását, az újoncozás, valamint a sérelmek és kívánatok legfontosabbjait, azonban az országgyűlési tanácskozásokat nem részletezi mélyebben.²⁵⁷ Bertha Sándor az *Országgyűlési tárcza 1830ról* című írásában ezzel szemben az országos és a kerületi ülésekről is tudósít. Munkájában összefoglalta minden ülésnap legfontosabb eseményeit.²⁵⁸ Mindemellett Orosz József *Ungarns gesetzgebender Körper auf dem Reichstage zu Pressburg im Jahr 1830* címen megjelent munkája a legkiemelkedőbb, hiszen az országos ülések mellett a kerületi és a főrendi ülések legfontosabb beszédeiről és döntéseiről is közöl részleteket.²⁵⁹ Vaszary Kolos az *Adatok az 1830-iki országgyűlés történetéhez* című írásában Guzmics Izidor naplójára támaszkodva ismerteti az országos, kerületi és elegyes ülések legfontosabb eseményeit. Munkájának fontossága Oroszéval vetekedik.²⁶⁰ Az országgyűlés általános képéről és hangulatáról a paszkvillusok mellett egyes személyek, például gróf Keglevich Jánosné Zichy Adél naplójából is képet alkothatunk.²⁶¹

Tököly Péter és Nyéky Mihály az 1830. szeptember 18-án kelt levelükben jelentették, hogy 1830. szeptember 7-én, az országgyűlés megnyitása előtt már megérkeztek Pozsonyba, tiszteletüket tették József nádornál, Mailáth György személynöknél, valamint az ország főbb tisztségviselői előtt. Szeptember 11-én országos ülést tartottak, ahol arról határoztak, hogy az uralkodó családot (akik ekkor már a Schloßhofban tartózkodtak) meghívják az országgyűlésre. Ennek a küldöttségnek Tököly Péter is a tagja lett.²⁶² I. Ferenc szeptember 14-én a primási palotában tartotta nyitóbeszédét, majd átadta a királyi előterjesztéseket.²⁶³ A királyi előadások négy pontot tartalmaztak: A király az első és legfontosabb feladatnak fia, Ferdinánd megkoronázását tűzte ki célul. A második pontban előírta, hogy a rendszeres

²⁵⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830

²⁵⁷ MAILÁTH 1831

²⁵⁸ BERTHA 1843

²⁵⁹ OROSZ 1831

²⁶⁰ VASZARY 1885

²⁶¹ ILLÉSY 1888: 155–157.; ÖSTÖR 1938: 199–203.

²⁶² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 10–11. (1. országos ülés, 1830. szeptember 11.); PREBBURGER 1830. szeptember 14., Nro. 73.: 910. (Preßburg)

²⁶³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 128. d. 1559/1830.

bizottsági munkákat nyomtassák ki, azonban a tárgy fontossága miatt ezen munkák megvitását a következő országgyűlésre – amit 1831. október 2-ára hív majd össze – halasztotta. A harmadik pontban 50 ezer újonc megajánlását irányozta elő.²⁶⁴ A negyedik pontban felvetette, hogy mivel a következő országgyűlés hosszabb időt fog igénybe venni az operátumok megtárgyalása miatt, az alatt az igazságszolgáltatás ne szüneteljen.²⁶⁵

A királyi előadások első pontjáról szeptember 24-én készítették el feliratukat a rendek,²⁶⁶ abban kérték, hogy az uralkodó tartsa tiszteletben a Hármaskönyv I. részének negyedik és kilencedik pontjait.²⁶⁷ I. Ferenc halála esetén a trónörökös hat hónapon belül hívjon össze országgyűlést, mint azt az 1791:3. törvénycikk is rendeli,²⁶⁸ Ferdinánd főherceget pedig az 1723:1. és 2. törvénycikkek (Pragmatica Sanctio) alapján megkoronázzák. A rendek úgy határoztak, hogy az I. Ferenc által 1792-ben elfogadtatott koronázási hitlevelet²⁶⁹ (amit az 1792:2. törvénycikkbe is belefoglaltak) tartsák épségben,²⁷⁰ és fogadtassák el Ferdinánddal is.²⁷¹ Az országgyűlés megfogalmazta azon kívánatát ebben a feliratban, hogy még a koronázás előtt jelentse ki az uralkodó az elszakított területek (Dalmácia, Galícia, Lodomeria, Partium) visszacsatolását. Emellett kérték, hogy legalább az

²⁶⁴ 1000 ÉV: Az 1796:2. törvénycikk alapján szintén 50 ezer újoncot ajánlottak meg akkor a rendek a Franciaország ellen vívott háború miatt. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79600002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1796> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

²⁶⁵ MAILÁTH 1831: 62–67.; BERTHA 1843: 12–13.; VASZARY 1885: 18.

²⁶⁶ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1830: I. 33–36.

²⁶⁷ VERBÓCZI 1844: 51., 55–57.: Az I. rész 4. pontja kimondta, hogy nemesi címet katonai szolgálattal és egyéb érdemekkel lehet szerezni, amit birtokadománnyal is meg lehet erősíteni. Az I. rész 9. pontja pedig a nemesi szabadságjogokat erősítette meg.

²⁶⁸ 1000 ÉV: 1791:3. törvénycikk (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés: 2023. 10. 28.)

²⁶⁹ BERTHA 1843: 17–21.; VASZARY 1885: 3–4.; HORVÁTH 1886: I. 237.: Egyes követek felvetették, hogy a mostani koronázási hitlevélbe foglalják bele az 1791:12. törvénycikket, amely tiltja törvénytelen rendeletek kiadását. Mondják ki a „miniszterek felelősségét”, akik törvénytelen rendeleteket nem írhatnak alá vagy hajthatnak végre. Dalmáciát, Galiciát, Lodomeriát és a Partiumot csatolják vissza a Magyar Királysághoz. A király hűtlen tanácsadóit II. Ulászló törvénye (1507:7. törvénycikk) szerint büntessék meg. A nádornak a főhadi kormányzói szerepét léptessék életbe. A magyar ezredeknél magyar tiszteket alkalmazzanak. A magyar katonák a királyra és a házára is tegyenek esküt. Egyházi és világi hivatalokra csak született magyarokat alkalmazzanak. A papírpénzt vonják ki a forgalomból, és csak jó minőségű fémpénz legyen forgalomban. A megkoronázandó király a trónra lépését követően hat hónapon belül országgyűlést hívjon össze. A király minél gyakrabban, a megkoronázandó főherceg pedig állandóan az országban lakjon. Ezek a javaslatok végül nem kerültek bele a koronázási hitlevélbe. WIRKNER 1880: 43–44.: Wirkner Lajos is kiemeli, hogy egyes követek a „miniszteri felelősséget” is bele akarták foglalni a hitlevélbe. Szerinte Nagy Pálnak és Lónyay Jánosnak nagy szerepe volt abban, hogy ezeket a javaslatokat kihagyták. MELKOVICS 2013: 103–104.: Melkovics Tamás is osztotta Wirkner értékelését Nagy Pál szerepéről.

²⁷⁰ PREBBURGER 1830. szeptember 28., Nro. 77.: 965–968. (Preßburg); VASZARY 1885: 151.; BALLAGI 1897: 223–224.; VÖLGYESI 2017: 29. A rendek a koronázási hitlevélbe bele akarták foglalni a „hac vice”, azaz „ez alkalommal” kifejezést, vagyis úgy vélekedtek, hogy a jövőben ezt a kötéslevelet módosíthatják majd. Az okozott ugyanis problémát, hogy a királyi meghívólevélbe a „praestabilitae”, azaz „előre meghatározott” szó szerepelt a koronázási hitlevél kapcsán. A törvénytörvény véglegesítésénél végül a „hac vice” kifejezés kimaradt. WIRKNER 1880: 44.: A főrendek határozottan elutasították, hogy a koronázási hitlevelet módosítani lehessen.

²⁷¹ OROSZ 1831: 17.: Tököly Péter már a szeptember 18-ai kerületi ülésen kifejtette azon álláspontját, hogy változtatás nélkül fogadják el az 1792. évi koronázási hitlevelet.

év egy részét töltse az országban, Ferdinánd főherceg pedig egész évben Magyarországon lakjon. A király válasza még aznap megérkezett.²⁷² I. Ferenc megígérte, hogy az elszakított területek kapcsán egy bizottságot állít fel. Hozzájárult ahhoz, hogy törvénybe foglalják, hogy Ferdinánd a trónra lépését követően hat hónapon belül országgyűlést fog összehívni. Amíg életben van, I. Ferenc a kormányzást maga fogja gyakorolni, és nem osztja meg Ferdinánddal. A lehetőségéhez mérten több időt fog eltölteni az országban ő és fia is.²⁷³

A koronázás²⁷⁴ eredetileg 1830. szeptember 26-ára lett kitűzve, azonban a heves esőzések miatt arra csak szeptember 28-án került sor.²⁷⁵ A koronázás napján Tököly Péter aranysarkantyús vitézi címet kapott.²⁷⁶ A szeptember 29-én tartott ülésben a rendek arról határoztak, hogy 50 ezer aranyat ajándékoznak Ferdinánd számára, aminek költségeit egyedül a nemesség viseli. Emellett gróf Henrich Bellegarde-ot,²⁷⁷ Ferdinánd főherceg főudvarmesterét díj nélkül honfűsítették.²⁷⁸ A rendek személyesen szerették volna átadni az ajándékot Ferdinánd főhercegnek, de annak betegsége miatt csak a nádor, az országbíró, a horvát bán, a főtárnokmester és a személynök által került erre sor. Ferdinánd az ajándék egy részét a szűk termés következtében ínséget szenvedő adózó nép megsegítésére, a másik részét a Magyar Tudós Társaság javára adományozta. Ezt a döntését az október 8-án tartott elegyes ülésen hirdették ki.²⁷⁹

Az újoncok és adók megajánlása körüli vita

Az újoncozás kérdésében három táborra oszlottak az országgyűlési rendek. Az első táborba tartoztak azok, akik nem akartak addig újoncokat megajánlani, amíg a király nem orvosolja az 1826-ban felterjesztett előleges sérelmeket. A második csoport tagjai feltétel nélkül hajlandók

²⁷² ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1830: 40–42.; MOLNÁR 2021: 109.

²⁷³ VÖLGYESI 2017: 30.

²⁷⁴ SOÓS 2017: A Soós István által szerkesztett *Egy elfeledett koronázás a reformkorban. Az utolsó pozsonyi uralkodókoronázás 1830 őszén* című tanulmánykötetben a Ferdinánd megkoronázása körüli kérdéseket vizsgálják a szerzők. Többek között olvashatunk Ferdinánd fiatalkoráról, a koronázási hitlevél vitájáról, magáról a koronázásról, a koronázás ábrázolásáról, a koronázás viseleteiről, a koronázási emlékéremről, a koronázási ajándékról, a koronázás visszhangjáról és Pozsony akkori viszonyairól.

²⁷⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 128. d. 1660/1830.; PREBBURGER 1830. október 1. Nro. 78., 977–978., október 5. Nro. 79. 989–993. (Preßburg)

²⁷⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 59.; PREBBURGER 1830. október 5., Nro. 79.: 993–994. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1830. október 9., 29. sz.: 227. (Magyar és Erdélyország); WIRKNER 1880: 45.; MOLNÁR 2021: 101.: Molnár András megjegyezte, hogy ezzel a címmel nem járt sem hivatal, sem munka, sem felelősség, még fizetés sem.

²⁷⁷ 1000 ÉV: 1830:15. törvény: Heinrich von Bellegarde gróf (1757–1845): Ferdinánd főherceg udvarmestere, kancellár, aranygyapjas vitéz, a Lipót császári rend nagykeresztese, a vaskorona első osztályának vitéze, a Mária Terézia rend középkeresztese. Az uralkodó valóságos belső titkos tanácsosa és kamarása, az Államkonferencia minisztere, tábornagy és egy lovasezred másodvezetője. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=83000015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1830> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

²⁷⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 129. d. 2040/1830.

²⁷⁹ BERTHA 1843: 70.; VASZARY 1885: 57.; HORVÁTH 1886: I. 238.; HŐKE 1886b: 161.

voltak megajánlani az újoncokat, s a csanádi követek is ebbe a csoportba tartoztak. A harmadik csoportot alkotta a vármegyék többsége, melyek követei ugyan hajlandók voltak az újoncokat megajánlani, de az uralkodótól megfelelő indoklást vártak. Vélekedésük szerint az nem volt elegendő indok, hogy idegen országokban zendülések történnek.²⁸⁰ Deák Antal, zalai követhoz köthető az a javaslat, miszerint az uralkodó adjon adatokat, felvilágosítást a katonai szükségletekről még az országgyűlési vita előtt.²⁸¹

Az 1830. október 12-ei kerületi ülésen Tököly az utasításai szerint indítványozta, hogy azonnal kezdjenek hozzá az újoncok megajánlásának a tárgyalásához. Kijelentette, hogy a 30 ezer újonc, amit a vármegyék többsége felvetett, nem elegendő, ezért 50 ezer katona egyszerre történő megajánlását pártolta, amit az uralkodó is kívánt az előterjesztésekben. Kifejtette azon véleményét is, hogy az uralkodó nem kérne ennyi katonát, ha nem lenne szüksége rá. (A rendek nagy zúgolódással fogadták Tököly hozzászólását.) Az október 18-ai kerületi ülésen, hogy 50 ezer újoncot ajánl meg, minden előleges felírás nélkül, sőt ha szükséges, akkor még többet is.²⁸² Az október 21-ei országos ülésen a csanádi követek a máramarosi, aradi és horvátországi követekkel együtt támogatták a személynök álláspontját az újoncok kérdésében. A személynök kifejtette, hogy a király újoncozási kérelme törvényes, sőt az ország boldogságát és biztonságát szolgálja. Nem célszerű az újoncozási kérdést későbbre halasztani, hiszen a katonák kiképzése időt vesz igénybe. Továbbá nem tanácsos az ország valódi véderejének számát mélyebben és részletesebben tárgyalni, hiszen ezt idegen országok könnyen kihasználhatják. A csanádi követek is javasolták, hogy a rendek álljanak el a tervezett felírástól, és mélyebben ne ereszkedjenek a katonaság pontos számának megtudakolásába. Ha pedig a többség mégis úgy határozna, hogy további információkat kíván, akkor József nádor közbenjárását kérjék.²⁸³

Mivel az újoncok megajánlása körüli kérdések hosszan elnyúló vitákat eredményeztek, 1830. október 23-án elegendő ülésen József nádor kijelentette, hogy I. Ferenc hajlandó megindokolni, hogy miért kér 50 ezer újoncot. Gróf Gyulay Ignác horvát bán, a császári királyi Udvari Haditanács elnöke útján kívánta indokait bemutatni egy országos küldöttség előtt. József nádort megkérték a rendek, hogy vezesse ő ezt a bizottságot,²⁸⁴ s a főherceg elvállalta a feladatot.²⁸⁵ Az uralkodó utasításba adta Gyulaynak, hogy először győzze meg a

²⁸⁰ BALLAGI 1897: 216.; ANGELOVIC 2019: 439.

²⁸¹ MOLNÁR 2021: 118.

²⁸² OROSZ 1831: 77., 95.; BERTHA 1843: 84–85. VASZARY 1885: 65., 78.

²⁸³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 106–108. (16. országos ülés, 1830. október 21.)

²⁸⁴ BERTHA 1843: 111–117.; VASZARY 1885: 91. Bertha és Vaszary is közli azoknak a névsorát, akiket beválasztottak ebbe a bizottságba. A csanádi követek nem voltak közöttük.

²⁸⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 128. d. 1680/1830.; BALLAGI 1897: 218.

rendelet arról, hogy ilyen irányú felvilágosításra nincs szükségük az újoncok megajánlása céljából, mivel csak hadi segélyért fordul hozzájuk. Azonban, ha ez a válasz nem elégítené ki az országos küldöttséget, akkor közölje velük, hogy az 1802:1. törvénycikk²⁸⁶ alapján 64 ezer főben állapították meg a magyar katonaság létszámát, amit pótolni kell. Ballagi Géza könyvében az olvasható, hogy 1830. augusztus végén 49 523 magyar katona állt szolgálatban, így 14 477 fő hiányzott.²⁸⁷ S várható volt, hogy ez a szám hamar megkétszereződik, ha a rokkantakat és az elbocsátandókat is számításba veszik.²⁸⁸ Amikor Gyulay megjelent a küldöttség előtt, kijelentette, hogy az uralkodó csak annyi katonát kér, amennyire ténylegesen szükség van. I. Ferenc azt kérte a magyar rendektől, hogy ajánljanak meg 50 ezer katonát, amint azt 1796-ban tették. Ebből 30 ezer főt azonnal állítsanak ki, 20 ezret pedig arra az esetre szavazzanak meg, ha a következő országgyűlésig háború ütne ki, és nagy szükség lenne rá.²⁸⁹

Miután az országos küldöttség végzett a Gyulayval való tárgyalásokkal, az országgyűlési tanácskozásokon ismét hozzáláttak a kérdés megvitatásához.²⁹⁰ Nyékly az 1830. október 29-ei kerületi ülésen ismét megerősítette Csanád vármegye azon álláspontját, hogy 50 ezer újoncot ajánl meg, követve az 1796. évi országgyűlés példáját.²⁹¹ Majd a november 3-ai kerületi ülésen kifejtette, hogy háborús időben egyetlen katonát sem lehet elbocsátani, még akkor sem, ha a szolgálati ideje lejár, hiszen veszélyes lenne 28 ezer katonát egyszerre leszerelni.²⁹² Az országgyűlési tanácskozásokon azonban egy-két vármegyét kivéve (például Krassó vármegye)²⁹³ a követek nem támogatták az 50 ezer újonc egyszerre történő megajánlását. Ennek fényében a csanádi követek a november 6-ai országos ülésen 30 ezer katonát ajánlottak meg azonnal, illetve további 20 ezret egy jövőbeli háború esetére.²⁹⁴ November 11-én úgy határozott az alsótábla, hogy nem 30 ezer, hanem csak 28 ezer katonát ajánljanak meg azonnal, de szükség esetére további 20 ezer főt is az uralkodó rendelkezésére

²⁸⁶ OROSZ 1831: 136. Az 1830. október 30-ai kerületi ülésen Tököly is hivatkozott arra, hogy vegyék figyelembe az 1802:1. törvénycikket.

²⁸⁷ BALLAGI 1897: 218–219.

²⁸⁸ VASZARY 1885: 92–93.: Vaszary ezek alapján úgy számolt, hogy 25 237 katonával lesz kevesebb, ha a rokkantakat és idős katonákat is számításba veszik.

²⁸⁹ BERTHA 1843: 119.; HORVÁTH, 1886: I. 245–247.; ANGELOVICS 2019: 439.; MOLNÁR 2021: 120–121.

²⁹⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1830: I. 229–232.: Már október 27-én úgy határozott a két tábla a feliratban, hogy 28 ezer újoncot ajánlanak meg, valamint további 20 ezer főt egy háború esetére.

²⁹¹ VASZARY 1885: 97.

²⁹² OROSZ 1831: 145.

²⁹³ VASZARY 1885: 65.

²⁹⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 130. (21. országos ülés, 1830. november 6.); OROSZ 1831: 150.: Ezt a javaslatot támogatta a csanádi követeken kívül Arad, Árva, Bereg, Csongrád, Esztergom, Fejér, Krassó, Moson, Pozsega, Szepes, Szerém, Temes, Verőce és Zólyom vármegye, Horvátország követe, valamint a káptalanok és szabad királyi városok nagy része.

bocsátanak.²⁹⁵ Ezt a csanádi követek is elfogadták.²⁹⁶ Arról is határoztak a rendek, hogy a katonák szolgálati ideje tíz év legyen.²⁹⁷ A főrendek elfogadták az alsótábla ezen javaslatát. A november 18-ai elegyes ülésen, majd a 22-ei kerületi ülésen felolvasták I. Ferenc november 17-ei választ,²⁹⁸ melyben elfogadta a megajánlott 48 ezer újoncot.²⁹⁹ A csanádi követek 1830. november 14-én értesítették megbízóikat a határozatról.³⁰⁰

A rendek a törvényjavaslatukban azt is kikötötték, hogy a magyar ezredekben a tisztek magyarok legyenek. Emellett a borsodi követ, Ragályi Tamás és a pozsonyi követ, Takáts Gáspár felvetette, hogy a vezényleti nyelv itt magyar legyen. Ezek a javaslatok azonban végül nem kerültek bele a törvényjavaslat végleges szövegébe.³⁰¹ Az újoncok kiállítása Magyarországon eddig verbunggal, azaz toborzással történt. Az országgyűlés felvetette, hogy a toborzást sorshúzással kell felváltani, ami igazságosabb lenne. Ez végül nem került be a törvényjavaslat szövegébe, csak országgyűlési határozat lett, de így is több megye elkezdte alkalmazni.³⁰² Angelovics Helga joggal mutatott rá arra, hogy a katonai újoncok tárgyalása során az ellenzéknek meghatározó szerepe volt, ugyanis érvényesítették az akaratukat, hogy az uralkodó adatokat közöljön a szükséges újonclétszámról. Emellett elérték, hogy a katonák szolgálati idejét tíz évben maximalizálják. Számos vármegye pedig elkezdte alkalmazni az újoncozás alkalmával a sorshúzást.³⁰³

Az adó megajánlásának kérdésében nem alakult ki olyan éles vita, mint az előző országgyűlésen. December 11–13-án jóformán vita nélkül megajánlották az előző diétán is

²⁹⁵ SZEKFŰ–HÓMAN 1936: V. 284–285.; KOSÁRY 1990: 264.; KOSÁRY 2002: 81.; ANGELOVICS 2019: 439–440.; MOLNÁR 2021: 124.: Szekfű Gyula tévesen azt állította, hogy 50 ezer újoncot ajánlottak meg a rendek. Kosáry Domokos az *Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867* című könyvében szintén tévesen 30 ezer újonc megajánlásáról ír, a *Kossuth Lajos a reformkorban* című munkájában pedig 50 ezer újoncot említ.

²⁹⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 156. (24. országos ülés, 1830. november 11.); BERTHA 1843: 167–174.; VASZARY 1885: 113.: Ezt a javaslatot támogatta a csanádi követeken kívül Abaúj, Arad, Árva, Békés, Bereg, Bihar, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Krassó, Máramaros, Moson, Pozsega, Sopron, Szatmár (második követe), Szepes, Temes, Verőce, Zemplén (első követe), Zólyom vármegye, valamint Horvátország követe, a káptalanok és szabad királyi városok nagy része, a Túrmezei Kerület, valamint a Hajdú és Jászkun Kerületek.

²⁹⁷ VASZARY 1885: 112.; HÓKE 1886b: 162. WIRKNER 1880: 46–47.: Wirkner tévesen állította, hogy tizennégy évben állapították meg a katonák szolgálati idejét.

²⁹⁸ PREBBURGER 1830. november 19., Nro. 92.: 1145. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1830. november 24., 42. sz.: 329–330. (Magyar és Erdélyország); VASZARY 1885: 130.

²⁹⁹ BALLAGI 1897: 223–224.: A rendek a törvény végleges szövegébe bele kívánták tenni a „juxta desiderium”, azaz „kívánság szerint” kifejezést, azonban a kancellária a törvényszöveg véglegesítésekor kihagyta azt a király utasítása szerint. Ha benne maradt volna, az Ballagi értelmezése szerint a király hadüzenési jogát szorította volna meg.

³⁰⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 129. d. 2041–2042/1830.; MELKOVICS 2013: 106.

³⁰¹ BALLAGI 1897: 219.

³⁰² HORVÁTH 1886: I. 256.; BALLAGI 1897: 220–221.

³⁰³ ANGELOVICS 2019: 441.

megajánlott adót, azaz 4 395 244 forintot, valamint hadfogadási költségekre 75 ezer forintot.³⁰⁴

A magyar nyelv ügye

A nyelv ügye és a nemzetiségi ébredés az 1830–1840-es években nemcsak a magyar nemzetnél, hanem a horvátoknál, románoknál, szlovákoknál és szerbeknél is egyre erősebben jelentkezett, az országgyűléseken ez a kérdés egészen 1844-ig egyre növekvő hangsúlyt kapott. A liberális nacionalizmus eszméje főként az ellenzéki politikusok körében kapott egyre nagyobb hangsúlyt.³⁰⁵ A liberalizmus keretében az egyéni szabadságjogokat kívánták kiterjeszteni az egész társadalomra, míg a nacionalizmus eszméit követve a közéletet és a más nemzetiségűeket szándékozták magyarosítani. Legfőbb érvük az volt, hogy Magyarországon csak egy politikai nemzet van, a magyar. A konzervatív irányzat átvette a liberális nacionalizmustól a magyar nemzetiség erősítésének a gondolatát. A rendi felfogás szerint azonban csak a magyar nemesség volt teljes jogú tagja az „országnak”, s ezt tovább fejlesztve úgy vélekedtek, hogy a magyar nemzet érdekét továbbra is a nemesi kiváltságok által lehet fenntartani. „A konzervatívok logikája szerint a feudális alkotmány szolgálta legjobban a magyar nemzetiség érdekei” – jellemezte ezt Varga János. A konzervatívok elutasították, hogy az alkotmányos jogokat kiterjesszék az egész népre.³⁰⁶

A magyar nyelv ügyében fontos lépést tettek a rendek az 1830. évi országgyűlésen. A Csongrád vármegyei követ, Bene József indítványozta a szeptember 21-ei kerületi ülésen, hogy ezentúl magyar nyelvű üzeneteket küldjenek a felsőtáblának. A vármegyék többsége támogatta az indítványt, azonban az országgyűlési jegyzőkönyv nem sorolja fel Csanád vármegyét sem az ellenzők, sem a támogatók csoportjában. Valószínűsíthető, hogy nem nyilatkoztak vagy támogatták a magyar nyelvű üzenetet, hiszen az országgyűlési jegyzőkönyvben a pártolók felsorolása végén az olvasható, hogy több további vármegyét itt már nem sorolnak fel.³⁰⁷ A nádor viszont azt kérte az alsótáblától, hogy latin nyelvű üzenetben indokolják meg ezen döntésüket. A rendek erre nem feleltek, hanem október 5-én

³⁰⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1830: II. 458–462.; PREBBURGER 1830. december 21., Nro. 101.: 1253. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1830. december 29., 51–52. sz.: 409. (Magyar és Erdélyország); BERTHA 1843: 223.; VASZARY 1885: 149.; BALLAGI 1897: 224.

³⁰⁵ ARATÓ 1983; KOSÁRY 2002: 231–249.

³⁰⁶ VARGA 1982: 64–70.

³⁰⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 128. d. 1587/1830.; RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 67–74.; VASZARY 1885: 38.: A magyar nyelvű üzenet ellen foglalt állást Hont (második követe), Pozsega, Sopron, Szepes, Verőce és Turóc vármegye, valamint Horvátország követe, a kalocsai káptalan, Szabadka, Sopron, Kőszeg és Kassa városok. A magyar nyelvű üzenetet támogatta Abaúj, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Borsod, Csongrád, Gömör, Heves Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Vas, Zala és Zemplén vármegyék, valamint Debrecen városa.

elküldték az első magyar nyelvű üzenetüket.³⁰⁸ Szóban azzal indokolták a döntést, hogy maga József nádor is lelkes pártolója a magyar nyelvnek, valamint ezzel a közjót kívánják előremozdítani. Emellett kifejtették, hogy már szinte minden követ magyarul szólal fel, a tanácskozások nyelve nagyrészt magyar, akkor az üzenetek miért ne legyenek azok? A személynök próbálta meggyőzni az alsótáblát, hogy álljanak el ettől a határozatuktól, azonban nem ért vele célt. Végül október 11-én a felsőtábla meghajolt az alsótábla döntése előtt, csak azt a kikötést tették, hogy az uralkodónak szánt feliratokat és törvényjavaslatokat a magyar mellett latinul is fogalmazzák meg. Emellett úgy határoztak, hogy ugyan elfogadják az alsótáblától a magyar nyelvű üzeneteket, de továbbra is latinul fognak válaszolni.³⁰⁹

Az országgyűlés eredményei

Az országgyűlés bezárására 1830. december 20-án került sor 42 alsótáblai ülés után.³¹⁰ I. Ferenc betegsége miatt testvére, Károly főherceg rekesztette be a diétát.³¹¹ Tizenhét törvénycikket alkottak ezen az országgyűlésen, előremutató reformok a magyar nyelv kivételével most sem születtek. Ferdinánd megkoronázását az első és második törvénycikkekben rögzítették. A katonai újoncokkal kapcsolatos megajánlást a hetedik törvénycikkbe foglalták bele. A magyar nyelv ügyéről a nyolcadik törvénycikk rendelkezett.³¹² A rendszeres bizottsági munkákat kinyomtatták és megküldték a törvényhatóságoknak, azonban annak a megtárgyalását elhalasztották. I. Ferenc úgy határozott, hogy majd csak 1831. október 2-re hívja össze a következő diétát, miután a vármegyék véleményezték a munkákat. Az uralkodó több ügy orvoslását a rendszeres bizottsági munkák megvitatásához kötött.³¹³ A konzervatív gróf Mailáth János azt emelte ki,

³⁰⁸ BERTHA 1843: 21., 49–56.; VASZARY 1885: 19., 30–31., 60–61.; BALLAGI 1897: 228–229.; ANGELOVICS 2019: 442.; MOLNÁR 2021: 115–118.

³⁰⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 70–74. (10. országos ülés, 1830. október 5.), 81–82. (13. országos ülés, 1830. október 11.)

³¹⁰ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1830: 311.

³¹¹ VASZARY 1885: 161.; BALLAGI 1897: 230.; HORVÁTH 1886: I. 254–255.: Horváth Mihály tévesen azt írta, hogy 1830. december 30-án zárult az országgyűlés. Hőke Lajos pedig szintén tévesen 1830. december 31-i zárásról írt. HŐKE 1886b: 161.

³¹² 1000 ÉV: 1830:8. törvénycikk: A törvény szerint a Helytartótanácsnak magyarul kellett levelezni azokkal a törvényhatóságokkal, amelyek magyarul írtak fel hozzá. Ez alól kivételt képeztek a körlevelek, mert azt minden törvényhatóságnak latinul küldték továbbra is. A Királyi Kúria a hozzá magyar nyelven felterjesztett perekben szintén magyarul kellett döntsön a jövőben. A kerületi tábláknál, vármegyei, városi és szentszéki bíróságoknál is lehetett a magyar nyelvet használni. A jövőben csak olyan személyeket alkalmaznak a közhivatalokra, akik tudnak magyarul. 1834. január 1-jétől kezdődően csak azt tehet ügyvédi vizsgát, aki jól tud magyarul. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=83000008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1830> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

³¹³ VASZARY 1885: 70.: A rendek ismét összeírták a legfontosabb sérelmeket, amelyek a következők voltak: Dalmáciát, Galíciát, Lodomériát, a Partiumot és Erdélyt csatolják vissza az országhoz. A határőrvidék ne az Udvari Haditanács, hanem a nádor és a bán fennhatósága alatt álljon, emellett a vármegyei közigazgatáshoz

hogy 1830-ban a magyar országgyűlés volt Európában az egyik olyan országgyűlés, amelyik az uralkodó és a rendek egyetértésével végződött. Nem történt miniszterváltás, nem ütött ki forradalom, és a közigazgatásban sem történtek változások.³¹⁴

Az országgyűlés értékeléseként Vaszary Kolos, Horváth Mihály és Ballagi Géza is úgy vélekedett, hogy a rendek tartva az európai forradalmaktól a békés hangulat fenntartására törekedtek a diétán. A követek tartózkodtak az indulatos megnyilvánulásoktól, és a nemesi jogok és az ősi alkotmány fenntartására törekedtek.³¹⁵ Gergely András hangsúlyozta, hogy a bécsi udvar elégedett lehetett az országgyűlés eredményeivel, hiszen Ferdinándot megkoronázták, azonban nem léptek túl az előző országgyűlés eredményein, újabb kompromisszumra nem került sor. A rendszeres bizottsági munkálatok kinyomtatásával ugyanakkor megélénkült a politikai élet a vármegyékben.³¹⁶ Magam is Gergely András álláspontjával értek egyet, a rendszeres bizottsági munkák kinyomtatásával egyre többen adtak hangot a reformok szükségességének.

A csanádi követek már másnap, 1830. december 21-én Pozsonyban megírták végjelentésüket, amit 1831 januárjában olvastak fel a Makón tartott közgyűlésen.³¹⁷ Tököly és Nyéky részletesen beszámolt Ferdinánd főherceg megkoronázásáról,³¹⁸ a katonai újoncok megajánlásáról,³¹⁹ a rendszeres bizottsági munkák elkészültéről, arról, hogy az alsótábla magyar nyelven fogja ezután a felsőtáblához küldeni az üzeneteit. Szomorúan tudósítottak arról, hogy a Csanád vármegyétől elszakított területek visszaszerzésében most sem történt előrelépés. Az előző országgyűlésen elhatározott nádori porták (adózó porták) összeírása ekkor még nem készült el teljesen, azonban az adók törvényhatóságok közötti igazságosabb felosztása nyomán a megyék többsége elfogadta a porták időközi kiigazítását, ha pedig majd

hasonló szervezetet kapjon a határőrvidék is. A só árát a rendek megegyezésével határozzák meg az országgyűlésen. A bírók a magánszemélyek között fennforgó pénzügyi követelések kapcsán ne a rendeletek, hanem a törvények szerint határozzanak. A püspökségek, káptalanok, javadalmazott szerzetesek birtokait ne adóztassák meg. A Magyar Királyi Udvari Kamara független legyen az Udvari Kamarától. Az aranyat és ezüstöt ne vigyék ki az országból, a magyar pénzeket magyar felirat legyen. A pénzügyi helyzetet az országgyűlésen vitassák meg. A váltócédulákat vonják ki a forgalomból, és csak arany- és ezüstpénz maradjon forgalomban. A magyar nyelvet terjesszék és műveljék. A kincstári birtokokat ne árverezzék, hanem arra érdemes személyeknek adományozzák. A névtelen vádolások ellen újabb intézkedést tegyenek. ERDMANN 1989: 11.: Zemplén vármegye emiatt 1830. december 3-án pótutasításba adta a követeinek, hogy új törvényt alkossanak, mely szerint a királyi előadásokba és az adók megajánlásába ne bocsátkozzanak addig, amíg a sérelmeket nem orvosolja az uralkodó. A vármegyék többsége azonban nem támogatta ezt. MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 128. d. 1589–1590/1830.; VASZARY 1885: 50–53.

³¹⁴ MAILÁTH 1831: 215.

³¹⁵ VASZARY 1885: 2–3.; HORVÁTH 1886: I. 232.; BALLAGI 1897: 206.

³¹⁶ GERGELY 1980: 672–673.

³¹⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 130. d. 4/1831.

³¹⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 130. d. 4/1831.: A Ferdinánd főherceg számára szánt 50 ezer arany ajándékból Csanád vármegyére 280 1/8 arany, azaz 1260 ezüstforint és 33 6/8 krajcár teher jutott.

³¹⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 130. d. 4/1831.: A 28 ezer újoncból 188 fő, a 20 ezer újoncból pedig 133 fő jutott Csanád vármegyére.

elkészül a végleges összeírás, pontosítják az adózó porták felosztását. Ennek alapján Csanád vármegye adózó portáinak a számát tízzel megnövelték.³²⁰ Döntés született arról is, hogy a következő országgyűlés várható hosszabb időtartama miatt a bírósági eljárások az alatt ne szüneteljenek.

A csanádi követek végig jelen voltak a tanácskozásokon, pontosan követték a vármegye utasítását, és rendszeresen küldtek jelentéseket (általában hetente). Ezen az országgyűlésen egyértelműen a királyi jogokat védték, és a bécsi udvar javaslatai mellett álltak ki. Ennek legékeesebb példája az, hogy az 50 ezer újoncot egyszerre is hajlandók voltak megajánlani, s az 1792. évi koronázási hitlevelet módosítás nélkül akarták elfogadtatni. Ez az udvarhűség feltehetőleg azzal magyarázható, hogy Tököly arany sarkantyús vitézi címet kapott, valamint Nyéky ekkor már a Helytartótanács alkalmazásában állt. Emellett mivel a koronázás, az újonc- és adómegajánlás után rövid időn belül berekesztette I. Ferenc az országgyűlést, jóformán lehetőség sem volt a sérelmek és kívánatok beterjesztésére és megvitatására. Maga I. Ferenc is úgy tervezte, hogy a következő országgyűlésen fogják megvitatni a rendszeres bizottsági munkákat. Érdekes megállapítás tehető annak kapcsán, hogy míg az előző országgyűlésen Csanád vármegye nem tartozott egyértelműen az aulikus táborba, ez alkalommal jobban hajlottak ebbe az irányba. Az 1825/27. évi országgyűlésen sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a sérelmek orvoslása és az alkotmányvédelem, de ekkor is a királyi jogok figyelembevételével.

³²⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 129. d. 2048/1830.; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1830: 503.: Csanád vármegye adózó portaegységének a száma 25 volt ekkorra, amit tízzel megnöveltek, így 35 lett.

A Csanád vármegyei rendek véleménye a rendszeres bizottsági munkákról (1832)

A rendszeres bizottsági munkák felülvizsgálatára az 1825/27-es országgyűlésen egy 81 főből álló bizottságot neveztek ki, melyet 1828. január 20-ra hívott össze a nádor Pestre. A megnyitóra két nappal később került sor. Alapelvként megfogalmazták, hogy csak olyan változásokat eszközölhetnek, amelyek az ősi intézményeket nem sértik. Január 23-án megalakultak a bizottságok, és elkezdték az üléseket. A bizottság 1830. június 28-án fejezte be a munkát 182 együttes ülés és sok albizottsági ülés után.³²¹ Az 1830. évi országgyűlés bezárása után minden törvényhatóságnak megküldték az 1827:8. törvénycikk alapján felülvizsgált kilenc rendszeres bizottsági munkát.³²² Barta István és Erdmann Gyula is úgy értékelte, hogy a rendszeres bizottsági munkák kinyomtatása és a vármegyék által történő véleményezése nagyban hozzájárult a reformmozgalom kibontakozásához. Barta a nagydoktori disszertációjában ugyanakkor hozzátette, hogy az országos bizottság munkája (már a tagok összetételének köszönhetően is) nem volt arra alkalmas, hogy az „ébredező haladó közvélemény” kívánságát valóra váltsa.³²³ A rendszeres bizottsági munkák vármegyei véleményezéséről kevés feldolgozás jelent meg, mindössze Békés (Völgyesi Orsolya), Somogy (Jutai Péter), Szatmár (Barta István), Tolna (Csapó Mária), Zala (Molnár András), Zemplén (Barta István és Erdmann Gyula) és részben Nógrád (Heil Kristóf, Horváth István) vármegyék véleményei állnak a rendelkezésünkre.³²⁴

A Csanád vármegyei rendek az 1831. április 19-én tartott közgyűlésen (575. szám alatt) jelölték ki az albizottságokat, amelyeknek meg kellett vitatni a javaslatokat. Sajnálatos módon az 1831. évi jegyzőkönyv hiányzik a makói levéltár gyűjteményében, valamint a közgyűlési iratok közül is kiemelték mindazt, ami ezzel az ügyel foglalkozott (csak a mutatókönyv alapján lehet tájékozódni),³²⁵ így csak töredékesen ismerjük azok névsorát, akik részt vettek a munkákban.³²⁶ A rendszeres bizottsági munkákra adott vélemények viszont megtalálhatók, így képet kaphatunk azokról. Az operátumokat felülvizsgáló albizottságok az általuk elkészített javaslatokat az 1832. április 30-án és a következő napokon tartott

³²¹ BARTA 1964: 102., 105–106., 259.

³²² GERGELY 1974: 37–41.; FÓNAGY 1988: 20–29.; VÖLGYESI 2002: 11–15.

³²³ BARTA 1964: 103.; BARTA 1966: 151–153.; ERDMANN 1989: 6–7.

³²⁴ BARTA 1959; BARTA 1966; HORVÁTH 1980; ERDMANN 1989; CSAPÓ 1989; MOLNÁR 1995; MOLNÁR 2000; VÖLGYESI 2002; JUTAI 2006; HEIL 2019; HEIL 2020a; HEIL 2020b; HEIL 2021

³²⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 101. jkv.

³²⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 298–306/1832.: Az alábbi személyek biztosan részt vettek a rendszeres bizottsági munkák véleményezésében: Balta Tódor táblabíró, Bíró Imre, Cseresnyés István alügyész, Dániel János főszolgabíró, Dedinszky István táblabíró, Hervay István táblabíró, Hofbauer Sándor esküdt, Návay János esküdt, Návay László, Návay Mihály szolgabíró, Nyéky Antal alügyész, Posonyi Ignác, Róka József makói esperes, Szilágyi Sándor táblabíró, Sántha Sándor esküdt, Szilesy Pál főügyész, Szilvássy László, Tarnay Mihály táblabíró, Vargha Gergely táblabíró, Vásárhelyi János főjegyző.

közgyűlésen mutatták be a csanádi rendeknek.³²⁷ Kilenc rendszeres bizottsági munka készült, melyek a következők voltak: kereskedelmi, úrbéri, adóügyi, jogügyi, tudományos, közpolitikai, egyházi, bányaügyi, banderiális.

Az 1793-ban készül *kereskedelmi munkálat* Skerlecz Miklós 1791-ben készített munkájára³²⁸ alapozott. A törvénytervezet négy részből és 37 paragrafusból állt (közgazdasági ügyek, vámok- és harmincadok szabályozása, a kereskedelem előmozdítása, országos pénztár). A bécsi udvar célja az volt, hogy minél később kerüljön ez az ügy tárgyalásra, mivel a vámok és a harmincadok meghatározása a királyi jogok körébe tartozott, amibe ezentúl a rendek is bele akartak szólni. A kereskedelemmel és vámokkal kapcsolatos kérdések állandóan vita tárgyát képezték az uralkodó és a rendek között, mivel a király uralkodói felségjognak tekintette a vámrendszert és a vámtételek meghatározását, s nem ismerte el a rendek befolyását. Az új országos kereskedelmi albizottság 1828-ban egy német nyelvű tervezetet is megvitattott, amely a hitelintézet felállítását javasolta, azonban az albizottság elutasította azt. Azzal érveltek a tagok, hogy Magyarországon nem létezik telekkönyvezés, ráadásul az ősiség és a fiskalitás is fennáll. Azonban már ezen az ülésen felmerült az ősiség eltörlése Radvánszky Antal javaslata nyomán. Dessewffy József azt hangoztatta, hogy a magyar gazdaságon nem lehet addig segíteni, amíg ennyire alá van rendelve az osztrák tartományok érdekének. Barta István véleménye szerint ekkoriban már nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország virágzásának két fő akadálya „elavult társadalmi rendje és a nemzeti függetlenség hiánya”.³²⁹ A tárgyalások során a tagok a vám, a harmincadok szabályozása, az áruk kivitele iránt fogalmaztak meg javaslatokat. Emellett a kereskedelem, a közlekedés, a mesterségek, az ipar, a gyárak, az utak fejlesztéséről, mértékrendszerek egységesítéséről is születtek indítványok. Egy országos közalap felállítását is felvetették, amiből a fejlesztéseket finanszírozni lehetne.³³⁰

³²⁷ MNL CSCSVL MAKÓ, IV. A. 3. a. 43. jkv. 297/1832. előtti bejegyzés: Az alábbi személyek vettek részt a rendszeres bizottsági munkák elfogadását tárgyaló közgyűlésen: Tököly Péter alispán, Róka József makói római katolikus plébános, alesperes és táblabíró, Saátor János helyettes alispán és főadószedő, Vásárhelyi János főjegyző, Návay Károly, Szilvássy László, Bíró Imre, Blázsy György, Lukács János aljegyző, Dániel János főszolgabíró, Posonyi Ignác, Vargha Gergely, Tarnay Mihály, Pithely György, Dedinszky István, Mátéffy Pál, Szilvássy István, Brüneck Károly táblabíró, Szilágyi Sándor makói uradalmi ügyész, Kovács József kamarai ügyész és táblabíró, Szirbik Miklós makói református prédikátor és táblabíró, Návay Mihály szolgabíró, Szílesy Pál főügyész, Nyéky Antal, Balta Tivadar, Cseresnyés István alügyész, Hervay István helyettes számvevő, Sántha Sándor, Hofbauer Sándor, Návay János esküdt, Nyéky Albert hites ügyész, Vargha Pál katonai biztos, Peótz Ferenc csendbiztos, Giba Antal földmérő, Hoffmann Károly orvos, László János a makói, Hegyesi Lajos a battonyai, Luczay György a csanádi nemesek hadnagya és több nemes urak, akiket a jegyzőkönyv nem sorol fel név szerint.

³²⁸ SKERLE CZ 1914: 117–527.

³²⁹ BARTA 1964: 132., 138–140.

³³⁰ HEIL 2020b: 79.

Az albizottság jelentése három részre oszlott: Az első foglalkozott a Magyarországra, az örökös tartományokba és a többi európai országba irányuló kereskedelem helyzetével. Kifejtették, hogy a fennálló vámrendszer káros az országra nézve. A második fejezet az érvényben lévő vámrendszer elveit vizsgálta. A folyamatosan változó vámtételeket, illetve a magyar és osztrák kereskedők közti hátrányos különbségtételt sérelmezte a bizottság. A harmadik fejezetben pedig azokat az alapelveket foglalták össze, amelyeket a bizottság dolgozott ki az ausztriai küldöttekkel folytatandó majdani tárgyalásokra. Két lehetőséget állapítottak meg: 1. Magyarország és az örökös tartományok között legyen szabad a kereskedelem, a vámokat, a harmincadot töröljék el – ezt tartotta jobb megoldásnak az albizottság. 2. Vagy kölcsönösségi alapon határozzák meg a mérsékelt vámokat, s a legfontosabb árucikkekre vonatkozóan adjanak kölcsönösen kedvezményeket a birodalom két fele között. Kérték, hogy a bécsi kormány jelöljön ki tárgyaló delegációt felvilágosítás végett, ami megtörtént (két fő), de attól elzárkóztak Bécsben, hogy ennél szélesebb felhatalmazással bíró küldöttek tárgyaljanak az albizottsággal. Az ausztriai küldöttekkel való tárgyalás azonban nem hozott áttörő eredményeket.³³¹

Kapitány Adrienn részletesen foglalkozott az országos kereskedelmi munkálattal, s úgy vélekedett, hogy az számos ponton előre lépett és korszerűbb volt az 1793-ban kidolgozott javaslatához képest. Meg lehet említeni a közmunkák, a kisajátítás, kártérítés szabályozását, s hogy országos útvonalakat határoztak meg. Kapitány ugyanakkor kiemelte, hogy maradtak megvalósíthatatlan elemek is az operátumban, például az országos bizottsági munkát továbbra sem hajlott egy hitelintézet és részvénytársaságok felállítására. Ezeknek a megvalósítása mélyebben érintette volna az ország alkotmányát.³³²

A Csanád vármegyei rendek számára is ez az egyik legfontosabb kérdést jelentette. A kereskedelmi munkát³³³ kapcsán az egyik legsürgetőbb probléma a harmincadbeli vámok rendezése volt. A csanádi albizottság úgy látta, hogy ennek megállapítása az uralkodóra és a rendekre közösen tartozik, annak mértékét az országgyűlésen állapítsák meg. Az albizottság hivatkozott például az 1655:100., 1715:3., 1741:11. és 1791:10. törvényekre, amelyek a haza alkotmányát érintették.³³⁴ Hangsúlyozták, hogy a vámokat úgy kell megállapítani, hogy az az

³³¹ BARTA 1964: 162–163., 170.

³³² VÖLGYESI 2002: 91–104.; KAPITÁNY 2016: 615–641.

³³³ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatait lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 298/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

³³⁴ 1000 ÉV: Az 1655:100. törvény kimondta, hogy a harmincadok és a vámok körüli visszaéléseket meg kell gátolni. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65500100.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1655> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az 1715:3. törvénybe belefoglalták, hogy Magyarországot a saját törvényei szerint kell kormányozni. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1715> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az

ország akaratától függjön. A vámok nem gyakorolhatnak semmilyen káros hatást a kereskedelemre, a vámok legyenek a termékeknek alárendelve és ne fordítva. A vámok megállapításánál a kölcsönösség elvét kell megvalósítani más „nemzetek”-kel. A rendszeres bizottsági javaslatok vitái során a törvényhatóságok többsége egyértelműen támogatta, hogy az országgyűlésen kell meghatározni a vámtételeket. A vármegyék egy része a belső vámok eltörlését is követelte. Mások a birodalom két fele közötti viszonyosságot támogatta a vámok meghatározása terén. Egy másik részük pedig a külföldi országokkal és Ausztriával mérsékelt vámokat kívánt fenntartani. Pest azonban a szabad kereskedelmet támogatta.³³⁵ A csanádi vélemény tehát a második csoportba tartozott.

A céhekről is állást foglalt a csanádi albizottság. Úgy vélekedtek, hogy nincs olyan törvényünk, amely a céheket létrehozta volna, ezek az ország megegyezése nélkül „becsúszott”, beszivárgott intézetek, amelyek a kézműveknek a tökéletesedésére, a kereskedés állapotára, a haza boldogságára nagy hatást gyakoroltak. A céhek megszüntetése mellett foglaltak állást, amit a következőkkel indokoltak: A mesterségekre és a kereskedelem fejlődésére a céhrendszer káros. A céhbeliiek a több évre felfogadott inasokat a legalávalóbb szolgálatok teljesítésére kötelezik. Önkényesek, amikor a legények heti bérét csekély összegben állapítják meg. A mesterségbe, céhekbe való felvételt fortélyokkal akadályozzák, számos tehetséges embert tartanak elnyomva, akik nem tudnak kibontakozni. A céhek eltörlése és a mesterségek szabad gyakorlása elősegítené a fejlődést, külföldről lehetne tapasztalatot gyűjteni.³³⁶ Gyárak létesítést is üdvözlendőnek tartották, mint amelyek szintén elősegíthetnék a mesterségek fejlődését. Az erre irányuló kezdeményezéseket az országgyűlésnek jutalmaznia kellene. A nemzeti kereskedelem fejlesztése kapcsán az országos bizottság azt a javaslatot tette, hogy egy országos alapot kell létrehozni, ezt a csanádi albizottság is támogatta. Ebből az alapból a kereskedelmi utak fejlesztését, építését lehetne finanszírozni.

A kereskedelem szempontjából a folyók hajózhatóvá tétele és az utak építése is fontos szempont volt. Úgy vélekedett a csanádi albizottság, hogy ezeket az utakat az illető törvényhatóságnak kellene fenntartani. A csanádi albizottság kifejtette, hogy aki az elsőrendű utakat használni akarja, az személy és rang figyelembevétel nélkül fizessen útvámot. Az a

1741:11. törvénycikk arról rendelkezett, hogy az ország ügyeit és dolgait magyar hivatalnokok és tanácsosok segítségével fogja irányítani az uralkodó. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=74100011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1741> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

³³⁵ BARTA 1966: 154–156.; VÖLGYESI 2002: 94., 96.; HEIL 2020b: 82–83.: Baranya, Győr, Komárom, Nógrád, Zala, Temes és Torontál is támogatta, hogy a kölcsönösség elve alapján határozzák meg a vámtételeket.

³³⁶ CSAPÓ 1989: 36; VÖLGYESI 2002: 98.: A céhek eltörlését támogatta Csongrád, Esztergom, Komárom, Somogy, Szatmár, Tolna, Torontál.

nemesember, aki a Hármaskönyv I. rész 9. címre³³⁷ hivatkozva nem akar fizetni, használja a „csinátlan” utakat. Kifejtették azon véleményüket is, hogy árverés útján döntsék el, ki készítse az utakat. Más megyék, például Nógrád vármegye is támogatta, hogy az utak készítéséhez a nemesség is járuljon hozzá, ahogy az is, hogy a céheket (ezt Esztergom is támogatta), monopóliumokat töröljék el.³³⁸

Miután elkészült a csanádi albizottság ezzel a kereskedelmi javaslattal, a közgyűlésen bemutatták, s elfogadták, de néhány apró kiegészítést tettek: Például a hitel hiányát egy váltótörvény (cambialis törvény) megalkotásával kívánták orvosolni.

A hitel fontosságára már gróf Széchenyi István is felhívta a figyelmet a *Hitel* című munkájában, mint amely az ország elmaradottságának egyik fő oka, a hitel egyik legnagyobb gátja pedig az ősiségi törvény léte. Balásházy János azonban a *Tanátsolatok* című munkájában már egy évvel korábban, 1829-ben leírta ugyanazokat a problémákat, amiket Széchenyi: Az ország mezőgazdasága, kereskedelme elmaradott, amin hitellel lehetne segíteni. A hitelhez jutást azonban akadályozza az, hogy a birtokosok nem rendelkezhetnek szabadon a földjeikről. Az adósra és a hitelezőre nézve is megfelelő törvényeket kell hozni, az adóst pontos fizetésre kell szorítani, mivel a korábbi törvények az adóst védik.³³⁹

Az *úrbéri munkálat*³⁴⁰ két fő részből állt. Az elsőben a jobbágyok szabad költözését mondták ki, a második rész az „úrbéri szabályozás” elnevezést kapta, s abban meghatározták a jobbágyok haszonvételét, szolgáltatásait, az úriszéket, a községek belső igazgatását, valamint a jobbágytelek nagyságát, milyen neműségét. Az országos bizottság az 1793-ban kidolgozott 12 cikkelyből álló törvénytervezetet vizsgálta felül. Jelentős javaslata volt, hogy a jobbágnak engedjék meg a telki haszonvételek eladását, ha új helyre költözik. Más tekintetben azonban nem hajtottak végre lényeges módosítást a korábbi munkán.³⁴¹

Bakács István az 1793. évi úrbéri munkálatot úgy értékelte, hogy a jobbágyság helyzetén nem javított volna a bizottság által kidolgozott, tizenkét paragrafusból álló törvénytervezet. A fő cél az volt, hogy a jobbágyság védelmét úgy érzék el, hogy közben a földesúri jogok ne sérüljenek. A bizottság egyetlen érdeme az, hogy fenntartotta Mária Terézia urbáriumát. A munkálatnak törvénybe lépés esetén sem lett volna akkora hatása, mint Mária Terézia reformjának. A 18. század végi reformeszméktől is messze álltak az úrbéri

³³⁷ VERBŐCZY 1844: 55–57.

³³⁸ HEIL 2020b: 85–86.

³³⁹ SZÉCHENYI 1830. 60., 65., 88., 156.; BALÁSHÁZY 1829: 95–97., 147–169.

³⁴⁰ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 299/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

³⁴¹ BARTA 1964: 111–123.; TENGELYI 1978: 16–17.; FÓNAGY 1988: 29.; VÖLGYESI 2002: 65.

bizottság javaslatai.³⁴² Az 1828–1830 között kidolgozott úrbéri javaslatok sem kívánták a földesúr–jobbágy viszonyát megváltoztatni. A jobbágyoknak tettek engedményeket, de a földesurak jogait nem kívánták csorbítani. Az úrbéri viszonyokat kisebb-nagyobb reformokkal kívánta az országos bizottság megszilárdítani – értékelte Tengelyi László.³⁴³

A jobbágyság helyzetének javításában gróf Dessewffy József és báró Wesselényi Miklós is túllépett a bizottsági javaslatokon, sőt Széchenyi *Hitelén* is. Dessewffy *Taglalat* című munkájában felvetette, hogy szerződést kellene kötni a jobbágnak a földesúrral, hogy milyen feltételekkel bírja a földet. A jobbágnak meg kellene engedni, hogy szabadon megvehesse a földet az urától, s megválthassa a robotot és a dézsmát. Wesselényi szintén úgy vélekedett, hogy a jobbágnak meg kell engedni, hogy a tartozásait örökre megválthassa, pénzzel birtokot vehessen magának. Emellett mindketten felvetették, hogy a jobbágyság érdekei is legyenek képviselve a vármegyegyűlésen és az országgyűlésen.³⁴⁴

Az úrbéri operátum kapcsán a csanádi albizottság kifejtette, hogy a jobbágy szabad költözését nem lehet meggátolni (a költözést gátló földesurat meg kell büntetni), ha minden tartozását rendezte, emellett elbocsátó levéllel is el kell látni a költöző jobbágyot. Fónagy Zoltán megállapítja, hogy ez a törvénytervezet lényegében megegyezett II. József 1785. évi rendeletével, valamint az 1791:35. törvénnyel.³⁴⁵ A jobbágytelkek megigazítása kapcsán a csanádi albizottság kijelentette, hogy a már rendbe szedett telkeket ne vegyék újra igazítás alá. A földesúr és a jobbágy csak szabad egyezkedés útján és kényszerítő erő nélkül cserélhet földet.³⁴⁶ A jobbágytelek haszonvételenek korlátlan adását-vevését támogatták.³⁴⁷ Több vármegye azonban károsnak ítélte azt, mondván, ezzel megbomlana a földesúr–jobbágyi viszony, megszűnne a földesúr „atyai szerepe”.³⁴⁸ A csanádi albizottság támogatta, hogy a jobbágnak legyen joga a borkereskedésre, pálinkaégetésre, faizásra, makkoltatásra, tégl- és cserépegetésre, árulhasson sót. Működtethessen kocsmát, ha a földesúr nem tud. Akár

³⁴² BAKÁCS 1937: 19–22.: A következő tizenkét paragrafusból állt a bizottság törvénytervezete: 1.§ A költözés feltételei. 2.§ A jobbágy tulajdonjoga. 3.§ A jobbágy házhely és tartozékai. 4.§ A jobbágyok haszonvételei a házhelyen és tartozékain kívül (például kocsmá, irtvány). 5.§ A földesúr jogai. 6.§ A jobbágyperekben való ítélkezés. 7.§ Az árvák felett való gondoskodás a földesúr feladata. 8.§ A jobbágyok kötelezettségei. 9.§ A jobbágyi szerződésekről. 10.§ A jobbágyok panaszainak orvoslása. A 11.§ Szlavóniára (Pozsega, Szerém, Verőce megye) is kiterjesztette volna a magyarországi urbáriumot, az itt említett tíz törvényjavaslatot. A 12.§ pedig Krassó, Temes, Torontál vármegyék kapcsán a status quot kívánta fenntartani.

³⁴³ TENGELYI 1978: 18–19., 35.

³⁴⁴ DESSEWFFY 1831: 104–117., 235–245.; WESSELÉNYI 1833: 217–218. Wesselényi azonban hangsúlyozta, hogy az országgyűlésen a nemes és a jobbágy együtt legyen képviselve. Kossuth Lajos az 1828-ban papírra vetett *Értekezése éhség-mentő intézetekről* című írásában ezzel szemben még kevésbé fogalmazott meg messzemenő javaslatokat. KLÓM 1966: VI. 172–184.

³⁴⁵ FÓNAGY 1988: 29–30.

³⁴⁶ VÖLGYESI 2002: 83.

³⁴⁷ VÖLGYESI 2002: 79.

³⁴⁸ FÓNAGY 1988: 35–37.: A jobbágytelek korlátlan adását-vevését támogatták: Baranya, Békés, Bihar, Győr, Krassó, Moson, Pest, Pozsega, Temes és Verőce vármegyék.

természetben, akár pénzben örökösen megválthassa a kilencedet, tizedet, robotot.³⁴⁹ Javasolták a hosszú fuvar és az úrbéri vadászat megszüntetését, mivel csekély hasznot hoznak.³⁵⁰ A községnek szabad legyen jegyzőt tartania a földesúr és főszolgabíró engedélyével. Elvben támogatták az úriszék eltörlését is azzal, hogy a jobbágyok egymás közötti pereiben az adott község választott bírái döntsenek, azonban hozzátették: amíg a műveltségi szint nem megfelelő az országban, addig részben fenn kell tartani az úriszéket. Az országos munkálat az úriszéket fenn kívánta tartani.³⁵¹ A Csanád vármegyei közgyűlés a következőképpen ez esetben jelentősebb mértékben módosította a bizottság javaslatát: A robotra (szakmány) nézve elutasította, hogy a jobbágy a robotot örökre megválthassa a földesurától az úrbéri földje egy bizonyos részének átengedésével. A vármegyebeli karok ugyanis úgy látták, a jobbágyok tömegesen készek lennének a földjük egy részét átadni, hogy a robottól megszabaduljanak. A fennmaradt földjeikből azonban a községek nem tudnák fizetni, sőt az az élelmiszerellátásukra nézve sem lenne elegendő. A földesúr viszont számos művelő kéztől elesne, mivel még nincs elég napszámos, akit illő bérért lehetne felfogadni. A majorságbeli földeket nem művelnék a jobbágyok, ezzel a kereskedést is hátráltatnák.³⁵² Inkább azzal óhajtották a jobbágyság sorsán könnyíteni, hogy (az albizottság által javasolt mód szerint) azok a robot felét pénzzel megválthassák.³⁵³ Továbbá kinyilvánították, hogy az úrbéri vadászatot, ami a vadállatok pusztítására szolgál, továbbra is tartsák fenn.

Az adóügyi munkálat három fő kérdés köré csoportosult. Az első az adó kivetésével és behajtásával foglalkozott. A második rész a vármegyei és városi házipénztárak rendbe szedését tartalmazta. A harmadik rész pedig a katonai élelmezést, elszállásolást, rendtartást tárgyalta. Az adók kivetésénél figyelembe kívánták venni a jobbágyság anyagi helyzetét, az országos bizottsági javaslat tartalmazta, hogy az adókat mérsékelni kell. A mezőgazdaságban és az iparban is arra kell törekedni, hogy az adórendszer segítse ezek fejlődését. Barta István

³⁴⁹ FÓNAGY 1988: 40.; MOLNÁR 1995: 399.; VÖLGYESI 2002: 70–71.; JUTAI 2006: 594.: A kilenced természetben történő megváltását támogatta: Abaúj, Árva, Bihar, Bereg, Csongrád, Esztergom, Fejér, Győr, Hont, Gömör, Krassó, Sopron, Torna. A földdel való megváltást támogatta: Arad, Baranya, Bács, Csanád, Nógrád, Pest, Sáros, Somogy, Veszprém és Torontál. A pénzzel történő megváltást Szatmár, Komárom, Liptó, Pozsony, Temes és Zala indítványozta.

³⁵⁰ VÖLGYESI 2002: 73.; JUTAI 2006: 594.: A hosszúfuvar eltörlése mellett foglalt állást Baranya, Békés, Borsod Somogy és Torontál.

³⁵¹ BARTA 1966: 127.; FÓNAGY 1988: 44.; MOLNÁR 1995: 394.; VÖLGYESI 2002: 85–87.; JUTAI 2006: 599.: Három javaslat is felmerült. Az első szerint az úriszéket továbbra is tartsák fenn, ezt pártolta Abaúj, Arad, Esztergom, Fejér, Gömör, Hont, Komárom, Krassó, Pest, Szatmár, Torna. Zala is ezt támogatta azzal a kiegészítéssel, hogy a földesúr a saját perében ne dönthesse. A második javaslat szerint az úriszék ellenkezik a kor szellemével, amíg nem lehet eltörlőni, addig legalább korlátozni kell a hatáskörét, ezt támogatta: Bács, Bars, Békés, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Sopron, Zemplén, Torontál, Ung. Az úriszék teljes és azonnali eltörlését Baranya, Nógrád, Somogy és Temes támogatta.

³⁵² FÓNAGY 1988: 42.; VÖLGYESI 2002: 72.

³⁵³ VÖLGYESI 2002: 72.: Arad, Baranya, Békés Borsod, Csongrád és Szatmár vármegyék is támogatták, hogy a jobbágy a robot felét megválthassa pénzzel.

úgy ítélte meg az adóügyi munkát, hogy haladó törekvések érvényesítésére nem adott lehetőséget, jelentősége abban állt, hogy próbáltak a paraszti terheken könnyíteni és igazságosabban elosztani az adókat.³⁵⁴

Ebben a kérdésben³⁵⁵ a csanádi albizottság úgy nyilatkozott, hogy azokat a személyeket, akik nyomorúságos helyzetben vannak, az adó fizetése alól mentsék fel. Másfelől azonban nem mindenki szorul rá, hogy kolduljon, így azt ne is engedjék meg akárkinek. A vármegyebeli tisztviselők fizetéséhez a nemesség is járuljon hozzá, hiszen ők is élvezik a tisztviselők munkájának előnyeit. Ez egy jelentős reformjavaslat volt a csanádi rendek részéről.³⁵⁶ A városi pénztárakat pontosan kell vezetni és ellenőrizni. A katonatartással kapcsolatos összegeket az egyik országgyűléstől a másik országgyűlésig határozzák meg. A katonaság által elkövetett károkat vizsgálják ki, és térítsék meg az adózó népnek, a károsultak kapjanak bizonylatot, amit készpénz gyanánt fogadjanak el az adók beszedésekor. Az adózó népet terhelik a deperditák (a veszteség, ami abból származik, hogy meghatározott áron kell adni a terményt a katonáknak), a katonák szállítása, a tűzifa vágása, amiket szabályozni kell. Az adóügyi munkára nézve a Csanád vármegyei rendek nem tettek észrevételt, elfogadták az országos bizottság munkáját, illetve a csanádi albizottság módosításait. Heil Kristóf értékelése szerint az adóügyi munka nem keltett nagy visszhangot, mivel csak kisebb észrevételeket tettek a vármegyék, pusztán a fennálló rendszert kívánták átláthatóbbá és kiszámíthatóbbá tenni.³⁵⁷

A *jogügyi munkálat* kapcsán az országos albizottság öt nagy fejezetet készített: 1. a bírósági szervezet átalakítása, 2. a perrendtartás, 3. a polgári törvénykönyv, 4. büntetőtörvénykönyv kidolgozása, 5. a váltótörvény szabályozása. Jelentős javaslatokat fogalmaztak meg a jogügyi munkálat vitája során, példaként lehet említeni a jobbágyság birtokbírhatási jogát, az ősiség eltörlését, az egyházi tized megszüntetését kárpótlás nélkül, a jobbágyság végrendelkezési és hivatalviselési képességének a lehetőségét, valamint a személyi és vagyoni biztonságuk érvényesítését.³⁵⁸

³⁵⁴ BARTA 1964: 123–124.; VÖLGYESI 2002: 105., HEIL 2020b: 88.

³⁵⁵ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 300/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

³⁵⁶ BALÁSHÁZY 1829: 179–180.; DESSEWFFY 1831: 228.; SZÉCHENYI 1833: 197–223.; WESSELÉNYI 1833: 189–190.: Balásházy, Dessewffy, Széchenyi és Wesselényi is felvetette azt, hogy a nemesség járuljon hozzá a vármegyei házipénztár és az országgyűlési költségek fedezéséhez. BARTA 1966: 110., 148., 160.; CSAPÓ 1989: 45.; MOLNÁR 1995: 392–393., 401.; VÖLGYESI 2002: 108–109.: Baranya, Békés, Hont, Nógrád, Somogy, Tolna, Zala, Zemplén támogatta, hogy a nemesség is vegyen részt valamilyen mértékben a vármegyei tisztviselők és országgyűlési követek fizetésében.

³⁵⁷ HEIL 2020b: 88–90.

³⁵⁸ BARTA 1964: 173.; VÖLGYESI 2002: 131–154.; HEIL 2019: 77.

Barta szerint a jogügyi munkálat olyan tárgyakat tartalmazott, amelyek a társadalmi haladás szempontjából alapvető jelentőségűek voltak. Azonban 1791-ben és 1828-ban is az volt a bizottságok célja, hogy az igazságszolgáltatás hibáit kijavítsák, a jogszolgáltatást egységesítsék és gyorsítsák. Az ősi alkotmányt nem érinthették, ezért a nem feltétlenül szükséges újításokat el akarták kerülni. Az ősiség eltörlése is felmerül az üléseken, azonban a bizottság elutasította.³⁵⁹ Az 1795-ben elkészült jogügyi javaslat a bíróságok szervezeti és hatásköre, a polgári peres eljárások, magánjog, büntetőjog, gyámügy, kereskedelemi és váltótörvény, valamint a hajózási törvény tervezetét készítette el. Ezek közül Hajdu Lajos a büntetőjogi tervezetet (54 szakasz készült), Homoki-Nagy Mária pedig a magánjogi (59 törvénytervezet készült) munkálatot elemezte. Hajdu szerint a jogi bizottságba valóban a korszak kiváló jogászai közül kerültek be (akik jól ismerték a hazai törvényeket és a Hármaskönyvet), azonban a jobban képzett egyetemi tanárok véleményét nem kérték ki, akik pedig az európai jogot is jól ismerték. Az sem segítette a bizottság munkáját, hogy különböző érdekek (a bécsi udvar érdeke, nemesi jogok védelme) ütköztek. Ennek ellenére Hajdu megállapította, hogy a jogügyi bizottság munkája kiemelkedő volt (a kor követelményeinek megfelelő, összehangolta a törvényeket), mivel rövid idő alatt magas színvonalon dolgozott. Egyetlen lényeges hátrányként azonban kiemelte, hogy a különböző bizottságok között nem folyt összehangolt munka.³⁶⁰ Homoki-Nagy úgy látta, 1795-ben a törvénytervezetek készítői nem terveztek a fennálló tulajdonjog rendszerén változtatni, az ősiséget és az adományrendszert nem akarták eltörleni. A céljuk az volt, hogy a jogszabályokat átláthatóbbá tegyék. Tényleges munka csak 1792-től folyt, 1828-ban csak felülvizsgálták a korábbi munkát.³⁶¹ Heil Kristóf pedig arra mutatott rá, hogy a büntetőtörvénykönyv kidolgozása kapcsán az 1828–1830-ban ülésező bizottság tagjai nem az 1795-ös munkát vették alapul, hanem az 1803. évi ausztriai büntetőtörvénykönyvet.³⁶²

A jogügyi munkálat³⁶³ kapcsán a csanádi albizottság leszögezte, hogy az igazságot gyorsan és költséghatékonyan kell kiszolgáltatni. Az úriszéki bíróság azonban nem működik hatékonyan, akár több évig is eltarthat az igazságszolgáltatás, ezért a jövőben az úriszéki bíróságokat meg kell szüntetni. A jobbágyok egymás közt előforduló pereit minden helység a lakosok maguk közül választott bírói által intézzék, ez lenne az elsőfokú bíróság. Fellebbezni a járásbeli szolgabírónál és az illető vármegye törvényszéke előtt lehessen. Az olyan

³⁵⁹ BARTA 1964: 172–178.

³⁶⁰ HAJDU 1971: 96., 108–117., 376–385.

³⁶¹ HOMOKI-NAGY 2004: 13–19., 221–222.

³⁶² HEIL 2021: 291.

³⁶³ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 301/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

helységekben, ahol nem lehet értelmes és képzett bírót választani, az úriszék ítélkezzen tovább, de a rendes bíróságokat minél hamarabb fel kell állítani. Az úriszék azonban csak jobbágyok között fennforgó ügyekben ítélkezhet (például Győr is ezt támogatta³⁶⁴), a jobbágy–földesúr közötti perekben a vármegyei törvényszék legyen illetékes. Akármelyik nemes (birtokos, birtoktalan) lehessen bíró a tehetsége, tudása, rátermettsége alapján.³⁶⁵ A válóperekre nézve hozzá kívánták adni az országos albizottság véleményéhez, hogy e téren az egyházi szentszékek befolyását szüntessék meg, és világi bíróság elé rendeljék ezeket az ügyeket. A Csanád vármegyei rendek változtatás nélkül elfogadták a csanádi albizottság javaslatát.

Völgyesi Orsolya úgy értékelte, hogy a jogügyi munkálat során a vármegyék több jelentős javaslatot is megfogalmaztak, mint például az igazságszolgáltatás egyszerűsítését, gyorsítását és egységesítését (a törvény előtti egyenlőséget csak Temes és Baranya támogatta), de nem következetesen és rendszerbe szedve jelentek meg ezek az indítványok.³⁶⁶

A *tudományos munkálat* kapcsán az országos albizottság úgy vélekedett, hogy az ország lakosai társadalmi állásuk és vallásukra való tekintet nélkül ugyanazt az oktatás kapják, de ennek a neveletésnek a gyermek jövőbeni helyzetéhez szabottnak kell lennie. Emellett javaslatot tettek gazdasági iskolák, politechnikumok és ipari iskolák felállítására.³⁶⁷ Barta szerint azért volt jelentős ez a bizottság, mert az egész oktatásüggyel, a magyar nyelvvel, a tudományos és művelődési intézményekkel foglalkozott. Ezek az ügyek pedig fontos szerepet játszottak a nemzetté válásban. A bécsi udvar ugyanakkor gyanakvással figyelte a bizottság munkáját, mivel a nevelésügy a királyi jogok közé tartozott. Az országos albizottság munkájában a társadalom nevelésének az igénye azonban alig jelentkezett. Az albizottság alig használta ki a független, nemzeti oktatás megteremtésének a lehetőségét. A vallásügyi kérdések keretében sem került sor komolyabb vitára az országos albizottság ülésein.³⁶⁸ Heil Kristóf is úgy látta, hogy az országos albizottság munkája hasonlóan konzervatív volt, mint az 1793-ban kidolgozott munka. Nem sokat tett hozzá a korábban kidolgozott javaslatokhoz. Azonban az 1793-ban kidolgozott javaslat jelentősége abban állt, hogy az oktatás minden szintjével (iskolákat tervezett létrehozni, oktatást biztosított volna az ország minden polgára számára, a közoktatás ingyenessége, megfelelő képzettség a hivatalokhoz), a leányneveléssel, alapítványokkal, tanügyi igazgatással is foglalkozott. A

³⁶⁴ HEIL 2019: 77.

³⁶⁵ VÖLGYESI 2002: 141., 146.: Békés vármegye is leszögezte, hogy birtokos és birtoktalan nemes is lehessen táblabíró, ha alkalmas rá, sőt azt is hozzátették, hogy az arra méltó nem nemesek is lehessenek táblabírók.

³⁶⁶ VÖLGYESI 2002: 153–154.

³⁶⁷ VÖLGYESI 2002: 121.

³⁶⁸ BARTA 1964: 201–202., 208–211.

tanszékletben is egységes tervezetet kívánt megvalósítani, anélkül, hogy bármelyik vallásfelekezetet sértenék. Az 1828-as javaslat ezzel szemben már nem állt ki az ingyenes oktatás mellett, alapítványokat tervezett bevonni ebbe. A teljes magyar nyelvű oktatást azonban egyik bizottsági munka sem pártolta. A vallástant mindenkinek a bevett felekezete szerint kellett tanítani, ezt az 1793. és 1828. évi munkák is megerősítették. Annak ellenére, hogy az 1828-as országos javaslat konzervatív szemléletű volt, számos problémát tett láthatóvá, amit meg kellett oldani – összegezte álláspontját Heil.³⁶⁹

A tudományos munka kapcsán a csanádi albizottság³⁷⁰ úgy vélekedett, hogy az iskolai jövedelmek kímélése céljából meg kell kérni az uralkodót, hogy ezentúl iskolai főigazgatóknak olyan személyeket válasszanak, akik ezen hivatalon kívül más nagyobb hivatallal és azzal járó fizetéssel vannak ellátva, így az iskolaigazgatói fizetésüket nem vennék igénybe. Továbbá kifejtették, hogy azokat az értelmes fiatalokat, akik megfelelő tudással rendelkeznek, akár egy-két évtől is fel lehessen menteni azért, hogy hamarabb magasabb iskolába járhassanak. Az iskolából való kizárást csak abban az esetben kell alkalmazni, ha az ifjak többszöri szelídebb büntetés ellenére sem hajlandók változni. Megeshet, hogy alkalmas fiatalokat csapnak ki a makacsságuk miatt, és esnek el így az iskolai tanulmányoktól. A hitoktatást magyarul végezzék a diákok számára. Az orvosok és seborvosok megfelelő gyakorlattal rendelkezzenek. A törvényhatóságok főleg arra törekedtek, hogy a felekezeti különbségeket megszüntessék vagy mérsékeljék az oktatás terén. A protestánsok hozhassanak létre iskolákat, valamint katolikus diákok is járhassanak protestáns iskolákba. Az „okos” szülőktől származó lányok mindaddig, amíg a magyar nyelvet tökéletesen nem tudják, ne menjenek férjhez – vallotta a csanádi albizottság.³⁷¹ A vármegyék többsége támogatta a magyar nyelvű oktatást.³⁷² Emellett a Nógrád vármegyei rendek például a tudományos élet szabadsága, iskolák építése, az egyetemi oktatás ingyenessége, magyar nyelvű oktatás mellett álltak ki. Az oktatás felügyeletét az országgyűlés által választott testületre bízták volna.³⁷³ Szerepelt az országos javaslatban, hogy a nemzeti és pesti egyetem könyvtárai számára minden Magyarországon nyomtatott könyvet, köre metszett képet, valamint mindenféle „szép” tudományokhoz tartozó alkotás megszerzését biztosítani kell. A csanádi albizottság ehhez hozzátette, hogy az eddig a magyar hazafiak által közreadott

³⁶⁹ HEIL 2020a: 102–103., 106–112.

³⁷⁰ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 302/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

³⁷¹ Vö. BARTA 1966: 168.

³⁷² BARTA 1966: 128.; VÖLGYESI 2002: 114–116., 119.; HEIL 2020a: 106–112.

³⁷³ HEIL 2020a: 106–112.

kottákat és térképeket is szerezzék meg. A Csanád vármegyei rendek egy-két kisebb kiegészítéssel elfogadták a csanádi albizottság javaslatait.

A *közpolitikai munkálat* kapcsán az országos albizottság először az országgyűlés működésével és szabályozásával kapcsolatban fogalmazott meg javaslatokat (felsőtábla, alsótábla szabályozása, szavazatszámítás, követutasítások). Emellett foglalkozott a Helytartótanács, a vármegyék, a szabad királyi városok rendezésével. Javaslatot tett például a főispánok hatáskörének bővítésére. Javaslatokat dolgozott ki a sajtószabadságról, könyvvizsgálatról.³⁷⁴ Barta szerint a közpolitikai munka olyan problémákat vetett fel, amelyek alapvetően érintették a nemzet és a bécsi udvar viszonyát. A közjogi munka lehetőséget adott a nemzeti önrendelkezés és a polgári átalakulás ügyének a felvetésére, azonban a bizottság nem élt ezzel a lehetőséggel – szögezte le. Az ősi alkotmányt a törvények fenntartását, a király és a rendek jogait tartották szem előtt. Az országgyűlés rendezése kapcsán felmerült, hogy Pestre helyezték azt át, a király személyesen elnököljön, s hogy hány követet küldhessenek a törvényhatóságok. A királynak tanácsosokat kellett volna küldenie mindkét táblára, hogy felvilágosítást adhassanak a kormány nevében, ami Barta szerint csírájában a miniszteri felelősség elvét takarta. A két tábla között csak három üzenetváltást engedtek volna. A napidíjak fizetését, a követek mentelmi jogát, országgyűlési naplók vezetését is tárgyalták. A követutasítások csak az alapvető kérdéseket érintsék, fogalmaztak. Az albizottság javaslatai mérsékeltek voltak, de a kormányzat ezeket is túlzónak tartotta.³⁷⁵

A közpolitikai munkálat³⁷⁶ kapcsán a csanádi albizottság először is kifejtette azon álláspontját, hogy a rendszeres bizottsági munkálatok tárgyalása során azt a sorrendet vegyék figyelembe, amit az 1825/27. évi országgyűlésen az 1826. április 17-én felterjesztett sérelmek és kívánságok között meghatároztak.³⁷⁷ A jövőben készítendő törvények rövidek és tömörök legyenek, ha lehetséges. Továbbá tizenkét alapelvet fogalmaztak meg: 1. Az uralkodói jogoknak és a nemzet szabad alkotmányának a fenntartására törekedjenek. A nemzet függetlenségét, a személyi és vagyoni kiváltságokat tartsák fenn, az országhoz tartozó ősi tartományokat csatolják vissza, az adót, katona újoncokat, a nemesi felkelést és a só árát az országgyűlésen határozzák meg. Az országban magyar arany- és ezüstpénz legyen forgalomban magyar felirattal, a papírpénzt töröljék el. Ulászló 1507:7. cikkelyét tartsák fenn,

³⁷⁴ VÖLGYESI 2002: 155–182.

³⁷⁵ BARTA 1964: 185–187., 191–193.

³⁷⁶ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 305/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

³⁷⁷ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27: I. 137–147.: A sorrend a következő volt: kereskedelmi, úrbéri, adóügyi, jogügyi, tudományos, bányászati, egyházi, közpolitikai, banderális.

azaz a tanácsosok (miniszterek) számadási kötelezettségét érvényesítsék,³⁷⁸ biztosítsák a vallásszabadságot, a magyar katonaságot magyar tisztek irányítsák. 2. Az alsó- és felsőtábla továbbra is külön ülésezzen, de egy épületben. A felsőtáblán az egyházi főméltóságok, zászlósurak, főispánok személyes szavazattal bírjanak. Az alsótáblán az elnököket, jegyzőkönyvvezetőket, cenzorokat, az itt felmerülő perek iránt választandó bírókat a követek maguk közül válasszák. 3. A határozatokat a többség hozza, a kezdeményezés jogát továbbra is az alsótáblának tartásuk fenn. Ha háromszori üzenetváltás után a rendek táblája megmaradna a véleményénél, akkor az legyen az uralkodó elé terjesztett törvényjavaslat alapja. 4. A tanácskozások továbbra is a kerületi ülésekben kezdődjenek. 5. A követutasítások csak az alaptörvényekre és a vármegyét érintő kérdésekre vonatkozóan legyenek kötelező érvényűek. Az országgyűlési tanácskozások nyilvánosak legyenek a jövőben is. A hallgatóságot csak a rendek kérésére utasítsák ki az ülésekről. 6. Jegyzőkönyvet mind a két táblán vezessenek külön magyar és külön latin nyelven. Az országgyűlési tanácskozások és írások magyar nyelvűek legyenek. Az uralkodónak szánt feliratokat továbbra is latin és magyar nyelven terjesszék fel. A törvényeket magyarul és latinul is adják ki. 7. Az országgyűlési költségek felét a nemesség fizesse, a másik felét az adózó nép által a házipénztárból finanszírozzák. 8. A hivatalnokok és a követek a fejedelemre és a hazára is tegyenek esküt magyarul. 9. A vármegyék továbbra is felterjeszthessék a sérelmeiket és kívánságaikat az uralkodóhoz. 10. A vármegyékben és a királyi városokban a közigazgatási és törvényes dolgok folyamata nyilvánosan történjen. A köztanácskozásokban és a követek számára adandó utasítások kidolgozásában az egész polgárságnak legyen befolyása a szabad királyi városokban. 11. A nyomtatás szabadsága fontos, ezért a sajtószabadságot érvényesítsék a király és a nemzet sérelme nélkül, az erkölcs fenntartásával. Ezek figyelembevételével Csanád vármegye a sajtóvétségek kapcsán az utólagos felelősségre vonást támogatta.³⁷⁹ 12. Ezen alapelveket vegyék figyelembe a közpolitikai munka megvizsgálásánál és az utasítások adásánál.

Ezen alapelvek rögzítését követően foglalt állást a Csanád vármegyei bizottmány az országos bizottság munkájáról. Az országos javaslat felvetette, hogy minden vármegye három követet küldhessen az országgyűlésre, amit a csanádi albizottság is támogatott.³⁸⁰ Ha Erdélyt Magyarországgal egyesítik, akkor az erdélyi vármegyék, székely és szász székek, kerületek, szabad királyi városok ugyanannyi követet küldhessenek, mint a magyarországi vármegyék.

³⁷⁸ 1000 év: 1507:7. törvénycikk (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=50700007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1507> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

³⁷⁹ MOLNÁR 1995: 393.; VÖLGYESI 2002: 172.: Komárom, Nógrád, Somogy, Sopron és Zala is a cenzúra eltörlését támogatta.

³⁸⁰ VÖLGYESI 2002: 159–160.

Azt javasolta a csanádi albizottság, hogy a mágnások is válasszanak maguk közül képviselőket a felsőtáblára. Ezt a javaslatot több vármegye is megfogalmazta azzal a céllal, hogy a felsőtáblán is meghatározzanak egy létszámkorlátot.³⁸¹ Csanád vármegye továbbá támogatta, hogy a felsőtábla csak háromszor utasíthassa vissza az alsótábla üzenetét, utána köteles legyen azt felküldeni az uralkodónak.³⁸² A törvénytervezeteket, országgyűlési iratokat, a királynak szánt üzeneteket latinul és magyarul szerkesszék.³⁸³ Az országgyűlési határozathozatalnál (az 1662:53. törvénycikk figyelembe vételével)³⁸⁴ a követek legalább kétharmada legyen jelen. A csanádi albizottság ezt úgy óhajtotta megállapítani, hogy külön a vármegyék kétharmada, külön a királyi városok kétharmada és külön a kerületek kétharmada legyen jelen. Az országos javaslat szerint az országgyűlési tanácskozások során a rendezavarókat meg kell büntetni, de a követeket se királyi parancsolat, se elnöki rendelés által ne lehessen elküldeni a tanácskozásokról. Hangsúlyozták, hogy a Helytartótanács régi jogkörét állítsák vissza és erősítsék meg, mondják ki a függetlenségét, valamint összeköttetése a Magyar Udvari Kamarával legyen szorosabb.³⁸⁵ A csanádi albizottság támogatta, hogy a vármegyei közgyűlési tárgyak elintézése kapcsán (kivéve a választásokat, tisztújításokat) csak azok szavazhassanak, akik az adott tárgyhoz értenek, ilyen irányú iskolát végeztek, a törvényeket ismerik. Az országos munkálat szerint azok, akik a vármegyei gyűléseken meghatározott okok miatt nem tudnak jelen lenni, képviselőt küldhessenek, akár nemest, akár nemtelent, de ha a képviselő nemes, akkor saját nevében ő külön nem szavazhat. A csanádi albizottság ezt úgy kívánta módosítani, hogy a képviselőnek és a képviseltnek is legyen külön-külön szavazata, azonban határozzák meg, hogy egy személy csak egy főt képviselhet, elkerülve a visszaéléseket. Az országos javaslat szerint, ha közfelkiáltással nem lehet dönteni, akkor egyenként számolják össze a szavazatokat, s ekkor minden vármegyebeli nemes szavazhat. A csanádi albizottság még azt tette hozzá ehhez, hogy azokat is zárják ki a szavazásból, akik büntetés alatt állnak. Az országos javaslat tartalmazta, hogy minden vármegyében a két alispánon és a főadószedőn kívül legalább egy aladószedő és megfelelő

³⁸¹ CSAPÓ 1989: 43.; MOLNÁR 1995: 392.; VÖLGYESI 2002: 156–158. Békés, Bereg, Bihar Borsod, Győr, Pest, Temes, Tolna, Zala valamilyen mértékben korlátozni kívánta a felsőtáblán résztvevők számát (földbirtok nagysága, arra érdemes személy, életkor alapján).

³⁸² BARTA 1966: 157.; VÖLGYESI 2002: 163.: Baranya, Nógrád, Torontál, Sopron, Szatmár vármegyék is azt pártolták, hogy kétszeri üzenetváltás után közvetlenül a királyhoz intézzék a feliratot, ha a két tábla nem tud megegyezni. Békés ezt annyival kiegészítette, hogy az uralkodó csak két egymást követő országgyűlésen utasíthassa el ugyanazt a törvényjavaslatot, a harmadikon már szentesítenie kellene azt.

³⁸³ VÖLGYESI 2002: 165.

³⁸⁴ 1000 ÉV: Az 1662:53. törvénycikk büntetés alá vonta azokat a követeket, akik nem jelennek meg az országgyűlésen vagy engedély nélkül eltávoznak. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=66200053.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3DI662> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

³⁸⁵ VÖLGYESI 2002: 167.

számú fizetésbeli táblabírák legyenek. A tisztviselők számának növeléséről az országgyűlésen határozzanak. A tisztviselők szolgálatai a becsületességen alapulnak, ezért megfelelő fizetéssel kell ellátni őket, amelyből meg tudnak élni. A tisztviselő hivatalának éljen, egyéb elfoglaltságokra ne szoruljon, s fontos az is, hogy a tisztviselők fizetése az egész országban egyenlő legyen. Azért, hogy az adózó népre új és tetemes teher ne háruljon, mindenki járuljon hozzá a tisztviselők fizetésének fedezéséhez. A Csanád vármegyei rendek elfogadták a csanádi albizottság javaslatait, emellett két kiegészítést tettek az alapelvekhez. 1. A görög nem egyesült érsekek a katolikus érsekek, a püspökök pedig a római katolikus klérus után foglaljanak helyet az országgyűlésen. 2. A zsidókat tiltsák el a borkereskedéstől.

A *banderiális munkálatnak* nem az volt a feladata, hogy az 1791. évi munkát felülvizsgálja, hanem a nemesi hadkötelezettséget kellett kidolgoznia. Azonban itt korszerű eszmék még kevésbé merültek fel, a bizottság tagjai is tudták, hogy ez az intézmény már idejét múlt. Az állandó hadsereg már ellátja a védelmi feladatokat, ezért bandériumokra nincs szükség. A nemesi felkelést ennek ellenére fenn kívánták tartani és szabályozni, például a felkelők személyét illetően, hogy egységes fegyverzetet, felszerelést kapjon mindenki, a gyakorlás módját is szabályozzák.³⁸⁶ A munkával kapcsolatban az országos bizottság két fő alapelvet határozott meg: a nemesi felkelést szabályozni kell, valamint az anyagi alapját meg kell teremteni. A nemesi felkelésben résztvevők számára megfelelő katonai kiképzést és katonai ismereteket kell nyújtani, el kell látni őket fegyverekkel, ruhákkal.³⁸⁷

A banderiális munkával kapcsolatban a csanádi albizottság³⁸⁸ az alábbi észrevételeket tette: A nemesség csak a haza védelme érdekében köteles harcolni, a nemesi kiváltságokért a „vérevel adózik” az Aranybullában foglaltak szerint. A személyes nemesi felkelés nem szűnt meg azzal, hogy az 1715:8. törvény értelmében felállították az állandó katonaságot – fejtette ki véleményét a csanádi albizottság. Minden nemesnek szükséges felkelnie személyesen is, ezért a nemesi felkelést olyan lábra kell állítani, amely minden tekintetben megfelel a célnak. A felkelő nemes seregből tanult katonákat kell nevelni, alkalmassá tenni őket a fegyverforgatásra. Ennek fényében egy felkelési pénztárra van szükség, amelyből lehet finanszírozni a költségeket, valamint a szegényebb nemesek zsoldját. A csanádi albizottság szerint törvényes és célirányos lenne, ha a Nemesi Országos Pénztár felállításához a tehetősebb nemesek, valamint a papi rend nagyobb mértékben hozzájárulna. A nemesi felkelő sereg intézményének felállítása után egy ideig szokás volt az, hogy a tehetősebb nemesek

³⁸⁶ BARTA 1964: 212–216.

³⁸⁷ VÖLGYESI 2002: 184–185.

³⁸⁸ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 306/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

segítették a szegényebb nemesek hadi költségeinek fedezését. Kijelentették, hogy a nemesi felkelési pénztárról és a költségekről az országgyűlésen határozzanak. Pest városában a nádor felügyelete alatt egy fegyverházat állítsanak fel, ahol a felkelő sereg fegyvereit készítik, emellett posztógyárakat is hozzanak létre. Az albizottság elfogadta az országos albizottság azon véleményét, hogy minden nemes fiatal, mielőtt hivatalt vállalna vagy más életpályára lépne, két évig szolgáljon a magyar állandó hadseregben.³⁸⁹ A nemes ifjakra is olyan szabályok és büntetések vonatkoznak, mint a többi katonára. A törvényjavaslatokra nézve a következő észrevételeket tette a csanádi albizottság: Ha az állandó katonaság³⁹⁰ ereje nem elegendő, akkor a nemesi felkelő sereget is vonják be. Ez utóbbi azonban csak a haza védelmére szolgálhat, az ország határain kívülre nem lehet vezényelni. Az országgyűlés megegyezése nélkül azt nem lehet az állandó katonasággal összekapcsolni.³⁹¹ A felkelés törvényes kötelessége minden nemesnek, ettől csak a fogyatékosok, öregek, gyermekek és az egyházi személyek képeznek kivételt. Ezen felkelő sereg irányítása közvetlenül a nádortól és a bántól függjön. Minden évben összeírást kell készíteni az illető törvényhatóságoknak a nemesi felkelőkről. A felkelő sereg gyakorlatozhat akár egész testben, akár a törvényhatóságok szerint külön is. A Pesti Nemzeti Katonai Iskolának (Ludovika) leginkább a nemesi felkelő sereg felállításával kell majd foglalkoznia, valamint az országgyűlés engedélyével hadi tiszteket kell képeznie. A Csanád vármegyei rendek teljes egészében elfogadták a csanádi albizottság javaslatait.

A *bányaügyi munkálat* kapcsán az országos albizottság leszögezte, hogy a bányászat továbbra is királyi monopólium. Egyesek felvetették ugyan, hogy az ország joga legyen a bányáügy szabályozása, de a többség ezt elvetette. Annak fejlesztésére fogalmaztak meg javaslatokat. A bányászati munkára alig tettek észrevételeket a vármegyék. Jelentősége abban állt, hogy létrehozták az első bányatörvénykönyv tervezetét.³⁹² A bányáügyi munkálatra nem tett észrevételt a csanádi albizottság sem, amit a Csanád vármegyei rendek jóváhagytak.³⁹³

³⁸⁹ VÖLGYESI 2002: 184.: Békés ezt a javaslatot elutasította.

³⁹⁰ 1000 ÉV: Az 1715:8. törvénycikk rendelte el az állandó, azaz rendes katonaság felállítását, mivel a nemesi felkelés ereje már nem volt elég az ország védelmére. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1715> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

³⁹¹ VÖLGYESI 2002: 187.

³⁹² BARTA 1964: 219–220.; BARTA 1966: 129., 172.: Zemplén vármegye fogalmazott meg markáns véleményt a bányáügyi munkálattal kapcsolatban: A bányáügyet a király és az országgyűlés közösen felügyelje. A pénzverdét Budára helyezték át. Korlátozzák a nemesfém kivitelét, a nyers nemesfém kivitelét tiltsák meg. A sóbányászat ne legyen királyi monopólium. A Magyar Kamara legyen független az Udvari Kamarától. A bányaperek a megyei törvényszékekre kerüljenek. A bányászati iskolákban magyar nyelven oktassanak.

³⁹³ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 303/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

Az *egyházi országos* bizottság három fő kérdéssel foglalkozott: az eltörölt szerzetesrendek visszaállításával, a kegyes alapítványok és a parókiák szabályozásával. Völgyesi Orsolya értékelése szerint a vármegyék többsége az egyházi munka kapcsán nem fogalmazott meg átfogó elveket, azonban a bevett vallások szabad gyakorlása mellett a többség kiállt.³⁹⁴ Erre a munkálatra is csak néhány észrevételt tett a csanádi albizottság, amit a Csanád vármegyei rendek elfogadtak.³⁹⁵ Az albizottság fontosnak tartotta, hogy valamennyi felekezetben csak magyarul tudó plébánosokat, lelkipásztorokat alkalmazzanak, továbbá az anyakönyveket magyarul vezessék.³⁹⁶ A vármegyék többsége úgy vélekedett, hogy a hasznos szerzetesrendeket tartsák fenn, de ne az adózó nép terhére. Emellett szükségesnek találták korlátozni a működésüket és az állam irányítása alá vonni őket. A koldulórendeket több vármegye is elítélte, köztük Csanád is, mondván, azok visszaélnek az adományokkal, miattuk csökken az emberek szemében az egyház iránti tisztelet, ráadásul az állam által biztosított vallási alapból is kapnak támogatást. Fazekas Csaba értékelésében hangsúlyozta, hogy a reformgondolkodásúak már a vármegyei munkálatok során a haladás gátjának tekintették a katolikus egyház és a szerzetesrendek közéleti tevékenységét, kizárólag vallási szerepet szántak nekik.³⁹⁷

A Csanád vármegyei rendeknek a rendszeres bizottsági javaslatokról készült véleményei mutatják, hogy immáron számos reformot támogattak. Első helyen ki kell emelni az örökváltság pártolását és az úriszék eltörlését. Elfogadták, hogy az országgyűlés költségeit, a megyei hivatalnokok fizetését a nemesség és az adózó nép közösen fizesse. Pártolták a sajtószabadság ügyét és a magyar nyelvű oktatást. A kereskedelem fejlesztése kapcsán is számos előremutató javaslatot fogalmaztak meg, például a céhek eltörlését, gyárak alapítását, az első rendű utak (országutak) használata során a nemesség is fizessen. A haladó reformjavaslatok mellett ugyanakkor továbbra is megfigyelhető az ősi alkotmány védelme és a nemesi jogok fenntartása.

Miért támogattak a csanádi rendek ilyen jelentős reformjavaslatokat? A csanádi albizottságban – amely véleményezte a rendszeres bizottsági munkákat – számos olyan személy kapott helyet, akik a későbbiekben is a reformok hívei lesznek, például Hervay István, Hofbauer Sándor, Návay János, Návay László, Sántha Sándor, Vásárhelyi János. Közülük Návay László és Vásárhelyi János vett rész korábban a követutasítások

³⁹⁴ VÖLGYESI 2002: 125.

³⁹⁵ A megyei bizottmány ide vonatkozó munkálatát lásd MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 135. d. 304/1832.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.

³⁹⁶ VÖLGYESI 2002: 130.

³⁹⁷ FAZEKAS 1997: 141–158.

kidolgozásában. Kiemelendő az is, hogy az előző országgyűlésen elvben elfogadták a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonását, így könnyen lehet, hogy szolidaritásból vállalták, hogy az egész nemesség viseljen bizonyos terheket az adózó néppel együtt. Valószínűleg az előző évben kitört kolerajárvány is ráébresztette a nemességet, hogy bizonyos reformokat támogatni kell az ország és az adózó nép érdekében.

Barta István szerint az országos bizottság munkái összességében csalódást keltőek voltak azok körében, akik a haladást azoktól remélték. Az 1791. évi és 1828. évi munkákat nagy vonalakban összehasonlítva arra jutott, hogy bizonyos elvekben az egyik, bizonyos elvekben a másik munkálat nyújtott többet. Ugyanakkor az 1791. évi munkálatok megfeleltek saját koruk igényeinek, míg az 1828. évi munkálatok már kevésbé.³⁹⁸ Barta az operátumok vármegyék által történő véleményezését áttekintve azt a következtetést vonta le, hogy Baranya, Bars, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Szatmár reformokat támogató véleményeket fogalmaztak meg. Arad, Bács, Borsod, Gömör, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Máramaros, Pozsony, Sopron, Szepes, Torna, Torontál és Veszprém vármegyék haladó és konzervatív javaslatokat vegyesen vetettek fel. Abaúj, Árva, Bereg, Esztergom, Fejér, Hont, Liptó, Moson, Nyitra, Sáros, Turóc és Ugocsa vármegyék pedig többségében konzervatív álláspontot képviseltek a rendszeres bizottsági munkák kapcsán.³⁹⁹ Mályusz Elemér is úgy értékelte az 1830-ban elkészült rendszeres bizottsági munkákat, hogy azok konzervatívabbak voltak, mint amiket 1793-ban kidolgoztak.⁴⁰⁰

Veliky János úgy látta, az 1820-as évek végén a magyar nemesi politikai elit döntéskényszerben volt. 1. Folytathatta a bécsi udvarral szemben a hagyományos, rendi, sérelmi politizálást, amely egyúttal a reformokat is akadályozta. 2. Elindulhatott a reformok kidolgozása és megvalósítása útján, azonban a nemességnek még csak egy vékony rétege gondolkodott így. Az operátumok vármegyei vitái során azonban egyre többen szembesültek az ország elmaradottságával.⁴⁰¹

³⁹⁸ BARTA 1964: 262–268.

³⁹⁹ BARTA 1966: 173.

⁴⁰⁰ MÁLYUSZ 1926: 140.

⁴⁰¹ VELIKY 2009: 67–68.

Az 1832/36. évi országgyűlés

A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása

A Csanád vármegyei rendek az 1832. október 31-én tartott közgyűlésen hirdették ki I. Ferenc október 24-én kiadott királyi meghívólevelét, miszerint 1832. december 16-ra összehívja az országgyűlést Pozsonyba.⁴⁰² Az uralkodó sajnálatát fejezte ki, hogy a kolera⁴⁰³ miatt nem tudta azt megtenni az eredetileg tervezett időpontra, 1831. október 2-ra.⁴⁰⁴ A Csanád vármegyei rendek a meghívólevél felolvasása után kinevezték a követutasítások elkészítésével megbízott küldöttség tagjait.⁴⁰⁵

A követek megválasztására november 23-án került sor a frissen kinevezett Tököly Péter főispán (1832–1837) elnöklete alatt.⁴⁰⁶ A Csanád vármegyei rendek külön kívánsága volt, hogy az egyik követet a tiszti karból, a másikat pedig a karok és rendek tagjai közül válasszák meg. Korábban is volt példa arra, hogy nemcsak megyei hivatalnokot, hanem a karok és rendek tagjai közül is választottak követet. Erre majd még az 1847/48. évi országgyűlés előtt is sor kerül. Ezek után a vármegyei rendek közakarattal választották meg első követként Vásárhely János alispánt, második követnek pedig Návay László táblabíró.⁴⁰⁷ A követek mellé Dániel Antalt és Tarnay Lászlót választották meg írnokoknak.⁴⁰⁸ Az országgyűlés folyamata alatt 1835. szeptember 21-én Vásárhelyi János családi okok miatt

⁴⁰² BALLAGI 1897: 272.; WIRKNER 1880: 62.: Wirkner Lajos tévesen állította, hogy 1832. október 20-án nyílt meg az országgyűlés.

⁴⁰³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. k.; BÁLINT 1928: 7–91.; SZABÓ 2014: 17–28.: Az országból az első kolera megbetegedést 1831. június 2-án jelentették. Ugyanezen a napon a csanádi rendek közgyűlést hívtak össze, ahol megalakították az „Egészségre ügyelő állandó kiküldöttséget” Saátor János helyettes alispán elnöklete alatt. Csanád vármegyéből 1831. július 27-én jelentették az első gyanús kolera megbetegedést, de maguk az orvosok sem voltak tisztában a tünetekkel. Ezek után augusztus 3-án és augusztus 10-én is jelentettek halálos esetet, amit kolera okozhatott. A Helytartótanács feljegyzéseiben augusztus 10-ét jelölték meg a kolerának tulajdonított első Csanád vármegyei halálos dátumaként, s 1831. október 25-re tették a járvány végét a vármegyében. A hivatalos adatok szerint a három hónap alatt 3237 megbetegedést jelentettek, amiből 2384-en meghaltak.

⁴⁰⁴ MNL OL, A 49: 144/1831; BARTA 1959: 281.; VÖLGYESI 1997: 50.; VÖLGYESI 2002: 15.: Egy 1831. szeptember 16-án keletkezett királyi leirat arra az időpontra halasztotta az országgyűlés összehívását, amikor minden törvényhatóság elkészül a rendszeres bizottsági munkálatok megvitatásával.

⁴⁰⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1392/1832: A követutasítások kimunkálásával megbízott küldöttség tagja volt Saátor János helyettes alispán és főadószedő mint elnök, Vásárhelyi János főjegyző, Róka József alesperes, Dániel János főszolgabíró, Szílesy Pál főügyész, Tarnay Mihály, Lukács József, Návay László, Nyéky László, Szilágyi Sándor, Kovács József, Görgei Sándor táblabírók, Sánka Ferenc, Návay Mihály, Hervay István szolgabírók, Nyéky Antal alügyész, Sántha Sándor és Hofbauer Sándor esküdtek.

⁴⁰⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1885/1832. szám előtt: A követválasztó és az anyautasítást elfogadó közgyűlésen Tököly Péter főispán mellett részt vett Maximinucs Manujlovics verseci görög nem egyesült püspök, gróf Fekete Ferenc császári királyi kamarás, báró Tomasics Miklós, Tököly Sebők királyi tanácsos, Fascho József Arad megyei másodalispán, Bánhidya Antal, Szalbeck Jakab, Hendrey Pál, Hofbauer Ferenc, táblabírók, Saátor János helyettes alispán és táblabíró, Vásárhelyi János főjegyző és táblabíró, Róka József makói plébános alesperes és táblabíró, emellett több nemes, akiket nem sorol fel név szerint a jegyzőkönyv.

⁴⁰⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1886/1832. Időközben tisztújítást is tartottak a Csanád vármegyei rendek, így Vásárhelyi János főjegyzőt alispánná választották.

⁴⁰⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1888/1832.

lemondott a követségről, a helyére Tarnay Mihály táblabíróvá választották meg 1835. szeptember 28-án. Így tehát egyik követ sem volt a vármegyei tisztikar tagja. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Tarnay az országgyűlés előtt és után is, Návay pedig az országgyűlés után volt vármegyei tisztviselő.⁴⁰⁹

Az 1832. évi anyautasítás

A másnap, november 24-én folytatólagosan tartott közgyűlésen a követutasításokkal megbízott küldöttség bemutatta az anyautasítást, amit tizenhat pontban foglaltak össze.⁴¹⁰ Alapelveként megfogalmazták, hogy a követek csak akkor hagyhatnak fel az utasításuk pártolásával, ha a többi követ szavazata számosabban felülmúlja az ő nézeteiket vallók szavazatát. Most sem kötötték ki, hogy kell-e ilyen esetben pótutasítást kérniük. (Ez alkalommal is valószínűsíthető, hogy nem.) A követeknek először is utasításba adták, hogy időben, 1832. december 16-ra jelenjenek meg Pozsonyban, mutassák be a megbízólevelüket Mérey Sándor személynöknek, valamint József nádornál is tegyék tiszteletüket. A második pontban meghagyták, hogy köszönjék meg az uralkodónak az eddigi negyvenéves uralkodását, illetve azt, hogy hozzájárult a rendszeres bizottsági munkák kinyomtatásához és a vármegyék által történő megvizsgálásához. A harmadik pontban előírták, hogy a rendszeres bizottsági munkákat minél hamarabb vegyék tárgyalás alá, az ezzel kapcsolatban hozott megyei végzésekhez tartsák magukat. A negyedik pontban felvetették, hogy az eddig nem orvosolt sérelmeket és kívánságokat mindenképpen intézzék el még ezen a diétán. Az ötödik pontban utasításba adták, hogy a királyi előterjesztéseket kézhezvétel után azonnal küldjék meg a vármegyének, valamint ha olyan ügy merülne fel a tanácskozások során, amiről nincs utasításuk, akkor gyorspostán kérjenek pótutasítást. A Hármaskönyv II. részének 6. pontjába, valamint az 1741:8. törvénycikk vitatásába ne bocsátkozzanak⁴¹¹ – kötötték ki. A nyolcadik pontban ismét megfogalmazták azon kérelmüket, hogy az egykor a vármegyéhez tartozó területeket csatolják vissza Csanád vármegyéhez. A kilencedik pontban a magyar nyelv kapcsán olyan utasítást adtak, hogy annak használatát terjesszék ki az államéletben.⁴¹² A

⁴⁰⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 155. d. 1588/1835.

⁴¹⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1890/1832.

⁴¹¹ VERBŐCZY 1844: 234–236.; Vö. 269. jegyzetet.

⁴¹² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1387/1832: A magyar nyelv kapcsán Vásárhelyi János küldöttségi elnök, Tarnay Mihály, Szilágyi Sándor, Nyéky Antal, Bíró Imre, Hofbauer Sándor, Sántha Sándor, Róka József, Návay László, Dániel János fejtette ki az álláspontját. A legfontosabb kérdésként a nevelés ügye merült fel, már kisgyermekkortól a magyar nyelvre kell tanítani az embereket. Az iskolákban olyan személyeket alkalmazzanak, akik jól tudnak magyarul, valamint a nem magyar nemzetiségűeket is tanítsák a magyar nyelvre. A törvényeket magyarul és latinul is adják ki. A hivatalok, törvényhatóságok, kormányzatok ezentúl csak magyar nyelven szerkesszék az irataikat. Bírónak, esküdtnak, községi elöljárónak csak olyan személyeket válasszanak, akik jól

tizedik pontban a nemzeti kereskedés és gazdaság előmozdítása céljából szükségesnek találták, hogy a nemesség költségén Pest és Buda között egy állandó hidat állítsanak fel, valamint Pesten egy színházat építsenek. A tizenegyedik pontban az országgyűlési naplók kapcsán kifejtették azon álláspontjukat, hogy azok megvizsgálása, valamint késedelmes kinyomtatása miatt a vármegyék csak későn értesülnek a tanácskozások menetéről. Emiatt meghagyták, hogy a követek maguk közül válasszanak naplóbírákat, valamint két nap alatt nyomtassák ki az adott ülések naplóját. A tizenkettedik és tizenharmadik pontokban utasításba adták annak képviselőjét, hogy Erdélyt, Galíciát, Lodomériát és Dalmáciát csatolják vissza a Magyar Királysághoz. A tizenegyedik pontban a lengyelek ügyében azon javaslatukat fogalmazták meg, hogy az országgyűlés kérje meg az uralkodót arra, hogy a lengyelek sorsán könnyítsenek, amennyire lehetséges.⁴¹³ A tizenötödik pontban kifejtették azon véleményüket, hogy minden keresztény felekezet ünnepnapjai azonos napokon legyenek, az időszámítási rendszerek (kalendáriumok) különbözőségét szüntessék meg. Végül a tizenhatodik pontban utasításba adták, hogy az előző országgyűlésen megajánlott hadiadó mennyiségét ajánlják meg, ha esetleg felmerülne a feljebb emelés, akkor arról azonnal értesítsék a megyét.

Az utasítások elkészítése után a csanádi rendek ismét megfogalmazták azon igényüket, hogy a követek azonnal küldjék meg a királyi proposíciókat, amint lehetséges. Ha olyan ügy merülne fel, amiről nincs utasításuk, azonnal kérjenek póttutasítást. Egy állandó küldöttséget is felállítottak Makón, amely az újabb póttutasításokat elkészítette.⁴¹⁴ A követeknek emellett huszonnégyszer adtak póttutasítást, egy-egy alkalommal akár több pontot is megfogalmaztak.⁴¹⁵

tudnak magyarul. A magyar katonaságnál a magyar legyen a vezényleti nyelv. A magyar pénzekben, pecséteken, címeren magyar feliratok legyenek. A magyar katonaság, a hivatalok a magyar címet és színeket használják a zászlókon. Pest-Budán és több városban is állítsanak fel színházat. (A Pesten felállítandó színházat a nemesség költségén építsék fel.) Az anyakönyveket minden vallásfelekezet magyarul vezesse ezentúl, s csak olyan plébánosokat, lelképásztorokat, káplánokat alkalmazzanak, akik tudnak magyarul. Az uralkodónak készítenő felírásokat kétféleképpen magyar és latin nyelven küldjék meg. Az orvosi jelentések és jegyzetek magyarul készüljenek. A táblázatos jelentéseket, számadásokat, összeírásokat magyarul vezessék. A Helytartótanács magyarul adja ki a népesség-összeírásokat, rovásokat, himlő iránti jegyzékeket. Az épületeken, utcátáblákon, tiltótáblákon magyar feliratok legyenek. A szerződéseket, számlákat, kereskedői könyveket, kivonatokat is magyar nyelven írják.

⁴¹³ GERŐ 1984: 133–153.: Gerő András részletesen foglalkozik a lengyelek ügyével az 1832/36. évi országgyűlés kapcsán.

⁴¹⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1891/1832.: A küldöttség elnöke Lukács József helyettes alispán, tagja volt továbbá: Róka József makói plébános és esperes, Szilesy Pál főjegyző, Bíró Imre aljegyző, Dániel János főszolgabíró, Nyéky Antal főadószedő, Pozsonyi Ignác, és Tarnay Mihály, Nyéky László táblabíró, Szilágyi Sándor makói, Kovács József Királyi kamarai tisztek, Návay Mihály szolgabíró, Pák János makói plébános, Juhász Antal makói református lelkész és táblabíró, valamint Hofbauer Sándor esküdt.

⁴¹⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 2040/1832.; 2074/1832.; 44. jkv. 68–70/1833.; 803/1833.; 1484/1833.; 1853/1833.; 1947/1833.; 2299/1833.; 45. jkv. 289/1834.; 426/1834.; 660/1834.; 1107–1108/1834.; 1390/1834.; 1591/1834.; 1966/1834.; 46. jkv. 293/1835.; 525/1835.; 542/1835.; 549/1835.; 641/1835.;

Ha szemügyre vesszük más megyék követutasításait, már lényeges reformkezdeményezések fedezhetők fel: A fontosabb kereskedelmi utak karbantartásához a nemesség is járuljon hozzá (Zemplén), a harmincad vámokat töröljék el, mérsékeljék (Komárom, Zemplén). Az országgyűlési követek fizetéséhez a nemesség is járuljon hozzá (Szabolcs, Zemplén). Vegyék tárgyalás alá a rendszeres bizottsági munkákat. Az adózó nép helyzetén könnyítsenek, az adók mértékét ne növeljék. Valósítsák meg a sajtószabadságot (Komárom). Ugyanakkor a reformgondolatok mellett az előző két országgyűlésen felvetett sérelmek és kívánságok (a pénzügyek rendezése, magyar nyelv, elszakított területek visszacsatolása, só ára kapcsán), valamint a nemesi jogok védelme továbbra is szerepelt valamennyi vármegye utasításában.⁴¹⁶

Összehasonlítva az előző csanádi anyautasítással megállapítható, hogy Csanád vármegye ez alkalommal számos reformjavaslatot támogatott például a kereskedelem terén, a jobbágyság helyzetének a javításával vagy a sajtószabadsággal kapcsolatban. Lépést tettek a közteherviselés felé azzal, hogy a nemesség járuljon hozzá a vármegyei tisztviselők és követek fizetéséhez, valamint az utak karbantartásához. Az általam vizsgált követutasítások alapján Csanád vármegyét a reformokat pártoló vármegyék közé lehet sorolni, ugyanakkor sérelmi utasításokkal is ellátták a követeket, de már nem olyan arányban, mint az előző országgyűléseken. Emellett az ősi alkotmány és a nemesi jogok védelme továbbra is fontos szerepet játszott.

Ezen az országgyűlésen már egyértelműen megfigyelhető egyeztetés a vármegyék között a követutasítások készítése kapcsán, érdemes néhány példát kiemelni. A diéta összehívása előtt Pest vármegye például a magyar nyelv ápolása, a Nemzeti Színház és a Pest és Buda közötti állandó híd felállításának a támogatása ügyében küldött körleveleket a vármegyéknek. Borsod vármegye arra szólította fel a többi vármegyét, hogy a rendszeres

766/1835.; 1136–1137/1835.; 1432/1835.; 1436–1437/1835.; 2195/1835.; 2228–2229/1835.; 47. jkv. 222–237/1836.

⁴¹⁶ SZEDERKÉNYI 1893: 369.; BERKESZI 1896: I. 15–19.; KERESZTES 1899: 143–147.; ZSILINSZKY 1900: 20–23.; BOROVSKY 1900: 474.; BOROVSKY 1907: 522–524.; BOROVSKY 1910: 603–605.; BOROVSKY 1914a: 514.; ZÁHONY 1929: 21–23.; BODNÁR 1940: 20–22.; KÖLCSEY 1960: II. 193–200.; DEGRÉ 1974: 156.; SERESNÉ 1987: 77–93.; ERDMANN 1989: 56–59.; BAGI 1991: 93–96.; MOLNÁR 2003: 34–40.; MOLNÁR 2021: 153–154. József nádor és Takáts Sándor iratai között is számos vármegye utasítása megtalálható. MNL OL, N 22: 18. cs. Nr. XVII.: József nádor iratai között Abaúj, Árva, Bács, Baranya, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csongrád, Esztergom, Gömör, Hont, Komárom, Krassó, Moson, Nyitra, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Torna, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, Horvátország és Jászkun Kerület. MNL OL, N 119: 4. fasc.: Takáts Sándor iratai között Abaúj, Baranya, Bars, Bács, Békés, Bihar, Borsod, Csongrád, Esztergom, Gömör, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsony, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, a Hajdú Kerület, a Jászkun Kerület és Horvátország.

MNL OL, A 96: 11. d.: A kancelláriai iratok között Arad, Csongrád, Esztergom, Gömör, Máramaros, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Turóc, Ugocsa, Ung, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén és Zólyom vármegye követutasítása található meg.

bizottsági munkákról alkotott véleményüket osszák meg egymással. Győr vármegye is hasonló állásponton volt, s megküldte a saját javaslatait, ahogy Nógrád és Somogy megye is.⁴¹⁷

Mielőtt az országgyűlési tanácskozásokat ismertetem, röviden bemutatom a három követ pályafutását. Horváth Mihály úgy nyilatkozott, hogy ezen az országgyűlésen a követválasztáskor már nem az volt a fő szempont, hogy ki a tekintélyesebb, ki volt már követ korábban, kinek nagyobb a vagyona, ismeretségi köre. Elsődlegesen arra törekedtek, hogy a legképzettebb emberüket küldjék a diétára. Úgy vélem, hogy a Csanád vármegyei rendek is képzett követeket választottak.⁴¹⁸

Vásárhelyi János

Kézdivásárhelyi Vásárhelyi János 1800. április 22-én született Borosjenőn. Családja Mária Teréziától kapott nemesi címet 1754-ben. Apja, idősebb Vásárhelyi János Arad vármegye alispánja és Arad szabad királyi város biztosa volt. Vásárhelyi János a pozsonyi királyi jogakadémián tanult 1818–1819-ben. Kováts János Arad vármegyei alispánnál, majd Muslay István Pest-Pilis-Solt vármegye főügyésznél töltötte gyakorlatát. 1820-ban jurátus lett a pesti Királyi Táblán Halácsy László ítélmester mellett, 1821. szeptember 26-án tette le az ügyvédi vizsgát. Fiatal korában szépirodalommal és költészettel is foglalkozott. Cikket írt a *Tudományos Gyűjtemény*be, valamint több verse megjelent a *HÉBE* zsebkönyvben, az *Aurorában* és a *Koszorú – Szépliteraturiai ajándék a Tudományos gyűjteményhez* című folyóiratokban.⁴¹⁹ 1823–1829 között Csanád vármegye alügyésze, 1829–1832 között a vármegye főjegyzője, majd 1832–1842 között a vármegye alispánja volt. 1835-ben királyi tanácsosi címet kapott. Az 1832/36. évi országgyűlésen Csanád vármegye követe lett. Titkosrendőri jelentések a „baloldal”-hoz sorolták.⁴²⁰ Egy további titkosrendőri jelentés a következőt jegyezte meg róla: jómódú, művelt, jó hírnévnek örvend, általános tisztelet övezi mind Arad, mind Csanád vármegyében. Az országgyűlési tanácskozások során legtöbbször az utasítása szerint beszél. Nem kiemelkedő szónok; az ellenzékét támogatja, nem adta elő

⁴¹⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1780–1781/1832., 1783/1831., 1786–1788/1832.,

⁴¹⁸ HORVÁTH 1886: I. 288.

⁴¹⁹ TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY 1822: 9. sz. 85–89.: „A’ Dagadó Forrás” címmel jelent meg cikke. AURORA 1825: 58–59.: „Zemplény vitézeire” címmel jelent meg verse 1825-ben. HÉBE 1826: 168–170.: „A’ költő vágyása” címmel jelent meg verse a *Hébe* zsebkönyvben 1826-ban. KOSZORÚ 1822–1824: 1822: 95–96., 131–132.; 1823: 106–110., 185–187., 1824: 4–6.: 1822-ben „A’ Honn”, illetve „Dézna vár omladékinál Arad vármegyében” címmel jelentek meg versei. 1823-ban „Adria”, „Emlékhez”, „Reményhez”, „A’ bánatoslató pohárnok”, „A’ meg oszlott szerelem”, „Szerelmes pörlekedés” című versei követték. 1824-ben „Cserneki és Tarkewvi gróf Dezséffy Józsefhez – Az ösmeretlen Utazóra készített verseire”, valamint „Vigasztalás Percsényi Nagy Lászlóhoz, midőn Hitvesét és vejét elvesztette volna” címmel jelentek meg költeményei.

⁴²⁰ MNL OL, N 119: 46. fasc., 6628. sz., 50. fasc., 7759. sz.

azokat az utasításokat, amelyek az ellenzék ellen szóltak. Ahol nem volt pontos utasítása, ott az ellenzék „Maradjon” táborát erősítette. Családja körében visszavonultan él, nem gyakorol jelentős befolyást, de általános tiszteletnek örvend. A baloldalhoz sorolta őt ez a jelentés is.⁴²¹ 1835. szeptember 8-án Lökösházán kelt levelében Vásárhelyi lemondott a követi tisztségről, amelyet szeptember 21-én olvastak fel a Makón tartott közgyűlésen. Lemondása háttérben az állt, hogy fiú testvére, Albert elhunyt, így annak özvegyéről és három gyermekéről neki kellett gondoskodni. A követjelentések tanúbizonysága szerint annyi bizonyos, hogy 1835. július 27-én még Pozsonyban tartózkodott, valamikor augusztus első napjaiban hagyta el a várost. Felesége Brüneck Júlia volt, akitől kilenc gyereke született. Vásárhelyi János 1843. szeptember 9-én hunyt el Lökösházán.⁴²²

Návay László

Földeáki Návay (Návoy) László 1797-ben született Makón. A családja nemesi címét I. József (1705–1711) erősítette meg, majd III. Károlytól (1711–1740) megkapták a földeáki birtokot. Apja Návay János királyi tanácsos, Csanád vármegye szolgabírája, majd alispánja, anyja Szentiványi Róza. Návay László 1813–1815 között jogi tanulmányokat folytatott a nagyváradi királyi akadémián. 1818–1824 között a Helytartótanácsnál volt írnok, gyakornok. Az 1832/36. évi országgyűlésen Csanád vármegye követe. A titkosrendőri jelentések szerint az ellenzéki konferenciákon jelen volt, s aktívan részt vett a vitákban. E jelentések őt szintén a „baloldalhoz” sorolták.⁴²³ A következő jellemzés született róla: Előkelő, rendkívül korlátozott tehetségű és képzettségű, egyébként jó hírnévnek örvend. Az országgyűlési tanácskozásokon mintha nem is lenne jelen, ráadásul a hangja rendkívül gyenge, és csak szokatlanul hosszú bajuszával tűnik fel. Szívesen csatlakozott az ellenzékhez, akár az utasítása ellenére is. Később befolyás nélkül maradt, nem járt titkos gyűlésekre, többnyire családja körében tartózkodott, és általában véve az üléseken kívül is alig volt észrevehető. A baloldalhoz sorolta őt ez a jelentés is.⁴²⁴ Az 1836. évi tisztújításon helyettes alispánnak választották meg. 1840–1842 között azután főszolgabíró volt Csanád vármegyében a battonyai járásban.

⁴²¹ MNL OL, I 58: 10. d.

⁴²² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 46. jkv. 1311/1835.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 154–155. d. 1298–1299/1835., 1311/1835.; NAGY 1865: XII. 71–78. Nagy Iván tévesen közli azt, hogy Arad vármegye alispánja lett volna. BARNA–SÜMEGHY 1913: 217–218., 231–232.; S. SÁNDOR 1948: 166. PÁLMÁNY 2011: I. 1218.; VÖLGYESI 2017: 93.

⁴²³ MNL OL, N 119: 46. fasc., 6628. sz., 50. fasc., 7759. sz.

⁴²⁴ MNL OL, I 58: 10. d.; GILICZE 2006: 92.

Felesége Török Cecília volt, akitől tizenöt gyermeke született. Návay László 1879. július 11-én hunyt el Makón.⁴²⁵

Tarnay Mihály

Komjáti Tarnay Mihály 1783-ban született, családja Nyitra vármegyéből, Komjából származott. Apja Tarnay György volt. Tarnay Mihály 1799–1801 között a nagyvárad királyi akadémián folytatott jogi tanulmányokat. 1803–1804-ben esküdt, 1804–1811 között levéltárnok, 1807–1820 között szolgabíró, 1820–1829 között főszolgabíró, 1835–1836-ban fizetéses táblabíró, 1836–1841 között főadószedő volt Csanád vármegyében. Az 1832/36. évi országgyűlésen Csanád vármegye követe, 1835-ben váltotta fel Vásárhelyi Jánost. A titkosrendőri jelentések a „jobboldal”-hoz sorolták.⁴²⁶ Egy gyűjteményben a következőt jegyezték fel róla: Előkelő, hazafias értelemben alaposan művelt, a vármegyében jó a hírneve. Az országgyűlésen csak ritkán szólal fel, de mindig az utasításainak megfelelően, nem befolyásos, de egyébként megbecsült. A „jobbközép” oldalhoz sorolta a jelentés.⁴²⁷ A követjelentések alapján valószínűsíthető, hogy Tarnay 1835. október 27–30. között érkezett Pozsonyba. Az október 27-ei jelentésen ugyanis még nem szerepel a neve, de a 30-ai levélen már igen. 1840-ben az aradi elsőfokú váltótörvényszék ülnöke lett (1845-ben és 1847-ben szintén). 1847-ben királyi tanácsosi címet kapott. Felesége Niamesny Júlia volt, akitől nyolc gyermeke született. Tarnay Mihály 1849. december 1-je előtt hunyt el valamikor, pontos feljegyzések erről nem állnak rendelkezésre.⁴²⁸

Az országgyűlés megnyitása, a rendszeres bizottsági munkák sorrendje körüli viták

Az 1832/36. évi országgyűlés kapcsán a jegyzőkönyvek mellett a Kossuth Lajos által szerkesztett *Országgyűlési Tudósítások*, valamint Kölcsey Ferenc naplói és írásai jelentik a legfontosabb forrásokat az események rekonstruálása szempontjából.⁴²⁹ Vásárhelyi János és Návay László 1832. december 21-én küldték az első levelüket, amiben jelentették, hogy

⁴²⁵ NAGY 1861: VIII. 105. Nagy Iván szintén tévesen közli, hogy Návay Tamás volt a vármegye követe az 1832/36. évi országgyűlésen. BARNA–SÜMEGHY 1913: 139–144., 217–218., 231–232.; S. SÁNDOR 1948: 166.; PÁLMÁNY 2011: I. 1045–1046.; VÖLGYESI 2017: 93.

⁴²⁶ MNL OL, N 119: 50. fasc., 7759. sz.

⁴²⁷ MNL OL, I 58: 10. d.

⁴²⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 157. d. 2210/1835., 2212/1835.; BARNA–SÜMEGHY 1913: 196–198., 232–234.; S. SÁNDOR 1948: 166.; PÁLMÁNY 2011: I. 1196.; VÖLGYESI 2017: 93. Téves az az állítás, hogy 1833-ban váltotta Vásárhelyi Jánost, erre csak 1835-ben került sor. Ezt az információt az országgyűlési jegyzőkönyv is hibásan közli. RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XIV. XIV.

⁴²⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36; KLÖM 1948–1961; KÖLCSEY 2000; KÖLCSEY 2002; KÖLCSEY 2011

időben megérkeztek Pozsonyba, december 16-án tiszteletüket tették a személynöknél és a nádornál, valamint a megbízólevelüket is bemutatták. December 19-én megtartották az első országos ülésüket, ahol a személynök és a nádor nyitóbeszédet mondott. Ezen a napon I. Ferenc is megérkezett családjával Schloßhofból Pozsonyba. A december 20-ai elegendő ülésen küldöttséget menesztettek a királyhoz, hogy meghívják az országgyűlésre. I. Ferenc még ezen a napon megtartotta nyitóbeszédét, valamint átadta a királyi előterjesztéseket, amelyek öt pontot tartalmaztak.⁴³⁰ Emellett kijelentette azon szándékát, hogy egy koronaórt kell választani.⁴³¹ A királyi propozíciók a rendszeres bizottsági munkálatok megvitatását tűzték ki célul a következő sorrendben: úrbéri, jogügyi, adóügyi, közpolitikai, kereskedelmi, bányászati, tudományügyi, egyházi, valamint banderiális.⁴³²

A csanádi rendek még az 1832. április 30-án tartott közgyűlésen az 1825/27. évi országgyűlésen megállapított sorrendet kívánták alapul venni, amely a következő volt: kereskedelmi, úrbéri, adóügyi, jogügyi, tudományos, bányászati, egyházi, közpolitikai, banderiális.⁴³³ Így a december 27-i kerületi ülésen a csanádi követek a Vas vármegyei követ, Nitzky János javaslatát támogatták, miszerint először a kereskedelmi, úrbéri és adóügyi munkálatokat kell tárgyalni, amelyeket egyszerre kell felterjeszteni az uralkodónak. Ezzel a rendek a megelőző országgyűlésen elfogadott sorrendhez kívántak ragaszkodni.⁴³⁴

Felmerülhet a kérdés, hogy a rendek miért ragaszkodtak a kereskedelmi munka elsőségének a tárgyalásához. Völgyesi Orsolya rámutat arra, hogy a vármegyék a régi

⁴³⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 3–5.; JELENKOR 1832. december 26., 103–104. sz.: 817–818. (Magyarország); PREBBURGER 1832. december 21., Nro. 101.: 1251–1252. (Preßburg): A Preßburger Zeitung is tudósítást adott arról, hogy 1832. december 20-án I. Ferencet hűséges magyarjaival együtt nagy tömeg és ágyúdörgés fogadta Pozsonyban. TUDÓSÍTÁSOK 1832. december 27., 51. sz.: 402–403. (Magyar és Erdélyország); ZICHY 1894: 205. sz. 51–53.; KÖLCSEY 2011: 607.: A királyi előadások a rendszeres bizottsági munkálaton kívül felvetették, hogy az országgyűlési költségeket ki, milyen arányban fizesse, valamint a kincstár által kölcsönként adott – főként a rendszeres bizottsági munkák kidolgozására fordított – összeg visszafizetését kívánta rendezni.

⁴³¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 157. d. 2216/1835; BALLAGI 1897: 282.: Végh István halála miatt új koronaórt kellett választani. A koronaór választásra végül 1835. november 12-én került sor. Három jelölt merült fel: báró Szilassy József tornai főispán, gróf Batthyány Imre zalai főispán és báró Révay János turóci főispán. Végül Szilassyt választották meg, elsősorban azért, mert ő protestáns volt, és protestáns koronaórt már régen választottak. A koronaór-választás során felmerült Széchenyi István neve, de ő visszautasította a jelölést.

⁴³² VÖLGYESI 1997: 55–59.; VÖLGYESI 2002: 19–25.: I. Ferenc kikérte József nádor, Reviczky Ádám kancellár és Mérey Sándor személynök véleményét is a rendszeres bizottsági munkálatok felvételének a sorrendjéről. József nádor az alábbi sorrendet javasolta: úrbéri, adóügyi, jogügyi, közpolitikai, kereskedelmi, banderiális, egyházi, tudományügyi. Mérey személynök úgy vélekedett, hogy nem szabad az úrbéri ügyel kezdni a tárgyalást, a következő sorrendet javasolta: jogügyi, úrbéri, adóügyi, egyházi, mindemellett kifejtette, hogy ennyi ügyet megvitatni egyelőre épp elegendő lenne. A kereskedési és közpolitikai munkálat tárgyalását nem is ajánlotta. Reviczky Ádám kancellár ezen vélemények után a következő sorrendet javasolta: úrbéri, jogügyi, adóügyi, bányászati, egyházi, közpolitikai, tudományügyi, banderiális. (A kereskedelmi munkálat hiányzott Reviczky felsorolásából.)

⁴³³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27: I. 137–147.

⁴³⁴ KLÖM 1948: I. 38–40., 49.: A Vas vármegyei követ javaslatát Abaúj, Bács, Borsod, Győr, Liptó, Máramaros, Nógrád, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szepes, Torontál, Trencsén, Turóc és Ugocsa vármegye támogatta.

törvények mellett (Pragmatica Sanctio, 1791:10. törvény) a korszellemre hivatkoztak a kereskedelmi munkálat kapcsán: A Magyar Királyság és az egész Habsburg Birodalom jóléte és békéje is a kereskedelem rendezésétől függ. A kölcsönös hasznot és érdekeket is figyelembe kívánták venni a kereskedelmi viszonyok rendezésével.⁴³⁵

Az országgyűlési tanácskozások során a rendek megértették a királynak azt a szándékát, hogy az adózó népen kíván segíteni, de úgy vélekedtek, hogy ezt legjobban nem az úrbéri munkálat első helyen történő tárgyalásával lehet elérni. Például a Borsod, Sáros, Szabolcs, Vas, Veszprém és Zala vármegyei követek úgy érveltek, hogy a kereskedelmi munkálat megvitatása az egész ország számára hasznos lenne. Ráadásul a jobbágyok közül is csak egy rész foglalkozik földműveléssel, többen kereskedők vagy kézművesek. A követek hivatkoztak közjogi érvekre is, miszerint a kereskedelem az ország függetlenségével áll összeköttetésben. Vásárhelyi János is kijelentette, hogy a népnek a lehető legtöbb engedményt kell adni, ezért támogatta, hogy a kereskedelmi munkálatot vitassák meg az első helyen, ami ezt szolgálja. A formálódó ellenzék a közjogi érvek mellett fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy olyan intézkedéseket kell hozni, amelyek az egész országnak hasznosak. Az ország elmaradott helyzetének az orvoslása kapcsán már a jobbágyság sorsának a jobbítása is központi szerepet kapott a követek érvelésében.⁴³⁶

Közben a csanádi követek olyan kérdéssel fordultak a küldöikhez, hogy elfogadják-e a királyi előterjesztéseket, vagy ragaszkodjanak az anyautasításban szereplő sorrendhez. Emellett az országgyűlési költségek és napi bérek fizetése kapcsán jelentették, hogy azt pártolják, hogy a költségek felét a nemesség, a másik felét az adózó nép fizesse.⁴³⁷ A Csanád vármegyei rendek az 1832. december 31-én tartott közgyűlésen olyan póttasítást fogalmaztak, miszerint elfogadják a királyi előterjesztések azon javaslatát, hogy az úrbéri munkálatot vitassák meg elsőként. Azonban azt is meghagyták a követeknek, hogy csak erre a tárgyra nézve vegyék tudomásul a sorrend módosítását, a többi rendszeres munka felvételéről, valamint a királyi előterjesztések további pontjairól a későbbiekben fognak újabb póttasításokat adni.⁴³⁸

Az 1833. január 12-én tartott országos ülésen a csanádi követek (22 vármegyével egyetemben) még úgy nyilatkoztak, hogy a kereskedelmi munkálatot vitassák meg az első helyen, mivel ekkor még nem érkezett meg hozzájuk a póttasítás. A vármegyék többsége viszont támogatta, hogy az úrbéri munkálatot vegyék előre, de csak a kereskedelmi és adóügyi

⁴³⁵ VÖLGYESI 2013b: 432–437.

⁴³⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36, I.52–83. (5. országos ülés, 1833. január 5.)

⁴³⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d.: 2074/1832.

⁴³⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 2074/1832.

munkálatokkal együtt terjesztik majd fel annak eredményét.⁴³⁹ A csanádi követek az 1833. január 18-ai levelükben jelentették, hogy csak január 15-én kapták meg a pótutasításokat, ezért nem tudták támogatni az úrbéri munka első helyen történő felvételét.⁴⁴⁰

A Csanád vármegyei rendek az 1833. január 17-én tartott közgyűlésen újabb pótutasításokat fogalmaztak meg a királyi propozíciók kapcsán. Elfogadták az uralkodó azon javaslatát, hogy másodjára a jogügyi, harmadjára pedig az adóügyi munkálatot vitassák meg, majd sorban a többit is még ezen az országgyűlésen. Az országgyűlési napi bérek kapcsán meghagyták a követeknek, hogy a nemesség viselje teljes egészében a költségeket, és állítsanak fel egy országos pénztárat. (A követutasítást kidolgozó bizottság azt kívánta, hogy fele részben a nemesség, fele részben az adózó nép fizesse az országgyűlési költségeket. Ezt azonban a közgyűlés módosította. Később azonban úgy határoztak a csanádi rendek, hogy ha az országos pénztárat nem állítják fel, akkor fele-fele részben fizesse a költségeket az adózó nép és a nemesség.) Elfogadták azt is, hogy a kincstártól kölcsönzött 262 606 forintot az adózó nép kímélése végett a nemesség fizesse vissza abban az esetben, ha az országos pénztár számadásait bemutatják az országgyűlésen. Ennek a lényegét azonban nem részletezték.⁴⁴¹

Trócsányi Zsolt és Velkey Ferenc szerint azzal, hogy a kormányzat az operátumok sorrendjét meghatározta, és az úrbéri munkálatot tette az első helyre, a kezdeményezést magához ragadta. Olyan színben tüntette fel magát a bécsi udvar, mintha a jobbágyok pártján állna, és az ő érdekeiket akarná megvédeni. Emellett a magyar rendeket meg akarták osztani, akik végül elfogadták az úrbéri munkálatok első helyen történő megvitatását, „hogy ne lehessen éket verni a birtokosok és a jobbágyok közé”. Ha nem fogadták volna el a királyi előterjesztésekben foglalt javaslatot, a bécsi udvar a nemesség szemére vethette volna, hogy féltik a kiváltságaikat, és nem akarnak a jobbágyság helyzetén könnyíteni.⁴⁴²

Az országgyűlés képe és hangulata jól érzékeltethető egyes követek naplói és levelei alapján. A zalai követ, Deák Antal röviddel a diéta megnyitása után, 1833. február 10-én a

⁴³⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36, I. 100. (6. országos ülés, 1833. január 12.); JELENKOR 1833. január 19., 6. sz.: 41. (Magyarország); PREBBURGER 1833. január 15., No. 4.: 41. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1833. január 19., 6. sz.: 41. (Magyarország és Erdély); KLÖM 1948: I. 96.: Abaúj, Bács, Békés, Bihar, Borsod, Gömör, Hont, Liptó második követe (másnap a másik liptói követ ennek ellentmondott), Máramaros, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Szepes, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala és Zemplén támogatta még a kereskedelmi munkálat tárgyalásának elsőbbségét. HORVÁTH 1886: I. 313–314.; HÖKE 1886b: 169.; FERENCZI 1904: I. 81–83.; SZEKFŰ–HÓMAN 1936: V. 288.; S. SÁNDOR 1948: 68.; GERGELY 1980: 719–720.; CSAPÓ 1989: 54–56.; ERDMANN 1989: 64.; KÖLCSEY 2000: 50–52.: Kölcsey Ferenc a következőképpen kommentálta a naplójában az úrbéri ügy első helyre kerülését: „A commercialisták busult gerjedezésben keltek fel; s a personalisnak a tárgy mára halasztását szemre hányták; az országgyűlés bal jövendőjét e mai végzésből magyarították; s az urbarium pártosait sértegetni kezdték. Az urbarialisták pedig győzelmi büszkeséggel folytaták a nyert pör melletti erősségeket.” KÖLCSEY 2011: 611–612.; MOLNÁR 2021: 161–163.

⁴⁴⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 141. d. 166/1833.

⁴⁴¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 68/1833., 803/1833.

⁴⁴² TRÓCSÁNYI 1965: 166–168.; TRÓCSÁNYI 1970: 89.; TRÓCSÁNYI 1986: 23.; CSORBA–VELKEY 1998: 113.

következőket írta az országgyűlésben uralkodó viszonyokról: „...ily erős ellenzéki országgyűlés még nem volt; a magát nyíltan aulicusnak valló kevés, minek oka az is, hogy kevés közjogi kérdés fordulván elé, nincs mód aulicusnak lenni.”⁴⁴³ Kölcsey Ferenc pedig így vélekedett az ellenzékéről: „Uraim, drága collega uraim, mi a patriotizmus? Felelet: az oppositio! És mi az oppositio? Felelet: tagadása annak a mit az udvar állít, és a personalis!” Később azt is leírta a naplójában Kölcsey, hogy egységes ellenzék létrehozása nem lehetséges, mivel a nemességnek, a polgárságnak és a parasztságnak is más az érdeke. Ennek kapcsán negatív véleményt alkotott egyes követekről, akiket kaméleonhoz és vitorlához hasonlított, mivel azok bizonyos érdekek szerint változtatják a véleményüket. Egy másik alkalommal is megerősítette ezt naplójában: „Ki tegnap oroszlan büszkeséggel járt; ma féreghez illő alázatossággal bujkál. Ki tegnap sasfelleggel emelkedett; ma féreg gyanánt porban csusz.”⁴⁴⁴

A királyi propozícióra adandó válaszon hosszasan vitázott a két tábla.⁴⁴⁵ Végül 1833. március 30-án a két tábla megegyezett a feliratban. József nádor közbenjárásával elfogadták, hogy az úrbéri ügyet tárgyalják elsőként, majd a jogügyit és adóügyit, ezeket a munkákat pedig egyszerre terjesszék fel, „junctim”, illetve a sérelmeket is felterjesztették.⁴⁴⁶ Emellett kérték a királyt, hogy már a jelen országgyűlést tegyék át Pestre.⁴⁴⁷ A király válasza 1833. április 16-án érkezett meg: megnyugtatta a rendeket, hogy az összes rendszeres bizottsági munkát meg fogják tárgyalni, azonban elutasította, hogy a három fentebb említett tárgyat egyszerre terjesszék fel. Hozzájárult ahhoz ugyanakkor, hogy a kereskedelmi munkát a negyedik helyen tárgyalják. Viszont nemtetszését fejezte ki amiatt, hogy a sérelmeket és kívánságokat ismét felterjesztették. A rendek erre elálltak attól, hogy a megvitatott operátumokat egyszerre küldjék fel az uralkodóhoz.⁴⁴⁸

Az 1833. május 6-án tartott országos ülésen a rendek 31:19 arányban elfogadták a király leiratát. Vásárhelyi János is kijelentette a Csanád vármegyei rendek azon álláspontját, hogy bár a kereskedelmi munkát szerették volna első helyen tárgyalni, de elfogadják a királyi előterjesztések azon javaslatát, hogy az úrbéri munkát vitassák meg először, mivel

⁴⁴³ FERENCZI 1904: I. 83.

⁴⁴⁴ KÖLCSEY 2000: 51., 71., 99., 137., 217.

⁴⁴⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 78–80., 83–89.

⁴⁴⁶ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 158–162.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 143. d. 694/1833.; KLÖM 1948: I. 49.

⁴⁴⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 70/1833.: Az 1833. január 17-én tartott közgyűlésen a Csanád vármegyei rendek pótutasításként szintén megfogalmazták, hogy az országgyűlést helyezték át Pestre.

⁴⁴⁸ BALLAGI 1897: 297–303.; FERENCZI 1904: I. 83–84.; TRÓCSÁNYI 1965: 168.; SÁNDOR 1976: 133–136.

garanciát látnak az uralkodó válaszában arra, hogy ezen az országgyűlésen meg fogják vitatni a többi operátumot is.⁴⁴⁹

A magyar nyelv és a sajtó ügye

A magyar nyelv és a sajtó ügye már az országgyűlés legelején szóba került. Bényei Miklós úgy értékeli, hogy a sajtó kérdése nagyrészt még mindig a sérelmi politika egyik legfőbb eleme volt, a nemesi szabadságjogok és kiváltságok részeként merült fel az országgyűlési tanácskozások során. I. Ferenc az 1793. június 25-én kiadott rendeletében a könyvvizsgálatot és a nyomdák működésének az engedélyezését királyi felségjognak minősítette. Majd az 1795. február 25-én kiadott rendeletében szabályozta, hogy a könyvek és sajtótermékek nyomtatása előtt egy cenzorral kell engedélyezni a kiadást. 1801. szeptember 18-án a bécsi cenzúrát a rendőr minisztérium alá rendelte, amely közvetetten a magyarországi cenzúra irányításába is beleszólt, bár azt a Helytartótanács végezte.⁴⁵⁰ A rendek ezeket az intézkedéseket azzal az érveléssel támadták, hogy azok alkotmányellenesek, és az országgyűlés hozzájárulása nélkül születtek. Az alsótábla többsége szerint a sajtónak a rendek és az országgyűlés irányítása alá kell tartoznia.

A diéta megnyitáskor felmerült, hogy egy országgyűlési újságot kellene szervezni, mivel az országgyűlési naplók átvizsgálása és kinyomtatása időigényes, s az újságban a kerületi ülésekről is tudósítanak. Az 1832. december 22-ei kerületi ülésen indítványozta a tornai követ, gróf Andrássy György egy országgyűlési újság létesítését, amit már az előző országgyűlésen is felvetett, de eredménytelenül.⁴⁵¹ A nógrádi követ, Prónay János azt javasolta, hogy gyorsírókat alkalmazzanak a naplók készítésekor, akik szóról-szóra lejegyzik a beszédeket. Emellett támogatta, hogy országgyűlési újságot is hozzanak létre, amit bármely vállalkozó szellemű személy kiadhat, bármilyen privilégium nélkül. A Pest vármegyei követ, Dubraviczky Simon ezután nyomban felvetette, hogy a főrendeknél is kellene naplókönyvet vezetni, mert csak így tudják pontosan nyomon követni az ügyek tárgyalását és az országos munkák folyamatát. Ezeket a javaslatokat a csanádi követ, Vásárhelyi János is támogatta.⁴⁵² Emellett a torontáli követ, Hertelendy Miksa az 1832. december 27-i kerületi ülésen javasolta, hogy a főrendeket meg kell kérni, hogy ezentúl magyarul készítsék az üzeneteiket.⁴⁵³ A Csanád vármegyei rendek az 1833. január 17-én tartott közgyűlésen utasításba adták a

⁴⁴⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: I. 377. (43. országos ülés, 1833. május 6.); FERENCZI 1904: I. 85.

⁴⁵⁰ BÉNYEI 1994: 15–20.

⁴⁵¹ BÉNYEI 1994: 28–30., 37–38.

⁴⁵² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: I. 34., 38. (4. országos ülés, 1833. január 10.); KÖLCSEY 2011: 610., 692–693.

⁴⁵³ KLÖM 1948: I. 47.; VÖLGYESI 2009: 453.

követeknek, hogy pártolják egy országgyűlési újság létrehozását.⁴⁵⁴ Később Vásárhelyi megerősítette a küldői azon szándékát, hogy nem pusztán a naplókönyvek kivonatát akarják, hanem egy országgyűlési újságot kívánnak kiadni.⁴⁵⁵

Először Bertha Sándort szerették volna felkérni erre a feladatra, aki az 1830. évi országgyűlés legfontosabb eseményeit megírta kivonatban *Országgyűlési tárcza 1830ról* címmel, azonban munkáját 1843-ig nem engedte kiadni a Helytartótanács.⁴⁵⁶ Bertha Munkácsy Jánossal és két gyorsíróval, Hajnik Károllyal és Borsos Mártonnal hozzáfogott a kerületi naplók vezetéséhez, azonban pénzügyi nehézségek miatt abbamaradt a kezdeményezés. Közben Kossuth Lajos Orosz Józseffel közösen *Országgyűlési Tudósítások*⁴⁵⁷ néven indított „lapot”, melyben a kerületi ülésekről is tudósítottak, a cenzúrát megkerülve kézzel sokszorosították a kiadványt.⁴⁵⁸ „A Tudósítások a hiányzó politikai lapot pótolta. Ha szerény formában és szűkebb nyilvánosság előtt is, de szinte versenytárs nélkül számoltak be a diétái tárgyalásokról.”⁴⁵⁹ Bényei Miklós megjegyezte, hogy az 1832/36. évi országgyűlésen nem jutottak előrébb jogi tekintetben a sajtószabadság megvalósítása felé. Azonban fontos eredmény, hogy született egy törvényjavaslat, a kerületi küldöttség liberális szellemben fogalmazta meg a sajtószabadság alapelveit, amelynek az alsótáblán egyre több támogatója volt. Lerakták azokat az alapokat, amelyekre a következő országgyűléseken majd építhettek.⁴⁶⁰ Pajkossy Gábor az országgyűlési tudósításokról szóló tanulmányában részletesen bemutatja, hogy milyen kezdeményezések történtek ezzel kapcsolatban a reformkorban. Ő is kiemelte, hogy ezek a tudósítások formailag magánleveleknek számítottak, hasonlítottak az országgyűlés résztvevői által a törvényhatóságoknak küldött beszámolókhöz. Azonban ezekhez bárki hozzájuthatott előfizetésért cserében. A cenzúra fennállásában rejlett a jelentőségük, ahogy Pajkossy fogalmazott: a vállalkozást „a kényszer szülte”. A kéziratos tudósítások persze a korlátozott terjedelmük és áruk miatt nem versenyezhetek a hírlapokkal. Jelentőségük azonban még is abban áll, hogy szabadon tudósíthattak magánkörökben.⁴⁶¹

⁴⁵⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 69/1833.

⁴⁵⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: I. 446. (48. országos ülés, 1833. május 18.)

⁴⁵⁶ BERTHA 1843

⁴⁵⁷ SZABAD 1977: 28.; KOSÁRY 2002: 122., SZABAD 2002: 26–28.: Kossuth Lajos 1832. december 17-től 1836. május 15-ig 344 számot és két toldalékot adott ki. Szabad György szerint Kossuth a Tudósításokkal igyekezett objektívan tudósítani az országgyűlés eseményeiről. „...hű képét adta az országgyűlésen történeteknek, torzításmentesen idézte a konzervatív megnyilatkozásokat is, jól tudva, mennyire rontaná előadásának hitelét az egyoldalúság...” A Tudósításokkal a fő célja az volt, hogy a nemzetet felébressze a tespedésből.

⁴⁵⁸ BALLAGI 1897: 290–292.; TRÓCSÁNYI 1965: 158.; TRÓCSÁNYI 1970: 86–87.; KÖLCSEY 2011: 688.

⁴⁵⁹ KOSÁRY 2002: 128.

⁴⁶⁰ BÉNYEI 1994: 51–52.

⁴⁶¹ PAJKOSSY 1995: 121–136.

A csanádi követek az 1833. január 15-ei levelükben jelentették, hogy a január 11-ei országos ülésen az alsótábla kérte a felsőtáblát, hogy ezentúl magyarul küldjék az üzeneteiket. Emellett az uralkodót is kérték, hogy a magyar nyelvű felírásokra magyarul válaszoljon, a törvényeket pedig csak magyar nyelven adják ki a jövőben.⁴⁶² A főrendek az előbbi kérésre ráálltak, az első magyar nyelvű üzenetüket az 1833. január 26-án tartott országos ülésen olvasták fel az alsótáblán, a követek ezt kitörő örömmel fogadták. A csanádi követek is örömeiket fejezték ki a vármegyének küldött levelükben afölött, hogy a magyar nyelv végre teret nyer mind a két táblán.⁴⁶³ A főrendek azt azonban nem támogatták, hogy a királyi feliratok, leiratok, a törvények kizárólagosan magyar nyelven kerüljenek kiadásra. A Kölcsey Ferenc által 1833. február 3-án szerkesztett második üzenetben az alsótábla már természeti jogokra is hivatkozott: „Hazai nyelvel való szabad, meg nem korlátolt élhetés, és így a’ természeti jogok egyik legfontosabbika forog fenn; ’s erre törekedni, ezt szüntelen el nem fordított tekintettel kísérni, a’ Hazafűségnek, a’ Nemzetiségnek elengedhetetlen kívánata”.⁴⁶⁴

A csanádi követek 1833. január 17-én kelt jelentésükben beszámoltak arról, hogy egy országgyűlési újság létrehozásáról tanácskoztak eddig. Kifejtették, hogy egy hírlap szerkesztése előnyökkel járna, mivel a követek és a küldőik között szorosabb lenne a kapcsolat. Ellenőrizni tudnák a követeket, hamarabb képet kapnának az országgyűlési tanácskozásokról, mintha megvárnák a jegyzőkönyvek kiadását, mivel azok átvizsgálása és kinyomtatása időigényes. A rendek abban állapodtak meg, hogy olyan újságot kell kiadni, amely a naplókönyvek kivonata és a naplóbírálok jóváhagyásával készül. A kerületi ülésekről is szerettek volna jegyzőkönyvet készíteni, azonban hamar annyiban maradt a vállalkozás, mivel nem volt megfelelő támogatottsága. A főrendeket is szerették volna megkérni, hogy naplót vezessenek az üléseikről, ugyanis a rendszeres bizottsági munkálatok tárgyalása miatt fontos, érveltek, hogy ismerjék a tanácskozásaik menetét.⁴⁶⁵ A napló vezetése kapcsán a felsőtábla azonban úgy vélekedett, hogy az általuk küldött üzenetek nyilvánosak, azok tájékoztatnak véleményükről, ezért nem szükséges naplót vezetniük.⁴⁶⁶ A csanádi követek a későbbiekben is megerősítették azon szándékukat, hogy országgyűlési újságot hozzanak létre.

⁴⁶² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 141. d. 165/1833.; HÖKE 1886b: 169.; SZEKFŰ 1926: 140–141.; GERGELY 1980: 729.

⁴⁶³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 141. d. 259/1833.; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 7–8., 36–37.

⁴⁶⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 62. (15. országos ülés, 1833. február 3.); VÖLGYESI 2009: 459.

⁴⁶⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 141. d. 164/1833., 167/1833.

⁴⁶⁶ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 26., 38.; BALLAGI 1897: 297.

Támogatták például a barsi követ, Balogh János indítványát ezzel kapcsolatban.⁴⁶⁷ Az 1835. május 13–16. között tartott kerületi üléseken is pártolták az országgyűlési újság ügyét.⁴⁶⁸

Az 1833. március 30-án készült feliratban a magyar nyelv ügyét felterjesztették az uralkodóhoz. A két tábla azt szerette volna elérni, hogy a törvények hivatalos szövege ezután magyar legyen. A bécsi udvar azonban az 1792:7., az 1805:4. és az 1830:8 törvényeken túlmenő engedményeket nem akart tenni.⁴⁶⁹ Úgy vélekedett a kormányzat, hogy a törvényszövegeket továbbra is latin nyelven szerkesszék, majd utóbb fordítsák le magyarra. 1835. július 5-én az alsótábla összegyűjtötte a kívánságait a magyar nyelvvel kapcsolatban, ami a következőkből állt: Az uralkodóház tagjai tanuljanak meg magyarul. A felírásokat, törvényeket magyar nyelven szerkesszék. A kormányzások, ítélőszékek térjenek át a magyar nyelv használatára. A magyar ezredeket magyar nyelven irányítsák. Az istentiszteleteket magyar nyelven tartsák ezután, az anyakönyveket magyarul vezessék. Az oktatásban térjenek át a magyar nyelvre. A pénzekben, pecséteken, címereken magyar felirat szerepeljen. Ezek a követelések lényegében megismétlik az előző országgyűléseken felvetett javaslatokat. Mindezt a csanádi követek is támogatták, hiszen az anyautasításban is szerepelt a magyar nyelv használatának az államéletben való kiterjesztése. A főrendek az 1835. augusztus 2-án kelt válaszukban kifejtették, hogy a kormányzásoknak ne tegyék kötelezővé a magyar nyelv használatát, valamint a vármegyék és a hivatalok is szabadon élhessenek a magyar vagy a latin nyelvvel. Az oktatás nyelvről csak akkor határozzanak, amikor a tudományos rendszeres munkát veszik vizsgálat alá.⁴⁷⁰

A magyar nyelv ügyében a király hosszú ideig nem volt hajlandó válaszolni, az 1835. október 5-én kelt leiratát október 29-én olvasták fel. Ferdinánd továbbra is csak ahhoz járult hozzá, hogy a törvényeket magyarul és latinul adják ki, de a latin nyelvű változat legyen a hiteles.⁴⁷¹ A két tábla 1835. december 9-én József nádor⁴⁷² közbenjárását kérte annak

⁴⁶⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: X. 238–241., 243. (297. országos ülés, 1835. február 15.)

⁴⁶⁸ KLÖM 1959: IV. 421. A javaslatot támogatták továbbá a Baranya, Borsod, Komárom, Nógrád, Somogy, Szatmár és Tolna vármegyei követek is.

⁴⁶⁹ SZEKFŰ 1926: 408–412.: Metternich az 1833. augusztus 20-án készített iratában az Államkonferencián kifejtette azon véleményét, hogy ha a Magyar Királyságban áttérnének a magyar nyelvű törvényszövegekre, azzal az ország lakosságának kétharmadát megfosztanák a törvények hiteles ismeretétől, egyúttal törést okoznának az ország történelmében és törvényhozásában. A magyar nyelv használata iránti készletetést először II. József császárnak a német nyelv bevezetésére tett kísérlete ébresztette fel, majd az elmúlt négy évtized alatt a társadalomban terjedő forradalmi tevékenység erősítette. A kormányzat azonban már annyi engedményt tett, hogy minden visszalépés nehéz, sőt egyenesen lehetetlen lenne. A kormányzat legfőbb céljának annak kell lennie, hogy felülről irányítsa és korlátok között tartsa a magyar nyelv ügyét. A latint kell továbbra is a törvények egyedüli és hiteles szövegének tekinteni.

⁴⁷⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: IV. 291–297., V. 1–5.

⁴⁷¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: V. 312–313.; PAJKOSSY 2004: 17.

⁴⁷² SZEKFŰ 1926: 434–435.: József nádor az 1836. január 18-án gróf Reviczky Ádám kancellárhoz írt levelében kifejtette azon véleményét, hogy az az elképzelés, miszerint a magyar nyelv használatának a kiterjesztésére

érdekében, hogy a törvények hivatalos szövegének a magyar nyelvű változat számítson. A nádor hosszabb betegsége miatt csak 1836. február 10-én utazott ez ügyben Bécsbe és 18-án érkezett vissza.⁴⁷³ Végül a király beleegyezett a rendek követelésébe, amit örömmel fogadtak. Azt is szerették volna elérni, hogy a királyi előadások és válaszok magyar nyelvűek legyenek, ehhez azonban nem járult hozzá az uralkodó.⁴⁷⁴ József nádor az 1836. február 19-én tartott elegendes ülésen kihirdette, hogy már ettől az országgyűléstől kezdődően a törvények hiteles szövege a magyar lesz.⁴⁷⁵ A csanádi követek a másnap, február 20-án kelt levelükben örömmel jelentették a nádor közbenjárásának sikerét.⁴⁷⁶

A magyar nyelv ügyéhez áttételesen kapcsolódik Tarnay azon felszólalása, melyben a honfiúsítás kapcsán kijelentette, hogy senki se lehessen honfíú, aki a magyar nyelvet nem tudja jól. Ezt az álláspontot támogatta az Arad, Hont és Ugocsa vármegyei követ, azonban a többség nem pártolta. Tarnay később azt is hozzátette, hogy a honosítási díjat sem kívánja elengedni.⁴⁷⁷ A magyar nyelv terjesztése és művelése szempontjából a Nemzeti Színház Pesten történő felállításáról is határozott a két tábla, amelyre 400 ezer forintot ajánlottak meg a nemesség költségén. A csanádi követek is támogatták a javaslatot.⁴⁷⁸

Vallásügyi kérdések

A vallásügyi kérdések már az előző két országgyűlésen felmerültek, s szintén orvoslásra vártak. A vallási türelem és vallásszabadság alapját az 1606. évi bécsi és az 1647-ben törvénybe iktatott linzi békék képezték, amelyek a protestáns vallásúaknak biztosították a vallásszabadságot, azonban az uralkodók többször nem tartották be ezen rendelkezéseket. 1781-ben II. József kiadta a türelmi rendeletét, amely szintén biztosította a protestánsoknak a vallásszabadságot. Az 1791:26. és 27. törvények a bevett felekezetek számára

irányuló törekvés szorosan összefüggne Magyarországnak a Monarchiától való elszakadására irányuló vággyal, pusztán szenvedély ihlette képzelgés, semmi több. A történelem bizonyítja, hogy más európai országokban, anélkül, hogy a körülményeiket megzavarták vagy megváltoztatták volna, a latint nyelvről szintén áttértek a nemzeti nyelv használatára.

⁴⁷³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 157. d. 2227/1835.

⁴⁷⁴ BALLAGI 1897: 386–389.; FERENCZI 1904: I. 171–172.

⁴⁷⁵ MELCZER 1884: 343–350.: Gróf Mailáth Antalnak (aki ekkor alkancellár volt) is szerepe lehetett abban, hogy a magyar nyelvű törvényhozást elfogadták, ugyanis kikérték a véleményét a bécsi udvarban. Így emlékezett vissza erre Mailáth: „Az országgyűlésileg működő tényezőknek kívánsága, hogy az nemzeti nyelven történjék, oly legitím, oly a lélekkel egybeforrt követelmény, hogy ezt elfojtani csak úgy lehetne, ha a nemzet erőszakkal leigáztatik, vagyis megfojtatik; már pedig nézetem szerint a kormány feladata a mozgalmat okosan vezetni, nem pedig a nemzetestet botorul megölni.” SZEKFŰ 1926: 146–147.

⁴⁷⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 2. d. 236/1836.

⁴⁷⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XIII. 280. (408. országos ülés, 1836. január 5.), 464. (426. országos ülés, 1836. február 19.)

⁴⁷⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XIII. 453. (426. országos ülés, 1836. február 19.); MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 2. d. 234/1836.

vallásszabadságot biztosítottak. Az 1791:26. törvény a szabad vallásfelekezeti áttérésről nem fogalmaz pontosan, de kimondta, hogy minden áttérési szándékot be kell jelenteni az uralkodónak. A vegyes házasságok kérdésében csak azt hagyta meg a törvény, hogy katolikus pap előtt kell kötni, de az nem gördíthet akadályt a házasság elé. Ezek a törvények sem tudták azonban biztosítani a konfliktusmentes békét, hiszen később a hatheti oktatással akadályozták a szabad áttérést, valamint vegyes házasság esetén reverzálisokkal kötelezték a protestáns felet a gyermekek katolikus hitben való neveltetésére.⁴⁷⁹ A reverzálisokat Mária Terézia hozta be, azokat II. József eltörölte 1785-ben. Völgyesi Orsolya felhívta azonban a figyelmet arra, hogy a rendelet az 1781. október 1-je előtti reverzálisokat érvényben hagyta. Kimondta, ha az apa katolikus, akkor minden gyermek katolikus, ha az anya katolikus, akkor a gyermekek a nemük szerint kövessék a szülők vallását. 1792. szeptember 25-én végül egy helytartótanácsi rendelet a király tudta nélkül ismét életbe léptette a reverzális intézményét, de ezt azután 1793-ban hatályon kívül helyezték.⁴⁸⁰ Az 1807. október 12-én kiadott helytartótanácsi rendelet viszont kimondta, hogy ha az apa katolikus, akkor valamennyi gyermeket katolikus hitben kell nevelni. Ha a protestáns fél nem adott ilyen kötelezvényt, akkor a katolikus pap csak hallgatólagosan ismerte el a házasságot (passzív asszisztencia).⁴⁸¹

A klérus legerősebb érve az volt, hogy az egyház isteni eredetű intézmény, amelynek szüksége van olyan jogokra, amelyek segítik, hogy rendeltetésének meg tudjon felelni. Az országgyűléseken azzal érveltek, hogy az egyházi javak hasonlóak a nemesi birtokokhoz és kiváltságokhoz, amelyek sérthetetlenek. Ezzel szemben a formálódó liberális ellenzék a szekularizáció megvalósítását tartotta fontos feladatnak. Emellett a liberálisok fő célja a vallás egyenlőség megteremtése, valamint az állam és egyház szétválasztása volt. A papokat is állami hivatalnoknak kell tekinteni, vallották. Az egyház vagyona soha nem volt az egyházé, azt az államtól kapták bizonyos feladatok ellátásáért cserébe (hitterjesztés, lelki gondozás, népnevelés, betegek ápolása), azt az állam visszaveheti. A reformkori országgyűléseken a főpapi jövedelmek megadóztatása, a tized eltörlése, az egyházi vagyon népnevelésre fordítása, valamint a széküresség alatti egyházi jövedelmek közcélokra való fordítása szintén kiemelten fontos kérdés volt.⁴⁸² Hermann Egyed rámutatott arra, hogy a liberalizmus a hivatalos programjában nyíltan nem foglalt állást az egyház ellen, megelégedett a szabad

⁴⁷⁹ 1000 ÉV: 1791: 26. törvény (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000026.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés ideje: 2023. 10. 28.), 1791:27. törvény: (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000027.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1790> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

⁴⁸⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 66.; KÖLCSEY 2011: 742–743., 926.

⁴⁸¹ VÁRADY 1924: 30–31.

⁴⁸² CSORBA 1999: 33., 42–44.; CSORBA 2020: 26–29.

vallásgyakorlás elvével, s a politikai, társadalmi, egyéni szabadság biztosítását célzó törekvései nagy részben összeegyeztethetőek lettek volna az egyház tanításaival.⁴⁸³

Molnár András kiemelte, hogy az alsótáblán a lelkiismeret szabadságát főleg a katolikus követek hangoztatták. A liberálisok nemcsak a felekezeti sérelmeket tartották szem előtt, hanem a szabadságjogok védelmét is fontosnak tekintették. Az ellenzék alkotmányos sérelemnek (törvényt csak a király és az országgyűlés közösen hozhat vagy törölhet el az 1791:12 törvénycikk értelmében) is minősítette a vallásügyi kérdést (reverzálisok bevezetése, hatheti oktatás), hiszen az 1791:26. törvénnyel ellentétes rendeleteket adott ki a Helytartótanács.⁴⁸⁴

Amíg a kerületi üléseken az úrbéri munkálatot vitatták meg, addig az alsótábla 1833. február 20-án hozzáfogott a vallásügyi sérelmek és kívánatok tárgyalásához.⁴⁸⁵ Tizennégy fő pontban (két további kívánsággal együtt) foglalták össze a legfontosabb vallási sérelmeket:⁴⁸⁶ Az első és legfontosabb sérelem a reverzálisok ügye volt, amely vegyes házasságok esetén kötelezte a szülőket a születendő gyermekek katolikus hitben nevelésére. Az alsótáblai rendek úgy vélekedtek, hogy ez sérti a bécsi és a linzi békéket, valamint az 1791:26. törvénycikket. Sérelmezték azt a helytartótanácsi rendeletet is, amely a hatheti oktatást vezette be, amelynek eredetileg az lett volna a célja, hogy a más vallásra áttérni szándékozó hatheti oktatás után szabadon áttérhessen más vallásra. Az alsótábla szerint ez az intézmény törvénytelen és szükségtelen volt, ráadásul nehézkes, lassú, gyakran akár több évig is elhúzódhatott. Úgy kívánták orvosolni ezt a problémát, hogy az áttérni szándékozó az adott törvényhatóságnál egyszerűen jelentse be az áttérési szándékát. Az adott törvényhatóság ezt vizsgálja meg, ha nem találhatnak problémát, akkor ne gördítsenek akadályt az áttérés elé. További követelésként felmerült, hogy az átcsábításokat meg kell gátolni. A katolikus gyermekeket ne tiltsák el attól, hogy protestáns iskolába járjanak, vagy protestáns nevelőjük legyen. A protestáns ifjak szabadon tanulhassanak külföldön. Hangsúlyozták, hogy rendezni kell a házasságok, válások körüli kérdéseket. A protestánsok szabadon hozhassanak létre iskolákat. Vallási tekintet nélkül bárki vállalhasson hivatalt, szerezhessen birtokot vagy űzhessen mesterséget.

⁴⁸³ HERMANN 1973: 420.

⁴⁸⁴ MOLNÁR 2021: 169.

⁴⁸⁵ KLÖM 1966: VI. 397–401. Kossuth *A vallás-szabadság az 1833-ki országgyűlésen* című töredékes írásában ismerteti a vallásügyi kérdés megvitatásának a kezdetét. 1833. január 9-én a kerületi ülésen a bihari követ, Beöthy Ödön vetette fel, hogy a vallásügyi sérelmeket minél hamarabb orvosolni kell.

⁴⁸⁶ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 65–70.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 141. d. 262/1833., 143. d. 689/1833.; HORVÁTH 1886: 321.; HÖKE 1886b: 171.: Horváth Mihály és Höke Lajos 12 sérelmi pontot említett. FERENCZI 1904: I. 86.; TRÓCSÁNYI 1965: 182–184.: Trócsányi Zsolt 16 sérelmi pontot említ. GERGELY 1980: 733. KÖLCSEY 2011: 621.: Völgyesi Orsolya azonban pontosított: 14 sérelmi pontot és 2 kívánságot sorolt fel az alsótábla.

Hozzanak létre köztemetőket, ahová bármilyen vallású személy temetkezhet. Horvátországban a protestánsok is szerezhessenek birtokokat. A hadsereghez protestáns lelkészeket is nevezzenek ki.

Az alsótáblán éles vitát generált a vallásügy, azon belül a hatheti oktatás és a szabad áttérés jelentette a legnagyobb problémát. Az 1833. február 21-én és másnap tartott országos ülésen a bihari követ, Beöthy Ödön és Tagen János nagyváradi nagyprépost között heves vita alakult ki. Ez odáig fajult, hogy Tagen lemondott a követi tisztségéről.⁴⁸⁷ A vallási vita elmérgesedésében nagy szerepe volt Mérey személynöknek, aki nem tudta kézben tartani az ülést, emiatt hamar népszerűtlen lett, és áprilisban le is mondott tisztségéről. Helyét az alnádor, Somssich Pongrác vette át, akit 1833. június 11-én nevezett ki az uralkodó személynöknek.⁴⁸⁸

A csanádi követek (akik egyébként mind katolikusok voltak)⁴⁸⁹ kevésbé aktívan vettek részt a vallásügyi kérdések megvitatásában, de kiálltak a vallásszabadság és a szabad áttérés mellett. Az 1833. május 21-én tartott kerületi ülésen Vásárhelyi úgy nyilatkozott, hogy a világ más táján a vallásszabadság kivívásával az utóbbi hatvan évben virágzásnak indult az adott ország. Ezt a példát kell követnünk, hogy tízmillió honfitársunk egyesülhessen, amivel hazánk szabadságát is biztosíthatjuk.⁴⁹⁰ Később Vásárhelyi az országos ülésen a barsi követ, Majthényi László állásfoglalását támogatta, aki kifejtette, nem ért egyet azzal, hogy az uralkodó bárki lelkiismereti szabadságát is korlátozza. Azt sem támogatta, hogy megvizsgálják ki, milyen szándékból kíván áttérni más vallásra, mivel az a vallásszabadság akadálya. A törvényhatóságok által felállított bizottság csak arra legyen hivatott, hogy az áttérni kívánó szándékát megismerjék, de annak kivizsgálásába nem bocsátkozhatnak. Az uralkodónak azért kell erről jelentést tenni, hogy felügyelhesse a folyamatot, és az áttérés szabadon megvalósulhasson. Vásárhelyi ezt annyival egészítette ki, hogy az uralkodónak is szabjanak időhatárt, amíg reagálhat a döntésre.⁴⁹¹ De távolról sem volt teljes az egyetértés a követek között. A szintén katolikus Deák Antal például a sógorának írt levelében rossz véleménnyel volt a vallásügyi vita tárgyalásáról. A protestánsokat „alattomosan mesterkedő, álnok embereknek” titulálta, akiket számos katolikus is támogat.⁴⁹²

⁴⁸⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: I. 190–196. (21–22. országos ülések, 1833. február 21–22.); KÖLCSEY 2000: 92–94.; KÖLCSEY 2011: 619–620., 703–705.

⁴⁸⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 141. d. 324/1833., 144. d. 1128/1833.; RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 1.; HORVÁTH 1886: I. 322–327., 343.; HÖKE 1886b: 171–172.; ZICHY 1894: 205. sz. 6–162.; BALLAGI 1897: 307–313.; SZEKFŰ–HÓMAN 1936: V. 292–293.

⁴⁸⁹ VÖLGYESI 2017: 93.

⁴⁹⁰ KLÖM 1948: I. 406.

⁴⁹¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 65., 89. (56. országos ülés, 1833. július 4.)

⁴⁹² MOLNÁR 2021: 174.

A felsőtábla először nem is akarta tárgyalás alá venni a vallási sérelmeket, hanem egy országos bizottságra bízta volna azok összeállítását, de végül engedtek. Azonban nem támogatták például a reverzálisok teljes eltörlését, azt, hogy a vegyes házasságokban minden gyermek az apja vallását kövesse, valamint a szabad áttérést.⁴⁹³ A két tábla között hét üzenetváltás történt a vallásügyi kérdésekben, de nem született megállapodás. Az alsótábla az 1833. július 13-án tartott országos ülésen úgy határozott (a hetedik üzenetben), hogy felfüggeszti a vallásügyi kérdések tárgyalását. A főrendek a július 17-ei válaszukban felajánlották, hogy azokban a részkérdésekben (protestáns fiatalok külföldön való tanulása, protestáns iskolák felállítása, vallási tekintet nélkül mindenkit alkalmazhassanak hivatalokra, szerezhessenek birtokot vagy űzhessenek mesterséget, protestáns tábort lelkészeket is alkalmazzanak a hadseregben), amikben megegyezett a két tábla, küldjenek feliratot az uralkodónak. Az alsótábla a július 19-ei nyolcadik üzenetében azonban csak ahhoz járult hozzá, hogy minden pontot egyszerre küldjenek fel. Azaz visszautasította a kompromisszumot, arra hivatkozott, hogy ha azokat a vallási kérdéseket, amikről nem született megállapodás, „a’ többi sérelmek és kívánatok örvényébe süllyesztve” terjesztik fel, akkor biztosan nem lesznek orvosolva.⁴⁹⁴

A csanádi követek viszont úgy látták, a részsikereket el kellett volna fogadni. A július 24-én küldött levelükben kifejtették a küldőiknek, hogy ha nem is lehet minden célt elérni, legalább azokat el kell fogadni és felterjeszteni az uralkodónak, amiben a két tábla megállapodott. Végül azok mellé álltak, akik az ügy felfüggesztését támogatták. Kérték a Csanád vármegyei rendeket, hogy ha újra felmerül az országgyűlési tanácskozások alatt a vallásügy, akkor küldjenek nekik pótutasításokat.⁴⁹⁵ A csanádi rendek az 1833. szeptember 18-án tartott közgyűlésen olyan pótutasítást fogalmaztak, hogy a rendszeres munkák elvégzése előtt ne bocsátkozzanak más tárgyak megvitatásába. Azonban ha a követek többsége tárgyalni akarná újra a vallásügyi sérelmeket, akkor a csanádi követek is pártolják azokat a pontokat, amiket az alsótábla már többször elküldött a főrendeknek.⁴⁹⁶

Trócsányi Zsolt feltette a kérdést, hogy volt-e értelme a féléven át tartó vallásügyi vitának, hiszen nem jutottak megegyezésre. Úgy látta, hogy a válasz igen, mivel az ellenzéki

⁴⁹³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 114–115., 185–189., 238–240.; BALLAGI 1897: 312–313.; TRÓCSÁNYI 1965: 188., 191.; KÖLCSEY 2011: 761–762.

⁴⁹⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 145. d. 1506/1833., ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I.: 238–240., 312–314.; HORVÁTH 1886: 340–341.; BALLAGI 1897: 317–318.; FERENCZI 1904: I.88–89., 94.: Ferenczi Zoltán tévesen azt írja, 1833. július 26-án küldte el az alsótábla a nyolcadik üzenetét. VÁRADY 1924: 39–42.; TRÓCSÁNYI 1970: 98–104.; DEÁK 1997: 44–45.; CSORBA–VELKEY 1998: 122–123.; KÖLCSEY 2011: 644., 646., 765.; VÖLGYESI 2016a: 125–126.; MOLNÁR 2021: 169–175.

⁴⁹⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 145. d. 1502/1833.

⁴⁹⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 145. d. 1484/1833.

felszólalások már túlléptek a protestáns sérelmi politikán. „Nem egyes felekezetek sérelmeinek orvoslása, hanem a lelkiismereti szabadság kérdése általában; nem protestáns érdekek védelme, hanem az ország alaptörvényeié, illetve a közbékességé általában; nem hitviták, hanem politikaiak, annak is dokumentálására, hogy a hit kérdései nem az országgyűlés s általában a politikai tanácskozás tárgyai.”⁴⁹⁷

Az úrbéri munkálat vitái

Mária Terézia 1767-ben kiadta az úrbéri pátensét, amely szabályozta az úrbéri szolgáltatásokat, a jobbágytelek nagyságát, valamint a jobbágyi haszonvételeket.⁴⁹⁸ 1785-ben II. József (1780–1790) rendeletben megszüntette a jobbágyok röghöz kötését, megengedte számukra a szabad költözködést. Ingóságaiukról szabadon rendelkezhetek, iskolában tanulhattak, mesterséget űzhetnek. Az 1791:35. törvénycikk ideiglenesen törvénybe iktatta ezeket a rendeleteket, amíg a kirendelt rendszeres bizottság munkája el nem készül, és meg nem vitatják. Az 1827-et követő felülvizsgálat után az úrbéri munkálatból hét törvénycikket készítettek elő a rendek az országgyűlésen. A kerületi ülésen 1833. január 23-án kezdték el megvitatni azokat, majd 1833. július 16-tól az országos üléseken is tárgyalás alá vették.⁴⁹⁹ 1833. január közepén Deák Antal arról tudósította sógorát, hogy József nádor több követet magántanácskozásra hívott az úrbéri munkálat megvitatása kapcsán. A nádor kijelentette, hogy az uralkodó az úrbéri törvényben nem kíván újítást tenni, csak törvénybe akarja foglalni az addig ideiglenesen létező urbáriumot.⁵⁰⁰ A rendek ennél lényegesen többet akartak.

Az első törvényjavaslat a jobbágyok szabad költözését határozta meg: Ha a jobbágy minden tartozását leróta a földesura felé, akkor a földesura köteles neki egy elbocsátó levelet adni, valamint az adott vármegye alispánjától vagy szolgabírájától is kapnia kell egy útlevelet. A jobbágyot nem szabad visszatartani, ha minden szolgáltatását teljesítette. Ha a földesúr mégis feltartóztatná a jobbágyot, meg kell büntetni. Ebbe a törvénycikktervezetbe belefoglalták azt is, hogy a jobbágy a telkébe fektetett beruházások költségeit és annak haszonvételeit szabadon eladhatja a földesura beleegyezésével, kivéve földesurának és községének.⁵⁰¹ Ezt a javaslatot a csanádi követek is pártolták, hiszen a rendszeres bizottsági munkákban is megfogalmazták a jobbágyok szabad költözését. Kölcsey így vélekedett a szabad költözésről: „Az adózó elhagyhatja urát. Igaz de hová mehet? más urhoz! és mi feltétel

⁴⁹⁷ TRÓCSÁNYI 1965: 194–195.

⁴⁹⁸ VARGA 1967

⁴⁹⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 162–163. (62. országos ülés, 1833. július 16.); KÖLCSEY 2000: 73.

⁵⁰⁰ MOLNÁR 2021: 164.

⁵⁰¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 481–490.

alatt? szolgálás feltétele alatt! A különbség csak ez: eddig szolgált folyvást egy urat, most már szolgálhat egymás után többeket. De szolgálnia folyvást kell, az az örökösén kell.”⁵⁰²

A második törvényjavaslatban a jobbágyok telki állományát határozták meg az ország egyes vidékeire lebontva. Az országos munkálat egyik legkiemelkedőbb javaslata az volt, hogy a jobbágytelkek haszonvételét szabadon lehessen adni-venni.⁵⁰³ A Csanád vármegyei rendek póttutásításként megfogalmazták a követeknek, hogy a jobbágyok külső és belső telkét el lehessen választani egymástól, azaz akár külön-külön is el lehessen adni azokat az adott településen élőknek. Az olyan személy, aki csak külső telket akar venni, azt ne kényszerítsék a belső telek megvételére. Valamint az a jobbágy, aki nem tudja művelni a külső telkét, de a belsőt meg akarja tartani, az önmagában is eladhassa a külső telkét.⁵⁰⁴ Az 1833. július 30-án tartott országos ülésen Vásárhelyi úgy nyilatkozott, hogy a jobbágyot ne lehessen arra kényszeríteni, hogy a telkét elcserélje, a földesúr és a jobbágy között szabad egyezkedés legyen.⁵⁰⁵ Pártolta a jobbágytelek szabad adását-vevését is, ha ezt korlátozzák, fejtegette, azzal a nemzeti szorgalmat fojtják el. Míg Csanád vármegyében tíz évvel korábban, folytatta, még öt vagy akár több telke is volt egy személynek, addig a jelenben már nem lehet találni olyat, akinek kettőnél több lenne. Utasítása szerint a szerzethetés korlátlan szabadságát megengedni kívánta.⁵⁰⁶ Később azt a kiigazítást tette, hogy nem állította, hogy csak két telket bírnanak a jobbágyok, sok olyat tud, akinek három telke is van. Návay is megerősítette egy későbbi hozzászólásában, hogy a szabad adás-vevést pártolja.⁵⁰⁷

A harmadik törvényjavaslatban a jobbágyot illető haszonvételeket határozták meg, ide tartoztak például az irtványok, a bormérés, pálinkafőzés (kivéve gabonából), legelő elkülönítés, faizás, makkoltatás, húsmérés. A javaslat azonban azt is leszögezte, hogy az itt felsoroltakon kívül a vadászatot, halászatot, madarászatot, a vásári, piaci, vámbeli, révbeli jogokat nem élvezheti az adózó nép.⁵⁰⁸ A Csanád vármegyei rendek utasításba adták a követeknek, hogy támogassák a jobbágyok számára a szabad kereskedelmet, a boltnyitást, a fontonkénti só áruulást, a pálinkafőzést, a bormérést, tégláégetést a maguk szükségletére.⁵⁰⁹ Az irtványok kapcsán a személynök Somssich Pongrác úgy vélekedett, hogy azt az irtványt, amely az eredeti jellegét már elvesztette, és szorosan a jobbágy földjéhez tartozik, a földesúr

⁵⁰² KLÖM 1959: III. 679–685.

⁵⁰³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 490–505.

⁵⁰⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 803/1833.

⁵⁰⁵ KLÖM 1948: I. 614.

⁵⁰⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 803/1833.

⁵⁰⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 269. (67. országos ülés, 1833. július 23.), 216. (88. országos ülés, 1833. augusztus 17.), VIII. 358. (239. országos ülés, 1834. október 20.)

⁵⁰⁸ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 505–518.

⁵⁰⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 803/1833.

ne vehesse el, hiszen ezzel a telek pusztulását okoznák, valamint az adóalap is csökkenne. Ráadásul újabb és újabb pereknek is teret adna ez. A trencsényi követ, Marczibányi Antal kifejtette, vannak olyan irtványok, amelyek már évszázadok óta a jobbágyok kezén vannak, nem lehet már tudni, hogy az akkori földesúr milyen feltételekkel adta azt jobbágyának, ezért az ilyen irtványokat nem szabad háborgatni. Ezeket a javaslatokat a csanádi követek is pártolták.⁵¹⁰ Návay egyetértett a Csongrád megyei követtel, Klauzál Gáborral, hogy csak azokat az irtványokat veheti vissza a földesúr, amely a majorsági földjein fekszenek. Azt is hozzátette, hogy csak azokat az irtványokat vehesse vissza a földesúr, amelyek 1790 után keletkeztek.⁵¹¹

A kocsmák és az italmérés kapcsán Vásárhelyi azt fejtegette, hogy egyre több van azokból az országban, ráadásul a visszaélések is egyre gyakoribbak. A jobbágyoknak meg kellene engedni, hogy minden akadály és korlát nélkül mérhessen bort. Később ugyanezen az ülésen a pálinkafőzés kapcsán pedig kijelentette, hogy Csanád vármegyében kevés a gyümölcs, ezért meg kellene engedni a gazdáknak, hogy gabonából is főzhessenek pálinkát. A pálinkafőző-kazán díját pedig csak a tulajdonosa fizesse. Návay egy későbbi hozzászólásában megerősítette a Csanád vármegyei rendek azon akaratát, hogy pálinkát bármilyen természetéből főzhessen a jobbágy. Vásárhelyi szerint a jobbágyok eddig azért nem főztek gabonából pálinkát, mert nem volt szabad.⁵¹²

A legelők kapcsán a Csanád vármegyei rendek utasításba adták, hogy ahol lehetőség van rá, ott adjanak elegendő legelőt a jobbágyoknak. Ahol viszont nincs elegendő legelő, ott a földesúrnak ne legyen kötelező a saját majorságbeli földjeiből adni. A legelők elkülönözése kapcsán a földesúr és a községek barátságosan egyezzenek meg, és önkénynek ne legyen helye. Az elkülönözött legelők mértékét a marhák, barmok mennyisége és a fizetendő adók alapján szabják meg. Az országban mindenhol határozzák meg, hogy mennyi legelő adható a jobbágyoknak, Csanád vármegyében ennek mértéke legkevesebb 16, legfeljebb 24 holdnak kell lennie.⁵¹³ Az országgyűlési tanácskozások során Vásárhelyi kijelentette, hogy a legelő elkülönözése ügyében a jobbágyközség legalább kétharmada egyezzen meg a földesúrával. Návay később is megerősítette az adható minimális, illetve maximális legelő nagyságot illető álláspontját. Emellett kijelentette az utasításának megfelelően azt is, hogy az olyan határokból, ahol a legelő elkülönözése már korábban megtörtént egyezség vagy bírói ítélet

⁵¹⁰ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 348–349., 357. (71. országos ülés, 1833. július 27.)

⁵¹¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 437–438. (75. országos ülés, 1833. augusztus 1.)

⁵¹² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: III. 34., 51. (79. országos ülés, 1833. augusztus 6.), V. 138. (122. országos ülés, 1833. október 9.), VIII. 464. (243. országos ülés, 1834. október 23.)

⁵¹³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 803/1833.

útján, azt ne háborgassák, és ne legyen újbóli rendezés. Továbbá támogatta a békési követ Novák Antal azon indítványát, hogy a jobbágyok a földet egy tagban kapják meg.⁵¹⁴ A Csanád vármegyei rendek is úgy vélekedtek, hogy bizonyos alapelveket előre meg kell határozni a legelők elkülönözése kapcsán. Ha a legelők számát előre meghatároznák, az a földesúr vagy a jobbágy sérelmével járna, előre meghatározott számokkal nehéz véghez vinni a legelők felosztását, az önkényes felosztást pedig el kell kerülni.⁵¹⁵

A faizás, nádlás kapcsán a csanádi követek kijelentették, hogy Csanád vármegyében inkább náddal tüzelnek az emberek, mintsem fával. Ezért a jobbágy nádlási haszonvételét sem szabad korlátozni, valamint a földesúr ne akadályozza őket a vizes területek lecsapolásában, mivel ezzel hasznos földterületekhez juthatnak. Ez utóbbival Vásárhelyi a személynök javaslatát támogatta. Egy későbbi hozzászólásában megismételte, hogy a nádlási haszonvételt is foglalják bele a törvénybe.⁵¹⁶

A téglá- és cserépegetés kapcsán Vásárhelyi rámutatott arra, hogy a jobbágyoknak eddig meg volt tiltva, hogy a saját legelőjükön téglát éghessenek. Az uradalmak pedig önkényesen szabták meg a téglá árát, azt fel is emelték. Sok jobbágy emiatt sárból és nádból kénytelen építkezni, ami tűzveszélyes, és sok épület hamuvá vált. A jobbágyoknak tehát meg kell engedni, hogy az elkülönözött vagy közlegelőn a saját szükségletére téglát és cserépet égethessen. Azt is kijelentette, hogy a jobbágyoknak engedjék meg, hogy a sót iccénként⁵¹⁷ árulhassák. (Arról nincs információ, hogy miért iccét említett Vásárhelyi, pedig az utasításban font szerepelt.)⁵¹⁸ Később Návay támogatta a trencsényi követ, Marczibányi Antal azon indítványát, hogy mészárszéket akárki működtethessen, valamint a limitációkat töröljék el.⁵¹⁹

A negyedik törvényjavaslatban meghatározták a jobbágyok földesúri járadékait (füstpénz, heted, nyolcad, kilenced, tized) és szolgáltatásait (robot, vadászat, favágás, nádvágás). Azok a mesteremberek, kereskedők, akik csak a hivatásukból élnek, pénzzel is fizethessenek az úrbéri szolgáltatások helyett. A kisebb tizedeket (bárány, méh, tojás, vaj), a hosszúfuvart a törvény értelmében megszüntetnék. Vásárhelyi az 1833. április 25-én tartott kerületi ülésen támogatta, hogy a hosszúfuvart töröljék el. A csanádi követek ezt az 1833.

⁵¹⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: III. 61., 97. (80. és 81. országos ülés, 1833. augusztus 7–8.), IV. 392–393., 403–404. (113. országos ülés, 1833. szeptember 17.)

⁵¹⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 155. d. 1484/1833.

⁵¹⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: III. 214–215. (87. országos ülés, 1833. augusztus 16.). IV. 26. (99. országos ülés, 1833. augusztus 31.)

⁵¹⁷ Az icce régi magyar űrmérték, 0,84 l.

⁵¹⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: III. 219–220. (88. országos ülés, 1833. augusztus 17.)

⁵¹⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XII. 347. (376. országos ülés, 1835. október 26.)

augusztus 31-én tartott országos ülésen is megerősítették.⁵²⁰ A törvénytervezetbe belefoglalták azt is, hogy a kilencedet szabad egyezség útján megválthatják a jobbágyok.⁵²¹ Náway az utasítása szerint azt támogatta, hogy a jobbágy a földje egy részének átadásával megválthassa a kilencedet.⁵²²

Az úrbéri vadászat kapcsán Náway annak eltörlése mellett nyilatkozott. Kijelentette, hogy ha azt a többség nem fogadja el, akkor a Trencsén és Pest vármegyei követek javaslatait támogatja. A trencsényi követ, Borsiczky István ugyanis úgy nyilatkozott, hogy a vadászatot akkor tegyék kötelezővé a jobbágyoknak, amikor más dolga nincs, és csak ragadozó állatok ellen vegyék igénybe a közreműködését. Más úrbéri szolgáltatásokra ne lehessen átváltani ezt a kötelezettséget, illetve annak nagyságát a jobbágy telke után arányosan állapítsák meg. A Pest vármegyei követ, Dubraviczky Simon pedig kijelentette, hogy az úrbéri vadászatokra csak a téli hónapokban kerüljön sor, a jobbágyot csak lakhelyén kötelezhessék arra.⁵²³

Az ötödik törvényjavaslat szerint a jobbágyok a földesúri szolgáltatásaikat és tartozásaikat, földjeiket bizonyos összeg fejében örökre megválthatják. Ez a javaslat nem szerepelt az országos bizottság munkájában, hanem az országgyűlési tanácskozások során a rendek javaslatára került bele.⁵²⁴ Az 1833. április 21-én tartott kerületi ülésen a robot megváltása került szóba. A temesi követ, Császár Sándor úgy nyilatkozott, hogy a robot bérbeadását emberkereskedelemnek tartja, ezért inkább eltörölni kívánja. Ha a földesúrnak nincs szüksége a robotra, akkor a jobbágy bizonyos megszabott értéken váltsa azt meg, ezt támogatta Vásárhelyi is.⁵²⁵ Az április 27-én tartott kerületi ülésen arról is szavaztak, hogy az úrbéri adózásait, tartozásait megválthatja-e a jobbágy, s a csanádi követek támogatták a megváltást.⁵²⁶ Az április 28-án tartott kerületi ülésen arról tanácskoztak, hogy a jobbágy megveheti-e a földjét, lehet-e saját tulajdona vagy sem. A csanádi követek 21 megyével egyetemben arra szavaztak, hogy megvehetik a jobbágyok a telküket örökösen, 23 megye (a többség) azonban ezt nem támogatta. Kossuth Lajos így kommentálta az *Országgyűlési Tudósításokban* az ügy bukását: „Kik az igen szónak ezen kérdésben baráti, vigasztalásokra szolgálhat, a közvéleménynek azon hatalmas előhaladása, hogy ez előtt kevés évekkel, a

⁵²⁰ KLÖM 1948: I. 332. A hosszúfuvar eltörlését támogatta Péchy János (Abaúj), Zmeskál Móric (Árva), Szutsits Károly (Bács), Balogh János (Bars), Vásárhelyi János (Csanád), Czindery László (Somogy), Szalopek János (Verőce). KLÖM 1949: II. 130. A hosszúfuvar eltörlését támogatták még a Bihar, Árva, Pest, Somogy és Vas vármegyei követek.

⁵²¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 518–529.

⁵²² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: V. 146. (123. országos ülés, 1833. október 10.)

⁵²³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: V. 174–175., 180., 182. (124. országos ülés, 1833. október 11.)

⁵²⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 529–532.

⁵²⁵ KLÖM 1948: I. 328–329.

⁵²⁶ KLÖM 1948: I. 339.: Nemleges szavazatot adott le Gömör, Liptó, Máramaros, Szabolcs, Turóc, Vas, vármegye és Pest vármegye, mely utóbbi álláspontja szerint csak a telke felét válthassa meg a jobbágy.

tulajdoni jus kiterjesztésének baráti, csak nem gúnyai illetettek [...] most 22 megye adta reá voxát...”⁵²⁷

Később a csanádi követek az országos ülésen az utasításuknak megfelelően kijelentették, hogy a jobbágyok helyzetén azzal kívánnak könnyíteni, hogy a robot felét pénzben megválthassák. A földesúr és a jobbágy szabad egyezkedés útján határozzon meg egy összeget, amit a jobbágy bizonyos évek alatt lefizet. Félévente számadást kell készíteni a robot megváltásával kapcsolatban, ha nem tudna vagy nem akarna fizetni a jobbágy, akkor természetben szolgálja le az összeget.⁵²⁸ Később Vásárhelyi azt is hozzátette, hogy a földesúr a meghatározott szabályokon ne lépjen túl a robot megváltásával kapcsolatban, ha mégis megtenné, büntessék meg. Azonban a jobbágyot is arra kell szorítani, hogy pontosan rója le a járandóságait. Emellett támogatta az ugocsai követ, Szentpály László indítványát, hogy a jobbágy az elmulasztott szolgáltatásokat csak egyszeresen tartozzon leszolgálni, lefizetni.⁵²⁹ Az 1833. szeptember 4-én tartott országos ülésen a csanádi követek újra támogatták az örökváltságot, s a kerületi javaslatra szavaztak.⁵³⁰

A hatodik törvényjavaslatban a községek belső igazgatását határozták meg.⁵³¹ Eszerint a községek saját bírót választhattak a földesúr által kijelölt három személy közül. A törvénytervezet nagy előrelépést tett a jogegyenlőség és érdekegyesítés irányába, hiszen a jobbágyok és a zsellérek is egyenként szavazhattak a bíró személyéről. Továbbá a földesúr jóváhagyásával jegyzőt is szabadon fogadhattak a községek. Meghatározták, hogy a községek számadásait évenként meg kell vizsgálni, valamint rendelkeztek az árvák helyzetéről. Emellett a törvénytervezet tartalmazta, hogy a jobbágyok az ősi és szerzett vagyonukról szabadon végrendelkezhetnek. Az 1833. május 8-án tartott kerületi ülésen a rendek arról határoztak, hogy a jobbágy akkor is végrendelkezessen a kereseteiről és az ősi javairól, ha nincsenek gyermekei.⁵³² Az 1834. június 28-án tartott kerületi ülésen arról szavaztak, hogy az ősi javakról (ingatlanokról) szabadon lehessen-e végrendelkezni, s a csanádi követek pártolták

⁵²⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 143. d. 986/1833.; KLÖM 1948: I. 342–343.: Igennel szavazott 22 megye: Arad, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Győr, Komárom, Liptó, Nógrád, Somogy, Sopron, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Ung, Zala, Zemplén és Zólyom vármegye, valamint a Hajdú és Jászkun Kerület. Nemmel szavazott 23 vármegye: Abaúj, Árva, Bács, Bereg, Borsod, Észtergom, Fejér, Gömör, Heves, Hont, Krassó, Máramaros, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Torna, Turóc, Vas, Veszprém vármegye, a horvátországi követek, valamint a túrmezei kerület. Nem szavazott Szerém vármegye, a klérus, valamint a szabad királyi városok. Nem voltak jelen a Moson, Sáros, Verőce vármegyei követek. A többség így nem támogatta a határozatot a kerületi ülésen. S. SÁNDOR 1948: 73.

⁵²⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: III. 446. (97. országos ülés, 1833. augusztus 29.); KLÖM 1949: II. 121.

⁵²⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: IV. 3., 5. (99. országos ülés, 1833. augusztus 31.)

⁵³⁰ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: IV. 129. (102. országos ülés, 1833. szeptember 4.); S. SÁNDOR 1948: 79.: S. Sándor Pál hibásan állítja, hogy a csanádi követek nem voltak jelen vagy nem szavaztak.

⁵³¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 532–537.; DOBSZAY 1992: 147–195.: A törvénytervezet vitáit Dobszay Tamás részletesen ismerteti.

⁵³² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 803/1833.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 143. d. 990/1833.

azt.⁵³³ Támogatták azt is, hogy a magva szakadást akkor kell figyelembe venni, ha a jobbágnak nincs se természetes, se törvényes utódja.⁵³⁴

A hetedik törvényjavaslat az úriszékről és úrbéri perről rendelkezett. (Ez a törvényjavaslat a földek tagosításáról és arányosításáról is határozott.)⁵³⁵ Tartalmazta, hogy az úriszéket ezentúl csak a jobbágyok egymás közötti pereit, valamint külső személyek és a földesúr jobbágya közötti perek kapcsán tartsák fenn. Az 1833. május 22-én tartott kerületi ülésen felmerült a kérdés, hogy teljesen eltöröljék-e az úriszéket. A csanádi követek az eltörlésre szavaztak, de a többség fenntartani kívánta. Návay László röviden úgy nyilatkozott, hogy az úriszéket teljes mértékben el kell törölni, amit egy későbbi hozzászólásában is megerősített.⁵³⁶ Az eltörlés elutasítása után került terítékre az a javaslat, hogy az úriszéket csak a jobbágyok egymás közötti pereire tartsák fenn, a jobbágy és földesúr közötti perben a vármegyei bíróság ítélkezzen.⁵³⁷ A csanádi követ ezzel kapcsolatban a Vas megyei követ, Ebergényi Benedek ilyen értelmű indítványát támogatta, mondván, a maga perében senki ne ítélhessen, amiből haszna vagy kára származna. Később is megismételték a csanádi követek álláspontjukat. Hozzátették, a szegény embereknek amúgy sincsen bizalmuk az úriszékben, mivel az uradalmi ügyvédek jelölik ki azokat a személyeket, akik ítéletet hoznak, ez pedig nyugtalanságot kelt a jobbágyokban.⁵³⁸ Az úriszék eltörléséről az 1834. október 1-jén tartott kerületi ülésen is szavaztak, 27 megye (köztük Csanád megye) és a Hajdú Kerület továbbra is kiállt az úriszék eltörlése mellett.⁵³⁹

A jobbágyok személyi és vagyoni biztonsága kapcsán az 1833. június 15–27. között tartott kerületi üléseken a csanádi követek a többséggel együtt megszavazták, hogy a

⁵³³ KLÖM 1949: III. 284.: Az ősi javakról való szabad rendelkezést támogatták a Csanád, Somogy, Szatmár, Temes, Tolna és Zala vármegyei követek, valamint a Hajdú és Jászkun Kerület.

⁵³⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: II. 240. (65. országos ülés, 1833. július 20.)

⁵³⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 537–545.

⁵³⁶ KLÖM 1948: 401–402.; SÁNDOR 1976: 142.: Csak Bars, Csanád Nógrád, Somogy, Temes vármegye, valamint a Jászkun és Hajdú Kerület szavazott az úriszék eltörlésére. RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: IV. 281. (109. országos ülés, 1833. szeptember 12.), 375. (112. országos ülés, 1833. szeptember 16.)

⁵³⁷ BALLAGI 1897: 319–320.; KLÖM 1948: I. 411.: Az 1833. május 22-én tartott kerületi ülésen Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Hont, Krassó, Liptó, Moson, Nógrád, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szatmár, Temes, Torontál, Trencsén, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, valamint a Jászkun és a Hajdú Kerület arra szavazott, hogy a jobbágy és földesúr közötti vitában úriszék ne ítélhessen.

⁵³⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: V. 234. (126. országos ülés, 1833. október 14.), V. 419–420. (137. országos ülés, 1833. november 9.); KLÖM 1949: II. 380.

⁵³⁹ KLÖM 1949: III. 567.: Az úriszék eltörlésére szavazott 27 vármegye: Arad, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Krassó, Nógrád, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Ugocsa, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom, valamint a Hajdú Kerület. Az úriszék megtartására szavazott 16 vármegye: Árva, Bács, Bereg, Esztergom, Fejér, Gömör, Komárom, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Sáros, Szerém, Trencsén, Turóc, Verőce vármegye, valamint az egyházi rend és a Jászkun Kerület.

jobbágy személyes biztonságát külön törvénycikkben meg kell erősíteni.⁵⁴⁰ Így készítettek egy nyolcadik törvényjavaslatot is (ez sem szerepelt az országos bizottság munkájában), amiben korlátozni kívánták az úriszék hatáskörét, és a jobbágyok számára biztosítani kívánták a személyi és vagyoni biztonságot. Meghatározták, hogy a jobbágyot csak törvényes bírói ítélettel lehet elfogni vagy vagyonát lefoglalni. A jobbágyot is ki kell hallgatni, ítélet nélkül nem lehet letartóztatni vagy testi büntetéssel fenyeíteni. Emellett a jobbágyok is lehessenek ezentúl felperesek a saját ügyekben.⁵⁴¹ A későbbi üléseken Návay röviden nyilatkozott arról, hogy támogatja ezt az ügyet.⁵⁴²

Az alsótábla az úrbéri törvénytervezet megvitatása után a főrendeknek megküldte a törvénytervezetet, akik 1833. szeptember 9-én kezdtek hozzá a tárgyaláshoz, és szeptember 20-án küldték meg válaszukat. Ezután a két tábla között több üzenetváltás is történt, mivel a felsőtábla nem volt hajlandó támogatni az úriszék korlátozását, a jobbágyok személyes és vagyoni biztonságát, valamint az örökváltságot.⁵⁴³ Emellett a főrendek úgy vélték, hogy az a személy (legyen akár nemes), aki megveszi a jobbágytelket, haszonvételeket, viselje az azzal járó terheket is. A vármegyék nagy része azért sérelmezte ezt, mivel leginkább csak a szegény nemeseket érintette, akik kényszerűségből laktak jobbágytelken. A főrendek nem támogatták az örökváltságot sem, hiszen ezzel az ősiség, a hitbizomány és az elsőszülöttség elve sérülne. S elzárkóztak az úriszék korlátozásától is, úgy nyilatkoztak, hogy az úriszék gyorsan, olcsón és pontosan szolgáltat igazságot.⁵⁴⁴

Az úrbéri törvénytervezethez szorosan kapcsolódott a jobbágytelken lakó nemesség összeírása és adó alá vonása, amelyről már az 1825/27. évi országgyűlésen is határoztak, de annak végrehajtását elhalasztották. A főrendek az úrbéri törvénytervezetbe bele kívánták tenni, hogy minden személy fizessen adót, aki jobbágytelket vesz.⁵⁴⁵ Az 1833. október 7-én tartott kerületi ülésen szóba került ez a javaslat. A csanádi követek ebben a kérdésben arra szavaztak, hogy ezt az ügyet halasszák el, és a későbbiekben döntsenek róla. A többség azonban elfogadta a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonását.⁵⁴⁶

⁵⁴⁰ SÁNDOR 1976: 142–145.; DEÁK 1997: 38–39.; PAJKOSSY 2004: 18.

⁵⁴¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 545–546.

⁵⁴² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: V. 31. (117. országos ülés, 1833. szeptember 21.), KLÖM 1948: I. 484–485.: Árva, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Győr, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szatmár, Temes, Torna, Ung, Verőce, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, a Hajdú Kerület, valamint a szabad királyi városok arra szavaztak, hogy külön törvényt kell alkotni a jobbágyok személyes biztonságáról.

⁵⁴³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 145. d. 1824/1833.

⁵⁴⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 398–406.

⁵⁴⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 324.

⁵⁴⁶ KLÖM 1949: II. 283.: Arad, Bács, Bereg, Bihar, Borsod, Gömör, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Torna, Ugocsa, Ung és Veszprém vármegye egyáltalán nem támogatta a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonását.

Csanád vármegyében az 1833. november 11-én tartott közgyűlésen olyan pótutasítást küldtek a követeknek, hogy a nemesi adómentességet tartsák fent, hivatkozva a Hármaskönyv I. rész 9. címére, az 1723:6. és 1741:8. törvényekre. Ugyanakkor a Csanád vármegyei rendek felelősségre vonták a követeket, hogy nem támogatták a nemesi adómentesség megőrzését. Felróták nekik, hogy a felsőtábla már 1833. szeptember 12-én megfogalmazta a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatásának az elvét, amit a szeptember 24-ei kerületi ülésen jóváhagytak a rendek. S a csanádi követek csak ezután, szeptember 30-án tudósítottak erről, és akkor is csak „közönséges” és nem „sebes” postán küldték el a jelentésüket, amely október 12-én érkezett meg. A csanádi rendek azt is kifejtették, hogy a „természeti igazsággal” nem fér össze az, hogy az adó fedezésére szánt telken élő nemes az azzal járó adót ne fizesse. Elismerik azonban azt is, hogy az adózó telek szabad adásával, vevésével az adó alapja csökkenhet. Elismerik, hogy a „természeti igazságnál fogva” nem csak ez, hanem valamennyi kiváltság ellenkezik azzal. Ezen csak úgy lehet segíteni, ha minden kiváltság megszűnik és helyébe az „egyformaság” lép. A nemesi kiváltságok „mérészlését” első lépésként nem a szegény, hanem a gazdag nemeseken kell kezdeni. A szegény nemesek mindemellett subsidiumot fizetnek és a nemesi felkelésben is részt vesznek, a vagyonos nemesek nem viselnek terheket. A csanádi rendek a birtoktalan és szegény nemesek adó alá vonását és szolgálatokra való kötelezését törvényesnek nem ismerik el. Utasításba adták a követeknek, hogy ne járuljanak hozzá a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonásához. Megfogalmazták azt is, hogy a szavazások alkalmával minden követ szavazzon és a többséget ne csak egy-két szavazat tegye ki, hanem az egész szavazó test legalább kétharmada.⁵⁴⁷

A csanádi követek az 1834. január 6-án kelt levelükben részletesen beszámoltak a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonása ügyének tárgyalásáról. Jelentették a vármegyének, hogy 1833. december 16-án kapták meg a pótutasítást és a nemesi adómentesség fenntartására fognak törekedni, nem akarják a privilégiumokat a legkisebb mértékben sem sérteni. Kifejtették, hogy a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonása nem az úrbéri tárgyhoz tartozik, hanem az adóügyi munkálathoz, amíg ezt nem veszik tárgyalás alá addig az ügy elhalasztására szavaztak. Hozzá tették azt is, hogy már az 1825/27. évi országgyűlésen határozattá vált az, hogy a jobbágytelken lakó nemességet adó alá vonják. A csanádi rendek utasításba adták, hogy a határozatokat kétharmados többséggel hozzák, a csanádi követek kifejtették, hogy ha az országgyűlés rendezése szóba kerül, akkor fel fogják

Békés, Csanád, Csongrád, Heves, Pozsony, Zala vármegye a kérdés elhalasztására szavazott. A vármegyék többsége a kerületi szerkesztést, azaz a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonását pártolta. Később Tolna is úgy nyilatkozott, hogy a nemesi adómentességet pártolja. CSAPÓ 1989: 69–74.; ERDMANN 1989: 73–74.

⁵⁴⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 1853/1833.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 145. d. 1853/1833.

vetni ezt a javaslatot. Ugyanakkor hozzátették azt is, hogy jelenleg az a szokás, hogy az általános többség hozza a határozatokat. Korábban csak egy-két eset volt, amikor kétharmados arányban döntöttek.⁵⁴⁸

Vásárhelyi János az országgyűlési tanácskozások alkalmával az utasítása szerint kijelentette, hogy nem tartják törvényesnek a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonását, hivatkozva a fentebb említett törvényekre és szokásokra, amelyek a nemesi adómentességet megerősítették. Ennek az intézkedésnek a végrehajtása semmi jót nem szülne az alkotmány védősáncaiban, fejtegette, ahol jelenleg százezrek vannak, és csak néhány ezer fő maradna. Az adózás és a közterhek viselése megsérti a nemesség személyes sérthetlenségének jogát – jelentette ki.⁵⁴⁹ Návay később hozzátette, hogy a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonásáról csak akkor határozzanak, amikor tárgyalás alá veszik az adóügyi munkát, valamint az országos összeírást is megvitatják. Ezt azzal egészítette ki, hogy csak azokra a nemesekre terjedjen ki az adófizetés, akik a jövőben fognak jobbágytelket venni. A meghatározandó terhek alatt ne a jobbágyi földet, mint földesúri tulajdont értsék, hanem a haszonvételeket.⁵⁵⁰

Návay az 1834. március 21-én kelt jelentésében leírta, hogy már az 1825/27. évi országgyűlésen határozattá vált, hogy a jobbágytelken lakó nemesség adózzon, csak az adóztatás kezdetét halasztották el az országos összeírás elkészültéig. Most az merült fel, hogy az a nemes, aki ilyen földet vesz, viselje-e a föld utáni terheket. Vezet-e egyáltalán nemes ilyen telket, vagy az adóalap csökkenése miatt ezt ne engedjék meg?⁵⁵¹ Ő kijelentette, hogy amíg az adóügyi munkát nem tárgyalják, addig nem vesz részt ebben a szavazásban. Azért nem „sebes” postán tudósított, mert csak a kerületi ülésen tanácskoztak erről, az igazi többség itt nem derült ki, s tudni akarta, hogy a főrendek javaslatát az alsótáblán elfogadják-e vagy

⁵⁴⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 147. d. 235–236/1834.: A csanádi követek kifejtették jelentésükben, hogy a többi követ arra hivatkozott, hogy amikor az 1715:8. törvénycikket megalkották, a nemesség magára vállalta az állandó katonaság terheit. Azonban nem akartak egyenesen adózni, ezért odaadták a jobbágyoknak a földjeiket szolgáltatásokért cserébe, s hogy a jobbágyok fizessék az állandó katonaság terheit. Az állandó adózás óta nem veheti el ezeket a földeket a földesúr, mivel ez az adó alapja.

⁵⁴⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VI. 18–20. (149. országos ülés, 1834. január 14.); KLÖM 1949: II. 552.

⁵⁵⁰ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VIII. 315–342. (238. országos ülés, 1834. október 18.); MÁLYUSZ 1923: 45.: A vármegyék között megfigyelhető egy olyan tendencia, amire Mályusz Elemér is felhívta a figyelmet, miszerint leginkább az alföldi, tiszamenti vármegyék utasították el a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatását, míg az északi és nyugati vármegyék támogatták azt. Az elutasításra vagy a kérdés elhalasztására szavazott például: Bács, Baranya, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Heves, Szabolcs, Szatmár, Tolna. A jobbágytelken lakó nemesség megadóztatását támogatta: Bars, Fejér, Krassó, Nyitra, Pest, Pozsony, Szepes, Trencsén, Zemplén, Zólyom megye.

⁵⁵¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 803/1833.: A Csanád vármegyei rendek támogatták, hogy a nemesség is vehessen jobbágytelket, kivéve olyat, amely a földesúri birtok természetével ellenkezésben áll. Erre azonban nem említettek példát.

sem. Nem találta szükségesnek, hogy „sebes” postán küldjön levelet, mivel később, a terhek meghatározása kapcsán kért volna utasítást.⁵⁵²

A csanádi követek 1835. október 8-án kelt levelükben jelentették, hogy a kerületi ülések alkalmával ismét szóba került a jobbágytelket bíró nemesek adóztatása: mi legyen azokkal a jobbágytelkekkel, amiket nem művelnek és üresen állnak, vagy földesúr műveli? 33 megye 11 ellenében úgy határozott, hogy a jobbágyföld haszonélvezője (legyen az akár nemes), amíg be nem népesítik az adott telket, viselje a terheket. A nemesek között ne legyen különbség ilyen tekintetben.⁵⁵³ Az 1835. október 12-án tartott kerületi ülésen felmerült a kérdés, hogy a jobbágytelken lakó nemességnek adjanak-e időhaladékot (moratóriumot), amíg nem kell adót fizetniük. A moratóriumot 23 megye támogatta, köztük Csanád vármegye is, azonban a többség, 24 megye a Jászkun Kerülettel kiegészülve nem kívánt haladékot adni.⁵⁵⁴ Návay később kijelentette, hogy a Csanád vármegyei rendek a jobbágytelken élő nemesség adóztatásának kérdését akkorra halasztották volna, amikor az adóügyi rendszeres bizottsági munkát vitatják meg.⁵⁵⁵ Kifejtette, hogy a jobbágytelken lakó nemesség csak a külső telke után fizessen adót készpénzben, a belső telke, az azon lévő épületek, lakóházak adómentesek maradjanak. A moratóriumot illetően pedig úgy nyilatkozott, hogy azok a nemesek, akik eddig adómentesek voltak, életük végéig maradjanak is azok. A másnapi ülésen hozzátette, hogy a jobbágytelek adózzon, a kuriális telek ne. A Csanád vármegyei rendek a belső telki adózástól amúgy is fel akarták menteni a nemességet – erősítette meg.⁵⁵⁶ Később Tarnay Mihály is megismételte a Csanád vármegyei rendek azon akaratát, hogy a „mostohább sorsú” nemességet ne vonják adózás alá, hiszen ez a sarkalatos törvényekkel és a nemesi kiváltságokkal ütközik.⁵⁵⁷

Visszatérve az örökváltság kérdéséhez, 1833. október 7-én 33 vármegye, köztük Csanád továbbra is kiállt az ügy mellett.⁵⁵⁸ Az 1833. november 6-án tartott kerületi ülésen

⁵⁵² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 148. d. 667/1834.

⁵⁵³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 157. d. 2207/1835.

⁵⁵⁴ KLÖM 1961: V. 110.: A moratóriumot pártolta Abaúj, Arad, Bács, Baranya, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Máramaros, Pest, Pozsega, Szatmár, Szerém, Tolna, Torna, Ugocsa, Ung, Veszprém, Zemplén vármegye, valamint a Hajdú Kerület. 24 vármegye a Jászkun Kerülettel kiegészülve nem kívánt moratóriumot adni. Szabolcs vármegye és Horvátország követe nem volt jelen. Komárom nem szavazott.

⁵⁵⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 45. jkv. 1591/1834.: A Csanád vármegyei rendek 1834. szeptember 19-én utasításba adták a követeknek, hogy a jobbágytelken lakó nemesség adóztatásáról akkor határozzanak, ha az adóügyi rendszeres munkát is megvitatták.

⁵⁵⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XII. 75., 91., 96. (366–367. országos ülés, 1835. október 14–15.); KLÖM 1961: V. 150.

⁵⁵⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XIII. 8. (385. országos ülés, 1835. november 25.)

⁵⁵⁸ S. SÁNDOR 1948: 81.: Az örökváltság kérdését támogatta: Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars, Békés, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Moson, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Pozsega, Sopron, Somogy, Szabolcs, Szepes, Szerém, Szatmár, Temes, Tolna, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Zemplén és Zólyom vármegye. Pest és Máramaros a telek felének megválthatóságára szavazott. A főrendek az országos

ismét szóba került az úrbéri szolgáltatások megváltása, amit Csanád vármegye is pártolt 30 megyével, a Hajdú Kerülettel és a Jászkun Kerülettel, valamint a szabad királyi városokkal egyetemben.⁵⁵⁹ Mivel az örökváltság kérdése meddő vitákat eredményezett a főrendekkel, József nádor azt ajánlotta I. Ferencnek és a főrendeknek, hogy az utóbbiak fogadják el az alsótábla javaslatát és küldjék fel a királynak, aki majd úgyis visszautasítja. A nádor ugyanis nem akarta megakasztani az országgyűlési tanácskozásokat, s ezzel a kormányzat időt nyert. Végül az 1833. november 19-én tartott elegendő ülésen a főrendek beleegyeztek abba, hogy az úrbéri törvényjavaslatotokat az örökváltsággal, az úriszék korlátozásával, valamint a jobbágyságok személyi és vagyoni biztonságával együtt felküldjék a királynak.⁵⁶⁰

I. Ferenc 1834. augusztus 28-ai válaszát az úrbéri törvényjavaslatokkal kapcsolatban augusztus 30-án hirdették ki. A király elfogadta, hogy a jobbágy a telki haszonvételi jogát eladhassa, kivéve a földesúrnak és a községének. Ezt azzal egészítette ki, hogy közbirtokosok sem vehetik meg a telket. Az örökváltság kérdése – amint az várható volt – megbukott a király előtt. Maga a bécsi udvar is úgy vélekedett, hogy ha megengednék az örökváltságot, azzal előbb-utóbb megszűnne az ősiség. Ugyancsak nem támogatta az uralkodó, hogy korlátozzák az úriszéket, valamint nem fogadta el a jobbágy személyi és vagyoni biztonságáról szóló törvényjavaslatot sem. Ezt követően az 1834. szeptember 27-én tartott kerületi ülésen 33 vármegye még mindig kiállt az örökváltság mellett, köztük Csanád vármegye is.⁵⁶¹ Október 3-án pedig a jobbágyságok személyes és vagyoni biztonsága kérdésében

küldöttségi munkára utalták volna ezt az ügyet, ehhez csatlakozott: Bereg, Bihar, Esztergom, Gömör és Turóc vármegye. Abaúj, Liptó, Torontál és Horvátország követői nem szavaztak. Fejér, Hont, Sáros, Torna, Veszprém és Zala vármegye követői nem voltak jelen.

⁵⁵⁹ KLÖM 1949: II. 362.: Az örökváltságot támogatták az Abaúj, Arad, Bács, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Moson, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Verőce, Zemplén, Zólyom vármegyei követek, valamint a szabad királyi városok, a Jászkun és a Hajdú Kerület. Nemmel szavaztak az Árva, Bereg, Fehér, Hont, Liptó, Máramaros, Nyitra, Pozsega, Sáros, Szerém, Torna, Turóc, Vas és Veszprém vármegyei követek, valamint a Túrmezei Kerület. Szavazni nem akart: Ung és Zala vármegye, valamint a horvátországi követ és az egyházi rend. Nem volt jelen: Esztergom és Gömör.

⁵⁶⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 146. d. 2214/1833.; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: I. 481–546.; JELENKOR 1833. november 27., 95. sz.: 753. (Magyar és Erdélyország); PREBBURGER 1833. november 22., No. 93.: 1177. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1833. november 27., 43. sz.: 337. (Magyar és Erdélyország); HORVÁTH 1886: I. 375.; BALLAGI 1897: 328–333.; FERENCZI 1904: I. 108–109.; DEÁK 1997: 69–70.: Deák Ferenc a sógorának írt levelében annak kapcsán, hogy a főrendek annak ellenére küldik fel az úrbéri munkálatot az uralkodónak, hogy nem értenek vele egyet, megjegyezte: Angliában és Franciaországban a főrendek a haza érdekét nézik elsődlegesen, és fellépnek a király és a kormány önkénye ellen. A magyar főrendek ezzel szemben a kormányzatot támogatják, a „Fejedelemnek ide küldött zsoldosi”. „Mert minden szó, minden akarat, sött, még a néma gondolat is melly nálok támod, egyedül a Kormány hatalmának terjedését, s a nemzet jussainak csorbulását tárgyozza.”

⁵⁶¹ KLÖM 1949: III. 558–559.: Az örökváltságot támogatta: Abaúj, Arad, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Moson, Nógrád, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Tolna, Torna, Trencsén, Ugocsa, Ung, Verőce, Zala és Zólyom vármegye. Az örökváltságot ellenezte: Árva, Bács, Esztergom, Fejér, Liptó, Máramaros, Nyitra, Pozsega, Szerém, Torontál, Turóc, Veszprém, Zemplén vármegye, Horvátország, az egyházi rend és a Jászkun Kerület.

erősítette meg a kerületi ülésen 31 megye, köztük a csanádi követek is korábbi támogató álláspontjukat.⁵⁶² Ekkor azonban több vármegyében a főispánok és adminisztrátorok kormányzati nyomás hatására a közgyűléssel megváltoztatták a követutasításokat. A kormányzat nagy energiát fektetett az alsótábla erőviszonyainak a megváltoztatásába, mivel a felsőtáblára nagy nyomás nehezedett, amit csak úgy lehetett csökkenteni, ha a vármegyékben megváltoztatják az utasításokat. Pajkossy Gábor kutatása szerint Reviczky Ádám kancellár 1834. október 7-én a legszigorúbb hivatali titoktartás mellett tizenhat megye fő- és alispánjához (köztük Tököly Péter csanádi adminisztrátorhoz is) fordult azzal a kéréssel, hogy változtassák meg a követek utasítását, és ne támogassák az örökváltság, valamint a jobbágyok személyi és vagyoni biztonságának a törvénybe iktatását. A bécsi udvar hallani sem akart mélyebbre ható reformokról, az állagmegőrzés volt a célja. Ugyanakkor bizonyos mértékű engedményekre hajlottak, így jogosan mondhatták, hogy ők készek a reformokra, de az országgyűlés miatt bukott el az ügy. A jobbágyok szemében úgy tűnt volna, hogy a kormányzat az oldalukon áll.⁵⁶³

Vásárhelyi és Návay 1834. október 31-én kelt levelükben kifejtették, hogy minél több javakban kell részesíteni a hazafiakat, növelni bennük a hazaszeretetet a haza védelmének érdekében. Számos nemes küzdött a törökök ellen, Mária Terézia oldalán, azonban most már nem elég a nemesi felkelés, mind a tízmillió embert át kell, hogy fogja a hazaszeretet és a honvédelem. Ehhez a személyes és vagyoni biztonságot garantálni kell mindenki számára. A birtokbírhatás elve fontos, amit a nemtelenektől sem lehet megtagadni – vélekedtek. A föld megváltását meg kell engedni a jobbágyoknak, azonban ezt a főrendek ellenzik. A felsőtábla nem látja még, hogy ennek itt az ideje, szerintük ez a nemesség romlásához vezetne, sérülne az ősiség, a fiscus, a hitbizomány és az elsőszülöttség elve is. Az alsótábla szerint viszont itt lenne az ideje ezeknek a jótékony adományoknak, ha időben cselekszenek és hozzájárulnak a

⁵⁶² KLÖM 1949: III. 571.; A jobbágyok személyes biztonságát támogatta: Arad, Árva, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Hont, Komárom, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torna, Ugocsa, Ung, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye és a Hajdú Kerület. Ellenezte: Abaúj, Bács, Bereg, Esztergom, Fejér, Gömör, Liptó, Máramaros, Moson, Pozsega, Sáros, Szepes, Szerém, Torontál, Trencsén, Turóc, Vas vármegye, az egyházi rend és a Jászkun Kerület.

⁵⁶³ PAJKOSSY 1996: 1192.; CSORBA–VELKEY 1998: 114–116.; MNL OL, A 45: 1592/1834.: Pajkossy Gábor közlése a hatodik lábjegyzetben: A Reviczky által megkeresett személyek az örökváltság elutasításának az ügyében: Niczky János vasi alispán, Komáromy István Abaúj megyei alispán, Almássy Lajos szepesi alispán, Pyrker László egri érsek, hevesi főispán, Babarczy Imre csongrádi alispán, Gyürky Pál krassói főispán. A jobbágyok személyi és vagyoni biztonságának az elutasítása ügyében pedig a következő személyeknek írt a kancellár: Vay Ábrahám beregi adminisztrátor, Tihanyi Ferenc Nógrád megyei alispán, Mérey Sándor somogyi főispán, gróf Keglevich János barsi főispán, Rohonczy János Veszprém megyei alispán és gróf Pálffy Fidél Árva megyei főispán. Mindkettő ügyében írt a kancellár a következőknek: Tököly Péter csanádi adminisztrátor, Martinidesz László Torna megyei alispán, gróf Zichy-Ferraris Ferenc Győr megyei főispán, Szegedy Ferenc Verőce megyei főispán és Scitovszky János roznányi püspök.

nép, az ország boldogításhoz, azt nem fogják megbánni, ezt számos ország példája bizonyította már. Ha viszont későn fognak hozzá, annak súlyos következményei lehetnek. Ha elfogadják azt, hogy a jobbágytelken lakó nemesek adózzanak, akkor a szabad birtokbírhatás felé is utat kell nyitni. Az ősiség nagy gátja az ország elmaradottságának, melynek fenntartásával a főrendek csak magukat akarják védeni.⁵⁶⁴

A robot megváltása kapcsán Návay az 1834. november 5-én tartott országos ülésen megerősítette, hogy támogatják a robot megváltását, de ne legyen a törvény kötelező érvényű, csak engedőleges. Támogatta a Bács megyei követ, Rudics József azon indítványát, hogy a földesúr a robotot bárkinek bérebe kiadhatja, de a jobbágnak legyen elsőbbsége magát megváltani. Ha a jobbágy nem akarja megváltani bizonyos összegért a robotot, akkor azt másnak kiadhassa a földesúr.⁵⁶⁵

1834. november 10-ei országos ülésen már csak 25 vármegye állt ki az örökváltság mellett, köztük Csanád vármegye is.⁵⁶⁶ Vásárhelyi a megváltás kapcsán kijelentette, hogy az a népre nézve hasznos és szükséges is, mivel a jobbágy az adó lefizetése után olyan birtokot szerezhet, amelyet saját hasznára fordíthat. A jólét utáni vágy követelménye az, hogy a körülményeken javítani és a terheken könnyíteni kell – szögezte le. Az úrbéri törvénytervezet eddig elfogadott javaslataival is sok kedvezményt kapott a jobbágy, de szükség lenne arra is, hogy birtokát felmenthesse a szolgáltatások alól. Ha ezt megtagadják tőle, akkor a jólét reményét is megtagadják. A megváltás hasznos lenne az elszegényedett nemesekre nézve is, mivel több ezer nemes bír jobbágytelket. De hasznos a földesurak számára is, mivel a megváltás nekik nem kerül semmi áldozatukba, ráadásul a megváltás során kapott pénzből sokkal jövedelmezőbb majorsági gazdálkodást tudnának folytatni. A Csanádi vármegyei rendek szerint az ősiség a nemzeti előrehaladás legnagyobb gátja, amit el kell törölni.⁵⁶⁷ Felszólalása végén megerősítette a Csanád vármegyei rendek azon akaratát, hogy a

⁵⁶⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 150. d. 1824/1834.

⁵⁶⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: IX. 144–145. (251. országos ülés, 1834. november 5.)

⁵⁶⁶ KLÖM 1949: III. 726.: Az örökváltság kérdését támogatták: Arad, Baranya, Bars, Békés, Borsod, Csanád, Csongrád, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Nógrád, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Tolna, Trencsén, Ugocsa, Zala és Zólyom vármegyék. ERDMANN 1989: 67.; KÖLCSEY 2002: 149.

SZŐCS 1988: 139–140.; SZŐCS 1996: 137–141.: Szőcs Sebestyén a szabad királyi városokat vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy azokban a kérdésekben, amelyek a királyi városok érdekeit nem veszélyeztették, többen reformokat támogató álláspontot fogalmaztak meg, ilyen volt például a jobbágyság helyzetének a javítása. Az 1834. november 10-ei ülésen a szabad királyi városok zöme (például Szeged is) támogatta az örökváltság és a birtokbírhatás törvénybe foglalását. Azonban a városok között sem volt egységes álláspont, hiszen voltak olyanok, akik konzervatív nézeteket képviseltek.

⁵⁶⁷ HORVÁTH 1886: I. 431–432.; GERGELY 1980: 729.; CSAPÓ 1989: 68; KÖLCSEY 2002: 67.: Az ősiség eltörlését csak hat megye támogatta: Csanád, Somogy, Szatmár, Temes, Tolna és Zala.

birtokbírhatást és a hivatalviselést a nemtelenekre is terjesszék ki.⁵⁶⁸ Összehasonlítva ezt például Kölcsey Ferenc érvelésével, megállapítható, hogy Vásárhelyi sokkal tömörebben, egyszerűbben fogalmaz. Mindkét követnél nagy hangsúlyt kapott a jobbágyság helyzetének a javítása, azonban Kölcsey történelmi okokra is hivatkozott. Emellett kiemelte, hogy a „jó birtokú nép” „hatalmassá teszi a monarchiát”, ezzel arra utalva, hogy az egész ország érdeke a jobbágyság helyzetének a javítása. Mindamellettt Kölcsey és Vásárhelyi érvrendszerében is jól érzékelhetők a liberális elvek, amelyek az érdekegyesítést szorgalmazzák, mint például a jobb lét lehetőségének a biztosítása mindenki számára.⁵⁶⁹ A konzervatív gömöri követ, Gróf De La Motte Károly a következőképpen nyilatkozott az örökváltság elutasítása mellett érvelve: „De mit ér nekem, mit ér nekem a szabadság, ha minden ember szabad? Aristocratia nélkül boldog ország nem is létezhet...”⁵⁷⁰

Nincs arról tudomásom, hogy a kancellár felszólítására Tököly Péter tett-e kísérletet arra, hogy a csanádi követutasítást megváltoztassa. Az 1834. szeptember 19-én tartott közgyűlésen mindenesetre a csanádi rendek továbbra is kiálltak az örökváltság, valamint a jobbágyok személyes és vagyoni biztonsága mellett.⁵⁷¹ A következő közgyűlésre csak 1834 decemberében került sor, így valószínűleg Reviczky nem tudta érvényre juttatni a kérését.

Végül 1834. december 10-én bukott el az örökváltság az alsótáblán 22:26 szavazati arányban.⁵⁷² Az úriszék korlátozása 23:25 szavazat, a jobbágyok személyi és vagyoni biztonsága pedig 21:27 szavazat ellenében esett el. Az úriszék kapcsán annyi engedményt elért az alsótábla, hogy a jobbágy és földesúr közötti perben a földesúr vagy annak tisztjei nem ítélezhetnek.⁵⁷³ Kossuth az *Országgyűlési Tudósításokban* a következőképpen kommentálta mindezt: „Megtörtént, amitől régen rettegünk! Édes reményinket, mellyeket

⁵⁶⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: IX. 244–245. (255. országos ülés, 1834. november 10.)

⁵⁶⁹ VÖLGYESI 2011: 372–380.

⁵⁷⁰ KLÖM 1959: III. 718–719.

⁵⁷¹ MNL CSCSVL, Makó, IV. A. 3. a. 45. jkv. 1591/1834.

⁵⁷² KLÖM 1959: IV. 52.: Az örökváltságot támogatták az Arad, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Komárom, Nógrád, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Tolna, Trencsén, Ugocsa, Zala, Zemplén és Zólyom vármegyei követe (összesen 22 vármegye) és a szabad királyi városok közül: Bártfa, Beszterce, Eperjes, Kassa, Kiszseben, Korpona, Lőcse, Sopron, Szeged, Székesfehérvár. Az örökváltságot nem támogatták az Abaúj, Árva, Baranya, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Szerém, Torna, Torontál, Turóc, Ung, Vas, Verőce és Veszprém vármegyei követe (összesen 26 vármegye), valamint a horvátországi követ, az egyházi rend, a Túrmezei Kerület, Buda, Károlyváros, Pest, Szabadka, Újvidék, Zágráb szabad királyi városok. Bács és Hont vármegye követei nem szavaztak. FERENCZI 1904: I. 111–114.; CSAPÓ 1989: 65–67.; ERDMANN 1989: 68.; PAJKOSSY 2004: 24.

JELENKOR 1834. december 17., 101. sz.: 801. (Magyarország); PREBBURGER 1834. december 12., No. 98.: 1289. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1834. december 17., 49. sz.: 385. (Magyar- és Erdélyország): A Jelenkor, a *Preßburger Zeitung* és a *Hazai 's Külföldi Tudósítások* szűkszavúan csak annyit közöltek, hogy többségi szavazással elvetették az örökváltságot.

⁵⁷³ HORVÁTH 1886: I. 397–398.; SÁNDOR 1976: 162–163.; GERGELY 1980: 726–728.; CSAPÓ 1989: 79–80.

Hazánk jövődjöje felöl két évek óta hó kebellet ápolánk, egy kérelletlen napnak aczél keze gyökerestöl zúzta szélt! – Ma, December 10-én az úrbéri V-ik t.cikkelynek az örökös kiváltsági kötésekét tárgyazta része elesett! s a magyar földművesnek ingatlan sajátot bírni még 1834-ben sem engedtetik!”⁵⁷⁴ A módosított törvénytervezeteket (az örökváltság, úriszék korlátozása, valamint a jobbágyok személyes és vagyoni biztonsága nélkül) 1835. február 26-án másodjára, 1835. augusztus 19-én harmadjára küldték fel az uralkodónak, aki kisebb módosításokkal elfogadta.⁵⁷⁵

Láthattuk, a csanádi követek végig határozottan támogatták az úrbéri reformjavaslatokat, ezt már a rendszeres bizottsági munkálatok is előre vetítették. Ebben a korábban már említett tényezők mellett Csanád vármegye területi adottságai is fontos szerepet játszhattak, hiszen, ahogy arra már kitértünk, a vármegye földjeinek jelentős részét a kamara és a katolikus egyház birtokolta. A jobbágyoknak pedig a földművelésen és az állattenyésztésen kívül nem volt mással foglalkozni Csanád vármegyében.

A jogügyi munkálat vitái

Miután felterjesztették az uralkodónak az úrbéri munkálatot, 1833. november 22-én hozzálátott az alsótábla az öt részből álló jogügyi operátum (ítélőszékek elrendezése, törvénykezés rendje, polgári törvények, büntetőtörvénykönyv, váltókereskedői törvénykönyv) első részének a megvitatásához, amely a törvényszékek elrendezését foglalta magában. Ezt 1834. május 22-ig tárgyalták először kerületi, majd országos üléseken. A felsőtábla 1834. május 26. és szeptember 9. között vizsgálta meg a jogügyi munkálatot. Az országos bizottság eredetileg tizenöt pontot dolgozott ki, azonban az országgyűlési tanácskozások során ezt huszonhét pontra bővítették. Ezt az operátumot azonban nem tudták felterjeszteni az uralkodónak, mivel 1834. augusztus 30-án kihirdették a király augusztus 28-ai válaszát az úrbéri munkálattal kapcsolatban. Emiatt a rendek kénytelenek voltak ismét az úrbéri operátummal foglalkozni és levenni a napirendről a jogügyi munkálatot.⁵⁷⁶

A jogügyi munkálat⁵⁷⁷ tárgyalásának részletes ismertetését elkerülve, csak azokat a részkérdéseket mutatom be, melyekben a csanádi követek is felszólaltak. Megállapítható,

⁵⁷⁴ KLÖM 1959: IV. 22.

⁵⁷⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: III. 409–542., IV. 22–28., V. 51–158., 169–172.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d. 1436/1835.; BALLAGI 1897: 338–346.; PAJKOSSY 2004: 32.

⁵⁷⁶ VÖLGYESI 2013a: 157.; VÖLGYESI 2016b: 162–163.

⁵⁷⁷ VÖLGYESI 2013a: 157.: Az országos bizottság által kidolgozott törvénytervezetben a következő részek szerepeltek: 1. Az úriszékekről. 2. A szabad királyi városok ítélőszékeiről. 3. A vármegyék ítélőszékeiről. 4. A kerületi táblákról. 5. A Királyi Tábláról. 6. A tárnokszékekről. 7. A horvátországi bírói és báni ítélőtábláról. 8. A hétszemélyes tábláról. 9. A szentszékekről. 10. A jászok és kunok, a hajdú és szepesi városok ítélőszékeiről. 11. A bírói parancsolatokról. 12. Az ügyészekről. 13. A törvényszünetekről. 14. A bírói taksákról. 15. A vásári

hogy ezekben a vitákban szintén kevésbé aktívan vettek részt. Náway László például támogatta az 1834. április 7-ei országos ülésen a somogyi követek indítványait: Olyan személyeket válasszanak bírónak, aki iránt közbizodalom van, és megfelelő a tudása. A felsőbb törvényszékek bírúit az országgyűlésen a király és a rendek egyetértésével nevezzék ki. A perlekedő felekhez közel legyen a bíróság. Az ítélőszékek ülései nyilvánosak legyenek. A bíróságok csak a törvények szerint ítéljenek. Bíró és perlekedő fél ne lehessen ugyanazon személy. Legyen megfelelő számú bíró az ítélelhozatalnál. Az országgyűlés folyamata alatt se szüneteljen az igazságszolgáltatás.⁵⁷⁸ A csanádi követek a későbbiekben is támogatták azt az indítványt, hogy a Királyi Kúria az országgyűlés alatt is ítélkezzen a polgári perekben.⁵⁷⁹

Vásárhelyi János támogatta a somogyi követ, Czindery László és a tolnai követ, Bezerédj István azon indítványait, hogy a városi bíróságok, valamint a magisztrátus tagjait az összes polgár válassza, emellett városi bírónak polgárokat is válasszanak. A szabad királyi városok bírósága kapcsán pártolták, hogy a tárnoki és a személynöki székek szűnjenek meg, a városok feljebbviteli perei a Királyi Táblára kerüljenek.⁵⁸⁰ A vármegyei bíróságokról pedig Vásárhelyi úgy vélekedett, hogy a bírók számát kilenc főben kell megállapítani, valamint az ítéleteket magyar nyelven hozzák ezentúl, és azok legyenek kötelező érvényűek.⁵⁸¹ Az úriszékek eltörlése a jogügyi munkálat tárgyalása során ismét szóba került, azt a többség újra elutasította, azonban annyit elértek, hogy az úriszéki perekben a földesúr tisztjei nem lehetnek az úriszék tagjai. Az 1834. május 21-ei ülésen Vásárhelyi ismét kijelentette, hogy utasításának megfelelően az úriszék eltörlését pártolja.⁵⁸² A csanádi követek e ponton is kijelentették, hogy

bíróságról. A kerületi javaslat a következőképpen tagolódott: 1. A perlekedési viszálykodások barátságos elintézéséről és az évre rendelő békeltetőkről. 2. Az úriszékekről. 3. A királyi városok ítélőszékeiről. 4. A Tengermellék kereskedési, Fiume városa, kerülete és szabad rév partja ítélőszékeiről. 5. A Tengermellék kereskedési, Buccari városa, kerülete és szabad rév partja, nem különben a vinodolai kormányzékü kerület ítélőszékeiről. 6. A vármegyei ítélőszékekről. 7. Turopolya (Túrmező) nemeseinek ítélőszékeiről. 8. Az egyházi adományosok törvényszékeiről. 9. A Jászkun Kerület, a Hajdú Kerület és a szepesi 16 városok ítélőszékeiről. 10. A tárnokszékről. 11. Dalmácia, Horvát- és Tórország báni ítélőtáblájáról. 12. A királyi ítélőtábláról. 13. A Hétszemélyes Tábláról. 14. A szóbeli perek bíróságairól. 15. A vásári bíróságokról. 16. A törvényhatóságok közt támadt határbeli és egyéb villongások bíróságairól. 17. A királyi kamarának igazgatói széke által gyakorlott bíróságának eltörléséről. 18. A szentszékekről. 19. A két vallástételt követelő evangélikusok egyházi bíróságairól. 20. A görög nem egyesült hitűek egyházi bíróságairól. 21. Az eddigi bíróságok által még el nem intézett perek a most megállapított ítélőszékekre tételnek által. 22. A bírói parancsolatok eltörléséről. 23. Az ügyvédekről. 24. A szünnapokról. 25. A bírói és egyéb taksákról. 26. A katonai véghelyekről. 27. A hűtlen tanácsosok megbüntetéséről.

⁵⁷⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VI. 244., 276. (166. országos ülés, 1834. április 7.)

⁵⁷⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: X. 232. (297. országos ülés, 1835. február 15.)

⁵⁸⁰ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VI. 371–372., 374. (169. országos ülés, 1834. április 10.), VII. 321. (184. országos ülés, 1834. április 28.), VII. 416–417. (188. országos ülés, 1834. május 2.); KLÖM 1949: III. 103.: Az 1834. április 28-án tartott kerületi ülésen a tárnoki szék eltörlésére szavazott: Arad, Bács, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Győr, Maramaros, Moson, Nógrád, Pest, Somogy, Szatmár, Tolna, Vas, Zemplén és Zólyom vármegye. A többség azonban fenntartani kívánta a tárnoki széket.

⁵⁸¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VII. 241. (181. országos ülés, 1834. április 24.)

⁵⁸² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VIII. 165–166. (198. országos ülés, 1834. május 21.)

az úriszék elnöke bárki lehessen, kivéve az alispánt, mivel neki van elég más feladata. Emellett támogatták, hogy a törvényszékek állandó bírái se lehessenek az úriszék tagjai. Pártolták továbbá Deák Ferenc azon indítványát, hogy a szegény nemest mentse fel a vármegyéje, ha nem tudna úriszéket tartani. S hogy a jobbágy igazságszolgáltatása ne szenvedjen kárt, a vármegye közgyűlése nevezzen ki olyan személyeket, akik a bírói ítéletet ingyen kiszolgáltatják.⁵⁸³

Vásárhelyi János közölte a csanádi rendek azon akaratát is, hogy vagyoni tekintet nélkül akármelyik nemes lehessen bíró, mivel a bírói kvalitás nem vagyonban, hanem a tudásban és a lelki tulajdonságokban mutatkozik meg. Kifejtette, hogy a bírókat a főispán befolyása nélkül válasszák meg.⁵⁸⁴ Emellett támogatta a békési követ, Novák Antal azon indítványát, hogy a nemtelenek is lehessenek bírók. Ezt a kijelentését később is megismételte.⁵⁸⁵ Felvetette továbbá, hogy a fennálló Királyi Tábla mellé hozzanak létre még két Királyi Táblát, amelyek a büntető pereket vizsgálják ki, a feljebbvitel pedig a Hétszemélyes Táblára kerülne.⁵⁸⁶ A házassági perekre nézve úgy vélekedtek a csanádi követek, hogy azok maradjanak világi ítélszékek előtt.⁵⁸⁷ Návay támogatta a somogyi követ, Somssich Miklós azon indítványát, hogy az 1507:7. törvénycikket bővebben fejtsék ki és iktassák újra törvénybe. Ez a törvénycikk arról határozott, hogy a király hűtlen és rossz tanácsadóit büntessék meg és az országgyűlésen jelentsék fel őket. Azt szerették volna elérni, hogy világosan mondják ki, hogy az országgyűlés ítélkezzen az ilyen rossz tanácsadók felett. Az 1834. május 26-ai országos ülésen befoglalták a törvényjavaslatba, hogy a hűtlen királyi tanácsosok felett az országgyűlés ítélkezzen. (Ez csírájában a kormány felelősségének az elvét tartalmazta.)⁵⁸⁸

Völgyesi Orsolya úgy értékelte a törvényszékek rendezéséről szóló vitát, hogy nemcsak jogi kérdések szabályozása volt napirenden, hanem a széttagolt társadalmi csoportok egységesülésének fontos javaslatai is felmerültek a formálódó liberális ellenzék körében. Az úriszék és bírói parancsolatok eltörléséről, a bírói függetlenség megvalósításáról, a semmítőszék felállításáról, a hűtlen királyi tanácsosok megbüntetéséről, a jogszolgáltatás

⁵⁸³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VI. 316., 339–340., 349. (168. országos ülés, 1834. április 9.)

⁵⁸⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 45. jkv. 1108/1834.: A Csanád vármegyei rendek 1834. július 12-én utasításba adták, hogy a birtoktalan nemeseket is mindenféle hivatalokra lehessen alkalmazni.

⁵⁸⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VII. 199–200., 216–217. (180. országos ülés, 1834. április 23.), VII. 385. (186. országos ülés, 1834. április 30.)

⁵⁸⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VII. 365. (186. országos ülés, 1834. április 30.)

⁵⁸⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VIII. 131. (195. országos ülés, 1834. május 15.)

⁵⁸⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: VIII. 146–147., 155–157. (196. országos ülés, 1834. május 16.); KÖLCSEY 2011: 662.

egyszerűsítéséről és egységesítéséről szóló javaslatok jelentősek voltak, azoknak a későbbi országgyűlési vitákban is fontos szerep jutott.⁵⁸⁹

A polgári törvénykezésről szóló javaslatokat a kerületi ülésen még megvitatták, azonban már nem kerül sor azoknak országos üléseken történő megtárgyalására, mivel idő közben a király válasza megérkezett az úrbéri munkálat kapcsán. Ebben a törvénytervezetben került volna megvitatásra az ősiség kérdése, a nem nemesek birtokbírhatása ismételten, a királyi fiscus örökösödése és az egyházi tized.⁵⁹⁰

A csanádi követek az 1834. június 4-ei kerületi ülésen pártolták, hogy a nemtelenek is bírassanak birtokot, ezt azonban csak 17 megye, a Hajdú Kerület és a Jászkun Kerület támogatta.⁵⁹¹ A június 28-ai kerületi ülésen, amelyen az ősi ingó és ingatlan javak végrendelkezéséről vitáztak, arra szavaztak a csanádi követek, hogy szabadon lehessen végrendelkezni ezekről.⁵⁹² Az 1834. július 15-ei kerületi ülésen pedig arról szavaztak, hogy a majorátusokat és a seniorátusokat töröljék el, ezt 25 megye (köztük Csanád vármegye is), a Hajdú Kerület és a Jászkun Kerület támogatta.⁵⁹³ A királyi fiscus örökösödése ellen és a végrendelkezés szabadsága mellett szavaztak a csanádi követek, azonban kisebbségben maradtak, mivel azt csak 10 megye támogatta.⁵⁹⁴ Az 1834. augusztus 21-én tartott kerületi ülésen a tized eltörlése is szóba került, amit azonban csak 16 megye pártolt, köztük Csanád vármegye.⁵⁹⁵ Az augusztus 22-ei kerületi ülésen viszont elvben elfogadták, hogy a tized megváltását törvényben mondják ki.⁵⁹⁶ Az augusztus 23-án tartott kerületi ülésen Návay felszólította a papi rendet, hogy mondjanak le a tizedről, mivel annak eredeti rendeltetése már

⁵⁸⁹ VÖLGYESI 2013a: 155–168.

⁵⁹⁰ VÖLGYESI 2016b: 162–182.

⁵⁹¹ KLÖM 1949: III. 218–219.: A nem nemesek birtokbírhatását támogatta: Baranya, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Hont, Krassó, Nógrád, Somogy, Temes, Tolna, Torna, Trencsén, Ung, Zala, Zemplén vármegye, a Hajdú Kerület és a Jászkun Kerület.

⁵⁹² KLÖM 1949: III. 284.: Az ingatlan ősi javakról szóló szabad végrendelkezést csak Csanád, Somogy, Szatmár, Temes, Tolna, Zala vármegye támogatta. Az ősi ingó javakról szóló szabad végrendelkezést az itt felsorolt vármegyéken kívül Bács, Baranya, Komárom, Trencsén, Ung, Verőce vármegye támogatta, valamint a Hajdú Kerület és a Jászkun Kerület.

⁵⁹³ KLÖM 1949: III. 330–331.: Az 1834. július 15-én tartott kerületi ülésen arról is szavaztak, hogy a majorátusokat és seniorátusokat el kell-e törölni. A többség, 20 vármegye és a két kerület az eltörlésre szavazott: Árva, Bars, Békés, Borsod, Csanád, Győr, Máramaros, Nógrád, Pest, Somogy, Sopron, Szatmár, Temes, Tolna, Torna, Trencsén, Ung, Vas, Zala és Zólyom vármegye, valamint a Jászkun és Hajdú Kerület. A megtartásra szavazott: Abauj, Arad, Bereg, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Heves, Hont, Krassó, Liptó, Moson, Nyitra, Pozsony, Szabolcs, Szepes, Szerém, Torontál, Turóc, Ugocsa, Zemplén vármegye és Horvátország. Később Bács, Bihar, Komárom, Pozsega, Verőce is az eltörlésre szavazott.

⁵⁹⁴ KLÖM 1949: III.: 373.: A királyi fiscus örökösödése ellen és a végrendelkezés szabadsága mellett szavazott: Csanád, Győr, Nógrád, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna Ung és Zala vármegye.

⁵⁹⁵ KLÖM 1949: III. 454.; KÖLCSEY 2002:104–105.: A papi tized eltörlésére szavazott (16 vármegye): Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Krassó, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén és Ugocsa vármegye, valamint a Hajdú és a Jászkun Kerület. 32 vármegye a tized megtartását támogatta.

⁵⁹⁶ SÖRÖS 1915: 105.; KÖLCSEY 2002: 105–106.

megszűnt, és leginkább haszonbérlek szedik be.⁵⁹⁷ Arról nincsenek információim, hogy a csanádi követek hogyan érveltek ezekben a kérdésekben, mivel az *Országgyűlési Tudósításokban* csak a szavazások eredményei olvashatók.

Völgyesi úgy értékelte a polgári törvénykezéstről szóló vitát, hogy ez jelentős feladat volt, mivel az itt tárgyalt kérdések összefüggésben álltak a tulajdonnal való szabad rendelkezéssel, az ősiséggel és valamilyen szinten a nemesi alkotmánnyal is.⁵⁹⁸ Homoki-Nagy Mária is méltatta a munkálatok jelentőségét. Kifejtette, hogy a tulajdonviszonyokat három dolog szabályozta: az ősiség, a királyi adományrendszer, illetve az úrbéri viszonyok. Kötöttségektől mentes szabad tulajdonlás nem létezett, s a törvénytervezet jelentősége éppen abban állt, hogy a rendek kísérletet tettek egy kötöttségektől mentes tulajdonjog kialakítására.⁵⁹⁹

A szőlőszabadság sérelme

Láttuk, az úrbéri munkálat kapcsán az örökváltság, úriszék korlátozása, a jobbágyok birtokbírhatása ügyében számos vármegyében megváltoztatták az utasításokat. Nem volt ez másképp Szatmár vármegyében sem, ahol az 1834. november 10-én tartott közgyűlésen utasították el a fentebb említett ügyeket. Ennek kapcsán Kölcsey Ferenc szatmári követ és Wesselényi Miklós is odautazott, hogy visszavonassák ezeket az új pótutasításokat. Wesselényi a Szatmár vármegyei gyűlésen 1834. december 9-én elmondott beszédében a kormányzatot bírálta, amiért a jobbágyság el van nyomva, és nem tudnak a helyzetükön javítani.⁶⁰⁰ A nép „zsírját szívja” a kormányzat, de nem tesz semmit a jobbágyságért – vélekedett Wesselényi. Mivel Kölcsey sem tudott hatni a közgyűlésre, Szatmár vármegyében megbuktak ezek az ügyek, ennek hatására Kölcsey lemondott követi tisztségéről.⁶⁰¹ Wesselényi ekkor már „szálka” volt a kormányzat szemében. Ezt fokozta az erdélyi helyzet, hiszen I. Ferenc ott is országgyűlést hívott össze 1834. május 26-án, amelyet 1835. február 6-án rekesztett be. Wesselényi Pozsonyból Kolozsvárra sietett, vásárolt egy könyomatos sajtót, amelyen az erdélyi országgyűlési naplókat kívánta kinyomtatni, hogy a közvéleményt tájékoztassa a legfontosabb eseményekről. Az első példányokat 1835. január 29-én bemutatta, azonban a katonaság lefoglalta a sajtót. A bécsi udvar elég indokot látott arra, hogy

⁵⁹⁷ KLÖM 1949: III. 440–441.

⁵⁹⁸ VÖLGYESI 2016b: 163.

⁵⁹⁹ HOMOKI-NAGY 1998: 430., 437.

⁶⁰⁰ TRÓCSÁNYI 1965: 272–273.

⁶⁰¹ PAJKOSSY 1996: 1191–1209.; PAJKOSSY 2001: 458–464.

Wesselényit felségsértési perbe fogják a Szatmár vármegyei közgyűlésen elmondott beszédéért és az erdélyi országgyűlésen a naplók engedély nélkül történt kinyomtatásáért.⁶⁰²

A hűtlenségi per ellen több követ is felszólalt, köztük Balogh János barsi követ, aki az 1835. június 22-én tartott országos ülésen egyetértett Wesselényinek a szatmári vármegyei közgyűlésen elmondott beszédével. „Ezen elvből indulva szabadon nyilatkoztatja, hogy B. Vesselényinek Szathmár Vármegye köz Gyűlésében az urbér V-ik Törv. Cz. 2-dik szakasza érdemében tartott beszédjét, mellynek foglalatja úgyis mindenkinél a Ts. KK. és RR. közül tudva van, nem csak nem kárhoztatja, de azt helyben hagyja, és talán nem is véttene, ha azt magaévá tenné.”⁶⁰³ Somssich személynök nemtetszését fejezte ki Balogh felszólalása miatt, ráadásul azzal fenyegette, hogy őt is perbe fogják, ami hamarosan meg is történt.⁶⁰⁴ Az 1835. július 1-jei kerületi ülésen szavazásra került, hogy felírásban vagy nádori közbenjárás útján kérjék-e a Balogh János elleni per megszüntetését. A többség (köztük a csanádi követek is) a felírás mellett döntött, mondván, a nádori közbenjárás esetlegesen kegyelemkérésnek minősülhetne, s veszélyeztethetné a szólásszabadságot.⁶⁰⁵ A csanádi követek az 1835. július 3-án kelt beszámoló levelükben is kifejtették azon véleményüket, hogy a vármegyei közgyűléseken és országgyűléseken elkövetett vétségekre (kivéve a felségsértési pert) más törvények vonatkoznak. Hűtlenséget szólással nem lehet elkövetni, csak tettel. Azzal, hogy pert indítottak Balogh és Wesselényi ellen, a mentelmi jogot (*salvus conductus*) sértették meg. A nádor közbenjárását kell kérni, ha a felírás nem ér célt, és a főrendek azt nem támogatják.⁶⁰⁶ A Csanád vármegyei rendek már 1835. június 24-én, majd július 16-án is olyan pótutasítást fogalmaztak meg a követek számára, hogy a nádori közbenjárást támogassák, mivel azt sikeresebbnek és gyorsabbnak tartják.⁶⁰⁷ Az 1835. június 24-én megfogalmazott követutasítás azonban valószínűleg nem érkezett meg Pozsonyba július 1-jére, ezért pártolták akkor még a csanádi követek a felírást. Az 1835. július 9-én tartott kerületi ülésen a többség megmaradt a

⁶⁰² HORVÁTH 1886: I. 454.; HÖKE 1886b: 179–180.; FERENCZI 1904: I. 147.; GERGELY 1980: 737–739., 756–757.: Az erdélyi országgyűlésen a királyi proposíciók a kormányzások tisztviselőinek a megválasztását, valamint az úrbéri ügy tárgyalását írták elő. Az erdélyi rendek azonban a sérelmek orvoslását kívánták megvitatni. TRÓCSÁNYI 1965: 226., 271–273. 282–285.; TRÓCSÁNYI 1970: 138–146.

⁶⁰³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: X. 463–464. (318. országos ülés, 1835. június 22.)

⁶⁰⁴ FERENCZI 1904: I. 152–153.

⁶⁰⁵ FERENCZI 1904: I. 154.; KLÖM 1959: IV. 547.: A felírással szavaztak az Abaúj, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Komárom, Nógrád, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegyei követek és a Hajdú Kerület. A nádori közbenjárásra szavazott 20 megye, Horvátország és a Jászkun Kerület. Nem szavazott Bereg. Nem voltak jelen a Bács és Hont vármegyei követek, az egyházi rend és a Túrmezei Kerület.

⁶⁰⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d. 1136/1835.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 154. d. 1298/1835, 155. d. 1435/1835.

⁶⁰⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 153. d. 766/1835.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 46. jkv. 1136/1835.

felírás mellett. A csanádi követek ekkor már a nádor közbenjárását pártolták.⁶⁰⁸ A kormányzat közben mindent megtett azért, hogy Baloghot Bars vármegye visszahívja a követi tisztségéből. Gróf Keglevich János barsi főispán a nemesség egy részét megvesztegetve akart célt érni, azonban az 1835. július 25-én tartott közgyűlésen a nemesség nagy része továbbra is kiállt Balogh mellett. A bécsi udvar ezután jobbnak látta a Balogh elleni pert megszüntetni.⁶⁰⁹

Wesselényi ügyében a meddő viták miatt (a felsőtábla nem támogatta a felírást) végül József nádorhoz fordultak a rendek, de a főherceg nem vállalta a közbenjárást. Deák Ferenc is úgy érvelt a viták során, hogy a király és a kormányzat elválasztható, nem ugyanaz a kettő, a kormányzatot lehet bírálni.⁶¹⁰ A csanádi követ, Tarnay Mihály támogatta a tolnai követ Jeszenszky János azon álláspontját, hogy törvényes bírói ítélet nélkül senkit se lehessen elfogni. A felségsértési perben a Királyi Kúria, a többi büntető ügyekben az illetékes megyei bíróság ítélkezzen.⁶¹¹ A Wesselényi Miklós elleni per 1835. május 5-én indult meg a Királyi Táblán, az ítélethozatalra pedig 1839. február 8-án került sor. A testület háromévi börtönre ítélte Wesselényit, azonban a súlyos szembaja miatt az uralkodó engedélyezte számára, hogy a csehországi Gräfenbergben gyógykezeltesse magát. A szólásszabadság ügyében tizenhét üzenetváltás történt a két tábla között, de nem született megállapodás.⁶¹² Majd az 1839/40. évi országgyűlésen ismét éles vitákat fog kiváltani ez az ügy.⁶¹³

Az V. Ferdinánd címzése körüli viták

Ez volt az utolsó országgyűlésen, melyen I. Ferenc részt vett, ugyanis 1835. március 2-án bekövetkezett halálával legidősebb fia, Ferdinánd főherceg foglalta el a trónt. (Ferdinánd azonban alkalmatlan volt az uralkodásra, így helyette az Államtanács irányított, amelynek Metternich, Franz Anton von Kolowrat-Liebsteinsky gróf, Ferenc Károly főherceg és Lajos főherceg volt a tagja.) I. Ferenc negyvenhárom évnyi uralkodás után hunyt el, az erről szóló királyi leiratot március 4-én hirdették ki a rendeknek elegyes ülésen.⁶¹⁴ Ballagi Géza úgy látta,

⁶⁰⁸ KLÖM 1959: IV. 573.: A felírára szavazott a többség: Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csongrád, Heves, Hont, Komárom, Liptó, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ung, Vas, Zala, Zemplén és Zólyom vármegye, valamint a Hajdú Kerület. 21 megye (köztük Csanád vármegye), Horvátország, az egyházi rend és a Jászkun Kerület a közbenjárásra szavazott. Abaúj, Bács, Bereg, Veszprém vármegye nem szavazott, a Nógrád vármegyei követek nem voltak jelen.

⁶⁰⁹ BALLAGI 1897: 379–382.

⁶¹⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 154. d. 1299/1835.; CSORBA–VELKEY 1998: 125.

⁶¹¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XIII. 290–292. (412. országos ülés, 1836. január 16.)

⁶¹² BALLAGI 1897: 382.; PAJKOSSY 2004: 27–28.

⁶¹³ FERENCI 1904: I. 148.; TRÓCSÁNYI 1965: 317–425.; TRÓCSÁNYI 1970: 153–205.; TAKÁTS 1980a: 5–53. TRÓCSÁNYI 1986

⁶¹⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 153. d. 585–586/1835.; JELENKOR 1835. március 4–7., 18. sz.: 138., 19. sz.: 145–147. (Magyar és Erdélyország, Magyarország); PREBBURGER 1835. március 3–6., No. 17.: 209., No. 18.:

hogy ez csak külsőleg érintette meg a magyar rendeket, de a gyásznak „mélyebbre ereszkedő gyökerei” nem voltak, egyúttal reményt is jelentett ez számukra a változtatásra, reformokra.⁶¹⁵ Az országgyűlési jegyzőkönyv a következő sorokat jegyezte fel I. Ferenc halálhírének kihirdetése után: „Enyhülni látszék a köz fájdalom érzése ezen Kegy. Királyi levél vigasztaló lelkes tartalma által, mintegy nyugtató biztos reményt nyújtva a kétesnek tetszhető jövőre nézve, annyira derülének a jelenlévők busongva aggodó elméik, hogy szorongó elfogadottságuk mellett is hangos éljen! – kiáltásra fakadnának.”⁶¹⁶ Horváth Mihály éppen ellenkezőleg úgy vélekedett, hogy továbbra is reménytelen volt a helyzet a változás szempontjából: „E reménytelenség éppen onnan eredt, hogy az új uralkodó alatt semmi sem változott; a kormány rendszere, személyzete, politikája, minden a régi maradt.”⁶¹⁷ A birodalmi politikai irányítás kutatói, Heinrich Srbik, Viktor Bibl is a folyamatosságot hangsúlyozta. A bécsi udvarban az volt a kívánság, hogy az elhunyt király életművén ne változtassanak.⁶¹⁸ Metternich kancellár legutóbbi monográfusa, Wolfram Siemann is kiemelte, hogy I. Ferenc parancsba adta: „...kormányozzanak, de ne változtassanak semmit”.⁶¹⁹

Nagy elégedetlenséget váltott ki az alsótáblai követek között, amikor a trónörökös, Ferdinánd főherceg trónra lépése után az első országgyűléshez intézett hivatalos leveleiben az I. Ferdinánd címzést használta. Ferdinánd ugyanis osztrák császárként az első, de magyar királyként már az ötödik volt.⁶²⁰ Amikor Ferdinándot 1830-ban megkoronázták, ötödikként köszöntötték őt a rendek, nem is gondolva arra, hogy később még ez kérdéses lehet.⁶²¹ A rendek sérelmezték, hogy az I. Ferdinánd név használatával az ország függetlenségét megsérti, különösen az 1791:10. törvénycikket, amely kimondta, hogy Magyarország a Habsburg Birodalmon belül önálló ország, saját törvényei szerint kormányzandó.⁶²² Wirkner Lajos is megemlékezett a rendek nagy elégedetlenségéről és nyugtalanságukról: „Az ebbeli aggodalmak oly nagyok voltak, hogy a rendeket még azon határozott nyilatkozat sem birta

221. (Preßburg); TUDÓSÍTÁSOK 1835. március 4–7. 19. sz.: 146., 20. sz.: 153. (Magyar- és Erdélyország); KLÖM 1959: IV. 235.

⁶¹⁵ BALLAGI 1897: 365–366.

⁶¹⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: X. 252–253. (300. elegendő országos ülés, 1835. március 4.)

⁶¹⁷ HORVÁTH 1886: II. 4.

⁶¹⁸ SRBIK 1925: 555–556.; BIBL 1936: 320.

⁶¹⁹ SIEMANN 2019: 692–693.

⁶²⁰ I. Ferdinánd 1526–1564, II. Ferdinánd 1619–1637, III. Ferdinánd 1637–1657, IV. Ferdinánd 1646–1654 között uralkodott. IV. Ferdinándot még apja életében megkoronázták, de húszéves korában, himlőben elhunyt.

⁶²¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1830: I. 179–180.

⁶²² HORVÁTH 1886: II. 6–7.; CSORBA–VELKEY 1998: 125.; MELKOVICS 2013: 152.

megnyugtatni, hogy ezen címzés a királyságnak függetlenségét, annak jogait és szabadságait érintetlenül hagyja, azok ezentúl is teljes kiterjedésükben fönmaradnak.”⁶²³

A csanádi követek is pártolták, hogy az új uralkodó az V. Ferdinánd elnevezést használja. 1835. április 12-én a vármegyének készített jelentésükben kifejtették, hogy kérni kell Ferdinándtól, hogy a pecséteken, pénzeken, zászlókon, címereken, minden polgári és katonai hivatalokban az V. Ferdinánd címzést használja. Az 1791:10. törvénycikk értelmében az ország birodalmon belüli függetlenségét fenn kell tartani. Eddig négy koronázott Ferdinánd volt Magyarországon, a mostani uralkodónak ezt a sort kell követnie. Hivatkoztak arra is, hogy 1830-ban, amikor kiadta a koronázási diplomáját az uralkodó, azt V. Ferdinándként tette.⁶²⁴ A Csanád vármegyei rendek többször is (1835. június 22-én, szeptember 22-én, december 29-én) utasításba adták a követeknek, hogy csak az V. Ferdinánd címzés elfogadható.⁶²⁵

Az 1835. május 30-ai országos ülésen Vásárhelyi János, mint a kerületi ülések akkori elnöke kinyilatkoztatta a rendek kerületi határozatát, miszerint a következő legyen a címzés: „Ferdinánd mint Austriai Császári 1-ső, mint magyar Ország Királyi V-nek mutattasson bé.”⁶²⁶ A főrendek viszont arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a királyi koronázási esküvel biztosítja az ország birodalmon belüli függetlenségét, a király címzése ezt nem befolyásolja. Az alsótáblán a személynök próbálta meggyőzni a rendeket arról, hogy álljanak el az V. Ferdinánd címzés követelésétől, de a vármegyék többsége állhatatosan kitartott (a pontos szavazati arány nem ismert). A két tábla között ezután hét üzenetváltás történt, mivel nem tudtak megegyezni, a Ferdinánd névnapjára készítendő üdvözlő felírás emiatt elmaradt.⁶²⁷

Mivel a tárgyalások mentetét és az elkészült feliratokat nem akarták megakasztani, felmerült, hogy a feliratokhoz csatolt borítékon miként szerepeljen Ferdinánd király címzése. Az alábbi javaslatok merültek fel: Ferdinánd neve elől hagyják el a számozást, Ferdinánd neve egyáltalán ne is szerepeljen a borítékokon és az iratokon; József nádor személyesen vigye el a feliratokat a királynak boríték nélkül, ha ez siker nélkül marad, akkor egy küldöttség vigye el. 1835. július 16-án a Csanád vármegyei rendek határozata úgy szól, hogy

⁶²³ WIRKNER 1880: 90.

⁶²⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 153. d. 640/1835.

⁶²⁵ MNL CSCSVL, Makó, IV. A. 3. a. 1437/1835.; MNL CSCSVL, Makó, IV. A. 3. b. 153. d. 766/1835., 157. d. 2195/1835.

⁶²⁶ BALLAGI 1897: 373.: Ballagi tévesen állítja, hogy Tarnay Mihály az 1835. május 10-én tartott országos ülésen hirdette ki ezt. Tarnay ekkor még nem volt követ, továbbá 1835. május 30-án tartottak országos ülést erről a kérdésről. RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: X. 399. (312. országos ülés, 1835. május 30.)

⁶²⁷ FERENCZI 1904: I. 138–139.

Ferdinánd neve és a számozás se szerepeljen a borítékon.⁶²⁸ Maga Ferdinánd is megelégtelte a huzavonát, ezért az 1835. augusztus 14-én kihirdetett leiratában azt kérte a rendektől, hogy mindenféle boríték és címzés nélkül személyesen József nádor vigye el neki azokat a feliratokat, amikben a két tábla megegyezett. Kijelentette, hogy megtartja a haza alkotmányát, de I. Ferdinándnak címezteti magát. A vármegyék többsége azonban állhatatosan ragaszkodott az V. Ferdinánd címzéshez, augusztus 19-én feliratot intéztek e kérdésben a királyhoz.⁶²⁹ 1835. augusztus 31-én keletkezett leiratában (amit szeptember 3-án hirdettek ki) ennek ellenére az uralkodó továbbra is az I. Ferdinánd címzést használta, ami újra elégedetlenséget váltott ki.⁶³⁰ Számos követ közjogi érveket sorakoztatott fel az ország függetlenségének hangsúlyozása érdekében, az újabb feliratot szeptember 21-én küldték fel.⁶³¹ Végül Ferdinánd és a bécsi udvar is belátta, hogy patthelyzet alakult ki, ezért engedni kényszerültek. Az 1836. március 28-án kelt és március 30-án kihirdetett királyi leiratban (amiben május 2-ra kihirdette az országgyűlés bezárását) már az „I. Ferdinánd ausztriai császár, ezen a néven V. Ferdinánd Magyarország királya” címzés szerepelt.⁶³² Az országgyűlési jegyzőkönyv tanúsága szerint a rendek hosszantartó éljenzésben törtek ki: „...a’ mint az Itélő Mester annak czimjét eképpen kezdette volna olvasni: «Ferdinandus 1-us Divina favente clementia Austriae Imperator et Rex Hungariae hujus nominis V-tus» a Rendeknek harsogó számtalan éljen kiáltásaik által további olvasásban akadályoztatván azzal felhagyott, még a Rendeknek zajló örömeik kevésé letsillapodván”.⁶³³

Egyéb ügyek az országgyűlésen

A Pest és Buda között felállítandó híd ügye már régóta foglalkoztatta a rendeket. Széchenyi István 1832. február 10-én megalakította a Hídegyletet, a hidat részvénytársasággal kívánták felépíttetni. Az 1833. július 8-án tartott országos ülésen Széchenyi kérte a főrendeket, hogy járuljanak hozzá egy országos bizottság felállításához, amely a híd építésének ügyét előkészíti. Arról is határoztak, hogy az elkészült hídon nemes és nem nemes is fizessen majd

⁶²⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 46. jkv. 1137/1835.

⁶²⁹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: V. 26–27., 159–161.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 1. d. 1137/1835.; FERENCZI, 1904: I. 139.

⁶³⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: V. 175–176.

⁶³¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36: V. 247–250.

⁶³² JELENKOR 1836. április 6., 28. sz.: 109. (Magyarország); PREBBURGER 1836. április 1., No. 26.: 243–244. (Ungarn); TUDÓSÍTÁSOK 1836. április 6., 28. sz.: 217. (Magyarország és Erdély); HÓKE 1886b: 184–185.; BALLAGI 1897: 373–376.; FERENCZI 1904: I. 140–141.; KLÖM 1961: V. 598.; GERGELY 1980: 744–745.; CSAPÓ 1989: 91.; ERDMANN 1989: 93–95.; PAJKOSSY 2004: 26–27.

⁶³³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XIV. 155–156.

vámot.⁶³⁴ Az 1835. január 13-ai kerületi ülésen 34 megye, köztük Csanád vármegye is támogatta ezt.⁶³⁵ A január 20-ai ülésen az alsótábla kialakította a híd építésére vonatkozó alapelveket (részvénytársaság építse, mindenki fizessen hídvámot, az országgyűlés állapítsa meg a tarifát). A híd megtervezésére William Tierney Clarkot kérték fel, a kivitelezés irányítója pedig Adam Clark lett.⁶³⁶ A csanádi követek az 1835. február 12-én kelt levelükben jelentették, hogy végül az országos ülésen 35 vármegye 17 vármegyével szemben elfogadta, hogy mindenki, aki a hídon áthalad, fizessen vámbért.⁶³⁷

Az országgyűlésen arról is határoztak, hogy a nemesség fedezze a diéta költségeit. Az 1833. január 17-én tartott közgyűlésen a Csanád vármegyei rendek olyan pótutasítást fogalmaztak meg, hogy az országgyűlési követek napi bérét teljes egészében a nemesség fizesse, ha létrehoznak egy országos pénztárat. Később pontosították a pótutasítást: kizárólag akkor fizesse a nemesség teljes egészében a követek napi bérét, ha sor kerül ennek az országos pénztárnak a felállítására. Ezt azonban a megyék többsége elutasította. A csanádi rendek így úgy rendelkeztek, hogy a követek napi bérét fele-fele részben a nemesség és az adózó nép fizesse, de csak a mostani országgyűlésen. A napi bérek kérdése kapcsán akkor küldtek volna újabb pótutasításokat, ha a közpolitikai rendszeres munkát tárgyalás alá veszik.⁶³⁸ Az országgyűlési jegyzőkönyv szerint az 1833. május 11-én tartott országos ülésen a csanádi követek ahhoz a javaslatához csatlakoztak, hogy most és a jövőbeli országgyűléseken is a nemesség fizesse a követek költségeit. Később azonban azt a helyesbítést tették, hogy pontatlan a jegyzőkönyv, mivel a Csanád vármegyei rendek azt kívánják, hogy a nemesség és az adózó nép által fele-fele arányban kerüljön kifizetésre az országgyűlési követek napi bére.⁶³⁹

A hadiadó megajánlása kapcsán a Csanád vármegyei rendek 1834. július 12-én utasításba adták, hogy az adózó nép terheinek csökkentése érdekében kevesebb hadiadót ajánljanak meg, ha a többség ezt elutasítja, akkor az előző két országgyűlésen megajánlott adó

⁶³⁴ OPLATKA 2010: 220–227.

⁶³⁵ KLÖM 1959: III. 116.; KÖLCSEY 2002:157–158.: Nem voltak jelen az Árva, Hont és Ung vármegyei követek. Szavazatukat felfüggesztették a Sopron és Szabolcs vármegyei követek, valamint Horvátország követe. A fizetés ellen szavaztak az Abaúj, Bereg, Esztergom, Gömör, Moson, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Sáros és Turóc vármegyei követek. A fizetésre szavaztak az Arad, Bács, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Fejér, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Pest, Pozsega, Somogy, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegyei követek, az egyházi rend és a Hajdú Kerület. A Jászkun Kerület nem szavazott.

⁶³⁶ BALLAGI 1897: 361–365.

⁶³⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 153. d. 578/1835.; HORVÁTH 1886: II. 17.

⁶³⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 44. jkv. 68/1833., 803/1833.

⁶³⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: I. 420. (44. országos ülés, 1833. május 11.), 469. (52. országos ülés, 1833. május 31.)

mennyiségét fogadják el.⁶⁴⁰ Ennek megfelelően Tarnay Mihály az országgyűlési tanácskozások során kijelentette, a megyei rendek csökkenteni akarnak az adózó nép terhein, ezért 3,8 millió forint hadiadót, valamint 75 ezer forint hadfogatási adót ajánlanak meg. A kolerajárvány és a marha dögvész miatt sok ember meghalt, sokan vagyonuk egy részét elvesztették, ezért könnyíteni kell a vállukat nyomó terheken.⁶⁴¹ A csanádi követek az 1836. március 11-én kelt levelükben beszámoltak arról, hogy azért ajánlottak meg kevesebb adót, mivel a jobbágytelken lakó nemességet is adó alá vonta a tábla, akik korábban sohasem adóztak.⁶⁴² Úgy határozott az alsótábla, hogy az adót 1836. november 1-jétől 1839. november 1-jéig ajánlják meg.⁶⁴³ Végül az 1836. március 21-ei kerületi ülésen arról döntöttek, hogy az előző két országgyűlésen megajánlott hadiadó mennyiségét (4 395 244 forint és 38,5 krajcár) most is elfogadják, ezt a határozatot a március 24-én tartott országos ülésen megerősítették, amit a király is elfogadott március 27-ei leiratában. A csanádi követek arra szavaztak, hogy csökkentsék az adó mennyiségét, de kisebbségben maradtak.⁶⁴⁴

Az országgyűlés eredményei

Az országgyűlés bezárására 1836. május 2-án került sor, a diéta három és féléves időtartama alatt 470 országos ülést tartottak, s V. Ferdinánd 49 törvényt szentesített. Törvényt alkottak a magyar nyelvről,⁶⁴⁵ az úrbéri ügyekről, a jogügyi munkálat bizonyos részeiről. Törvénybe foglalták a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonását. Törvény született továbbá a Partium visszacsatolásáról, a Pest és Buda közötti hídról, a Nemzeti Múzeumról, a Nemzeti Színházról és a Ludovika Katonai Akadémiáról is. Törvényben jelölték ki azokat a fontosabb útvonalakat

⁶⁴⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 45. jkv. 1107/1834. 37. p.

⁶⁴¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1832/36: XIV. 125–126. (444. országos ülés, 1835. március 24.)

⁶⁴² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 159. d. 989a/1836., 989d/836.

⁶⁴³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 30. 2. d. 431/1836.; KLÖM 1961: V. 520–521.: Abaúj, Árva, Bars, Békés, Bereg, Borsod, Csanád első követe, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Nógrád, Pest, Pozsony, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Ung és Zala vármegye, így 26 vármegye 22 vármegye ellenében 1836. november 1-jétől 1839. november 1-jéig ajánlotta meg a hadiadót.

⁶⁴⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 159. d. 989e/1836.; JELENKOR 1836. április 6., 28. sz.: 109. (Magyarország); PREBBURGER 1836. április 1., No. 26.: 243–244. (Ungarn); TUDÓSÍTÁSOK 1836. április 6., 28. sz.: 217–218. (Magyarország és Erdély); FERENCZI 1904: I. 175–177.; KLÖM, 1961: V. 576.: Az első felírásban tett 3.8 millió forint növelése ellen szavazott Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Győr, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Torna, Ugocsa, Ung, Vas, Zala, Zemplén vármegye (18 vármegye) és a Hajdú Kerület. Az 1830. évi országgyűlésen megajánlott adó mennyiségét most is megajánlották az Abaúj, Árva, Bács, Bereg, Esztergom, Fejér, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szepes, Szerém, Temes, Torontál, Trencsén, Turóc és Veszprém vármegyei követek (25 vármegye), valamint az egyházi rend és a Hajdú Kerület. ERDMANN 1989: 105–106.; PAJKOSSY 2004: 35–36.

⁶⁴⁵ 1000 ÉV: (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=83600003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1836> letöltés: 2023. 10. 28.)

Az 1836:3. törvénycikk a magyar nyelvről rendelkezett, kimondta, hogy kétség esetén a magyar nyelvű törvényszöveget kell hitelesnek tekinteni. A Királyi Táblán ezentúl magyarul is lehet pereket folytatni. Ahol az istentiszteleteket magyarul tartják, ott az anyakönyveket is magyarul vezessék.

(vasutak, utak, hidak, csatornák), amiket elsődlegesen meg kívántak építeni. Emellett szabályozta az erre vonatkozó törvénycikk, hogy az ezeket építő magánvállalatokra milyen jogok és kötelességek vonatkoznak.

A Zala vármegyei követek (Deák Ferenc és Hertelendy Károly) a végjelentésükben az úrbéri munkálatot minősítették az országgyűlés „legsúlyosabb” feladatának. Megjegyezték, hogy ezzel a hét törvénycikkkel még nincs befejezve az úrbéri munka, a jövő törvényhozásaira is maradt még teendő az adózó nép sorsának könnyítése kapcsán.⁶⁴⁶

A Borsod vármegyei követek (Bük Zsigmond és Palóczy László) a végjelentésükben megjegyezték, hogy a szólásszabadság a „Nemzet legszentebb és legfőbb kincsei”. Az országgyűlési tanácskozásokról és eredményekről a következőként nyilatkoztak: „Tanult, tanított, épített, magokat hintett el az utóbbi Diaeta, a’ jövő kor boldogságára, ’s maga az épület tetejének fel tételét, és az aratást meg nem érhetvén – utódjaink gyönyörködjenek! vagy igazítsanak azokon!!! az érdem hazafíui ki nem merített pályáján sok koszorúkat fűzhet még a’ maradék is – izzadó homlokára.”⁶⁴⁷

Metternich kancellár az 1837. január 19-én készített memorandumában úgy vélekedett az 1832/36. évi országgyűlésről, hogy a formálódó liberális ellenzék felhevítette az ifjúság lelkét, valamint megfélemlítette jó szándékúakat, jó érzelműeket. Amint megkezdődött az országgyűlés, nyoma sem volt a korábbi alkotmányos ellenzéknek. Az új ellenzék a természetének megfelelően nem védekezett, ellentétben a korábbi sérelmi, alkotmányos ellenzékkel, hanem azonnal támadásba lendült, és radikális, demagóg álláspontot képviselt. Ebben a harcban a kismemesség a vagyonos nemesség ellen, az alsótábla a felsőtábla ellen, a korszellem az elavult, sötét korszakhoz tartozónak ítélt elvek és szokások ellen küzdött. Ebben a konfliktusban a kormány szerepe a néző szerepére korlátozódott – fejtegette Metternich. Úgy látta, az új ellenzék a legnyilvánvalóbb ellentmondásban áll a magyar állami élet alapfeltételeivel. A magyar államszerkezet régi államszerkezet, amelyben az idők folyamán az államot alkotó különböző elemek bizonyos alapfeltételekhez rögzültek, amelyeket nagy károk nélkül nem lehet megváltoztatni. A kaszinók és az egyesületek kevésbé lesznek képesek Magyarország régi alkotmányát üdvös módon pótolni. A legmegbízhatóbb alapot és védelmet szükségszerűen a nemesi alkotmány adja.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ KÓNYI 1903: I. 264–313.

⁶⁴⁷ SERESNÉ 1987: 94–133.

⁶⁴⁸ Idézi BARANY 1968: 453–455.

Metternich politikájának a vizsgálatával számos történész foglalkozott. SRBIK 1925: I. 467.: Heinrich Srbik úgy vélekedett, hogy Metternich a veszélyt nem annyira a régi alkotmány természetében látta, hanem a liberalizmus térhódításában. Emiatt az volt a véleménye, hogy a nemesi alkotmányt továbbra is fenn kell tartani. FILLAFER 2020: 325–326.: Ezt a nézőpontot osztotta Fillafer is, aki úgy vélekedett, hogy Metternich a fennálló magyar

A magyar történetírás elsősorban azt emeli ki, hogy ezen az országgyűlésen már szerveződött egy liberális ellenzéki tábor, amelynek tagjait eszmei meggyőződés fűzött össze, és gyakran egyeztették az álláspontjaikat a magántanácskozásokon (ezt a titkosrendőri jelentések is megerősítik).⁶⁴⁹ Melkovics Tamás a főrendi ellenzékét vizsgálva is arra a következtetésre jutott, hogy az a hagyományos sérelmi politizálásról fokozatosan áttért a reformok megvitatására.⁶⁵⁰

Az országgyűlésen valóban egyre inkább formálódóban volt egy új típusú ellenzéki párt, amelynek megszervezésében a felsőtáblán Wesselényi Miklósnak, az alsótáblán pedig Deák Ferencnek, Kölcsey Ferencnek, Klauzál Gábornak, Beöthy Ödönnek, Balogh Jánosnak, Csapó Dánielnek, Bezerédj Istvánnak, Borsiczky Istvánnak, Palóczy Lászlónak és Novák Antalnak volt nagy szerepe.⁶⁵¹ Ugyanakkor elmondható, hogy ekkor még nem léptek fel olyan szervezeten, mint a következő országgyűléseken, de a magántanácskozásokon már gyakran megvitatták az álláspontjaikat. Ilyen magántanácskozásokat tartottak például Széchenyi Istvánnál, Wesselényi Miklósnál, Csapó Dánielnél, Beöthy Ödönnél, Balogh Jánosnál.⁶⁵² Az 1832/36. évi országgyűlés eredményeit a formálódó liberális ellenzék mindazonáltal csalódásként érte meg, hiszen az úrbéri törvényt csak megnyirbálva tudták elfogadni. Azonban részsikereket mégis elértek, hiszen „rést ütöttek” a nemesi adómentességen a hídvámmal, valamint a jobbágytelken lakó nemesség adó alá vonásával. Mindemellet a hűtlenségi perpolitika rányomta a bélyegét az országgyűlés utolsó időszakára.

Az előző két országgyűléssel összehasonlítva egyértelműen megállapítható, hogy ezen diétán a Csanád vármegyei rendek és a követek a reformokat támogatók irányába mozdultak el, még ha nem is minden tekintetben. Gilicze János, a Návay család biográfusa is úgy vélekedett, hogy a korábban udvarhű vármegye mérsékelten ellenzékivé vált.⁶⁵³ A nemesi adómentességet továbbra is fent kívánták tartani, azonban az úrbéri törvények mellett kiálltak.

társadalmi viszonyokat akarta konzerválni. SIEMANN 2019: 666–667., 700.: Wolfram Siemann kifejtette azon véleményét, hogy Metternich a birodalmi egységben gondolkozott, nem voltak személyes ambíciói. A nemzetiségi mozgalmakkal kétféleképpen kell bánni: kulturálisan támogatni és politikailag megszelídíteni kell őket – vallotta. OPLATKA 2017: 200–206.: Oplatka András azonban élesen bírálta Siemann munkáját, mondván, Siemann rehabilitálni, sőt liberálisként láttatni akarja a polgári mozgalmak ellen küzdő Metternichet.

⁶⁴⁹ TAKÁTS 1929c: II. 437–438.; TAKÁTS 1980b: 163–164.; TRÓCSÁNYI 1965: 199.; TRÓCSÁNYI 1970: 86., 106.; SZABAD 1977: 29.; GERGELY 1980: 742–744.; CSORBA–VELKEY 1998: 116–118.; VÖLGYESI 2002: 216–217.; PAJKOSSY 2004: 14.

⁶⁵⁰ MELKOVICS 2020: 75.

⁶⁵¹ WIRKNER 1880: 91.: Wirkner Lajos is megerősítette, hogy „...keletkezett egy párt, mely a modern elveknek és nézeteknek hódolván, Magyarországot és annak alkotmányát ezen szellemben rögtön módosítani igyekezett.” ZICHY 1894: 206. sz. 251. Zichy Antal azonban még úgy látta, hogy az országgyűlésnek nem volt olyan kiemelkedő alakja, aki vezér lett volna és köré csoportosulhattak.

⁶⁵² TAKÁTS 1980b: 163–165.; KÖLCSEY 2000: 45.; KÖLCSEY 2002: 45.

⁶⁵³ GILICZE 2006: 91.

A titkosrendőri jelentések is immáron határozottan az ellenzéki vármegyék közé sorolták Csanád vármegyét.⁶⁵⁴

Ezt az értékelést erősíti a Kecskeméti Károly által készített táblázat, ami szerint Csanád vármegyének 15 „baloldali”, azaz liberális ellenzéki és 5 „jobboldali”, azaz a kormányzati vagy a rendi ellenzéki álláspontot valamilyen mértékig támogató szavazata volt az országgyűlésen a megvitatásra került kérdésekben. (A szerző vagy a kiadó tévedésből felcserélte a „jobboldali” és „baloldali” szavazatok elnevezésű oszlopokat.) Csanád vármegyének eszerint az alábbi ügyekben tulajdonítható „jobboldali” szavazat: a lengyelek ügye, a rendszeres bizottsági munkák sorrendje, a protestánsok sérelmei, a Tarnóczy-ügy, Wesselényi pere. A lengyel ügy kapcsán arról határoztak, hogy feliratban kérjék-e meg az uralkodót, hogy járjon közben a lengyelek ügyében vagy a sérelmek közé vegyék-e be ezt a kérdést. Csanád vármegye és a többség arra szavazott, hogy a sérelmek közé kerüljön be a lengyel ügy. Ez azonban önmagában nem jelent „jobboldali” szavazatot, hiszen sérelemként támogatták a lengyelek ügyét, míg valószínűleg felírással sem értek volna el nagyobb sikert. A rendszeres bizottsági munkák felvételének a sorrendje kapcsán Kecskeméti az úrbéri munka első helyen történő tárgyalását „baloldali”, míg a kereskedelmi munkálatot „jobboldali” szavazatnak minősítette. Ez a felosztás azonban túlzottan leegyszerűsítő, hiszen Csanád vármegye először valóban a kereskedelmi munkálatot szerette volna tárgyalni, de pótutasításban meghagyták a követeknek, hogy pártolják az úrbéri munka felvételét. A protestánsok sérelmei kapcsán Kecskeméti „baloldali” szavazatnak tekintette azokat, aki változtatás nélkül támogatták a sérelmi pontokat, „jobboldalinak” pedig azt, ha az adott megye hajlott bizonyos kompromisszumra a főrendekkel. A Csanád vármegye rendek olyan pótutasítást küldtek a követeknek, hogy támogassák az alsótábla által elfogadott javaslatokat. Tarnóczy Kázmér Bars vármegyei követ az egyik beszédében hevesen támadta a főrendeket, ami miatt a király megdorgálta. Az alsótábla ezt a szólásszabadság megsértésének tekintette. A csanádi követek először támogatták, hogy ez ügyben feliratot intézzenek az uralkodóhoz, de másodjára már visszakoztak. Azonban arról nincs információ, hogy miért változtatták meg az álláspontjukat, a követutasítások között ugyanis nem találtam erre utalást. Báró Wesselényi Miklós perében a csanádi követek először támogatták, hogy feliratban kérjék meg az uralkodót, hogy a pert szüntesse meg, majd újabb pótutasításként a Csanád vármegyei rendek a nádori közbenjárást pártolták. Kecskeméti a nádori közbenjárást „jobboldali” szavazatnak minősítette. Ha szigorúan követjük Kecskeméti felosztását, akkor csak négy

⁶⁵⁴ VÖLGYESI 2017: 93.

„jobboldali” szavazata volt a vármegyének.⁶⁵⁵ Megállapítható, hogy az adott viszonyokat figyelembe véve Csanád vármegye inkább határozottan reformpárti volt, hiszen az országgyűlésen felmerült reformjavaslatok közül szinte mindent támogattak, egyet kivéve, a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatását.

A csanádi követek a diéta három és fél éves időtartama alatt körülbelül 280 levelet küldtek a vármegyének, rendszeresen, akár három-négy naponta is jelentettek, ha fontos ügyet tárgyaltak. A követutasításokat pontosan betartották, ha nem volt utasításuk, akkor pótutasítást kértek. Továbbra sem volt kezdeményező szerepük a tanácskozások során, leginkább valamelyik másik követ indítványához csatlakoztak, amely összhangban állt utasításaikkal. Az 1836. augusztus 2-án tartott közgyűlésen számoltak be az országgyűlés eseményeiről, sajnálatos módon azonban a követi végjelentés nem maradt fenn a vármegyei iratok között, a közgyűlési jegyzőkönyv pedig csak a beszámoló tényét rögzítette.⁶⁵⁶ A megye s vele követei mindenesetre határozottan elkötelezték magukat a liberális reformpolitika mellett.

⁶⁵⁵ KECSKEMÉTI 2008: 328–338.

⁶⁵⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 47. jkv. 1202/1836.

Az 1839/40. évi országgyűlés

A kormányzat vezetésében változások történtek 1838–1839-ben, az országgyűlés megnyitása előtt. Gróf Pálffy Fidél helyett gróf Mailáth Antal lett a kancellár, Somssich Pongrác helyett Szerencsy István a személynök, gróf Cziráky Antal helyett pedig gróf Mailáth György az országbíró. A kormányzat célja az volt, hogy az országgyűlés alsótábláján többséget szerezzen, a bécsi udvarnak megfelelő követutasításokat dolgozzanak ki, valamint elnyomja a reformkezdeményezéseket. Emiatt számos vármegyében új főispánokat, illetve adminisztrátorokat neveztek ki. Emellett az előző diétán felmerült „kicsapongásokat” meg kellett fékezni,⁶⁵⁷ a szólásszabadság sérelem kérdésének felvételét lehetőség szerint el kellett kerülni. Még az országgyűlés összehívása előtt József nádor úgy látta, hogy 21 vármegye biztosan támogatja a kormányzatot, 14 vármegye bizonytalan, 12 vármegye pedig reménytelen a bécsi udvar számára. Gróf Desseffy Aurél 1839. január elején egy memorandumot⁶⁵⁸ készített a bécsi udvar számára, amelyben azt javasolta, hogy a kormányzat vegye kezébe a kezdeményezés jogát és bizonyos reformokat valósítson meg, elejét véve az ellenzéki törekvéseknek.⁶⁵⁹

Az 1832/36. évi országgyűlés bezárása után a kormányzat újabb politikai pereket indított. A szólásszabadsági sérelem ügye három fő kérdésből állt. Az elsőről, báró Wesselényi Miklós ügyéről már szóltam, őt végül 1839. február 8-án háromévi börtönre ítélték. A másik pert Kossuth Lajos ellen indították meg, aki az 1832/36. évi országgyűlés után az *Országgyűlési Tudósítások* mintájára *Törvényhatósági Tudósítások*⁶⁶⁰ néven tudósított a vármegyékben folyó politikai életről szintén kézirat formában, a cenzúrát megkerülve. A bécsi udvar eltiltotta ettől, ő azonban a tiltás ellenére folytatta a munkáját. Ennek

⁶⁵⁷ A kormányzat elsősorban az országgyűlési ifjúság által elkövetett kicsapongásokat kívánta meggátolni, akik az országgyűlési tanácskozások során gyakran bekiabáltak a nekik nem tetsző követi beszédekbe.

⁶⁵⁸ DÉNES 2008: 44–51.: Desseffy Aurél a következőkben foglalta össze a javaslatát: Hitelbankot kell létrehozni, be kell vezetni a telekkönyvezést, a hitelt felvevőket a visszafizetés pontosságára kell szorítani. Fejlesszék a közlekedést. A jobbágyoknak meg kell engedni, hogy megválthassák magukat az ösiség sérelme nélkül. Szabályozzák a tisztújításokat. A kormányzatnak legyen joga arra, hogy megyei tisztviselőket elbocsáthasson a hivatalából. A szabad királyi városok szavazatszámát növelni kell az országgyűlésen. A katonatartást és a jobbágyok vármegyei munkáit szabályozni kell. Rendelkezzenek szavazati joggal a vármegyeegyházakon azok a nem nemesek is, akik több évig megalégedésre viselnek valamely hivatalt.

⁶⁵⁹ ERDMANN 1984: 193–221.

⁶⁶⁰ KLÖM 1966: VI. 627–1037.; KOSÁRY 2002: 156.: A *Törvényhatósági Tudósításokból* 23 szám jelent meg a 24. pedig már másolás alatt volt, amikor Kossuthot elfogták. KLÖM 1966: VI.: 964–969.: A *Törvényhatósági Tudósításokban* Csanád vármegye 1836. december 29-én tartott közgyűléséről jelent meg beszámoló. A gyűlésen arról határoztak, hogy a király által javasolt tisztújítási normatívumot nem fogadják el, mert az a főispánnak határtalan önkényt ad, és a szabad választást biztosító törvényekkel ellenkezik. Arról is határoztak, hogy az országgyűlési ifjak ügyében nevezzen ki minden vármegye egy-egy küldöttséget majd egy meghatározott napon együtt menjenek el Bécsbe és kérjék meg az uralkodót, hogy szüntesse be a pereket. Zemplén vármegye körlevelének hatására arról is határozatot hoztak, hogy az országgyűlési követek tíz évig ne viselhessenek királyi hivatalt.

következtében 1837. május 5-én bebörtönözték, majd 1839. február 23-án a Királyi Tábla három év börtönre ítélte, amit a Hétszemélyes Tábla 1839. március 2-án négy évre súlyosbított.⁶⁶¹ A harmadik pert az országgyűlési ifjak néhány tagja, köztük Lovassy László (a Társalkodási Egylet elnöke), unokaöccse, Lovassy Ferenc, Tormássy János és Lapsánszky János ellen indították a törvényes rend felforgatására irányuló cselekedetek címén. A Királyi Tábla 1837. február 22-én hozott ítéletet, amit február 27-én hirdettek ki, Lovassy Lászlót tíz év várfogságra (Spielbergben), Tormássyt másfélév börtönre ítélték (Budán). Lovassy Ferencet szabadon engedték, Lapsánszkyt, aki a besúgó volt, látszatra tíz év várfogságra ítélték, de Bécsben alkalmazták irodai tisztként Johann Klein néven.⁶⁶²

A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása

A Csanád vármegyei rendek az 1839. május 13-án tartott közgyűlésen⁶⁶³ hirdették ki V. Ferdinándnak az 1839. április 9-én Bécsben kelt királyi meghívó levelét, miszerint 1839. június 2-ra Pozsonyba összehívja az országgyűlést. A meghívó levél megtárgyalandó témaként az újoncok kérdését említette, ugyanis 1830-ban tíz évre ajánlották meg a magyar rendek a katonákat, akiknek a szolgálati ideje hamarosan lejár, ezért szükséges őket pótolni.⁶⁶⁴

A meghívó levél felolvasása után Kállay István főispán (1837–1845) elnöklete alatt az előző országgyűlésen megválasztott követeket, Vásárhelyi Jánost és Návay Lászlót szerették volna követekként megválasztani, azonban ők nem vállalták a feladatot. A követi tisztség visszautasításának az indokát nem rögzítette a jegyzőkönyv. A magyarázatot talán az előző

⁶⁶¹ SZABAD 1977: 36–47.; SZABAD 2002: 35–40.; PAJKOSSY 1984: 165–191.; KOSÁRY 2002: 195.

⁶⁶² WALTHER 1869; WERTHEIMER 1908; TAKÁTS 1930: 203–242.; FEJŐS 1989; KOSÁRY 2002: 163.

⁶⁶³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 899/1839. szám előtt. A követválasztó és anyautasítást elfogadó közgyűlésen Kállay István főispán, Vásárhelyi János alispán, Szilesy Pál helyettes alispán, Nyéky Antal főjegyző, Návay Tamás tiszteletbeli főjegyző, Dániel Antal aljegyző, Sanka Zsigmond és Baranyai József tiszteletbeli aljegyzők, Blaskovics Bertalan, Hofbauer Ferenc, Bíró Albert, Kornia Barb János, Lukács József, Návay Mihály, Návay Károly, Dedinszky István, Mátéffy Pál, Nyéky Albert, Temesváry József, Kalmár Imre, Jakabfy Miklós, Lukács Gergely, Lukács János, Lukács Tódor táblabírók, Makra Imre makói plébános és alesperes, Major János palotai plébános és tiszteletbeli alesperes, Horváth Mihály apátfalvai plébános, Mikusevics Antal kevermesi plébános, Szirbik Miklós református prédikátor, Juhász Antal református prédikátor, akik mind táblabírók is, Dániel János fizetési táblabíró, Tarnay Mihály főpénztárnok, Bánfy József alpénztárnok, Bíró Imre főügyész, Cseresnyés István alügyész, Pák Mihály tiszteletbeli alügyész, Bánhidya Albert főszolgabíró, Szilvássy László alszolgabíró, Hofbauer Sándor alszolgabíró, Pók Imre makói uradalmi igazgató, Kovács József királyi kamarai uradalmi ügyész, Perlaky Flórián királyi kamarai ügyész, Nagy Lázár makói uradalmi ügyész, Balta Tivadar tornyai uradalmi ügyész, Bárány József makói uradalmi tisztartó, Hervay István számvevő, Blázsy György levéltárnok, (ezek a személyek mind táblabírók is), Sántha Sándor, Kállay Ödön, Posonyi Ferenc, mindhárman esküdtek és tiszteletbeli szolgabírók, Kövér István és László János csendbiztosok, Giba Antal főmérnök, ifj. Mátéffy Pál tiszteletbeli főmérnök, Meskó János főorvos, Urbanics Mihály tiszteletbeli főorvos, Tarnay Mihály várnagy és tiszteletbeli esküdt, Bartha Mihály makói nemes hadnagy, Hegyesi Lajos battonyai nemes hadnagy, Hangay János palotai nemes hadnagy, Szigethy Ferenc apátfalvai nemes hadnagy, Dobsa Sámuel, Elek Mihály, Végh József, id. Tarnay János, Kriván József és több további nemes vett részt, ez utóbbiakat a jegyzőkönyv nem nevezte meg név szerint.

⁶⁶⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 900/1839.

országgyűlés nyújtja. Vásárhelyinek a testvére családjáról kellett gondoskodni, emellett a vármegye irányítása is ráhárult. Návay pedig valószínűleg nem szeretett volna ismét három és fél éven keresztül Pozsonyban tartózkodni, mivel nem lehetett tudni, hogy a diéta meddig fog tartani.⁶⁶⁵ Végül közfelkiáltással Bíró Imre főügyészt és Návay Tamás tiszteletbeli főjegyzőt választották meg követekként. (Návay László és Návay Tamás unokatestvérek voltak.)⁶⁶⁶ A követek mellé Luczay Jánost és Kövér Tódort választották írnokoknak.⁶⁶⁷

A követválasztásról egy titkosrendőri jelentés is beszámolt, ami megvilágíthatja a hátteret. Eszerint amikor ismertté vált, hogy az ellenzék Bíró és Návayt akarja követté választani, igyekeztek a kismemeseket is meggyőzni, hogy rájuk szavazzanak. Ezzel szemben Lukács József táblabíró és Kovács József királyi kamarai ügyész agitált a falvakban, kamarai birtokokon és a pusztákon élő nemesek körében, hogy ne a fentebb említetteket, hanem Vásárhelyi János alispánt és Nyéky Antal főjegyzőt válasszák meg. Lukács, hogy ezt a célt biztosan elérje, a nemeseket Makó városában két napig bőségesen vendégül látta saját költségén. Habár a nemesek közül Bánhidya Albert főszolgabíró, Posonyi Ferenc esküdt és az ő követőik, Kállay Ödön, Sántha Sándor esküdtek, Sánka Zsigmond aljegyző és Szikszay Dániel – akik a „jog és igazság ellenségei” – sokakat elcsábítottak részben fenyegetéssel és erőszakkal, részben titkos befolyásolással, részben pénzzel és itallal az ellenzék táborába, a többség a jelentésíró szerint a „jóérzésüek” oldalán maradt. Bíró és Návayt csak azért választották meg, mert Vásárhelyi János és Nyéky Antal lemondott a követi tisztségről, mivel félték az eskütételtől, amellyel meg kellett volna esküdniük, hogy tíz évig semmilyen királyi tisztséget nem fogadnak el. Hozzátette azonban a jelentés, hogy legalább meghiúsult az ellenzék azon terve, hogy a bihari Beöthy Ödönt Csanád vármegyében követté válasszák, miután Bihar vármegyében azt nem tudták elérni.⁶⁶⁸

A követek ugyanis a következő esküszöveget tették le: „Én N. N. esküszöm sat. hogy ezen Tekintetes Nemes Csanád Vármegye Követének Ö Császári Királyi Apostoli Felsége által folyo [1]839. évi Junius 2^{ik} napjára Posony várossába kegyelmessen összehívott Ország Gyűlésére elválasztattván, eme Követi helyheztetésemben mind azt, a mit Hazám sarkalatos törvényei 's a Tekintetes Megye utasításai magokban foglalnak hiven, és pontossan tellyesitem, a Király, és Haza javát, gyarapodását, és boldogulását elő mozdítani törekszem, az Országos Törvényes jogoktul, Nemes Megye utasításaitol, szándékátol, és a Köz jo lét előmozdításátol semmi némü adományért, hivatalért, jutalomért, vagy akár minémü

⁶⁶⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 901/1839.

⁶⁶⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 902/1839.

⁶⁶⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 908/1839.

⁶⁶⁸ MNL OL, N 119: 62. fasc. 8795. sz.

tekintetekért el nem állok, egy szóval Alkotmányos Állományunkat a Haza, és Nemzet boldogságát, elő haladását, semmi némü tekinteteknek fel nem áldozom, – Isten engem ugy segélyen sat.”⁶⁶⁹ Arról nincs tudomásom, hogy a korábbi követválasztásokon tettek-e esküt a követek, s ha igen, milyen szöveggel, mindenesetre most először jegyezték fel azt a jegyzőkönyvben. Mint látjuk, a leteendő követi esküszöveg végül csak azt tartalmazta, hogy a követek nem fogadnak semmilyen adományt, hivatalt, jutalmat, de nem szerepelt benne a tíz évnyi időtartam. Már az előző országgyűlési viták során is felmerült, hogy a kormányzat adományok révén gyakorolt befolyást a követekre, például a magasabb adók megajánlása során. Minden biztonnal emiatt látták szükségesnek a megyei rendek, hogy ilyen esküszöveget megfogalmazzanak.⁶⁷⁰

A következőkben a két követ életét, majd a számukra adott anyautasítást mutatom be.

Bíró Imre

Esztelneki Bíró Imre 1805. július 24-én született Aradon. Apja, Bíró Pál az aradi minorita gimnázium tanára, anyja Keés Éva volt. Jogi tanulmányokat folytatott először a nagyváradi királyi akadémián 1821–1822-ben, majd a kassai királyi akadémián 1822–1823-ban. Gyakorlatát az Arad vármegyei ügyészségen végezte írnokként. 1824-ben jurátus lett a pesti Királyi Táblán Ottlik Dániel ítélőmester mellett. Az ügyvédi vizsgát 1828-ban tette le elégséges osztályzattal. 1830–1832 között tiszteletbeli aljegyző, 1832–1836 között rendszerinti aljegyző, 1836–1842 között főügyész lett Csanád vármegyében. Az 1839/40. évi országgyűlésen Csanád vármegye követe. A titkosrendőri jelentések úgy jellemezték, hogy kevés tudása van, jelentéktelen jogász, Csanád vármegyében tábor és befolyás nélküli személy. Az országgyűlés elejétől fogva a „szélsőbaloldali” táborhoz tartozott, folyton a csongrádi követ, Klauzál Gábor „visszhangja”-ként. A bécsi udvar indítványait egyetlen alkalommal sem akarta támogatni. Gyakran részt vett a szabolcsi követnél, Bónis Sámuelnél tartott összejöveteleken, ahol az országgyűlési ifjúság tagjai is gyakran megfordultak. Az egyik ilyen összejövetelről, amit 1840. március 20-án tartottak, titkosrendőri jelentés is készült, amiben Bírót is megemlítették. A követek állítólag arról tanácskoztak, hogy mi történne, ha Magyarország elszakadna Ausztriától. Bíró több követtársával együtt azt hangoztatta, hogy erre is gondolni kell, ha az ország boldogulni akar. Az elmúlt három század bizonyította, hogy Magyarország Ausztriával egyesülve nem virágzott. Az ország soha nem

⁶⁶⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 903/1839.

⁶⁷⁰ BALLAGI 1897: 402–403.; Arról nincs tudomásom, hogy Vásárhelyi János vagy Nyéky Antal vállalt-e kormányzati hivatalnoki állást. Az viszont biztos, hogy a korábbi követ, Nyéky Mihály a Helytartótanácsnál volt titkár. Emellett a másik követ, Tököly Péter aransarkantyús vitézi címet kapott.

szenvedett annyit, mint az osztrák uralom alatt, még a török hódoltságban is kedvezőbbek voltak a viszonyok.⁶⁷¹ A rendőri jelentések szerint Bíró semmilyen tiszteletet nem élvezett az országgyűlésen, s káros hatást gyakorolt a tárgyalások menetére.⁶⁷² 1847–1848-ban majd Bíró az Ellenzéki Kör tagja. 1848-ban Arad vármegyében alszolgabíró és segédesküdt. Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc alatt véstörvényszéki elnök. 1852. augusztus 9-én a nagyváradi császári királyi haditörvényszék kötél általi halálra ítélte, amit kétévnyi várfogságra enyhítettek. 1853. november 1-jén szabadult Josefstadtból, de még ebben az évben utazási korlátozás alá helyezték (Tövisgyházán lakott ekkor), amit 1854-ben oldottak fel. 1855-ben a bécsi haditörvényszék újabb eljárást indított ellene, amit 1857 elején meghosszabbítottak. Ekkor azonban magatartása ellen politikai és erkölcsi kifogás már nem merült fel. Bíró Imre felesége báró Tomassich Klára volt, akitől három gyereke született. Bíró 1871. július 14-én hunyt el az Arad vármegyei Szentmártonban.⁶⁷³

Návay Tamás

Földeáki Návay Tamás Földeákon született 1815. december 30-án. Apja Návay György Ferenc, anyja Kárász Jozefina volt. Tanulmányait a szegedi piarista gimnázium és bölcséleti líceumban végezte. 1832–1834 között magántanuló jogász a pozsonyi királyi akadémián. 1835-ben tiszteletbeli aljegyző, majd 1836–1840 között tiszteletbeli főjegyző és táblabíró lett Csanád vármegyében. Az 1838. évi marosi árvíz idején nagy szerepe volt Makó város megmentésében. Az 1839/40. évi országgyűlésen Csanád vármegyét képviselte. A titkosrendőri jelentések szerint nagyobb tudással és jobb előadókészséggel rendelkezett, mint követtársa. Emiatt több híve és befolyása volt Csanád vármegyében. Már az országgyűlés legelején a „szélsőbaloldalhoz” csatlakozott. Az országgyűlés vége felé feleségül vette a gömöri főispán, Almásy József lányát, Almásy Annát. A szólásszabadsági sérelem tárgyalása kapcsán a Királyi Tábla felelősségre vonását követelte. Az újoncozás kérdésének a tárgyalásakor távol volt az országgyűléstől, de későbbi kijelentése alapján megállapítható, hogy ebben a kérdésben is a radikálisok javaslatát támogatta. Az országgyűlés vége fele viszont passzívan viselkedett, tekintettel az apósára. Azonban követtársa nyilatkozatainak nem mondott ellent. A jóérzésűek részéről semmilyen tiszteletet nem élvezett, értékelte a jelentés.⁶⁷⁴ Az 1840. évi tisztújításon ismét tiszteletbeli főjegyző lett, majd 1842-ben másod

⁶⁷¹ TAKÁTS 1980b: 189–190.

⁶⁷² MNL OL, I 58: 11. d.

⁶⁷³ MNL OL, O 78.; BARNA-SÜMEGHY 1913: 25–26., 232.; PÁLMÁNY 2011: I. 836–837.; a haditörvényszéki ítéletére vonatkozó adatot lásd: HAJDÚ 1869: 242.

⁶⁷⁴ MNL OL, I 58: 11. d.; GILICZE 2006: 111–112.

alispánná választották, amely hivatalát 1844-ig viselte. 1847–1848-ban az Ellenzéki Kör tagja. 1848. május 20. és 1849. augusztusa között Csanád vármegye főispánja. 1848. december 4-én a vármegye kormánybiztosává nevezték ki. 1850-ben halálra ítélték a forradalom és szabadságharcban vállalt tevékenységéért, de 1851-ben kétévnyi várfogságra változtatták az ítéletet. Kiszabadulása után birtokára vonult vissza. 1861-ben a makói kerület országgyűlési képviselője lett, a Felirati Párthoz csatlakozott. 1867. március 31. és 1879. március 29. között ismét Csanád vármegye főispánja. Nagy tisztelet és megbecsülés övezte, ugyanis fellendítette a vármegye életét, utak, iskolák, kórház épült, gazdasági egyesület alakult. Feleségétől két gyermeke született. Návay Tamás 1879. március 29-én hunyt el Földeákon.⁶⁷⁵

Az 1839. évi anyautasítás

Az anyautasítást 28 pontban foglalták össze a követek számára, azt Vásárhelyi János első alispán vezetésével dolgozták ki.⁶⁷⁶ Az első pontban előírták, hogy 1839. június 2-án jelenjenek meg Pozsonyban, s meghívólevelüket mutassák be Szerencsy István személynek, valamint tegyék tiszteletüket József nádor előtt is. A második pontban a vármegyei rendek megfogalmazták azon véleményüket, hogy a kerületi üléseket továbbra is tartsák fenn, és az ügyeket itt vitassák meg először. A harmadik pontban utasították a követeket, hogy az országgyűlési teremben az előző diétán kijelölt helyet foglalják el. A negyedik pontban a királyi előterjesztések kapcsán előírták, hogy az 1830-ban megajánlott 28 000 újonc helyett ugyanennyi katonát ajánljanak meg. Azokat a katonákat is bocsássák el, akiket élethosszig tartó katonáskodásra köteleztek, és már öregek. Az 1830. évi országgyűlés példáját követve most is kérjenek adatokat a kormányzattól az újoncok létszámára vonatkozóan, majd ezekről a vármegyét is tudósítsák gyorspostán keresztül. Az ötödik pontban felvetették, hogy a partiumi vármegyék követeit is hívják meg az országgyűlésre, ha esetleg ez elmaradna. A hatodik pont azt tartalmazta, hogy egy bárki által szerkesztendő, cenzúra nélküli országgyűlési újságot hozzanak létre. Ha ez nem megvalósítható, akkor az alsótábla részéről titkos szavazás útján választandó követek által adassanak ki újságot. Az országgyűlési naplót és írásokat a követek közül választandó tagok vizsgálják meg, és negyvennyolc óra alatt nyomtattassák ki, emellett a kerületi ülésekről is vezessenek naplót.

⁶⁷⁵ NAGY 1861: VIII. 105. Nagy Iván tévesen közli, hogy Návay Tamás volt a vármegye követe az 1832/36. évi országgyűlésen. BARNA–SÜMEGHY 1913: 141–142., 231–232. PÁLMÁNY 2011: I. 1046–1047.

⁶⁷⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 904–906/1839.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 176. d. 1578/1839., 177. d. 1836/1839.: A követutasítások kidolgozásában Vásárhelyi János mellett részt vett: Nyéky Antal fő- és küldöttségi jegyző, Návay László táblabíró, Tarnay Mihály főadószedő, Bánhidya Albert főszolgabíró, Kállay Ödön esküdt, Lukács József táblabíró, Balta Tódor táblabíró, Cseresnyés István alügyész, Faragó Ferenc küldöttségi jegyző.

Ezeket az iratokat a vármegyéknek küldjék meg minél gyorsabban. A hetedik pontban a magyar nyelv ügyében kifejtették azon álláspontjukat, hogy minden intézet, egyesület, az igazgatás minden ága és az iskolák térjenek át a magyar nyelv használatára. Már ettől az országgyűléstől kezdődően a feliratokat, törvényjavaslatokat, a jövőben pedig a törvényhatóságok is az irataikat magyarul terjeszthessék fel az uralkodóhoz. A király a válaszait, leiratait szintén magyar nyelven adja ki. A nyolcadik és kilencedik pontokban utasításba adták, hogy az előző országgyűlés alatt felmerült szólásszabadsági sérelmet orvosolják, az ítélethozatalnál a törvényes rendet tartsák be. A Királyi Táblát vonják felelősségre a törvényes rend be nem tartása miatt. Pontos határozzák meg a felségsértés és a hazaárulás fogalmát, vélemény kifejtésével nem lehet felségsértést elkövetni. A tárgyalások pontos menetét szabályozzák.

A tizenharmadik pontban előírták a követeknek, hogy az előző országgyűlésen felmerült sérelmeket orvosolják, a királyi előadásokat pedig gyorspostán küldjék meg a vármegyének. Szorgalmazták azt is, hogy a jövőben a királyi előadásokat már a királyi meghívó levélben közöljék a törvényhatóságokkal. A tizennegyedik pontban a rendek kifejtették azon óhajukat, hogy a még el nem intézett rendszeres bizottsági munkákat vitassák meg. A tizenötödik pontban előírták, hogy a hadiadó mértékét csökkentsék, illetve határozzák meg, hogy három évre mettől meddig számítják azt. Az adózó porták (nádori kapu) megigazítására törekedjenek. Az 1836:11. törvénycikk alapján a katonai élelmezés és beszállásolás módját átalakítani hivatott országos bizottság munkálatát vegyék tárgyalás alá. A tizenhatodik pontban az úrbéri törvények javításával kapcsolatban fogalmaztak meg javaslatokat: Téglát és cserepet mindenki szabadon égethessen a saját szükségére. Ahol lehetséges, ott a földeket egy tagban adják ki, a legelőket különítsék el. Akónként a jobbágy is adhasson el bort és pálinkát. A halászat joga a községet és a földesurat is illesse meg. A jobbágyok örökváltságát valósítsák meg, az úriszéket töröljék el. A tizenhetedik pontban a kereskedési tárgy kapcsán fejtették ki véleményüket: Az ország és a szomszédos tartományok közötti harmincadok kérdésében a viszonyosság elvét alkalmazzák. Az országgyűlés megbízásából egy országos választmányt nevezzenek ki, amely a szomszédos tartományok hasonló választmányával ennek feltételeit dolgozza ki, majd az eredményeket közölje az országgyűléssel. Galícia és a Magyar Királyság között a harmincad teljesen szűnjön meg. Állítsanak fel egy országos pénztárat. A vizek szabályozására egy országos küldöttséget nevezzenek ki. Az 1836:25. törvénycikk értelmében létesülő magánvállalkozásokat, amelyek a közjót és a kereskedést előmozdítják, támogassák. A tizennyolcadik pontban pártolták, hogy a nemesség is vegyen részt a vármegyei házipénztár terheiben. Ehhez kapcsolódóan a

tizenkilencedik pontban kifejtették azon véleményüket, hogy az országgyűlési költségeket a házipénztárból fizessék, ha ennek költségeihez a nemesség is hozzájárul, ha nem, akkor teljes egészében a nemesség fizesse.

A huszadik pontban a vallási ügyekben adtak utasításokat: Az előző országgyűlésen felmerült vallási kívánságokat és a sérelmeket orvoslását pártolják. Az unitárius vallás a Magyar Királyságban is legyen bevett vallás. Valósítsák meg a zsidók emancipációját. A huszonegyedik pontban megfogalmazták a tized eltörlését. A huszonkettedik pontban kimondták, hogy az örökösödési pereket a Királyi Tábla egy éven belül vizsgálja meg. A huszonharmadik pontban a lengyelek ügyének a támogatása került elő ismét. A huszonnegyedik pontban utasításba adták a követeknek, hogy a nemesi kiváltságok, különösen az 1741:8. törvény vitatásába ne bocsátkozzanak. Csanád vármegye egykori területeit kapcsolják vissza. Állítsanak fel Pest-Budán egy állandó hidat, Pesten hozzanak létre egy színházat. A huszonhetedik pontban előírták, hogy az uradalmak vérbírói jogát szüntessék meg. Végül a huszonnyolcadik pontban kötelezték a követeket, hogy az országgyűlési tanácskozásokról rendszeresen küldjenek jelentéseket. Ha valamelyik követnek sürgős dolog miatt el kell hagynia az országgyűlést, arról értesítsék a vármegyét. Az anyautasításokon kívül az országgyűlés alatt hét alkalommal került sor pótutasítások meghatározására.⁶⁷⁷

Összehasonlítva ezt más vármegyék utasításaival (ismét csak József nádor és Takáts Sándor és a kancellária iratainak segítségével⁶⁷⁸), megállapítható, hogy az utasításokban a rendi sérelmek mellett újra határozott megfogalmazást nyertek fontos reformkezdeményezések, s a kívánság, hogy az előző országgyűlésen felterjesztett sérelmeket és kívánságokat orvosolják. A megelőző diétán felmerült szólásszabadsági sérelem orvoslása a vármegyék többségénél napirenden maradt (például Borsod, Csongrád, Heves, Komárom, Somogy, Zala, Zemplén). Ahogy az is, hogy a magyar nyelv használatát terjesszék ki az

⁶⁷⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 1126/1839., 1578/1839., 1799/1839., 1836/1839., 2305/1839., 51. jkv. 137/1840., 543/1840.

⁶⁷⁸ MNL OL, N 22: 24. cs. Nr. XXXVI.: József nádor iratai között Arad, Baranya, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Heves, Hont, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, a Jászkun Kerület és Debrecen szabad királyi város utasításai lelhetők fel. MNL OL, N 119: 8–9. fasc.: Takáts Sándor iratai között Arad, Árva, Bács, Baranya, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Kraszna, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Zala, Zaránd, Zemplén, Zólyom vármegye, Horvátország, a Jászkun Kerület és Debrecen szabad királyi város utasításai található meg. MNL OL, A 96: 11. d.: A kancelláriai iratok között Abaúj, Árva, Bács, Baranya, Békés, Bereg, Bihar, Győr, Heves, Hont, Liptó, Nógrád, Nyitra, Pozsega, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Szerém, Temes, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ung, Verőce, Zemplén, Zólyom vármegye követutasítása található meg.

államéletben (Borsod, Csongrád, Heves, Komárom, Tolna, Zala, Zemplén), hozzanak létre országgyűlési hírlapot (Borsod, Zala); az országgyűlési naplókba a felszólaló követek nevét írják be, a kerületi és főrendi ülésekről is vezessenek naplót (Borsod, Zemplén); támogassák a sajtószabadságot (Somogy, Tolna); az előző országgyűlésen felmerült vallási sérelmeket és kívánságokat terjesszék fel (Borsod, Csongrád, Zala, Zemplén), vegyék tárgyalás alá a többi rendszeres bizottsági munkát is (Zala, Zemplén); iktassák törvénybe a jobbágyok örökváltságát, valamint személyi és vagyoni biztonságát (Borsod, Csongrád, Zala, Zemplén); a hadiadó mértékét csökkentsék, könnyítve az adózó nép terhein (Borsod, Csongrád, Zala); az országgyűlés költségeit a nemesség viselje (Csongrád, Zala); a tizedet töröljék el (Borsod, Zala); alkossanak megfelelő hitel- és váltótörvényeket (Zala, Zemplén); a nem nemesekre is terjesszék ki a birtokbírhatás jogát (Somogy, Tolna, Zala), rendezzék a szabad királyi városok helyzetét (Borsod, Zala); készítsenek tervet a Duna szabályozására; állítsanak fel Pest-Buda között egy állandó hidat és Pesten egy színházat; dolgozzanak ki megfelelő büntetőtörvénykönyvet és börtönügyi rendszert (Borsod, Zala), ajánlják meg a szükséges újoncokat, de ragaszkodjanak ahhoz, hogy erre a szükséges adatok ismeretében kerüljön sor, ahogy az 1830. évi országgyűlésen (Borsod, Csongrád, Heves, Komárom, Zala, Zemplén); az országgyűlést Pestre helyezték át (Borsod, Zemplén).⁶⁷⁹

Az előző országgyűlésen megfogalmazott csanádi anyautasítással összehasonlítva nem figyelhető meg lényeges különbség, mivel a reformok mellett továbbra is kiálltak. Annak ellenére, hogy Csanád vármegye a nemesi privilégiumokat továbbra is fenntartani akarta, a reformpárti vármegyék közé tartozott, hiszen támogatták az örökváltságot, a nemeseknek a háziadó terheiben való részvételét. A sérelmek orvoslása – különösen a szólásszabadsági sérelem – nagy hangsúlyt kapott az anyautasításban.

Az országgyűlés összehívását megelőző egy-két évben ismét megfigyelhető a vármegyék között egyeztetés a körleveleken keresztül. A Csanád vármegyei iratokat vizsgálva azonban azt tapasztaltam, hogy nem a reformok pártolását célzó vármegyei körlevelek a jellemzők, annál inkább nagy szerepet kapott a szólásszabadsági sérelem orvoslásának és a perbe fogottak szabadon bocsátásának ügye. Ilyen tartalmú körlevelet küldött 1837-ben

⁶⁷⁹ SZEDERKÉNYI 1893: 381–382.; KEREKES 1899: 207–209.; ZSILINSZKY 1900: III. 35–40.; BOROVSKY 1907: 524–525.; BOROVSKY 1910: 607.; BOROVSKY 1914a: 517–518.; ZÁHONY 1929: 30–37.; BODNÁR 1940: 26–28.; DEGRÉ 1974: 156–157.; BRAUN 1978: 155–161.; SERESNÉ 1987: 149–179.; CSAPÓ 1989: 104–107.; BAGI 1991: 129–130.; MOLNÁR 2003: 122–144.

például Bars, Gömör, Pest, Zala a többi vármegyének. De maga Wesselényi Miklós is körlevélben fordult a vármegyékhez a perének az ügyében.⁶⁸⁰

Az országgyűlés megnyitása

Az országgyűlési naplók és írások mellett három fontos forrás áll a kutatók rendelkezésére. Stuller Ferenc *Országgyűlési Tudósítás* néven – Kossuthhoz hasonlóan – kéziratos formában tudósított az országgyűlés eseményeiről. Másrészt említhetjük a Konkoli Thege Pál által szerkesztett *1840dik évi országgyűlést*, amelyben azonban sajnálatos módon a felszólalók neveit nem közli, csak utal rájuk egy-egy jelzővel. Szerencs János pedig *Az 1839-ik évi országgyűlési jegyzetek* címmel adta ki munkáját, amely leginkább az országgyűlési jegyzőkönyvek kivonata, de a főrendi ülésekről is tudósít arra az időszakra vonatkozóan, amikor még ott nem vezettek naplót.⁶⁸¹ Ezek mellett számos visszaemlékezésből, naplóból és útleírásból is képet kaphatunk az országgyűlési tanácskozások menetéről. Többek között megemlíthetjük Wirkner Lajos udvari tanácsos, gróf Szécsen Antal, Pulszky Ferenc sárosi követ visszaemlékezéseit, Széchenyi István naplóját, Dessewffy Aurél 1839–1840. évi naplójegyzeteit az országgyűlésről⁶⁸² és Julia Pardoe angol író nő magyarországi útleírását.⁶⁸³

A csanádi követség 1839. június 9-én kelt levelükben jelentették, hogy június 1-jén megérkeztek Pozsonyba, tiszteletüket tették a nádornál és a személynöknél, s bemutatták megbízólevelüket. Június 5-én megtartotta az első országos ülését mind a két tábla, ahol köszöntötték egymást a követség. Ezek után a Pest vármegyei követ, Szentkirályi Móric előterjesztette az alsótáblán, hogy követtársát, gróf Ráday Gedeont – akit törvényesen választottak követté – a bécsi udvar eltiltotta attól, hogy az országgyűlésen megjelenjen, mivel per alatt áll. Szentkirályi azt is megjegyezte, hogy a Tolna vármegyei követség még meg sem jelentek, valamint az 1836:21. törvénycikk értelmében visszacsatolt partiumi vármegyék közül csak Zaránd vármegye küldött követet, Kővár vidékét meg sem hívta az uralkodó. A pesti követ felszólította a rendeket, hogy ezeket a sérelmeket azonnal orvosolják, de a többség a kerületi ülésekre halasztotta e kérdések megvitatását. A csanádi követség a jelentésükben leírták, hogy nincsenek pontos instrukcióik, ezért pótutasításokat kérnek ezekben az ügyekben.⁶⁸⁴

⁶⁸⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 48. jkv. 1606–1611/1837., 2743/1837., MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 165. d. 1606–1611/1837., 167. d. 2743/1837.

⁶⁸¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40; FŐRENDI NAPLÓ 1839/40; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40; STULLER 1839/40; KONKOLI 1847; SZERENCSCS 1877

⁶⁸² MNL OL, P 88

⁶⁸³ WIRKNER 1880; SZÉCSEN 1882; PULSZKY 1884; VISZOTA 1937; PARDOE 2015

⁶⁸⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 176. d. 1578/1839.

A Fejér vármegyei követ, Sárközy Kázmér felvetette, hogy ezentúl az uralkodót magyarul köszöntsék az országgyűlésen. A borsodi követ Palóczy László ehhez hozzátette, hogy a csehek és az olaszok is az anyanyelvükön köszönhetik őt. Egy küldöttséget menesztettek József nádorhoz (amelynek Bíró Imre is a tagja volt), hogy a közbenjárását kérjék ebben az ügyben.⁶⁸⁵ Másnap, június 6-án a nádor azzal a hírrel szolgált, hogy V. Ferdinánd elfogadta a magyar nyelven történő köszöntést. Még ugyanezen a napon a király megnyitotta az országgyűlést, valamint átadta a királyi előterjesztést, ami három pontot tartalmazott. Az első pontban újoncokat kért a magyar rendektől. A második pontban az 1836:11. törvénycikk értelmében kiküldött országos bizottság munkáját kellett megvizsgálni, amely a katonai élelmezés és beszállásolás átalakítását célozta. A harmadik pont a Duna és egyéb folyók szabályozását tűzte ki célul.⁶⁸⁶

Pulszky Ferenc visszaemlékezéseiben így írt az országgyűlés megnyitásáról: „Junius kezdetén a király jött le Pozsonyba a királynéval együtt, hogy az országgyűlést személyesen nyissa meg. Fogadtatása hideg volt, inkább csak hivatalos, nem hiányzott ugyan az éljen s a város kivilágítása, de lelkesedés nem volt sehol, pedig Ferdinánd oly jó indulattal viseltetett a magyarok iránt, hogy e közönyösséget nagyon fájlalta.” Így foglalja össze, hogy milyen volt ekkoriban ellenzékinek lenni: „Így 1839-ben liberálisnak lenni annyit jelentett, mint az ellenzékhez tartozni, lemondani a reményről, hogy az ember hivatalt nyerhessen, kitenni magát a feladók titkos rágalmainak, a hivatalos körök gúnyának, melyek még egy külföldre szóló útlevél elnyerésénél is nehézségeket csináltak.” Azt is megjegyezte, hogy a pártszakadás már a magánkörökben is megjelent, még ha ekkoriban nem is léteztek pártok. „Külön pártclubokról akkor ugyan még szó nem volt, de a követek külön kezdtek válni a sétáknál és ebédeknél, mi a régi hagyományokkal ellenkezett, mert ezek szerint a követek, mint a nemesség képviselői, együtt tartottak, még ha politikai tekintetben külön váltak is.”⁶⁸⁷

Szógyény-Marich László is megerősítette visszaemlékezésében, hogy az országgyűlés az ellenzék és a kormánypárt közötti feszültség nyomán nehéz küzdelmek között nyílt meg, utalva ezzel Ráday eltiltására és a korábbi politikai perekre.⁶⁸⁸

Egy titkos rendőri jelentés összehasonlította az 1825/27. évi országgyűlést a folyamatban lévő 1839/40. évi országgyűléssel: 1825-ben egy püspöknek, főispánnak, zászlósúrnak nagy tekintélye volt, senki nem mondott ellent nekik. A főispánok meghagyták a

⁶⁸⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 9. (I. országos ülés, 1839. június 5.); BALLAGI 1897: 488.

⁶⁸⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 176. d. 1578/1839.; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: I. 2–3.; MNL OL, P 88: 1839. június 5–6.; KONKOLI 1847: I. 1–6.; HÖKE 1886c: 256.; HORVÁTH 1886: II. 135–136.; BALLAGI 1897: 473.; FERENCZI 1904: I. 250.

⁶⁸⁷ PULSZKY 1884: I. 116., 119., 127.

⁶⁸⁸ SZÓGYÉNY 1903: 11.

vármegyéjük követeinek, hogyan kell szavazni, a főispán szava többet ért, mint a követutasítás. Gyakran csak a legkiválóbb követek szólaltak fel, a hallgatóságot többször kiküldték a teremből. A személynöknek szintén nagy tekintélye volt. Mostanra viszont megváltozott a helyzet, ha Ausztria nem tudja követni ezeket a változásokat, katasztrófák jöhetnek.⁶⁸⁹

Julia Pardoe angol író a Magyarországon tett látogatása során Pozsonyban is megfordult az 1839/40. évi országgyűlés idején. Beszámolt arról, hogy itt is, mint Európában mindenhol, két nagy pártot lehet elkülöníteni: „...Magyarországon is royalistáknak és liberálisoknak, konzervatívoknak és reformátoroknak, abszolutistáknak és alkotmánypártiaknak, kormánypártnak és ellenzéknek nevezik. A különbség annyi, hogy a liberalizmus itt állandóan ellenzékbe szorul. Szükségtelen megjegyezni, hogy a két táboron belül azért vannak árnyalatok, mérsékeltek és szélsőségesek.”⁶⁹⁰

Ezen az országgyűlésen már megjelentek az elvi alapon szervezett pártok körvonalai, erre a kortárs szemtanúk mind utalnak, még ha nem is tekinthetők szervezett pártoknak. 1839. június 10–11-én a felsőtáblán gróf Batthyány Lajos vezetésével megalapították az ellenzéki mágnás kaszinót, majd ugyanebben az évben november 18-án az egyik ilyen kiskaszinói gyűlésen mondták ki a főrendi ellenzék megalakulását.⁶⁹¹ Másfelől gróf Dessewffy Aurél körül egy fontolva haladó konzervatív párt alakult, akik a bécsi udvar vezetésével hajlottak bizonyos reformokra.⁶⁹²

Az országgyűlés megnyitásán Metternich kancellár is részt vett, aki úgy vélekedett, hogy ekkorra már a régi, sérelmi ellenzék eltűnt, és csak az új, haladó ellenzék maradt meg.⁶⁹³ A régi ellenzék kizárólag a sérelmi politikát pártolta, akadályozva a haladó szellemű reformokat. Az új ellenzék a sérelmek orvoslásában a haladás előfeltételét látta.

Dessewffy Aurél már említett memorandumát Metternich kancellár is tanulmányozta, ő is úgy látta, hogy a kormányszatnak bizonyos intézkedéseket végre kell hajtania, hogy a hatalmát erősítse. Varga János így foglalta össze Metternich „taktikáját”: „nem a történelmi alkotmánnyal, de nem is nélküle; hanem ezen rendi alkotmány látszólagos fenntartása, de oly

⁶⁸⁹ TAKÁTS 1980b: 182–183.

⁶⁹⁰ PARDOE 2015: I. 107–108.

⁶⁹¹ MOLNÁR 1996: 35.; MOLNÁR 2007: 84–87.; MELKOVICS 2020: 87–88., 185–186.: Három alapelvelet fogalmaztak meg: 1. Magyarország és az Osztrák Monarchia egymástól elválaszthatatlan; 2. Magyarország alkotmányos monarchia; 3. A törvény előtt minden magyar egyenlő. Széchenyi István kezdeményezésére és Batthyány Lajos támogatásával néhány reformot is előirányoztak: töröljék el az ősiséget, a polgárságra is ki kell terjeszteni a képviseleti jogot, a személyes szabadságot és a tulajdonhoz való jogot a jobbágyság számára is biztosítani kell. A vallási kérdéseket nem felekezeti, hanem politikai sérelemnek tekintik.

⁶⁹² BALLAGI 1897: 458–459.; FERENCZI 1904: I. 246–247.; CSORBA–VELKEY 1998: 132–133.

⁶⁹³ METTERNICH 1883: VI. 306–307.

alapvető módosításokkal, amelyek azt eredeti lényegéből forgatják teljesen ki, mert még az általa biztosított szűk körű szabadságjogokat is semmivé teszik.”⁶⁹⁴

A Pest vármegyei sérelem, gróf Ráday Gedeon ügye

A királyi propozíciók kihirdetése után a Pest vármegyei, valamint az előző országgyűlésen felmerült szólásszabadsági sérelem került előtérbe. Ráday Gedeon országgyűlési eltiltásának háttérében az állt, hogy az 1837. március 21-ei Pest vármegyei közgyűlésen (már az országgyűlési ifjak pere után) Ráday szóvá tette a Királyi Tábla hibás ítéletét, kijelentette, hogy ezeket a bírakat el kell távolítani a tisztségükből. Majd miután Kossuth Lajost 1837. május 5-én elfogták, szintén bírálta a hatóságokat a törvénytelen eljárás miatt. Ezek fényében becstelenségi pert indítottak Ráday ellen 1837 decemberében. Egy 1839. május 8-án kelt királyi dekrétum elrendelte, hogy perben álló személy nem lehet követ. Három lehetőség volt Ráday ügyében: Ráday visszalép a követségtől; megvárják az országgyűlési tárgyalások eredményét; Ráday Pozsonyba megy és vállalja a követséget. A Pest vármegyei rendek tiltakoztak a királyi határozat ellen, de meghagyták Rádaynak, hogy amíg az országgyűlés nem dönt az ügyben, ne utazzon Pozsonyba.⁶⁹⁵

Návay Tamás az 1839. június 10-ei kerületi ülésen kijelentette, hogy a Pest megyei sérelem orvoslásáig nem hajlandó más ügyet megvitatni. Az előző országgyűlésen a szólásszabadság kérdésében a főrendekkel tizenhét üzenetváltás után sem sikerült megegyezni, most fontos lenne, hogy ezt a sérelmet előleges felírás után orvosolják. Inkább törvény nélkül oszoljon szét ez az országgyűlés, minthogy orvosolatlan maradjon ez az ügy – szögezte le Návay.⁶⁹⁶ A követek többsége viszont elhatározta, hogy az orvoslást megelőzően is hajlandók más tárgyakat megvitatni az országos és kerületi üléseken, de semmit sem terjesztenek fel a felsőtábla elé.⁶⁹⁷ A június 17-ei országos ülésen Návay megismételte, hogy

⁶⁹⁴ VARGA 1982: 16–18.; DÉNES 2008: 3951.: Metternich pártolta, hogy a vármegyék jogkörét korlátozzák, növeljék a kormányzat befolyását. Dessewffy bizonyos társadalmi reformokat ajánlott a nemesség vezető szerepének a fenntartása mellett, Metternich azonban a kormányzat erősítését és befolyásának a növelését tartotta szem előtt. Dessewffy a tisztújítások alkalmával kívánta növelni a kormányzat befolyását, Metternich csak az uralkodónak felelős és a vármegyéktől független főispánokat akart. Dessewffy és Metternich is növelni akarta a kormányzat befolyását az országgyűlésen, de utóbbi ezt úgy akarta elérni, hogy a követeket tíz-tizenöt évre válasszák, a vármegyéket pedig fosszák meg a követutasítás készítésétől és a követek választásától. A követek sérthetlenségét szüntessék meg. A kancellár az országgyűlés rendezését tartotta az elsődleges feladatnak.

⁶⁹⁵ BALLAGI 1897: 473–474.; FERENCZI 1904: I. 251.; ERDMANN 2014: 65.

⁶⁹⁶ STULLER 1839/40: 3. sz.

⁶⁹⁷ KONKOLI 1847: I. 23.; MNL OL, P 88: 1839. június 10–11.: A kerületi ülésen 33:15 szavazat ellenében arról határoztak, hogy a Ráday-sérelem orvoslásáig más ügyekről is fognak tanácskozni. A határozatot ellenezte: Békés, Bereg, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Turóc, Zala, Zaránd vármegye. Bihar követeinek szavazatai elidálták egymást. A többi 33 megye (akiket Dessewffy Aurél

pontos utasítás hiányában a meggyőződése szerint szavaz, a legsúlyosabb sérelemnek tartja, ezért előlegesen felterjeszteni kívánja ezt az ügyet. Amíg királyi válasz nem érkezik, Rádayt Pest vármegye törvényes követének elismeri. Megerősítette a korábbi nyilatkozatát, hogy az orvoslás előtt nem hajlandó más ügy tárgyalásába bocsátkozni, ahogy azt Zala vármegye indítványozta.⁶⁹⁸ Bíró Imre is csatlakozott ehhez, de hozzátette: hacsak a követek többsége másképp nem dönt.⁶⁹⁹

A június 17–18-ai országos üléseken az ülést vezető személynök próbálta meggyőzni a rendeket, hogy elsődlegesen a királyi proposíciókat kell megvitatni. A követek nagy része nem hajlott erre, a Pest vármegyei sérelem orvoslását 36 vármegye, míg a királyi proposíciók megvitatását csak 16 vármegye támogatta. A június 18-ai ülésen a Vas vármegyei követ, Zarka János felvetette, hogy Ráday ügye mellett elsődlegesen a szólásszabadságon ejtett sérelmeket, valamint az előző országgyűlésen betervezett előleges sérelmeket és kívánságokat terjesszék az uralkodó elé. Amíg ezeket nem orvosolják, mást ne terjesszenek fel, de egyéb ügyekről is tárgyaljanak közben. Ezt a javaslatot a követek többsége támogatta.⁷⁰⁰ Az alsótábla a június 18-án, majd június 26-án készített két üzenetében felszólította a főrendeket, hogy a Pest megyei sérelmet minél hamarabb orvosolják. Kifejtették: azzal, hogy Rádayt eltiltották az országgyűléstől, a vármegyék szabad követválasztási jogát sértették meg, s hivatkoztak az 1625:62. és 1723:7. törvényekre.⁷⁰¹

nem sorolt fel a naplójában), Horvátország, a klérus, a Jászkun Kerület, a Hajdú Kerület, Fiume Kerület, és a Túrmezei Kerület tárgyalni kívánt más ügyekről is. A szabad királyi városok nem akartak szavazni.

Ezután arról szavaztak, hogy csak a kerületi ülésekben vagy az országos ülésen is kívánnak-e tanácskozni. Csak a kerületi ülésben kívánt tanácskozni: Abaúj, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Nógrád, Pest, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Torontál, Turóc, Ugocsa, Ung, Zala, Zaránd vármegye, a Hajdú Kerület és a Túrmezei Kerület. Az országos és a kerületi ülések megtartása mellett nyilatkozott: Arad, Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Pozsony, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Trencsén, Vas, Verőce, Veszprém, Zemplén, Zólyom vármegye, Horvátország, a klérus és a Jászkun Kerület. Eszerint 24:26 arányban úgy döntöttek, hogy az országos üléseken is tanácskoznak.

A harmadik eldöntendő kérdés az volt, hogy terjesszenek-e fel befejezett tárgyakat a felsőtáblához vagy sem. A felterjesztést támogatta: Arad, Árva, Baranya, Esztergom, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Pozsony, Szepes, Szerém, Temes, Trencsén, Verőce, Veszprém, Zólyom vármegye, Horvátország, a klérus, a Jászkun Kerület és Fiume Kerület. Nem támogatta az ügyek felterjesztését: Abaúj, Bars, Békés, Bereg, Borsod, Csanád, Csongrád, Fejér, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Nógrád, Pest, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Torontál, (az előleges sérelmeket kivéve) Turóc, Ugocsa, Vas, Zala, Zaránd, Zemplén vármegye, a Hajdú Kerület, a Túrmezei Kerület. Bács és Torna nem szavazott. Bihar és Ung követeinek szavazatai elidálták egymást. A szabad királyi városok nem akartak szavazni. 20:26 szavazat ellenében tehát úgy döntöttek, hogy nem fogják felterjeszteni a megtárgyalt ügyeket.

⁶⁹⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 40. (III. országos ülés, 1839. június 17.)

⁶⁹⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 212. (XIX. országos ülés, 1839. augusztus 10.); STULLER 1839/40: 20. sz.

⁷⁰⁰ KONKOLI 1847: I. 48–53.; PAJKOSSY 2006: 29.; ERDMANN 2014: 139.; MELKOVICS 2020: 139.; MNL OL, P 88: 1839. június 18.

⁷⁰¹ 1000 ÉV: Az 1625:62. cikkely büntetés alá vonta azokat, akik az országgyűlések alatt gyalázatosan viselkednek vagy hatalmaskodást követnek el. Valamint arról is rendelkezett, hogy aki személyesen nem tud megjelenni, az milyen személyt küldhet maga helyett. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=62500062.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1625> letöltés ideje: 2023. 10. 28.) Az

Ráday ellen csak per van folyamatban, törvényes ítélet nincs, a május 8-ai királyi rendelet ennek ellenére tiltotta el a követségtől. A rendek megerősítették azon határozatukat, hogy a tanácskozásaikat folytatják más ügyekről is, de egyelőre semmit sem terjesztenek fel.⁷⁰²

A csanádi követek az 1839. június 21-én kelt jelentésükben beszámoltak arról, hogy eddig Ráday ügyéről tanácskoztak. Sérelmezték, hogy a Hármaskönyv I. rész 9. címe, valamint az 1741:8. törvény ellenére a király eltiltotta őt a megjelenéstől. Meggyőződésük szerint szavaztak ebben az ügyben, mivel nem volt utasításuk, nem is számítottak rá, hogy ilyen eset fel fog merülni. Kijelentették, hogy addig fogják ezt az álláspontot képviselni, amíg a megye nem küld utasítást.⁷⁰³

A főrendekkel több üzenetet váltottak a rendek ebben a kérdésben, de az előbbieket nem járultak hozzá, hogy az uralkodó elé terjesszék Ráday ügyét.⁷⁰⁴ A felsőtábla és a személynök is azt hangoztatta, hogy az 1791:13. törvénycikk értelmében először a királyi előterjesztéseket kell megvitatni.⁷⁰⁵ Ennek hatására egyre több vármegye adott az ellenzéknek kedvezőtlen utasítást Ráday ügyében. A Csanád vármegyei rendek ezzel szemben 1839. július 11-én pótutasításként megfogalmazták a követeknek, hogy még egyszer a saját véleményük szerint nyilatkozzanak és támogassák a Ráday-ügyet. Ha a követek többsége ezt nem támogatja, akkor a főrendeknek az ebben az ügyben készített első üzenethez tartásuk magukat.⁷⁰⁶ Az alsótábla az üzenetében kijelentette, hogy a tanácskozásaikat rendszeresen folytatják, azonban amíg a sérelmet nem orvosolják, addig a többi tárgyról nem küldenek feliratot.⁷⁰⁷

Az 1839. július 18–19-ei kerületi üléseken Zarka már azt javasolta, hogy tudakozó adatokat kérő felírást terjesszenek az uralkodó elé az újoncok és a Duna szabályozása ügyében. Tárgyalni lehet az ügyekről, ha nem is terjesztik fel azokat – vélekedett a vasi követ. A július 19-ei kerületi szavazás során az eredeti záradékot (ne terjesszenek fel semmilyen ügyet a pesti sérelem orvoslásáig) 26 megye támogatta, a vasi követ javaslatát pedig 25 vármegye. Deák Ferencnek nagy szerepe volt abban, hogy az eredeti záradékot ekkor még

1723:57. törvénycikk megszabta, hogy milyen büntetés jár annak, aki becstelenítést követ el.

(<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300057.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1723> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

⁷⁰² ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: I. 7–9., 13–14.

⁷⁰³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 176. d. 1578/1839.

⁷⁰⁴ MNL OL, P 88: 1839. július 6. A július 6-ai kerületi ülésen olvasták fel a főrendek második üzenetét a Ráday-ügyben, 32:19 szavazat ellenében a vármegyék megmaradtak az eredeti álláspontjuknál.

⁷⁰⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: I. 12–13., 19–20., II. 14–15.; BALLAGI 1897: 475.; FERENCZI 1904: I. 251–255.; ERDMANN 2002: 38–39.; MELKOVICS 2020: 139–163.: Melkovics Tamás közlése szerint a felsőtáblán az 1839. június 20-ai ülésen a kormányzat mellett harmincegy, az ellenzék mellett tizennégy felszólalás történt. A július 16-ai ülésükön a főrendek 22:10 arányban vetették el az alsótábla újabb üzenetét.

⁷⁰⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 1578/1839.

⁷⁰⁷ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: I. 7–8.

többen pártolták.⁷⁰⁸ A július 23-ai országos ülésen is megerősítették az eredeti záradékot egy szavazattöbbséggel, ekkor már a negyedik üzenetét küldte el az alsótábla Ráday ügyében. A másnapi, július 24-ei felsőtáblai ülésen azonban a főrendek negyedszer is elvetették, hogy a Pest megyei sérelmet az uralkodó elé terjesszék, a királyi előadásokat kívánták tárgyalni.⁷⁰⁹ A bécsi udvar, látva a tanácskozások megrekedését, július 28-án királyi leiratot küldött, amelyben a proposíciók megvitatását sürgette. Emellett V. Ferdinánd kijelentette, hogy nem kívánta a vármegyéket törvényes jogaikban megsérteni.⁷¹⁰

Az augusztus 1–2-ai kerületi ülésen Návay Tamás kijelentette, ha a felsőtábla megengedte volna a felterjesztést Ráday ügyében, a sérelmet már orvosolta volna az uralkodó, és Ráday közöttük ülne. Reagált a július 28-án kihirdetett királyi leiratra is: továbbra is a Pest megyei sérelem megszüntetésére kell kérni az uralkodót, meg kell engedni, hogy az országgyűlésen minden követ szabadon megjelenhessen, s következmények nélkül elmondhassa a véleményét. Ha a kormányzat azt akarja, hogy a királyi előterjesztésekről tárgyaljanak, akkor orvosolja ezt és a szólásszabadsági sérelmeket. Beszéde végén a záradék fenntartása mellett szavazott, azonban ez alkalommal már 29 vármegye 23 vármegyével szemben a tudakoló felírást pártolta, így az eredeti záradék elbukott.⁷¹¹ Deák Ferenc a Zala vármegyei rendekhez intézett követjelentésében kijelentette, hogy a királyi válasz a Pest megyei sérelmet ugyan enyhítette, de nem orvosolta, így azt továbbra is szükségesnek tartja orvosolni.⁷¹²

Az 1839. augusztus 5-ei kerületi ülésen a csongrádi követ, Klauzál Gábor azt javasolta, hogy a tudakozó felíráshoz csatolják hozzá a Ráday-ügyet, valamint a

⁷⁰⁸ STULLER 1839/40: 15. sz.; FERENCZI 1904: I. 256.; ERDMANN 2004: 57.; MNL OL, P 88: 1839. július 19.: A felírás ellen az eredeti záradékot támogatta: Abaúj, Arad, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Hont, Komárom, Kraszna, Liptó, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Turóc, Ung, Veszprém, Zala és Zaránd vármegye. A felírást és a záradék ellen szavazott: Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Sáros, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torontál, Torna, Trencsén, Ugocea, Vas, Verőce, Zemplén, Zólyom vármegye és Horvátország.

STULLER 1839/40: 17. sz.: Stuller tudósítása szerint 29 vármegye támogatta a tudakozó felírást 24 vármegyével szemben, azonban csak 27 vármegyét sorol fel a támogatók között: Arad, Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Ugocea, Vas, Verőce, Zólyom vármegye és Horvátország. Erdmann Gyula közlése szerint Turóc is támogatta a javaslatot.

⁷⁰⁹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 15–17.; MELKOVICS 2020: 144–147.: A július 24-ei főrendi ülésen 30:18 arányban vetették el az alsótábla negyedik üzenetét.

⁷¹⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 17.; KONKOLI 1847: I. 141–151.; HORVÁTH 1886: II. 139.; BALLAGI 1897: 475–476.; FERENCZI 1904: I. 256.; ERDMANN 2002: 40–41.

⁷¹¹ STULLER 1839/40: 17. sz.; SZERENCZ 1877: 119., 122.; MNL OL, P 88: 1839. augusztus 2.: A királyi előadások első és harmadik pontjára adatokat kívánt kérni 29 vármegye: Arad, Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocea, Vas, Verőce, Zemplén, Zólyom vármegye és Horvátország. Nemmel szavazott 23 vármegye: Abaúj, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Kraszna, Liptó, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Ung, Veszprém, Zala és Zaránd.

⁷¹² MOLNÁR 2003: 161.

szólásszabadsági és előleges sérelmeket.⁷¹³ Az alsótáblai üzenetbe emellett kerüljön bele, hogy az újoncok és a Duna szabályozása ügyében adatokat kérnek az uralkodótól, de jelezzék, az újoncok megajánlásának az ügyét csak akkor fogják felterjeszteni, ha ezeket a sérelmeket orvosolták. A szavazás alkalmával a csongrádi javaslatot 25 vármegye pártolta, köztük a csanádi követek is.⁷¹⁴ Augusztus 10-én átküldték a főrendeknek ezt a javaslatot, akik két nappal később elutasították.⁷¹⁵ Az augusztus 14–16-ai kerületi üléseken tárgyalták a felsőtábla üzenetét. A Sopron vármegyei követ, Nagy Pál felvetette, hogy szóban kérjenek adatokat a királyi előadásokra, így a záradék is megmarad, azonban ezt 26:25 arányban elutasították (a csanádi követek sem pártolták).⁷¹⁶ Az augusztus 22-ei alsótáblai ülésen határozattá vált, hogy a tudakozó felirathoz csatolni kívánt záradékot (csak a jogorvoslat után terjesztik fel az ügyeket) a többség elvetette, a sérelmek hozzácsatolásától viszont nem álltak el. A főrendek az augusztus 26-án tartott ülésükön hatodik alaklommal vetették el a rendek üzenetét 31:10 arányban.⁷¹⁷ 1839. szeptember 3-án azonban ismét többségbe kerültek az alsótáblán az eredeti záradék hívei, mivel több vármegyéből újabb pótutasítások érkeztek, ám a főrendek a szeptember 9-ei ülésükön 22:16 arányban újra elutasították a záradék felterjesztését.⁷¹⁸ Szeptember 12-én a kerületi ülésen Szentkirályi Móric felolvasta Ráday szeptember 2-ai követi lemondó levelét, s hogy helyette Dubraviczky Simont választották követté a Pest vármegyei rendek.⁷¹⁹ Ezen az ülésen 26 vármegyével szemben már csak 24 vármegye támogatta a Pest megyei sérelem napirenden tartását, ezért Deák Ferenc javaslatára ennek az

⁷¹³ MNL OL, P 88: 1839. augusztus 5.: Az 1839. augusztus 5-ei kerületi ülésen 34:18 szavazat ellenében elhatározták, hogy a feliratban a Ráday-ügyet teljes egészében fel kívánják terjeszteni, nem csak megemlíteni. A szólásszabadsági sérelem felterjesztését 30:22 arányban szintén elfogadták.

⁷¹⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 209–210. (XIX. országos ülés, 1839. augusztus 10.); MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 177. d. 1836/1839.; MNL OL, P 88: 1839. augusztus 5.; STULLER 1839/40: 18. sz.; KONKOLI 1847: I. 177., 191.; ERDMANN 2004: 58.; ERDMANN 2014: 145–147. Stuller és Dessewffy közlése szerint a régi záradékot 9 vármegye támogatta: Arad, Liptó, Nyitra, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Torna, Zala, Zólyom. A temesi indítványt (Amíg a pesti sérelmet nem orvosolják, ne terjesszenek semmilyen törvényt a király elé végső szankció végett. A főrendekkel viszont szükséges a törvényjavaslatokat megvitatni.) 18 vármegye támogatta: Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Győr, Komárom, Krassó, Moson, Pozsega, Pozsony, Szepes, Szerém, Temes, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Verőce és Horvátország. A csongrádi indítványt Abaúj, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csongrád, Csanád, Fejér, Gömör, Heves, Hont, Nógrád, Pest, Somogy, Tolna, Turóc, Ung, Vas, Veszprém, Zala és Zaránd, vármegye támogatta. Komárom, Szabolcs, és Szatmár vármegye ezek után átszavazott a csongrádi javaslatra, a temesi javaslatra pedig Nyitra és Sopron. Kraszna követi egymás ellen szavaztak, így érvénytelen lett a szavazatuk. Sáros és Zemplén vármegye nem szavazott. Így 25:19 arányban a csongrádi indítvány nyert.

⁷¹⁵ MNL OL, P 88: 1839. augusztus 10., 12.; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 18–23.; MELKOVICS 2020: 149–150.: A főrendek az 1839. augusztus 12-ei ülésükön 25:17 arányban utasították el az alsótábla üzenetét.

⁷¹⁶ MNL OL, P 88: 1839. augusztus 14., 16.

⁷¹⁷ MELKOVICS 2020: 153–154.

⁷¹⁸ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 20–21., 27–29., 34–36.; MNL OL, P 88: 1839. szeptember 9.

⁷¹⁹ HÖKE 1886c: 257.; BALLAGI 1897: 476.; FERENCZI 1904: I. 257–259.; MELKOVICS 2020: 159.: Höke Lajos még tévesen azt állította, hogy Ráday lemondása után nem töltötték be a követi posztot.

ügynek az óvás melletti letételéről döntöttek.⁷²⁰ A másnapi kerületi ülésen azonban az ellenzéki követek részleges sikert értek el, mivel elhatározták, hogy a tudakoló felírás mellé több olyan sérelmet is oda kapcsolnak, amiket már az előző országgyűlésen is felterjesztettek (kivéve a szólásszabadság sérelmét). Ezt a határozatot a szeptember 18-ai országos ülésen is megerősítették, azonban csak október 31-én terjesztették a király elé, mivel a felsőtáblával is megvitatták a felirat részleteit.⁷²¹ Ennek hatására a szeptember 18-ai országos ülésen Bíró Imre kijelentette, hogy Csanád vármegye is visszalépett attól, hogy a Ráday-ügy orvoslását sürgessék, de ünnepélyesen óvást tesznek az eljárás ellen. Remélik, hogy a későbbiekben a hasonló eseteket bármilyen erőszak és hatalom befolyása nélkül képesek lesznek megoldani. Emellett kifejtette azon véleményét, hogy az előleges és a szólásszabadságon ejtett sérelmet mindenképpen orvosolni kell és a tudakozó felírással együtt felterjeszteni.⁷²²

Egy 1839. szeptember 11-én készült titkosrendőri jelentés szerint az országgyűlés tagjai között nőtt a gyűlölet a főrendek ellen, mivel a királyi előadások előtt nem akartak mást tárgyalni. A jelentés kitért arra is, hogy mindenütt tanácskoznak a követek, az utcákon, sétatereken, kávéházakban, vendéglőkben. Az egyik ilyen séta alkalmával Deák Ferenc azt javasolta, hogy a kormánypárt híveit (galileistákat) barátságos beszélgetésekkel igyekezzenek meggyőzni. Beöthy Ödön ezzel szemben azt párolta, hogy az ellenzék teljesen különüljön el, ne is álljanak szóba velük, gyűlöletet és megvetést kell mutatni irántuk. Az üléseken is hevesen kell támadni őket úgy, hogy a hallgatóságot is bevonják. Nem helyes az, ha a kormánypárt megismeri a nézeteiket, mert akkor akadályozhatják a törekvéseikben. A rendőri jelentés szerint Návay Tamás is inkább Beöthy álláspontját támogatta.⁷²³

⁷²⁰ MNL OL, P 88: 1839. szeptember 12.; SZERENCs 1877: 148–149.: Két szavazásra is sor került. Az elsőben arról határoztak, hogy az eredeti záradék mellett megmaradnak-e vagy módosítják azt. A maradásra szavazott (24 vármegye): Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Kraszna, Liptó, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Tolna, Ugocsa, Ung, Vas, Zala és Zaránd. A módosításra szavazott (26 vármegye): Abaúj, Arad, Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Fehér, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Sáros, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Torontál, Trencsén, Verőce, Veszprém, Zemplén, Zólyom és Horvátország.

Ezután szavazásra került sor arról, hogy a tudakoló felirathoz a szólásszabadság sérelmét hozzácsatolják-e. A hozzácsatolást támogatta (24 vármegye): Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Kraszna, Liptó, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Tolna, Ugocsa, Ung, Vas, Zala és Zaránd. Nem támogatta a hozzácsatolást (26 vármegye): Abaúj, Arad, Árva, Bács, Baranya, Békés, Esztergom, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Torontál, Trencsén, Verőce, Veszprém, Zemplén, Zólyom és Horvátország. Turóc nem szavazott, Szatmár követeinek szavazatai elidálták egymást.

⁷²¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 36–37.; MNL OL, P 88: 1839. szeptember 13.; KONKOLI 1847: I. 265–268.; HORVÁTH 1886: II. 141–142.; FERENCZI 1904: I. 260–261.; GERGELY 1980: 775.; ERDMANN 2002: 46–47.; ERDMANN 2004: 59.; ERDMANN 2014: 156–157.; MELKOVICS 2020: 159–163.

⁷²² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 254. (XXXIV. országos ülés, 1839. szeptember 18.); STULLER 1839/40: 33.

sz.

⁷²³ TAKÁTS 1929c: 442–445.

A csanádi követek a vármegyéhez intézett, 1839. szeptember 25-én kelt levelükben jelentették, hogy a meggyőződésük szerint szavaztak a pótutasítás megérkezéséig, azonban Ráday önként lemondott, így ezen ügy pártolása és a sérelem orvoslása lehetetlenné vált, emiatt a tárgyat ünnepélyes óvás mellett letették.⁷²⁴

A szőlásszabadság ügye

A perek és a bebörtönzések nagy felháborodást váltottak ki a vármegyékben, több vármegye (Pest, Zala) is elhatározta, a szőlásszabadság sérelmét már az országgyűlés legelején orvosolni kell, addig ne tárgyaljanak más ügyet, amíg a kormányzat nem szünteti meg a pereket. A követutasítások készítésénél a szőlásszabadsági sérelem orvoslása több vármegyében is hangsúlyos szerepet kapott.⁷²⁵ Pajkossy Gábor 48 vármegye követutasítását nézte át a szőlásszabadsági kérdés szemszögéből, s azt a következtetést vonta le, hogy csak 27 vármegye minősítette valamilyen formában sérelemnek ezt az ügyet. 13 vármegye nem látott sérelmet, de szükségesnek találták, hogy a felségsértési és hűtlenségi ügyeket pontosan szabályozzák. 9 vármegye pedig kegyelmi feliratot támogatott.⁷²⁶

Az 1839. július 3-ai országos ülésen a személynök, Szerencsy István felvetette, hogy alkossanak új törvényt a szőlásszabadság ügyében. Návay Tamás kijelentette, hogy a szőlásszabadság korlátozása a kormányzat önkényes lépése volt, amely már az előző diétán is hatalmas vitákat váltott ki. 1834-ben az alsótábla feliratot intézett a felsőtáblához, de a főrendek nem láttak sérelmet a szőlásszabadság ügyében. Návay itt pontosított: nem is akartak sérelmet látni. A kormányzat mellett foglaltak állást és akadályozták az uralkodónak szánt felírást, amit tizenhét üzenetváltás után sem engedtek át. Az 1832/36. évi országgyűlés bezárása után számos személyt perbe fogtak, törvénytelenül elítéltek. Hét vagy nyolc alkalommal személyesen az uralkodónak is felírt Csanád vármegye: ez ügyben, azonban a vármegyei rendek úgy vélik, az üzeneteket nem is terjesztették V. Ferdinánd elé. Mindezek után egy küldöttséget szerettek volna meneszteni a királyhoz, de a Helytartótanács eltiltotta ettől a csanádi rendeket. Návay ezután kinyilvánította a csanádi rendek akaratát: A Királyi Táblának, mint legfőbb törvényszéknek az lenne a feladata, hogy a kormányzat törvényellenes

⁷²⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 177. d. 2134/1839

⁷²⁵ ERDMANN 1994: 175–194. A szőlásszabadsági sérelem orvoslása valamilyen formában felmerült a Bihar, Csanád, Csongrád, Heves, Liptó, Nógrád, Nyitra, Pest, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Torna, Trencsén, Zala, Zemplén és Zólyom vármegyei követutasításokban. Arad, Bács, Győr, Hont, Máramaros, Moson, Sáros, Temes, Torontál, Ugocsa, Ung vármegyék új szőlásszabadsági törvényt kívántak alkotni.

⁷²⁶ PAJKOSSY 2006: 27.: A következő 13 vármegye következetesen ellenzéki álláspontot képviselt a szőlásszabadság ügyében: Abaúj, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Komárom, Pest, Somogy, Szabolcs, Zala. Árva, Baranya, Krassó, Máramaros, Pozsega, Szerém, Turóc, Temes és Torontál a királyi propozíciók tárgyalásának elsődlegessége mellett állt ki.

lépéseit felderítse és korlátozza. A hűtlenségi perekben a nyilvánosságot kizárták a tárgyalásról, a perbe fogottaktól megtagadták a szabad védelmet. A Csanád vármegyei rendek tisztelik a bírói hatóságok törvényes függetlenségét, amit a továbbiakban is fenn kívánnak tartani. A legnagyobb veszélyt abban látják, ha a bíróságok a kormányzattól vagy a nemzettől függenek. Nem ismerik el a bírói hatalom törvények feletti állását, amikor a törvények eltiprásával ítéleznek. A felsorolt okok miatt a hűtlenségi pereket törvénytelennek kell nyilvánítani, mivel a törvénykezési rendszer figyelembe vétele nélkül hozták meg az ítéleteket. A Király Kúriát pedig felelősségre kell vonni. Amint rendezik ezen sérelmeket, sokkal pontosabb törvényt kell majd alkotni ez ügyben. A Kúriát egyébként több követ is bírálta, például a borsodi követ, Palóczy László, a csongrádi követ, Klauzál Gábor, sőt még a turóci követ, Prónay Gábor is.⁷²⁷ Az alsótábla az 1839. július 3-án készített üzenetében felszólította a felsőtáblát, hogy a szólásszabadságon elkövetett sérelmeket pártolják, és kérik meg az uralkodót, hogy orvosolja azokat, külön kiemelve Kossuth és Wesselényi esetét. József nádor ezzel szemben szóvá tette, hogy a július 3–4-ei országos üléseken az alsótábla követei bírálták a Király Kúriát, s hogy azt ki kell vizsgálni.⁷²⁸ A július 11-ei elegyes ülésen kihirdettek ezzel kapcsolatban egy dorgáló királyi leiratot, amely megróttá az alsótábla követeit. A rendek július 15-én ez ellen óvást tettek.⁷²⁹ Az 1839. szeptember 12-ei kerületi ülésen Návay kijelentette, hogy elsődlegesen a sérelmek felterjesztését támogatja, de mivel ezt a többség nem pártolta, álláspontja szerint azokat a királyi előadásokkal együtt kell felterjeszteni. Ezzel szemben 26:24 szavazatarányban elhatározták, hogy a tudakoló felíráshoz a szólásszabadság ügyét nem csatolják hozzá, más előleges sérelmeket viszont igen.⁷³⁰

A főrendek csak 1839. szeptember 23-án kezdték tárgyalni a szólásszabadság sérelmét, miután Ráday lemondott a követségtől. Négy elvet fogalmaztak meg az alsótáblának szánt válaszukban: A király és a kormány egy, tehát sérthetetlenek. A fiscus szabadon hűtlenségi perbe idézheti, akit bűnösnek talált. A bírót sem a törvényhozás, sem a végrehajtó hatalom nem vonhatja felelősségre. Hűtlenséget szóval is el lehet követni, nem csak tettel. Az ügyet nem ismerték el sérelemnek, de új törvények készítését javasolták, s hogy a már

⁷²⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 104–105. (IX. országos ülés, 1839. július 3.); MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 176. d. 1674/1839.: A csanádi követek az 1839. július 8-án kelt levelükben jelentették, hogy a szólásszabadsági ügy tárgyalása során több követ is megróttá a Királyi Táblát az ítéletek miatt, amit József nádor rosszalnt.

⁷²⁸ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: I. 16–19.

⁷²⁹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: I. 21., II. 1.; HORVÁTH 1886: II. 148–149.; FERENCZI 1904: I. 262–264.; TRÓCSÁNYI 1965: 440–441.; ERDMANN 2002: 40.; ERDMANN 2004: 55–56.; ERDMANN 2014: 142–144.

⁷³⁰ STULLER 1839/40: 29., 30., 32. sz.; KONKOLI 1847: I. 267–268.

elítéltek számára kegyelmet kell kérni.⁷³¹ Elutasították tehát a szólásszabadsági sérelem felterjesztését, válaszukról az 1839. október 2–3-ai kerületi ülésen tárgyaltak a rendek, majd az október 17-ei országos ülésen is megerősítették a korábbi határozatukat.⁷³²

Az alsótábla az álláspontját a következő üzenetében foglalta össze: Az országgyűlési ifjaktól megtagadták a szabad védelmet. Kossuth Lajost katonai erő alkalmazásával fogták el, a szabad lábon való védekezést megtagadták tőle. Wesselényi Miklóst beszéde miatt fogták hűtlenségi perbe. Ezt az álláspontot azonban a főrendek 1839. november 4-én ismét elutasították.⁷³³

Az 1839. október 31-én felterjesztett első feliratban⁷³⁴ a rendek kifejezték a sajnálatukat azért, hogy a sérelmeket nem orvosolta az uralkodó. Ezek után tértek rá arra, hogy a királyi előadások második pontjáról, a katonai élelmezésről és elszállásolásról tárgyaljanak. A propozíció első (újoncok) és harmadik (Duna-szabályozás) pontjához viszont adatokat kértek.⁷³⁵ 1839. november 9-én hirdették ki a király válaszát, amelyben örömmel konstataálta, hogy a rendek hozzákezdtek a propozíciók tárgyalásához, az újoncozás kérdésében pedig báró Léderer Ignác magyarországi főhadparancsnokot rendelte ki a szükséges adatok bemutatására. A beterjesztett sérelmekre és kívánságokra egy későbbi leiratban ígért választ. A november 13-ai ülésen a csongrádi követ, Klauzál azt javasolta, hogy amíg a szólásszabadság sérelem nincs orvosolva, ne bocsátkozzanak az újoncozás kérdésének a megvitatásába. Ezzel szemben az esztergomi követ, Andrassy József kiemelte, hogy a tudakoló felírást elfogadták, amire megérkezett a királyi válasz, ezért méltányosságból is meg kell kezdeni az újonckérdés tárgyalását. A komáromi követ, Pázmándy Dénes azt javasolta, hogy ne a szólásszabadsági sérelem megszűnéséig, hanem a két tábla közötti megegyezés idejéig halasszák el az újoncok ügyének a tárgyalását, amivel tulajdonképpen Klauzálhoz csatlakozott. A csongrádi javaslatot a komáromi módosítással a többség akkor elfogadta.⁷³⁶ A november 14-ei kerületi ülésen 29:20 vármegye ellenében a többség (a csanádi

⁷³¹ MNL OL, P 88: 1839. szeptember 23.; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 129–132.; FERENCZI 1904: I. 264.; TRÓCSÁNYI 1965: 441.; MELKOVICS 2020: 163–169.: A főrendek az 1839. szeptember 23-ai ülésükön 22:12 arányban vetették el a szólásszabadság sérelmének felterjesztését.

⁷³² MNL OL, P 88: 1839. október 2–3., 17.: 28 vármegye tartott ki a korábbi álláspont mellett.

⁷³³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 177–183., 238–240.; MELKOVICS 2020: 179–183.: Az 1839. november 4-ei ülésükön a főrendek 17:13 arányban utasították el a szólásszabadsági sérelmet.

⁷³⁴ KONKOLI 1847: I. 320–321.; PAJKOSSY 2006: 31.; ERDMANN 2014: 172–174.

⁷³⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 208–211.

⁷³⁶ KONKOLI 1847: I. 336.; FERENCZI 1904: I. 268–269.; ERDMANN 2014: 174.; MNL OL, P 88: 1839. november 13.: A csongrádi javaslatot támogatta a komáromi módosítással 28 vármegye: Abaúj, Arad, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Kraszna, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Tolna, Torontál, Trencsén, Ung, Vas, Zala, Zaránd és Zólyom vármegye. Ellene szavazott 23 vármegye: Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega,

követek is) továbbra is megmaradt az eredeti álláspontjánál a szólásszabadsági sérelem ügyében, nem kívántak új törvényt alkotni, ahogy azt a főrendek javasolták.⁷³⁷

Az 1839. november 21-ei alsótáblai országos ülésen Szerencsy István személynök jelentette, hogy Léderer Ignác megérkezett, és küldjenek ki egy bizottságot a tárgyalásra. Návay Tamás ismét kifejtette álláspontját: Az előző országgyűlésen tizenhét üzenetváltás után sem sikerült orvosolni a szólásszabadság ügyét, a vallásügyi kérdéseket sem tudták megtárgyalni. A jelen országgyűlésen új sérelmek álltak elő, a képviseleti rendszert felforgatta a kormányzat, amivel veszélyeztetik az alkotmányt. Nem volt hajlandó a sérelem orvoslására, sőt a felsőtábla még csak tárgyalás alá sem akarta venni az ügyet. Návay ezután feltette a kérdést, hogy kinek van ezután bizodalma a főrendekben. Az alsótábla azt várta, hogy a főrendek majd támogatják őket, és a kormányzat elébe terjesztik a sérelmet, de nem így történt. Végezetül Návay kijelentette, hogy amíg a két tábla nem egyezik meg a szólásszabadságon esett sérelem felírásában, addig nem hajlandó újoncot megajánlani, sőt még a kérdés tárgyalásába sem fog bocsátkozni.⁷³⁸ Ennek ellenére 27 vármegye támogatta, hogy minden feltétel nélkül tárgyaljanak Lédererrel.⁷³⁹ A november 22-ei országos ülésen annyit azonban elértek az ellenzéki követek a Sopron vármegyei követ, Nagy Pál javaslatára, hogy az újoncok ügyében konkrét megajánlást csak akkor tesznek, amikor a vármegyeiktől megérkeznek a póttasítások, s erre hat hetet biztosítottak. Emellett csak akkor terjesztik fel az ügyet, szól a határozat, ha a szólásszabadság kérdését az uralkodó elé terjesztik.⁷⁴⁰ Bíró Imre támogatta Nagy Pál indítványát.⁷⁴¹

Az 1840. január 11-ei főrendi ülésen a többség (35:21 arányban) ismét elutasította, hogy a szólásszabadság sérelmét az uralkodó elé terjesszék.⁷⁴² A február 5-ei kerületi ülésen Deák Ferenc újra felvetette, hogy a szólásszabadság sérelem orvoslásáig ne ajánljanak meg újoncokat, azonban ezt 28:20 arányban leszavazták. Ezután a torontáli követ, Hertelendy

Sáros, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Turóc, Ugocsa, Verőce, Veszprém, Zemplén vármegye és Horvátország. Szatmár követeinek szavazatai elidálták egymást.

⁷³⁷ MNL OL, P 88: 1839. november 14.

⁷³⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 375–376. (LX. országos ülés, 1839. november 21.)

⁷³⁹ MNL OL, P 88: 1839. november 21.; STULLER 1839/40: 47. sz.: A Lédererrel való tárgyalást az alábbi 27 vármegye támogatta: Árva, Bács, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Verőce, Veszprém, Zemplén, Zólyom, Horvátország, a Jászkun Kerület, az esztergomi és a veszprémi káptalanok, Kassa, Pest, Szabadka városok. A záradék megtartására szavazott 22 vármegye megye: Abaúj, Arad, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Kraszna, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Tolna, Ung, Vas, Zala és Zaránd.

⁷⁴⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 178. d. 2366/1839.; RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 375–376. (LX. országos ülés, 1839. november 21.); FERENCZI 1904: I. 269–270.; TRÓCSÁNYI 1965: 442.; ERDMANN 2014: 175.

⁷⁴¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 389–390., 395. (LXI. országos ülés, 1839. november 22.)

⁷⁴² ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 381.; MNL OL, P 88: 1840. január 11.; ERDMANN 2014: 181.; MELKOVICS 2020: 204–207.: Melkovics szerint 34:21 arányban vetették el a szólásszabadsági sérelmet.

Miksa javasolta, hogy addig ne ajánljanak meg újoncokat, amíg a szólásszabadság ügye nem kerül az uralkodó elé, ezt is leszavazták 26:22 arányban. Klauzál Gábor végül azt indítványozta, hogy az újoncok ügyét tárgyalják meg, de ne küldjék át a főrendekhez addig, amíg a szólásszabadsági sérelmet nem terjesztik az uralkodó elé, amit viszont 30 megye támogatott.⁷⁴³ Február 18-án az alsótábla negyedik alkalommal küldött üzenetet a felsőtáblának a szólásszabadság ügyében, de a főrendek a március 10-ei ülésükön újra elutasították a felterjesztést.⁷⁴⁴ Bíró Imre a február 20-ai országos ülésen is kifejtette Csanád vármegye álláspontját: amíg nem orvosolják az előleges és a szólásszabadságon esett sérelmeket, addig nem fog újoncok megajánlásába bocsátkozni.⁷⁴⁵ A főrendek február 20-ai ülésén báró Majthényi Antal liptói főispán azt javasolta, hogy alsó- és felsőtábla véleményét külön-külön feliratban terjesszék fel a királyhoz, aki majd dönt. Ezt azonban az alsótábla nem fogadta el, mondván, bármelyik fél javára dönt az uralkodó, a másik fél ellenezni fogja.⁷⁴⁶

József nádor, látva az országgyűlés tétlenségét, 1840. február 23-án a bécsi udvarhoz fordult, hogy előrelépést eszközöljön ki az amnesztia ügyében, az Államkonferencia kilátásba helyezte a kegyelmet. Március 18-án már az ötödik üzenetét küldte el az alsótábla a szólásszabadsági sérelem ügyében.⁷⁴⁷ Közben a bécsi udvar is megelégedte a tanácskozások lassú menetét, ezért március 25-én kihirdették az előző napon kelt királyi leiratot, melyben V. Ferdinánd kijelentette, hogy a szólásszabadságot fenn kívánja tartani, az az ősi alkotmány fontos eleme, de azokat kénytelen volt törvény elé állítani, akik átlépték a szólásszabadság korlátait. Emellett az ítéleteket és a bíróságok függetlenségét is a védelmébe vette, ugyanakkor kilátásba helyezte, hogy hajlandó kegyelmet gyakorolni.⁷⁴⁸ Bíró Imre újra kijelentette, hogy őt nem elégíti ki a királyi leirat. A Csanád vármegyei rendek a szólásszabadságon esett sérelmet tetteg kívánják orvosolni, és addig nem kívánnak az újoncok kérdésébe bocsátkozni, amíg ez nem történik meg. Továbbra is a február 20-ai végzéshez ragaszkodott.⁷⁴⁹ A többség (26 vármegye) azonban a királyi leirat hatására március 30-án a záradék letétele mellett döntött. Elfogadták azt is, hogy a február 5-ei kerületi ülésen elfogadott újoncozási tervet az országos ülésen tárgyalás alá veszik, amit április 1-jén megerősítettek és átküldték a főrendekhez.⁷⁵⁰

⁷⁴³ STULLER 1839/40: 67. sz.

⁷⁴⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: III. 5., 103.; KONKOLI, 1847: II. 128–154.; ERDMANN 2014: 183.

⁷⁴⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: II. 99. (LXXXIX. országos ülés, 1840. február 20.); ERDMANN 2014: 183.

⁷⁴⁶ FERENCZI 1904: I. 271.; MELKOVICS 2020: 215.

⁷⁴⁷ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: III. 130.

⁷⁴⁸ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: III. 156–157.; HORVÁTH 1886: II. 159.

⁷⁴⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: II. 320. (CXXI. országos ülés, 1840. április 1.)

⁷⁵⁰ STULLER 1839/40: 81. sz.; KONKOLI 1847: II. 364., 390.; FERENCZI 1904: I. 276–277.: Stuller közlése szerint az alábbi 26 vármegye kívánta felterjeszteni a főrendekhez az újoncok ügyét: Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars,

Az uralkodó időközben az 1839. március 16-án kelt leiratában május 2-ára tűzte ki az országgyűlés bezárását. Deák Ferenc javaslatára a többség elfogadta, hogy az 1791:13. törvénycikk elveihez ragaszkodva a királyi előterjesztések megvitatása mellett a sérelmeket is orvosolni kell, amíg ez nem történik meg, nem ismerik el törvényesnek az országgyűlés bezárását.⁷⁵¹

Április 28-án József nádor tanácskozott Deák Ferencsel a foglyok szabadon bocsátásáról és a kegyelemről.⁷⁵² Deák szerint két lehetséges út volt: feliratot intéznek a királyhoz, vagy maga az uralkodó küld önszántából leiratot, mivel a főrendek nem hajlottak a felterjesztésre. Pajkossy Gábor szerint József nádor nem utazott ekkor Bécsbe, hanem Mailáth György országbíró bonyolította le a végső tárgyalásokat, akinek április 28–29-én sikerült elérnie a kegyelmi iratot, másnap, április 30-án készült azt kihirdetni a nádor.⁷⁵³ (Ezen a napon küldték el a főrendek az alsótáblának az ötödik üzenetüket a szólásszabadság tárgyában.⁷⁵⁴) Előtte azonban Deák Ferencsel 29-én és 30-án magántanácskozáson ismertette a királyi leirat tartalmát, s Deák jelezte, hogy a leirat szövege „csak” kegyelmet említ, amit nem tudnak elfogadni, mivel a bírói ítéleteket és az egész bírói eljárás törvényességét kétségbe vonják. Deák ezek után azt javasolta József nádornak, hogy a leirat szövegét csak szóban ismertesse, jelentse ki az elítéltek szabadon bocsátását, de a kegyelem említését hagyja ki az összefoglalóból, így megnyugtatta a rendeket. Állítólag Deák fogalmazta meg a szöveget, amit az 1840. május 1-jei elegyes ülésen kihirdetett a nádor.⁷⁵⁵ A politikai foglyok szabadon bocsátásában nagy szerepe lehetett gróf Mailáth György országbírónak, báró Jósika Samunak és gróf Dessewffy Aurélnak is, akik meggyőzték Metternichet, hogy a pereket szüntessék meg – legalábbis a kortársak így vélekedtek.⁷⁵⁶

A szólásszabadság ügyében összesen 23 üzenetet váltott a két tábla ezen és az előző országgyűlésen, de nem jutottak megegyezésre.⁷⁵⁷ Május 5-én úgy határozott az alsótábla, hogy a jövő országgyűlésre hagyják ennek a kérdésnek a megoldását, ezt a végzésüket nem

Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Verőce, Zemplén, Zólyom és Horvátország.

⁷⁵¹ FERENCZI 1904: I. 274.

⁷⁵² VISZOTA 1937: V. 379–380.; SZÉCHENYI 2002: 822–823.

⁷⁵³ PAJKOSSY 2006: 39–40.

⁷⁵⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: IV. 80–81.

⁷⁵⁵ JELENKOR 1840. május 6., 37. sz.: 145. (Magyarország és Erdély); PREBBURGER 1840. május 5., Nr. 36.: 147. (Ungarn); TUDÓSÍTÁSOK 1840. május 9., 38. sz.: 149. (Magyarország): *A Jelenkor*, a *Preßburger Zeitung* és a *Hazai 's Külföldi Tudósítások* is hírül adta, hogy a politikai pereket megszüntették és a foglyokat szabadon bocsátották.

⁷⁵⁶ HORVÁTH 1886: II. 159.; SZÖGYÉNY 1903: 14–15., 103–104.

⁷⁵⁷ MOLNÁR 1996: 52–53.; BEÖTHY 2011: II/1.: 226.

közölték a főrendekkel.⁷⁵⁸ Andics Erzsébet úgy értékelte az országgyűlést, hogy a Metternich által kezdeményezett terrorpolitika elbukott, így a bécsi udvar kénytelen volt a politikai foglyokat szabadon bocsátani, mivel az ellenzék végig kitartott az álláspontja mellett. Andics kiemelte, hogy Deák Ferencnek nagy szerepe volt abban, hogy Metternich meghátrálásra kényszerült.⁷⁵⁹ A modernebb szakirodalmak közül Erdmann Gyula munkáját érdemes hosszabban idézni: „Deák a lehetőségeken belül valóban a maximumot vívta ki. Szívós, taktikus, kis lépésenként engedő, de jogot, elvet fel nem adó politikával, az ellenzék briliáns vezetésével csatavesztések között is biztosította a méltóságteljes és rendezett visszavonulást. Döntő vereséget nem szenvedett. Az amnesztiát az elítéltek és vádlottak úgy kapták meg, hogy azt az ellenzék és az alsótábla soha nem kérte.” A következő években a kormányzat nem indított több politikai pert. Erdmann azt is hozzátette, hogy a bécsi udvar „engedékenységének”, kompromisszumkészségének az egyik fő oka az országgyűlés alatt kiéleződött keleti válság⁷⁶⁰ volt. Az uralkodónak egyre nagyobb szüksége volt az újoncokra, amit csak a magyar rendek hozzájárulásával szerezhetett meg.⁷⁶¹

A katona újoncok megajánlása és az adó kérdése

Amint láttuk, Bíró Imre már az országgyűlés elején, az 1839. június 25-ei kerületi ülésen kijelentette, hogy a sérelmek orvoslásáig nem hajlandó az adók és újoncok kérdésének a tárgyalásába bocsátkozni.⁷⁶² 1839. november 27-én jelölték ki azt a bizottságot, amely Léderer Ignác tábornokkal tárgyalt, az ügy megvitatását november 29-én kezdték el, majd a december 14-ei elegyes ülésen mutatta be a kiküldött bizottság a katonai újoncokhoz kapcsolódó adatokat. A béke idejére számolva 60 136 fő volt a teljes magyar ezredek létszáma, azonban 1839 végén csak 43 713 fő teljesített szolgálatot. Az 1830-ban kiállított 28 ezer újoncból még 18 298 fő katonáskodott, a korábban kiállított agg katonák közül 3821 főt készültek elbocsátani. Ezek után 21 594 főre csökkent a katonaság létszáma, emiatt 38 500 újoncot kért az uralkodó a magyar rendektől. A rendek ezután, ahogy arról már szó esett,

⁷⁵⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: 62–63. (CXLIII. országos ülés, 1840. május 1.); HORVÁTH 1886: II. 162–163.; BALLAGI 1897: 487.; FERENCZI 1904: I. 280–283.; TRÓCSÁNYI 1965: 443–444.; GERGELY 1980: 777.; ERDMANN 2004: 62.; ERDMANN 2014: 185–191.; MELKOVICS 2020: 262–263.

⁷⁵⁹ ANDICS 1975: 106–108.

⁷⁶⁰ VARGA 1982: 95–96.: Az Oszmán Birodalom visszaszorulása Európából felvetette a kérdést, hogy majd ki vegye birtokába annak területeit a Balkánon. Anglia, Franciaország, az Osztrák Császárság és Oroszország is igényt tartott volna bizonyos területekre. 1839–1840-ben Mohamed Ali, Egyiptom vezetője szeretett volna elszakadni az Oszmán Birodalomtól, ami a keleti kérdésben újabb válságot idézett elő.

⁷⁶¹ ERDMANN 2014: 192.

⁷⁶² STULLER 1839/40: 7–8. sz.

hathetes haladékokat kaptak arra, hogy az újoncozás kérdésében bevárják a pótutasításokat a törvényhatóságoktól.⁷⁶³

1840. január 24-én a Csanád vármegyei rendek utasításba adták, hogy amíg az előleges és a szólásszabadsági sérelmek nem lesznek orvosolva, ne ajánljanak meg újoncokat. Ha ezeket a sérelmeket orvosolta a király, akkor az 1830-ban megajánlott 28 ezer újonc helyett ajánljanak meg újabb 28 ezer főt, valamint még annyit, ahány agg katonát elbocsátanak. A katonák szolgálat ideje legfeljebb tíz év legyen, ahogy azt már 1830-ban is megállapították.⁷⁶⁴ Miután letelt a hathetes várakozási idő, az 1840. február 4–8. között tartott kerületi üléseken hosszasan vitáztak arról, hogy tanácskozzanak-e a konkrét megajánlásról. A február 4-ei kerületi ülésen Nagy Pál javaslatára 24:21 arányban elfogadták, hogy tárgyalják az újoncok megajánlását.⁷⁶⁵ A február 6-ai kerületi ülésen 29:20 szavazat ellenében ismét elvetették, hogy a szólásszabadsági sérelem orvoslásig ne tárgyalják az újoncok ügyét (Csanád a kisebbséghez tartozott).⁷⁶⁶ A február 7-ei kerületi ülésen, ahogy arra már kitértünk, Klauzál javaslatára arról határoztak, hogy amíg a szólásszabadsági sérelem ügyében a két tábla között nincs meg az egyezés és a feliratot nem terjesztik fel, addig ne tegyenek az újoncokra ajánlatot, ezt 30 vármegye pártolta.⁷⁶⁷

Az 1840. február 7–12. között tartott kerületi üléseken a katonák szolgálati idejéről és a megajánlandó létszámról tanácskoztak a rendek. A február 8-ai kerületi ülésen a katonák szolgálati ideje kapcsán először arról határoztak, hogy a tízéves szolgálati időt leszállítsák-e. A szolgálati idő csökkentését a többség elfogadta, nyolc évben kívánták azt megállapítani, a csanádi követek azonban hat évre szavaztak.⁷⁶⁸ (Miután a tíz év szolgálati időt a megyék többsége csökkenteni kívánta, a csanádi követek a saját belátásuk szerint szavaztak.) A február 10-ei kerületi ülésen az újoncok számát illetően a többség (30 vármegye) 38 ezer

⁷⁶³ ORSZÁGGYÜLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 368–370.; KONKOLI 1847: I. 426–429.; BALLAGI 1897: 484.; FERENCZI 1904: I. 272.

⁷⁶⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 51. jkv. 137/1840.

⁷⁶⁵ MNL OL, P 88: 1840. február 4.: Nagy Pál (Sopron) javaslatát támogatta: Abaúj, Árva, Baranya, Bács, Bars, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Trencsén, Ugocsa, Verőce, Zemplén, Zólyom vármegye és Horvátország. A soproni indítvány ellen szavazott: Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Liptó, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Tolna, Torontál, Ung, Vas, Zala és Zaránd vármegye. Békés, Kraszna, Szatmár, Turóc, Veszprém nem szavazott. Arad követeinek szavazatai elidálták egymást.

⁷⁶⁶ MNL OL, P 88: 1840. február 6.

⁷⁶⁷ KONKOLI 1847: II. 120–128., 154.; BALLAGI 1897: 484.; ERDMANN 2004: 60.; PAJKOSSY 2006: 33.; ERDMANN 2014: 182.; MNL OL, P 88: 1840. február 7.: Klauzál ezen indítványát támogatta: Abaúj, Arad, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Nógrád, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ung, Vas, Veszprém, Zala és Zaránd vármegye.

⁷⁶⁸ MNL OL, P 88: 1840. február 8.

újoncot ajánlott meg. A csanádi követek felfüggesztették a szavazatukat, ragaszkodva ahhoz, hogy elsődlegesen a szólásszabadsági sérelmet orvosolják.⁷⁶⁹

Az 1840. március 24-i királyi leirat, mint láttuk, a mérsékelt ellenzékot megnyugtatta, így a március 30-ai kerületi ülésen a többség feladta az ellenállást és a Klauzál-féle halogató záradékot. (25 vármegye és Horvátország 22 megye ellenében támogatta, hogy terjesszék fel az újoncozás ügyét.)⁷⁷⁰ Az 1840. április 1-jei országos ülésen – ahogy arra már kitértünk – Bíró kijelentette, hogy őt a március 24-ei királyi válsz nem elégítette ki. Azonban az újoncozás ügyét a többség elfogadta az alsótáblán, amit az országos ülésen is megerősítettek. Április 4-én a főrendek is elfogadták az újoncozás ügyét, és feliratot intéztek az uralkodóhoz.⁷⁷¹ A király válasza április 21-én készült el, azt április 25-én hirdették ki.⁷⁷² V. Ferdinánd elfogadta a rendek által ajánlott a 38 ezer katonát, de ragaszkodott a tízéves szolgálati időhöz. Návay az április 30-ai országos ülésen megismételte, hogy a Csanád vármegyei rendek az újoncmegajánlást csak akkor akarták napirendre venni, amikor a szólásszabadságon esett sérelmeket, valamint az előleges sérelmeket is orvosolják. Mivel ez már nem lehet a viták alapja, az újoncok számát és a szolgálati időt a legminimálisabb mértékben kívánta meghatározni.⁷⁷³ Mivel József nádortól – ahogy arról már szó esett – ígértet kaptak arra, hogy az uralkodónál elérni az amnesztiát az elítéltek számára, április 30-án a rendek többsége elfogadta a tízéves szolgálati időt.⁷⁷⁴

⁷⁶⁹ MNL OL, P 88: 1840. február 10.

⁷⁷⁰ MNL OL, P 88: 1840. március 30.: A záradék ellen szavazott: Arad, Árva, Bács, Bars, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pozsega, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Verőce, Zemplén, Zólyom vármegye és Horvátország. A záradék mellett foglalt állást: Abaúj, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Tolna, Torontál, Ung, Vas, Zala és Zaránd vármegye. Kraszna, Szatmár nem szavazott. Veszprém egyik követe (Horváth) nem szavazott, Hunkár a záradékot pártolta. Torna nem volt jelen.

⁷⁷¹ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: III. 156–157., 220–222.; KONKOLI 1847: II. 360–364.; ERDMANN 2014: 343.

⁷⁷² ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: IV. 55–56.

⁷⁷³ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: III. 49. (CXLII. országos ülés, 1840. április 30.)

⁷⁷⁴ STULLER 1839/40: 88. sz.; KONKOLI 1847: II. 155., 157., 526., 528., 538.; ERDMANN 2004: 65.; ERDMANN 2014: 337–344.: Az 1840. február 7-ei kerületi ülésen arról szavaztak, hogy a szolgálati idő hat vagy nyolc év legyen. Hat évre szavazott 20 vármegye: Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Liptó, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Tolna, Ung, Vas, Veszprém, Zala és Horvátország. Nyolc évre szavazott 29 vármegye: Abaúj, Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars, Bereg, Esztergom, Fejér, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pozsega, Sáros, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Verőce, Zemplén, és Zólyom. Békés, Kraszna és Zaránd vármegyék nem szavaztak. Így a többség a tízéves szolgálati időt nyolc évre kívánta csökkenteni. Április 27-én még 26:23 szavazat ellenében a nyolcéves szolgálati időre szavaztak (Csanád vármegye is), azonban az április 30-ai országos ülésen Esztergom, Torontál, Trencsén, Turóc vármegyék a szavazatukat megváltoztatva a tízéves szolgálati időt pártolták, így a többség elfogadta az uralkodó által kívánt tízéves kapitulációt.

38 500 újoncra szavazott 21 vármegye: Arad, Árva, Baranya, Bars, Esztergom, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nógrád, Pozsega, Sopron, Szerém, Temes, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Verőce, Zemplén, Zólyom és Horvátország. 38 000 újoncra szavazott 9 vármegye: Abaúj, Bács, Fejér, Liptó, Nyitra, Sáros, Szatmár, Szepes és Torna. 30 000 újoncra Komárom, 20 000 újoncra Tolna és Zala, 14 000 újoncra Pest, 10 000 újoncra Hont. Részint nem ajánlottak meg semmit, részint felfüggesztette a szavazatát 14 vármegye: Bereg, Bihar, Borsod,

A katonaság élelmezése és elszállásolása kapcsán az 1839. szeptember 6-ai országos ülésen Návay támogatta, hogy a katonai élelmezés terhet az adófizetők természetben váltsák meg.⁷⁷⁵ A katonatartás kapcsán elhatározták, hogy a lakosságnál történő beszállásolás helyett kaszárnyákat kell építeni, valamint az élelmezést is meg kell váltani, s országos bizottságot neveztek ki a javaslatok kidolgozására, amely csak a következő országgyűlésre nyújtotta be a munkáját.⁷⁷⁶

A közteherviselés irányába tett első lépésként Návay Tamás hangot adott azon véleményének, hogy a vármegyei házipénztár terheiből a nemesség is vállaljon arányosan részt. Utalt arra, hogy az 1832/36. évi országgyűlésen már törvénybe iktatták, hogy a jobbágytelket bíró nemeseket adó alá vonják, most az lenne a cél, hogy minden nemes vegyen részt a házipénztár költségeinek fedezésében. Návay törvényi példát is említett: az 1486:64. törvény⁷⁷⁷ kimondta, hogy szükség esetén a nemesség is adózzon.⁷⁷⁸

Az adó megajánlása kapcsán Bíró Imre is felszólalt, s kifejtette, hogy az eddigi időkben súlyos terheknek vetették alá az adózó népet, most szükség lenne arra, hogy könnyítsenek a helyzetükön. Az adó megajánlásáról csak akkor akarnak tanácskozni a csanádi rendek, ha a szólásszabadságon esett sérelmeket orvosolják. Hogy Csanád ne maradjon szavazat nélkül, az adó mértékének a leszállítására szavaz – jelentette ki. Majd hozzátette azt is, hogy a vármegyei házipénztár terheiben mindenki vegyen részt.⁷⁷⁹

Az 1840. április 8–10. közötti kerületi üléseken az adó mennyiségéről szavaztak, a többség (26 vármegye) 4 millió forintot ajánlott meg.⁷⁸⁰ A Csanád vármegyei követek csak három millió forintot ajánlottak volna meg. A király az április 25-én kihirdetett válaszában nem volt elégedett a 4 millió forinttal, az előző országgyűlésen megajánlott mennyiséghez (4 395 244 forint) ragaszkodott. Az április 30-ai országos ülésen Návay Tamás ismét kifejtette küldői nevében, hogy az adózó nép terheit megkönnyítve az adó mértékét csökkentsék. Ugyanakkor azt is támogatta, hogy a jobbágytelken lakó nemeseket mentsék fel az adó

Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torontál, Ung, Vas és Veszprém. Nem szavazott Békés, Kraszna és Zaránd. Így nem volt meg az általános többség az uralkodó által kért 38 500 újonc mellett, ezért, akik erre szavaztak, átálltak a 38 000 újoncot pártolókhöz, így azt már 30 vármegye támogatta. WIRKNER 1880: 105–106.: Wirkner Lajos tévesen állította, hogy az uralkodó 38 000 katonát kért, a szolgálati időt pedig tizennygy évre szállították le.

⁷⁷⁵ STULLER 1839/40: 27. sz.

⁷⁷⁶ ERDMANN 2014: 344–356.

⁷⁷⁷ 1000 ÉV: 1486:64. törvénycikk (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=48600064.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1486> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

⁷⁷⁸ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 224–225. (XXV. országos ülés, 1839. augusztus 27.); ERDMANN 2014: 337.: A Pest megyei követ, Dubraviczky Simon az 1840. április 10-ei kerületi ülésen szintén felvetette, hogy a nemesség járuljon hozzá a házipénztár terheéhez, de ezt csak Bihar, Csanád és Somogy vármegye támogatta. A javaslatot az április 14-ei országos ülésen is felvetették, eredménytelenül.

⁷⁷⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: II. 389–390. (CXXXII. országos ülés, 1840. április 14.)

⁷⁸⁰ MNL OL, P 88: 1840. április 10.

fizetése alól.⁷⁸¹ A többség azonban megajánlotta az uralkodó által kért összeget, az amnesztia ígéretére.⁷⁸² Pajkossy Gábor feltételezése szerint a rendek azért fogadták el a magasabb adókat és a hosszabb katonai szolgálati időt, mivel ekkor már köztudott volt, hogy az amnesztiát ki fogják hirdetni. József nádor, Deák és az ellenzék más vezetői megállapodhattak abban, hogy először elfogadják a király kéréseit, majd utána kihirdetik az amnesztiát.⁷⁸³

Szorosan nem kapcsolódik ugyan a közadó kérdéséhez, de már az 1839. augusztus 21-ei kerületi ülésen a vármegyék többsége (köztük a csanádi követek is) elhatározta, hogy az országgyűlés költségeit a nemesség vállalja magára. Ezt az október 10-ei ülésükön a főrendek is jóváhagyták.⁷⁸⁴

Az úrbéri törvények javítása

Az úrbéri törvények javítása kapcsán csak azokra az ügyekre térek ki, amelyekben a csanádi követek is aktívan felszólaltak. Az 1839. szeptember 7-ei kerületi ülésen a békési követ, báró Wenckheim Béla felvetette, hogy az előző országgyűlésen elbukott örökváltsági kérdést vegyék újra tárgyalás alá, és a jobbágyoknak engedjék meg, hogy az úrbéri tartozásaikat örökösen megváltsák. A javaslatot 34:11 szavazat ellenében a vármegyék többsége (köztük Csanád is) elfogadta. A főrendek az 1839. október 24–25-ei ülésükön szintén lényeges vita

⁷⁸¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: III. 57. (CXLII. országos ülés, 1840. április 30.)

⁷⁸² MNL OL, P 88: 1840. április 30.: STULLER 1839/40: 86. sz.; KONKOLI 1847: II. 424., 526., 528., 540–541.; CSORBA–VELKEY 1998: 131.; ERDMANN 2014: 332–337.: Három millió forintot ajánlott meg 8 vármegye: Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Hont, Szatmár, Ung. 3,8 milliót ajánlott meg 15 vármegye: Abaúj, Bács, Békés, Heves, Komárom, Liptó, Moson, Nógrád, Pest, Sáros, Somogy, Szabolcs, Torna, Ugocsa, Zala. 4 milliót ajánlott meg 11 vármegye: Fejér, Pozsony, Sopron, Torontál, Trencsén, Turóc, Vas, Verőce, Veszprém, Zemplén, Zólyom. 4,3 milliót ajánlott meg 9 vármegye: Arad, Árva, Baranya, Bereg, Esztergom, Krassó, Máramaros, Szepes, Temes. 4,32 milliót ajánlott meg 6 vármegye: Bács, Győr, Nyitra, Pozsega, Szerém, Tolna. Horvátország, Kraszna és Zaránd követei nem szavaztak. Egyik összegre nézve sem volt általános többség: Akik 3 milliót ajánlottak, átszavaztak azokhoz, akik 3,8 milliót ígértek. Akik 4,3 vagy 4,32 milliót ígértek, átszavaztak azokhoz, akik 4 millió forintot ígértek, így 26:23 szavazatarányban 4 millió forintot ajánlottak meg. Április 27-én még 26:23 ellenében a 4 millió forintra szavaztak.

Április 30-án 26 vármegye szavazta meg az előző országgyűlésen megajánlott adó mennyiségét: Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars, Esztergom, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Nyitra, Pozsega, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Vas, Verőce, Zólyom vármegye és Horvátország.

⁷⁸³ PAJKOSSY 2006: 41.

⁷⁸⁴ MNL OL, P 88: 1839. augusztus 21.; STULLER 1839/40: 23. sz.; SZERENCs 1877: 133.; MELKOVICS 2020: 170.: Baranya, Bereg, Máramaros, Pozsega, Szepes Szerém, Turóc, Ugocsa vármegye arra szavazott, hogy az országgyűlési költségeket az adózó nép fizesse. Somogy vármegye háromnegyed részben a nemesség által kívánta viseltetni a költségeket. Abaúj, Arad, Árva vármegyék az országgyűlési költségek első három hónapját a nemesség által kívánták megfizettetni, a többi hónapot az adózó nép által. Békés, Gömör, Kraszna, Szabolcs, Temes, Zaránd, Zemplén vármegye és Horvátország a költségeket fele-fele arányban kívánták megosztani. Bihar, Sáros, Szatmár vármegyék nem szavaztak. A többi 26 vármegye egyedül a nemesség által kívánta fizettetni az országgyűlési költségeket: Bács, Bars, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Fejér, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Moson, Nógrád, Pest, Pozsony, Sopron, Tolna, Torontál, Trencsén, Vas, Verőce, Veszprém, Zala és Zólyom.

nélkül csatlakoztak a felirathoz. A király ezt jóváhagyta, válaszát 1840. április 30-án kihirdették.⁷⁸⁵

Návay Tamás egyetértett azzal, hogy a jobbágyok a saját természetményeikből pálinkát főzhessenek, és azt akónként eladhassák. Emellett bort is árulhassanak bizonyos mennyiségben. Felvetette, hogy a törvénybe egyértelműen bele kell foglalni, hogy a jobbágyok a saját terményből főzött vagy vásárolt pálinkával akónként szabadon kereskedhetnek. Egyetértett a Heves vármegyei követ azon javaslatával, hogy a pálinkafőzők után csak a tulajdonos fizessen évi 2 forintot. Végezetül a csanádi rendek nevében követelte, hogy az úrbéri kocsmáztatás ideje alatt a földesúr csak az általa épített rendes fogadóban mérhessen italt. Ezeket a javaslatokat azonban a többség nem támogatta.⁷⁸⁶

Bíró Imre a legelők elkülönözése kapcsán nyilatkozott: ha valamelyik helységben az elkülönítés nem lehetséges, akkor a közös használatú legelőkben található tavak halászatát mind a földesúrnak, mind a jobbágyoknak engedjék meg.⁷⁸⁷

Návay Tamás azon véleményének adott hangot, hogy az úrbéri törvényben kifejtettek felül a jobbágy nem tartozik semmiféle szolgáltatással a földesúrnak. Azonban nem helyes az, hogy a szokás és a régi időkkel való visszaélés még mindig gyakori. Például a téglaegetést illetően gyakoriak az önkényeskedések: Aki téglát akar égetni, annak még mindig pénzt kell fizetni a földesúrnak. Návay hivatkozott arra is, hogy több téglaeépületre lenne szükség, mivel a gyakori tüzesetek sok családot juttatnak koldusbotra. (Már az 1839. szeptember 4-ei kerületi ülésen is kifejtette Návay, hogy az ezzel kapcsolatos visszaéléseket meg kell szüntetni.)⁷⁸⁸ Kijelentette, az úrbéri törvények célja az volt, hogy a jobbágyokat megóvja a földesúri önkénytől, nem pedig az, hogy még jobban kiszolgáltatassák őket a terheknek. Végezetül megismételte Csanád vármegye követeléseit: a jobbágyok szabadon, taksa fizetése nélkül égethessenek téglát a saját földjükön vagy egy előre kijelölt helyen a közlegelőn. Azonban ha valaki kereskedni is szeretne vele, akkor a földesúrnak köteles bizonyos mennyiséget eladni, amit készpénz fizetésével meg lehessen váltani.⁷⁸⁹

⁷⁸⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: IV. 71–72.; STULLER 1839/40: 28. sz.; GERGELY 1980: 780.; ERDMANN 2014: 326.; MELKOVICS 2020: 170–171.: MNL OL, P 88: 1839. szeptember 7.: Az örökváltságot támogatták: Arad, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Hont, Komárom, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szepes, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Zala, Zemplén vármegye, valamint a Hajdú Kerület és a Fiumei Kerület. Az örökváltságot nem támogatta: Abaúj, Árva, Győr, Liptó, Máramaros, Moson, Pozsega, Szerém, Veszprém, Zólyom vármegye és Horvátország. Nem szavazott: Bács, Heves, Krassó, Kraszna Szatmár, Torna és Zaránd vármegye.

⁷⁸⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 283–284. (XLII. országos ülés, 1839. október 7.); ERDMANN 2014: 322.

⁷⁸⁷ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 288. (XLIII. országos ülés, 1839. október 8.)

⁷⁸⁸ STULLER 1839/40: 26. sz.

⁷⁸⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 304. (XLIV. országos ülés, 1839. október 9.)

Az 1839. szeptember 13-ai kerületi ülésen ismét felmerült az úriszék eltörlésének az ügye, de ezt a javaslatot, csak 14 vármegye támogatta (köztük a csanádi követek is), a többség továbbra is fenn kívánta tartani.⁷⁹⁰ Bíró Imre kijelentette, hogy a Csanád vármegyei rendek az előző országgyűléshez hasonlóan el kívánják törölni az úriszék intézményét. Ha ez nem megvalósítható, akkor legalább az úrbéri pereket tizenöt nap alatt rendezzék el.⁷⁹¹

A jobbágytelken lakó nemesség adó alóli felmentése kapcsán Bíró Imre a bihari indítványt pártolta. A bihari követ, Beöthy Ödön kifejtette, hogy a jobbágytelken lakó nemesség adózás alá vonása után a nemesség két részre oszlott, mivel a gazdag nemesek továbbra is adómentesek maradtak. Hivatkozott az 1715:8., 1741:8. és 1805:5. törvénycikkekre, amelyek kimondták, hogy az országgyűléseken a nemesi adómentesség nem kerülhet szóba, s úgy vélekedett, hogy az ezzel ellentétben álló 1836:11. törvénycikket érvényteleníteni kell. Ha ez mégsem valósítható meg, csak az a nemes legyen adóköteles, aki a törvénycikk kihirdetése után szerzett jobbágytelket. A többség azonban fenn kívánta tartani az előző országgyűlésen hozott törvényt.⁷⁹²

A jobbágyok örökösödésének a vitája kapcsán Deák Ferenc az 1839. november 2-ai kerületi ülésen kijelentette, hogy az ősiséget nem szabad a jobbágyság körében alkalmazni, hanem meg kell engedni a számukra, hogy szabadon rendelkezessenek a javaikról. Deák szerint az ősiség káros hatással van a hitelezésre és a kereskedelemre, az elzálogosított javakat pedig ne lehessen visszaváltani.⁷⁹³ Bíró Imre kijelentette, hogy a Csanád vármegyei rendek az ősiséget korlátozni akarják.⁷⁹⁴ A jobbágyok örökösödéséről szóló tárgyban később is kifejtette, hogy olyan módosítást kell készíteni, amely a jobbágy számára megengedi, hogy szabadon rendelkezessen a saját szerzeményeivel. Ezt a javaslatot az országgyűlés végére a király is elfogadta.⁷⁹⁵

⁷⁹⁰ STULLER 1839/40: 30. sz.; ERDMANN 2014: 323.: Az úriszék eltörlését támogatta: Bars, Békés, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Hont, Nógrád, Pozsony, Sáros, Sopron, Szabolcs, Szepes és Ung vármegye.

⁷⁹¹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 326–327. (XLV. országos ülés, 1839. október 10.)

⁷⁹² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 332–335. (XLV. országos ülés, 1839. október 10.): A bihari javaslatot támogatta Abaúj, Bács, Bereg, Csanád, Csongrád, Máramaros, Szatmár, Torna és Zemplén

⁷⁹³ MNL OL, P 88: 1839. november 2.: A vissza nem válthatóságra szavazott: Bars, Békés, Bereg, Csanád, Csongrád, Fejér, Hont, Krassó, Moson, Pozsony, Somogy, Tolna, Torontál, Ung, Verőce, Zala vármegye, a Jászkun Kerület, a Hajdú Kerület és a Fiumei Kerület. A zálogrendszer fenntartására szavazott: Abaúj, Árva, Bihar, Borsod, Esztergom, Gömör, Győr, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Sáros, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Torna, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Vas, Veszprém, Zemplén, Zólyom vármegye és Horvátország. Kraszna és Zaránd nem szavazott, Baranya nem volt jelen.

⁷⁹⁴ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: II. 30–34. (LXVII. országos ülés, 1840. január 3.)

⁷⁹⁵ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: II. 323. (CXXI. országos ülés, 1840. április 1.); ERDMANN 2014: 331.

A magyar nyelv és a sajtó ügye

Ezen az országgyűlésen is felmerült a régóta sürgetett országgyűlési újság létrehozása. Az 1839. június 21-ei országos ülésen Szerencsy István személynök kijelentette, hogy azt az előleges cenzúrakötelezettség miatt nem lehet megvalósítani. Klauzál Gábor a személynök beszéde kapcsán kijelentette, hogy a törvényeinkben a legkisebb nyoma sincs a cenzúrának, a fennállót pedig nem ismeri el törvényesnek, Szerencsy kijelentése ellen pedig óvást tett. Bíró Imre Klauzálhoz hasonlóan óvást jelentett be. Ezt a vármegyék követeinek nagy része „mindnyájan” felkiáltással támogatta.⁷⁹⁶ A felsőtábla 1839. szeptember 21-én tárgyalta az országgyűlési újság ügyét, úgy határoztak, hogy akkor kell ezt az ügyet megvizsgálni, amikor a sajtóügyi kérdéseket vitatják meg. Az alsótábla 1839. november 27-én megismételte a követelését, azonban a főrendek megtiltották, hogy országgyűlési lapot adjanak ki, sőt a kerületi naplók kinyomtatását is elleneztek.⁷⁹⁷ Az országgyűlés bezárásáig még több üzenetet is váltott a két tábla, de nem jutottak megegyezésre.⁷⁹⁸

Az előző országgyűléshez hasonlóan most is elindult egy kezdeményezés, hogy az országgyűlési tárgyalásokról kéziratban tudósítsanak. Ezt a feladatot Stuller Ferenc vállalta magára, aki *Országgyűlési Tudósítás* néven az országgyűlés elejétől 91 számban közölte a diéta legfontosabb eseményeit, döntéseit.⁷⁹⁹ Sikerként könyvelhető el az is, hogy a főrendek 1840. február 25-től naplót vezettek az üléseikről.⁸⁰⁰ Bényei Miklós kiemelte, hogy a sajtószabadság kérdése a konzervatív főrendek és a bécsi udvar ellenállása miatt nem valósult meg. Azonban a kormányzat hozzájárult ahhoz, hogy a követi tábla üléseiről a hírlapok bővebben tudósíthassanak, de követek és a vármegyék nevét továbbra sem írhatták le. Emellett az 1840-es évek elején enyhítették a cenzúrát és pontosították azt. Az ellenzék fontosnak tekintette az újságok híradásait, ezzel elősegítve, hogy az országgyűlési események nagyobb nyilvánosságot kapjanak, illetve az alkotmányos élet formálódjon, emellett a nemzet fejlődésének a gyorsulását is várták ettől. Az új szabályzat 1840. július 24-én lépett életbe, a Budán működő Helytartótanács alá rendelt központi könyvbíró szék végezte továbbra is a cenzúra teendőket.⁸⁰¹

Az alsótáblán 1839. július 1-jén kezdtek tárgyalni a magyar nyelv ügyéről, július 16-án fogadták el feliratukat. A rendek el szerették volna érni, hogy a Helytartótanács és a

⁷⁹⁶ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: I. 82–87. (VI. országos ülés, 1839. június 21.)

⁷⁹⁷ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: I. 11–12., II. 43., 195., 199–200., 367., 401.

⁷⁹⁸ HORVÁTH 1886: II. 142–145.; BALLAGI 1897: 490–491.; ERDMANN 2014: 204–208.

⁷⁹⁹ STULLER 1839/40

⁸⁰⁰ FŐRENDI NAPLÓ 1839/40; MOLNÁR 1996: 48–49.; MOLNÁR 2007: 103–109.

⁸⁰¹ BÉNYEI 1994: 56., 68.

Magyar Királyi Udvari Kancellária is magyarul adja ki minden iratát. A magyar ezrekben a magyar legyen a vezényleti nyelv, a közoktatás magyar nyelven folyjon. Az uralkodó család tagjai tanuljanak meg magyarul. Fontos követelés volt továbbá, hogy a királynak szóló feliratok, illetve az uralkodói leiratok magyar nyelvűek legyenek. 1839. szeptember 12-én a nádor közbenjárását kérték abban, hogy a feliratok ezentúl egyedül magyar nyelvűek legyenek, október 24-én ki is hirdették az uralkodó beleegyező leiratát.⁸⁰² 1839. november 9-én született meg a végleges királyi leirat, amit november 11-én hirdettek ki elegyes ülésen.⁸⁰³ 1840. január 31-én terjesztették fel az uralkodóhoz a magyar nyelv ügyéről szóló törvényjavaslatot, azonban a március 16-án érkezett királyi leirat⁸⁰⁴ már kevésbé volt kedvező a rendek számára.⁸⁰⁵ Az uralkodó ugyanis nem járult hozzá, hogy a leiratok magyar nyelvűek legyenek, a törvények pedig csak magyar nyelvűek. Azt sem engedélyezte, hogy a kormányzások egyedül a magyar nyelvet használják, s nem támogatta a magyar nyelvű oktatást sem. Azt azonban elfogadta, hogy a törvényhatóságok a feliratokat magyar nyelven terjeszthetik fel a kormányzásokhoz, a világi és egyházi törvényhatóságok magyarul levelezzenek egymással, a Helytartótanács magyarul adja ki az intéző és a körleveleit, az egyházi anyakönyveket magyarul vezessék, egyházi személy pedig csak olyan lehessen, aki tud magyarul.⁸⁰⁶

Vallásügyi kérdések

1839. október 5-én a kerületi ülésen az előző országgyűlésen felretett vallásügyi kérdéseket vették ismét tárgyalás alá, amit az 1839. november 11-ei országos ülésen jóváhagyott az alsótábla. Az előző országgyűlésen megfogalmazott 14 pontot most 21 pontra bővítették, amelyek közül a legfontosabbakat sorolom fel: A reverzálisok kérdésében az alsótábla úgy határozott, hogy az intézményt a múltra és a jövőre nézve is el kell törölni, a főrendek viszont csak ahhoz járultak hozzá, hogy azt a jövőre nézve kell megszüntetni. Az alsótábla szerint az áldás nélkül kötött vegyes házasságokat is érvényesnek kell tekinteni. A vegyes házasságokat a jövőben mindig a férj lekipásztora előtt kössék. A vegyes házasságból származó gyermekek az apjuk vallását kövessék. A katolikusok is járhatnak protestáns templomba, ez ne

⁸⁰² MNL OL, P 88: 1839. október 24.

⁸⁰³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: II. 237–238.

⁸⁰⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: III. 1–4., 125–127.; SZEKFŰ 1926: 496–504.

⁸⁰⁵ TAKÁTS 1929a: 390–391.: Egy titkosrendőri jelentés szerint 1840 áprilisában több ellenzéki követ, köztük Návay Tamás is, a dévényi várhoz kirándult, ahol a magyar nyelv ügye is szóba került. Úgy vélekedtek, hogy ha a kormányzat támogatta volna a magyar nyelv ügyét, megnyerte volna magának az egész nemzetet.

⁸⁰⁶ HORVÁTH 1886: II. 182–185.; BALLAGI 1897: 488–490.; FERENCZI 1904: I. 284–286.; ERDMANN 2004: 64–65.; ERDMANN 2014: 232–239.

minősüljön átcsábításnak. Az áttérést az alsótábla teljesen szabaddá tette volna, azonban a főrendek ragaszkodtak ahhoz, hogy a törvényhatóságok ellenőrizhessék, ezzel meggátolva a meggondolatlan áttéréseket. Ez végül nem került bele a törvénytervezetbe. Az alsó- és a felsőtábla is elfogadta, hogy azok a vegyes házasságok, amelyeket katolikus pap előtt, de egyházi áldás nélkül kötöttek, ezentúl érvényesek legyenek. (Az áldás nélkül megkötött házasságok érvényességét – amennyiben azt az anyakönyvbe bevezették – nem lehetett egyházbiztosan megkérdőjelezni.) Mind a két tábla elfogadta, hogy a katolikus fiatalok tanulhassanak protestáns iskolákban, és lehessen protestáns nevelőjük, de katolikus hitben kell nevelni őket. A katolikus és protestáns fiatalok szabadon tanulhassanak külföldön. A protestánsok szabadon alapíthassanak elemi és grammatikai iskolákat. A katolikus egyházi személyek és tanítók fizetésére, katolikus épületek fenntartására ne lehessen kötelezni a protestánsokat és viszont sem. A hivatalok és tisztségek betöltésénél, mesterség űzésénél, birtokbírhatásnál a vallást ne vegyék figyelembe. Ahol nincs külön felekezeti temető, ott hozzanak létre köztemetőket. A magyar ezredeknél protestáns lelkészeket is alkalmazzanak. Nem támogatták viszont a főrendek, hogy a házasság felbontása után a protestáns fél újra házasodhasson. Nem sikerült abban sem megegyezni, hogy a protestánsok szabadon letelepedhessenek Horvátországban, és ingatlan tulajdont vásárolhassanak ott. A főrendek úgy látták, hogy ezekről a kérdésekről a horvát országgyűlésnek kell döntenie.

Miután a két tábla megegyezett a részletkérdésekben, az uralkodó elé terjesztették a javaslatokat 1840. május 7-én. A király a május 12-én érkezett válaszában⁸⁰⁷ kifejtette, hogy mivel csak az országgyűlés vége felé terjesztették fel a vallásügyi kérdéseket, nem maradt ideje, hogy alaposan tanulmányozza, így a következő országgyűlésre halasztotta azok megvitatását. A döntés elhalasztásának a háttérében az is állt, hogy a pápával is meg kellett egyezni a katolikusok és protestánsok között felmerült vallási kérdésekben.⁸⁰⁸ A csanádi követek aktívan nem vettek részt a vallásügyi kérdések vitájában, Bíró Imre csupán kijelentette, hogy az előző országgyűlés alsótáblai határozatait támogatja.⁸⁰⁹

⁸⁰⁷ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1839/40: IV. 194–196., 306.

⁸⁰⁸ HORVÁTH 1886: 169–178.; BALLAGI 1890: 50.; BALLAGI 1897: 492–496.; FERENCZI 1904: I. 287–289.; VÁRADY 1924: 52–62.; GERGELY 1980: 781.; ERDMANN 2004: 68–69.; ERDMANN 2014: 272–282.; MELKOVICS 2020: 189–203., 217–231., 243–248.: A reverzálisok kapcsán újabb sérelemként felmerült, hogy a nagyváradi püspök, Lajcsák Ferenc (1772–1843) 1839. március 15-én a kölni és a poseni érsekek példája nyomán olyan pásztorlevelet adott ki, amelyben a papjainak meghagyta, hogy reverzális nélkül a vegyes házasságokat ne áldják meg, mindenféle egyházi szertartás nélkül (passzív asszisztencia) hagyják jóvá. Ezt követte a rozsnyói püspök, Scitovszky János (1785–1866) is.

⁸⁰⁹ RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: II. 81. (LXXXVIII. országos ülés, 1840. február 19.); STULLER 1839/40: 62. sz.

Bárány Zsófia az országgyűlés vallásügyi vitái kapcsán úgy látta, a „konzervatívok ragaszkodtak a katolicizmus, mint egyedüli üdvözítő vallás kizárólagosságához, illetve annak hangoztatásához”. Az ellenzékiek a bevett felekezetek teljes egyenjogúságát és viszonyosságát akarták elérni. A protestánsok a szabad vallásgyakorlást összekötötték az alapvető polgári szabadságjoggal. Bárány szerint egy közös pont volt, amely a különböző vallási felekezeteket összekapcsolta: a sérelmek hangoztatása. A protestánsok ellen elkövetett sérelmeket alkotmányos sérelmeknek tekintették,⁸¹⁰

Az országgyűlés bezárása után, 1840 szeptemberében a csanádi püspököt, Lonovics Józsefet Rómába küldte V. Ferdinánd, hogy a vegyes házasságok kérdésében tárgyaljon a pápával. Lonovics végül elérte, hogy vegyes házasságot reverzális nélkül, illetve protestáns lelkész előtt is lehessen kötni, emellett a szabad áttérést is engedélyezték.⁸¹¹

Az országgyűlés eredményei

Az országgyűlés bezárására 1840. május 13-án került sor, azt személyesen V. Ferdinánd rekesztette be 154 országos alsótáblai ülés után.⁸¹² A majd egy évig tartó diéta sikeresnek mondható, hiszen 55 törvénycikket alkottak. Emellett sor került a politikai foglyok szabadon bocsátására kegyelem útján, amit a rendek ugyan sérelmeztek, hiszen az ítéletek megsemmisítéséért harcoltak, azonban belenyugodtak abba. Törvényt alkottak a magyar nyelvről,⁸¹³ a kereskedésről, váltótörvényről, csődtörvényről, az adósságok betáblázásáról. A zsidóknak megengedték törvényileg, hogy a bányavárosokat kivéve bárhol letelepedhessenek, mesterséget űzhessenek, kereskedhessenek szabadon. Törvényt alkottak a Duna–Tisza csatornáról, a Magyar Tudós Társaságról, a Ludovika Katonai Akadémiáról, a pesti színházról és a Pest-Buda közötti hídról is. Az úrbéri törvényeket módosították. Többek között biztosították a jobbágyok számára az önkéntes örökváltságot és a vagyonukról való szabad rendelkezést.

⁸¹⁰ BÁRÁNY 2017: 145–147.

⁸¹¹ MARCZALI 1890; VÁRADY 1924: 62–125.; HERMANN 1973: 388–392.; BUSKU 2009; ERDMANN 2014: 283.; BÁRÁNY 2017: 165–203.

⁸¹² RENDI JEGYZŐKÖNYV 1839/40: III. 111.

⁸¹³ 1000 ÉV: (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1840>) letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

Az 1840:6. törvénycikk a magyar nyelvről rendelkezett, amely szerint egyedül magyar nyelven terjesztik fel az iratokat az uralkodóhoz. A törvényhatóságok is magyarul terjeszthetik fel az irataikat a kormányzásokhoz. A Helytartótanács minden iratát magyar nyelven adja ki, a körleveleit is. Az egyházi és világi törvényhatóságok magyarul leveleznek ezentúl egymással. A Magyar Királyi Udvari Kamara magyarul válaszol a hozzá magyarul felíró törvényhatóságoknak. Egyházi személynek csak olyanokat alkalmazzanak a jövőben, akik tudnak magyarul, az anyakönyveket magyarul vezessék mindenhol. A katonai véghelyeken a magyar nyelvet terjessék, a katonaság magyarul levelezzen a törvényhatóságokkal. Az országos pénztárak számadásait magyarul vezessék.

Gróf Mailáth János úgy látta, az ellenzék erősebb volt, nem számban, nem tehetségben, hanem abban, hogy volt egy határozott vezetője, akinek vakon engedelmeskedtek, bátor volt, mindig támadott, soha nem hagyta magát elkészeríteni. Szerinte a kormánypártnak viszont nem voltak „főnökei”, de többen voltak, akik „főnökök” akartak lenni. Az alsótáblán az ellenzék, a felsőtáblán a kormánypárt volt fölényben, azonban a főrendi ellenzéki is nagy hatást gyakorolt a tanácskozások menetére.⁸¹⁴

Dessewffy Aurél az országgyűlés után a *Pesti Hirlap* és *A Kelet népe* vitájáról írt cikkében azt emelte ki, hogy az 1839/40. évi országgyűlés bezárása után a két politikai tábor között kölcsönös megértés mutatkozott.⁸¹⁵ Gróf Szécsen Antal szintén úgy vélekedett, hogy az országgyűlés szerencsés befejezése, békítő, kiegyenlítő hatása elsősorban Metternichnek volt köszönhető.⁸¹⁶ Pompéry János⁸¹⁷ erre az írásra reflektálva az 1880-as években megjegyezte, hogy hiába született annyi nevezetes törvény, az az ország nyugalma nem tudta biztosítani.⁸¹⁸

A történetírók is egyetértettek azzal, hogy az 1840-ben kompromisszummal és reményekkel zárult az országgyűlés. Az uralkodó megkapta a szükséges újoncokat és a hadiadót, cserébe a politikai foglyokat szabadon bocsátották, jelentős reformok születtek, mint például az önkéntes örökváltság. A liberális reformmozgalom első jelentős győzelmeit aratta ezen a diétán, a követek bizakodva tekintettek a következő országgyűlések felé. Az országgyűlés monográfusa, Erdmann Gyula is úgy értékelte, hogy az országgyűlés bezárásakor általános volt az öröm és a lelkesedés. Az országgyűlés után a kormányzat enyhített a cenzúrán, többet lehetett olvasni a vármegyei és országgyűlési hírekről.⁸¹⁹ Ballagi Géza, Gergely András és Schlett István azonban árnyalta a pozitív értékelést. Ballagi szerint a kölcsönös féltékenység a bécsi udvar és a magyar rendek között, hogy „reklamálnia kell egymástól a maga jogait”, továbbra is fennállt. A kibékülés lehetetlen volt emiatt a két fél között. Gergely és Schlett szerint a kompromisszum, a derűlátás és bizakodás nem sokkal az országgyűlés bezárása után eltűnt.⁸²⁰ Melkovics Tamás a főrendi ellenzék megvizsgálva három következtetést vont le: A főrendi ellenzéki csoportosulást már nem lehetett figyelmen kívül hagyni, Batthyány Lajos emelkedett ki vezető szerepben; emellett a főrendi napló

⁸¹⁴ Mailáth jelentését közli: WERTHEIMER 1901: Wertheimer Ede a Pester Lloydban *Der ungarische Reichstag von 1839/40.* címen közölt két cikket gróf Mailáth János jelentése alapján az országgyűlés menetéről és néhány követ jellemzéséről.

⁸¹⁵ DESSEWFFY 1841: 49–59.: *Pesti Hirlap és Keletnépe közti vitály* címen írt négy cikket Dessewffy.

⁸¹⁶ SZÉCSEN 1882: 258.

⁸¹⁷ Pompéry János (1819–1884) az MTA levelező tagja, újságíróként is dolgozott, 1848–1849-ben belügyminisztériumi titkár.

⁸¹⁸ POMPÉRY 1883: 133., 137.

⁸¹⁹ HORVÁTH 1886: II. 188.; KOSÁRY 1990: 277–278.; CSORBA–VELKEY 1998: 134.; ERDMANN 2014: 431–450.

⁸²⁰ BALLAGI 1890: 3–4.; BALLAGI 1897: 508–509.; GERGELY 1980: 784–787.; SCHLETT 1987: 51–52.

megindulása után megváltozott a szavazási és döntési mechanizmus, a korábbi mérlegelés helyett sokkal inkább az egyenkénti szavazásra került a hangsúly.⁸²¹

Valóban kompromisszummal zárult az országgyűlés a bécsi udvar és a magyar rendek között, ha ez csak pillanatnyi megnyugvást hozott is. Metternich értékelésével szemben nem tűnt el a régi típusú, sérelmi ellenzék, mivel a szólásszabadsági sérelem orvoslása, a Ráday-ügy és a nemesi adómentesség fenntartása inkább a hagyományos nemesi sérelmi politika részét képezte, ugyanakkor valóban a reformokat pártolók csoportja került túlsúlyba.

Bíró Imre és Návay Tamás a követi végjelentést az 1840. augusztus 18-án, Makón tartott közgyűlésen olvasta fel.⁸²² A csanádi követek beszámoltak tevékenységükről: Időben, már a kitűzött határnap előtt megjelentek Pozsonyban, a megbízólevelüket bemutatták. Nagy örömeikre szolgált, hogy V. Ferdinándot magyar nyelven köszönthették június 6-án, az országgyűlés megnyitásakor. Részletesen beszámoltak többek között a koronaőr választásáról, a katonai újoncokról, a katonai élelmezésről, a Duna és egyéb folyók szabályozásáról, a büntetőtörvénykönyvről, a magyar nyelv ügyéről, a mezei rendőrségről, a vizek, csatornák, vasutak tárgyáról, az úrbéri javításokról, a váltójogról, csódtörvényről, a Magyar Tudós Társaságról, a Ludovika Katonai Akadémiáról, a pesti színházról, a Lánchídról, zsidók polgárosításáról, országgyűlési költségek viseléséről, a Pest vármegyei, szólásszabadsági és előleges sérelemről, a vallásügyről, a partiumi megyékről, az országgyűlési újságról, az országgyűlési naplókról, az adó tárgyáról, és a népnevelésről.

Az országgyűlésen 38 ezer újoncot ajánlottak meg, amelyből 250 főt kellett kiállítania Csanád vármegyének. A katonai élelmezés és beszállásolás megváltása kapcsán a rendek egy országos bizottságot neveztek ki, amely a későbbiekben kidolgozza a javaslatokat. A büntetőtörvénykönyv kidolgozására is egy bizottságot állítottak fel. A magyar nyelv ügyében újabb engedményeket értek el, de nem sikerült minden kívánságot érvényesíteni. Az úrbéri törvényeket számos ponton javították, továbbá törvénybe iktatták a jobbágyok önkéntes örökváltságát is. A hazai kereskedelem előre mozdítása szempontjából a váltó- és csódtörvény, a csatornák, vasutak, folyók szabályozása iránti törvények fontosságát emelték ki.

Bíró Imre és Návay Tamás körülbelül 32 jelentést küldött Csanád vármegyének az országgyűlés majd egy éves időtartama alatt. A követutasításokat pontosan betartották, ha nem volt utasításuk, pótutasításokat kértek. A csanádi követeknek továbbra sem volt kezdeményező szerepük, minden alkalommal más vármegyék javaslataihoz csatlakoztak.

⁸²¹ MELKOVICS 2020: 89.

⁸²² MNL OL, A45 881/1840.

Egy-egy ügy során akár mindkét követ felszólalt, ha érdemi észrevétele volt. Legalább egyikük mindig jelen volt a tanácskozásokon. Návay Tamás egy 1839. október 12-én kelt levelében jelezte a vármegyének, hogy 14 napra haza kellett utaznia családi okok miatt.⁸²³ Csanád vármegyéről egyértelműen megállapítható, hogy még jobban elmozdult a reformok irányába. Ezt bizonyítja a Kecskeméti Károly által összeállított táblázat is, amely szerint tizenhárom „baloldali” és nulla „jobboldali” szavazata volt, amit a források is megerősítenek.⁸²⁴ Támogatták az örökváltság kérdését, az úriszék eltörlését, a szólásszabadsági sérelem orvoslását, hogy a nemesség vállaljon részt a vármegyei házipénztár terheiből, pártolták a vallásügyi kérdéseket, a magyar nyelv ügyét, a kereskedelem fejlesztését. Ugyanakkor továbbra is szerepelt az utasítások között a Hármaskönyv I. rész 9. címének, valamint az 1741:8. törvénycikk, azaz a nemesi kiváltságok, az adómentesség és a szabadságjogok fenntartása.

A Zala vármegyei követek (Deák Ferenc és Hertelendy Károly), a Komárom vármegyei követek (Pázmándy Dénes és Ghyczy Rafael), a Pest vármegyei követek (Szentkirályi Móric és Dubraviczky Simon) és a Borsod vármegyei követek (Palóczy László és Vay Lajos) végjelentéseit ismerjük. A zalai követek nagy hangsúlyt fektettek a sérelmek re és orvosolásukra. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy kormánynak és a nemzetnek együtt kell munkálkodni a szebb jövőn, különben az egymás elleni harc könnyen veszélybe sodorhatja a hazát és az uralkodót. A szorgalomnak, nemzeti összetartozásnak pedig két nagy „rugója” van: „szabadság és tulajdon”.⁸²⁵ A Pest vármegyei követek a haladást és fejlődést emelték ki, kijelentették, hogy ahol szabad alkotmány van, azt sértetlenül kell fenntartani. A magyar nyelv kapcsán pedig azt állították középpontba, hogy az képes egy embercsoportot nemzetté összeforrasztani.⁸²⁶ A Borsod vármegyei követek szintén pozitívan értékelték az országgyűlés végét, a „komor fellegek” után a rendek és a kormány megértette egymás szándékát, és közeledtek egymáshoz. A magyar nemzet csak azt kívánja, hogy a magyarok alkotmánya mindenki előtt szent legyen.⁸²⁷ A Komárom vármegyei követek jóval tárgyilagosabban számoltak be az országgyűlés eseményeiről.⁸²⁸ A Csanád vármegyei követek jelentéséről ugyanez állapítható meg, érzelemmentesen tudósítottak, a jelentésük inkább leíró, mint értékelő jellegű volt.

⁸²³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 177. d. 2250/1839.

⁸²⁴ KECSKEMÉTI 2008: 348.

⁸²⁵ ZALA 1842; KÖNYI 1903: I. 488–553.

⁸²⁶ PEST 1840

⁸²⁷ SERESNÉ 1987: 181–218.

⁸²⁸ KOMÁROM 1840

Az 1843/44. évi országgyűlés

Az 1839/40. évi országgyűlés berekesztése után a kormányzat felhagyott a politikai perekkel és belátta, hogy szükség van bizonyos reformokra. A kormányzat egyértelmű célja volt, hogy a következő országgyűlés „zökkenőmentesen, lehetőleg gyorsan és a fennálló viszonyok lényeges változtatása nélkül folyjék le”. Ezt szem előtt tartva javaslatokat fogalmazott meg például a közlekedés fejlesztése, hitel biztosítása, az ősiség megreformálása, a szabad királyi városok rendezése kapcsán.⁸²⁹ Enyhített a cenzúraellenőrzés szigorán is, amit a liberális ellenzék ki is használt. 1841 elején megindult a *Pesti Hirlap* Kossuth Lajos szerkesztésében, ami megfelelő eszközt jelentett az ellenzék számára, hogy a reformeszméket hirdesse. Varga János azonban utalt arra, hogy a középutas és az ellenzéki liberalizmus ekkor már egyre jobban kezdett elkülönülni egymástól, így nem volt egyetértés az ellenzék soraiban sem a reformok mértékében és irányában. Ezt a nézetkülönbséget láthatjuk a Kossuth és Széchenyi István között folyó röpirati és hírlapi viták során.⁸³⁰ Az 1840-es évek első éveiben a vármegyékben is élénk viták folytak a legfontosabb reformkérdésekről.⁸³¹

Csanád vármegye politikai viszonyai az 1840-es évek első felében

Az évtized első éveiben Csanád vármegyében is megélénkültek a politikai küzdelmek, ennek nyomait látjuk a kibontakozóban levő politikai sajtóban is, a vármegye politikai viszonyairól elsősorban hírlapi tudósítások alapján lehet képet alkotni. A *Pesti Hirlap* 1842. április 28-ai számában a „Csanád” álnevet használó tudósító azt írta, hogy az 1836. évi tisztújítástól kezdődően a vármegyei nemesség többsége elkezdte követelni, hogy az eddig pár ember által hozott döntések, a „maradjon” helyett a „haladjunk” jelszava kerüljön előtérbe. Jelenleg a haladók vannak többségben, állítja a tudósító: „...minden nagyítás nélkül számítva, 50 haladóra esik egy maradó...”⁸³² Erre válaszul a konzervatív *Világ* 1842. június 6-ai számában helyi levelezők azt írták, hogy 1836 óta a haladók csak úgy tudják fenntartani a népszerűségüket, hogy „a köznemességet igen, a nem tettető kevés tanult férfiakat félvén, nehogy kakukot neveljenek, – alig, – a kamarát épen nem pártolják.” A tisztújítások alkalmával „pénzt adnak tömegbe, – és főképpen egy fanatizált egyén boros üveget tartván kezében utána kurjongatja a köznemességet, átkot szórván a más érzésűre; együtt esznek,

⁸²⁹ VARGA 1980: 727–751.

⁸³⁰ VISZOTA 1930; LACKÓ 1977

⁸³¹ VARGA 1980–1981; VARGA 1983

⁸³² PESTI HIRLAP 1842. április 28., 138. sz.: 295. (Megyei dolgok)

isznak, tánczolnak, ölelgetik, csókolgatják egymást, még az utczákon is.”⁸³³ A *Világ* 1843. szeptember 16-ai számában pedig a következő sorok olvashatók a Csanád vármegyei viszonyokról: „Volt idő, midőn gyülesteremünkben keblünket szentéret hevíté ’s a hon javát célzó tárgyak felett komolyan tanácskozáink. Most minden máskép van; a béke angyala elköltözött Csanádból; szenvedély dühöng most szerte; maga gyülesteremünk is – legaljabb személyeskedések színhelyévé lőn.”⁸³⁴ Az 1844. január 6-ai számban azután ez olvasható: „Csanád ege régen borús...”, ezzel is utalva a vármegyei nemesség között húzódo ellentétekre.⁸³⁵

A tudósítások tanúbizonysága szerint tehát Csanád vármegyében is egyre jobban elkülönült a haladó és a konzervatív tábor egymástól, azonban ekkor még nem beszélhetünk pártokról. Sajnos nem állnak rendelkezésre olyan iratok, levelezések és jelentések, amelyek ezeket a politikai küzdelmeket árnyalnák, bemutatnák, így nem tudjuk az újságtudósítások tartalmát ellenőrizni és részletezni. Mindenesetre az figyelemre méltó, hogy az 1836-os tisztújításhoz kötötték a reformpárt előre törését, hiszen láthattuk, már az 1832/36-os országgyűlésen is a reformtábort támogatta a megye. Az 1836. évi tisztújításon Bánhidya Albert főszolgabíró, Bíró Imre főügyész, Hervay István számvevő, Hofbauer Sándor alszolgabíró, Kállay Ödön esküdt, Návay László fizetési táblabíró és helyettes alispán, Sántha Sándor esküdt, Vásárhelyi János alispán jutott hivatalhoz, akik a reformokat pártolták.

A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása

A Csanád vármegyei rendek 1843. április 27-én tartott közgyűlésén⁸³⁶ került felolvasásra V. Ferdinánd március 15-én kelt királyi meghívólevele, miszerint 1843. május 14-re összehívja

⁸³³ VILÁG 1842. június 4., 45. sz.: 366–367. (Tudósítások)

⁸³⁴ VILÁG 1843. szeptember 16., 74. sz.: 613. (Tudósítások)

⁸³⁵ VILÁG 1844. január 6., 2. sz.: 12. (Tudósítások)

⁸³⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1002/1843. szám előtt. A követválasztó és anyautasítást elfogadó közgyűlésen részt vett Kállay István főispán, a karok és rendek részéről: Blaskovics Bertalan, Lukács József, Nyéky László, Markovics Antal, Posonyi Ignác, Temesváry József, Kövér János, Kálmán Imre, Návay László, Návay Károly, Návay János, Dedinszky István, Mátéffy Pál, Dobsa Sámuel, Sántha Sándor, Kövér István, Lukács István, Lukács Miklós, Lukács János, Nagy Lázár, Kovács József, Balta Tivadar, Perlaky Flórián, Szikszay Dániel, Pók Imre Bárány József táblabírók, Makra Imre makói plébános és alesperes, Major János palotai plébános és tiszteletbeli alesperes, Mikosevics József kevermesi plébános, Szirbik Miklós és Juhász Antal makói református prédikátorok, akik mind táblabírók is. A tisztikar részéről: Bánhidya Albert első alispán, Návay Tamás második alispán, Nyéky Antal főjegyző, Bánfy József aljegyző, Kállay Eduárd, Mátéffy Lajos, Dobsa Lajos és Dedinszky József tiszteletbeli aljegyzők, Hervay István és Pák Mihály fizetési táblabírók, Návay Mihály főpénztárnok, Glatz Antal ellenőr alpenztárnok, Cseresnyés István főügyész, Baros Sándor alügyész, Posonyi Ferenc és Kállay Ödön főszolgabírók, Dániel Antal és Sánka Zsigmond szolgabírók, Kövér Tódor számvevő, Tarnay János levéltárnok, Meskó János főorvos, Urbanics Mihály tiszteletbeli főorvos, ifj. Mátéffy Pál főmérnök, Beliczay Antal, Luczay János, Dobsa Ferdinánd és Nyéky János esküdtek, Vargha Pál katonai biztos, Kövér István és László Károly csendbiztosok, Jezovics József, Povoluy József sebész, Vertits Károly várnagy. A nemes urak részéről: László János makói nemesek hadnagya, Haugay János palotai nemesek

az országgyűlést Pozsonyba.⁸³⁷ A csanádi rendek Kállay István főispán elnöklete alatt Bánhidy Albert első alispánt és Kállay Ödön főszolgabírókat közfelkiáltással választották meg követnek, akik a következő esküt tették: „Én Bánhidy Albert – és Kállay Ödön esküszöm az Egy élő Istenre, aki atya, fiú, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság, – boldogságos Szűz Mária, és Istennek minden Szentjeire: hogy ezen T. Nemes Csanád vármegye Követének, Ö Cs. Kir. Apostoli Felsége által folyó 1843^{ik} évi Tavaszutó 14^{ik} napjára – Posony várossába kegyelmesen öszvehívott Ország Gyűlésére elválasztattván – eme Követi helyheztetésében, mint azt amit Hazám Sarkalatos Törvényei, s a Tekintetes Megye Utasításai magukban foglalnak híven, és pontosan tellyesitem – a Király és Haza Javát, gyarapodását, és boldogulását előmozdítani törekszem – az országos törvényes Jogoktól – a nemes megye Utasításaitól, – Szándékaitól – és a Közjólét előmozdításától, semmi nemü adományért – Hívtalért, Jutalomért, vagy akár minémü tekintetekért ell nem állok; – Egyszóval alkotványos állományunkat a Haza – és Nemzet Boldogságát előhaladását semmi némü tekinteteknek fel nem áldozom.”⁸³⁸ Azaz a korábbi országgyűlés előtt letett eskühöz hasonló szövegű esküt tettek le.

Bánhidy Albert

Bánhidy Albert 1807. december 9-én született Aradon, apja Bánhidy Antal, Arad vármegye alispánja, anyja kirchbergi Kessler Johanna. Bánhidy a jogi tanulmányait a bécsi Theresianumban folytatta, ezután Arad és Tolna vármegyékben végezte joggyakorlatát. Az 1830. évi országgyűlésen özvegy báró Rudnyánszky Pálné Fáy Erzsébet és gróf Wartensleben Sándor távollévő főrendek követe volt. 1831. április 27-én jurátus lett a pesti Királyi Táblán a személynök mellett, az ügyvédi vizsgát 1832. április 4-én tette le. A bécsi Magyar Királyi Udvari Kancellária fogalmazója lett. 1834-ben került Csanád vármegyébe, egy évig táblabírói főjegyző, majd 1836–1840 között a makói járás főszolgabírája volt. 1840. október 15-én Csanád vármegye másod alispánja, majd 1842. október 26-án első alispánja lett, mely hivatalt 1848-ig viselte. Valószínűsíthető, hogy édesapja, Bánhidy Antal közbenjárásával jutott ilyen magas pozíciókba, aki 1829-ben Arad vármegyében főszolgabíró, majd alispán, 1840-ben pedig királyi tanácsosi címet kapott.⁸³⁹

hadnagya, Hegyessy Lajos battonyai nemesek hadnagya, Fridválszky István apátfalvai nemesek hadnagya, Luczay Lázár csanádi nemesek hadnagya, Barta Mihály, Elek Mihály, Szabó Mihály, Kriván József és számos nemese urak, akiket nem neveznek meg név szerint.

⁸³⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1002/1843.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 200. d. 1002/1843.

⁸³⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1006/1843.; PESTI HIRLAP 1843. május 14., 247. sz. (Megyei dolgok): 319.; JELENKOR 1843. május 25., 41. sz.: 204. (Országgyűlési közlemény)

⁸³⁹ NAGY 1857: I. 171.; PÁLMÁNY 2011: I. 807–808.

Az 1843. április 27-én tartott közgyűlésen Csanád vármegye követének választották az 1843/44. évi pozsonyi országgyűlésre. Návay László, a korábbi csanádi főszolgabíró írásban tett panaszt Bánhidyt megválasztása ellen, szerinte 1840-ben Bánhidyt még főszolgabíróként okirat-hamisítást követett el.⁸⁴⁰ Emellett azt is felróta neki, hogy alispánként nem megfelelően járt el az újoncpénzekkel, a választást pedig lefizetéssel és itatással nyerte meg. Később Blaskovics Bertalan táblabíró is felszólalt, aki értelmi és erkölcsi tekintetben is alkalmatlannak minősítette Bánhidyt a követségre. Ennek ellenére a közgyűlés döntő többsége támogatta őt, mivel nem voltak bizonyíthatók a vádak.⁸⁴¹ Bánhidyt így reagált a vádakra később: „...ha állításának csak fele is igaz lett volna, én egy szörnyeteg lennék, melyet nemcsak a tisztviselők sorából, hanem a köztársaságból is ki kellene irtani.”⁸⁴² Az országgyűlési titkosrendőri jelentések szerint Bánhidyt részt vett az ellenzéki követek által szervezett magántanácskozásokon.⁸⁴³

1848/49-ben Makó város országgyűlési képviselőjének választották meg, a forradalomhoz nagy reményeket fűzött. Az egyik vármegyei lakos, Dobsa Lajos a fiatal radikálisok lapjában, a *Marczius Tizenötödike* újságban élesen bírálta Bánhidyt megválasztását. Csodálkozott, hogy a makóiaknak még van bizalmuk Bánhidyt iránt. Bánhidyt, amikor a Csanád vármegyébe került, liberális volt, azonban az 1843/44. évi országgyűlés után a kormányzatot kezdte támogatni. Később néhány makói lakos ugyanebben az újságban a védelmébe vette Bánhidyt azzal, hogy ő nem akart követ lenni, hanem a város szólította fel, hogy vállalja el a tisztséget. Bánhidyt megválasztásakor kijelentette, hogy a törvényességet tartja szem előtt.⁸⁴⁴ Miután a kormány Debrecenbe költözött, Bánhidyt is velük tartott. A szabadságharc bukása után elítélték, de 1851. augusztus 25-én kegyelmet kapott. 1854-ben Arad vármegye törvényszékének ülnöke lett. 1859. szeptember 14-én édesapja osztrák bárói rangot kapott, amit rá is kiterjesztettek, majd 1875. október 5-én a magyar bárói címet is elnyerte, simándi birtokadományal. 1865. augusztus 26. és 1867. március 31. között Csanád vármegye főispánja volt. Magánéletéről annyit tudunk, hogy benedekfalvi Luby Stefánia

⁸⁴⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 217. d. 2009/1845.: Bánhidyt azzal vádolták, hogy okirat-hamisítást követett el. Állítólag az egyik helyi nemesnek Thék Jánosnak olyan igazoló iratot hitelesített, ami az apjának, Thék Mihálynak volt kiállítva eredetileg. Az eredeti oklevélről levakarta valaki a nevet a másolatot pedig Bánhidyt hitelesítette. Bánhidyt tagadta a vádakot. Ezzel az ügygel foglalkozott a Helytartótanács is, de nem találtak megalapozottnak a vádakot.

⁸⁴¹ TUDÓSÍTÁSOK 1843. május 9., 39. sz.: 291. (Vidéki levelezések), 1843. június 20. 63. sz.: 388–389. (Vidéki levelezések): A *Nemzeti Újság* szerint így nyilatkoztak Bánhidyról a közgyűlésen: „...mind magános életére nézve becstelen, undok vétkekkel megrótt, szennyes erkölcsű, habituális rosz embernek, mind hivatalos tekintetben hanyag, hűtlen esküszegő tisztviselőnek felelősség terhe alatt nyilvánított...”.

⁸⁴² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 217. d. 2009/1845.; az idézetet közli: GILICZE 2006: 93–96.

⁸⁴³ TAKÁTS 1980b: 198.

⁸⁴⁴ MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE 1848. június 28., 90. sz., 361. (Követválasztás Makón), 1848. szeptember 26., 167. sz., 672. (Dégi István, Budai István, Czene János levele)

Karolinát vette feleségül, akitől két gyereke született: Bánhidy Béla és Bánhidy Antal. Második felesége Návay Tamás lánya, Irma volt. Bánhidy Albert 1890. október 26-án hunyt el.⁸⁴⁵

Kállay Ödön

Kállay Ödön 1815. szeptember 3-án született Napkoron, apja Kállay Gergely, Szabolcs vármegye alispánja, anyja Reviczky Viktória volt. Iskoláit Lőcsén és Egerben végezte, a felsőbb iskoláiról nincsenek pontos feljegyzések. Életrajzírója, Tidrenczel Sándor két lehetőséget is megemlített: az egyik szerint a debreceni jogi akadémián, a másik szerint Pesten tanult. Pálmány Béla úgy tudja, hogy Lőcsén, majd a debreceni református kollégiumban folytatta tanulmányait, ezután 1832–1834 között az egri líceumban hallgatott jogot.⁸⁴⁶

1836-tól Kállay feltűnt a politikai küzdelmekben. Mivel 1836. június 14-én az édesapját, aki a régi típusú nemesi ellenzék ismert alakja volt, leváltották a Szabolcs vármegyei alispáni székről, úgy döntött, nem marad otthon, hanem máshol próbál szerencsét, így esett a választása Csanád vármegyére. 1837. október 25-én az akkori csanádi főispán, Kállay István (aki rokona volt) vette pártfogásába, először csak esküdt volt a battonyai járásban 1836–1840 között. 1840. október 15-én a tisztújításon alszolgabíró, majd 1842. október 26-án főszolgabíró lett ugyanabban a járásban. Az 1843. április 27-én tartott közgyűlésen őt is megválasztották Csanád vármegye követének. A titkosrendőri jelentések szerint Kállay is többször részt vett az ellenzéki követek által szervezett magántanácskozásokon. Az egyik jelentés szerint az ellenzék 1843. december 1-jei összejövetelen azt javasolta, hogy nyilvánítsák ki bizalmatlanságukat a személynök ellen, mivel nem hirdette ki a többség véleményét határozatként a legutóbbi ülésükön, hanem „holmi tanáccsal bezárta”. Az 1843/44. évi országgyűlés után Kállay visszatért Szabolcs vármegyébe. 1844. november 28-tól a nagykállói járás, majd 1848. június 19-ig a nádudvari járás főszolgabírója.⁸⁴⁷

Kállay Ödön örömmel fogadta 1848-ban a forradalmat és a reformok megvalósulását. Az 1848. július 2-án összeült első népképviselői országgyűlésen részt vett a nádudvari kerület

⁸⁴⁵ KEMPELEN 1911: 348.; BARNA–SÜMEGHY 1913: 17.; RUSZOLY 1978: 174.; PÁLMÁNY 2002: 65–67.; PÁLMÁNY 2011: 807–808.

⁸⁴⁶ TIDRENCZEL 1992: 9–11.; PÁLMÁNY 2011: 974–975.: Pálmány az adatokat UDVARDY 1898: Udvardy László: *Az egri érseki joglíceum története (1740–1896)*. Eger, 1898. című munkájára alapozza. Azonban ez az adat nem helyes, ugyanis Udvardy könyvében az 1832–1834 közötti évfolyamban Kállay Jenő és Kállay Manó neve szerepel.

⁸⁴⁷ BARNA–SÜMEGHY 1913: 94.; TAKÁTS 1980b: 198., 206., 213., 216.; TIDRENCZEL 1992: 12–20.

képviselőjeként, a radikálisok táborát erősítette. A zsidó emancipáció egyik fő szószólója volt. Széchenyi egyenesen a „magyar Danton”-nak nevezte, mert félt a forradalom további radikalizálódásától, Kossuth Lajos és Jókai Mór azonban nagyra értékelte őt. Mészáros Lázár úgy nyilatkozott róla, mint a forradalom erőinek egyik irányítójáról, gróf Dessewffy Emil viszont társadalmi uszítónak tartotta. A nemzetőrség megszervezésében jelentős szerepet játszott Kállay Szabolcs vármegyében, maga is beállt közéjük.⁸⁴⁸ 1848. október 3-án ő is a felosztatott országgyűléssel maradt, sőt követte a kormányt Debrecenbe, Szegedre és Aradra is. 1848 őszén és telén először Székesfehérváron, majd Komáromban volt az élelmezésért és a harci morálért felelős kormánybiztos. 1849. április 5-én a Radical Párt egyik alapítója. Az 1849. április 14-én kimondott és 19-én ünnepélyesen kihirdetett függetlenséget és a trónfosztást örömmel fogadta.⁸⁴⁹ Az 1849. augusztus 13-ai világosi fegyverletétel után bujdosni kényszerült, azonban 1849 őszén a császári csapatok elfogták. A forradalom és szabadságharcban végzett tevékenységéért, a függetlenségi nyilatkozat és a Habsburg-ház trónfosztásának a kimondásában való részvételéért felségárulás vádjával 1850. június 26-án kötél általi halálra és vagyonelkobzásra ítélték, azonban Haynau tábornagy megkegyelmezett neki 1850. július 5-én.⁸⁵⁰

Az 1861. évi országgyűlésen a nádudvari kerület képviselőjeként ismét jelen volt, a gróf Teleki László vezette határozati párthoz csatlakozott. Jelen volt az 1865/68. évi országgyűlésen is. Az ország függetlenségének a biztosítékát a dunai konföderációban látta, a perszónaluniót is csak kényszerűen ismerte el. Ezen okok miatt az 1867. június 8-ai koronázási ünnepségen nem vett részt (a „hét kuruc” egyikének is nevezték.), még ebben az évben, október 10-én lemondott képviselői tisztségéről. 1867 nyarán viszont részt vett a Szabolcs vármegyei honvédegyelet megalakításában.⁸⁵¹ Kossuth Lajos győzte meg, hogy vállaljon ismét politikai szerepet, ennek hatására 1869. június 6-án Szeged alsóvárosi választókerület képviselőjének választották, majd 1872-ben, 1875-ben és 1878-ban is ugyanúgy. Felesége Faragó Mária volt, akitől nyolc gyermeke született. Az 1879. március 12-ei szegedi tiszai árvíz által okozott károk eltakarításában még segédkezett, ám 1879. augusztus 5-én Kiscserén elhunyt.⁸⁵²

⁸⁴⁸ TIDRENCZEL 1992: 21–24.

⁸⁴⁹ TIDRENCZEL 1992: 25–29.; PÁLMÁNY 2011: I. 974–975.

⁸⁵⁰ TIDRENCZEL 1992: 29–30.

⁸⁵¹ TIDRENCZEL 1992: 31–37.; PÁLMÁNY 2011: I. 974–975.

⁸⁵² TIDRENCZEL 1992: 37–41.; PÁLMÁNY 2002: 415–418.

Az 1843. évi anyautasítás

Az országgyűlés megnyitása előtti egy-két évben már összehangolt együttműködés alakult ki a vármegyék között, hogy a követutasítások készítése kapcsán egyeztessék az álláspontjaikat. Szatmár vármegye például 1841-ben körlevelet küldött a vármegyéknek az általa kidolgozott „tizenkét pont” támogatására.⁸⁵³ A Csanád vármegyei rendek helyeselték Szatmár vármegyének az ösiség eltörlésére, hitelintézet felállítására, kötelező örökváltságra, nem nemesek birtok bírhatási és hivatalviselési jogára, a nemesség hadi- és háziadó hozzájárulására, a monopóliumok eltörlésére, a népnevelésre, sajtószabadságra, a szabad királyi városok rendezésére, a közigazgatási és bírósági ügyek elválasztására, az esküdtszéki intézmény bevezetésére, a törvény előtti egyenlőségre, a népképviselőre irányuló javaslatait. Emellett támogatták Vas vármegyének a büntetőtörvénykönyv elfogadására, a katonai élelmezés megváltásra felhívó, illetve Somogy vármegyének az országgyűlési naplók pontosabb szerkesztése kapcsán küldött körleveleit.⁸⁵⁴ Szintén még 1841-ben Sopron vármegye is körlevélben fordult a többi vármegyéhez a Duna szabad hajózása kapcsán, a Hajdú Kerület az egyházi könyvek magyar nyelven történő kinyomtatása ügyében, ahogy Gömör vármegye is a világi hivatalok egyházi személyektől való elvétele, Nógrád vármegye a római katolikus fiatalok protestáns iskolába történő szabad járhatása, Liptó vármegye pedig a tisztújítószékek rendezése kapcsán, amiket a Csanád vármegyei rendek mind rendre pártoltak. Emellett a következő országgyűlési tárgyak előleges véleményezésével megbízott bizottság munkálatában Dalmáciának, Galiciának, Lodomériának, a Partiumnak és Erdélynek a Magyar Királysághoz történő visszacsatolását is támogatták. A főispánok és tisztviselők kinevezése

⁸⁵³ VARGA 1980–1981: I. 206–211.: A szatmári 12 pont a legfontosabb reformokat pártolta. 1841 decemberében azonban a Szatmár megyei közgyűlésen Uray Bálint alispán összefogta a tyukodi, csengeri és mátészalkai kispapokat, majd felhergeltte őket azzal, hogy adómentességük sérülni fog, ha érvényben marad a szatmári 12 pont. A tömeg botokkal jelent meg a gyűlésen, és hangosan kiabálta, hogy „nem adózunk”, az ellenzékiek ettől megrettenve visszavonták a pontokat.

⁸⁵⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 52. k. 1148/1841., 2314/1841., 2320/1841. A „szatmári 12 pontot” elfogadó Csanád vármegyei közgyűlésen (1841. szeptember 10–11.) a következő személyek vettek részt: Vásárhelyi János alispán, Bánhidya Albert másod alispán, Nyéky Antal főjegyző, Návay Tamás tiszteletbeli főjegyző, Dániel Antal aljegyző, Nyéky János, Baross Sándor, Dobsa Ferdinánd tiszteletbeli aljegyzők, Sántha Sándor fizetéses táblabíró, Tarnay Mihály, Lukács József, Fehérvári Mihály, Posonyi Ferenc, Temesváry József, Dobsa Sámuel, Balta Tivadar Dániel János táblabírók, Makra Imre makói plébános, alesperes, Major Evangelista János palotai plébános és tiszteletbeli alesperes, Horváth Mihály apátfalvai plébános, Szirbik Miklós, Juhász Antal makói református prédikátorok és táblabírók, Návay Mihály főpénztárnok, Bánfy József pénztári ellenőr, Hervay István számvéveő és táblabíró, Blázszy György levéltárnok és táblabíró, Bíró Imre főügyész, Cseresnyés István alügyész, Pák Mihály, Beliczay Antal tiszteletbeli alügyészek, Pók Imre makói uradalmi igazgató, Nagy Lázár makói uradalmi ügyész, Kovács József királyi, kamarai ügyész, Szikszay Dániel földéaki uradalmi ügyész, Návay László főszolgabíró, Hofbauer Sándor, Kállay Ödön alszolgabírók, Tarnay János, Luczay János, Sánka Zsigmond esküdtek, Mátéffy Pál mérnök, Urbanits Mihály tiszteletbeli főorvos, Vertits Károly várnagy, László Károly makói, Hangai János palotai nemesek hadnagya, Bartha Mihály, Tarnay István, Elek Mihály, Kriván József, Szeles Mihály, Mayer Sándor, Sároi Szabó Benjámin és több nemes urak, akiket már nem sorol fel név szerint a jegyzőkönyv.

kapcsán úgy vélekedtek, hogy azokat a személyeket, akik a vármegyei házipénztárból kapnak fizetést, a vármegye „egész közönsége” válassza. A főispánok a királyra, hazára, törvényekre és a megyei végzésekre is tegyenek esküt. A magyar nyelv használatát terjesszék ki az államéletben. Téglát és cserepet mindenki égethessen a saját használatára. A király már az országgyűlési meghívólevelében hirdesse ki az általa megvitatni kívánt ügyeket.⁸⁵⁵ Az említett példákban jól érzékelhető, hogy a vármegyék között milyen élénk eszmecsere folyt már az országgyűlést megelőző egy-két évben. A Csanád vármegyei rendek által ekkor támogatott ügyek mind belekerültek az 1843-ban kidolgozott anyautasításba.

Az anyautasítást az 1843. április 28-án folytatólagosan tartott közgyűlésen mutatták be, azt Bánhidya Albert vezetésével dolgozták ki és 72 pontban foglalták össze.⁸⁵⁶ Az első pontban előírták a követeknek, hogy támogassák az ősiség és a majorátusok (hitbizományok) eltörlését, ezzel is elősegítve, hogy mindenki szabadon élhessen a vagyonával. A második pontban megfogalmazták, hogy egy országos pénztárat hozzanak létre, ahonnan könnyen készpénzhez, hitelhez lehet jutni. A harmadik pontban kifejtették azon véleményüket, hogy az önkéntes örökváltság nem hozott sikert, ezért a kötelező örökváltságot kell törvénybe iktatni. A negyedik és ötödik pontokban támogatták, hogy a nem nemesek is bírhasanak birtokot és viselhessenek közhivatalt. A hatodik pontban megfogalmazták azon követelésüket, hogy a nemesség is vegyen részt a vármegyei háziadó, a hadiadó és a községi adó fizetésében. A hetedik pontban előírták a követeknek, hogy támogassák a céhek és monopóliumok (egyedáruság) eltörlését, amelyek gátolják a kereskedelem szabadságát. Emellett építsenek országutakat, ahol nemesnek és nem nemesnek egyaránt kötelező vámot fizetnie. Mellékutak építéséhez pedig nemes és nem nemes is járuljon hozzá. A nyolcadik pontban kifejtették, hogy a népnevelésre nagyobb figyelmet kell fordítani, népiskolákat kell létrehozni. A kilencedik pontban a sajtószabadság megvalósítását, az előzetes könyvvizsgálat eltörlését írták elő a követeknek.

A tizedik, harmincharmadik, ötvennegyedik és hatvankettedik pontokban a szabad királyi városok rendezését fogalmazták meg. A tizenegyedik pontban az esküdtszéki intézmény behozatalát pártolták, s hogy a közigazgatási tárgyakat válasszák el a

⁸⁵⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 52. k. 3470/1841.: A következő országgyűlési tárgyak előleges véleményezésével megbízott bizottságban Bánhidya Albert mint küldöttségi elnök, Sántha Sándor táblabíró, Kállay Ödön szolgabíró, Návay László táblabíró, Dániel Antal aljegyző, Bíró Imre főügyész és Cseresnyés István alügyész vett részt.

⁸⁵⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 56. k. 2891/1842., 59. k. 1008/1843.: Az anyautasítás kidolgozásában Bánhidya Albert mellett részt vett Nyéky Antal főjegyző, Bánfy József aljegyző és Cseresnyés István főügyész. MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 202. d. 1964/1843.: A póttasításokat Návay Tamás másod alispán vezetésével dolgozták ki, továbbá részt vett benne: Nyéky Antal, Posonyi Ferenc főszolgabíró, Cseresnyés István, Beliczay Antal esküdt, Dobsa Ferdinánd esküdt.

törvénykezési ügyektől. A tizenkettedik pontban a népképviselői országgyűlés megvalósítására szólították fel a követeket. A tizenharmadik pontban az előző országgyűlés után kidolgozott büntetőtörvénykönyv törvénybe iktatását pártolták. A tizennegyedik pontban a szintén az előző diéta után kidolgozott katonai élelmezés tárgyát rendelték tanácskozás alá venni. A tizenötödik pontban utasításba adták, hogy az országgyűlési naplókat pontosan vezessék, és lehetőleg minél hamarabb nyomtassák ki azokat, emellett a kerületi ülésekről is vezessenek naplót. A tizenhetedik pontban ismét megfogalmazták azon követelésüket, hogy a jövőben a királyi előadásokat már a királyi meghívólevélbe foglalják bele. A huszadik pontban támogatták Sopron vármegye azon követelését, hogy a Dunán szabad legyen a kereskedelem. A huszonkettedik pontban pártolták Gömör vármegye azon kérését, hogy a világi hivatalokat vegyék el az egyházi személyektől. A huszonharmadik pontban támogatták Nógrád vármegye azon követelését, hogy a katolikus fiatalok szabadon járhassanak protestáns iskolákba. A huszonötödik pontban Liptó vármegye felszólítását pártolták, miszerint a vármegyei tisztújítások és követválasztások alkalmával elkövetett kicsapongásokat gátolják meg és alkossanak törvényt arról. A huszonhatodik pontban kijelentették, hogy csak olyan főrendi tagokat hívjon meg az uralkodó az országgyűlésre, akik jogosultak ott lenni, az országgyűlési meghívóleveleket pedig a két tábla megvizsgálhassa. Az országgyűlést csak akkor rekessze be az uralkodó, ha a királyi előadások megtárgyalása mellett a sérelmeket is orvosolták.

A huszonhetedik pontban előírták a követeknek, hogy támogassák Galícia, Lodoméria, Dalmácia, a partiumi vármegyék és Erdély visszacsatolását a Magyar Királysághoz. A huszonnyolcadik pontban a magyar nyelv államnyelvvé tételét pártolták. A huszonkilencedik pontban a vallásügyi kérdésekkel kapcsolatban fogalmaztak meg követeléseket: rendezzék a vegyes házasságok kérdését, az unitárius vallás legyen bevett vallás a Magyar Királyságban is, az országgyűlés beleegyezése nélkül semmilyen szerzetesrend ne működhessen az országban, rendezzék az ortodox vallás körüli kérdéseket. A harmincadik pontban utasították a követeket, hogy adó, segedelem vagy bármilyen pénz megajánlásába csak akkor bocsátkozhatnak, ha utasítást kapnak arról. A harmincegyedik pontban ismét megfogalmazták azon követelésüket, hogy az úriszéket töröljék el, és a vármegyei törvényszékek ítélkezzenek azok helyett. A harminckettedik pontban az úrbéri törvények javítása kapcsán adtak utasításokat: a mézárszék jogát bárki gyakorolhassa, a jobbágyok a saját hasznukra szabadon égethessenek téglát és cserepet, ahol lehetséges, ott egy tagban kapják meg a birtokot. A harmincnyolcadik pontban a Duna–Tisza csatorna megvalósítását sürgették. A harminchatodik pontban megfogalmazták azon követelésüket, hogy az előző országgyűléseken beterjesztett

sérelmeket és kívánságokat orvosolják. A harminchetedik pontban a „száraz” és űrmértékek egységesítését támogatták. A harminckilencedik pontban a Duna balparti vasút létrehozására szólították fel a követeket, amely Pesten át egészen Debrecenig húzódná.

A negyvenkettedik pontban Bihar vármegye azon felszólítása mellett álltak ki, miszerint sürgessék a papi tized eltörlését. A negyvenharmadik pontban támogatták Sopron vármegye követelését, hogy a két magyar haza és az örökös tartományok közötti vámok szűnjenek meg, így megvalósítva a szabad kereskedelmet. Emellett utasításba adták a követeknek, hogy a korábban kidolgozott kereskedelmi munkálatot kerületi választmány által vizsgálják meg, a védvámok rendszerét dolgozzák ki. A negyvenhatodik pontban a zsidók türelmi adójának az eltörlését pártolták. A negyvenhetedik pontban egy független Nemzeti Bank létrehozását szorgalmazták, emellett a Pest–Fiume és Pest–Debrecen vasútvonal építését sürgették. A negyvennyolcadik pontban kifejtették azon véleményüket, hogy nemzeti költségeket ne szabad ajánlás, hanem állandó adó formájában ajánlják meg.

Az ötvenkettedik pontban pártolták Bereg vármegye azon követelését, hogy a papság a római pápától legyen független, a királyi tetszvényjogot (*placetum regium*) az országgyűlésre ruházza át az uralkodó, és semmilyen pápai parancs ne lehessen érvényes az ország területén az országgyűlés hozzájárulása nélkül. A hatvanharmadik pontban Pozsony vármegye azon felszólítására tértek ki, miszerint az országgyűlési ingyen szállásokat töröljék el. A Csanád vármegyei rendek úgy vélekedtek, hogy a pozsonyi háztulajdonosok ezek után is engedjék át a szállásokat a követeknek, de a vármegyék készpénzben fizessék ki a háztulajdonosokat.⁸⁵⁷ A hatvannegyedik pontban a bírók felelősségének az elvét mondták ki. A hatvanhetedik pontban pártolták Liptó vármegye azon követelését, hogy Lengyelországot állítsák vissza, és az Orosz Birodalom terjeszkedésének szabjanak gátat. A hatvannyolcadik pontban a csanádi nemesség ismét magára vállalta az országgyűlési költségeket. A hetvenegyedik pontban előírták a követeknek, hogy időben, 1843. május 14-ére jelenjenek meg Pozsonyban, a megbízólevelüket pedig mutassák be a személynöknek és a nádornak. Végezetül a hetvenkettedik pontban utasították őket, hogy az országgyűlési tanácskozásokon vegyenek részt, az utasításokat tartsák be, rendszeresen tudósítsák a vármegyét, a királyi előadásokat küldjék meg, ha olyan ügy merülne fel, amiről nincs utasításuk, akkor kérjenek

⁸⁵⁷ TÓTH 2013: 372–387.: Az országgyűlési ingyen szállások körüli problémát Tóth Árpád részletesen ismerteti.

pótutasításokat. A csanádi követeknek emellett tizenegy alkalommal adtak tizenöt pótutasítást, de egy-egy esetben akár több pontot is megfogalmaztak.⁸⁵⁸

József nádor és Takáts Sándor iratainak tanúbizonysága szerint⁸⁵⁹ más vármegyék, törvényhatóságok is jelentős reformokat foglaltak bele követutasításukba:⁸⁶⁰ A magyar nyelvet tegyék államnyelvvé (Borsod, Csongrád, Komárom, Tolna, Zala, Zemplén, Jászkun Kerület). A nemesség vállaljon részt a közterhekből (Csongrád, Somogy, Tolna). Engedjék meg a nem nemeseknek is, hogy birtokot bírassanak és hivatalt viselhessenek (Csongrád, Somogy, Tolna, Zala, Zemplén). A népnevelésre fordítsanak figyelmet (Borsod, Komárom, Somogy, Tolna, Zala, Jászkun Kerület). Töröljék el az ősiséget (Borsod, Csongrád, Heves, Tolna, Zala, Zemplén). Valósítsák meg a kötelező örökváltságot (Borsod, Tolna, Zala). Mozdítsák előre a kereskedelmet, fejlesszék az utakat, vasutakat, csatornákat, folyókat (Borsod, Csongrád, Komárom, Somogy, Tolna, Zala, Zemplén, Jászkun Kerület). Hozzanak létre Nemzeti Bankot (Csongrád, Komárom, Somogy, Tolna, Zala, Zemplén, Jászkun Kerület). Töröljék el a céheket (Csongrád, Zala). Rendezzék a szabad királyi városok helyzetét (Borsod, Tolna, Zala, Zemplén). Rendezzék a vallásügyi kérdéseket (Csongrád, Borsod, Komárom, Tolna, Zala). Valósítsák meg a sajtószabadságot (Borsod, Zala). Orvosolják az előleges és a szólásszabadsági sérelmeket (Borsod, Csongrád, Komárom, Somogy, Tolna, Zala). A vármegyei tisztújítások és kihágások kapcsán alkossanak törvényt (Borsod, Tolna, Zemplén). Töröljék el a tizedet (Borsod, Zala). Az országgyűlés költségeit a nemesség fizesse (Borsod, Csongrád, Zala). Az igazságszolgáltatást reformálják meg (Tolna, Zala, Zemplén). Ugyanakkor például Heves vármegye nem támogatta a kötelező örökváltságot, a nem nemesek hivatalképességét, a nemesség kötelezését a háziadó fizetésére. A nemesség háziadó-viseléséhez Borsod, Komárom, Zemplén sem járult hozzá.⁸⁶¹

⁸⁵⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1046/1843.; 60. k. 1077/1843., 1084/1843., 1086/1843., 1484/1843., 1485/1843., 1733/1843., 61. k. 1964/1843., 62. k. 3441/1843., 63. k. 379/1844., 463/1844., 64. k. 1279/1844., 65. k. 2032/1844., 2231/1843., 66. k. 2444/1844.

⁸⁵⁹ MNL OL, N 22: 27. cs. Nr. I.: József nádor iratai között Abaúj, Arad, Árva, Baranya, Bars, Bihar, Borsod, Csongrád, Esztergom, Fejér, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Pest, Pozsega, Sáros, Szabolcs, Temes, Torna, Torontál, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Zala és Zólyom (részben Somogy és Szatmár) vármegyék utasításai találhatóak meg.

MNL OL, N 119: 11. fasc.: Takáts Sándor iratai között: Arad, Árva, Baranya, Borsod, Esztergom, Heves, Hont, Komárom, Liptó, Moson, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Torna, Torontál, Turóc, Ugocsa, Verőce, Zala és Zólyom vármegyék, valamint a Jászkun Kerület követutasításai találhatóak meg.

⁸⁶⁰ VARGA 1980–1981: I. 193–241.: Varga János részletesen ismerteti a legfontosabb kérdések (a só ügy, postaügy, pénzügyi, banki kérdések, vasútépítés, vámok, kereskedelem, ipar, adók, vallásügy, örökváltság, vontató ügy, egyházi tized, regálék, árszabás, népnevelés, büntetőeljárás javítása, honoráciorok ügye, népképviselő) körül folyó vármegyei vitákat.

⁸⁶¹ SZEDERKÉNYI 1893: 385–386.; KERÉKES 1899: 238–241.; ZSILINSZKY 1900: III. 41–45.; BOROVSZKY 1907: 525–527.; BOROVSZKY 1910: 608–609.; BOROVSZKY 1914a: 519.; ZÁHONY 1929: 38–44.; BODNÁR 1940: 29–31.; DEGRÉ 1974: 157.; BRAUN 1978: 161–164.; SERESNÉ 1987: 231–260.; CSAPÓ 1989: 143–148.; BAGI 1991: 145–147.; MOLNÁR 2003: 190–208.

A Csanád vármegyei anyautasítás minden korábbinál részletesebb és gazdagabb volt, gyakorlatilag mindent magában foglalt, amit a reformmozgalom felvetett abban az időszakban. A szatmári pontokban fellelhető követelések teljes egészében megtalálhatók itt. Az előző csanádi anyautasítással összehasonlítva megállapítható, hogy a csanádi rendek most már minden fontos reformot támogattak. Meg kell említeni a teljes közteherviselést, a kötelező örökváltságot és a népképviselői országgyűlést, amelyek új elemként kerültek be a programba. A sérelmek hangoztatása és a nemesi kiváltságok megőrzése teljesen háttérbe szorult. A cél most már a teljes polgári átalakulás volt.

Az országgyűlés megnyitása

Az 1843/44. évi országgyűlés kapcsán az országgyűlési naplók és iratok mellett a Kovács Ferenc által szerkesztett kerületi naplók jelentik a legfontosabb forrásokat.⁸⁶² Az országgyűlési követek 1843. május 14-től folyamatosan érkeztek Pozsonyba, majd 18-án megtartották az első országos ülésüket. V. Ferdinánd 19-én érkezett meg, majd 20-án megnyitotta az országgyűlést és átadta a király előterjesztést, amely nyolc pontot tartalmazott. 1. Az előző országgyűlésen kiküldött választmányok (büntetőtörvénykönyv és börtönügy, katonai élelmezés és elszállásolás, Duna és egyéb folyók szabályozása) munkáit vizsgálják meg. 2. A vármegyei kihágások megelőzésére alkossanak törvényt. 3. A szabad királyi városok helyzetét rendezzék. 4. A közlekedés fejlesztése kapcsán tegyenek javaslatokat. 5. A hiteltörvények hiányosságait orvosolják. 6. Tanácskozzanak egy jelzalog-hitelintézet felállításáról. 7. Az országgyűlési szállásbérekről alkossanak törvényt. 8. A korábbi országgyűlési választmányok munkáival kapcsolatos kiadásokat térítsék meg.⁸⁶³

Jean Bérenger és Kecskeméti Károly adatai szerint az ellenzéket tizenhár, a konzervatívokat tizenhat vármegye támogatta biztosan az alsótáblán, tizenöt vármegye álláspontja gyakran változott. Az ingadozó vármegyék közül hét legtöbbször az ellenzékieket, nyolc a konzervatívokat támogatta.⁸⁶⁴

Bánhidya Albert és Kállay Ödön 1843. május 22-én írták az első jelentésüket, amelyben a királyi előadásokat⁸⁶⁵ küldték meg a vármegyének. A Csanád vármegyei rendek május 29-

MNL OL, P 2254: 21–23. d.: Varga János irathagyatékban szintén fellelhetők jegyzetek a követutasításokról.

⁸⁶² KERÜLETI NAPLÓ 1843/44; RENDI NAPLÓ 1843/44; FÖRENDI NAPLÓ 1843/44; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44;

⁸⁶³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: I. 5–6; PREBBURGER 1843. május 22., Nr. 59.: 241. (Landtagsberichte); PESTI HIRLAP 1843. május 28. 251. sz. (Megyei dolgok): 353.; TUDÓSÍTÁSOK 1843. május 23., 47. sz.: 322–323. (Országgyűlés); HORVÁTH 1886: II. 391.; HÖKE 1886d: 323.; BALLAGI 1897: 568.

⁸⁶⁴ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008: 258.

⁸⁶⁵ BALLAGI 1897: 568., 573–574.: A királyi előadásokról Ballagi Géza is úgy vélekedett, hogy azok megfontoltak és jól átgondoltak voltak, a kormányzat céljának, hogy az átalakulási folyamatot a saját belátása és

én tanácskoztak a propozíciókról, s örömeiket fejezték ki az iránt, hogy ezek a javaslatok mennyire korszerűek és megfelelnek a kor kívánalmainak. Pótutasításba adták, hogy a királyi előterjesztéseket és a sérelmeket egyszerre vegyék tárgyalás alá, valamint az előző országgyűlésen kiküldött három bizottság munkáját vizsgálják meg.⁸⁶⁶

Horváth Mihály az 1839/40. év 1843/44. évi országgyűlések kapcsán tett összehasonlítást. Véleménye szerint az 1839/40. évi országgyűlésen az ellenzék könnyebb helyzetben volt, mivel a sérelmi politika szabta meg a követendő irányt. Az 1843/44. évi országgyűlésen viszont a reformkérdések kerültek előtérbe, és lehetetlen volt az ellenzék minden tagját egy irányba terelni. „A régi nagy ellenzéki párt egy része csak az ősi alkotmányt kívánta fentartani a bécsi absolutistikus irányok ellenében; más része azt javítani kívánta ugyan, de csak egynémiben; míg ismét egy más része azt gyökeresen átalakítani óhajtotta.”⁸⁶⁷ Horváth Mihály és a titkosrendőri jelentések is megjegyezték, hogy ezen az országgyűlésen a konzervatív és az ellenzéki táborok egyre élesebben szembenálltak egymással és elkülönültek. Ez a társasági életre is kihatott, külön tartották a bálakat, ebédeket, kaszinói összejöveteleket.⁸⁶⁸ Podmaniczky Frigyes (aki ekkor Ráday Gedeon, Pest vármegyei követ írnoka volt) a naplójában megerősíti a teljes elkülönülés tényét.⁸⁶⁹ Ezt a megállapítást azután a modern szakirodalmak sem cáfolták.⁸⁷⁰

Batthyány Lajos első és legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy az előző országgyűlésen megszerveződött kiskaszinót, amely a főrendi ellenzék központja volt, ismét újjáélessze. Molnár András véleménye szerint ezek a kiskaszinói gyűlések hasonlóak voltak a kerületi ülésekhez abból a szempontból, hogy az ellenzéki arisztokraták, mint a karok és rendek a kerületi ülésen, itt vitatták meg először a kérdéseket és egyeztették álláspontjaikat.⁸⁷¹

üteme szerint vezesse, megfeleltek. Ballagi értékelte a korábbi és ezen országgyűlés céljait és törekvéseit: „Az ellenzék szerepe húsz év alatt a viszonyokhoz képest folytonosan változik. 1825-ben az ellenzék a tulajdonképeni conservatív irány képviselője s mint ilyen feladatául tűzi ki az alkotmány helyreállítását. 1832-ben az alkotmány védelmezése mellett már a haladás zászlaját is kibontja. 1839-ben a sérelmek orvoslását nem szűnik meg sürgetni, de e mellett elvi alapra helyezkedve, a reformok egész sorát kezdeményezi. Most pedig, a kézzelfogható eredményekben oly szegény, a korszakalkotó eszmék forgalomba hozása tekintetében ellenben oly nagyjelentőségű 1843/44-iki országgyűlésen, a gravaminális politika nyügét lerázva magáról, az 1839-ben megállapított elvi alapon folytatja megkezdett munkáját.”

⁸⁶⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 200. d. 1076/1843.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 60. k. 1077/1843.

⁸⁶⁷ HORVÁTH 1886: II. 387–388.

⁸⁶⁸ HORVÁTH 1886: II. 390.; TAKÁTS 1929a: 393.; TAKÁTS 1980d: 109.

⁸⁶⁹ PODMANICZKY 1887: I. 337.

⁸⁷⁰ VARGA 1980–1981: I. 186–187.; II. 177–189.; DÉNES 2008: 116–120.

⁸⁷¹ BLACKWELL 1989: 50–53.; MOLNÁR 1996: 72–74.; MOLNÁR 2007: 147–150.; MELKOVICS 2020: 91–104.: A Záborszky Alajos által szerkesztett *Országgyűlési Szemle* harminckilenc főre becsülte a főrendi ellenzék számát 1843 augusztusában. Joseph Andrew Blackwell bécsi angol nagykövet 1844 áprilisában negyvenkét főre, míg az országgyűlés után egy titkosrendőri jelentés ismét csak harminckilenc főre. A három jelentés összesen hatvanegy főt nevezett meg, tizenkilenc főnek a neve mind a három listán szerepelt, minden bizonnyal ők alkották a főúri ellenzék magját. Ha összehasonlítjuk ezt azzal, hogy az előző országgyűlésen a felsőtáblai szavazások alkalmával akkor hányan támogatták az ellenzéki javaslatokat, a főúri ellenzék határozott gyarapodását láthatjuk.

Az alsótáblán viszont Deák Ferenc távolmaradása érzékeny veszteség volt az ellenzék számára, ugyanis az előző két országgyűlésen az ellenzék vezérévé lépett elő. Most azonban, mivel a Zala vármegyei nemesség nem támogatta a nemesi háziadó fizetést, Deák nem vállalta a követséget. A Csongrád vármegyei követ, Klauzál Gábor próbálta pótolni Deák hiányát, de sem ő, sem más nem volt olyan kiemelkedő tekintély, aki az ellenzékot vezethette és összefoghatta volna.

1843. július 12-én a két tábla feliratot intézett az uralkodóhoz a királyi előadások és az előleges sérelmek tárgyában. Örömet fejezték ki, hogy a királyi előterjesztések haladó szelleműek, az uralkodó a magyar nemzet jövőjét és közboldogságát biztosítani törekszik. Emellett sérelmeiket is előterjesztették: a magyar nyelv még mindig nem vált államnyelvvé, a vallási sérelmeket orvosolni kell, szükséges a népnevelésről gondoskodni, a katonai élelmezést és elszállásolást terhet le kell venni az adózó nép válláról, a terheket igazságosabban kell felosztani, a kereskedelmet, ipart, földművelést fejleszteni kell, a vámszabályokat átalakítani.⁸⁷² Wirkner Lajos a visszaemlékezéseiben meg is jegyezte, hogy a királyi előadások az ország kívánalmainak megfeleltek, mégsem lehetett a rendeket arról meggyőzni, hogy először ezeket a proposíciókat tárgyalják.⁸⁷³ Pulszky Ferenc is arról írt a visszaemlékezéseiben, hogy bármennyire is előnyösek voltak a királyi előterjesztések, „az ellenzék meg volt győződve, hogy a kormány szándéka mégsem egyéb, mint a rend ürügye alatt elnyomni a szabadságot...”⁸⁷⁴

A magyar nyelv ügye és a nemzetiségi kérdés

A nyelvkérdést és a nemzetiségi kérdést illetően igen intenzív vita folyt az országgyűlést megelőző években, példaként Széchenyi Istvánnak *A' kelet népe* és az 1842. november 27-én tartott akadémiai beszéde, valamint Wesselényi Miklósnak a *Szózat a' magyar és szláv nemzetiség' ügyében* című munkái említhetők. Mindketten kifejtették azon álláspontjukat, hogy a magyar nyelvet kell vezető szerephez juttatni az államéletben, de a nemzetiségekkel is jó viszonyt kell ápolni, és biztosítani kell, hogy a magánéletben a saját nyelvüket használhassák.⁸⁷⁵

A Csanád vármegyei rendek az alábbi követeléseket fogalmazták meg a magyar nyelv ügyével kapcsolatban: Az egyházi miséket, szertartásokat és egyéb szolgálatokat is magyar nyelven kelljen ezután végezni. Az iskolákban minden tantárgyat magyar nyelven oktassanak.

⁸⁷² ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 13–16.

⁸⁷³ WIRKNER 1880: 117–118.

⁸⁷⁴ PULSZKY 1884: I. 165.

⁸⁷⁵ SZÉCHENYI 1841: 74.; SZÉCHENYI 1842; WESSELÉNYI 1843

A királyi és kancelláriai iratokat magyar nyelven adják ki, a pecséteken és a pénzeken is magyar felirat szerepeljen. A bírói, kamarai és minden egyéb hivatalban a magyar nyelvet használják a jövőben. Emellett támogatták Győr vármegye kívánalmát a magyar nyelv és a tanodák fejlesztése kapcsán.⁸⁷⁶

A magyar nyelv ügye már az országgyűlés legelején éles vitát váltott ki. Az 1843. június 20-ai országos ülésen a horvát követek (Metel Ožegović (Ossegovich Metell) és Dragutin Klobučarić (Klobucharich Károly) latinul szólaltak fel (a követutasításuk tiltotta, hogy magyarul szóljanak) annak ellenére, hogy jól tudtak magyarul. A többi követ állandóan félbeszakította őket, és azt kiabálták, hogy magyarul szóljanak. A vita során Kállay Ödön is felszólalt, s kijelentette, hogy a Csanád vármegyei rendek nem kívánják rákényszeríteni Horvátországra a magyar nyelv használatát, de az nem fér össze a törvényhozással és a nemzet méltóságával, hogy a horvát követek itt latinul szóljanak. Hozzátette, hogy az idegen nyelvet nem érti és nem is akarja érteni. Hogy vehet így részt a tanácskozásokban, ha nem érti, mit mond a horvát követ? Nálunk a diplomáciai nyelv a magyar, azt kell tudnunk és értenünk. Beszéde végén kijelentette, hogy a Torontál vármegyei követ, Hertelendy Miksa indítványát támogatja, mely szerint az országgyűlési tanácskozások során kizárólag magyar nyelven lehessen felszólalni. A gyorsíróknak pedig meg kell hagyni, hogy az országgyűlési napló számára latin nyelven beküldött beszédeket ne vegyék figyelembe. Végül az alsótábla többsége elfogadta a torontáli követ javaslatát.⁸⁷⁷ Az 1843. november 2-ai elegyes ülésen felolvasták V. Ferdinándnak azt az október 12-én keletkezett királyi leiratát, mely törvénytelennek minősítette a hozott határozatot.⁸⁷⁸ Érdekességként kiemelendő, hogy a felsőtáblán maga József nádor kijelentette a nemzetiségi kérdés kapcsán, hogy Magyarországon minden nép az egységes magyar nemzethez tartozik: „Én tehát azokhoz tartozom, kik azt hiszik, hogy az, ki magyar honban lakik, akármely ajkú légyen is az, miután azon jogokkal, kiváltságokkal, ’s jótékonyságokkal él, mellyeket az ország nyújt, az magyar; itt nincs ilyr, nincs más nemzet, – mint magyar...”⁸⁷⁹

Az országgyűlési tanácskozások során Kállay a Hajdú Kerület követével, Pély-Nagy Gáborral való egyetértését nyilvánította ki. Pély-Nagy indítványozta, hogy a királyi hitleveleket, országgyűlési meghívókat, királyi előadásokat, válaszokat, leiratokat ezentúl szintén magyar nyelven adják ki. A törvényeket magyar nyelven szerkesszék, a tanítás

⁸⁷⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008/1843.

⁸⁷⁷ RENDI NAPLÓ 1843/44: I. 44–64. (VI. országos ülés, 1843. június 20.); MNL OL, N 119: 66. fasc. 9523. sz. HORVÁTH 1886: II. 396–397.

⁸⁷⁸ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 71., 84., 100–102.; HORVÁTH 1886: II. 406.; SZEKFŰ 1926: 549–554.

⁸⁷⁹ FŐRENDI NAPLÓ 1843/44: I. 33. (XIII. országos ülés, 1843. június 28.)

magyar nyelven történjen. A polgári, egyházi, katonai és közigazgatási ügyekben is csak a magyar nyelvet használják.⁸⁸⁰ Kállay azonban a kerületi ülésen felvetette, hogy Horvátországra nézve csak azt kell kötelezővé tenni, hogy a magyar nyelvet használják az országgyűlésen, a magyarországi törvényhatóságokkal magyarul levelezzenek, és hozzanak létre magyar nyelvtanodákat. Ugyanakkor úgy vélekedett, hogy kevés esély van a gyors megvalósításra, ezért a törvénytervezetben meghatározandó tízévesi türelmi időt pártolta. Fiume követének, Horhy Mihálynak és Buccari követének, Smaich Bertalannak a kérelmét is támogatta. Ők azt kérték, hogy a törvényjavaslatot egyelőre ne terjesszék ki rájuk, mert néhány magyar tisztviselőn és magyar tanítón kívül nincs magyar lakos a kerületükben. Ezzel egyetértett Kállay, de kifejtette, később olyan törvényt kell készíteni, ami rájuk is kiterjeszti a magyar nyelv használatát.⁸⁸¹

Az 1843. november 18-ai kerületi ülésen a magyar nyelv ügyével kapcsolatban Kállay kijelentette, hogy az ausztriai kormányzat iránt egyáltalán nincs bizalma – valóságos vádbeszédet tartott a bécsi kormány ellen: A mohácsi csatavesztés óta nincs önállóságunk, folyamatosan megfosztottak bennünket jogainktól. Mária Terézia uralkodása alatt bevezették a kettős vámhatárt, ami az országot koldusbotra juttatta. Az így szerzett pénzekből fizették a tisztviselőket, akik valótlán híreket vittek az uralkodóknak, és a külföldi sajtóban is rémhíreket terjesztettek a magyarokról, példaként az augsburgi *Allgemeine Zeitungot* említette. Egymásnak ugrasztották a nemzet tagjait, például vallásügyekben. Megemlítette azt is, hogy jelenleg magasak az adók, a só ára is, ellehetetlenítik a reformokat, a törvényeket nem tartják be, gátolják a sajtószabadságot, a vármegyék által hozott határozatokat nem engedik végrehajtani, perbe fogják a politikai ellenfeleket. Kállay szerint jó törvényeket nem is igen lehet említeni. A kormányzat fő célja jelenleg az, jelentette ki, hogy összeugrassza a magyarokat a többi nemzetiséggel, emellett az orosz veszélyre is hivatkozott. Úgy vélekedett, a legnagyobb gondot az illírismus jelenti, azonban hozzátette, annak kifejlődése jóval korábbra nyúlik vissza, és nem a magyarok hibájából vezetett konfliktushoz. Szerinte az osztrák kormány azért folytat ilyen politikát, mert irigy és retteg. Megemlítette, hogy a Habsburgok célja Magyarország örökös tartományként való beolvasztása a birodalomba. Az örökös tartományok nem bírnak alkotmánnyal, és ezt irigylik tőlünk, a kormányzat viszont attól fél, hogy előbb-utóbb ezek a tartományok is alkotmányt követelnek a maguk számára. A csehek ellen vívott 1620-as fehérhegyi csata tönkretette az érintett tartományok önállóságát, ezért félti tőlük a kormányzat a hatalmát. A vámokkal bennünket is meggyengítettek, és

⁸⁸⁰ RENDI NAPLÓ 1843/44: I. 165. (XVIII. országos ülés, 1843. július 8.)

⁸⁸¹ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: I. 557–558. (16. kerületi ülés, 1843. július 6.)

próbálják a liberalizmus eszméinek terjedését gátolni, azonban már az arisztokrácia is kezd ráébredni arra, hogy a nemzettel együtt kell működnie.⁸⁸²

Az 1843. december 5-ei országos ülésen Kállay felrótta sérelemként, hogy Szerencsy István személynök a december 1-jei országos ülésen a már említett királyi leirat szellemében törvénytelennek minősítette az 1843. június 20-án hozott alsótáblai határozatot, hogy csak magyar nyelven lehet felszólalni az diétán. (A december 1-jei ülésen Kállay is tiltakozott a személynök eljárása ellen, hogy nem a többség akaratát mondta ki határozatként.⁸⁸³) Idézte a személynököt, aki szerint a nemzetiségek elleni uszítás nálunk túlfeszített, ám ezt Kállay szerint nem bizonyította példákkal. A csanádi követ ezzel szemben megismételte, hogy épp a kormányzat kelti a gyűlöletet a magyarok ellen, ezért szerinte a kormányzat iránti bizalom napról-napra csökken a nemzetben. A latin nyelvről kijelentette Szerencsy, hogy nehéz a tanácskozástermekből számúzni. Kállay szerint ennek oka valójában az, hogy a kormányzat erős kézzel még mindig mesterségesen életben tartja a deák nyelvet, pedig akik annak további használata mellett állnak ki, a haza fejlődése ellen foglalnak állást, és a tenni nem akarást pártolják. Amíg a latin nyelvet használták a gyűléseken, nem értették a beszédeket, most, hogy a magyart használják, elkezdtek gondolkozni és vitázni a haza sebeiről és kívánalmairól.⁸⁸⁴

A december 5-ei országos ülésen a rendek megerősítették a június 20-ai határozatukat. A december 11-ei elegyes ülésen pedig feliratot intéztek az uralkodóhoz, hogy ezentúl az államélet minden területén egyedül a magyar nyelvet kelljen használni. Horvátország számára csak azon esetben tették kötelezővé a magyar nyelv használatát, ha megyei magyarországi törvényhatóságokkal kerülnek érintkezésbe kerülnek, vagy képviselői a magyar országgyűlésen vesznek részt. 1844. január 23-án kedvező királyi leirat született, V. Ferdinánd a válaszában megerősítette, hogy kiterjeszti a magyar nyelv használatát az államéletben és oktatásban, így az országgyűlési tanácskozások nyelve is egyedül a magyar lehet. A horvát követek számára azonban még hat év haladékot biztosít. Viktor Bibl úgy látta, hogy ha a bécsi udvar komolyan is gondolta ezt az engedményt, az későn született meg.⁸⁸⁵

A magyar nyelv kapcsán még néhány felirat és leirat született a rendek a király között,⁸⁸⁶ de végül sikert értek el a rendek, az államnyelvvé vált: Az összes királyi leiratot, választ, előterjesztést magyar nyelven kell kiadni. A törvényeket egyedül magyar nyelven

⁸⁸² KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 130–133. (103. kerületi ülés, 1843. november 18.)

⁸⁸³ MNL OL, N 119: 65. fasc. 9375/c. sz.

⁸⁸⁴ RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 104–105. (LXXIX. országos ülés, 1843. december 5.)

⁸⁸⁵ BIBL 1936: 322.

⁸⁸⁶ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 71., 84., 98–102., 148–150., IV. 139. V. 23–24., 63.; HORVÁTH 1886: II. 406.; BALLAGI 1897: 598–602.; SZEKFŰ 1926: 555–564., 577–578., 585–589., 603–606.

fogják hitelesíteni. Az országgyűlési tanácskozási nyelv ezentúl kizárólag a magyar lesz, a kapcsolt részek követeinek hat év haladékot adtak, amíg használhatják a latint. A Helytartótanácsnak, Kancelláriának, a főtörvényszékeknek és minden hivatalnak a magyar nyelvet kell használnia, kivéve a külföldi országokkal folytatott levelezést. Az iskolákban magyar nyelvű oktatásra térnek át. Horvátország kapcsán csak annyi kikötést tettek, hogy a magyar törvényhatóságokkal magyarul kell levelezni, belső ügyeik intézésében viszont szabadon használhatják a latin nyelvet, s a magyar törvényhatóságoknak is el kell fogadniuk tőlük a latin nyelvű irataikat.⁸⁸⁷

A szabad királyi városok ügye

A szabad királyi városok fogalmát és jogait 1793-ban a közjogi-politikai rendszeres bizottság foglalta össze. Eszerint a szabad királyi városok olyan különleges polgári közösségek, amelyek privilégiumokkal rendelkeznek (vásártartási jog, árumegállító jog), területük határain belül saját statutumokat alkothatnak, a király közvetlen ellenőrzése alatt állnak, emellett polgáraik kollektíven nemes személynek számítanak, és képviselőik útján részt vesznek az országgyűlésen.⁸⁸⁸ Az 1843/44. évi országgyűlésen már így határozták meg a város fogalmát: „A város áll a város környékéből és a városi lakókból.” Csak a második paragrafusban említi az országgyűlési törvénytervezet, hogy a szabad királyi város önálló törvényhatóság, amely szabályrendeleteket hozhat, felsőbb ellenőrzés mellett önmagát kormányozza. Czoch Gábor megállapítása szerint, míg az első meghatározás a privilégiumokat hangsúlyozta, addig a későbbi már inkább a demográfiát és térbeli elhelyezkedést.⁸⁸⁹ A szabad királyi városokat két nagy testület irányította: a belső és a külső tanács. A városi tanácsot nevezték belső tanácsnak. A városi tanács végezte a statutumalkotási, igazságszolgáltatási, közigazgatási és gazdasági teendőket. A polgármester, városbíró, városkapitány voltak a legfontosabb tisztségek. A polgárjoggal rendelkezők általában véve választójoggal is rendelkeztek, maguk közül választották meg a külső tanácsot.⁸⁹⁰ A két testület tagjai általában életük végéig viselték ezeket a tisztségeket, ha bűncselekmény miatt nem váltották le őket. A hatalom szinte néhány gazdag városi polgárcsalád kezében összpontosult.⁸⁹¹

⁸⁸⁷ HORVÁTH 1886: 414–415.; SZEKFŰ 1926: 612–613.

⁸⁸⁸ CSIZMADIA 1976: 51.; CZOCH 2005: 308.

⁸⁸⁹ CZOCH 2006: 218.

⁸⁹⁰ H. NÉMETH 2006: 119.

⁸⁹¹ CSIZMADIA 1976: 48–49.; CSIZMADIA 2007: 117–118., 183–184.

A szabad királyi városok rendezése kapcsán nagy vitákat váltott ki a városok országgyűlési szavazatszámára,⁸⁹² hiszen összesen egyetlen kollektív szavazattal rendelkeztek az alsótáblán.⁸⁹³ Az 1608. évi koronázás után 1. törvénycikk kimondta, hogy szétválik az országgyűlés, így jött létre az alsó- és felsőtábla. Ennek értelmében a szabad királyi városok is helyet kaptak a diétán. A későbbiekben erre a törvénycikkre hivatkoztak a városok a szavazatukkal kapcsolatban. Arra vonatkozóan, hogy mikor alakult ki az, hogy a városok egyetlen kollektív szavazattal rendelkeznek, megoszlanak a vélemények mind a kortársak, mind pedig a történészek körében. A reformkor idején élt Jászay Pál abban biztos volt, hogy a városok egyenkénti szavazatjoga a 17. században még érvényesült.⁸⁹⁴ A szintén kortárs Hőke Lajos azt hangsúlyozta, hogy az 1790/91. évi országgyűlésen felszólaltak a városi követek az egyenkénti szavazatuk kapcsán, tehát az akkor már nem érvényesült.⁸⁹⁵ Szijártó M. István is megerősítette, hogy 1790 után kezdődött ez a gyakorlat.⁸⁹⁶ Eperjessy Kálmán szerint viszont már 1687 után megfigyelhető, hogy az összes város egy szavazattal rendelkezik.⁸⁹⁷ Szócs Sebestyén igen alapos kutatómunkát végzett, ő, Czoch Gábor, Fenyő István és Antal Tamás⁸⁹⁸ is arra a megállapításra jutott, hogy az 1825/27. évi országgyűlésen már egészen biztosan csak egy szavazatot számítottak a városoknak.⁸⁹⁹ Ezt az álláspontot megerősíti Debrecen városának 1843/44. évi követutasítása, mivel abban is arra hivatkoznak, hogy az 1825/27. évi országgyűléstől számítják egynek a városok szavazatát.⁹⁰⁰ Dobszay Tamás ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a rendi országgyűléseken nem mindig számolták össze egyenként a szavazatokat (mérlegeléssel, illetve közfelkiáltással is döntöttek), ha nem lehetett

⁸⁹² 1000 ÉV: A vármegyék joggal tartottak attól, hogy a városok szavazatszámára meghaladja az övékét, ezért az 1687:17. törvénycikkben kimondták, hogy a szabad királyi városok számát nem lehet szaporítani. Ha erre mégis sor kerülne, a szabad királyi várossá minősítéseket az országgyűlésen is be kell cikkelyezni. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=68700017.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1687> letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

A későbbiekben számos város kapott szabad királyi városi rangot és helyet a diétákon, s azt az országgyűléseken is becikkelyezték: 1715-ben Debrecen, Szeged és Szatmárnémeti, 1751-ben Győr, Komárom, Zombor és Újvidék, 1791-ben Szabadka, Temesvár, Pozsega és Károlyváros, 1807-ben pedig Fiume és Buccari. Arad, Eszék, Pécs és Felsőbánya is kapott szabad királyi városi rangot, azonban az országgyűlésen nem cikkelyezték be őket. CSIZMADIA 1976: 47–48.

⁸⁹³ EPERJESSY 1971: 98.; HABERMANN 2000: 325.: Eperjessy Kálmán és Habermann Gusztáv tévesen állította, hogy a városoknak két szavazatuk volt.

⁸⁹⁴ JÁSZAY 1843: Gróf Eszterházy Miklós nádor művére hivatkozott, aki 1641-ben jelentette meg írását az országgyűlés rendezésével kapcsolatban, és nem említette, hogy a városok szavazatjoga csökkent volna. Jászay 1807-ig foglalta össze az eseményeket.

⁸⁹⁵ HŐKE 1886d: 326.

⁸⁹⁶ SZIJÁRTÓ 2010a: 313–316.; TÓTH 2015: 1096–1097.: Tóth Árpád rámutat arra, hogy a 18. században terjedt el az a gyakorlat, hogy a tisztújítás alá eső tisztségekről nem a teljes, hanem csak a választott polgárság dönt. A jelöltekre a városi tanács tett javaslatot, akik élethosszig viseltek hivatalt. Ez folyamat az oligarchikus városvezetés kialakításában nagy szerepet játszott.

⁸⁹⁷ EPERJESSY 1971: 97.

⁸⁹⁸ FENYŐ 1997: 222.; CZOCH 2005: 294.; CZOCH 2020: 365.; ANTAL 2013: 21.

⁸⁹⁹ SZÓCS 1996: 19–29.

⁹⁰⁰ GAZDAG 1989: 84.

egyértelműen eldönteni egy-egy vitában a többség akaratát, akkor alkalmazták csak az egyenkénti szavazást.⁹⁰¹ Szócs is utalt arra, hogy a szavazatok összeszámlálása csak az 1790/91. évi országgyűléstől volt rendszeres, kezdetben csak a kerületi üléseken került arra sor.⁹⁰² Azaz a szavazatszám kérdésének valójában az 1790/91. évi országgyűléstől nőtt meg a jelentősége. Javaslatokat a városok rendezésének az ügyében már a korábbi országgyűléseken is kidolgoztak, de a viták középpontjába most került az ügy.⁹⁰³

Az 1843/44. évi országgyűlés összehívása előtt élénk levelezés folyt a szabad királyi városok között. Sopron város 1842-ben körlevélben sérelmezte, hogy a szabad királyi városoknak nem adják meg az egyenkénti szavazatot. Arra szólította fel a többi várost, hogy ha az országgyűlés legelején nem biztosítják a városenkénti egy-egy szavazatot, akkor hagyják ott az országgyűlést. Ezt az álláspontot azonban nem támogatta Szabadka, Késmárk, Székesfehérvár, Szeged, Buda, Breznóbánya, Győr, Kassa, Szatmárnémeti és Újvidék sem. Úgy vélekedtek, hogy akkor tudják a városok érdekeit a legjobban képviselni, ha az országgyűlésen küzdenek a jogaikért. Emellett azt is belátták, hogy a városok szerkezetét a kor alkotmányos kívánalmaival összhangba kell hozni. Nagyobb befolyást kell adni az egész polgárság számára a városi ügyek intézésében, a követek megválasztásában és az utasítások kidolgozásában. A soproni álláspontot Zágráb támogatta teljes mértékben, illetve kisebb módosításokkal Eperjes.⁹⁰⁴

Az 1843/44. évi követutasítások tanúbizonysága szerint a Csanád vármegyei rendek a következő reformokat támogatták: A királyi kincstártól, a Kamarától függetleníteni kell a szabad királyi városokat, azok csak a Helytartótanács irányítása alatt álljanak, ahogy a vármegyék, ugyanis a kettős függés révén a bécsi udvar nagy befolyást gyakorol a városok

⁹⁰¹ DOBSZAY 2019: 214–228.; DOBSZAY 2021a: Dobszay részletesen foglalkozik a szabad királyi városok országgyűlési szavazatának kérdésével. Kifejti, hogy amíg mérlegeléssel döntöttek, nem volt jelentősége annak, hogy hány vélemény hangzott el, inkább a megszólalók befolyása volt a döntő. Amikor már számokkal döntöttek, akkor is érvényesíteni akarták a korábbi elvet. A testületi egyetlen közös szavazat a korábbi mérlegelés kori befolyás mértékének a kifejeződése volt. A megyék érvként használták, hogy a megye lakossága nagyobb a városokénál, a megyék nagyobb arányban képviselik a nemességet, mint a városok a polgárságot, emellett a megyék függetlenebbek a kormányzattól, mint a városok.

⁹⁰² SZÓCS 1996: 19–29.

⁹⁰³ GÁRDONYI 1926: 107–108.; PAJKOSSY 2013b: 324.: Ócsai Balogh Péter vezetésével készítették tervezetet az 1790/91. évi országgyűlés által kiküldött közjogi rendszeres bizottságban, melynek során a szabad királyi városok részvételét is szabályozni kívánták a diétákon. Eszerint a 20 ezer főnél nagyobb lakosú települések két követet küldhettek volna, a 10 ezer főnél több lakosúak egy követet, az ennél kisebb városokat olyan csoportokra kellett volna osztani, hogy lakosság számuk összesen elérje a 20 ezret, és ez alapján két követet küldhettek volna. Szavazati joga minden városi követnek lett volna. (A Balogh-féle munka a vármegyékre is kiterjedt, azok is a lakosság számának az arányában küldhettek volna követeket, de akár hármat vagy négyet is, és fejenként számították volna a szavazatukat.) Az 1825/27. évi országgyűlésen megválasztott, a közpolitikai ügyekkel foglalkozó rendszeres bizottság tervezete szerint a vármegyék egyenként három követet, a városok egy-egy követet küldhettek volna a lakosság számának a figyelembe vétele nélkül.

⁹⁰⁴ CZOCH 2022: 199–208.

felett. A tisztviselők és a követek választásába minden polgár beleszólhasson. A városok szavazatszámát szaporítani kell, mégpedig a vármegyék számával arányosítva. A Csanád vármegyei pótutasítások több pontja is foglalkozott később a városi kérdéssel, csak a legfontosabbakat emeljük ki. Lőcse szabad királyi város városenkénti egy szavazatot követelt az alsótáblán, amit Csanád vármegye nem támogatott, ezzel szemben a városoknak adandó 16 szavazatot pártolta. Torontál vármegye azt követelte, hogy a vármegyegyűléseken a szabad királyi városok képviselői is részt vehessenek, ezt Csanád vármegye is pártolandónak ítélte. Szatmárnémeti a kormányzat által javasolt főfelügyelői intézmény ellen szólalt fel, amit támogatott Csanád is, később Besztercebánya is hasonló tartalmú körlevelet küldött a vármegyékhez.⁹⁰⁵

Az 1843/44. évi országgyűlési tanácskozások során egy kerületi bizottságot küldtek ki, amely javaslatot dolgozott ki a városok rendezésére, amely 1843. augusztus végére készült el. A Pest vármegyei követ, Szentkirályi Móric 1843. szeptember 21-én a kerületi ülésben jelentette, hogy a munkálat már sajtó alatt van. 27 vármegye úgy határozott, hogy szeptember 27-étől kezdődően vegyék tárgyalás alá a városok belső szerkezetének rendezéséről szóló javaslatot, a városi szavazatról pedig majd novemberben határozzanak.⁹⁰⁶

Az egyik legnagyobb vitát a polgárjog megszerzésének kérdése váltotta ki. A liberálisok szélesebb körnek tették volna azt elérhetővé, míg a konzervatívok szűkre szabták volna ezen jog megszerzését. A csanádi követeknek nem volt pontos utasításuk ez ügyben, csak azt fektették le számukra alapelveként, hogy minél szélesebb réteg számára tegyék elérhetővé annak megszerzését. Kállay Ödön kijelentette, hogy a fennálló szerkezet igazságtalan, „politikátlan” és ellenkezik a közjóval. A kidolgozott törvényjavaslat csak a polgárjoggal rendelkezőknek tette volna lehetővé a közügyek gyakorlását, ellenben Kállay a képviselők és tisztviselők választásában való részvételt minden lakos számára biztosította volna. A közember katonáskodik, adót fizet, mégsem szólhat bele a közügyekbe, ezen változtatni kell, jelentette ki. A konzervatívok, folytatta, arra hivatkozva nem akarnak befolyást adni a közembereknek, mert szegények és nem elég műveltek (így nem bírják helyesen megítélni a dolgokat), nincs meg bennük a kellő nyugodtság, ellentétben a polgárokkal. Kállay azonban megismételte, hogy véleménye szerint ezt a jogot minden városi lakosra ki kell terjeszteni. Az értelmiségi réteget külön kiemelte: nem lehet valakit kirekeszteni a polgárjogból és a választásokból csak azért, mert nem tud kimutatni megfelelő

⁹⁰⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008/1843., 63. k. 379/1844., 65. k. 2032/1844.

⁹⁰⁶ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: II. 462–463. (58. kerületi ülés, 1843. szeptember 21.)

tiszta jövedelmet.⁹⁰⁷ A másik csanádi követ, Bánhidya Albert pedig azt vetette fel, hogy a zsidóknak is meg kell engedni, hogy polgárjogot szerezzenek, s őket sem szabad kizárni a városi vezető testületekből.⁹⁰⁸

Kállay Ödön más alkalommal röviden kijelentette, hogy a követutasítások készítésében minden polgár vehessen részt.⁹⁰⁹ A polgárokat erős jogosítványokkal akarta felruházni. Felrótta sérelemként, hogy nem szabad a sajtó, ezért nem lehet szabad véleménynyilvánításról beszélni. Az utasítási rendszer hátráltatja a reformokat, ilyen rendszerrel egyetlen ország sem reformált, ha a követ nem tartja be az utasításokat, és megszűnik a bizalom iránta, azt vissza lehet hívni. Az országgyűlés általános rendelkezéséig meg kell tartani az utasítási rendszert, de később át kell alakítani. Ki kell dolgozni, hogy milyen testület fogalmazza meg az utasításokat, miképp gyakorolja a visszahívási jogot, amiről törvényben kell majd rendelkezni.⁹¹⁰ Kállay nyíltan nem mondta ki, de végülis a követutasítások teljes eltörlése mellett foglalt ezzel állást. A későbbiekben Kállay és Bánhidya Albert is kijelentette, hogy a tisztviselők és követek választásánál a közvetlen választást kell alkalmazni. A főrendek ezzel ellentétben csak közvetett választást kívántak engedélyezni a polgárság számára.⁹¹¹

Kállay a fent említett okok miatt 1844 februárjában felvetette, hogy a „polgár és lakos” különbségtétel a törvényjavaslat szövegében szűnjön meg, és helyette a „polgár s választó” kifejezést használják. Szerinte az utóbbi kifejezés jobban megfelel az alkotmányosság szelleméhez. Megemlítette, hogy ezt a javaslatát már a kerületi ülésen is előterjesztette, de kevesen pártolták. A polgárjog megszerzése kemény feltételekhez volt kötve: meghatározott jövedelemmel, ingatlannal és ingó vagyonnal kellett rendelkezni, emellett fontos volt a megfelelő foglalkozás is. Az ülést vezető személynek, Szerencsy István kérdőre vonta Kállayt, hogy mi történne akkor, ha sok személy jutna polgárjoghoz. Kállay erre úgy felelt, hogy jelenleg is sok olyan kisnemes van, aki csak három szilvafával rendelkezik, mégis szavazati jogot gyakorol. Ha polgárjogot kapnak a városiak, fejtegette, abból nem származik hátrány. Kijelentette azt is, hogy a választásoknál a polgárok kevesebb kicsapongást követnének el, mint a nemesek eddig. Az elnök szerint azért kell a polgárjog

⁹⁰⁷ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: II. 541–542. (73. kerületi ülés, 1843. október 9.)

⁹⁰⁸ RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 317–318. (XCVIII. országos ülés, 1844. február 10.), II. 377. (C. országos ülés, 1844. február 13.)

⁹⁰⁹ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 176. (108. kerületi ülés, 1843. november 24.)

⁹¹⁰ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 186–187. (109. kerületi ülés, 1843. november 25.)

⁹¹¹ RENDI NAPLÓ 1843/44: IV. 178. (CLXI. országos ülés, 1844. június 17.)

megszerzéséhez vagyoni cenzust kötni, mert a gazdagabbakat nehezebb megvesztegetni, Kállay azonban úgy vélekedett, hogy a gazdagokat is könnyű lefizetni.⁹¹²

A kerületi választmány végül megtartva a négy kategóriát az alábbi javaslatot dolgozta ki a polgári kvalifikációk kérdésében: Polgárok lehetnek, akik a város területén ingatlan tulajdonnal rendelkeznek, kézművesek, gyárosok, kereskedők, az értelmiségiek (ügyvédek, orvosok, sebészek), illetve azok, akik házbért fizetnek.⁹¹³ A felsőtábla úgy vélte, hogy ennél jobban meg kell szorítani a polgárjog megszerzéséhez kötött feltételeket. Az egyik főrendi tag, gróf Péchy Emánuel tett ezzel kapcsolatban indítványt.⁹¹⁴ A polgárjog megszerzéséhez felállított kategóriákat illetően Bánhidya, ahogy azt 1844 júniusában kifejtette, az eredeti javaslatot pártolta, vagy ha ez nem nyerne többséget, akkor Csongrád vármegye követének, Klauzál Gábornak a javaslatát.⁹¹⁵

A másik nagy vitát a városok alsótáblai szavazatszama váltotta ki. Az eredeti (kerületi) javaslat szerint 32 szavazatot kapott volna a 47 szabad királyi város,⁹¹⁶ ebben az esetben az 52 vármegyei szavazatot megduplázták volna. Később a 32 szavazatot 16-ra módosították, a vármegyei szavazatok duplázása nélkül. A városok a lakosság számuk arányában kaptak volna szavazati jogot. A 30 ezer főnél népesebb városok két szavazatot, a 12 ezer főnél népesebbek egyet, a 9 ezer főnél népesebbek fél szavazatot.⁹¹⁷ Az ennél kisebb városokat összevonták

⁹¹² RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 350–351. (XCIX. országos ülés, 1844. február 12.)

⁹¹³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 111.: Polgárok lehetnek: „a) Kik a város körületéhez tartozó fekvő tulajdont szereztek, ha azt egy év óta bírják; kik pedig olyan tulajdont örökösödés útján kaptak, mihelyt a birtokban közvetlen elődeik által megkezdett, 's amazok által minden esetben folytatottnak tekintett egy évi birtok - idő kitelt. b) Kik a város körületén mint kéz mivesek, gyárosok, kereskedők, három év óta állandóul laknak, tulajdon gyárral, műhellyel, 's illetőleg kereskedési teleppel bírnak, és az általuk folytatott keresettől egyenes adót fizetnek. c) Ezekén kívül lehetnek polgárok ügyészek, orvosok, mérnökök, sebészek, ha a város körületében három év óta állandóul laknak, és mint olyanok gyakorlataiktól a város pénztárába adót fizetnek. d) Úgy szinte mind azok, kik nagy városokban 80, közép városokban 60, kis városokban pedig 40 ft. házbért fizetnek, ha a város körületében négy év óta letelepedvék, és a város pénztárába adóznak.”

⁹¹⁴ FŐRENDI NAPLÓ 1843/44: III. 370–371. (CXXII. ülés, 1844. március 15.), IV. 1. (CXXIII. ülés, 1844. március 16.); ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 232–233.: „Polgárok lehetnek, kik a város területén oly fekvő tulajdont bírnak, mely a telekkönyvben az ő nevükre van beírva és melynek értéke kisvárosokban legalább 400-tól – 600, közép városokban 1000-tól – 2000, nagy városokban 3000–4000 Ft-ig felér.” A kézműveseknek is meghatározott jövedelemmel kell bírniuk: kisvárosban 200, középvárosban 400, nagyvárosban pedig évi 600 forinttal, s számadáskönyvet is vezetniük kell. Emellett azok is polgárok lehetnek, akik a város területén egy éve laknak, és kisvárosban 200, középvárosban 300, nagyvárosban pedig évi 400 forint tiszta jövedelmük van.

⁹¹⁵ RENDI NAPLÓ 1843/44: IV. 167–169., 175. (CLXI. országos ülés, 1844. június 17.): Figyelembe vették volna: 1. az ingatlan értékét, 2. a legtöbb adófizetés elvét, 3. jövedelembevallást. A polgári képesség megszerzése így értéken, adófizetésen és jövedelmen alapult. Klauzál Gábor ekkor csak az első kategóriához szólt hozzá. Kijelentette, hogy az kaphasson polgárjogot, aki a város területén egy év óta birtokol olyan ingatlant, aminek értéke legalább 200 pengőforint. Azt is hozzátette, hogy a városok között lakosságuk nagysága szerint ne legyen e tekintetben különbség.

⁹¹⁶ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: I. 94–97.: Selmechánya és Bélabánya közösen küldött követeket, így 48 város vett részt az országgyűlésen. HÖKE 1886d: 327.: Hőke tévesen csak 46 szabad királyi várost említ.

⁹¹⁷ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 111., 130.: A törvénytervezet az alábbiak szerint határozta meg a városok méretét: Kisvárosnak számított a 12 ezer főnél kevesebb lakosú, középvárosnak a 12 és 30 ezer főt számláló város, nagyvárosnak pedig a 30 ezer főnél népesebb. A városok közötti szavazatok felosztási terve megtalálható az országgyűlési iratok között.

volna kettes-hármas csoportokba, és együttesen kaptak volna egy vagy fél szavazatot.⁹¹⁸ Pest város követe, Járy György ezzel szemben a városenkénti szavazatot pártolta. Kállay kijelentette, hogy a városi követek a fennálló viszonyok között nem képviselik az egész polgárságot, ezért nem lehet megadni a városenkénti egy-egy szavazatot, ugyanakkor hozzátette, hogy persze a vármegyék is csak a nemességet képviselik. A városoknak adandó 16 szavazatot pártolta.⁹¹⁹ A városok nagy része továbbra is a történeti jogokra hivatkozott, s a városenkénti egy szavazat mellett kardoskodott. Nem voltak azonban egységesek ebben a kérdésben, hiszen míg jelentős részük az egyenkénti szavazatot támogatta, mint például Pest, Bártfa vagy Lócse, addig Szeged vagy Debrecen megelégedett a vármegyéhez viszonyított arányos szavazattal. Ráadásul Szeged mellett például Debrecen, Győr és Zombor is a belszerkezet rendezésével kívánta összekötni a városok szavazatának szaporítását. A városok többsége azonban csak a szavazatok rendezését minősítette elsődleges fontosságúnak.⁹²⁰

Az igazságszolgáltatás szempontjából a városok két kategóriába tartoztak (tárnoki és személynöki), így a városi bíróságoktól a feljebbviteli ügyek a tárnoki székhez vagy a hétszemélyes táblára kerültek.⁹²¹ Az igazságszolgáltatás kérdéseivel kapcsolatban 1844 februárjában Kállay kijelentette, hogy a szabad királyi városok területén fekvő nemesi kúria épületek is a városi bíróságok alá tartozzanak rendőri és büntetőjogi esetekben. Emellett az itt található vármegyei épületek feletti rendőri felügyeletnek is a városi törvényhatóságok jogkörébe kell kerülnie. A vármegyházakat is a városi törvényhatóságok alá kívánta rendelni. A nagyváradi káptalan követe, Fogarassy Mihály viszont kijelentette, hogy a város területén található paplakokat, kolostorokat vegyék ki a városi törvényhatóságok joghatósága alól, Kállay Ödön ezzel nem értett egyet, szerinte pap és polgár között ne legyen különbség polgári ügyekben, a papoknak és a paplakoknak is a városi törvényhatóságok alá kell tartozni rendőri tekintetben.⁹²²

A városok szabályrendelet-alkotási jogát illetően Kállay elfogadta azt a javaslatot, hogy a statútumok érvénye nem terjedhet túl a város törvényhatóságán, így szabályrendeletet nem lehet alkotni törvénnyel szemben. Ha a Helytartótanácsnak észrevétele van bármelyik

⁹¹⁸ BÁNK 1914: 26–32.; CZOCH 2005: 296.

⁹¹⁹ RENDI NAPLÓ 1843/44: III. 96–98., 112–113. (CIV. országos ülés, 1844. február 17.)

⁹²⁰ RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 196–198. (XCII. országos ülés, 1844. február 3.)

⁹²¹ BÁNK 1914: 12.: Werbőczy Hármaskönyve két részre osztotta a szabad királyi városokat az igazságszolgáltatás szempontjából: a személynöki városok közé tartozott például: Székesfehérvár, Esztergom, illetve a tárnoki városok közé Buda, Pest, Pozsony.

⁹²² RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 229. (XCIII. országos ülés, 1844. február 5.)

statútummal kapcsolatban, jelentette ki, azt meghatározott időn belül közölnie kell az adott várossal.⁹²³

Felmerült 1844 elején az a kérdés is, hogy azt, aki birtokkal rendelkezik egy vagy akár több szabad királyi városban, milyen kötelezettségek terhelik, még ha nem is él ott. Kállay szerint, aki a városban joggal és tulajdonnal bír, az aránylagosan viselje a terheket is. Ez a kérdés az adózással és a polgárőrséggel kapcsolatban merült fel, a csanádi követ úgy látta, hogy minden városban ugyanúgy kell viselni a terheket, egységes szabályozás szükséges.⁹²⁴ A nemesi kúriáktól is adót kell szedni a város házipénztárába, emellett a rabok eltartása, az építkezések és a világítás is költséges, ezért minden városi tulajdonosnak aránylagosan részt kell venni azok terheiben. Kállay a hadiadó fizetését is kötelezővé tette volna a nemesi kúriák tulajdonosai számára. Megismételte azon kijelentését, hogy a nemesi birtokoknak a házipénztár terheiből teljes mértékben részt kell vállalni.⁹²⁵ A polgárőrséggel kapcsolatban két indítványt is benyújtott: Ha a haza szüksége megkívánja, a polgárőröket a városon kívül is alkalmazni lehessen hadi szolgálatra, ezért a polgárőrség szervezetét ne az egyes városok, hanem törvény által határozzák meg. A másik javaslata szerint a polgárőrségnél nemzeti viseletet kelljen hordani, és a magyar legyen a vezényleti nyelv.⁹²⁶ A szabad királyi városok háziadójával kapcsolatban Kállay a Tolna vármegyei követeknek, Perczel Mórnak és Bezerédj Istvánnak a javaslatát támogatta, aki szerint egyedül az alsótábla állapítsa meg annak mértékét. A fennálló állapot szerint ugyanis a Helytartótanács jogkörébe tartozott ez. Bezerédj kifejtette: a felsőtáblának azért nem szabad befolyást engedni ebben, mert annak tagjai nem adóznak, illetve a kormányzat nagy befolyást gyakorol a főrendekre, így azok csak olyan javaslatokat fogadnak el, amelyek nem sértik a kormányzat érdekeit. Bezerédj megemlítette Anglia példáját, ahol egyedül az alsóház döntött az adók kivetéséről és mértékéről. Úgy vélekedett, ha nem változtatnak a jelenlegi helyzeten, a hazai műipar fejlődését kockáztatják.⁹²⁷

Az uralkodó által kinevezett főfelügyelők intézményének bevezetését az alsótáblán az ülést vezető személynök, Szerencsy István 1844. február 13-án, a felsőtáblán pedig gróf Keglevich Gábor tárnokmester 1844. március 22-én vetette fel, mondván, a szabad királyi városokban nem létezik olyan köztes tisztség, amelyen keresztül a kormányzat ellenőrizni és végrehajtatni tudná az intézkedéseit. Keglevich azt javasolta, hogy a főfelügyelő elnököljön a

⁹²³ RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 292. (XCVII. országos ülés, 1844. február 9.)

⁹²⁴ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: II. 614. (81. kerületi ülés, 1843. október 18.)

⁹²⁵ RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 229. (XCIII. országos ülés, 1844. február 5.)

⁹²⁶ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: II. 707. (94. kerületi ülés, 1843. november 4.)

⁹²⁷ RENDI NAPLÓ 1843/44: III. 57–59. (CII. országos ülés, 1844. február 15.)

tisztújítások és követválasztások alkalmával; a városok belső igazgatásának minden ágát felügyelje, a levéltárat és a pénztárat időnként ellenőrizze, a jegyzőkönyveket küldje fel a Helytartótanácsnak felülvizsgálat céljából.⁹²⁸ A főfelügyelőnek tehát hasonló jogköre lett volna, mint a korábban a vármegyékben már bevezetett adminisztrátoroknak. Varga Norbert jogtörténész a dualizmus kori városi főispánokéhoz hasonlította ezt a tisztséget. A városi főispán, adminisztrátor volt ekkoriban a közgyűlés elnöke, a tisztújításokat ő vezette és felelősségre vonhatta a tisztviseleket. Ezt a javaslatot az alsótábla kezdetben elutasította, mivel nem kívánt a kormányzatnak ekkora befolyást engedni a szabad királyi városok belügyeinek az irányításában, azonban a főrendek többsége elfogadta azt.⁹²⁹ Többszöri vita után 1844. szeptember 25-én a kerületi ülésben minden vitatkozás nélkül 25:24 vármegyei szavazati aránnyal megszavazták a főfelügyelői hivatal létesítését, a közvetlen választás elvének elfogadásáért cserébe, illetve azért, hogy az egész városi ügy ne bukjon meg.⁹³⁰ Ennek ellenére Bánhidya Albert az alsótáblán kifejtette, hogy a Csanád vármegyei rendek nem támogatják ennek a hivatalnak a létrehozását.⁹³¹ Mindemellett 37 vármegye 12 vármegye ellenében csak korlátozott főfelügyelői intézményt támogatott. Klauzál Gábor azt javasolta, hogy minden város három főt jelöljön a tisztségre, akik közül egyet az uralkodó választ. A főfelügyelő elnököljön a város közgyűlésein, de az adminisztrációba ne szóljon bele, a polgármester intézze ezen ügyeket. Szentkirályi Móric azt javasolta, hogy több város válasszon egy főfelügyelőt magának, azért, hogy az ne adminisztrálhasson, csak elnökölhessen az üléseken. Ez utóbbi indítványt szótöbbséggel elfogadták.⁹³² Azt is

⁹²⁸ RENDI NAPLÓ 1843/44: II. 385–386. (C. országos ülés 1844. február 13.); FŐRENDI NAPLÓ 1843/44: IV. 73–74. (CXXVIII. országos ülés, 1844. március 22.); KAJTÁR 1992: 42.

⁹²⁹ VARGA 2008: 7.

⁹³⁰ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 103. (292. kerületi ülés, 1844. szeptember 25.): A kerületi naplóban csak 23 vármegyét soroltak fel, és csak azokat a megyéket, amelyek elutasították a főfelügyelői hivatalt: Arad, Bereg, Bihar, Brassó! (talán Krassó lehet), Csongrád, Esztergom, Gömör, Heves, Komárom, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Sopron, Tolna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Zala, Zólyom. Csanád vármegyét nem sorolták fel az ellenzők között, valószínűleg csak kimaradhatott a feljegyzésből, mivel a csanádi követutasításban is ennek az elutasítására szólították fel a követeket, ráadásul az alsótáblán néhány nappal később a megye követei felszólaltak a főfelügyelői hivatal ellen.

MOLNÁR 2007: 178–179.: A felsőtáblán gróf Apponyi György meg is jegyezte, hogy a mágnásellenzék elszigetelődött. Erre válaszul 1844. október 3-án Batthyány Lajos azt felelte, hogy nem a főrendi ellenzék hibája az, hogy az alsótábla megváltoztatta a véleményét.

⁹³¹ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 103. (292. kerületi ülés, 1844. szeptember 25.); RENDI NAPLÓ 1843/44: V. 220. (CCXXXIV. országos ülés 1844. október 1.)

MNL OL, N 119: 71. fasc. 10727. sz.: Egy 1844. július 4-én kelt túlzó és feltehetőleg pontatlan titkosrendőri jelentés szerint Kállay szükségesnek tartotta a főfelügyelők bevezetését a városokban, és úgy vélte, hogy jelentős többséggel elfogadják majd őket. Klauzálról, Beöthyről és Bezerédjéről állítólag azt mondta Kállay, hogy diktatúrára törnek, ezeket a követeket nyugodtan meghallgatja az ember, beszélhetnek bármit, még ha ostobaság is, a többi követ viszont aligha érdemel figyelmet.

⁹³² KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 106–107. (292. kerületi ülés, 1844. szeptember 25.); HORVÁTH 1886: II. 437–438.: 39:8 szavazatarányban fogadták el, hogy ne minden városnak legyen főfelügyelője, hanem kerületenként válasszanak, de tizenhatnál ne legyen több kerület. A városok által felterjesztett jelöltek közül az uralkodó

felvetették, hogy a főfelügyelő a tanácsüléseken és a törvényszékeken se legyen jelen, illetve más hivatalt ne viselhessen, és városi követ se lehessen. A városok azt szerették volna, ha polgármesternek nevezik a felügyelőt, de a vármegyék ezt nem támogatták, mivel ez a tisztség már létezett. A főrendek mindezzel szemben nem kívánták korlátok közé szorítani a főfelügyelők jogkörét.⁹³³

A szabad királyi városok ügye végül kilenc üzenetváltás után elbukott az országgyűlésen, mivel az alsó- és a felsőtábla nem tudott megegyezni a vitatott kérdésekben.⁹³⁴ Emellett az a tény sem elhanyagolható, hogy a városok között is nagy nézeteltérések állapíthatók meg. Egy titkos jelentés három csoportba osztotta őket, az ellenzékieket támogatók, a konzervatívokat támogatók és a hallgatók vagy ingadozók csoportjába.⁹³⁵ Ezt a kérdést az 1910-es években vizsgáló Bánk Ernő is kiemelte, hogy a városok nem léptek fel egységesen, ő két táborra különböztetett meg: a radikálisabbakat, követelőzőbbeket, kibékíthetetleneket, mint például Bártfa vagy Pest, illetve a mérsékeltébbeket, kompromisszumra hajlókat, mint Szeged. (Ezzel szemben megállapítható, hogy a szegedi követek támogatták a legfontosabb reformokat, sőt a hadiadó megajánlását is a városok rendezéséhez kötötték.)⁹³⁶

A földesúri hatalom alól magukat megváltott szabad községek rendezése is sikertelen maradt. A kidolgozott javaslat szerint azok a községek, amelyek megváltották földesúri szolgáltatásaikat, képviselőik útján részt vehettek volna a megyegyűléseken.⁹³⁷ Kállay Ödön a vita során kijelentette, hogy a szabad községeknek is aránylagos befolyást kell engedni a megyegyűléseken. Kijelentését a következőkkel indokolta: Az adózó nép egyedül viseli a terheket. Ha visszaadják a nép jogait, akkor a reformot egy „népszerűbb ’s igazságosabb” útra vezetik. Amíg ez az elem nincs visszahelyezve a „természeti jogaiba”, a „hon a feudális terhek átkaitól meg nem menekülhet”. A jogok tökéletes „összeolvasztása” nélkül a nemzetnek nincs jövője. Emellett kijelentette, hogy a nép számára vissza kell adni a jogokat, ezzel igyekszik leróni azokat az igazságtalanságokat, amiket a nemesség elkövetett a nép ellen századok óta. A felszólalása végén kijelentette, hogy „ne üzzenek játékot az elnyomottakkal”.⁹³⁸

erősítene meg egyet-egy kerületenként. Azt pontosan nem határozták meg, hogy kik vehetnek részt a főfelügyelők jelölésében.

⁹³³ MNL CSCSVL Szeged, IV. A. 1003. d. 1883/3563/1844.

⁹³⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: V. 18–19.; 100.; ANTAL 2013: 23.

⁹³⁵ TAKÁTS 1932: 232.

⁹³⁶ BÁNK 1914: 35–36.; DEÁK 2022

⁹³⁷ DOBSZAY 2005: A szabad községek megváltásával és rendezésével kapcsolatos vitákat Dobszay Tamás ismerteti részletesen.

⁹³⁸ RENDI NAPLÓ 1843/44: IV. 254–255. (CLXV. országos ülés, 1844. június 21.)

Vallásügyi kérdések

A vallásügyi kérdések kapcsán az előző országgyűlés végén felterjesztett törvénytervezeteket, sérelmeket és kívánságokat vették elő, amiket az uralkodó akkor, ahogy arra már utaltunk, nem szentesített arra hivatkozva, hogy a rendek csak a diéta végén terjesztették fel, így nem maradt ideje átgondolni azokat. Emellett további fontos eredmény volt Lonovics Józsefnek a sikeres római küldetése, amiről korábban már szintén már szó esett.

Csanád vármegye a vallásügyi kérdésekben is pártolta a reformjavaslatokat, amelyek a következők voltak: Az egyházak bizonyos javait állami igazgatás alá kell vonni, ennek ellentételezéséként a lelkészeknek pénzbeli fizetést kell biztosítani. A vegyes házasságok ügyét rendezzék és iktassák törvénybe. Az unitárius vallás a Magyar Királyságban is legyen bevett vallás. A felesleges egyházi javakat a népnevelés céljaira kell fordítani, emellett a széküresség alatti jövedelmeket az országos pénztárba kell befizetni. Szerzetesrend működésének engedélyezéséhez szükséges legyen az országgyűlés hozzájárulása. Az ortodoxok ügyét is rendezzék, és szintén iktassák törvénybe. Gömör vármegye köriratban követelte, hogy a világi hivatalokat vegyék el az egyházi személyektől. Nógrád vármegye indítványát is támogatta Csanád vármegye, amely szerint a katolikus fiatalokat ne gátolják abban, hogy protestáns iskolába járhassanak. Bereg vármegye azon utasítását szintén pártolták a vármegye rendjei, miszerint a római pápától függetlenedni kell, és a placetum regium jogát az uralkodó helyett az országgyűlésre kell ruházni. (Bánhidy Albert ez utóbbi javaslatot az 1843. június 14-ei kerületi ülésen külön is kifejtette.)⁹³⁹

V. Ferdinánd 1843. július 5-én adta ki a leiratát a vallásügyi kérdésekkel kapcsolatban, s az csalódást okozott a rendeknek. A király leginkább csak a vegyes házasságból születendő gyermek vallási neveltetéséről szólt. Az alsótábla ennél többet várt, abban bíztak, hogy az előző országgyűlésen felterjesztett törvényjavaslatokat szentesíti az uralkodó. Július 12-én a két tábla megegyezett a feliratban, így a vallási sérelmeket és kívánságokat az uralkodó elé terjesztették. A rendek megerősítették azon álláspontjukat, hogy biztosítani kell a teljes vallásszabadságot, valamint a felekezetek közötti tökéletes viszonyosság elvét. A reverzálisokat töröljék el, protestáns lelkész előtt is lehessen vegyes házasságot kötni, ez esetben az apja vallását kövesse minden gyerek.⁹⁴⁰

⁹³⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008/1843.; MNL OL, N 119: 66. fasc. 9495. sz. (19. kerületi ülés, 1843. június 14.)

⁹⁴⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 4–5., 13–16., 19–20.; VÁRADY 1924: 147–151.

Kállay Ödön, aki római katolikus vallású volt, de sok katolikus liberális reformerrel együtt támogatta a protestánsok jogainak érvényesítését,⁹⁴¹ a vallási sérelmekkel kapcsolatban kijelentette, hogy a katolikus egyháznak a fennálló helyzet kedvező, mert nem sérti az érdekeit. Megismételte a sérelmeket (reverzálisok követelése, a kizárólag katolikus papok előtt kötendő egyes házasságok, az egyházi áldás megtagadása, az áttérések akadályozása, a hatheti oktatás nehézkes és körülményes volta).⁹⁴² Bánhidy Albert (aki szintén katolikus volt), a borsodi követ, Palóczy László indítványát pártolva szólalt fel több követtársával együtt ebben a kérdésben. A Szepes vármegyei követ, az evangélikus Zsedényi Ede azon felszólalására, miszerint a kormányzat a katolikusokat tartja a fő támaszának, a következőképpen reagáltak: Nem igaz az, hogy az uralkodó csak a katolikusokat tartja egyedüli fő támogatójuknak, s nem egy felekezetben keres támaszt, hanem az egész nemzetben, legyen az katolikus vagy protestáns. Palóczy feltette a kérdést, hogy a vallás miért okoz bajokat, majd így felelt: „...az emberek összezavarták a vallást a theológiával; a vallás helyett theológiát tanulnak és tanítanak.” Jézus halála után a vallás teológiává alakult. „A fejedelmek theologusok, a theologusok pedig fejedelmekké lettek.” Sokféle felekezet alakult, folytatta, és mindenki csak a saját felekezetét ismerte el igaznak, a többit eretneknek nyilvánította. Ezek után történelmi példákat is említett a borsodi követ. Végezetül felvetette azokat a követeléseket, amiket már az előző országgyűléseken is megfogalmaztak.⁹⁴³

Bánhidy később, az 1844. július 31-ei kerületi ülésen kijelentette, hogy javaslataival az egyházi tulajdont nem támadta, csak azt akarta elérni, hogy az egyházak bizonyos javairól az állam rendelkezzen, és az egyházi alkalmazottak készpénzbeli fizetést kapjanak. Megemlítette, hogy a majorátus, seniorátus és az ősiség eltörlésére már felállítottak egy bizottságot, s az sem jelentett támadást a magántulajdon ellen. Példákat említett: Spanyolországban, Portugáliában és Oroszországban az egyházi javak állami célokra is szolgálnak. Csanád vármegye, jelentette ki, arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egyházi jövedelmek felett az államnak kell rendelkeznie, hiszen az állam révén jutott birtokokhoz a katolikus egyház. Ezeket a birtokokat csak addig bírhatja, amíg teljesíti a kötelességeit. Elismerte, a magyar klérus a jövedelmei egy részét népnevelésre, iskolák és templomok építésére fordította, emellett bandériumokat is kiállított. Felhívta azonban a figyelmet arra, hogy a bandériumállítási kötelezettség megszűnt, és a honvédelmi rendszer az állandó hadsereg felállításával megváltozott. Később, vélte, még a népnevelésre szánt pénzeket sem

⁹⁴¹ TIDRENCZEL 1992: 9–10.

⁹⁴² RENDI NAPLÓ 1843/44: I. 229–230. (XXV. országos ülés, 1843. augusztus 11.)

⁹⁴³ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: IV. 510–518., 522–528., 543. (194–195. kerületi ülés, 1844. május 14–15.)

az adott célra használták fel. Az így felszabadult jövedelmet nem a nemzet javára fordították, amit sérelmezni lehet. A papi jószágokat az egyháztól el kell venni, mert nem helyes az, hogy nagy birtokok kevés kézben összpontosulnak. Bánhidy kijelentette: „...már pedig a papok az egyházi javaknak csakis, és csupán ideiglenes haszonvevői, haszonélvezői.” Emellett kifejtette azon véleményét, hogy a papok nem tudják egyszerre betölteni hivatalaikat és a birtokok igazgatásáról gondoskodni, előbb-utóbb valamelyiket elhanyagolják. Végül megemlítette, hogy a borsodi indítványt pártolja azzal a kiegészítéssel, amit Pest vármegye követe, gróf Ráday Gedeon tett: az egyházi rend tagjai fizetést kapjanak, és a fennmaradó jövedelmeket közcélokra fordítsák.⁹⁴⁴ A csanádi követek felszólalásaiból jól érzékelhető a késői jozefinizmus hatása a vallási kérdésben, miszerint az egyházat az állam irányítása alá kell vonni.

A vallásügyi kérdések tekintetében végül megegyezésre jutottak a rendek a királlyal. A vegyes házasságokat ezután protestáns lelkész előtt is lehetett kötni, a korábban így kötöttet érvényesnek kellett tekinteni. Engedélyezte a törvény a szabad áttérést és a hatheti oktatás eltörlését. Az áttérni szándékozó két tanú jelenlétében (kétszer, négy hét elteltével) jelentse ki az áttérési szándékát a lelkésze előtt, ha ezt másodjára is megerősíti, akkor nem lehet semmilyen akadályt gördíteni az áttérés elé.⁹⁴⁵ Bárány György értékelése szerint a protestáns kérdés alapvető szerepet játszott a magyar liberális nacionalizmus fejlődésében, s annak fontosságát a magyar nyelv államnyelvvé tételéért folytatott küzdelemhez hasonlította.⁹⁴⁶

Tisztviselő- és követválasztási kérdések

A vármegyei tisztviselő- és követválasztó, követutasításokat kidolgozó gyűléseken egyre gyakrabban fordultak elő rendbontások, korteskedések, olykor akár súlyos sérülések is. A konzervatív és az ellenzéki táborok gyakran éltek az etetés-itatás, megvesztegetés módszerével, amivel a kismemesi tömegeket próbálták meggyőzni, hogy az ő jelöltjükre szavazzanak, illetve egy-egy ügyet pártoljanak vagy megbuktassanak. Ennek fényében egyre szükségesebbé vált olyan törvényt alkotni, amely ezeket a kicsapongásokat meggátolja. Emellett szabályozni kívánták azt is, hogy a tisztújításokat háromévente tartsák meg. Horváth Mihály a korteskedések kapcsán azzal mentegette az ellenzéki oldalt, hogy a siker érdekében voltak kénytelenek ők is alkalmazni ezeket a módszereket. A legtöbb helyen azonban,

⁹⁴⁴ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: V. 222–224. (249. kerületi ülés, 1844. július 31.); MNL OL, N 119: 72. fasc. 10818. sz.

⁹⁴⁵ HORVÁTH 1886: II. 405–406.; VÁRADY 1924: 60–71.

⁹⁴⁶ BÁRÁNY 1990: 185.

folytatta, meggyőzéssel, felvilágosítással, a reformokból származó jótékony eredmények bemutatásával igyekeztek többséget szerezni.⁹⁴⁷ Mint láttuk, a királyi előadás egy pontja is tartalmazta, hogy ezeket a kicsapongásokat törvényi eszközzel fékezzék meg.

Csanád vármegye talán egyik legfontosabb követutasítási pontja a nem nemesek közhivatal-viselési jogának törvénybe iktatására vonatkozó javaslat volt. Emellett támogatták Liptó vármegyének azon követelését, hogy a tisztviselő- és követválasztások ügyét minél hamarabb rendezni kell, és a megvesztegetések ellen törvényt kell alkotni. Veszprém vármegye arra szólította fel a rendeket, hogy az országgyűlésen előforduló, főleg a karzaton helyet foglaló ifjúság által elkövetett kicsapongásokat gátolják meg. Ezt Csanád is pártolta, de csak azzal a feltétellel, hogy a diéta nyilvánossága ne sérüljön.⁹⁴⁸

A vármegyei választásokkal és kihágásokkal Dombovári Ádám részletesen foglalkozott több vármegye 1843-as anyautasításait felhasználva.⁹⁴⁹ Kitért Fejér és Szatmár vármegyék ügyére is, melyekben a csanádi követek is megnyilatkoztak az országgyűlésen. Fejér vármegyéből több nemes nyújtott be panaszt az országgyűléshez amiatt, hogy az 1843. május 3-án tartott tisztviselő- és követválasztás során a helyszínre kivezényelt katonaság meggátolta őket a szavazásban.⁹⁵⁰ Az országgyűlésen Sárközy Kázmér és Fiáth Ferenc képviselte a vármegyét, akik igyekeztek cáfolni a vádakat. Sárközy szerint orvosi vizsgálatot végeztek az incidens után, de szuronyok által okozott sebeket nem találtak. A követ szerint a folyamodon olyanok neve is szerepelt, akik betegek, fogságban ülnek, vagy távol voltak a vármegyétől, sőt olyan neve is szerepelt a listán, aki hivatalt visel. Ezek a személyek szerinte azt nyilatkozták, hogy a kérvényt nem is látták, nem írták alá, illetve annak lényegét nem

⁹⁴⁷ HORVÁTH 1886: II. 379.

⁹⁴⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz., 60. k. 1733. sz.

⁹⁴⁹ DOMBOVÁRI 2010

⁹⁵⁰ FIÁTH 1878: II. 3–10.; MADARÁSZ 1883: 88–90.: Két párt létezett ekkor Fejérben, a konzervatívokhoz tartozott például gróf Zichy Domonkos, gróf Zichy Ödön, gróf Zichy Edmund, gróf Károlyi György, gróf Cziráky János és még jó néhány világi, valamint egyházi személy, akik szerették volna Fiáth Ferenc másod alispánt megtartani hivatalában. A reformpártot független birtokosok alkották (az irat fogalmazói), akik Salamon Lajost szerették volna alispánná választani. (KÖZGYŰLÉSI IRATOK II. 37–40., 44. sz. alatti iratok, 33. ülés, 1843. augusztus 23.) Fiáth Ferenc a visszaemlékezésében arról írt hogy miután gróf Cziráky Antal főispán szavazást rendelt el, az ellenzéki tábor a Kandó és Salamon neveket kiabálta, ezután a tömeg benyomult az épületbe, és a főispán a lakosztályába zárkózott. A hajdúk és a pandúrok egy ideig próbálták megfékezni az embereket, de miután tarthatatlan lett a helyzet, Cziráky a vármegyeház ablakából intett a szemben várakozó katonaságnak, hogy tegyenek rendet. Közben az udvaron verekedés tört ki a két tábor között, akiket a katonák választottak szét. A szavazás ezután rendben lezajlott. Fiáth megemlítette, hogy voltak ugyan sérültek, de nem volt köztük súlyos eset. Madarász József a visszaemlékezéseiben szintén megörökítette az eseményeket: Salamon Lajost szerették volna másod alispánságra jelölni, de a főispán erre nem volt hajlandó, majd távozott az ülésteremből és a szobájába zárkózott. Madarászék a „vörös tollasokkal” utána mentek az emeletre és követelték Salamon jelölését. Közben a vármegyeháza udvarán a két párt dulakodni kezdett. Madarász a vármegyeházából kinézve látta, hogy Zichy Ödön, Ürményi József és Sebestyén Samu a közelben lévő laktanyába integet fehér kendővel segítségért. Ezután a Fiáth-párti kortesek jelt adtak a katonaságnak, hogy tisztítsák meg a gyűléstermet a „vörös tollasoktól”. Haláleset nem történt, de volt, akit huszonháromszor sebesítettek meg. Ilyen botrányok után választották követté Fiáthot és Sárközyt.

magyarázták meg nekik. Fiáth Ferenc is hamisítványnak bélyegezte a folyamodást. Bánhidy Albert ezzel szemben védelmébe vette a panasziratot, mondván, a petíciós jogot tiszteletben kell tartani. Kijelentette, hogy a követek az utasításokon keresztül közlik a többség akaratát, panaszát, így könnyebben tudják bizonyítani az általuk vélt igazságot, ám a kisebbség csak ilyen beadványon keresztül tud kommunikálni az országgyűléssel.⁹⁵¹

A másik eset Szatmár vármegyében történt: Ahogy arról már szó esett, Uray Bálint, konzervatív, udvarhű vármegyei alispán vezetésével a vármegyei közgyűlésen 1841 decemberében megbuktatták a korábban elfogadott ún. „szatmári 12 pontot”, köztük a háziadó nemesség általi vállalását. Az országgyűlésen Uray ellen többen felszólaltak, s a karzaton ülők is nemtetszésüket fejezték ki.⁹⁵² 1844. március 20-án királyi leirat érkezett az Uray Bálint ellen az alsótáblán elkövetett kicsapongások ügyében. Kállay Ödön kijelentette, ez a leirat a legalkotmányosabb szellemben készült, mivel a kormányzat próbálja meggátolni a rendbontásokat és biztosítani az országgyűlés zavartalan működését. Kállay nem nyilatkozott Uray személyéről, szerinte majd Isten megítéli őt, aki a gonoszok felett is ítéletet mond. A hallgatóságnak azonban csak az áll jogában, hogy hallgasson, nem követelhetnek egyéb jogokat, és ezt törvénybe kell foglalni, így a jövőben meg lehet gátolni a kicsapongásokat.⁹⁵³

A korábbi országgyűléseken sok gondot okozott, hogy olyan személyeket is meghívott az uralkodó, akiknek a rendek szerint nem volt joga ott lenni, ellenben voltak olyanok, akik részt vehettek volna a diétán, mégsem kaptak meghívót. Ezért Kállay Ödön előterjesztette Csanád vármegye azon követelését, amit az anyautasításba is belefoglaltak: az alsótáblán vegyék el a királyi személyenektől a követek megbízólevele hitelességének igazolási jogát, és az országos rendekre bízzák az ellenőrzést, ezzel egy időben a felsőtáblán is hasonló módon járjanak el.⁹⁵⁴

Szepes vármegye követe, a már említett konzervatív Zsedényi Ede felvetette, hogy a képviseleti rendszert át kell alakítani, mert ez segíthet fellépni a vármegyei kihágásokkal szemben. Szerinte két módon lehetne orvosolni a problémákat: Vagy képviseleti rendszert kell bevezetni a választásoknál éppúgy, mint a tanácskozásoknál, vagyis a választók képviselőket választanak maguknak, akik majd a tanácskozási és választási jogot gyakorolják a nevükben. Vagy cenzust kell bevezetni a nemességen belül is, a választók legalább írni-

⁹⁵¹ RENDI NAPLÓ 1843/44: I. 291–293., 314., 318–320. (XXXIII. országos ülés, 1843. augusztus 23.)

⁹⁵² HORVÁTH 1886: II. 347–350.

⁹⁵³ RENDI NAPLÓ 1843/44: III. 314–315. (CXXVI. országos ülés, 1844. március 20.)

⁹⁵⁴ RENDI NAPLÓ 1843/44: I. 16. (IV. országos ülés, 1843. május 23.)

olvasni tudjanak.⁹⁵⁵ Kállay Ödön azzal egyetértett, hogy csak a képviselői rendszer gyökeres átalakítása segíthet meggátolni a kihágásokat, aminek egyik fő oka az, hogy nagy tömegek gyűlnek egybe a szavazások alkalmával. Azonban úgy vélekedett, hogy amíg a követutasítási rendszer fenn fog állni, addig nem lehet orvosolni a problémát, mert azoktól nem térhetnek el a követek. Abban is hibát látott, hogy többen vesztegetéssel, lefizetéssel próbálnak több szavazatot gyűjteni, kijelentette: „...Péterre vagy Pálra szavazni magában nem véték, de abban mégis vétket lát, ha valaki más által arra hagyja magát csábíttatni, vagy mást arra csábít, hogy meggyőződése ellen adja szavát Péterre vagy Pálra.” A titkos szavazással az a probléma, fejtegette, hogy valaki megígéri, hogy szavaz az adott jelöltre, de később mégis másképp dönthet, ami viszont erkölcstelen. Ezért kell, jelentette ki, törvényt alkotni a vesztegetéssel szemben is, mert ha szankciók nélkül hagyják, pusztán a gazdagok érdekei érvényesülnek.⁹⁵⁶

Kállay később is védelmébe vette egy vesztegetés elleni törvény megalkotását, több követ is felrótta a védelmezőknek, hogy ezzel a törvénnyel a kormányzatot támogatnák, mivel az e törvénnyel visszaélhet, és még inkább beleavatkozhat a választásokba. A csanádi követ viszont azzal érvelt, hogy a kormányzatnak a törvény elfogadása után sem lenne nyíltabb tere, mert jelenleg is oda küld biztosokat, ahová akar, így akármelyik választásba beleszólhat és manipulálhatja azt. Ha attól félnek, hogy a kormányzat a törvénnyel visszaélhet, akkor ez akármely más törvény esetén is felvethető. A törvényhozónak jó törvényt kell hozni abban a reményben, hogy a kormány a szabadságot és az alkotmányt támogatja, nem pedig az ellen működik.⁹⁵⁷

A követválasztási bíráskodás kérdésében Bánhidya Albert szólalt fel, ezt a jogot szintén az alsótáblára bízta volna. Klauzál Gábor indítványát pártolta, aki kifejtette, hogy a követválasztás szabadsága megítélésének függetlennek kell lenni a kormányzattól, ezért az alsótáblának kell bíráskodni a követválasztási kihágások ügyeiben. Klauzál megemlítette Ráday Gedeon ügyét, hogy a törvényesen megválasztott pesti követet erővel tartotta vissza a kormányzat az országgyűlésen való megjelenéstől.⁹⁵⁸

A vármegyei kihágások meggátlása és a választások lebonyolítása kapcsán az alsótábla végül kidolgozott egy törvénytervezetet,⁹⁵⁹ amely 1843. december 6-ára készült el.

⁹⁵⁵ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 377–378., 380–381. (130. kerületi ülés, 1844. január 5.); VARGA 1980–1981: II. 155–177.; KOSÁRY 2002: 258–266.: Liberális oldalról (például Kossuth Lajos részéről) is voltak arra javaslatok, hogy írni-olvasni tudáshoz kössék a választójogot.

⁹⁵⁶ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 380–381. (130. kerületi ülés, 1844. január 5.)

⁹⁵⁷ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 470–471. (139. kerületi ülés, 1844. január 17.)

⁹⁵⁸ RENDI NAPLÓ 1843/44: IV. 118–119., 121. (CLVIII. országos ülés, 1844. június 12.)

⁹⁵⁹ ORSZÁGGYÜLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: II. 158–166.

Dombovári Ádám részletesen ismerteti az országgyűlési vitát. A munkálat a tisztújítások, követválasztások, szavazások módját és részleteit igyekezett pontosan meghatározni, a vesztegetők, megvesztegetettek és rendbontók büntetését is szabályozni kívánta. A választási kihágások négy „okát” jelölte meg a választmány: a választások elnökeit, a választókat, a jelölteket/megválasztottakat, emellett a választók nem megfelelő koordinációját. A bizottság a közigazgatás és a bíraskodás szétválasztását is fontosnak tartotta. A választások kapcsán a törvénytervezet kimondta, hogy azok a személyek és községek, melyek eddig szavazati joggal rendelkeztek, azok továbbra is gyakorolhatják e jogukat. A törvény kihirdetése után választóképesé váló személyek viszont csak akkor élhetnek ezzel a joggal, ha tudnak írni-olvasni. A választáson minden vármegyebeli nemes részt vehet, aki betöltötte a 20. életévét, emellett az értelmiségiekkel, honoráciorokkal (orvosok, mérnökök, tanítók, ügyvédek) kívánták bővíteni a választók körét. A kihágások meggátolásáról azonban nem sikerült törvényt alkotni, mivel a két tábla bizonyos rész kérdésekben nem tudott megegyezni. A főrendek például nem járultak hozzá ahhoz, hogy a főispánok jogkörét korlátozzák.⁹⁶⁰

Ez a vita, mint láttuk, összekapcsolódott azzal a kérdéssel, hogy a megyegyűléseken hogyan terjesszék ki a politikai jogokkal rendelkezőknek a körét, amiről már a megelőző években is intenzív vita folyt, mindenekelőtt a *Pesti Hirlap* kapcsán. Kossuth Lajos ugyanis már 1841-től kezdve napirenden tartotta azt a javaslatot, hogy a magukat megváltott községek, illetve a mezővárosok követeket küldhessenek a megyegyűlésre, a személyes részvételi és szavazati jogot pedig kiterjeszteni kívánta a honoráciorokra. Későbbi vezércikkeiben foglalkozott a megyei kihágásokkal is, ennek ellenére továbbra is a vármegyéket tekintette az ország alkotmánya legfőbb biztosítékának. A tisztújítások kapcsán ő is felvetette, hogy egy bizonyos idő elteltével a nemességnek is kötelező legyen az írni tudás. A nemesség vezető szerepét azonban Kossuth is fent kívánta tartani.⁹⁶¹

A közteherviselés ügye

A nemesség megadóztatásának terve nem volt sikeres, mivel 52 vármegye közül csak 16–19 vette be az utasításai közé, hogy a nemesség részt vegyen a háziadó fizetésében.⁹⁶² Már

⁹⁶⁰ DOMBOVÁRI 2011: 570–643.

⁹⁶¹ KOSÁRY 2002: 258–266.

⁹⁶² HORVÁTH 1886: II. 380–381.; HÖKE 1886d: 325–326.; BALLAGI 1897: 587.; SZEKFŰ–HÓMAN 1936: V. 328.; VARGA 1980–1981: I. 215.; FENYŐ 1997: 229.; KOSÁRY 2002: 300.; MOLNÁR 1996: 90.; MOLNÁR 2007: 179.; BEÖTHY 2011: II/2.: 120.: Höke Lajos szerint 16 vármegye, Molnár András és Varga János szerint 17 vármegye támogatta a háziadó nemesség általi vállalását. Ballagi Géza 18 vármegyét említ, míg Beöthy Ákos, Fenyő István, Horváth Mihály, Kosáry Domokos és Szekfű Gyula 19 vármegye támogató álláspontjáról tud, ám egyikük sem nevezi meg ezeket a megyéket.

Horváth Mihály felhívta a figyelmet arra, hogy a közteherviselés során a liberális ellenzék elsősorban a nemességnek a vármegyei házipénztár terheihez való hozzájárulását szorgalmazta arra hivatkozva, hogy azzal maga a nemesség rendelkezik, ellentétben a hadiadóval.⁹⁶³ Csanád volt viszont az egyik olyan vármegye, amely kezdettől kiállt a közteherviselés elve mellett, a követutasításokba is belefoglalták, hogy a nemeseknek arányosan részt kell venniük a házi, a községi és a hadiadó fizetésében egyaránt. Sőt már 1841-ben a szatmári „tizenkét pont” támogatása során megfogalmazták, hogy kiállnak a teljes közteherviselés mellett. Ebben valószínűleg nagy szerepe volt annak is, hogy a jobbágytelken lakó nemességet korábban adó alá vonták, amit, mint láttuk, annak idején Csanád megye nem támogatott. A teljes közteherviseléssel rajtuk is segíteni akartak.⁹⁶⁴ Lényeges változásként kiemelendő, hogy a korábbi országgyűléseken a vármegyék jelentős része még a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatását is kifogásolta, most pedig már legalább 15 vármegye támogatta, hogy a nemesség vegyen részt a háziadó fizetésében. A vármegyékben hatalmas vitákat váltott ki ez a kérdés. Az egyik legismertebb eset Deák Ferencé, aki Zala követe lett volna, de, mint már utaltunk arra, visszalépett, mivel nem került bele az anyautasítás közé az adóztatás, csak később póttasításként fogadta azt el a megyegyűlés.⁹⁶⁵ A konzervatív gróf Dessewffy Emil az *Alföldi levelek* című röpiratában méltányosnak ismerte el, hogy a nemesség is vegyen részt a háziadó terheiben.⁹⁶⁶ A szintén konzervatív gróf Sztáray Albert a *Századunk* 1841. évi 66. számában közölt *Nyílt levél* című cikkében, valamint 1842 elején a *Világ* című újságban *Nagymihályi levelek* címen közölt cikksorozatában szintén felvetette, hogy a nemesség részt vállaljon a vármegyei házipénztár terheiben.⁹⁶⁷ Ennek ellenére kiélezett küzdelem folyt erről az országgyűlést megelőzőleg a megyékben.

A csanádi követek utasításuknak megfelelően támogatták Békés vármegye követének, Szombathelyi Antalnak az indítványát, aki kiállt a teljes közteherviselés mellett. Kifejtette: három tényező járul hozzá az ellentétekhez és az elmaradottsághoz: a vallás, a nyelv megosztottsága, valamint a „nép” és az „arisztokrácia” közötti viszony. Megemlítette, hogy nagy a széthúzás, sokan nem szavazzák meg a javaslatokat, így gátolják a reformokat. Szombathelyi megróttá a nemességet, amiért nem akarnak részt venni a közteherviselésben: „...a jogot nemzetinek lenni követeljük, a terhet pedig nemzetinek lenni el nem vállaljuk” –

⁹⁶³ HORVÁTH 1886: II. 443–444.

⁹⁶⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008/1843.

⁹⁶⁵ KÖNYI 1903: 1–54.; FERENCZI 1904: I. 391–408.; VÖRÖS 1980b: 895.; MOLNÁR 1987: 47–59.; MOLNÁR 2004: 74–82.

⁹⁶⁶ DESSEWFFY 1842: 88–94., 219.

⁹⁶⁷ SZÁZADUNK 1841. augusztus 16., 66. sz. (Nyílt levél); VILÁG 1842. január 8., 3. sz., január 15., 5. sz., január 19., 6. sz. (Nagymihályi levelek)

mutatott rá az ellentmondásra, majd kijelentette: „...ki terhet nem visel, mi joga lehet annak követelni?”⁹⁶⁸

Az országgyűlési tanácskozások során kiküldtek egy választmányt, amelynek javaslatot kellett kidolgoznia arra, miképpen lehetne a legcélszerűbben fedezni az ország közszükségleteit. A közteherviselés általános elvét 29:19 vármegye ellenében elfogadták, amihez a főrendek is hozzájárultak. Az alsótábla ennek kapcsán megpróbálkozott azzal, hogy keresztülvigyék a nemességnek a háziadóhoz való hozzájárulását, de csak 15 vármegye támogatta.⁹⁶⁹ Végül az 1844. november 5-ei kerületi ülésen a közteherviselés azonnali alkalmazását 25 vármegye (a többség) támogatta, köztük a csanádi követek is, ahhoz azonban nem járultak hozzá a főrendek.⁹⁷⁰

Széchenyi István az *Adó és Két garas* című munkában⁹⁷¹ áthidaló megoldásként indítványozta a közszükségletek fedezésének külön országgyűlési pénztár felállítását útján való biztosítását, amit a csanádi követek is támogattak.⁹⁷² A Széchenyi által javasolt telekdíj értelmében az ország minden megművelt hold földje után két garast kellett volna fizetnie az azt megművelőnek (nemesi birtokosnak vagy jobbágnak egyaránt) egy az országgyűlés által felügyelt országos pénztárba. Széchenyi úgy kalkulált, hogy évente öt millió forintot lehetne beszedni, amire egy százmillió forintos kölcsönt lehetne felvenni. A tervek szerint az országgyűlés határozott volna arról, hogy milyen fejlesztésekre fordítsák ezt az összeget. Emellett a földbirtokosok is kölcsönhöz juthattak volna ebből az összegből. Kossuth Lajos azt javasolta, hogy a jobbágyság is kölcsönért folyamodhasson abból, amit az örökváltságra fordíthatnának.⁹⁷³ Időközben 1844. augusztus 5-én kihirdették a király határozatát, miszerint 1844. október 15-én berekeszti az országgyűlést. A pénzügyi választmánynak azonban sikerült beadni a munkálatát, így egy hónappal meghosszabbították a diéta működését.⁹⁷⁴ Azonban ez a pénzügyi javaslat is megbukott, mivel az alsó- és a felsőtábla nem tudott

⁹⁶⁸ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: IV. 326–336., 355. (163. kerületi ülés, 1844. március 4.)

⁹⁶⁹ PESTI HIRLAP 1844. október 17. 396. sz.: 710. (Országgyűlés): Arad, Baranya, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Krassó, Nógrád, Pest, Szerém, Temes, Tolna, Torontál, Verőce és Zólyom vármegye támogatta a háziadó közös viselését.

⁹⁷⁰ PESTI HIRLAP 1844. november 14. 404. sz.: 781. (Országgyűlés); TUDÓSÍTÁSOK 1844. november 9., 76. sz.: 316. (Országgyűlés); KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 323–324.: A közteherviselés elvét azonnal alkalmazni kívánta 25 vármegye: Arad, Árva, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Győr, Hont, Krassó, Máramaros, Nógrád, Pest, Pozsony, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Zala és Zólyom.

⁹⁷¹ SZÉCHENYI 1844

⁹⁷² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 66. jkv. 2444/1844.: A Csanád vármegyei rendek 1844. szeptember 27-én utasításba adták a követeknek, hogy elsődlegesen a háziadó nemesség által történő vállalását támogassák, ahogy az az anyautasításban is szerepel. Ha ez nem valósul meg, akkor pedig a telekdíj tervét, s ha ezt sem pártolja a többség, akkor szabad ajánlás útján tegyenek ajánlatokat a közszükségletekre.

⁹⁷³ VISZOTA 1930: II. XVI–LI., 3–449.: Viszota Gyula a *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal* című könyvében részletesen ismerteti Széchenyi és Kossuth cikkeit a telekdíj tervéről.

⁹⁷⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: III. 34.

megegyezni a beszedni kívánt telekdíj mértékében. Az alsótábla a következő országgyűlésig a közszükségletekre 10 340 000 forintot ajánlott meg három évre, a főrendek viszont csak három millió forintot a következő országgyűlésig.⁹⁷⁵

Egyéb ügyek

Az egyik legfontosabb ügy az országgyűlésen a büntetőtvénycsok megalkotása és a börtönügy szabályozása volt, amelynek terveit az előző országgyűlésen felállított bizottság dolgozta ki. A bizottság tagjai 1841. december 1-jén tartották első ülésüket, három albizottság munkálkodott, amelyek 1843. július 5-én mutatták be a tervezeteiket az országgyűlésen. A bizottságok közötti munkamegosztás a következő volt: 1. bizottság: büntettek és büntetések, 2. bizottság: büntetőeljárás, 3. bizottság: börtönrendszer.⁹⁷⁶ A büntetőeljárásra nézve a bizottság nagy része állandó bíróságokat kívánt felállítani, azonban Deák Ferenc külön javaslatot nyújtott be, miszerint az esküdszék⁹⁷⁷ rendszerét kell bevezetni. Az országgyűlési tanácskozások során az alsótábla többsége a Deák által javasolt esküdszék felállítását elfogadta, sőt támogatták a halálbüntetés eltörlését is, amit a kidolgozó bizottságban kisebbségi véleményként Szemere Bertalan vetett fel. A csanádi követek nem voltak aktívak a büntetőtvénycsok és a börtönrendszer vitájában, azonban a szavazások alkalmával támogatták a halálbüntetés eltörlését és az esküdszék bevezetését is, továbbá azt, hogy a nemesek és nem nemesek is járuljanak hozzá a börtönök építési költségéhez.⁹⁷⁸ A felsőtábla azonban nem támogatta ezeket a javaslatokat, továbbra is állandó bíróságokat akart és a halálbüntetés fenntartását. A börtönrendszer kapcsán azután ugyan létrejött a megegyezés a két tábla között, de az uralkodó nem szentesítette.⁹⁷⁹

A gazdasági törvényjavaslatokból a bányatörvényt kell kiemelni első helyen, amelynek legfőbb célja az volt, hogy megkönnyítse az ércbányászattal kapcsolatos ügyek intézését, valamint megakadályozza a visszaéléseket. Az egyik rendszeres bizottság már 1827-ben elkészítette a törvényjavaslatot, de tárgyalását a soron következő országgyűléseken

⁹⁷⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: IV. 183–185., 228–230., 347–349., V. 75–76.; 91., 96., 104.; KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 324. (331. kerületi ülés, 1844. november 5.); HORVÁTH 1886: II. 443–447.; VÖRÖS 1980: 908–910.; BALLAGI 1897: 587–588.; CSORBA 2001: 143–145.; MOLNÁR 1996: 90–96.; MOLNÁR 2007: 179–186.

⁹⁷⁶ BÉLI 2009: 329–332.; MEZEY 2007: 318–324.

⁹⁷⁷ FAYER 1896: I. 239–273.; FINKEY 1942: 31.; STIPTA 1997: 131–136.: Az esküdszék laikusokból és szakbírókból álló testület. Az esküdszék két típusát vázolták fel: a kis esküdszék (ítélő esküdszék) feladata a bűnösség megállapítása lett volna, míg a nagy esküdszék (vádesküdszék) arról döntött volna, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megindítható-e az eljárás.

⁹⁷⁸ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: II. 317. (42. kerületi ülés, 1843. augusztus 19.), II. 430–431. (53. kerületi ülés, 1843. szeptember 12.), III. 204. (112. kerületi ülés, 1843. november 29.), IV. 46–47. (147. kerületi ülés, 1844. január 27.)

⁹⁷⁹ HORVÁTH 1886: II. 426–428.; BALLAGI 1897: 581–585.; MOLNÁR 2007: 169–172.

elhalasztották. Ezzel a tervezettel a korábbi I. Miksa-féle 1573. évi királyi bányarendeletet cserélték volna le.⁹⁸⁰ A Csanád vármegyei követek az országgyűlési tanácskozások alkalmával csak néhányszor szólaltak fel a bányatörvénykönyv tárgyalása kapcsán, akkor is általában más követek felszólalásait pártolták például a bányászbíróságok rendezése, ércek kitermelése kérdésében. Kállay Ödön a zsidóknak is engedélyezte volna a bányaművelést. A bányaugy iránti „érdektelenség” magyarázható persze azzal is, hogy a megyét a bányaugy közvetlenül nem érintette.⁹⁸¹ Az országgyűlési rendek 1844. szeptember 3-án terjesztették fel az uralkodóhoz a bányatörvénykönyvi javaslatot, azonban a szentesítés elmaradt.⁹⁸²

Fontossá vált a vámrendszer reformja is, mivel ekkor még fennállt a Mária Terézia által 1754-ben létrehozott kettős vámhatár, amit csak a szabadságharcot követően, 1850-ben töröltek el. A belső vámhatár egyik legfontosabb eleme volt a rendi sérelmeknek, az minden országgyűlésen felmerült, korábban annak eltörlését követelték a rendek. A liberális ellenzék azonban az 1840-es évek elejétől már nem az eltörlést, hanem annak átalakítását, a magyar ipart támogató védvámrendszer kialakítását követelte.⁹⁸³ Az alsótábla ez alkalommal is úgy látta, hogy sok nemesi birtokos elszegényedésének a belső vámhatár volt az oka. Az elfogadott felirat bizonyította, hogy a fennálló vámrendszer káros az ország gazdasági életére, ezért felvetette egy védegyelet megalakítását a hazai ipar támogatására. A csanádi utasítások között szerepelt a belkereskedelem teljes szabadságának a biztosítása, a Dunán való szabad kereskedelem és a védvámrendszer támogatása.⁹⁸⁴ A rendek 1844. szeptember 13-án intéztek feliratot az uralkodóhoz azzal kapcsolatban, hogy a harmincad mértékét az országgyűlésen állapítsák meg. A védvámra vonatkozó követeléseket azonban törölték a felsőtábla kérésére.⁹⁸⁵ A bécsi udvar ezeket a javaslatokat a leghatározottabban elutasította, mivel súlyos bevételkiesést eredményezett volna a birodalmi költségvetésben. Az országgyűlés alatt, 1844. október 6-án megalakult a Védegyelet, amely a hazai ipari termékek vásárlását támogatta, azonban hamar kifulladt a kezdeményezés, mivel nem volt a Magyar Királyság területén erős

⁹⁸⁰ VÖRÖS 1980b: 907.; IZSÓ 2021: 18–20.: I. Miksa (1563–1576) az országgyűlés hozzájárulása nélkül adta ki a bányarendeletét. A rendelet részletesen szabályozta a bányaművelést, bányakárok elleni védekezést, az ércek előkészítését és kohászati feldolgozását. Rendelkezett a bányászati jogokról, igazgatásról, bányamértékekről, jogszolgáltatásról, illetve büntetőjogi előírásokat is tartalmazott.

⁹⁸¹ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: IV. 445. (179. kerületi ülés, 1844. április 17.) RENDI NAPLÓ 1843/44: IV. 50., 53. (CXLII. országos ülés, 1844. május 7.), IV. 72–73. (CXLIII. országos ülés, 1844. május 8.), 90–91. (CXLIV. országos ülés, 1844. május 9.)

⁹⁸² ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: III. 168–169.

⁹⁸³ KOSÁRY 2002: 252–256.: A liberális ellenzékre nagy hatást gyakorolt Friedrich List német közgazdásznak az 1841-ben megjelent munkája, aki kifejtette, hogy védvámokkal elő lehet segíteni az ipar fejlődését.

⁹⁸⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. jkv. 1008/1843.

⁹⁸⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1843/44: IV. 11–16.

ipar, amely kiszolgált volna az igényeket.⁹⁸⁶ A Védegyleti szervezet törekvéseit a Csanád vármegyei rendek is a pártfogásukba vették és fiókegyletet is létrehoztak 1844 decemberében. A végzésben kimondták, hogy a Csanád vármegyében felállítandó hazai gyárakat és kereskedelmi társulatokat támogatni fogják. Azokra a termékekre, amikre a vármegyének szüksége van, hazai gyártóktól fogják beszerezni. Az egylet az üléseit a vármegyei gyűlésteremben tarthatja. Arról nincs információ, hogy Csanád megyében kik szervezték az egyletet.⁹⁸⁷

Fontosnak tartották továbbá az alsótáblai követek a közlekedés fejlesztését, vasútvonalak építését irányozták elő. A Bécs–Pest-Buda vasútvonal tervének két változata is ismert volt. A Duna jobb partján vezetendő vasút tervét báró Sina György dolgozta ki, ez összeköttetésben állt volna a Bécs–Trieszt vasúttal. A Duna bal parti vasút tervének fő támogatója ezzel szemben Ullmann Móric volt, akinek terve Debrecenig meghosszabbította a vonalat. A másik vasútvonal terv Pestet és Fiumét kívánta összekötni.⁹⁸⁸ A csanádi követek nem vettek részt a vasútügy vitájában, azonban a követutasításokban meghagyták a számukra, hogy támogassák a Pest–Fiume és a Pest–Debrecen vasútvonalak létrehozását. Törvény azonban csak a következő országgyűlésen született a vasút ügyében.⁹⁸⁹

Az országgyűlés eredményei

Az országgyűlés bezárására 1844. november 13-án került sor, azonban nem V. Ferdinánd, hanem Károly főherceg rekesztette be az országgyűlést.⁹⁹⁰ A rendek a diéta másfél éves időtartama alatt 274 országos és 352 kerületi ülést tartottak. A liberális reformmozgalom csalódással tekintett a diétára, hiszen több mint száz javaslatot tárgyaltak, de csak 13 törvénycikk született. A legjelentősebb a 2. törvénycikk volt, amely államnyelvé tette a magyar nyelvet. A 4. és 5. törvénycikk kimondta a nem nemesek birtokbírhatási és közhivatal-viselési jogát. A 6. törvénycikk engedélyezte, hogy vegyes házasságot protestáns lelkész előtt is lehessen kötni, valamint a reverzálisok eltörlését is kimondták. Emellett engedélyezték a szabad áttérést más hitre és a hatheti oktatás eltörlését.

A történetírók szinte egyöntetűen egyetértettek abban, hogy ez az országgyűlés az elért eredményeket tekintve valóban adott okot csalódottságra, hiszen itt vették tárgyalás alá a

⁹⁸⁶ HORVÁTH 1886: II. 453–455.; VÖRÖS 1980b: 907–908.

⁹⁸⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 67. jkv. 2661/1844,

⁹⁸⁸ HORVÁTH 1886: II. 451–453.; GERGELY 1987: 323–379.; ERDMANN 2014: 394–403.

⁹⁸⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. jkv. 1008/1843.

⁹⁹⁰ HORVÁTH 1886: II. 460.

legtöbb javaslatot és terjesztették az uralkodó elé, nagyrészt sikertelenül.⁹⁹¹ Az okokat persze keresték a kortársak és a történetírók egyaránt. A sikertelenség egyik okát abban látták, hogy Deák Ferenc távolmaradása nagy hátránnyal járt az ellenzék számára. Horváth Mihály azt hangsúlyozta, hogy az ellenzék megosztott volt, nem lépett fel egységesen a reformkérdésekben. Ezt a tényt megerősíti Varga János is, aki Széchenyi István és Kossuth Lajos hírlapi vitáját vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a Kossuth által képviselt ellenzéki liberalizmus és Széchenyi középutas liberalizmusa már 1841-ben különvált. Mások (például Bodnár István, Gárdonyi Albert és Velkey Ferenc) ezzel szemben úgy látták, az alsótáblán többségbe kerültek a reformokat pártolók, s a felsőtábla, valamint a király ellenzése miatt nem tudtak megvalósulni a reformok.⁹⁹² Gergely András nagyon sarkosan úgy fogalmaz, hogy érdemi reformok és eredmények nélkül ért véget az országgyűlés. Ellenben akadnak olyan történetírók is (például Horváth Mihály, Csapó Mária és Vörös Károly), akik az országgyűlés sikertelenségén túl a diéta további hatását pozitívan ítélték meg.⁹⁹³ S valóban, amikor majd a következő országgyűlésen, gyökeresen új politikai körülmények között mindazt elérték a reformok hívei, amit ekkor el szerettek volna érni, ezek a korábban kidolgozott javaslatok is hozzájárultak a gyors sikerhez.

A kortársak a következőkben látták a sikertelenség okát: Batthyány Lajos úgy vélekedett, hogy a Habsburg Birodalom kormányzata, az örökös tartományokhoz hasonlóan, abszolutista módon igyekszik Magyarországot irányítani.⁹⁹⁴ Szemere Bertalan szerint az országgyűlés sok vágyat „föllgerjesztett”, azonban a reményből és az álomból csak a csalódás keserűsége maradt meg. A nemzet akaratának pedig semmi nyomatéka nincs a kormányzat előtt.⁹⁹⁵ Kossuth Lajos az *Igazolás és feleletek* című cikkében kifejtette, hogy a reformok megvalósításához az arisztokráciára is szükség van, majd hozzátette, hogy „az alkotmány áldásaiban, jogban, teherben a néppel testvériesen” kell osztozni. A *Kiábrándulás* című cikkében csalódottan kijelentette, hogy jelenleg nincs olyan elem, amely a nemzet újjászületését véghezvihetné.⁹⁹⁶ Joseph Andrew Blackwell angol nagykövet az 1844. december 4-én kelt jelentésében azt írta, hogy az osztrák kormányzat nincs tisztában a

⁹⁹¹ FERENCZI 1904: I. 406.: Ferenczi Zoltán adatai szerint 58 feliratot terjesztettek az uralkodó elé, amire 40 válasz érkezett.

⁹⁹² HORVÁTH 1886: II. 390., 460–466.; CSEH 1903–1904: 10.; FERENCZI 1904: I. 405–408.; BEÖTHY 2011: II/2.: 136–137.; BODNÁR–GÁRDONYI 1918: II. 237.; HORVÁTH 1964: I. 130.; VARGA 1983: 151.; DÉNES 2008: 116–120.; CSORBA–VELKEY 1998: 164.

⁹⁹³ ANDICS 1975: 209.; VÖRÖS 1980b: 921–922.; SCHLETT 1987: 70.; CSAPÓ 1989: 165.; KOSÁRY 1990: 298.; FENYŐ 1997: 230.; MOLNÁR 2004: 82–84.; GERGELY 2006: 130.; OPLATKA 2010: 338.

⁹⁹⁴ MOLNÁR 1996: 101–103.; MOLNÁR 2007: 194–197.

⁹⁹⁵ SZEMERE 1847

⁹⁹⁶ PESTI HIRLAP 1843. január 20., 217. sz., 65–66. Igazolás és feleletek (Vezércikk); PESTI HIRLAP 1843. december 7., 306. sz., 835. Kiábrándulás (Vezércikk)

magyarországi helyzettel. A közeledést és fellendülést egy haladó konzervatív párttal lehetne elérni.⁹⁹⁷

Az országgyűlési tanácskozásokat Metternich természetesen végig figyelemmel kísérte, az országgyűlés bezárása után a következőképpen festette le a helyzetet: Magyarország már a forradalom küszöbén áll. Az átalakítást a kormányzat csak a fennálló alkotmányra alapozhatja (a reformokat az uralkodónak kell irányítani), ugyanakkor a korona jogait hangsúlyozni kell. Az ország helyzetére a városi polgárság a későbbiekben nagy hatást fog gyakorolni. Két nagy csoport létezik Metternich szerint: a konzervatív párt és az ellenzéki párt. A *konzervatív párt* összeolvadt a kormánnyal, ereje, akárcsak a kormányé, a jogokon, a koronán és a birodalom rendjén nyugszik. Az ellenzéki pártot Metternich hat csoportra osztotta. 1. Az *alkotmányos párt*, 2. a *liberális párt*, 3. a *radikális párt*, 4. a *magyar párt*, 5. a *szeparatista párt*, 6. az „*eszélős – sületlen*” *ellenzéki párt*. Ez utóbbiba tartozott szerinte a legtöbb ellenzéki, akik szilárd tudás és gyakorlati képzettség nélkül divatos frázisokat követnek, könnyű szerepeket akarnak játszani.⁹⁹⁸

Bánhidy Albert és Kállay Ödön Csanád vármegye 1844. december 2-ai közgyűlésére nyújtották be végjelentésüket, amit a vármegye rendjei elfogadtak: Az országgyűlésen már a kitűzött határnap előtt megjelentek, a megbízólevelüket bemutatták a nádornak és a személynöknek. A királyi előadások korszerűek voltak, ezért azokat a sérelmekkel és kívánatokkal egyszerre vették tárgyalás alá. Jelentésük minden fontos ügyről (a szólásszabadság sérelme, a magyar nyelv ügye, vallási kérdések, a büntetőtörvénykönyv, a katonai élelmezés, a szabad királyi városok és szabad kerületek rendezése, a vármegyei kihágások meggátlása, a kereskedelmi és pénzügyi munkálat) tárgyilagosan beszámolt. Sajnálataikat fejezték ki, hogy ezek az ügyek elbuktak. Közölték, hogy hadiadóként a rendek ismét 4 395 244 forintot ajánlottak meg az 1844. november 10-től 1847. november 10-ig terjedő időszakra. Ezek után a szentesített törvénycikkekről számoltak be.⁹⁹⁹

A csanádi követek aktívan kivették a részüket a tárgyalásokból ezen az országgyűlésen, szinte minden jelentős kérdésben felszólaltak. Csanád a legliberálisabb vármegyék közé tartozott. A követek közül Kállay jóval aktívabb volt, néha utat engedett indulatainak is szónoklataiban, Bánhidy kevesebbszer szólalt fel és jóval kimértebb volt. Nem állapítható meg feladatmegosztás közöttük, egy-egy kérdésben akár mindketten is felszólaltak, ha azt szükségesnek látták. Általában nem szólaltak fel az elsők között, hanem

⁹⁹⁷ BLACKWELL 1989: 84–87.

⁹⁹⁸ METTERNICH 1883: 51–63.; BALLAGI 1897: 571–572.; VISZOTA 1930: II. LXIX–LXXI.; BIBL 1936: 323.; NIEDERHAUSER 2004: 252–253.

⁹⁹⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 66/a. k. 2633/1844.

csatlakoztak más ellenzéki követek javaslataihoz. A követutasításokat pontosan betartották, és akkor nyilvánítottak véleményt, ha ismerték a vármegye rendjei akaratát. Kivételképp azonban akadt egy-két eset, amikor nem volt ugyan pontos utasításuk, de támogattak egy-egy fontosabb ügyet, említhetjük például az országgyűlésnek Pesten évente való tartásának a kérdését. De ekkor is csak arra hivatkozva szólalt fel Kállay, hogy biztosan ismeri küldői akaratát és nézetét.¹⁰⁰⁰ A követek közül az egyik a diétán állandóan jelen volt, Kállay volt két alkalommal távol, családi okok miatt (pereskedés, fia betegsége) 1843. augusztus 20. és szeptember 8. között,¹⁰⁰¹ valamint 1844. július 15-től körülbelül egy hónapig.¹⁰⁰² A két követ rendszeresen levelezett a Csanád vármegyei rendekkel (körülbelül 60 jelentést írtak). Az itt már ismertetett felszólalásaik mellett az ősiség eltörlése, az évenkénti országgyűlés, a szabad községek rendezése, a Partium ügye, a bányatörvény, úrbérrendezés, honfiúsítás, sajtószabadság, büntető-törvénykönyvi javaslat és a túrmezei kerület ügyében is állást foglaltak röviden, ám többnyire csak támogatták valamelyik követtársuk elhangzott javaslatát.

A Kecskeméti Károly által közölt kimutatás szerint a vármegyék közül Arad, Bihar és Csongrád támogatták minden reformjavaslatot, Csanád három ügyet nem pártolt: A zsidóknak nem kívánták megadni, hogy a vármegyei választásokon szavazatjuk legyen;¹⁰⁰³ s nem támogatták az országos közpénztár felállítását. Emellett a szabad királyi városok reformja kapcsán először nem pártolták a főfelügyelői intézményt, ám később mégis megszavazták.¹⁰⁰⁴ Mindez azonban pontosításra szorul. A főfelügyelői intézmény létrehozása a kormányerők programja volt, a liberális ellenzék félve attól, hogy az a kormányzati felügyeletet tovább erősítené a szabad királyi városok felett, azt nem támogatta. Ennek megfelelően az elutasítás már szerepelt Csanád vármegye utasításai között is. A kerületi napló tanúbizonysága szerint az erről folyó második szavazás alkalmával 24-en elleneztek a főfelügyelői intézmény bevezetését (de csak 23 vármegyét sorol fel a napló).¹⁰⁰⁵ Később Bánhidya az alsó táblán is

¹⁰⁰⁰ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 5–6., 10. (100. kerületi ülés 1843. november 11.)

¹⁰⁰¹ MNL OL, N 119: 71. fasc. 10389. sz.: Egy 1844. február 28-án kelt titkosrendőri jelentés beszámolt arról, hogy Kállay egyre nagyobb konfliktusba került a pártjával (valószínűleg az ellenzéki táborra utalt a jelentés). Egy követ szerint 1843 nyarán hazalátogatott Szabolcs vármegyébe a családjához, emellett részt vett a Szabolcs vármegyei közgyűlésen is. A szabolcsi közgyűlésen állítólag az ősiség mellett, a nemesség részéről történő adó elvállalása ellen és az egyházi birtokok sérthetlensége mellett szólalt fel. Kállay tagadta a vádakot. A Kállay elleni elégedetlenség és megvetés azonban az informátor szerint annál nagyobb volt, mivel szélsőséges magatartása már korábban is sok bosszúságot okozott az ellenzéknek. A szabolcsi követtel, Bónis Sámuellel nyílt szakadásig jutottak, és párbajra hívták ki egymást szablyákkal. Kállay jelentős vágást szerzett a jobb kezén.

¹⁰⁰² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 202. d. 1961/1843., 204. d. 2842/1843., 209. d. 1276/1844.

¹⁰⁰³ A vármegyei szavazók körét az értelmiségi (honorácior) réteggel kívánták bővíteni.

¹⁰⁰⁴ KECSKEMÉTI 2008: 361–363.

¹⁰⁰⁵ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 103. (292. kerületi ülés, 1844. szeptember 25.): A szavazók között olvashatjuk Brassót is, ám ez valószínűleg toll- és nyomdahiba.

felszólalt, leszögezve, hogy nem támogatják Csanád rendjei annak létrehozását.¹⁰⁰⁶ Másrészt a közteherviseléssel összekapcsolt országos pénztár felállítását valójában pártolták, bár az igaz, hogy első szavazás alkalmával nemlegesen szavaztak, vélhetően azért, mert nem volt eléggé kidolgozott a javaslat. Később azonban egyértelművé tették igenlő álláspontjukat.¹⁰⁰⁷ Végeredményben tehát egyedül a zsidók vármegyei szavazatát nem pártolták, ennek indítékairól nincs információ, erre vonatkozó pont nem található sem az anya-, sem a pótutasításokban.¹⁰⁰⁸

A csanádi követek végjelentését összehasonlíthatjuk más vármegyei követek ismert jelentéseivel, azok is a politikai erők polarizálódását tükrözik. A Borsod vármegyei követek (Palóczy László és Szemere Bertalan) azt emelték ki, hogy a haladás fő akadályát az alkotmányos törvényhozás és a nem alkotmányos kormányzati rendszer közötti ellentétben látják. Nincs bizalom olyan kormány iránt, amely az alkotmányos téren kívül és felelősség nélkül működik. Csak egy felelős kormány biztosíthatná az ország fejlődését.¹⁰⁰⁹

A Békés vármegyei ellenzéki követek (Szombathelyi Antal és Tomcsányi József) kijelentették, a 104 felvetett tárgyból alkotott tizenhárom törvénycikk sovány eredmény. Ez az országgyűlés pedig annyit dolgozott, mint egyik másik sem. A sikertelenség okai között a békési követek is a kormányt, a főrendeket és az országgyűlés szabályozatlanságát emelték ki, szintén megemlékeztek a követutasítások rendszeréről.¹⁰¹⁰

A Somogy vármegyei konzervatív követek (Somssich Pál és Tallián János) viszont a francia és a lengyel arisztokrácia példájára hivatkozva kijelentették, hogy nem szabad követni azok példáját, nem szabad „szétzúzni” a régi alkotmányt. Ehelyett az angol arisztokrácia példáját kell követni, amely megtartotta a vezető szerepét, de reformokra is hajlandó volt. A mostani országgyűlésen, folytatták, nem mindenáron a kormány ellen, hanem azzal együttműködve kívántak dolgozni. A reformokat pártolók és a kormány között éles ellentét húzódott, ami pártosodáshoz vezetett. Három pártot említettek meg: konzervatívok, liberálisok, konzervatív reformerek. Az országgyűlés eredményeit pedig úgy ítélték meg, hogy azok nagy fontosságúak és a jövő eredményének az alapjait fektették le.¹⁰¹¹

A Csanád vármegyei követek végjelentése leginkább csak tényszerű adatokat nyújt az országgyűlési tanácskozások menetéről. A diéta sikertelenségét nem bírálják olyan éles

¹⁰⁰⁶ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 103. (292. kerületi ülés, 1844. szeptember 25.); RENDI NAPLÓ 1843/44: V. 220. (CCXXXIV. országos ülés, 1844. október 1.)

¹⁰⁰⁷ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: VI. 206. (308. kerületi ülés, 1844. október 14), VI. 323–324., (331. kerületi ülés, 1844. november 5.)

¹⁰⁰⁸ KERÜLETI NAPLÓ 1843/44: III. 361. (126. kerületi ülés, 1843. december 20.)

¹⁰⁰⁹ SERESNÉ 1987: 261–321.

¹⁰¹⁰ BÉKÉS 1845

¹⁰¹¹ SOMOGY 1845

hangon, mint a békési vagy a borsodi követek. S nem fogalmaznak meg javaslatokat, célokat a következő országgyűlési teendőkkel kapcsolatban. Ez is tükrözte a vármegye pozícióját a reformtáboron belül: nem tartozott az élharcos vármegyék közé, az ellenzéken belül inkább követték, támogatták a vezér vármegyék javaslatait, de azok mellett szilárdan kitartottak.

Az 1847/48. évi országgyűlés

Az 1843/44. évi országgyűlés berekesztése után a kormányzat az adminisztrátori rendszer¹⁰¹² kiterjesztésébe fogott, ezzel akarta erősíteni a befolyását a vármegyékben. Czinege Szilvia rámutat arra, hogy a szakirodalomban használják az adminisztrátori rendszer kifejezést, a korban „neue Maßregel”-ként, azaz „új rendszabályok”-ként, néhány esetben „administratorische Maßregel”-ként hivatkoztak rá. Az ellenzék az ausztriai tartományi tisztviselők analógiájára építve „Kreishauptmann-System”-nek nevezte.¹⁰¹³ A vármegyék nagy része ekkor reformpárti volt, a bécsi udvar ezért hozzálátott a főispánok leváltásához, illetve helyettesítéséhez. Az adminisztrátorok legfontosabb feladata az volt, hogy a vármegyékben tartózkodjanak, felügyelniük kellett az adóbehajtást és a megyei pénztárat, illetve a megyei közgyűlési üléseket vezetni. Emellett fontos feladatuk volt az is, hogy az 1847-ben összeülő országgyűlésen a kormányzatnak megfelelő követeket válasszanak és utasításokat dolgozzanak ki. Czinege rámutat arra is, hogy az adminisztrátori rendszer nem foglalkozott a vármegyéket érintő strukturális kérdésekkel, a fő feladat az volt, hogy lojális és hatékony személyeket nevezzenek ki, akiknek megfelelő fizetést adnak.¹⁰¹⁴ A tervezet kidolgozásával gróf Apponyi György alkancellárt, majd kancellárt bízták meg (maga Metternich is fogalmazott meg javaslatokat ezzel kapcsolatban), néhány hónap alatt 21 új adminisztrátort és jó néhány új főispánt nevezett ki az uralkodó. Csanád vármegyében a korábbi főispán, Kállay István helyett az udvarhű borosjenői Aczél Antalt (korábbi Torna vármegyei főispánt) nevezték ki 1845-ben, aki 1848-ig volt csanádi főispán.¹⁰¹⁵ A kormányzat ezen tervezete sikerrel járt, mivel sok helyen többségbe kerültek az ellenzéki politikusokkal szemben. Törvénytelen eszközöktől sem riadtak vissza a közigazgatásban és a tisztújítások alkalmával, gyakran alkalmazták a lefizetés módszerét. Olyan eset is előfordult, amikor a szavazók névjegyzékét manipulálták.¹⁰¹⁶ Srbik megjegyezte, hogy az adminisztrátori rendszer kiterjesztésével a konzervatív erők ugyan megerősödtek, de nem vezetett áttörő sikerhez az ellenzék ellenállása miatt.¹⁰¹⁷

Az országos politikai színpadon megfigyelhető legfontosabb folyamatok a két nagy politikai tábor párttá szerveződése és ezzel párhuzamosan a politikai küzdelem további élesedése volt. A párttá alakulás előkészítéseként 1844 után nagy energiákkal fordultak az

¹⁰¹² BARTA 1951: 12–13., 18–21., 35–36., 39–53.; CSIZMADIA 1974

¹⁰¹³ CZINEGE 2013: 85.

¹⁰¹⁴ CZINEGE 2013: 86.

¹⁰¹⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 69. jkv. 921/1845.

¹⁰¹⁶ HORVÁTH 1886: III. 57–61.; BALLAGI 1897: 623–638.; MISKOLCZY 1938: 118–121.; CSORBA–VELKEY 1998: 166.; CZINEGE 2013: 78–96.

¹⁰¹⁷ SRBIK 1925: II. 199–200.

egyesületi élet felé: köröket, egyleteket alakítottak, ezt látjuk majd Csanád megyében is.¹⁰¹⁸ A Konzervatív Párt 1846. november 12-én alakult meg, szervezői között ott találjuk például Babarczy Antalt, Dessewffy Emilt, (id. és ifj.) Majláth Györgyöt, Keglevich Gábor tárnokmestert, Somssich Pált, Szécsen Antalt. A programjukat tizenkét pontban foglalták össze. A reformokat a kormányzat vezetésével kívánták végrehajtani tiszteletben tartva a birodalom egységét és az ország alkotmányát. A következő tárgyak szerepeltek a legfontosabb elintézendő ügyek között: a véleményszabadság biztosítása a köztanácskozásokon, az úrbéri viszonyok kiegyenlítésének a könnyítése, katonai élelmezés ügye, büntetőtörvénykönyv és börtönrendszer kidolgozása, polgári törvénykezési rend javítása, az ország közszükségleteinek a fedezése, a vármegyei igazgatás javítása, a szabad királyi városok szavazatának és belső szerkezetének a rendezése, a nemesi birtokviszonyok rendezése, a földbirtokosoknak nyújtandó olcsó és könnyű hitel megvalósítása, az ország vám és kereskedelmi kérdéseinek a rendezése, bányatörvénykönyv kidolgozása.¹⁰¹⁹

De az ellenzéki táboron belül is lényeges események történtek. Az Ellenzéki Párt 1847. március 15-én alakult meg Batthyány Lajos elnökletével az Ellenzéki Körből, amely a Nemzeti Kör és a Pesti Kör egyesüléséből jött létre 1847 januárjában.¹⁰²⁰ A párt programjának elkészültében nagy szerepe volt Kossuth Lajosnak és Szemere Bertalannak, majd Deák Ferenc öntötte végső formába Ellenzéki Nyilatkozat címen, amit 1847. június 7-én fogadtak el.¹⁰²¹ Az ellenzék kijelentette, hogy a kormánynak csak olyan lépéseit fogják ellenezni, amelyek törvényellenesek vagy a haza érdekével ellentétben állnak. Az alkotmányos életet a kormány felelősségének a kimondásával, a nyilvánosság megvalósításával, az egyesülés szabadságával lehet biztosítani. A sajtószabadságot megfelelő sajtótörvényekkel kell megvalósítani. Magyarországot és Erdélyt újra egyesíteni kell. A haza minden polgárának az

¹⁰¹⁸ PAJKOSSY 1993

¹⁰¹⁹ ANDICS 1981: I. 206–216.; PAJKOSSY 2003: 176–185.

¹⁰²⁰ EÖTVÖS 1868; FENYŐ 1997: 215–222., 239., 320–324.; GÁBORI 2012: 563–607.; GÁBORI 2016: Ezen a ponton érdemes megemlíteni a centralistákat, akik a liberális ellenzéken belül külön csoportot alkottak. Fenyő István *A centralisták* című monográfiájában és Gábori Kovács József a munkáiban részletesen foglalkozott ennek a politikai csoportnak a létrejöttével és a nézeteivel. A centralisták között találjuk például báró Eötvös Józsefet, Szalay Lászlót, Trefort Ágoston és Csengery Antalt. A centralisták a központosítást, független felelős kormányzat létrehozását, a miniszteri felelősség kimondását, a vármegyék túlsúlyának a csökkentését, népképviselői országgyűlés létrehozását sürgették. Eötvös *Reform* című röpiratában részletesen foglalkozott ezekkel a kérdésekkel. Velük szemben álltak a municipalisták, például Kossuth Lajos, akik a vármegyék irányító szerepét kívánták továbbra is fenntartani. A centralisták hamar népszerűtlenné váltak a nézeteikkel. Amikor 1844 közepén átvették Kossuthtól a *Pesti Hírlap* szerkesztését, elkezdték programjukat hirdetni, de amikor a bécsi udvar az adminisztrációs rendszer kiterjesztésébe fogott, és elkezdte támadni a vármegyeyerendszert, a centralisták nézeteit és a bécsi udvar törekvéseit egybemosták a centralistákat támadó ellenzékiek. Végül a centralisták 1845 végén az ellenzék egységének a megtartása érdekében visszaléptek a nézeteiknek egy részének a hangoztatásától, mindenekelőtt a nyílt megyeellenes propagandától. Eötvös József felsőtáblai tagon kívül, ellentétben az előző országgyűléssel, más centralista nem vett részt követeként ezen az országgyűlésen.

¹⁰²¹ HERMANN 2008: 571–573.

érdekeit a nemzetiség és az alkotmányosság útján össze kell kapcsolni. A vallásszabadságot meg kell valósítani. Célszerű reformokat az ellenzék és a kormány is indítványozhat, egyik fél sem sajátíthatja ki magának a kezdeményezés jogát. Az Ellenzéki Párt a következő reformokat javasolta: a közterhekben történő osztozkodás, a szabad királyi városok, szabad kerületek helyhatósági jogokban való részesítése, törvény előtti egyenlőség, kötelező örökváltság állami kárpótlással, az ősiség eltörlésével a birtokhoz és hitelhez való jutás biztosítása. Az Ausztriához fűződő viszonyt továbbra is fenn kívánják tartani a Pragmatica Sanctio (1723:1., 2. törvények) alapján, de ragaszkodnak az 1791:10. törvényhez, amely biztosítja a Magyar Királyságnak a birodalmon belüli önállóságát. Egyúttal azt is kijelentették, hogy a magyarországi alkotmány legbiztosabb garanciája az lenne, ha alkotmányos viszonyokat vezetnének be a birodalom másik részében is.¹⁰²²

Széchenyi István a *Politikai programm töredékek* című röpiratában részletesen foglalkozott 1847 elején az Ellenzéki Párt és a Konzervatív Párt helyzetével. Már a munkája elején kijelentette, hogy nem tartozik sem az ellenzéki, sem a konzervatív táborba. Jelenleg a hazára nézve a legtöbb hasznot nem az ellenzék hajtja, hanem a kormány jó szándékát, hatalmát kell az alkotmányunk és nemzetiségünk kifejlődésére fordítani. Széchenyi nem az ellenzék becsületességét és elveit vonta kétségbe, hanem a modorát nyilvánította veszélyesnek. A kormány a reformok élére állt, állította, amit mindenkinek a tehetsége szerint segítenie kell. Az ellenzékiek közt „forradalmárok” vannak, a konzervatívoknál pedig több „maradi”, mindkét pártban sok a „selejtes”. Az ellenzék szerepe fontos, még ha kellemetlen is (olykor gyűlöletes), ellensúlyként kell működnie, meg kell óvnia a haza jogait, de ne sértse a kormányt, s ne akarja magának kisajátítani a reformok felvetését és irányítását. A konzervatívoknak támogatni kell a kormány reformtörekvéseit. A pártérdekeket pedig háttérbe kell szorítani.¹⁰²³ A *Pesti Hirlapban Teendőink* címmel tizenkilenc részes cikksorozatban bírálta a röpiratot báró Eötvös József az ellenzéki oldal nevében.¹⁰²⁴

Csanád vármegye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében

A két országgyűlés közötti időszakban a Csanád vármegyei eseményeken keresztül is megfigyelhetjük a pártküzdelmeket, a vármegyei erőviszonyokban is bizonyos fordulat következett be, amely annak is köszönhető, hogy, ahogy arra utaltunk, 1845. február 27-én

¹⁰²² BAJZA 1847: 577–587.; KLÖM 1951: XI. 152–157.; PAJKOSSY 2003: 189–194.

¹⁰²³ SZÉCHENYI 1847

¹⁰²⁴ VISZOTA 1930: CLXXI–CLXXXVIII.

Aczél Antal udvari tanácsos (korábbi Torna megyei főispán) személyében új főispánt neveztek ki, aki megosztó személy volt a csanádi rendek között.¹⁰²⁵

Bánhidy Albert alispán a kancellárhoz 1845. szeptember 4-én intézett levelében beszámolt az 1845. szeptember 1-jén, Bánhidy elnöklete alatt kezdődött Csanád vármegyei botrányos közgyűlésről. Annak kezdetén Sántha Sándor táblabíró szóvá tette, hogy Aczél Antal nem jelent meg,¹⁰²⁶ ezért indítványozta, hogy kérjék meg az uralkodót, hogy a főispánt mentse fel a hivatalától. Emellett Sántha a csanádi tisztkart is hanyagsággal vádolta. Ezután hasonló értelemben szólalt fel Návay László, Návay Tamás és Blaskovics Bertalan is, akik a megye legnagyobb birtokosai voltak Fényes Elek adatai szerint. Blaskovics megvádolta Bánhidyt, hogy az 1843/44. országgyűlésen nem az utasítása szerint szavazta meg a hadiadót. Ez a vád azonban alaptalan volt, ugyanis, mint láttuk, a követutasításban az szerepelt, hogy ha lehetséges, akkor kevesebb adót ajánljanak meg, ha ez nem kivitelezhető, akkor legfeljebb a korábbi országgyűléseken meghatározott összeget ajánlják meg. Bánhidy az országgyűlési tanácskozások során kijelentette, hogy az utasítása szerint kétszer, háromszor kevesebb hadiadót kívánt megajánlani, mivel azonban ez nem volt kivitelezhető, a korábbi diétákon megszavazott összeget támogatta.¹⁰²⁷ Blaskovics a beszéde közben többször „Bánhidy úrnak” szólította az alispánt, többen azt kiabálták a gyűlésteremben, hogy alispánnak kell szólítani, Blaskovics azonban kijelentette, hogy nem ismeri el Bánhidyt alispánnak. Ez akkora ingerültséget váltott ki, hogy többen megragadták Blaskovicsot és a gyűlésterem ajtaja felé toloncolták. Posonyi Ferenc főszolgabíró közbenjárása kellett ahhoz, hogy Blaskovicsot az ingerült tömeg kezei közül kiszedjék.¹⁰²⁸ Mindez feltehetően már a közelgő tisztújítás előjátéka volt. A *Pesti Hirlap* egyik tudósítója az 1845. szeptember 14-én megjelent számban arról írt, hogy a „pártszenvedélyek” már több éve magasra csaptak Csanád vármegyében. Az ész helyett az indulatok kerültek előtérbe a közgyűléseken.¹⁰²⁹

Aczél Antal főispán a kancellárhoz 1845. szeptember 28-án intézett levelében kifejtette, hogy a Csanád vármegyében uralkodó „tulságos szellem” békétlenséget, zavarokat és rendetlenséget okoz, amit meg kell gátolni. Kérte a kancellárt, hogy szólítsa fel Lonovics József csanádi püspököt és a kamarai uradalmat, hogy tettleg és hathatós erővel segítsék a tisztújítást és a köztanácskozásokat lebonyolítani annak érdekében, hogy a kancellár számára

¹⁰²⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 69. jkv. 921/1845.

¹⁰²⁶ MNL OL, A 45: 596pp/1845.: Aczél Antal a kancellárhoz intézett levelében leírta, hogy betegség miatt nem tudott részt venni a közgyűlésen.

¹⁰²⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 65. jkv. 2032/1844.: 60. pont.; RENDI NAPLÓ 1843/44: V. 415. (CCLXIV. országos ülés, 1844. november 5.)

¹⁰²⁸ MNL OL, A 45: 576pp/1845.

¹⁰²⁹ PESTI HIRLAP 1845. szeptember 14., 538. sz.: 178. (Törvényhatósági dolgok)

is kedvező döntések és eredmények születhessenek. Ezen kívül szükségesnek találta a főispán az úrbéri telken lakó nemességet is megnyerni.¹⁰³⁰ Az elsősorban az 1847/48. évi országgyűlés ügyeiben döntő közgyűlések jegyzőkönyveinek tanúbizonysága szerint a következő években a megye lelkészei, illetve a kamarai uradalmak megbízottjai a korábbiaknál valóban jóval nagyobb aktivitást fejtettek ki. A tisztújításon, 1845. november 17-én végül Návay Tamást Návay Mihály váltotta a másod alispáni tisztségben, Dániel Antal és Kállay Ödön helyett Kövér Pál és Tarnay János lett szolgabíró, Posonyi Ferenc és Sánka Zsigmond maradt szolgabíró, Bánfy József lett az új levéltárnok Tarnay János helyett, Dániel Antal lett a főadószedő Návay Mihály helyett, Luczay János lett az aladószedő Glac Antal helyett, Lonovics Károly lett a számvevő Kövér Tivadar helyett, Mátéffy Lajos, Vertits Károly és Nyéky János esküdt lett Beliczay Antal, Dobsa Ferdinánd és Luczay János helyett, Kövér István helyett Kövér Sándor lett a csendbiztos (László Károly maradt), Vertits Károly helyett Kompár Péter lett a várnagy. Jól látható, hogy számos tisztségben történt változás, de olyan személyek kerültek a vezető posztokra, akik korábban is viseltek már hivatalt.¹⁰³¹

A következő évek még kiélezettebb vitákat hoztak magukkal. Szintén a *Pesti Hirlap* 1846. április 9-ei számában arról tudósítanak, hogy a gyűlésterem a személyeskedések színhelyévé vált, kibékülésről nem lehet szó. A személyes érdekből létrejött pártok mindig veszedelmesek, írta a levelező. Makón két kör is alakult: az egyik a Makói Kör, a másik a Makói Nemzeti Kör, ezek között feszültség létezik. A Nemzeti Kör célja a nem nemesek közt a „nemzetiséget, társalgás, szavalás, olvasás, éneklés, színművészet és bálók által terjeszteni”.¹⁰³² A konzervatív *Budapesti Híradó* 1847. január 14-ei számában azzal vádolták az ellenzéket, hogy 1846. december 6-án összegyűltek és több mint négy ezer forintot gyűjtöttek össze korteskedésre. Közben a Konzervatív Párt is gyűlést tartott Makón, ahol a következő alapelvet fogalmazták meg: „...a kormányt, míg az a haza, nemzetiség és törvény szellemében haladni fog, pártolandjuk.”¹⁰³³ A két nagy politikai tábor között egyensúlyozni törekvő Széchenyi István irányvonalát követő *Jelenkorban* pedig 1847 tavaszán arról tudósítanak „Többen” szignóval, hogy Csanád vármegyében az új rendszer behozataláig (valószínűleg az adminisztrátori rendszerre gondoltak) az ellenzékiek voltak többségben. Az

¹⁰³⁰ MNL OL, A 45: 637pp/1845.

¹⁰³¹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 72. jkv. 3102–3106/1845.

¹⁰³² BUDAPESTI HÍRADÓ 1846. április 9., 367. sz.: 236. (Megyék); PESTI HIRLAP, 1847. március 11., 844. sz., 165. (Törvényhatósági dolgok): Valamikor 1845 folyamán alakult meg a Makói Kör, amelynek csak az válhatott tagjává, akit minden tag támogatott, ha egy ellenszavazat is volt, akkor az illetőt nem vették be. A „szabadelvű párt” tagjai ezzel a szabállyal nem értettek egyet, kiléptek és Makói Nemzeti Kör néven új társaságot alapítottak. Arról nincs információ, hogy ez mikor történt. Az új körben a belépés alapelve az volt, hogy az illető becsületes legyen. További információk sajnos nem állnak rendelkezésre ezekről a körökről.

¹⁰³³ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. január 14., 524. sz.: 30. (Megyék)

az ellenzék, amely 1825-ben megmentette az alkotmányt, amely 1836-ban könnyítette az adózó nép helyzetén, amely 1840-ben és 1844-ben kiharcolta, hogy a magyar legyen az államnyelv. Az ellenzék táborában azonban szakadás történt a türelmetlenség, gyanúsítgatás és az egymás elleni támadások következtében. Azok, akik kiváltak, úgy vélekedtek, hogy az alkotmányos úton történő haladást, a törvénnyel egyező és a haza jólétét szolgáló javításokat – származzanak azok bárhonnan is – támogatni kell. Csak olyan törekvéseket kell megakadályozni, amelyek a haza alkotmányos jogait, függetlenségét, a haza virágzását veszélyeztetik. Ezeket az elveket vallja, állította a tudósító, a haladó párt. A tudósító különbséget tesz a haladó és az ellenzéki párt között. Kifejti, a kettő között nagy a különbség. Aki mindig és mindent ellenez (mint az utóbbi időben Csanádban is), aki a kormányzattól kiindult kezdeményezéseket eleve ellenzi (mondván, az alkotmányt veszélyezteti), az nem akar haladni, tesped. Csanád vármegyében az ellenzék még nem tart itt teljesen. Sok kérdésben előrébb lennénk, ha a jogainkkal nem élnénk vissza ügyetlenül, ha a „vezérekben kissé több eszélyesség, ügyesebb taktika, ’s mérsékeltebb szónoki hév leende.” – jelentette a tudósító. A konzervatívok is haladóknak vallják magukat, folytatja. A konzervatív fogalom olyan elveket rejt magában, amely a „heveskedés, türelmetlenség, sőt kézzel fogható demonstrációknak pusztá fogalmát is kizárja”. Csanád vármegyében azonban ez az elv nincs képviselve, jelenleg a konzervatívok a „túlzás leghősebb bajnokai”, ezt a vármegyegyűlések is bizonyítják. Minden párt többséget akar szerezni magának ígérekkel, szép szóval, pénzzel, reménnyel a szebb jövőre. Fájlalja a tudósító, hogy ezt a morális süllyedést kell látnia. Az ellenzékiek körlevelek útján hívják elvarátaikat a vármegyegyűlésekre, a meggyőződés sérthetlenségét vallják és nem a rábeszélést, toborzást. Ezzel szemben a konzervatívok már a vármegyegyűlések előtti napokon helységről helysére járnak toborozni.¹⁰³⁴

1847 tavaszától azután, már a közlő új országgyűlésre való felkészülés jegyében, tovább nőtt a feszültség. Lukács József az Apponyi kancellárhoz intézett 1847. március 7-én kelt levelében jelentette, hogy „Csanád felet nehéz fellegek tornyosulnak!” Az ellenzéki Blaskovics Bertalan 1847. február 28-án a királyhegyesi pusztájára nemcsak a csanádi, hanem az aradi ellenzék azon tagjait is meghívta tanácskozás céljából, akik Csanád megyében birtokosok vagy haszonbérlok. Lukács mellékelten megküldte Apponyinak a Blaskovics Bertalan által készített meghívót, amiben szidalmazta a Konzervatív Pártot és a csanádi tiszti kart. A következő csanádi közgyűlés emiatt a Blaskovics levél miatt lesz hangos. Lukács szerint az az ellenzék célja, hogy a kormánypártot megbuktassák, Csanád megyét más

¹⁰³⁴ JELENKOR 1847. április 22., 32. sz.: 189. (Törvényhatóságok)

szellemben irányítsák, valamint Bánhidy alispánt „letiporják”. Értesülése szerint a kortes nemességgel együtt hetvenöten vettek részt ezen a tanácskozáson. Blaskovics Bertalan állítólag tízezer, Csernovics Péter szintén tízezer, Dobsa Sámuel állítólag ötvenezer, a többi nemes pedig összesen tizenegyezer forintot ajánlott fel korteskedésre. Másnap a résztvevők tizenhat hintóban jártak faluról falura, hogy az embereket elcsábítsák, Lukács szerint eddig kevés sikerrel jártak. Lukács ezután hozzátette, hogy a Konzervatív Pártnak is sok jó embere van Csanád vármegyében, főleg Major János esperes és palotai plébános, illetve Kovács József, királyi kamarai ügyész, akik fáradhatatlanul dolgoznak és az „ármány törekvések ellen jó eleve értesítve valának”. Majd kijelentette, hogy a csanádi rendek nagyobb része az egész tisztikarral együtt a Konzervatív Párthoz csatlakozott, és kész az ellenzékkel megvívni. Kérte Apponyit, hogy az 1847. március 24-én tartandó csanádi közgyűlésre a Csanád és Arad vármegyei kamarai földeken lakó kortes nemességet mozgósítsa. Azt is elárulta, hogy nem sokkal korábban Bécsben járt és Kolowrat gróffal és Karl Friedrich von Kübeck báróval (a bécsi udvari kamara elnöke) is tanácskozott, és a kamara segítségét kérte, valamint a nemesség részére engedményeket kívánt kieszközölni. Ellenkező esetben megtörténhet, hogy a jó ügyet nem lesznek képesek fenntartani. Csanád vármegyét, folytatta, így is nehezen szerezte meg a kormány, előfordulhat, hogy ismét el fogja veszíteni. Kolowrat és Kübeck is megígérte, hogy késedelem nélkül utasítani fogja a Magyar Kamara elnökét, eddig azonban nem érkeztek a temesi kamarai igazgatóságához rendeletek, pedig minden perc számít. Lukács egyeztetett a Konzervatív Párt tagjaival, s azt látták szükségesnek, hogy a Magyar Kamara nyújtson kétezer forint segélyt, azért, hogy az ellenzéki előkészületeket megghiúsítsák. Lukács levelet írt a temesi kamarai helyettes igazgatónak, Matyasovszky Imrének is, hogy a csanádi kamarai tiszteket, tiszttartókat a kötelességük teljesítésére szorítsa, valamint a kortes nemességgel ápoljanak jó viszonyt. A levele végén Lukács kérte Apponyit, hogy sürgesse Aczél Antal főispánt, hogy minél hamarabb utazzon Csanád vármegyébe és vezesse a közgyűléseket. Majd hozzátette, hogy 1847. március 10. és 17. között Pesten maga is részt vesz majd a Konzervatív Párt gyűlésén.¹⁰³⁵

A konzervatív *Hazai 's Külföldi Tudósítások – Nemzeti Ujság* és a *Budapesti Híradó* számaiban arról tudósítottak, hogy Csanád vármegyében a konzervatívok jutottak többségre. Az 1847. március 24-én kezdődött közgyűlés előtt az ellenzékiek nyolcvanán, a konzervatívok pedig több mint négyszázan gyűltek össze. A közgyűlés elején a másod alispán, Návay Mihály egy folyamodást nyújtott be az ellenzéki Blaskovics Bertalan ellen a

¹⁰³⁵ MNL OL, A 45 223pp/1847.: Lukács József levele Apponyi Györgyhöz, Kovácsháza, 1847. március 7.; ANDICS 1981: I. 262–264.

fentebb említett meghívó kapcsán, amiben Blaskovics a Konzervatív Párt működését veszedelmesnek minősítette, a csanádi tisztkart zsarnoknak és becstelennek titulálta.¹⁰³⁶ Először Návay Tamás reagált a vádakra, ő nem látott sérelmet Blaskovics levelében. Ezután Návay Tamás szintén bírálta a Konzervatív Pártot, és károsnak bélyegezte a tevékenységüket. Ezekkel a vádakkal szemben Lukács József, a csanádi konzervatívok megyei vezetője¹⁰³⁷ (a *Budapesti Híradó*ban „a csanádi konservatív pártnak elnöke”-ként hivatkoznak rá) azt hangoztatta, hogy a kormányzat sok hasznos tevékenységet folytat a magyarok érdekeit szem előtt tartva. Láttuk, Lukács már 1832-ben szerepelt az alispáni jelöltek között, majd az 1839/40. évi országgyűlést megelőző megyei kampányban is aktívan szerepelt a kormánypárt oldalán. Beszédében kiemelte a Konzervatív Pártnak az országra nézve hasznos érdemeit, valamint kárhóztatta az ellenzék működését. Bánhidy Albert alispán politikai elveiről ekkor már egyre több szóbeszéd forgott azzal, hogy nem tudni, melyik oldalon is áll.¹⁰³⁸ Az alispán ennek hatására a közgyűlésen kinyilatkoztatta, hogy ő nem konzervatív, nem áll összeköttetésben ezzel a párttal, most és korábban is szabadelvű volt, a szabadelvű haladás embere.¹⁰³⁹ A *Budapesti Híradó* szerint azt is kijelentette ugyanakkor, hogy senkinek sincs joga a törvényesen megválasztott tisztkart gyalázni. Hozzátette, hogy ő nem ismer az ország kárára működő pártot, amivel a tisztkar is egyetért: „...jelenleg a kormány haladni akar, midőn mások a hazafiság leple alatt a jót is ellenzik, és tetteleg csak az ellenzék a tespedő párt...” – jelentette ki. Alakult egy párt, amely a haza, a nemzetiség és a törvények szellemében pártolja a haladni kívánó kormányt, ezt kötelessége lenne támogatni minden hazafinak. Végül hozzátette, hogy a kormányt pártolni fogja, amíg haladó álláspontot képvisel. Ezután Lukács József is felszólalt, kijelentette, hogy tagja a Pesten alakult

¹⁰³⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 79. jkv. 193–194/1847.: A csanádi tisztkar egy folyamodásban fájdalomnak adott hangot a Blaskovics által megfogalmazott rágalom miatt, s keresetet nyújtottak be a Kancelláriához. A Kancellária azonban nem indított büntetőpert Blaskovicsot ellen. Az erről szóló jelentést az 1847. szeptember 6-án tartott közgyűlésen olvasták fel. BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. október 22., 683. sz.: 278–279. (Megyék)

¹⁰³⁷ MNL OL, A 45: 436pp/1845: Aczél Antal főispán már a kancellárhoz intézett 1845. június 21-i levelében úgy mutatta be Lukács Józsefet, hogy fáradhatatlan a szorgalma, erélyes a fellépése, a „leg hatályosabb ’s szilárdabb” egyén, aki segíthet abban, hogy Csanád vármegyét a kormányzat oldalára állítsák. Aczél kérte a kancellárt, hogy Lukácsnak csak olyan hivatalt adjanak, amely nem gátolja abban, hogy Csanád vármegye életének az irányításában részt vegyen. Valószínűleg ennek hatására nem is kapott hivatalt Lukács.

¹⁰³⁸ PESTI HIRLAP 1848. július 4., 98. sz.: 617. (Hazai mozgalmak): A megyei nemes, Dedinszky József a *Pesti Hirlap*ban úgy nyilatkozott, hogy Bánhidy szabadelvű volt, amíg más elvekkel nem lehetett előrehaladni. „Apponyi alatt megváltozott; egy év alatt tökéletes, adminisztrátorságra megérett pecsovics lett. Kortos-hatalmát a püspök és kamara segédelmével tartotta fenn.” Dedinszky azt is megjegyezte Bánhidyról, hogy az 1848-as márciusi események felforgatták a számításait, Bánhidy mindig is számító volt, és a nemesi jogokat akarta fenntartani.

¹⁰³⁹ TUDÓSÍTÁSOK 1847. április 15., 470. sz.: 236. (Törvényhatósági tudósítások); BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. április 13., 574. sz.: 246. (Megyék): Ebből a tudósításból kiderül, hogy a csanádi konzervatívok vezetője L. J. monogramot használt. Ő tehát Lukács József királyi tanácsos. PESTI HIRLAP 1847. április 15., 863. sz.: 244–245. (Törvényhatósági dolgok)

Konzervatív Pártnak, s nem bánja, ha pecsovicsnak nevezik is, ő az ellenzéktől ezt a gyalázást dicsőségnek tartja. Majd hozzátette, hogy amíg az ellenzék pusztán szónokol, addig a kormány a haladás útjára lépett. Urbanics Mihály orvos a következő szavakkal bírálta az ellenzéket: „Alkotmányos országban, hol törvények, felebbvalók és király van, független ember nem lehet; ki tehát magát alkotmányos országban függetlennek mondja, az hazaáruló (az ellenzék itt türelmetlenül felzajdul) igen igen az hazaáruló, mert a független magát a törvények, bírák és király hatalmán kívülinek hiszi az: ilyen pedig hazaáruló.” (A *Pesti Hirlap* erről a kijelentésről nem tesz említést.) Urbanics szerint a csanádi ellenzék nagymértékben magánérdekektől függ. Mindig elnyomója volt a „címeres nemességnek és parasztnak”. Megvádolta Návay Lászlót, hogy annak idején, az 1832/36. évi országgyűlésen az utasítása ellenére fogadta el a nemesség megadóztatását. Urbanics hozzátette azonban, hogy nem ellenzi a nemesi adózást, mert aki hasznot vesz az állam javaiból, az részesüljön a terhekben is. Abban látott problémát, hogy az armális nemesekre rótták az adóterheket, a birtokos nemesek pedig nem vállalták magukra az adózást. (Mint láttuk, ez a vád sem állta meg a helyét.)

A *Budapesti Híradó* egy későbbi számában a tudósító reményét fejezte ki az iránt, hogy a Konzervatív Pártnak köszönhetően visszatérhet a béke és az igazság Csanád vármegyébe, melynek fő problémáit szerinte a liberális párt személyeskedései okozták.¹⁰⁴⁰ A *Pesti Hirlap* 1847. július 2-ai számában a „Csanád” nevű tudósító mindezzel szemben azt írta, hogy a konzervatívok kibékülésről beszélnek ugyan, de nincs erről szó. Az ellenzék nem tud megbékülni a konzervatívok elveivel. „Ég és föld elveink között.”¹⁰⁴¹

A *Pesti Hirlap* egy másik levelezője 1847 nyarán arról tudósított, hogy Csanád vármegyében jelenleg három párt létezik: ellenzéki, liberális, konzervatív. Az ellenzékiek az alkotmány felett örködnek, a honunkat a kor igényei szerint kívánják reformálni. Ők maguk sokáig azt hitték, hogy a liberális és az ellenzéki egy és ugyanaz, de nem így van. A liberálisok szabadelvűek, de nem ellenzékiek Csanád vármegyében. A liberálisok a horvátországi választási kicsapongásokban¹⁰⁴² nem láttak sérelmet, a dohánymonopólium ügyében köszönetet mondtak a kormánynak,¹⁰⁴³ a zalai körlevelet¹⁰⁴⁴ nem pártolták. A

¹⁰⁴⁰ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. április 22., 579. sz.: 268., 1847. július 2., 619. sz.: 6–7. (Megyék)

¹⁰⁴¹ PESTI HIRLAP 1847. július 2., 907. sz.: 5–6. (Törvényhatósági dolgok)

¹⁰⁴² HORVÁTH 1886: III. 299.: A horvát sérelem két fő részből állt. A kormányzat úgy rendelkezett, hogy csak az a nemes vehet részt a horvát tartományi gyűlésen, aki meghívót kap a bántól. Emellett a Túrmezei Kerület nemességének választási és szavazati jogát is korlátozták. MISKOLCZY 1927: Miskolczy Gyula részletesen foglalkozik a horvát ügygel.

¹⁰⁴³ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. április 13., 574. sz.: 246. (Megyék): Návay Tamás a dohánymonopólium ügyében sérelmet látott, ellentétben Bánhidly alispánnal, aki hajlandó lett volna köszönőfelírást intézni az uralkodóhoz

liberálisok tetteleg elváltak az ellenzékétől, a liberálisok szerint az ellenzék a kormány minden tette ellen „gáncsoskodik.” A kormánynak a valódi alkotmányos haladás útjára kell lépnie, ha ez megtörténik, akkor az ellenzékiek „összevetett vállakkal” fogják segíteni azt. A liberálisok jelenleg adózni sem akarnak, átlátva a helyzetet, azt kezdték hangoztatni, hogy az ellenzékiek nem akarnak adózni, haladni. A levelező szerint az ellenzék azonban nem szorul ilyen vádak cáfolására, eddigi tetteik megmutatják, hogy akarnak-e haladni. A liberálisoknak fel kell vállalniuk, hogy nem akarnak a haladás pártjához csatlakozni, inkább vallják be, hogy konzervatívok. „Együtt szavaztok ezen urakkal, együtt esztek, isztok, együtt adóztok a’ korteskedésre, ki borral, ki pálinkával, ki forsponttal! minek rágódásra anyagot szolgáltatni; t. i. annak determinatiojára, mi az a’ liberális conservativ?” A többség, ismerte be a levelező, jelenleg a „liberalis-conservativ uraké”, akiknek jelentős anyagi támogatottsága van. Az ellenzék küzd az elveiért, de nincs anyagi támogatottsága, ellenben számos felvilágosult személy kiáll mellettük.¹⁰⁴⁵

Ezen híradások tehát egybecsengnek a tekintetben, hogy a korábbi ellenzéki oldalon a megyében szakadás történt. A konzervatívok mellett a mérsékelt liberális párt (különböző elnevezések alatt: haladó, liberális, szabadelvű), amely a kormányzat által kínált korlátozott reformok érdekében készen állt a kormányzattal való együttműködésre, valamint az Ellenzéki Párt hívei, akik a részreformok helyett a rendi társadalom felszámolásának következetes programját vallották következetes ellenzékiiséggel párosítva. Annyi bizonyos, hogy Návay Tamás volt a csanádi ellenzék egyik vezére, emellett, Sántha Sándor, Markovics Antal, Dobsa Sámuel, Hervay István, Hofbauer Sándor, Návay László, Návay Károly, Jakabffy Miklós, Jakabffy Tódor, Návay János, Vásárhelyi Géza, Blaskovics Bertalan, Blaskovics Sándor, Balta Miklós, Kövér Pál, Kövér Tódor, Lukács János, Dedinszky István, Lukács Jakab, Simonyi Sándor, Török József, Balog Bálint, Vaszil János és Dedinszky József is az ellenzék

ebben az ügyben. (A kormányzat célja az volt, hogy szivargyárat hozzon létre és dohányt, szivart áruljon, valamint adót vessen ki rá.) KOHÚT 2015: Kohút Sára részletesen foglalkozik a dohánymonopólium kérdésével.

¹⁰⁴⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 223. d. 1544/1846.: Zala vármegye az 1846. március 2-án és a következő napokon tartott közgyűlésen összefoglalta a legfontosabb sérelmeket, amit a többi vármegyének is megküldött. A zalai rendek szerint a kormány védje meg az alkotmányos szabadságunkat és ne nyomja el. Fájdalommal jelentették ki, hogy a kormány nem ezen az ösvényen halad, nem támogatja a fejlődést, a legutóbbi intézkedései aggodalomra adnak okot: A kormányzat nem hajtotta végre a Partium visszacsatolását az 1836:21. törvény értelmében. Horvátországban a pártoskodás egyre nagyobb aggodalomra ad okot, a kormány pedig nem tesz ellene. Emellett a legutóbbi horvátországi tartományi gyűlésen felsőbb utasítás alapján meghagyták a bánnak, hogy csak azoknak a szavazatát vegye figyelembe, akiket báni meghívólevéllel hívtak meg. Biztosítani kell a sajtószabadságot. Sérelmezhető az is, hogy a törvényhatóságok nem indíthatnak küldöttségeket az uralkodóhoz. Emellett az adminisztrátori rendszer körüli problémákat is orvosolni kell.

¹⁰⁴⁵ PESTI HIRLAP 1847. június 29., 905. sz.: 422.: J. J. monogrammal tudósított az illető. (Törvényhatósági dolgok)

tagja volt.¹⁰⁴⁶ A csanádi konzervatívok vezetője pedig Lukács József királyi tanácsos volt, mellette még Kovács József királyi kamarai ügyész, valamint Major János esperes és palotai plébános támogatta biztosan a kormánypártot. Az ellenzékéből kivált közbülső csoportosulás jellegzetes alakja pedig Bánhidya Albert alispán lehetett.

A követek megválasztása, az anyautasítás kidolgozása

1847. szeptember 17-én kelt V. Ferdinánd királyi meghívólevele, amely szerint 1847. november 7-re Pozsonyba összehívja az országgyűlést. A meghívó kapcsán kiemelendő, hogy először adták ki azt magyar nyelven. A király az országgyűlés egyik legfontosabb feladatává a nádorválasztást tette, ugyanis József nádor 1847. január 13-án elhunyt. A meghívó a nádorválasztás mellett csak általánosságokat tartalmazott a diéta további feladatairól: „...az ország boldogságának nevelésére és a köz jó gyarapítására kívánt többféle nagyfontosságú törvényes intézkedésekről” szolt.¹⁰⁴⁷ Az 1847/48. évi országgyűléssel kapcsolatos információk és iratok a makói levéltárban hiányosak, így pontosan nem lehet tudni, hogy zajlott a követválasztás, és milyen anyautasítást adtak a követek számára. A követek beazonosítására a levéltári mutatókönyv,¹⁰⁴⁸ az országgyűlési naplók, a *Pesti Hirlap* és a *Budapesti Híradó* cikkei alapján van lehetőség. Az anyautasítás pedig felelhető a kancelláriai iratok között, Takáts Sándor hagyatékában, valamint a *Budapesti Híradó* is közölte összefoglalóan.

Az országgyűlés előkészítése és a követválasztás kapcsán már hónapokkal korábban elkezdtek szervezkedni a Csanád vármegyei rendek. Lonovics József csanádi püspök gróf Apponyi György kancellárhoz 1847. március 5-én írt levelében megjegyezte, hogy a vármegyében még kevésbé biztos a kormánypárt állása. A konzervatívoknak hosszú küzdelem után sikerült valamelyest az ellenzékét „lehangítani”, de nem tudták őket legyőzni. A többség jelenleg a kormánypárt mellett áll, de az „érzelmi s pénzbeli erő” az ellenzék oldalán. Lonovics abban látta a Konzervatív Párt hátrányát, hogy a Királyi Kinestár (azaz a Kamara), amely Csanád vármegye területének négyötödét birtokolja, még egy ügyvédet sem tart itt, legfőbb tisztje egy „kasznár” (gazdatiszt, uradalmi tisztviselő). A birtokai nagysága ellenére így nem bír helyi politikai befolyással, amit orvosolni kellene.¹⁰⁴⁹ Láttuk, ez után került sor a megyegyűlésen a látványos összecsapásra a pártok között.

¹⁰⁴⁶ MNL OL, H-2-b: 34/1848.

¹⁰⁴⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 2784/1847.; HORVÁTH 1886: III. 242.

¹⁰⁴⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 117. jkv. 1847. évi mutatókönyv

¹⁰⁴⁹ KLÖM 1951: XI. 106–107.

Kossuth Lajos az 1847/48. évi országgyűlés megnyitása előtt készített egy feljegyzést, amelyben a megyéket osztályozta a politikai állásuk szerint. Ezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az ellenzék szempontjából van 18 „jó”, 15 „megnyerhető”, 3 „határozatlan színű” és 14 „Pecsovics” vármegye. Csanád vármegyét a „megnyerhető” kategóriába sorolta.¹⁰⁵⁰ Úgy vélem, helyesen mérlegelt, mivel a fentebb említett cikkek és tudósítások is azt bizonyítják, hogy Csanád vármegyében az Ellenzéki Pártot és a Konzervatív Pártot támogatók aránya erősen megoszlott. Joseph Sedlnitzky rendőrminiszter az országgyűlés előtt szintén készített egy összeírást a megyékről a pártállásuk alapján. Ő úgy számolt, 21 vármegye teljesen megbízható a kormányzat számára (ganz verlässliche), 8 vármegye az utasításuk vagy a követeik alapján inkább a kormánypártot támogatják (die vermöge ihrer Instruktion oder gutgesinnten Deputirten sich zur Regierungparthei herüber neigen), 7 vármegye véleménye szerinte kétséges (zweifelhafte), 14 vármegye pedig ellenzéki (Oppositions). Csanád vármegyét a második kategóriába sorolta, ezzel utalva arra, hogy a megye nem teljesen kormányhű, de az utasítások és a követek tanúbizonysága szerint inkább afelé hajlik.¹⁰⁵¹

A kancellária iratok között fennmaradt egy 1847. szeptember 3-án keletkezett fogalmazvány, amely szerint Lonovics püspöknek és Aczél főispánnak is írt Apponyi a közlő követválasztással kapcsolatban. Az irat szerint a Csanád vármegyében most uralkodó „jobb szellem” előidézését és megszilárdítását nagy részben Bánhidyt alispánnak lehet köszönni. Tartani lehet azonban attól, ha Bánhidyt ismét követté választják, s elhagyja a vármegyét, a dolgok rossz fordulatot vehetnek. Bánhidynek tehát a megyében kell folytatni hasznos tevékenységét. Olyan személyt kell választani, aki határozottan, erélyesen és minden ingadozás nélkül a „konzervatív ügyszög” ragaszkodik. Nincs kétség afelől, hogy az országgyűlés alatt és utána is lehet számítani Lukács József-re, aki megfelelő követ lenne.¹⁰⁵²

A *Pesti Hírlap* és a *Budapesti Híradó* is hírül adta, hogy a Csanád vármegyei rendek az 1847. október 19-én tartott közgyűlésen Aczél Antal főispán elnöklete alatt közfelkiáltással

¹⁰⁵⁰ KLÖM 1951: XI. 203.: „Jó” vármegyék: Arad, Békés, Bihar, Borsod, Gömör, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Trencsén, Zala, Zólyom. „Megnyerhető” vármegyék: Baranya, Bereg, Csanád, Fejér, Győr, Hont, Sopron, Torna, Torontál, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Veszprém, Zemplén. „Határozatlan színű” vármegyék: Abaúj, Bars, Verőce. „Pecsovics” vármegyék: Árva, Bács, Csongrád, Esztergom, Krassó, Moson, Pozsega, Sáros, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna és Horvátország.

¹⁰⁵¹ KLÖM 1951: XI. 230.: Egészen megbízható vármegyék: Árva, Baranya, Bars, Bács, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Moson, Pozsega, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torontál, Verőce és Horvátország. Inkább kormánypárti vármegyék: Bereg, Csanád, Liptó, Ugocsa, Trencsén, Turóc, Vas, Veszprém. A kormányzat számára kétséges vármegyék: Bihar, Fejér, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Ung, Zólyom. Ellenzéki vármegyék: Abaúj, Arad, Békés, Borsod, Gömör, Heves, Komárom, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torna, Zala és Zemplén.

¹⁰⁵² MNL OL, A 45: 739pp/1847.

Rónay János táblabíró és Posonyi Ferenc főszolgabírókat választották meg követeknek.¹⁰⁵³ Sajnálatos módon, ahogy arra már utaltunk, nem lehet tudni, hogy kik vettek részt a követválasztáson és az anyautasítás elfogadásakor a közgyűlésen. Aczél Antal főispán Apponyi kancellárhoz intézett 1847. október 22-én kelt levelében beszámolt arról, hogy Rónay és Posonyi követté választásába „tökéletesen meg nem nyugodhatott”. Inkább azt szerette volna, ha Lukács Józsefet választják követté, de az általa már tél óta sürgetett eszközök hiánya miatt nem érhetett célt. (A Kincstártól érkezett egy felszólító levél 1847. október 16-án arról, a helyi kamarai tisztviselőknél hogyan kellene működni. Aczél kifejtette, hogy már korábban is megfelelően lépett fel a helyi kamarai igazgatóság, de az idő rövidsége miatt nem érheték el a célt.) Aczél a követutasítások kapcsán megjegyzi, hogy a küldöttség által tett javaslatokban több változtatást is sikerült tennie. Az utasítások szerinte a legkedvezőbbek között lesznek a kormányzat számára, s azokat meg is küldte a kancellárnak. Arról is tudósított, hogy a követválasztási és utasítást elfogadó közgyűlés „leg szebb rend és illendőséggel” ment végbe.¹⁰⁵⁴ Kovács József királyi kamarai ügyész szintén Apponyi kancellárhoz intézett 1847. október 22-én kelt levelében jelentette a követválasztást. Kovács szerint Rónay követté választása Bánhidya Albert alispán „furfangos, és megátalkodásának költeményes, álarczás beszéd, és ígéreteinek, sőt ki számított mesterséges fogásainak tulajdonítható”. Bánhidya szerinte elhittette Lonovics püspökkel, hogy Rónay konzervatív szemléletű, aki egyébként a Pesti Kör tagja és Batthyány Lajos levelezője. Rónay csak azért lett követ, mert Lonovics püspök és Aczél Antal főispán nem lépett fel időben ellene és Bánhidya ellen. Kovács így foglalta össze a követválasztást: „...a’ Conservativek, és az Oppositio is semlegessen tűnven fel, bár be nem egyezését arczáján árulá el, mind a’ két párt a’ Tiszti Kar nagyobb része, és Kortés Nemesség által választattak meg az éves kijelelt fentebbi Követek.” Kovács reményét fejezte ki, hogy mindkét követ konzervatív álláspontot fog képviselni.¹⁰⁵⁵

A követválasztások nagy szenvedéllyel zajlottak az országban. Példaként említhetjük Fiáth Ferenc, Fejér vármegyei nemes visszaemlékezéseit, aki a következőt írta: „...éreztek, hogy nagy események előestéjén vagyunk.” Majd ezt jegyezte meg: „Bizonytalan jövőnek

¹⁰⁵³ PESTI HIRLAP 1847. október 24., 972. sz.: 267. (Törvényhatósági dolgok); BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. november 9., 693. sz. (Megyék): 320. ANDICS 1981: I. 290–291.: Apponyi György egy 1847. október 3-án kelt levelében háromezer forintot küldött Lonovics Józsefnek, hogy a követválasztás alkalmával a konzervatív jelöltek támogatására használja fel.

¹⁰⁵⁴ MNL OL, A 96: 12. d.: 1031–1043. Aczél Antal levele Apponyi Györgyhöz, Makó, 1847. október 22.

¹⁰⁵⁵ MNL OL, A 45: 966/1847.: Kovács József levele Apponyi Györgyhöz, Pécska, 1847. október 22.

néztünk elejébe a nagy és káros zavar sejtelmivel; de erőszakos forradalomtól még nem félt senki.»¹⁰⁵⁶

A kormányzat nagy erőfeszítéseket tett az 1847/48. évi országgyűlés megnyitása előtt, hogy a maga számára kedvezően befolyásolja az események menetét. Apponyi György kancellár 1847 elején készített egy javaslatot arról, milyen módon kellene eljárni. Abból indult ki, hogy a kormányzatnak nincs elég befolyása és tekintélye Magyarországon, az ország elmaradott helyzetben van, megfelelő törvényekkel helyre kell állítani a rendet és a nyugalmat. A kormányzat, a korábbi alkotmányos gyakorlattal szemben, a királyi előadásokban már kész törvényjavaslatokkal lépjen az országgyűlés elé, a számára megfelelő reformokat hajtsa végre. Az országgyűlésen a rendet fenn kell tartani, a hallgatóság kicsapongásait meg kell gátolni. Az országgyűlés megnyitásáig is előre kell mozdítani Magyarország fejlődését. A kormányzatnak megfelelő követeket kell választani és követutasításokat kidolgoztatni. Az országgyűlés alatt a kormányzatnak mindenről gyorsan értesülnie kell, a Konzervatív Párt ott jelen levő képviselőivel állandóan értekezzenek. Apponyi pályájának kutatója, Czinege Szilvia kifejtette ugyanakkor, hogy Apponyi a programjában csak olyan reformokat vetett fel, amelyek érintetlenül hagyják a nemesi kiváltságokat és fenntartják az abszolútikus kormányzást.¹⁰⁵⁷

Rónay János

Zombori Rónay János 1809. április 27-én született Kiszomboron, apja Rónay János Mihály táblabíró, anyja Andrányi Johanna volt. A család korábbi neve Oexel volt. Tanulmányairól nem állnak rendelkezésre pontos feljegyzések, de az elemi és a gimnáziumi tanulmányait is Szegeden végezhette. Annyi bizonyos, hogy 1830. július 22-én tett ügyvédi vizsgát elégséges osztályzattal. A tanulmányai elvégzése után Torontál vármegyében, Nagybecskereken volt aljegyző. 1832-ben költözött Csanád vármegyébe, Kiszomborra, miután a feleségével, Karácson Emíliával összeházasodtak. Eközben Nagyszentmiklóson (Torontál vármegye) szolgabírói hivatalt vállalt. Csanád vármegyében táblabíró volt. Családja az 1846. február 26-án kelt királyi levél engedélyével vette fel a Rónay nevet.

Az 1847/48. évi országgyűlésre közfelkiáltással választották meg a Csanád vármegyei rendek követté. A *Pesti Hirlap* hasábjain azonban érdekes adaléokra lehet bukkanni, miszerint Rónay kezdetben nem akart követ lenni. A lap 1847. július 18-ai száma közölt egy levelet Rónaytól, ami a következőt tartalmazta: Nincsenek érdemei sem Torontál, sem Csanád

¹⁰⁵⁶ FIÁTH 1878: II. 78.

¹⁰⁵⁷ VISZOTA 1930: CCXXXI–CCXXXIV.; CZINEGE 2013: 165–170.

vármegyében. Hivatal, kitüntetés sohasem „hajhászott”, mindig a függetlenségre és önállóságra törekedett, nem cserélne egy hivatalnokkal sem. Soha nem tartozott ahhoz az ellenzékhez, amely „személyes rágalmakat és piszkolódásokat használ céljai elérésére”. „Ahhoz az ellenzékhez tartozik, amely a személyeket nem tekintve, hazája’ előhaladását és boldogítását tűzte ki célul.” A „Csanád” álnéven író személy megemlítette ugyanakkor, hogy Rónay korábban egy tinót küldött a csanádi nemesség megvendégelésére.¹⁰⁵⁸ Rónay erre azt reagálta, hogy a legutóbbi tisztújítás alkalmával, 1845-ben valóban adott egy ebédet, de csakis azért, mert nem választották meg egyik hivatalra sem.¹⁰⁵⁹ Rónay ezek után kijelentette, hogy nincs kilátás arra, hogy országgyűlési követ legyen, mivel az elveivel ellenkezik, hogy „tinón” vásároljon közbizalmat, szavazatot. Végül a következő szavakkal zárta a nyilatkozatát: „Ez volt e’ pályán első és utolsó fellépésem; s mert tetteimért, lelkiismeretemenek tartozom csak számolni, és ez mindenkor meg leszen az által nyugtatva, ha szemhunyorítás nélkül, emelt fővel jelenhetek meg az egész világ előtt.”¹⁰⁶⁰ Hogy ezek után miért és hogyan választották meg Rónayt, arról sajnos nincsenek információim. A *Budapesti Híradó* közlése szerint Rónay a követte választása előtt és a követi eskü letétele után is magát „szabadelvű kormánypártinak” vallotta.¹⁰⁶¹ Ez a nyilatkozat is megerősíti, hogy Rónay a Bánhidy-féle köztes tábor híve volt, ami valószínűsíti, hogy valóban Bánhidy állt a megválasztása mögött.

Egy 1847. november 6-án kelt titkosrendőri jelentés úgy jellemezte Rónayt, hogy annak „még kétértelmű” a pártállása. Egy másik, hasonló jelentés szerint az ellenzéki párt vezetői még azokat a követeket is az ellenzék sorába állították, akiknek egyébként a követutasításuk értelmében a kormányt kellett volna támogatniuk, s ilyen Rónay is.¹⁰⁶² 1848. március 15-én azután Rónay tagja volt annak a küldöttségnek, amely Bécsbe vitte az országgyűlési feliratot. Az 1848/49-es szabadságharc bukása után őt is felelősségre vonták, de nem találták bűnösnek és szabadon engedték. Ennek ellenére rendőri felügyelet alá vonták, és nem hagyhatta el Szegedet egy ideig. 1850 elején a Szegedi Belvárosi Kaszinó elnökének választották. Az 1861. és 1865/68. évi országgyűléseken a nagyszentmiklósi kerület képviselője a haláláig. 1867. június 16-án hunyt el Kiszomboron. Feleségétől, Karácson Emiliától tizenhárom gyermeke született.¹⁰⁶³

¹⁰⁵⁸ PESTI HIRLAP 1847. július 2., 907. sz.: 5–6. (Törvényhatósági dolgok)

¹⁰⁵⁹ BUDAPESTI HÍRADÓ 1845. november 25., 291. sz.: 343.; 1847. december 19., 716. sz.: 438. (Megyék): Rónay Jánost az 1845. évi tisztújítás alkalmával másod alispáni tisztségre szerették volna jelölni, de ő ettől visszalépett.

¹⁰⁶⁰ PESTI HIRLAP 1847. július 18., 916. sz.: 42. (Törvényhatósági dolgok)

¹⁰⁶¹ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. december 19., 716. sz.: 438. (Megyék)

¹⁰⁶² TAKÁTS 1980b: 225.: Takáts Sándor nem közli, hogy mikor készült ez a titkosrendőri jelentés.

¹⁰⁶³ MNL OL, O 78.; NAGY 1861–1862: VIII. 203–204., IX. 762.; BARNA–SÜMEGHY 1913: 169–171.; KLÖM 1951: XI. 232.; PÁLMÁNY 2011: I. 1127.; RÓNAY–GILICZE–MAROSVÁRI 2012: 148–178.

Posonyi Ferenc

Posonyi Ferenc 1815. március 11-én született Makón, apja Posonyi Ignác, Csanád vármegyei fizetéses táblabíró, anyja Szilvássy Anna. A nagyváradi királyi akadémián folytatott jogi tanulmányokat 1834–1836 között. 1836–1837-ben a makói járásban volt tiszteletbeli alszolgabíró. 1836–1840 között esküdt és tiszteletbeli szolgabíró szintén a makói járásban, majd 1842–1848 között főszolgabíró ugyanott. 1847. október 19-én őt is közfelkiáltással választották országgyűlési követté. Az 1847. november 6-án készült titkosrendőri jelentés a következőket írta róla: „Teljesen odaadó híve a kormánynak.” 1849. október 27-én Csanád vármegye császári királyi főnökévé nevezte ki Karl von Geringer báró. Erről a megbízatásáról 1850 júniusában lemondott. 1876. augusztus 26. és 1886. július 18. között Makó város polgármestere volt. Erről a hivataláról lemondva Nyitra vármegyébe költözött. 1894. január 21-én hunyt el.¹⁰⁶⁴

Az 1847. évi anyautasítás

Kovács József királyi kamarai ügyész a kancelláriához intézett 1847. június 20-ai levelében úgy látta, az utasítást készítő bizottságban többen vannak a konzervatívok, mint a „túlzók”. Aczél főispán szintén a kancelláriához intézett 1847. június 22-én kelt levelében ugyancsak kijelentette, hogy a követutasítások kidolgozásával megbízott személyek általánosságban véve mérsékelt elvűek, így a kormánynak megfelelő utasítások fognak születni.¹⁰⁶⁵ Az anyautasítást Bánhidy Albert első alispán vezetésével dolgozták ki,¹⁰⁶⁶ 42 pontban foglalták össze.¹⁰⁶⁷

Az első pontban meghagyták a követeknek, hogy a megbízólevelüket mutassák be a személynöknek, és tegyék meg a szokásos tisztelgéseket. A második pontban a József nádor halálával kapcsolatos megemlékezésről és a fiának, István főhercegnek a nádorrá választására adnak utasítást. A harmadik pontban előírták a követeknek, hogy a királyi előadásokat, amint

¹⁰⁶⁴ NAGY 1862: IX. 464.; BARNA–SÜMEGHY 1913: 163–164.; KLÖM 1951: XI. 232.; PÁLMÁNY 2011: I. 1101–1102.

¹⁰⁶⁵ MNL OL, A 45: 548/1847., 550/1847.

¹⁰⁶⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 73. jkv. 3343/1845., 80. jkv. 1491/1847.: Bánhidy Albert mellett Nyéky Antal, Nyéky László táblabíró, Makra Imre alesperes, Major János alesperes, Lukács József királyi tanácsos, Markovics Antal, Rónay János táblabíró, Nagy Lázár táblabíró, Kovács József táblabíró, Náway Tamás, Cseresnyés István főügyész, Posonyi Ferenc főszolgabíró és Lonovics László küldöttségi jegyző vett részt az utasítások kidolgozásában. Az előző országgyűléshez képest megfigyelhető bizonyos átfedés a követutasítást kidolgozó bizottság tagjait illetően: Bánhidy Albert, Cseresnyés István, Náway Tamás, Nyéky Antal, Posonyi Ferenc akkor is részt vett a munkában, a többség mégis új ember volt.

¹⁰⁶⁷ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. november 9. 693. sz.: 320. (Megyék); MNL OL, A 96: 12. d.: 1031–1043.; MNL OL, N 119 16., 17. fasc.: Csanád vármegye utasításait tévesen a 16. és a 17. fasciculusban Arad vármegye alá sorolták be.

kézhez kapják, küldjék meg. A királyi előterjesztések azon pontjait, amelyek szerepelnek az anyautasításban, vegyék tárgyalás alá. Emellett legyenek figyelemmel az előleges sérelmek orvoslására is. A negyedik pontban utasításba adták, hogy a horvátországi tartományi gyűlésen felmerült sérelmeket orvosolják. A hatodik és hetedik pontokban a szabad királyi városok, káptalanok és szabad kerületek rendezését fogalmazták meg. A nyolcadik pont felvetette, hogy bizonyos jogok gyakorlását a karok és rendek, valamint a megyei „főkormányzók” a maguk jogának tartanak a másik fél kizárásával, amit tisztázni kell. A vármegyei tisztviselő választások és kinevezések során felmerülő kérdések és problémák orvoslását is igényelték. A kilencedik pontban a bírói felelősség érvényesítésére tértek ki. A tizedik pontban úgy határoztak, hogy a nemesség is vegyen részt a házipénztár és a hadiadó fizetésében, hozzák be a telekkönyvezést. Emellett létesítsenek egy országos pénztárat a közszükségletek fedezésére, amire 4 millió forintot ajánlottak meg. A tizenegyedik pontban egy hitelbank felállításának szükségességét fogalmazták meg. A tizenkettedik pontban a vasút fejlesztését, a Lujza út megváltását említették meg. A tizenharmadik pontban az ősiség eltörlését kívánták. A tizennegyedik pontban a kötelező örökváltság megvalósítását pártolták. A tizenötödik pontban utasításba adták a követeknek, hogy készüljön hárszabály az országgyűlési tanácskozások számára, a hallgatóságnak csak hallgatási joga legyen. A tizenhatodik pontban a katonai élelmezés megváltásának a törvénybe iktatását irányozták elő. A tizenhetedik pontban utasításba adták, hogy gondoskodjanak a népnevelésről. A tizennyolcadik pontban kimondták, hogy fogadjanak el egy jól szerkesztett büntetőtörvénykönyvet. A tizenkilencedik pontban ismét megfogalmazták azon követelésüket, hogy a jobbágy a saját hasznára égethessen téglát és cserepet. A huszadik pontban kifejtették azon véleményüket, hogy minden lakos, aki a város, község javait élvez, használja, rendi különbség nélkül járuljon hozzá a rendőri költségekhez. A huszonkettedik pontban a szóbeli eljárásra épülő bíróságok rendezését szorgalmazták. A huszonharmadik pontban kimondták, hogy csak olyan egyesületek működhetnek az országban, amelyeknek a szabályzatát a Helytartótanács jóváhagyta. A huszonnegyedik pontban a honfűsítés ügyében fogalmaztak meg javaslatokat. A huszonötödik pontban a vallási sérelmek orvoslását adták utasításba. A huszonhatodik pontban Magyarország és Erdély egyesítésének szükségességét mondták ki. A huszonhetedik pontban egy műegyetem felállítását indítványozták. A huszonnyolcadik pontban Horvát István egyetemi tanár könyvtárának, kéziratának, okleveleinek a nemzet számára történő megvételét irányozták elő. A huszonkilencedik pontban tűzkármentesítő intézetek felállításának a támogatásáról határoztak. A harmincadik pont szerint a követek megbízóleveleit az alsótáblán mutassák be ellenőrzés céljából, és készítsenek erről egy

lajstromot. A harmincegyedik pontban részben támogatták a sajtószabadságot (előzetes vizsgálat legyen, de ne korlátozzák a sajtó mozgáskörét, nyilvánítsák ki a cenzorok felelősségét). A harminckettedik pontban a közigazgatási és igazságszolgáltatási ügyek elválasztását pártolták. Állítsanak fel állandó törvényszékeket és egy „Semmisítő széket”. A harmincharmadik pontban utasításba adták, hogy a mostani hadiadónál ne ajánljanak meg többet, és azt is csak a következő országgyűlésig. A harmincnyolcadik pontban a Csanád vármegyei rendek megfogalmazták azon véleményüket, hogy a katonai újoncokat ne egyszerre, hanem időszakosan állítsák ki, a katonai szolgálati időt nyolc évben maximalizálják. A harmincötödik pontban korszerű bányatörvénykönyv létrehozását indítványozták. A harminchatodik pontban ismét utasításba adták, hogy a mértékrendszert egységesítsék. A harminchetedik pontban kimondták, hogy az országgyűlési költségeket a nemesség viselje. A harmincnyolcadik pontban a váltótörvény javítását szorgalmazták. A harminkilencedik pontban az Erdődy család sérelmének a pártolására szólították fel a követeket.¹⁰⁶⁸ A negyvenedik pontban Csanád vármegye kérte, hogy Tótkomlós helységet Csanád vármegyébe kebelezzék be (Békés vármegyéből). A negyvenegyedik pontban egy országház építésének a pártolására szólították fel a követeket. Végül a negyvenkettedik pontban kimondták, hogy évente tartsanak országgyűlést. A követeknek emellett öt alkalommal tizenöt pótutasítást küldtek.¹⁰⁶⁹

Más vármegyék követutasításaiban (István nádor és Takáts Sándor iratai között is számos vármegye követutasítása fellelhető¹⁰⁷⁰) a reformjavaslatok erőteljesebb megfogalmazást nyertek: A népnevelés fejlesztésének irányában tegyenek lépéseket (Borsod, Heves, Zala, Zemplén). Valósítsák meg a sajtószabadságot (Borsod, Heves, Komárom, Zala). Fejlesszék a kereskedelmet, ipart, szabályozzák a vámokat, építsenek vasutakat, csatornákat,

¹⁰⁶⁸ MNL OL, N 119 16., 17. fasc.; MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 234. d. 2788/1847.: I. Rudolf (1576–1608) gróf Erdődy Tamás horvát bánnak adományozta Varasd vármegye örökös főispáni címét 1607-ben, amit az utódaira is kiterjesztett. Az 1845. április 4-én kelt királyi levélben azonban Erdődy Jánost felmentették a főispáni tisztségéből hivatali összeférhetetlenségre hivatkozva, mivel helytartósági tanácsos is volt. Erdődy lemondott a helytartósági tanácsosi tisztségéről, de az uralkodó nem helyezte vissza főispáni hivatalába. Ezt a sérelmet kívánták orvosolni az országgyűlésen. Az 1845 decemberében tartott Varasd vármegyei közgyűlésen a tisztújítás alkalmával megvonták a főispánokat illető hivatali kinevezési jogot, azokról Lentulay Imre főispáni helytartó (akit 1845. július 1-jén iktattak be) egyedül döntött.

¹⁰⁶⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 81. jkv. 3108/1847., 3111/1847., 3112/1847., 3113/1847., 3114/1847., 3115/1847., 3116/1847., 3117/1847., 3118/1847., 3119/1847., 3120/1847., 3121/1847., 82. jkv. 219/1848., 221/1848., 223/1848.

¹⁰⁷⁰ MNL OL, N 31: 13. d.: István nádor iratai között Árva, Bács, Baranya, Bereg, Bihar, Borsod, Csongrád, Gömör, Hont, Krassó, Moson, Somogy, Szabolcs, Szerém, Temes, Torna, Torontál, Turóc, Veszprém megye és a Jászkun Kerület követutasítása található meg. MNL OL, N 119: 16–18. fasc.: Takáts Sándor iratai között Arad, Baranya, Bács, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Kőrös, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Pozsega, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Varasd, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegyék, Horvátország és a Jászkun Kerület követutasításai találhatók meg.

szabályozzák a folyókat (Borsod, Heves, Komárom, Somogy, Tolna, Zala, Zemplén). Állítsanak fel hitelintézetet (Borsod, Tolna, Zala). Töröljék el az ősiséget (Borsod, Heves, Tolna, Zala, Zemplén). Valósítsák meg a kötelező örökváltságot (Borsod, Heves, Komárom, Somogy, Zala, Zemplén). Töröljék el a tizedet (Borsod, Zala). Fogadják el a közteherviselés elvét (Borsod, Heves, Zala). Rendezzék a szabad királyi városok és a szabad kerületek helyzetét (Borsod, Zala). Hozzanak létre korszerű büntetőtörvénykönyvet (Borsod, Zala, Zemplén). Évente tartsanak országgyűlést Pesten (Borsod, Heves, Somogy, Zala). A honorácioroknak is legyen követ- és tisztviselő választási joguk (Borsod, Heves, Komárom, Tolna, Zala). Töröljék el a céheket (Borsod, Zala). A főispáni helyettesek, adminisztrátorok által okozott sérelmeket orvosolják (Borsod, Komárom, Zala). Mondják ki a vallásegyenlőséget, orvosolják az elintézetlenül maradt vallási sérelmeket (Borsod, Heves, Komárom, Zala, Zemplén).¹⁰⁷¹

Megállapítható, hogy Csanád vármegye utasításai továbbra is sok reformprogramot tartalmazott a liberális ellenzék célkitűzései közül annak ellenére is, hogy az ellenzéki és a kormánypártot támogató erők megoszlottak. Egy 1848. február 7-én készült titkosrendőri jelentés már az országgyűlés időszakában ugyanakkor Csanád vármegyei utasításokat konzervatív jellegűnek minősítette,¹⁰⁷² s láttuk, a kormányférfiak is inkább annak ítélték az országgyűlést megelőzően. Ennek oka mindenekelőtt az lehetett, hogy a Csanád vármegyei rendek az utasításokban nem foglaltak állást az adminisztrátori sérelmek ellen, s nem bírálták a kormányzatot.

Emellett megnevezhető még néhány olyan ügy, amelyben nem képviseltek következetesen liberális ellenzéki álláspontot a csanádi rendek, ilyen volt például a sajtószabadság teljes megvalósítása, a népképviseleti országgyűlés, az esküdtszék bevezetése, a törvény előtti egyenlőség (amelyek pedig az előző országgyűlésre készült anyautasításban szerepeltek). A már említett Dedinszky József később a *Pesti Hirlap*ban azt állította, hogy a követutasításokba Bánhidy miatt nem került bele a népképviseleti országgyűlés és a szabad sajtó megvalósítása. Az alispán állítólag azt nyilatkozta, hogy amíg ő alispán lesz, addig a nemesi kiváltságokat fenn fogja tartani.¹⁰⁷³

Érdemes megvizsgálni azt is, hogy a csanádi 1847-es anyautasítás pontjai közül melyek hozhatók kapcsolatba a Konzervatív Párttal és melyek az Ellenzéki Párttal.

¹⁰⁷¹ SZEDERKÉNYI 1893: 391–392.; KERÉKES 1899: 241., 266–269.; BOROVSZKY 1907: 527–530.; BOROVSZKY 1910: 609–610.; BOROVSZKY 1914a: 520–521.; ZÁHONY 1929: 45–48.; BODNÁR 1940: 31–35.; DEGRÉ 1974: 157–158.; BRAUN 1978: 165–167.; SERESNÉ 1987: 333–353.; CSAPÓ 1989: 175–180.; MOLNÁR 2003: 226–235. MNL OL, P 2254 22–23. d.: Varga János irathagyatéka szintén hasznosítható a követutasítások elemzése során.

¹⁰⁷² KLÖM 1951: XI. 521–523.

¹⁰⁷³ PESTI HIRLAP 1848. július 4., 98. sz.: 617. (Hazai mozgalmak)

Egyértelműen a Konzervatív Párttal hozható kapcsolatba az utasítások közül az, hogy elsődlegesen a királyi előterjesztéseket tárgyalják (figyelembe véve a sérelmeket), mivel bíznak abban a csanádi rendek, hogy az előterjesztések korszerűek lesznek. Említhetjük továbbá a sajtószabadságnak csak részleges megvalósítását, állandó (tehát nem választott) törvényszék felállítását és az élethosszig tartó bírói kinevezések tervét, valamint azt, hogy az egyesületek működését a Helytartótanács jóváhagyásához kívánták kötni. Az Ellenzéki Pártot támogató javaslatok a következők voltak: a hadi és háziadó vállalása a nemesség részéről (bár a közteherviselés szükségessége, ha nagyon homályos szövegezésben, de a konzervatív program részét is alkotta), országos pénztár létrehozása, ösiség eltörlése, kötelező örökváltság, unió Erdéllyel, a Partium visszacsatolása. Jól látható, hogy a reformok terén határozottan ellenzéki elkötelezettségű Csanád vármegye. A szabad királyi városok rendezését, a büntetőtörvénykönyv és bányatörvény kidolgozását, illetve elfogadását, a kereskedelmi viszonyok javítását mindkét párt óhajtotta. A kormányzat egyértelmű támogatása a megye részéről nem is elsősorban az anyautasítások szövegezésekor, hanem a póttutasítások alkalmával válik majd szembeűnővé: nem láttak sérelmet az adminisztrátorok ügyében, s elfogadták a király választását az adminisztrátori kérdésben.

Az országgyűlés összehívása előtti néhány hónapban, ahogy a megelőző egy-két évben is, a vármegyék között élénk levelezés folyt. Zala vármegye az alkotmányos élet fenntartása és az adminisztrátori rendszer körüli sérelmek orvosolását kérte. Szabolcs vármegye a főispán bíraskodási jogát sérelmezte. Pozsony vármegye a horvátországi választási sérelmeket kívánta orvosolni. Kraszna és Somogy vármegye körlevélben kérte a többi vármegyét, hogy a partiumi vármegyéket az 1836:21. törvény értelmében a Magyar Királysághoz csatolják vissza. Hont vármegye a tisztújítások során előforduló kicsapongások meggátlását szorgalmazta. Nógrád pártolta, hogy Horvát István iratgyűjteményét vásárolják meg a nemzet számára. Ung vármegye tűzkármentesítő intézet felállítására szólította fel a vármegyéket. Gömör vármegye pedig a rossz termésre hivatkozva indítványozta, hogy kérjék meg a királyt arra, hogy tiltsa meg az élelmiszerek kivitelét az országból, illetve az élelmiszerek árának szabjanak felső határt. Sopron vármegye indítványozta, hogy a nemesi felkelést törvény által szabályozzák, amit már az előző országgyűlések alatt kidolgoztak. A Hajdú Kerület kérte, hogy rendezzék a helyzetüket. Vas vármegye és Kőszeg szabad királyi város a vasútépítés kapcsán küldött körlevelet.¹⁰⁷⁴ A példából érzékelhető, hogy az átfogó

¹⁰⁷⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 221. d., 503/1846., 526/1847., 557/1846., 559/1846., 223. d. 1544/1846., 225. d. 2418/1846., 226. d. 2726/1846., 233. d. 2392/1847., 2394/1847., 234. d. 2791/1847., 237. d. 3672/1847., 3675–3676/1847.

reformok kevésbé kaptak hangsúlyt a vármegyei körlevelekben, inkább egy-egy ügynek vagy a sérelmek orvoslása állt előtérben.

Az országgyűlés megnyitása

Az 1847/48. évi országgyűlési tanácskozások menetéről az országgyűlési naplók és írások mellett leginkább a hírlapokból lehet tájékozódni.¹⁰⁷⁵ Az újságok közül kiemelendő a *Budapesti Híradó*, a *Hazai 's Külföldi Tudósítások*, a *Jelenkor* és a *Pesti Hirlap*. A kerületi ülésekről nem készült napló ezen az országgyűlésen. Az újságok mellett Hám János szatmári püspök, majd esztergomi érsek, Hunkár Antal Veszprém vármegyei követ, Joseph Andrew Blackwell, az angol kormány nem hivatalos megbízottja, Lónyai Menyhért, Podmaniczky Frigyes, Pulszky Ferenc, Széchenyi István, Szógyény-Marich László, Vukovics Sebő és Wirkner Lajos visszaemlékezéseiből és naplóiból alkothatunk képet az országgyűlési tanácskozások menetéről.¹⁰⁷⁶

Az országgyűlés megnyitására 1847. november 12-én került sor.¹⁰⁷⁷ V. Ferdinánd személyesen, magyar nyelven nyitotta meg, és átadta a királyi előterjesztéseket a következő szavakkal: „Magyarország Rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a királyi előadások mutatják. Fogadják bizalommal.”¹⁰⁷⁸ Ezután sor került a nádorválasztásra, a királyi kijelölő levél kibontása nélkül,¹⁰⁷⁹ közhelyesséssel József főherceg fiát, István főherceget választották nádorrá, aki már az apja halála óta helytartói minőségében vitte az ügyeket 1847. január 16-a óta.¹⁰⁸⁰ A nádorválasztást a következő szavakkal erősítette meg V. Ferdinánd: „E választást királyi hatalmammal örömet megerősítem.” A nádori eskü letétele után pedig kijelentette: „Kedves Öcsém! Kövesse hivatalában édes atyja példáját.”¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁵ RENDI NAPLÓ 1847/48; FÖRENDI NAPLÓ 1847/48; ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48; BUDAPESTI HÍRADÓ; JELENKOR; PESTI HIRLAP; TUDÓSÍTÁSOK

¹⁰⁷⁶ WIRKNER 1880; MADARÁSZ 1883; PULSZKY 1884; PODMANICZKY 1887; VUKOVICS 1894; KÓNYI 1896; SZÓGYÉNY 1903; SCHEFFLER 1928; VISZOTA 1939; BLACKWELL 1989; HUNKÁR 2004

¹⁰⁷⁷ DEÁK 1983: 74.; GERGELY 1989: 41.: Deák István és Gergely András tévesen állítja, hogy 1847. november 11-én nyitotta meg az uralkodó az országgyűlést. Ezen a napon tartották a rendek az első országos ülést, de még nem volt hivatalos megnyitó.

¹⁰⁷⁸ TAKÁTS 1929d: 574.: A titkos rendőri jelentések is megjegyezték, hogy a király magyar nyelvű beszédére tíz percig tartó éljenzés tört ki. Meglepetés, öröm és meghatottság járta át a rendeket. Még az öreg és komoly férfiak szemében is könnyek gyűltek. A rendőri jelentés szerint Mária Terézia óta ez volt a legnevezetesebb országgyűlési esemény.

¹⁰⁷⁹ VUKOVICS 1894: 22.: A szóbeszéd szerint István főherceg neve mellett herceg Esterházy Pál, gróf Teleki József, Tihanyi Ferenc, gróf Zay Károly nevei szerepelhettek a borítékban. A szokás szerint két katolikus és két protestáns jelölt volt. Az országgyűlési napló nem rögzítette a jelöltek nevét, mivel a borítékot nem bontották fel, hanem közfelkiáltással választottak.

¹⁰⁸⁰ RENDI NAPLÓ 1847/48: 9. (II. országos ülés, 1847. november 12.); GERGELY 1989: 31.

¹⁰⁸¹ RENDI NAPLÓ 1847/48: 10. (II. országos ülés, 1847. november 12.)

A királyi előadás tizenegy pontot tartalmazott: 1. Nádorválasztás. 2. A katonai élelmezés és elszállásolás ügyét vegyék tárgyalás alá az előző országgyűlésen leküldött királyi válasz alapján. 3. Rendezzék a szabad királyi városok országgyűlési szavazatát. 4. A szabad királyi és a bányavárosok belső szerkezetét alkotmányosabb módon alakítsák át. 5. Vezessék be a telekkönyvezést a hitelszerzés megkönnyítése és a nemesi fekvő birtok védelme érdekében. A javaslatok foganatosítására állandó (azaz nem választott) vármegyei törvényszékeket állítsanak fel. 6. Az örökváltság nehézségeinek elhárítása kapcsán alkossanak törvényt. 7. Fejlesszék a belkereskedelmet és a műipart, a király hozzájárult a birodalom két része közötti vámvonaltól eltörlesztéséhez. 8. Javítsák a közlekedési viszonyokat, a Helytartótanácsban belül hozzanak létre egy közlekedési osztályt. Külön kiemelte a királyi irat a vasutat és a Tisza szabályozását. 9. A Partiumot teljes egészében csatolják vissza a Magyar Királysághoz, amit az 1836:21. törvény elmulasztott, mivel az Erdélyi Udvari Kancellária a végrehajtás ellen tiltakozott. 10. Alkossanak egy büntetőtörvénykönyvet és új börtönrendszert. 11. A korábbi országos bizottsági munkákra a kincstár által kölcsönzött 528 566 ezüst- és 24 313 váltóforintot térítsék meg. A kancellária, Apponyi előzetes terveinek megfelelően, ezekhez a javaslatokhoz törvénytervezeteket is csatolt,¹⁰⁸² amelyek új irányt adtak a tárgyalások menetének, hiszen erre nem volt példa korábban. A cél világosan az volt, hogy a kezdeményezést a kormány már kezdettől magához ragadja.¹⁰⁸³

A személynök tekintetében is változás történt, ugyanis Szerencsy István helyett Zarka Jánost nevezte ki az uralkodó még 1847 augusztusában. Fontos momentumként kiemelendő, hogy ezen az országgyűlésen Pest vármegyét Kossuth Lajos képviselte, Moson vármegyét pedig Széchenyi István, aki Sopron vármegyében elbukott a választás alkalmával. Másfelől Beöthy Ödönt Bihar, Bezerédj Istvánt Tolna, Klauzál Gábort pedig Csongrád vármegyében nem választották meg. Deák Ferenc a betegségére hivatkozva ismét nem vállalt követséget Zalában, majd csak a forradalmi események hatására, 1848 márciusában fogadta csak el a követi tisztséget.¹⁰⁸⁴ Így az ellenzéknek számos kiemelkedő személyt mellőznie kellett a tárgyalások során.¹⁰⁸⁵

Wirkner Lajos udvari tanácsos a visszaemlékezéseiben úgy látta, hogy a királyi előterjesztések széles teret nyitottak időszerű reformok életbe léptetése előtt. Eleinte úgy

¹⁰⁸² MISKOLCZY 1938: 75–76.: Miskolczi Gyulának értékelése szerint a kormánynak korábban sohasem jutott eszébe magához ragadni a kezdeményezést az országgyűlési tanácskozások során s befolyásolni annak a menetét, hanem megelégedett az adók és a katonák megajánlásával. A királyi előadások azonban korábban is azt szolgálták, hogy a bécsi udvar magához ragadja a kezdeményezést. A rendi alkotmányos felfogás szerint a törvénykezdeményezés joga csak az uralkodót és az alsótáblát illette, a végrehajtó hatalom szerveit nem.

¹⁰⁸³ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48: 4–6.

¹⁰⁸⁴ HERMANN 2004: 91–102.

¹⁰⁸⁵ HORVÁTH 1886: III. 242–247., 261; VÖRÖS 1980c: 1208.

látszott, hogy az ellenzék is örömmel fogadta azokat, de elsősorban most is a sérelmeket vetették a bécsi udvar szemére.¹⁰⁸⁶ Szőgyény-Marich László alkancellár szerint az országgyűlés megnyitásakor a kormánynak a főrendeknél és az alsótáblán is többsége volt. Az országgyűlés megnyitását ő is úgy értékelte, hogy a királyi előadások és a király magyar beszéde jó benyomást keltenek, nagy volt a lelkesedés.¹⁰⁸⁷

Az ellenzéki Pulszky Ferenc a visszaemlékezéseiben megerősítette, hogy valóban jó benyomást tett az országgyűlés tagjaira, hogy a király magyarul szólt, azonban ez szerinte nem gyakorolt mélyebb hatást az ellenzékiek hangulatára. A bécsi udvar régen elkésett az engedményekkel, reformjavaslatokkal.¹⁰⁸⁸ Podmaniczky Frigyes, a felsőtábla ellenzéki tagja a királyi előterjesztésekről megjegyezte, hogy azok nem feleltek meg a várakozásnak, de a viszonyokhoz képest jelentősek voltak.¹⁰⁸⁹ Vukovics Sebő is kiemelte, hogy a pártok között már nem arról szólt a vita, hogy támogassák-e a reformokat, hanem arról, hogy milyen módon, milyen mértékben.¹⁰⁹⁰ A titkosrendőri jelentések is megerősítették, hogy az országgyűlés megnyitása és a király magyar beszéde pozitívan hatott a rendekre, de néhány nappal később már egyre több elégedetlen hang szólt, bár ezt csak látszatnak titulálták, semmi többnek.¹⁰⁹¹

A történetírók egységes álláspontot képviselnek az országgyűlés megnyitásáról és a királyi előadásokról, nevezetesen hogy ez utóbbiak számos reformjavaslatot megfogalmaztak. Abban azonban már eltérnek a vélemények, hogy ezek a javaslatok mennyire voltak előre mutatóak.¹⁰⁹² A Metternich-féle kormányzat legutóbbi történész értékelője, Franz Leander Fillafer úgy vélekedett, hogy a kormányzat által az 1840-es években elindított reformjavaslatok (főleg a gazdaság és a kereskedelem területén) tízéves késésben voltak. A kormányzat le akarta aratni a magyar reformmozgalom „gyümölcseit”, amelyeket korábban maguk elleneztek, mint például a nemesi adómentesség eltörlésének programját.¹⁰⁹³

Rónay János és Posonyi Ferenc 1847. november 18-án küldte az első beszámolót a Csanád vármegyei rendeknek. Jelentették, hogy már november 8-án megérkeztek Pozsonyba, a megbízólevelüket bemutatták a személynöknek, majd tiszteletüket tették a leendő nádornál és az ország zászlósurainál. Az országgyűlés megnyitásakor nagy volt az öröm és a

¹⁰⁸⁶ WIRKNER 1880: 189–191.

¹⁰⁸⁷ SZŐGYÉNY 1903: 46.

¹⁰⁸⁸ PULSZKY 1884: II. 260.

¹⁰⁸⁹ PODMANICZKY 1887: II. 168., 206–207.

¹⁰⁹⁰ VUKOVICS 1894: 20–21., 24–25.

¹⁰⁹¹ TAKÁTS 1929d: 575–576.

¹⁰⁹² HORVÁTH 1886: III. 268–270.; HŐKE 1886e: 414.; MÁRKI–BEKSICS 1898: 17.; VÖRÖS 1980c: 1209–1210.;

CSORBA–VELKEY 1998: 179.; KOSÁRY 2002: 409–410.; DÉNES 2008: 212.; OPALATKA 2010: 374.

¹⁰⁹³ FILLAFAER 2020: 328–329.

lelkesedés, Istvánt nádorrá választották, a király átadta az előterjesztéseket, természetesen kitértek arra is, hogy V. Ferdinánd magyar nyelven nyitotta meg a diétát, a szavait pedig aranybetűbe foglalták.¹⁰⁹⁴

Az adminisztrátori rendszer körüli sérelmek

Az országgyűlés megnyitása után, 1847. november 22-től kezdődően a királyi előadásokra adandó válasz körül forgott a vita a kerületi ülésekben. Horváth Mihály adatai szerint a negyvennyolc vármegye közül harminc vármegye utasítása tartalmazta az adminisztrátori sérelmek megszüntetését. A vármegyék legfőbb panasza az volt, hogy az adminisztrátorok egyedül és önkényesen döntenek a vármegyéjüket érintő legfontosabb kérdésekben. Már az országgyűlés előtt olyan határozatot hozott például Szabolcs vármegye, hogy a törvényszék elnöke ne lehessen az adminisztrátor. A király a kancellária útján megsemmisítette ezt a határozatot és megdorgálta a megyei rendeket. Erre a vármegye panaszt nyújtott be a kancelláriához. Zala vármegye hasonlóképpen járt el.¹⁰⁹⁵

Az országgyűlési tanácskozások alkalmával a Baranya vármegyei követ, Somssich Pál, a Konzervatív Párt híve azt javasolta, hogy köszönjék meg az uralkodónak, hogy magyarul nyitotta meg az országgyűlést, s István főherceget nádorrá nevezte ki, valamint a királyi előterjesztésekben számos reformjavaslatot megfogalmazott. Somssich a feliratban mellőzni kívánta az adminisztrátori rendszer körüli problémák szóba hozatalát, csak az előző országgyűlésen felterjesztett sérelmeket kívánta megemlíteni. Ezzel szemben Pest vármegyei követként Kossuth Lajos köszönetnyilvánítás mellett szükségesnek találta az újabb sérelmek, az adminisztrátori rendszer visszaéléseinek a megemlítését a feliratban, s kifejtette, hogy a haladás egyik legnagyobb akadály az, hogy a kormányzat nem tartja tiszteletben az 1791:10. törvénycikket.¹⁰⁹⁶ A csanádi követ, Rónay János a november 23-ai kerületi ülésen a Pest vármegyei álláspontot pártolta.¹⁰⁹⁷ Több napnyi vita után nem jutottak megegyezésre, ezért a mosoni követ, Széchenyi István köztes indítványt tett: szükségesnek találta a köszönetnyilvánítás mellett nemcsak a régi, hanem az új sérelmeket, valamint az 1791:10. törvény tiszteletben tartását is megemlíteni. Ugyanakkor a sérelmeket csak általánosságban

¹⁰⁹⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 81. jkv. 3103/1847.

¹⁰⁹⁵ HORVÁTH 1886: III. 182–183., 306–307.

¹⁰⁹⁶ KLÖM 1951: XI. 311–329.

¹⁰⁹⁷ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. november 25., 702. sz.: 360. (Országgyűlés); PESTI HIRLAP 1847. november 30., 993. sz.: 360–361. (Országgyűlés); TUDÓSÍTÁSOK 1847. november 28., 599. sz.: 761. (Országgyűlési közlemények)

kívánta megemlíteni.¹⁰⁹⁸ A november 27-ei kerületi ülésen a baranyai követ visszavonta az indítványát, ezek után 26:23 szavazatarányban a Pest vármegyei javaslatot fogadták el a mosonival szemben.¹⁰⁹⁹

Az 1847. november 30-ai kerületi ülésen Posonyi Ferenc a szavazatuk módosítását kérte, mivel a vármegyéje az adminisztrátori rendszert nem ismerte el sérelemként. Ezután Rónay nyomban felszólalt, hogy ő a Pest vármegyei indítványt továbbra is pártolja, noha nincs pontos utasítása az ügyben. Csanád vármegyének ugyan főispánja van és az adminisztrátori sérelmet nem érzik, azonban példaként kiemelte a Szabolcs vármegyei körlevelet,¹¹⁰⁰ amely alapján sérelemnek ismerték el az ügyet a csanádi rendek is. A másnapi,

¹⁰⁹⁸ VISZOTA 1930: CCLIII–CCLIX.: Vizota Gyula közlése szerint Apponyi György kancellár javaslatára tette meg Széchenyi az indítványt.

¹⁰⁹⁹ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. november 28., 704. sz.: 372. (Országgyűlés); PESTI HIRLAP 1847. november 30., 993. sz.: 360–361. (Országgyűlés); TUDÓSÍTÁSOK 1847. november 30., 600. sz.: 765. (Országgyűlési közlemények): A szavazás eredményét a *Budapesti Híradó*, a *Hazai 's Külföldi Tudósítások* és a *Pesti Hirlap* is közölte. A kerületi ülésen a Pest vármegyei indítványt támogatta: Abaúj, Arad, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torna, Turóc, Ugocsa, Ung, Zala, Zemplén, Zólyom és Vas vármegye, valamint a Hajdú Kerület és a Túrmezei Kerület. A mosoni indítványt támogatta: Árva, Bács, Baranya, Bars, Bereg, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Moson, Pozsega, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torontál, Verőce, Veszprém vármegye, Horvátország és a Jászkun kerület. Trencsén nem szavazott. KLÖM 1951: XI. 37–39.; MOLNÁR 1996: 136–137.; MOLNÁR 2007: 255–256.: Érdekes, hogy Barta István és Molnár azt állítja 24:22 arányban fogadták el a pesti javaslatot, de forrást nem közölnek.

PREBBURGER 1847. november 29., Nr. 136.: 823. (Reichstagberichte): A Preßburger Zeitung minden felszólalást figyelembe véve azt állapította meg, hogy Kossuth javaslatára 28-an, míg Széchenyi javaslatára 27-en szavaztak. Kossuth indítványát a vármegyék mellett a Hajdú és a Túrmezei Kerület támogatta, míg Széchenyi indítványára a vármegyék és Horvátország mellett Buccari, Fiumei Kerület, a Jászkun Kerület és a káptalanok szavaztak. HORVÁTH 1886 III. 271–283.; HÓKE 1886e: 414–416.; VUKOVICS 1894: 26–28.; VÖRÖS 1980c: 1210–1211.; VISZOTA 1939: VI. 681.; KOSÁRY 2002: 413–416.; SZÉCHENYI 2002: 1073.; BEÖTHY 2011: II/2. 264–266.

¹¹⁰⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 225. d. 2418/1846.: A Szabolcs vármegyei rendek az 1846. június 8-án hozott közgyűlési határozat értelmében kijelentették, hogy a helyhatósági élet egyik legfőbb biztosítója az, ha a megyékben csak választott bírók ítélnének. Meghagyták a szabolcsi tisztviselőknek és táblabíróknak, hogy az adminisztrátor elnöktele alatt tartott törvényszéki bíraskodásban ne vegyenek részt, ezt a határozatot azonban a Helytartótanács megsemmisítette. (A Szabolcs vármegyei rendek 1846. március 30-án intéztek levelet a Helytartótanács útján a királyhoz, amire 1846. május 27-én érkezett meg a válasz.) A kormányzat az 1723:56. törvényre hivatkozva kijelentette, hogy az igazságszolgáltatás is főispáni hatáskörbe tartozik. A Szabolcs vármegyei rendek kijelentették, hogy az 1723:56. törvénycikk értelmében a főispánoknak csak felügyelni kell az igazságszolgáltatás folyamatát, de tetteleg nem vehetnek abban részt. (A törvénycikk azonban nem fogalmaz egyértelműen: „Mivelhogy a főispánok azoknak a megyéknek, melyeknek élén állanak, kormányzói, s a közigazgatási és közügyek, valamint az igazságszolgáltatás gondja is főképen rájuk van bízva.”) A szabolcsi rendek hivatkoztak az 1613:24. törvényre is, amely szerint az igazságszolgáltatásban a rendes esküdteken kívül az előkelő nemesek közül is válasszanak ülnököket, akiknek esküt kell tenniük. A főispánokról nem esik szó ebben a törvényben. Kifejtették, hogy Szabolcs vármegyében addig minden hivatalra a vármegyei nemesség választotta a tisztviselőket. Tudják, hogy más vármegyében a főispán szokott elnökölni a törvényszékeken és tisztviselőket is kinevez, de náluk nem ez a gyakorlat.

MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 69. jkv. 921/1845., 70. jkv. 1659., 77. jkv. 2418–2419/1846.: A Csanád vármegyei rendek az 1846. szeptember 14-én tartott közgyűlésen kijelentették, hogy az 1845. április 14-ei gyűlésen ők is megfogalmazták, hogy csak maguk által választott bírókat ismernek el, s hogy a főispán ne elnököljön a törvényszékeken. Jegyzőkönyvbe iktatták óvásukat a Kancellária 1845. május 15-én kelt levele ellen, mely kifejtette, hogy a főispáni hatáskörbe tartozik az igazságszolgáltatás. Az 1846. szeptemberében tartott közgyűlésen a Csanád vármegyei rendek megfogalmazták azon követelésüket, hogy alkossanak törvényt arról, miszerint a törvényszékeken csak választott bírók ítélnessenek. Aczél főispán ezen határozat ellen óvást jelentett

december 1-jei országos ülésen a két csanádi követ ismét ellentmondott egymásnak, így elidálták Csanád vármegye szavazatát. Posonyi újra kijelentette, hogy a Pest vármegyei felirattervezetet nem tudja teljes egészében pártolni. A horvát választási sérelem orvoslása ugyan szerepel az utasításai között, de küldői nem látnak sérelmet az adminisztrátori rendszerben, pedig az utasítás készítése alkalmával lett volna lehetőségük a problémát megfogalmazni, de nem tették. A Szabolcs vármegyei körlevélre hozott határozatról pedig, állította, nincsen tudomása. A sérelmeket csak olyan általánosságban terjesszék fel, ahogy az a mosoni indítványban szerepel – jelentette ki. Rónay ezután rögtön jelezte, hogy ő ismeri a szabolcsi körlevél kapcsán keletkezett határozatot. A mosoni indítványt nem pártolja, mivel az az előleges sérelmekre nincs tekintettel. Végül az országgyűlési követek többsége az országos ülésben is megmaradt a pesti indítvány mellett, amit átküldtek a főrendeknek.¹¹⁰¹ Széchenyi István december 3-án feljegyezte a naplójában, hogy Apponyi György állítólag vissza akarja hívattatni a Csanád vármegyei rendekkel Rónayt a követi tisztségéből, amiért ellentmondott a követtársának, így megsemmisítve a kormánynak kedvező szavazatot.¹¹⁰²

Ennek kapcsán 1847. december 1-jén mindkét csanádi követ jelentést küldött Csanád vármegyének, amelyben kifejtették, hogy miért szavaztak egymással ellentétesen. Ezeket a jelentéseket a vármegyei rendek a december 13-án tartott közgyűlésen olvasták fel. Rónay kijelentette, hogy követi esküje szerint az utasítása szellemében szavazott, hiszen az a kapott pontok között szerepel az előleges sérelmek pártolása. Ezek közül kiemelte a horvátországi sérelmet, az 1836:21. törvény végre nem hajtását, a főispáni jogok fenntartását, gróf Erdődy család sérelmét, a főispáni helyettesek által okozott sérelmet, amely a szabolcsi körlevélben is szerepelt. Ezeknek a figyelembevételével támogatta a Pest vármegyei javaslatot. A követtársával kapcsolatban megjegyezte, hogy ő világos utasítás nélkül az adminisztrátori rendszert nem ismerte el sérelmesnek, a szabolcsi körlevélről pedig nem volt tudomása. Posonyi az országgyűlésen nem a vita alkalmával és nem Rónay nyilatkozata után azonnal szólalt fel, hanem az üzenet elfogadásakor és hitelesítésekor, november 30-án, amikor is ellentmondott Rónaynak, amit a december 1-jei országos ülésen is megismételt. Rónayt ezzel

ki, arra hivatkozva, hogy az igazságszolgáltatás is főispáni hatáskörbe tartozik a Hármaskönyv III. rész 25. címe és az 1536:37. törvénycikk szerint.

VERBŐCZI 1844: 433–434.: A Hármaskönyv III. rész 25. cím 3–6. §-a kimondta, hogy elsősorban a földesúrnak kell igazságot szolgáltatni, a feljebbviteli ügyeket az ispánhoz vagy a megyéspüspökhöz kell felterjeszteni.

Az 1536:37. törvény szerint az ispánoknak a törvényszék helyén kívül hozott ítéleteit semmisnek kell tekinteni. A nemeseknek hozzá kell járulniuk a törvényszék más helyre történő áttételéhez.

¹¹⁰¹ PESTI HIRLAP 1847. december 7., 997. sz.: 379–380. (Országgyűlés); RENDI NAPLÓ 1847/48: 41. (VI. országos ülés, 1847. december 1.); TUDÓSÍTÁSOK 1847. december 5., 603. sz.: 782. (Országgyűlési közlemények)

¹¹⁰² VISZOTA 1930: CCLXV.; VISZOTA, 1939: 685.

abba a kényelmetlen helyzetbe hozta, hogy Csanád vármegye szavazat nélkül maradt. Rónay kijelentette, hogy utasítása szerint szavazott, utasítás hiányában pedig a vármegye határozatait, szellemét tekintette mérvadónak. Nem tudja, Posonyi miért mondott neki ellent, hiszen a baranyai javaslat amúgy is kisebbségben volt, sőt azt felváltotta a mosoni indítvány. Azaz annak ellenére szólalt fel, hogy a végeredményt már nem tudta befolyásolni.¹¹⁰³

Ezek után nyomban felolvasták Posonyi Ferenc jelentését is: A kerületi ülésen Kossuth indítványát fogadták el. Ez ellen Somssich Pál tett indítványt, aki azt javasolta, hogy a köszönő felirat mellett az eddig orvosolatlan sérelmeket terjesszék fel, újakat azonban ne.¹¹⁰⁴ Ezt követte Széchenyi indítványa. Szerinte Rónay a kerületi ülésen a Pesti vármegyei indítványt támogatta, ám a vármegye és az utasítása szellemében csak úgy, hogy általánosságban kell megemlíteni a sérelmeket. Posonyi már ekkor is a mosoni indítványt pártolta volna inkább, de méltányosságból nem kívánt Rónaynak ellentmondani, nehogy szavazat nélkül maradjon Csanád vármegye. Megnyugvást talált abban, hogy követtársa csak általánosságban kívánja a sérelmeket megemlíteni. A Pest vármegyei indítványt ezután 26:23 szavazat ellenében elfogadták. A felírási szerkezet hitelesítésekor, néhány nappal később azonban, miközben Posonyi korábban kinyilvánított véleménye mellett maradt, őt követően Rónay felszólalt az eredeti pesti javaslat mellett, így megsemmisítve Csanád szavazatát. Így azután a rákövetkező országos ülésen Posonyi kénytelen volt kijelenteni, hogy ha a Csanád vármegyei rendek panaszt akartak volna tenni az adminisztrátori rendszer ellen, azt az utasításukba belefoglalták volna. Az anyautasítás nyolcadik pontja foglalkozik ugyan a főispánokkal, de nem érezte magát feljogosítva arra, hogy az adminisztrátori rendszer ellen felszólaljon. Posonyi kérte a Csanád vármegyei rendeket, hogy a jövőben világosan dolgozzák ki az utasításokat.¹¹⁰⁵

A két követ nyilatkozatai között nehéz igazságot tenni, ráadásul leveleik nem találhatók meg a vármegyei iratok között, csak a jegyzőkönyvbe bejegyzett szövegekre támaszkodhatunk. Ez alapján úgy tűnik, részben mindkettőnek igaza van. Az anyautasítás között nem szerepelt az adminisztrátori rendszer sérelmeinek a pártolása, azonban az anyautasítás harmadik pontjában az előleges sérelmeknek a támogatására szólították fel a követeket. Rónay ezt az utasítást tágan, míg Posonyi szűken értelmezte, emiatt egyik követet sem lehet felelősségre vonni, mivel az anyautasítás készítésekor nem határozták meg, hogy

¹¹⁰³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 81. jkv. 3105/1847.

¹¹⁰⁴ PESTI HIRLAP 1847. november 28., 992. sz.: 353–354. (Országgyűlés): Ebben igazat lehet adni Posonyinak, ugyanis Somssich valóban azt javasolta, hogy a köszönő felirat mellett az előző országgyűlésen felterjesztett előleges és egyéb sérelmeket ismét nyújtsák be.

¹¹⁰⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 81. jkv. 3106/1847.

csak az utasítás betűinek megfelelően lehet-e felszólalni. Rónay talán még annyiban „csúsztatott” a jelentésében, hogy azt állította, hogy a baranyai indítvány egyáltalán nem akarta felterjeszteni a sérelmeket. Ugyanakkor a megyegyűlés korábban valóban állást foglalt a szabolcsi sérelem támogatása mellett.

Az 1847. december 13-ai vármegyei közgyűlésen¹¹⁰⁶ Bánhidy alispán is kijelentette, hogy egyik követ felett sem akar „pálcát törni”, mivel mindkét követ a belátása szerint szavazott pontos utasítás hiányában. Sántha Sándor táblabíró megjegyezte, hogy a követek „olly viszonyban vannak egymással, mint a’ kétféjű sas, egyik Buda, másik Bécs felé néz!” Az ellenzéknek több órás vita után sem sikerült elfogadtatnia a pesti indítványt, a konzervatív többség Posonyi Ferencnek adott igazat.¹¹⁰⁷ A csanádi rendek ezután póttusításba adták a követeknek, hogy a sérelmek megemlézése nélkül mondjanak köszöntet az uralkodónak. A feliratban köszönik meg, hogy magyarul köszöntötte a rendeket, Istvánt nádorrá választották, a királyi előadások pedig korszerűek és megfelelnek az elvárásoknak. Emellett utasították követeket, hogy először a királyi előadások megtárgyalását szorgalmazzák. A sérelmek összegyűjtése kapcsán pedig egy országos küldöttséget nevezzenek ki, az elkészült munkát külön terjesszék az uralkodó elé. Végezetül meghagyták a követeknek, hogy nem szavazhatnak olyan tárgyakban, amelyekben nincs világos utasításuk.¹¹⁰⁸ Ezek a határozatok csak 1848. január 12-én érkeztek meg Pozsonyba, ezért az addig lezajlott szavazásokon a követek továbbra is saját belátásuk szerint döntöttek. Az utasítás megérkezésekor Rónay jelentette a vármegyének, hogy a továbbiakban nem szavaznak majd pontos utasítás hiányában.¹¹⁰⁹

¹¹⁰⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 81. jkv. 3102/1847. szám előtt. Ezen a közgyűlésen jelen volt Bánhidy Albert alispán, Návay Mihály másod alispán, Bánfy József tiszteletbeli főjegyző és levéltárnok, Lonovics László tiszteletbeli főjegyző, Méhes József aljegyző, Dedinszky József, Gyöngyösy János tiszteletbeli aljegyzők, Lukács József és Tarnay Mihály királyi tanácsosok, Hervay István és Hofbauer Sándor fizetéses táblabírók, Návay Tamás, Markovics Antal, Csergheő Antal, Návay László, Nyéky László, Návay Károly, Rónay Mihály, Rónay Lajos, id. Mátéffy Pál, Farkas Mihály, Návay János, Glaczi Antal, Asbóth Albert, Kálmán Imre, Fehérvári Mihály, Kövér Tódor, Makra Imre makói alesperes, Major János palotai alesperes és plébános, Juhász Antal makói református lelkész, Balku Ignác makói görög egyesült lelkész, Dragán István csanádi görög egyesült lelkész, Pók Imre makói uradalmi igazgató, Nagy Lázár makói uradalmi ügyész, Kovács József pécskai királyi kamarai ügyész, Sántha Sándor, Balta Emánuel, Balta Gyula, Végh János, Bárány Ágoston makói uradalmi tisztartó (ő és a többiek is táblabírók), Lonovics Károly tiszteletbeli főjegyző, Tarnay János és Sanka Zsigmond alszolgabírók, Mátéffy Lajos és Nyéky János esküdtek, Cseresnyés István főügyész, Baros Sándor alügyész, Dániel Antal főpénztárnok, Luczay János alpénztárnok, Vargha Pál kamarai biztos, Mátéffy Pál mérnök. A nemesség részéről: Végh József, Mayer Sándor, Komáromy Pál, Komáromy Lázár, Sárkány Pál, Nagy András és „több nemes”, akiket nem nevez meg a jegyzőkönyv név szerint.

¹¹⁰⁷ PESTI HIRLAP 1848. január 4., 1012. sz.: 9. (Törvényhatósági dolgok); BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. december 19., 716. sz.: 438. (Megyék): A *Budapesti Híradóban* a következő adat szerepel a szavazás eredményéről: „...az ellenzék 46 – a liberális párt 132 szavazatot nyert és így az utasítást készítő küldöttség javaslata utasításul adatott.”

¹¹⁰⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 81. jkv. 3108/1847.

¹¹⁰⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 237. d. 219–221/1848.

Blackwell a jelentésében azt írta, hogy az adminisztrátori rendszer kérdésében a közvélemény a liberálisok mellett áll, sőt több mérsékelt konzervatív is elítélte Apponyi György eljárását. Veszélyes szerintük annyi adminisztrátort kinevezni egyszerre, inkább a főispánokat kellett volna a feladatuk ellátására kötelezni. Egy másik konzervatív pedig Blackwell szerint úgy vélekedett, hogy az adminisztrátori rendszer tompítja az arisztokrácia fényét.¹¹¹⁰

A főrendek 1847. december 4–11. között tárgyalták az adminisztrátori sérelmeket, de kihagyni kívánták a feliratból. Javasolták, a sérelmeket majd külön feliratban terjesszék fel, de ha az alsótábla mégis ragaszkodik ezeknek az azonnali felküldéséhez, akkor csak az előző országgyűlésen beterjesztettek orvoslását kérik.¹¹¹¹ Podmaniczky Frigyes egyértelműen úgy látta, hogy a válaszfelirat bukásának az volt az oka, hogy abban az adminisztrátori rendszer sérelemként megemlítésre került.¹¹¹² December 15-én a kerületi ülésen a rendek a felsőtábla üzenetét vitatták meg. Kossuth azt javasolta, hogy vessék el a válaszfeliratot és ne küldjék fel a királynak, az említett sérelmeket pedig külön-külön tárgyalják meg és terjesszék fel.¹¹¹³ A december 16-ai kerületi ülésen Rónay kijelentette, hogy támogatja ezt az indítványt.¹¹¹⁴ A december 17-ei kerületi ülésen 25 vármegye foglalt úgy állást, hogy tegyék le ezt az ügyet, köztük Csanád vármegye. Posonyi Ferenc nem akart szavazni, Rónay János viszont támogatta Kossuth indítványát, ezért számolhatták a támogatók közé a csanádi szavazatot.¹¹¹⁵ A határozatot a december 20-ai országos ülésen is megerősítette a többség. Posonyi ez alkalommal kijelentette, hogy nincs pontos utasítása, ezért se a határozat mellett, se ellene ne vegye figyelembe a személynök Csanád vármegye szavazatát. Rónay viszont az anyautasítás harmadik pontjára hivatkozva a pártolta a pesti indítványt.¹¹¹⁶ A csanádi követek az 1847.

¹¹¹⁰ BLACKWELL 1989: 107–108.

¹¹¹¹ HORVÁTH 1886: III. 286–290.: Horváth Mihály szerint 94:52 szavazat ellenében vetették el a főrendek a felirati tervet. MOLNÁR 1996: 139–141.; MOLNÁR 2007: 259.; DÉNES 2008: 213.: Molnár András és Dénes Iván Zoltán szerint a jelenlévő 159 főrendi tag közül 152 nyilvánított véleményt, 57 főrendi tag támogatta a feliratot, 95 pedig elutasította. MELKOVICS 2020: 114.: Melkovics Tamás számítása szerint 97:52 arányban utasították el az alsótábla felirati javaslatát.

¹¹¹² PODMANICZKY 1887: II. 213.

¹¹¹³ VISZOTA 1930: CCLXI.; KLÖM 1951: XI. 391–397.; VÖRÖS 1980c: 1212–1213.; KOSÁRY 2002: 413–416.

¹¹¹⁴ PESTI HIRLAP 1847. december 19., 1004. sz.: 414. (Országgyűlés)

¹¹¹⁵ BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. december 24., 719. sz.: 455–456. (Országgyűlés); PESTI HIRLAP 1847. december 21., 1005. sz.: 419. (Országgyűlés); KLÖM 1951: XI. 40–41., 403–406.; A felirat letétele mellett szavazott: Abaúj, Arad, Békés, Bereg, Borsod, Csanád, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torna, Turóc, Ugocsa, Zala, Zemplén, Zólyom, Vas vármegye, valamint a Hajdú Kerület és a Túrmezei Kerület. 21 vármegye nemmel szavazott. Bars, Bihar nem szavazott. Veszprém követeinek szavazatai elidálták egymást.

¹¹¹⁶ RENDI NAPLÓ 1847/48: 66. (XVI. országos ülés, 1847. december 20.); GERGELY 1989: 41–42.; MOLNÁR 1996: 141.; MOLNÁR 2007: 262–263.; DÉNES 2008: 212–218.

december 21-én kelt levelükben pontos utasítást kértek az adminisztrátori kérdéssel kapcsolatban.¹¹¹⁷

Apponyi kancellár az 1848. január 14-én kelt levelében köszönetet mondott Bánhidynak Albert alispánnak, hogy a legutóbbi csanádi közgyűlésen a kormánynak kedvező döntések és pótutasítások születtek, s kijelentette: „...telyes reménnyel tekintek haza jövőjére mind addig, míg a kormány atyai szándékinak illy buzgó és erélyes védőire számíthat, millyent [...] Uraságodban tisztelni szerencsém van.” Apponyi méltányolta Bánhidynek a „józan szellem és az üdvös célzatok” irányába tett törekvéseit, ami kapcsán már korábban is szép eredményeket ért el Csanád vármegyében. Aggodalmát fejezte ki ugyanakkor Rónay egyénisége, elvei és összeköttetései miatt, mivel többször támogatta az ellenzékot. Rónay még a későbbiekben is gondot okozhat a kormánynak számára, ha Csanád vármegye szavazatát az ellenzékhez számítják vagy elidálják – vélekedett a kancellár. Emiatt a vármegyének olyan határozatot kell hozni, hogy a követutasításokat szigorúan be kell tartani, ne lehessen azokat félremagyarázni, ne válhassanak „gúny” tárgyává. Apponyi amiatt is kifejezte a háláját, hogy a csanádi utasítások között nem szerepel az adminisztrátori sérelem orvoslása, ami az ellenzékiek „életkérdése” ezen az országgyűlésen. Az ellenzék a „hatalmának kiterjesztése, a zavaroknak öregbítése és a kormány nullifikatioja után törekszik”, ezzel a megyei kormányzók állását támadják meg. A kancellár reményét fejezte ki, hogy a csanádi közgyűlésen megfelelő döntések és utasítások fognak születni a kormánynak szempontjából. Rónay visszahívásának a lehetőségét mindazonáltal láthatólag nem vetette fel.¹¹¹⁸

Időközben István főherceg nádor, Lónyai János beregi főispán és annak fia, Lónyay Menyhért (Bereg vármegyei követ) tárgyalt Apponyival az adminisztrátori sérelemről és a reformokról. Azt javasolták Kossuthnak, hogy álljanak el az adminisztrátori sérelemtől, cserében az uralkodó szentesíti a közteherviselésről, örökváltságról és a szabad királyi városok rendezéséről szóló reformtörvény-javaslatokat. Kossuth csak akkor lett volna hajlandó erre, ha az uralkodó önként felszámolja az adminisztrátori rendszert és Apponyit meneszt. Ezt azonban nem támogatta egységesen az ellenzék. Szentkirályi Móric (Pest vármegye), ifj. Pázmándy Dénes (Komárom vármegye), Lónyai Gábor (Zemplén vármegye) és Lónyay Menyhért hajlott volna a megegyezésre, így titokban tovább folytatták a tárgyalásokat, Batthyány Lajos és Kossuth tudta nélkül.¹¹¹⁹

¹¹¹⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 237. d. 219–221/1848.

¹¹¹⁸ MNL OL, A 45: 29pp/1848.

¹¹¹⁹ KÓNYI 1896: 231. sz.: 337–362., 232. sz.: 19–31.; VÖRÖS 1980c: 1213–1214.

Mivel a bécsi udvar is látta, hogy az adminisztrátori sérelmek körüli kérdések megakasztották az országgyűlési tanácskozások menetét, úgy döntöttek, hogy királyi leiratot bocsátanak az országgyűlési rendekhez. Az 1848. január 30-án kelt leirat február 1-jén érkezett meg Pozsonyba, de csak általános ígéretet tartalmazott az adminisztrátori rendszer megszüntetésére. Az uralkodó kifejtette, hogy az 1791:10. törvénycikket nem kívánta megsérteni. A vármegyék törvényes állását és a főispánok hatáskörét sem óhajtotta korlátozni.¹¹²⁰ Ez a válasz nem elégítette ki sem a konzervatív, sem az ellenzéki pártot.¹¹²¹ A 1848. február 5-ei kerületi ülésen Gömör vármegye követe, Szentiványi Károly javasolta, hogy mondjanak köszönetet azért, hogy V. Ferdinánd az alkotmányt sértetlenül kívánja fenntartani, valamint az adminisztrátori rendszer iránti panaszokat igyekszik megszüntetni. Azonban azt is tegyék hozzá, hogy a felvetett aggodalmak nem voltak alaptalanok. A király jó szándéka nem elég, szükséges cselekedni is, ha meg akarja szüntetni az adminisztrátori sérelmeket. Ezzel szemben Lónyay Menyhért (aki egyébként szintén ellenzéki követ volt) a királyi leirat elfogadása mellett agitált, mindenféle sérelem megemlítése nélkül. Végül Lónyay javaslatát fogadták el egy szavazat különbséggel (24:23 szavazat ellenében), a kerületi ülést vezető elnök azonban a nagy felháborodás miatt nem mondott ki végzést.¹¹²² A Csanád vármegyei követe nem szavaztak ebben a kérdésben, mivel nem volt pontos utasításuk. Veszprém és Bihar követeinek szavazatai elidálták egymást, így Horvátország szavazata volt a döntő, amely a beregi javaslatot támogatta.¹¹²³

Rónay a szavazás után még ezen a kerületi ülésen megjegyezte, fájjalja, amiért nem voksolhatott, de pontos utasítás nélkül nem tehetett. Azonban azt is hozzátette, meg van győződve arról, hogy ha a Csanád vármegyei rendek látnák a királyi leiratot, biztosan nem támogatnák. S ha a beregi javaslat elfogadásában annak kimondása rejlik, hogy az adminisztrátori rendszer nem sérelem, akkor szavazott volna, ugyanis az anyautasításában

¹¹²⁰ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48: 61–62.

¹¹²¹ HORVÁTH 1886: III. 316.

¹¹²² BUDAPESTI HÍRADÓ 1848. február 6., 754. sz.: 127. (Országgyűlés); JELENKOR 1848. február 15., 20. sz.: 79. (Országgyűlés); PESTI HIRLAP 1848. február 13., 1035. sz. (Országgyűlés): 120.; PREBBURGER 1848. február 7., Nr. 16.: 142. (Reichstagberichte); TUDÓSÍTÁSOK 1848. február 10., 640. sz.: 948. (Országgyűlési közlemények); KLÖM 1951: XI.: 48–50., 503–511.: A gömöri indítványt pártolta: Abaúj, Arad, Békés, Borsod, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torna, Turóc, Zala, Zemplén, Zólyom, Ung, Vas vármegye, a Hajdú Kerület, valamint a Túrmezei Kerület. A beregi indítványt pártolta: Árva, Bács, Baranya, Bars, Bereg, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Moson, Pozsega, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Verőce vármegye és Horvátország, valamint a Jászkun Kerület. Csanád nem szavazott, Bihar és Veszprém követeinek szavazatai elidálták egymást. (A *Budapesti Híradó* és a *Hazai 's Külföldi Tudósítások* szerint Veszprém sem szavazott.) BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008: 277–278.: Jean Bérenger és Kecskeméti Károly kiemelte, hogy a kerületek szavazatát nem vették figyelembe, ha ezt megtették volna, akkor 25:25 arányban döntetlen lett volna a szavazás. HORVÁTH 1886: III. 318–322.; HÓKE 1886e: 419–420.; KÓNYI 1896: 27–28.; VISZOTA 1930: CCLXXXIV–CCLXXXVI.; SZABAD 1977: 108–109.; BEÖTHY 2011: II/2.: 269–270.

¹¹²³ PESTI HIRLAP 1848. február 8., 1032. sz.: 105. (Országgyűlés)

szerepel, hogy az Erdődy család sérelmét pártolja.¹¹²⁴ Egy 1848. február 7-én készült titkosrendőri jelentés külön megemlítette, hogy Csanád vármegye, amelynek utasításánál fogva határozottan a konzervatív vármegyék sorában kellene állnia, eltűri Rónay makacsságát, és nem foglalkozik a két követ közötti véleménykülönbséggel.¹¹²⁵ A Csanád vármegyei rendek egyébként az 1848. február 17-én tartott közgyűlésen¹¹²⁶ elfogadták a királyi leiratot az adminisztrátori sérelmek megszüntetésével kapcsolatban, ezért köszönetnyilvánításra utasították a követeket. Bizalmukat fejezték ki, hogy a király a törvényeket, az alkotmányt és a vármegyei szerkezetet is épségben kívánja fenntartani. Ez az utasítás azonban már megkésve érkezett Pozsonyba.¹¹²⁷ Bánhidya az 1848. február 18-án kelt levelében értesítette Apponyi kancellárt az előző napi többségi határozatról, miszerint az adminisztrátori rendszer nem sértett törvényt, a királyi leirat pedig minden aggodalmukat megszüntette.¹¹²⁸

Kossuth ismét azt javasolta, hogy a sérelmekről egyenként tárgyaljanak, több napig tartó tanácskozás után az 1848. február 12-ei kerületi ülésen újra megvitatták a felirat szövegét. Elhatározták, hogy köszönetet mondanak a királynak az adminisztrátori rendszer megszüntetése kapcsán tett ígéretéért. A konkrét sérelmek említése nélkül, de hivatkozva az épségben tartandó törvényekre, elfogadta az alsótábla a javaslatot 31:18 szavazati aránnyal, a csanádi követek nem szavaztak. A főrendek 1848. február 29-én tárgyalták ezt a javaslatot, amit kisebb vita után elfogadtak, mivel az a sérelmeket nem tartalmazta, csak általánosságban fogalmazott.¹¹²⁹

¹¹²⁴ BUDAPESTI HÍRADÓ 1848. február 8., 755. sz.: 131. (Országgyűlés); PESTI HIRLAP 1848. február 13., 1035. sz.: 122. (Országgyűlés); TUDÓSÍTÁSOK 1848. február 13., 642. sz.: 955. (Országgyűlési közlemények) Mindhárom újság összefoglalja Rónay felszólalását.

¹¹²⁵ KLÖM 1951: XI. 521–523.

¹¹²⁶ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 82. jkv. 218/1848. szám előtt. Ezen a közgyűlésen részt vett Bánhidya Albert alispán, Návay Mihály másod alispán, Bánfy József és Lonovics László tiszteletbeli főjegyzők, Méhes József aljegyző, Dedinszky József és Gyöngyösy János tiszteletbeli aljegyzők, Hervay István fizetési táblabíró, Návay Tamás, Horváth Mihály apátfalvai plébános és címeres kanonok, Makra Imre makói plébános és alesperes, Major János palotai plébános és alesperes, Balku Ignác görög egyesült makói plébános és alesperes, Rónay József, Sántha Sándor, Glac Antal, Földesy Menyhért, Návay Károly, Pók Imre makói uradalmi igazgató, Mikusevics József kevermesi plébános, Nagy Lázár makói királyi kamarai ügyész, Kovács József királyi kamarai ügyész, Perlaky Flórián királyi kamarai ügyész, Csergheő Antal kamarai temesi igazgatósági ülnök, Edelspacher János, Végh János (az itt felsoroltak táblabírók is), Tarnay János, Sánka Zsigmond és Lonovics Károly szolgabírók, Kövér Pál rendőri szolgabíró, Mátéffy Lajos esküdt, Dániel Antal főpénztárnok, Luczay János alpénztárnok, Cseresnyés István főügyész, Baross Sándor alügyész, Meskó János főorvos, Urbanics Mihály tiszteletbeli főorvos, Végh József, Pinthér István, Sárkány Mihály és „számos nemes urak”, akiket nem sorol fel név szerint a jegyzőkönyv.

¹¹²⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 82. jkv. 219/1848.

¹¹²⁸ MNL OL, A 45: 108pp/1848.

¹¹²⁹ BUDAPESTI HÍRADÓ 1848. február 13., 760. sz. 150. (Országgyűlés); PESTI HIRLAP 1848. február 20., 1039. sz.: 141. (Országgyűlés): A szerkezet mellett szavazott: Abaúj, Arad, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Torna, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, a Hajdú Kerület és a

A reformjavaslatok tárgyalásának első szakasza

Az adminisztrátori ügy megvitatása közben a rendek számos reformjavaslatról is tárgyaltak. Szemere Bertalan (Borsod vármegye követe) 1847. november 29-én betérjesztette a közteherviselés megvalósításának az elvét. A december 7-ei országos ülésen Posonyi Ferenc kijelentette,¹¹³⁰ hogy a Csanád vármegyei rendek a közteherviselés elvét általánosságban kimondták. A szegény adózó népen csak úgy tudnak segíteni, ha a nemesség mind a hadiadó, mind a háziadó és az országos pénztár költségeinek a fizetésében részt vesz. Ez utóbbira 4 millió forintot ajánlott meg utasítása szerint.¹¹³¹ A hadiadó elvállalása azonban 32:15 arányban elbukott, csak a háziadó és az országos pénztár költségeiből való nemesi részvállalás elvét fogadták el.¹¹³² A felső táblán 1848. január 12-én kezdték tárgyalni a közteherviselésről szóló javaslatot. A háziadó elvállalása a főrendeknél akadályokba ütközött, a vita elhárítása érdekében január 17-én István nádor azt javasolta, hogy küldjenek ki egy országos bizottságot, amely a részleteket kidolgozza, majd utána vitassák meg újra az ügyet. A másnapi ülésen a főrendek is elfogadták a közteherviselés elvét kisebb módosításokkal, majd bizottságot neveztek ki.¹¹³³ Az 1848. január 31-ei kerületi ülésen, ahol a főrendi választ tárgyalták a közteherviselés ügyében, Rónay megerősítette, hogy a közteherviselést a háziadóra és a hadiadóra vonatkozóan is mondják ki.¹¹³⁴

Túrmezei Kerület. Általánosságban kívánta a javaslat szerkesztését: Árva, Bács, Baranya, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Moson, Pozsega, Sáros, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torontál vármegye, Horvátország és a Jászkun Kerület. Csanád vármegye nem szavazott. KLÖM 1951: XI. 50., 535–539.: Barta István szerint 31:19 arányban fogadták el a javaslatot, de a vármegyéket nem sorolta fel.

VUKOVICS 1894: 46–50.; SZEKFŰ–HÓMAN 1936: V. 386–387.; VÖRÖS 1980c: 1213–1215.; GERGELY 1989: 42–44.; CSORBA–VELKEY 1998: 181.; KOSÁRY 2002: 431–432.; MOLNÁR 1996: 146–148.; MOLNÁR 2007: 270–273.; DÉNES 2008: 226–227.; BEÖTHY 2011: II/2.: 270–271.

¹¹³⁰ PESTI HIRLAP 1847. december 14., 1001. sz.: 399. (Országgyűlés): A *Pesti Hirlap* tévesen Rónaynak tulajdonította a felszólalást.

¹¹³¹ RENDI NAPLÓ 1847/48: 48–49.

¹¹³² BUDAPESTI HÍRADÓ 1847. december 2., 706. sz.: 380. (Országgyűlés); TUDÓSÍTÁSOK 1847. december 9., 605. sz.: 792. (Országgyűlési közlemények): A háziadó vállalása mellett szavazott 29 vármegye: Arad, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Temes, Trencsén, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, a Buccari, a Fiumei Kerület, a káptalani követe, a Hajdú Kerület, a Jászkun Kerület és a Túrmezei Kerület. A háziadó vállalása ellen szavazott 19 vármegye: Abaúj, Árva, Bács, Bereg, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Liptó, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Tolna, Torna, Ugocsa vármegye és Horvátország. Turóc és Torontál vármegyék nem szavaztak.

A hadiadó vállalása mellett szavazott 15 vármegye: Arad, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Heves, Máramaros, Nyitra, Pest, Pozsony, Szabolcs, Ung, Zemplén, Zólyom vármegye, Buccari, Fiume, a Hajdú Kerület, a Jászkun Kerület és a Túrmezei Kerület. A hadiadó vállalása ellen szavazott 35 vármegye: Abaúj, Árva, Bács, Baranya, Bereg, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Moson, Nógrád, Pozsega, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Vas, Verőce, Veszprém, Zala vármegye és Horvátország. Az egyházi rend nem szavazott.

Az országos pénztár létrehozását csak Abaúj, Fejér, Győr, Liptó, Máramaros, Torna, Turóc vármegye nem támogatta. Torontál pedig nem szavazott.

¹¹³³ HORVÁTH 1886: III. 292–297.; VUKOVICS 1894: 36–39.; KOSÁRY 2002: 417.; MOLNÁR 2007: 266–267.

¹¹³⁴ BUDAPESTI HÍRADÓ 1848. február 1., 749. sz.: 106. (Országgyűlés)

Lónyay Gábor 1847. december 3-án a kötelező örökváltságról nyújtott be javaslatot,¹¹³⁵ amit 37 vármegye (köztük Csanád vármegye is) elfogadott a december 6-ai kerületi ülésen.¹¹³⁶ Rónay kijelentette, hogy az örökváltság ne csak a földesúrra, hanem a jobbágyra nézve is kötelező legyen.¹¹³⁷ December 9-én az ősiség eltörlését a konzervatív Somssich Pál vetette fel. Az örökváltság és az ősiség eltörlése kapcsán is bizottságokat küldtek ki a részletek kidolgozására.¹¹³⁸

A szabad királyi városok rendezése ezen az országgyűlésen is az egyik legsürgetőbb feladat volt. Maga a kancellária is készített egy 170 §-ból álló törvénytervezetet.¹¹³⁹ Szentkirályi Móric kifejtette, a kormányzat ezzel a törvénytervezettel olyan testületet akar létrehozni a városokban, amely maga választja a városi tanácsot élethosszig tartó mandátummal. Ennek a tanácsnak vétőjoga lenne volna a közgyűlési határozatokkal szemben, emellett a főfelügyelői hivatal létrehozataláról sem tett le a kormányzat. Egy kézben összpontosulna a hatalom, valódi képviselő nélkül. A rendek egyetértettek abban, hogy egy általuk kiküldött bizottság dolgozzon ki törvényjavaslatokat, és ne a királyi előterjesztésekben szereplő tervezetet tárgyalják. 1847. november 29-én küldtek ki egy 23 tagú választmányt, majd december 13-án négy újabb tagot neveztek ki, amelynek Rónay János is a tagja lett. Az elkészült törvénytervezet 254 §-ból állt, s 1848. január 20-án vették először tanácskozás alá (majd a főrendek 1848. március 24-én).¹¹⁴⁰

¹¹³⁵ VARGA 1971: Varga János *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban* című munkájában részletesen foglalkozott ezzel a kérdéssel.

¹¹³⁶ PESTI HIRLAP 1847. december 12., 1000. sz.: 393–394. (Országgyűlés): A kötelező örökváltságot támogatta: Arad, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Nógrád, Pest, Pozsega, Pozsony, Szabolcs, Szatmár, Somogy, Sopron, Torna, Torontál, Turóc, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén és Zólyom. Nem szavazott: Abaúj, Árva, Bács, Baranya, Csongrád, Győr, Hont, Sáros, Szepes, Szerém, Temes és Tolna.

¹¹³⁷ RENDI NAPLÓ 1847/48: 76. (XVII. országos ülés, 1847. december 21.); PESTI HIRLAP 1848. január 2., 1011. sz.: 1. (Országgyűlés)

¹¹³⁸ HORVÁTH 1886: III. 297–299.; VUKOVICS 1894: 39–40.; KLÖM 1951: XI. 41–42.; VÖRÖS 1980c: 1211–1212.; CSORBA–VELKEY 1998: 180–181.; KOSÁRY 2002: 417–418.

¹¹³⁹ DOBSZAY 2021b: 51–61.: Dobszay Tamás összehasonlította az alsótábla által kidolgozott 1844. évi és a kormányzat által készített 1847. évi javaslatokat a szabad királyi városok rendezéséről. Arra a megállapításra jutott, hogy az 1844-es javaslat nagyobb mozgásteret biztosított volna a városok számára, több embernek tette volna lehetővé a polgárjog megszerzését, a városok statutumalkotási jogát kevésbé korlátozta volna. A szabad királyi városok szavazati jogát a városok belső rendezéséhez kötötte az 1844. évi tervezet, így kaphattak volna a városok 16 vagy 32 szavazatot. Dobszay felhívja a figyelmet arra, hogy az 1847. évi tervezetben nem esett szó a szabad királyi városok országgyűlési szavazatáról.

¹¹⁴⁰ PÁSZTOR 1935: 58.; ANTAL 2013: 21–40.: A törvénytervezet hét fő részből állt: rendelkezett a városokról általánosságban, a választópolgárokról és képviselőkről (választójogi cenzus meghatározása), a törvényhatósági jog gyakorlásáról (rendőri, bíraskodási felügyelet), a választásokról, a főfelügyeleti jog gyakorlásáról, az adókról, az országgyűlési szavazatról, valamint a törvény életbe lépéséről. A városügyi tárgyalások későbbi szakaszában egyértelműen megfigyelhető az elmozdulás a megegyezés felé a két tábla között. A felsőtábla például a cenzus, a polgári kvalifikációk és a városi tanácskozások nyilvánossága kapcsán tett kisebb észrevételeket, azonban megegyezett az alsótáblával.

A vasútügy ezen az országgyűlésen is fontos kérdés volt, aminek kapcsán két álláspont alakult ki: Kossuth a Vukovár–Fiume vasútvonalat támogatta, míg Széchenyi a központi vasútertvét, amely Pestről indul Fiume felé. Egy választmányt küldtek ki a rendek ezen tervek megvitatására, amelynek tagjai többségben Széchenyi javaslatát támogatták az 1848. február 21-én tartott ülésükön. Kossuth betegsége miatt azonban elhalasztották a további üléseket. A 1848. márciusi események hatására azután fontosabb ügyek tárgyalására került sor.¹¹⁴¹

A reformjavaslatok tárgyalásának második szakasza – A forradalmak hatása az országgyűlési tanácskozások menetére

Az 1848. évi európai forradalmak kitöréséhez számos ok vezetett. 1847-ben Európa szerte rossz volt a termés a kedvezőtlen időjárás miatt, az árak rohamosan emelkedtek, ráadásul burgonyavész is pusztított évek óta, ami éhínséghez vezetett. Az elégedetlenség hatására 1848. január 12-én Palermóban, majd január 27-én Nápolyban is felkelés tört ki. A rossz termés Franciaországot is sújtotta, ezért számos tüntetést szerveztek, amiket az uralkodó, Lajos Fülöp betiltott. Emiatt az ellenzék tagjai bankettekben gyűltek össze, amit szintén korlátoztak. Az elégedetlenség hatására 1848. február 22-én Párizsban kitört a forradalom, Lajos Fülöpöt elűzték a trónjáról és kikiáltották a köztársaságot.¹¹⁴²

A francia forradalom híre hamar eljutott Pozsonyba. Kossuth Lajos 1848. március 3-án tette meg nagyfontosságú indítványát, amelyben követelte független, felelős magyar minisztérium felállítását, a kötelező örökváltságot, a közteherviselést, a közszükségletek fedezését, a honvédelem szabályozását, a katonai élelmezés és elszállásolás megkönnyítését, a földművelés, ipar, kereskedelem fejlesztését, a szabad királyi városok és szabad kerületek rendezését, érdekegyesítést, a nép politikai jogokkal történő felruházását, népképviselői országgyűlés felállítását. Kifejtette, Magyarország alkotmánya az elmúlt háromszáz évben nem fejlődhetett, hanem annak megőrzése volt a legfontosabb feladat. Ez annak volt köszönhető, jelentette ki, hogy a Habsburg Birodalom örökös tartományai nem alkotmányos kormányzat alatt állnak, ami nem állt összhangban Magyarország alkotmányos önállóságával. Ennek fényében a Habsburg Birodalom örökös tartományainak is alkotmányt követelt. Az alsótábla többsége elfogadta a felirati javaslatot, amit a főrendekhez átküldtek.¹¹⁴³ Jósika Samu erdélyi kancellár Apponyi Györgyhöz intézett március 4-ei levelében a konzervatívok

¹¹⁴¹ VISZOTA 1930: CCCII.; GERGELY 1987: 323–379.; KOSÁRY 2002: 438–443.: Széchenyi javaslatát tizenegyen, Kossuthét heten támogatták. Felmerült egy köztes javaslat is, a Fiume–Mohács vonal terve, amit hárman támogattak.

¹¹⁴² URBÁN 1970; DAUTRY 1981: 71–91.; PRICE 2001: 163–176.; AGULHON 2005: 822–856.

¹¹⁴³ HORVÁTH 1886: III. 345–356.; KLÖM 1951: XI. 619–628.

kétségbe esett hangulatát vázolta. „De Pozsonyban az embereknek nincs önállóságuk, mert terrorizmus alatt nyögnek. Kossuthék a legszélsőségesebb lépésre is rá tudnák őket szedni.”¹¹⁴⁴

A Habsburg Birodalom magyar koronán kívüli része alkotmányos átalakulásának programja már jelen volt az országgyűlés előtti hónapokban is. Viktor Franz von Andrian-Werburg báró az ausztriai ellenzék egyik vezére (*Österreich und dessen Zukunft*, a legismertebb ausztriai ellenzéki röpirat szerzője) kísérletet tett a magyar ellenzékkel tartós politikai kapcsolatok kiépítésére. Andrian célja az volt, hogy a magyar rendek az 1847/48. évi országgyűlésen vessék fel az ausztriai tartományok alkotmányos viszonyainak kérdését. A magyar ellenzék pedig a külföldön szerette volna propagandát kifejteni, erre a feladatra Andrian vállalkozott is. Így került sor, ahogy arról már szó esett, e programnak a felvételére az Ellenzéki Nyilatkozatba.¹¹⁴⁵ Ezt követően az országgyűlés első hónapjaiban is több országgyűlési beszéd elhangzott erről.

Károlyi Árpád és Varga János úgy látta, hogy Kossuth a felirati tervezetében még nem akart nyíltan felelős, független kormányt kérni, csak a hozandó reformok végrehajtása kapcsán utalt arra biztosítékként. Megelégedett volna az alsótábla azzal, ha a király a Helytartótanács tagjai közül jelöl ki olyan személyeket, akik a reformokról megegyeznek a rendekkel. A hozandó törvényeket ezután hajthatná végre a független, felelős magyar kormány.¹¹⁴⁶ Kosáry Domokos arra mutatott rá, hogy Kossuth március 3-ai javaslata még csak azokat a reformokat követelte, amelyeket elvben már elfogadtak, például a részleges közteherviselést, az örökváltságot. Ekkor még nem szólt például kötelező örökváltságról állami kárpótlással. Kossuth azt indítványozta, hogy választmányok nélkül, az üléseken fogalmazzanak meg alapelveket ezekkel kapcsolatban. A felsőtáblán egy ideig halasztották a felirati tervezet megvitatását, mivel István nádort Bécsbe rendelték, majd Majláth György országbíró és Keglevich Gábor tárnokmester is oda utazott, így nem volt senki, aki összehívhatta volna a főrendeket.¹¹⁴⁷ A bécsi udvar számára egyre terhesebb volt a magyar országgyűlés, ezért a diéta megregulázása, esetleges feloszlata is napirenden szerepelt. Az országgyűléshez végül nem indult sem feloszlató, sem dorgáló leirat.¹¹⁴⁸

¹¹⁴⁴ VARGA 1971: 34.

¹¹⁴⁵ DEÁK 1999: 43–61.; DEÁK 2002: 80–92.

¹¹⁴⁶ KÁROLYI 1936: 8.; VARGA 1971: 27–28.; BEÖTHY 2011: II/2.: 291.

¹¹⁴⁷ KOSÁRY 2002: 449–453.

¹¹⁴⁸ HORVÁTH 1886: III. 356–360.; VARGA 1971: 31–32., 35.; GERGELY 1989: 44–46.: István nádor azt javasolta, hogy kérjék ki néhány konzervatív főúr véleményét is kérjék ki, addig is halasztva a felsőtáblai ülést. A megbeszélésen jelent volt Apponyi György kancellár, Szógyény László alkancellár, Szécsen Antal magyar kamaraelnök, Zarka János személynök, Zsedényi Ede kancelláriai tanácsos, valamint Széchenyi István. Széchenyi azt vetette fel, hogy nevezzék ki őt teljhatalmú királyi biztossá, hogy az országgyűléssel

Kossuth felirati beszédének szövege Bécsben hamar elterjedt, lefordították azt német nyelvre, részben ennek köszönhetően ott is egyre határozottabban követelték a reformokat és az alkotmányt.¹¹⁴⁹ Március 11-én érkezett vissza István nádor Pozsonyba, azonban a felsőtábla tanácstalan volt, hogy a felirati javaslatot elfogadják-e vagy elutasítsák. Március 13-án Lajos főherceg utasítást küldött a nádornak, hogy semmiképpen se fogadja el a felsőtábla a felirati javaslatot. Ezen a napon azonban Bécsben kitört a forradalom, a spontán összeverődött tömeg előtt Kossuth március 3-ai felirati szövegét is felolvasták. A forradalom hatására Metternich lemondott a hivataláról és elmenekült Bécsből,¹¹⁵⁰ Apponyi György kancellár szintén lemondott. A bécsi forradalom híre még aznap este megérkezett Pozsonyba. Lajos főherceg újabb üzenetben felszólította a nádort, hogy őrizze meg a nyugalmat az országgyűlésen, amelynek feloszlata ismét felmerült. István nádor ekkor közbelépve úgy látta, hogy a rend fenntartása érdekében el kell fogadni Kossuth március 3-ai felirati javaslatát, amit a felsőtábla március 14-én közfelkiáltással támogatott. Az országos ülésen Rónay János (aki kerületi elnök volt ekkor) tudatta a személyekkel a rendek azon határozatát, hogy a főrendek elfogadták a feliratot, és egy küldöttség által személyesen kívánják elvinni azt az uralkodónak Bécsbe.¹¹⁵¹ Rónay a Csanád vármegyei rendekhez intézett március 15-ei levelében tudósított ezekről az országgyűlési határozatokról.¹¹⁵²

alkudozhasson, valamint az országban a rendet fenntarthassa. Ezt a javaslatát leszavazták, mivel nem bíztak meg benne. Közben Apponyi megbetegedett, így nem tudták folytatni a tanácskozásokat.

¹¹⁴⁹ PAJKOSSY 2005: 169–179.: Pajkossy Gábor részletesen foglalkozik Kossuth felirati beszédének a hírlapokban történő megjelenésével és német fordításával, melyek elterjedtek Ausztriában. Pajkossy arra a megállapításra jutott, hogy Kossuth beszédének öt, a feliratnak három egykorú fordításáról lehet tudni jelenleg.

¹¹⁵⁰ ANDICS 1975: 281–285.: Metternich utóbb úgy vélekedett, hogy a kormányzat határozatlansága, tétlensége, erélytelensége vezetett a forradalom kitöréséhez. Magát nem tartotta felelősnek az eseményekért, s szerinte sokkal határozottabban és erélyesebben, kellett volna fellépnie a kormányzatnak az ellenzéki törekvésekkel szemben a megelőző években és az 1848-as márciusi napokban. A kormányzás terén a mulasztások a többi miniszter részéről történtek. A bécsi forradalmat is le kellett volna vernie az uralkodónak. Metternich szerint a forradalomnak nem volt talaja a Habsburg Birodalomban, csak külső hatások miatt tört ki.

SRBIK 1925: II. 273.: Heinrich Srbik szerint Metternich és a rendőrség nem ismerte fel a veszély nagyságát. A kancellár tekintete sokkal inkább Olaszországra és Németországra irányult, mint a háborgó birodalom központjára, Bécsre. Nem hitte, hogy kitörhet ott forradalom. Abban bízott, hogy csupán tüntetések lesznek, amelyeket a rendőrség meg tud állítani.

FINK 1989: 202.: Humbert Fink szerint Metternich legnagyobb hibája az volt, hogy minden változást kategorikusan elutasított.

SIEMANN 2019: 716–719.: Wolfram Siemann nem fogalmazott meg éles kritikát Metternich lemondása kapcsán. Szerinte a bécsi udvar „feláldozta” Metternichet a nyugalom helyreállítása érdekében. A Hofburgban üdvözölték Metternich leváltásának az ötletét. Metternich nehezen tudta elfogadni a lemondásának módját és az ellene folyó összeesküvést. Siemann azt is hozzáteszi, hogy Metternich régi ellenlábásának, Kolowrath grófnak is nagy szerepe volt abban, hogy Metternich lemondásra kényszerült.

FILLAFER 2020: 489.: Franz Leander Fillafer úgy vélekedett, hogy Metternich és a belső köre a „belső ellenség”-re való hivatkozást használta az önfelmentés eszközeként.

¹¹⁵¹ RENDI NAPLÓ 1847/48: 166. (XL. országos ülés, 1848. március 14.); HORVÁTH 1886: III. 362–371.; VARGA 1971: 36., 48., 52.; GERGELY 1989: 47–52.

¹¹⁵² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. b. 237. d. 223/1848.

Március 15-én 72 tagú küldöttség vitte a feliratot Bécsbe, amelynek Rónay János is a tagja volt, az országgyűlési ifjúság és a jurátusok¹¹⁵³ egy része a küldöttséggel tartott.¹¹⁵⁴ A nádor külön, már hamarabb Bécsbe utazott. Még a küldöttség indulása előtt az alsótáblán elfogadták a teljes közteherviselést és a kötelező örökváltságot állami kárpótlással, a városi követeknek megadták az egyenkénti szavazati jogot.¹¹⁵⁵ Ezen a napon Pesten is kitört és győzött a vér nélküli forradalom. Március 15-én V. Ferdinánd irata közölte, hogy az örökös tartományoknak alkotmányt ad majd, kihirdette a sajtószabadságot és hozzájárult a nemzetország megszervezéséhez. A délutáni órákban az országgyűlési küldöttség megérkezett Bécsbe, kitörő örömmel fogadta őket a tömeg. Másnap, március 16-án a delegáció átnyújtotta a feliratot V. Ferdinándnak, amit még azzal egészítettek ki, hogy Batthyány Lajost nevezze ki miniszterelnöknek. Az Államkonferencia tagjai (Lajos főherceg, Ferenc Károly főherceg, Franz Hartig államminiszter, Joseph Heinrich Franz Münch-Bellinghausen államminiszter, Alfred zu Windisch-Grätz altábornagy, Majláth Antal korábbi magyar kancellár, Jósika Samu erdélyi kancellár, Szögyény László alkancellár) éjszakába nyúló hosszas tanácskozás után hozzájárultak a felelős magyar minisztérium felállításához. Tették ezt azért is, mivel megérkezett a pesti forradalom híre Bécsbe, ráadásul egy esetleges parasztfelkelésről is keringtek hírek.¹¹⁵⁶

Március 17-én reggel már István nádornál volt az a királyi leirat, amelyben az uralkodó kijelentette, hogy hajlandó hozzájárulni a felelős magyar minisztérium felállításához, valamint teljhatalommal ruházta fel a nádort. Deák István és Urbán Aladár azonban rámutatott arra, hogy a leiratból nemcsak Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezése hiányzott, hanem a törvények feltétel nélküli szentesítése, így valójában a magyar minisztérium felállítása is, amelyhez csak akkor volt hajlandó hozzájárulni a király, ha az ezzel kapcsolatos törvényeket benyújtják. Ezután Kossuthék rávették a nádort, hogy győzze meg az uralkodót Batthyány kinevezéséről. István nádor felkereste V. Ferdinándot, hogy a kérést tolmácsolja, aki szóban hozzájárult ahhoz. A nádor még ugyanezen a napon írásban kinevezte Batthyányt miniszterelnökké.¹¹⁵⁷ Az uralkodócsalád és az Államkonferencia tagjai a

¹¹⁵³ PASKAY 1885: Paskay Gyula *A jurátus-élet 1847/48* című művében a jurátusok szemszögéből mutatja be az 1848. márciusi és áprilisi legfontosabb eseményeket. HUNKÁR 2004: 81–88.: Hunkár Antal veszprémi követ a visszaemlékezéseiben szintén közöl részleteket e két hónap eseményeiről.

¹¹⁵⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48: 77–78.; PESTI HIRLAP 1848. március 18., 2. sz.: 232. (Országgyűlés); HÖKE 1886e: 424.: Hőke Lajos szerint 75 tagú küldöttség ment Bécsbe.

¹¹⁵⁵ SZABAD 1977: 112–115.; KOSÁRY 2002: 456–457.

¹¹⁵⁶ KÁROLYI 1936: 19–27.

¹¹⁵⁷ MADARÁSZ 1883: 115.: Madarász József az emlékirataiban rosszállását fejezte ki a megalakuló magyar kormány összetétele miatt: „Minő halmaza az ellentétes irányzatoknak! Batthyány Lajos arisztokrata kubinszky, Kossuth Lajos demokrata közvetítő, Széchenyi István conservatív pecsovics, azután Szemere, a központosító, a megyék ellensége, belügyér, és Deák, a kit megrémitettek az események. Gyönyörű összeférczelése ez az

rosszallásukat fejezték ki, amiért önhatalmúlag, túllépve a jogkörét döntött a nádor, de tudomásul vették a kinevezést. István nádor ezen a napon Bécsből körlevelet küldött a vármegyékhez, s értesítette őket arról, hogy Batthyány Lajost miniszterelnökké nevezte ki, és felkérte, alakítson minisztériumokat az általa kiválasztott személyek vezetésével.¹¹⁵⁸ Az országgyűlési küldöttség még szintén ezen a napon visszatért Pozsonyba, ahol kitörő örömmel és lelkesedéssel fogadták őket.¹¹⁵⁹

Széchenyi István így írt az eltelt napok eseményeiről a titkárának, Tasner Antalnak: „Az én politikám biztos volt, de lassú. Kossuth egy kártyára tett mindent, és legalább idáig annyit nyert a hazának, mint amennyit az én politikám tán 20 év alatt nem bírhatott volna előállítani!”¹¹⁶⁰ Lónyai Menyhért naplója hasonló érzésekről tanúskodik: „Nagyszerű s meglepő eredményeket érünk, dolgok történnek, melyeket ezelőtt pár héttel még csak álmában sem gondolt senki.”¹¹⁶¹

Március 18-án az alsó-, majd a felsőtábla is elfogadta a kötelező örökváltságot a nemesség állami kárpótlásával. Döntöttek arról, hogy 1848. november 1-jétől kezdődően mindenki köteles a közterhek fizetésében részt venni. Emellett kimondták a papi tized eltörlését.¹¹⁶² A nádor hirtelen elhatározásból még estére ülést hívott össze a főrendeknél, ahol szintén elfogadták ezeket a törvényjavaslatokat. A következő napokban a két táblán megtárgyalták a szabad királyi városok ügyét, az Erdéllyel való uniót, a sajtószabadságot,¹¹⁶³ a felelős magyar minisztérium rész kérdéseit,¹¹⁶⁴ a vármegyei igazgatás átalakítását, az ősiség eltörlését. Március 23-án Batthyány bejelentette a kilenc tagból álló minisztérium névsorát, majd a törvénytervezetet felterjesztették az uralkodóhoz.¹¹⁶⁵ (Urbán Aladár részletesen ismerteti a források és szakirodalmak alapján, hogy milyen egyéb elképzelések léteztek a

események zagyvalékának. Illy kormány működése nem lehet sikeres. Csak az öntudatos, az ugyanazon elvű s irányú egyénekből alakított kormány működése lehet áldásteli.”

¹¹⁵⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. a. 3. b. 238. d. 707/1848.

¹¹⁵⁹ HORVÁTH 1886: III. 378–387.; VISZOTA 1930: CCCXXIII–CCCXXXIII.; KÁROLYI 1936: 27–31.; DEÁK 1983: 91.; URBÁN 1986: 27–38., 43.; GERGELY 1989: 52–60.; KOSÁRY 2002: 458–464.; SZABAD 2002: 104–109.; DÉNES 2008: 228–231.

¹¹⁶⁰ SZÉCHENYI 1891: III. 568.; OPLATKA 2010: 381.

¹¹⁶¹ KÓNYI 1896: 41.

¹¹⁶² SCHEFFLER 1928: 41–42.: Hám János szatmári püspök, majd esztergomi érsek az emlékirataiban kifejtette, hogy a papságnak nem volt joga lemondani a tizedről, sőt nem is mondott le róla. A pécsi káptalani követ mondott le róla, a többi káptalan véleményét ki sem kérték az alsótáblán.

ZAKAR 2021: 82–83: Zakar Péter azonban rámutat arra, hogy Lonovics József csanádi püspök szintén kijelentette az országgyűlésen, hogy hajlandó lemondani a papi tizedről a haza érdekében. Emellett Zakar azt is kifejti, hogy a Csanádi egyházmegyében nem okozott olyan súlyos problémákat a tizedről való lemondás, mint például Szepesben.

¹¹⁶³ KOSÁRY 1985: II/1. 27–51.; BÉNYEI 1994: 80–97.: A sajtószabadság körüli vitákat Kosáry Domokos és Bényei Miklós részletesen ismerteti.

¹¹⁶⁴ KÁROLYI 1925: 575–591.; NAGY 1930: 15–22.; RUSZOLY 1997a: 25–43.: Károlyi Árpád, Nagy Miklós és Ruszoly József részletesen foglalkozik a független felelős magyar kormány létrejöttével.

¹¹⁶⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48: 104–106.

miniszterek lehetséges kilétére vonatkozóan.¹¹⁶⁶) Rónay János és Posonyi Ferenc a március 23-án kelt levelükben jelentették a Csanád vármegyei rendeknek a kinevezett miniszterek névsorát. A csanádi rendek örömeiket fejezték ki, úgy ítélve meg, a leendő miniszterek képesek az átalakulást békés úton véghezvinni.¹¹⁶⁷

A Csanád vármegyei rendek még az 1848. március 20-i közgyűlésen¹¹⁶⁸ elhatározták, hogy elfogadják a pesti tizenkét pontot, s kéri a királytól, hogy a felterjesztett törvényjavaslatokat szentesítse. A követeket pedig felhatalmazták, hogy a nemzet érdekében mindent megtehetnek. Kijelentették, hogy Posonyi Ferenc nem élvezi a bizalmukat, de nem hívják vissza a követi tisztségéből. Azonban határozatot hoztak arról, hogy az országgyűlési szavazások alkalmával Rónay János szava legyen a döntő. Emellett egy rendkívüli bizottmányt állítottak fel, hogy Csanád vármegye lakosságát felvilágosítsák, a közrend fenntartására pedig elkezdték megszervezni a nemzetőrséget Návay Tamás elnökletével.¹¹⁶⁹ A résztvevők tekintetében nem figyelhető meg lényegesebb változás a megelőző hónapok kormánypárti határozatait elfogadó közgyűlések összetételéhez képest. Lukács József, a csanádi konzervatívok vezetője valószínűleg nem vett részt a gyűlésen, legalábbis a nevét nem sorolja fel a jegyzőkönyv.

Návay Tamás és huszonhárom társa Királyhegyesen (Csanád vármegye) március 21-én levelet intézett Batthyány Lajoshoz, amelyben kijelentették, hogy a „korszellem istene” a magyar nemzetnek is megadta a szabadság és egyenlőség lehetőségét. Örömeiket fejezték ki, hogy Batthyányt nevezte ki a király miniszterelnökké. A király választása találkozott a nemzet kívánságával, írták. Az egyenlőség és a testvéri szeretet által kell tovább munkálkodni,

¹¹⁶⁶ URBÁN 1986: 63–85.: A különböző szóbeszéddek és titkosrendőri jelentések például Pulszky Ferencet pénzügyminiszterként, Nyáry Pált belügyminiszterként, Szentkirályi Móricot kultuszminiszterként, Perényi Zsigmondot igazságügyi miniszterként, Teleki Lászlót hadügyminiszterként, Károlyi Györgyöt földművelés és iparügyi miniszterként, Lónyay Gábort oktatásügyi miniszterként, Ghyczy Kálmánt pénzügyminiszterként, Teleki Ádámot hadügyminiszterként, Lonovics Józsefet pedig oktatásügyi miniszterként jelölték meg.

¹¹⁶⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 82. jkv. 784/1848.

¹¹⁶⁸ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 83. jkv. 223/1848. szám előtt. A közgyűlésen jelen volt Bánhidya Albert alispán, Návay Mihály másod alispán, Bánfy József főjegyző és levéltárnok, Lonovics László tiszteletbeli főjegyző, Méhes József aljegyző, Dedinszky József, Gyöngyösy János és Balta Miklós tiszteletbeli aljegyzők, Hervay István, Hofbauer Sándor fizetéses táblabírók, Návay Tamás, Návay László, Salbeck Jakab, Salbeck György, Návay Károly, Návay János, Markovics Antal, Nyéky László, Rónay József, Farkas Mihály, Glac Antal, Sántha Sándor, Sántha Eduárd, Asbóth Albert, Kálmán Imre, Temesváry József, Kövér Tódor, Makra Imre makói alesperes, Balku Ignác makói görög egyesült alesperes, Juhász Antal makói református lelkész, Pók Imre makói uradalmi igazgató, Nagy Lázár makói uradalmi igazgató ügyész, Bárány József makói uradalmi tisztartó, Kovács József királyi kamarai ügyész, Perlaki Flórián pécskai királyi kamarai ügyész (a felsoroltak mind táblabírók is), Lonovics Károly, Tarnay János, Sánka Zsigmond, Kövér Pál rendőri szolgabírók, Mátéffy Lajos esküdt, Cseresnyés István főügyész, Baross Sándor alügyész, Dániel Antal főpénztárnok, Luczay János alpénztárnok, Vargha Pál katonai biztos, László Károly és Kövér Sándor csendbiztosok, Gerzanics János, Nagy József, Kovács József és több nemes, akiket nem sorolnak fel név szerint.

¹¹⁶⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 83. jkv. 223/1848.; PESTI HIRLAP 1848. március 24., 8. sz.: 253. (Törvényhatósági mozgalmak)

Batthyánynak követni kell az ősök példáját. Az eddigi kormánypolitikától vérig sújtott nép és a jogszerű törekvésekben gátolt nemzet Batthyány „hatalmas és állhatatos” munkája révén szabad lett. Majd így folytatták: „Ezen érzelmekkel ajánlja az eddigi Csanádi ellenzék hazafiúi buzgóságát Önnek szolgálatára, ezen érzelmekkel szerencsés magát mint egy szilárd kormány párt bemutatni: Biztosítjuk Önt hogy nagyobb siker kísérendi ezentul az jó melletti mint kísérti a rossz elleni harcainkat. –” Az üdvözlő levelet huszonnégyen írták alá, mint „a Csanádi volt ellenzék, jelenleg kormánypárt jelenlévő tagjai”.¹¹⁷⁰

Az 1848. március 26-ai országos ülésen Rónay János bejelentette, a Csanád vármegyei rendek döntését: elfogadják az országgyűlési határozatokat, valamint a pesti tizenkét pontot, ha a csanádi követek között véleménykülönbség alakulna ki, akkor Rónay János szava legyen a döntő. Mindez a következőképp került iktatásra az országgyűlési naplóban: „Igaz az, hogy rendkívüli események rendkívüli intézkedéseket igényelnek. – Mert miket csak nem régen a legmerészebb gondokozó is hosszú kitarató fáradság, s küzdelem után – még meszsze időkre jósolt, azt napjaink meghozták. Meghoyták pedig olly uton, olly alakban és ollyan erővel, hogy azon minden hazafinak méltán örülni kell. – És éppen azért, a választmány felfogván tisztét, becsülvén a pillanatot, mind azokat, mellyek részint az országgyűlés által már ő Felségéhez felterjesztett feliratban, részint pedig a Pesti petitióban foglaltatnak, elvileg helyeselvén, azoknak törvényé leendő alkotását a Követeknek nem csak meghagyni kívánja, de sőt a nemes megye által külön felterjesztendő feliratban ő Felségét is megkérni ohajtja hogy az említettek a haza, és a trón érdekében hová hamarébb törvényes erőre emelvén, az egytetemes haza forró kívánatát kielégíteni kegyelmesen méltóztatnék. – Jövendőre való nézve pedig javalja a választmány, hogy a követek képviselői teljes hatalommal ellátván, mindent, mit a haza érdekében jónak, czélszerűnek, s kívánatosnak esmérnek, kivívni igyekezzenek; fő elvül tüzvén ki mindazonáltal, hogy az átalakulást békés uton eszközölni mindenek felett iparkodjanak. De hogy a mulasztás terhesen ne nyomhassa e nemes megyét, akkor midőn arról vagyon a szó, hogy a haza szabad, hogy boldog legyen: a választmány gondoskodni kívánt arról is, hogy azon esetben, ha a követek netalán vélemény különbség miatt meghasonolván: nehogy a nemes megye hazánk illy drága pillanatában szavazat nélkül hagyassék, azon esetben Rónay János véleménye, illetőleg kijelentése, – ki e nemes megye bizodalját tellyes mértékben kiérdemelte, – tekintessék Csanád megye utasításául, s ezen

¹¹⁷⁰ MNL OL, H-2-b: 34/1848.: A levelet az alábbi személyek írták alá: Návay Tamás, Sántha Sándor, Markovics Antal, Dobsa Sámuel, Hervay István, Hofbauer Sándor, Návay László, Návay Károly, Jakabffy Miklós, Jakabffy Tódor, Návay János, Vásárhelyi Géza, Blaskovics Sándor, Balta Miklós, Kövér Pál, Kövér Tódor, Lukács János, Dedinszky István, Lukács Jakab, Simonyi Sándor, Török József, Balog Bálint, Vaszil János, Dedinszky József.

határozatát a nemes megyének, magok igazolása tekintetéből első alkalommal az also táblának fel is olvassák.”¹¹⁷¹

Közben 1848. március 21-én István nádort ismét Bécsbe rendelték, s ő március 24-én egy emlékiratot fogalmazott a magyarországi helyzetről, amit az uralkodó elé terjesztett. Úgy nyilatkozott, hogy a magyarországi helyzet rendezésével kapcsolatban három lehetősége van a bécsi udvarnak: 1. Sorsára hagyják az országot, kivonják a katonákat, engedve, hogy a káosz elszabaduljon. Ez azonban nem járható út, mivel a konfliktus áttérjedhet az örökös tartományokra is. 2. Folytatni kell az alkudozást Batthyányval és az országgyűléssel. 3. A bécsi udvarnak fegyveres erőt kell alkalmazni, fel kell oszlatnia az országgyűlést és rendet teremteni az országban. Azonban ez sem járható út, mivel nem biztos, hogy rendelkezésre áll elegendő katona, ráadásul más tartományokban is felkelések törtek ki. István nádor mindezeket figyelembe véve azt javasolta, továbbra is egyezkedni kell az országgyűléssel. Szőgyény László, aki hivatalos formába öntötte az iratot és az Államkonferencia elé terjesztette, hasonlóan ítélte meg a helyzetet.¹¹⁷²

Március 26-án az Államkonferencia tagjai megvitatták István nádor és Szőgyény előterjesztéseit, s szintén úgy látták, hogy nincs elegendő katona és pénz a magyarországi helyzet katonai rendezésére, ezért folytatni kell az egyezkedést. Szőgyény leszögezte, hogy a tárgyalások alkalmával nem szabad az uralkodó jogait csorbítani, azokat az engedményeket azonban, amiket meg lehet adni, egyszerre és késlekedés nélkül kell megadni, hogy a további konfliktusokat elkerüljék.¹¹⁷³ A nádort nem vonták be a tanácskozásokba, de Batthyány Lajost és Deák Ferencet Bécsbe rendelték, hogy véleményüket kikérjék. Március 29-én érkezett meg Pozsonyba a március 28-ai királyi leirat,¹¹⁷⁴ amely csalódást keltett az országgyűlési követek között, ugyanis a bécsi udvar nem járult hozzá az önálló magyar hadügy-, külügy- és pénzügyminisztérium felállításához, valamint nem ismerte el a nádor javasolt kiterjesztett jogkörét. A leirat azt kívánta, hogy a nádornak a király távolléte esetére biztosítandó teljhatalom csak a jelenlegi nádort illesse meg; a Magyar Udvari Kancellária ne szűnjön meg a magyar felelős minisztérium felállítása után se, s a királyi felségjogként kezelt külügyeket az uralkodó továbbra is a kizárólag neki felelős magyar kancellária útján kívánta intézni. Továbbá azt óhajtotta, hogy a birodalmi közös költségek fedezésére szolgáló jövedelmek kezelésébe a magyar pénzügyminisztérium ne szóljon bele, a magyar kamara továbbra is

¹¹⁷¹ RENDI NAPLÓ 1847/48: 195. (XLIX. országos ülés, 1848. március 26.)

¹¹⁷² HORVÁTH 1886: III. 423–432.; SZŐGYÉNY 1903: 219–221.; FERENCZI 1904: II. 81.; KÁROLYI 1925: 579.; VISZOTA 1930: CCCXLII.; VARGA 1971: 231–232.; DEÁK 1983: 107–108.; URBÁN 1986: 165–168.; GERGELY 1989: 61–64.; SPIRA 1979: 96–97.

¹¹⁷³ KÁROLYI 1925: 580.

¹¹⁷⁴ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48: 125–126.

legyen alárendelve az udvari kamarának; a birodalmi államadósság törlesztéséhez is járuljon hozzá Magyarország, ne csak az udvartartás és a katonatartás költségeihez; az ide tartozó kiadások fedezésére szolgáló adókat a birodalmi pénztárba szolgáltatassák be. A hadügy irányítása továbbra is felségjog maradjon, katonai tárgyú rendeleteket a nádor se adhasson ki.¹¹⁷⁵

Nagy Miklós kiemelte, hogy „a korlátolt hatáskörű minisztérium felelős lett volna az országgyűlésnek, de nem lett volna független a bécsi minisztériumtól”.¹¹⁷⁶ Károlyi Árpád *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt* című munkájában részletesen ismerteti a bécsi udvar véleményét az áprilisi törvények kapcsán, e dolgot csak a legfontosabb döntésekre tér ki.¹¹⁷⁷ Batthyány a leirat kihirdetése után benyújtotta miniszterelnöki lemondását, István nádor azonban ismét felajánlotta a közbenjárását. Kijelentette, ő is lemond, ha nem fogadják el a magyar minisztériumról szóló törvénytervezetet.¹¹⁷⁸ A csanádi követek a március 30-án kelt levelükben jelentették, hogy István nádor a további hivatalviselését ahhoz kötötte, hogy sikerüljön megváltoztatnia a királyi határozatot.¹¹⁷⁹

1848. március 30-án Batthyányt, Deákot, Eötvöst és Széchenyit ismét Bécsbe kérték. Az Államkonferencia tagjai először elzárkóztak az alkudozástól, de engedtek a magyar politikusok követeléseinek, mert az olasz tartományokban újabb felkelések törtek ki, a Szárd Királyság pedig március 23-án hadat üzent Ausztriának. Ráadásul Pestről is újabb alaptalan rémhírek érkeztek arról, hogy a parasztság felkelésre készül, és Rákos mezején gyülekezik.¹¹⁸⁰ Március 31-én született meg és érkezett meg Pozsonyba az újabb, most már kompromisszumos királyi irat, amely a magyar rendek számára is kedvező volt. Szabad György véleménye szerint az országgyűlés kiállása, a magyarországi politikai hangulat, valamint Batthyány és társainak határozott fellépése együttesen kényszerítette meghátrálásra a bécsi udvart.¹¹⁸¹ Urbán Aladár pedig rámutatott arra, hogy ez az irat a nádorhoz, nem pedig az országgyűléshez szólt, s valóban az országgyűlési írások között nem található meg az. A kancelláriával kapcsolatos korábbi követelést elejtette a bécsi udvar. A mindenkori nádornak megadták a teljhatalmat, de kikötötték, csak István nádor személye lehet az uralkodóhoz hasonlóan sérthetetlen. A király kizárólagos joga maradt kegyelmi kérvény elbírálása,

¹¹⁷⁵ KÁROLYI 1936: 77–79.; URBÁN 1986: 169–171., 175–178.

¹¹⁷⁶ NAGY 1930: 12.

¹¹⁷⁷ HORVÁTH 1886: III. 391–409.; KÁROLYI 1936: 33–50.; SPIRA 1979: 83.

¹¹⁷⁸ HORVÁTH 1886: III. 437–441.; FERENCZI 1904: II. 82–83.; KLÓM 1951: XI. 68–69.; VARGA 1971: 240–245., 248–249.; SPIRA 1979: 97–98.; SZABAD 1982: 1182–1184.; DEÁK 1983: 109–110.; FENYŐ 2003: 20–21.; HERMANN 2004: 107.

¹¹⁷⁹ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 82. jkv. 793/1848.

¹¹⁸⁰ VARGA 1971: 130–145.

¹¹⁸¹ SZABAD 1982: 1184.

valamint a főpapok és zászlósorok kinevezése miniszteri ellenjegyzéssel. A pénzügy terén arról döntöttek, hogy az összbirodalmat érintő pénzügyi költségekről a következő országgyűlés fog intézkedni a királlyal együtt, az udvartartásról, a diplomáciai és katonai költségekről ideiglenesen kell rendelkezni. Az államadósságból történő részvállalás kérdését szintén mellőzték a leiratban. A hadügy kapcsán az újoncok megszavazása, a katonáknak az országban történő elhelyezése és alkalmazása a béke idejében a nádor és a minisztérium irányítása alá tartozott immáron. A magyar hadseregnek a határon túl történő alkalmazását, valamint a katonatiszteknek a kinevezési jogát az uralkodó a saját hatáskörében fenntartotta, az ezzel kapcsolatos ellenjegyzéseket a király személye körüli miniszterre bízta.¹¹⁸² Még ugyanezen a napon az országgyűlés a királyi udvar fenntartására, a közös diplomácia és katonai költségekre hárommillió forintot ajánlott meg.¹¹⁸³ A csanádi követek 1848. április 1-jén keltezett levelükben jelentették a vármegyének, hogy az egy nappal korábbi ülésen István nádor meghozta a „szabadság és alkotmányosság oklevelét”, amelyben a király a fentebb említett törvényjavaslatokat jóváhagyta.¹¹⁸⁴

Az országgyűlésen március 30-án megtárgyalták a népképviselői országgyűlés összetételének részleteit,¹¹⁸⁵ április 2-án pedig a vármegyei hatóság ideiglenes gyakorlását vitatták meg, amit szintén népképviselői alapra helyeztek, s a két tábla elfogadta a szabad királyi városok rendezését is. Ezen a napon Batthyány felterjesztette a miniszterek végleges névsorát az uralkodóhoz. Április 3-án a hitelintézetéről, az ősiség eltörléséről, a nemzeti színekről és címerről készítettek törvényjavaslatokat. Április 4-én a választójogi cenzusról határoztak: a rendek egynegyed telekben kívánták meghúzni a választójogra jogosultság határát, amit a főrendek fél telekre akartak emelni, de elvetették a javaslatukat. Még április 7-én és 8-án is terjesztettek fel törvényjavaslatokat a vármegyei tisztviselő választás, községi választás, a vallásügy, a Partium visszacsatolása, az Erdéllyel való unió, valamint a vasútfejlesztés kapcsán.¹¹⁸⁶ A csanádi követek április 4-én kelt levelükben jelentették, hogy az uralkodó április 10-én tervezi az országgyűlést berekeszteni, az április 8-ai jelentésükben pedig arról tudósítottak, hogy a törvénytervezeteket felküldték az uralkodónak.¹¹⁸⁷ Április 8-án V. Ferdinánd elfogadta a magyar minisztériumról és a népképviselőiről szóló

¹¹⁸² HORVÁTH 1886: III. 445–450.; FERENCZI 1904: II. 83–86.; NAGY 1930: 14.; VISZOTA 1930: CCCXLV–CCCXLVIII.; KÁROLYI 1936: 84–93., 97–98.; KLÖM 1951: XI. 70–71.; VARGA 1971: 294–298.; DEÁK 1983: 111.; URBÁN 1986: 180–184.; GERGELY 1989: 64–66.; FENYŐ 2003: 21–22.; HERMANN 2004: 108–110.

¹¹⁸³ HERMANN 2004: 110.

¹¹⁸⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 82. jkv. 794/1848.

¹¹⁸⁵ RUSZOLY 1997c: 57–84.: Ruszoly József részletesen foglalkozott a népképviselői országgyűlési törvénycikk létrejöttével.

¹¹⁸⁶ HERMANN 2004: 110., 117.

¹¹⁸⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 82. jkv. 809–810/1848.

törvényjavaslatokat, a minisztereket megerősítette a hivatalukban.¹¹⁸⁸ Április 10-én érkezett meg Pozsonyba V. Ferdinánd, hogy a törvényeket szentesítse és berekessze az országgyűlést.¹¹⁸⁹ A csanádi követek április 10-ei levelükben jelentették a vármegyének, hogy az országgyűlést másnap rekeszti be az uralkodó. A király által szentesítendő harmincegy törvény kivonatát sebes postán megküldték a csanádi rendeknek. Emellett Rónay és Posonyi jelentette, hogy a király az ezen a napon kelt leiratában megerősítette a minisztereket.¹¹⁹⁰

Az országgyűlés eredményei

Az országgyűlés bezárására 1848. április 11-én került sor 65 országos ülés után. Az uralkodó ismét magyar nyelven köszöntötte a Rendeket: „Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyannak találom, mint mindenkor tapasztaltam, s azért kívánva kívánom a hü Rendeket magam körül látni.” A szentesített törvényeket pedig a következő szavakkal nyújtotta át István nádornak: „Hü magyar nemzetemnek szívéből óhajtóm boldogságát: mert abban találom fel a magamét is. A mit tehát ennek elérésére tőlem kívánt nemcsak teljesítettem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel át is adom neked kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy mint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását s gazdagságát.”¹¹⁹¹ A király harmincegy törvénycikket szentesített, amelyek Magyarország polgári átalakulásának legfontosabb törvényei. Törvénybe iktatták a független, felelős magyar minisztérium felállítását. Kimondták, hogy évente tartanak országgyűlést Pesten.¹¹⁹² Az országgyűlési követeket ezentúl népképviselőt alapján választják, a képviselők számát 377 főben határozták meg, emellett Erdély is küldhetett 69 képviselőt, amennyiben az erdélyi országgyűlés is elfogadja az uniót. Magyarország, a Partium és Erdély egyesítéséről határoztak. Törvénybe iktatták a kötelező örökváltságot állami kárpótlással. Eltörölték a papi tizedet és az ősiséget. Törvényt alkottak a hitelintézet felállításáról. Kimondták a sajtószabadságot.¹¹⁹³ Az unitárius vallást bevett vallásnak nyilvánították, a bevett vallások

¹¹⁸⁸ ZAKAR 2021: 83–85.: Bánhidly Albert utasította a makói plébánost, Makra Imrét, hogy tartson hálaadó istentiszteletet, amiért az uralkodó hozzájárult a felelős magyar minisztérium felállításához. Makra Imre az ünnepi misén örömmel jelentette az áprilisi törvények elfogadását, majd hozzátette, hogy a hon minden polgárának elő kell mozdítania a közjót és teljesíteni kell a kötelességét.

¹¹⁸⁹ MÁRKI–BEKSICS 1898: 59.: Márki Sándor tévesen azt állítja, hogy már 1848. április 5-én felterjesztették a harmincegy törvényjavaslatot. URBÁN 1986: 203–233.

¹¹⁹⁰ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 16. 75/1848.

¹¹⁹¹ RENDINAPLÓ 1847/48: 237–238. (LXV. országos ülés, 1848. április 11.)

¹¹⁹² RUSZOLY 1997b: 45–56.: Ruszoly József részletesen foglalkozott a Pesten tartandó évenkénti országgyűlésről folyó vitával.

¹¹⁹³ BÉNYEI 1994: 96–97.: A sajtószabadság kapcsán figyelembe vették a külföldi sajtótörvényeket (utólagos felelősségre vonás, esküdtszék, fokozatosság). Vitathatatlan eredmény, hogy eltörölték a cenzúrát, a nyomdai és könyvkereskedelmi privilégiumokat megszüntették, emellett a külföldi könyveket is szabadon hozhatták be az országba. A sajtóvétségek megállapítását esküdtszékekre bízták.

közötti egyenlőséget deklarálták. Rendezték a szabad királyi városok¹¹⁹⁴ és szabad kerületek helyzetét. Törvényt alkottak a nemzetőrségről és a nemzeti színekről, jelképekről.

Rónay János és Posonyi Ferenc követi végjelentését az 1848. május 1-jén Makón tartott közgyűlésen olvasták fel. Jelentésükben leírták, hogy az elmúlt hetek eseményei rendkívüliek voltak. „Fél Európát villanyozták keresztül a szabadság mozgalmi”, Ausztria és Poroszország évszázados rendszerei órák alatt összeomlottak, csak Oroszország maradt érintetlen. A szabadság testvérré tette a népeket, nem a véres lobogó került előtérbe, hanem a béke olajága. Ezek az események az ország „ősalkotmányát” is megingatták, csak két oszlop maradt állva: a király és a szabad törvényhozás. A szabad sajtó, a népképviselő, a községi rendszer és a független magyar minisztérium kapcsán alkotott törvények olyan alapokat raktak le, amelyek a nemzet szabadságát és boldogságát biztosítják, s a nemzetőrség is ezt védelmezi. A csanádi követek hozzátették azt is, hogy hiba lenne azt hinni, hogy a munkát befejezték a törvények megalkotásával, a neheze még hátra van, hiszen életbe kell léptetni azokat. Számptalan magánérdeket feláldoztak a közboldogságért és a szabadságért. A szabadság nem fogy, hanem nő, ha másokkal is megosztják, a jog nem gyengül, hanem erősödik, ha többekre terjesztik ki. „A köz jog, köz szabadság, és köz boldogság pedig hatalmassá teszi a Nemzetet” – vélekedtek a követek. Egyezsége és összetartásra van most szükség, amely biztosítja a jövőnket.

A két követ ezután az országgyűlési tanácskozások menetét ismertette: A királyi előadások sokakban aggodalmat keltettek azzal, hogy a kormány az irányítása alá akarja vonni a reformok megvalósítását. Az első felírásban a köszönet mellett a sérelmeket is fel kívánták terjeszteni, külön kiemelve az 1791:10. törvényt, azonban a főrendek ellenzése miatt ez nem valósult meg. A király ezután maga intézett leiratot a rendekhez az adminisztrátori rendszer ügyében 1848. január 30-án, azonban erre sem készült válaszfelirat. A követek egyáltalán nem tértek ki a közöttük húzóóó nézetkülönbségekre és konfliktusokra, azokra láthatólag ők és a csanádi rendek is fátylat borítottak.

Közben Itáliában és Franciaországban is forradalmak törtek ki, folytatták a beszámolóó, a francia királyt elüldözték a trónjáról. Ezen események után a magyar országgyűlésen is kinyilatkoztatták, hogy az alkotmányos szabadság a jövő biztosítóka. Bécsben szintén véres forradalom tört ki a polgárságnak és a diákságnak köszönhetően Metternich megkövesedett rendszere, a szolgaság rendszere megdőlt. A magyar országgyűlés küldöttséget menesztett Bécsbe, amely a független, felelős minisztériummal tért vissza.

¹¹⁹⁴ Az 1848. évi 5. törvénycikk rendezte végül a városok képviselői jogát az országgyűlésen. Eszerint 48 város (nemcsak szabad királyi város) 60 követet küldhetett a 377 fős parlamentbe.

Nálunk eddig vérontás nélkül ment végbe az átalakulás, amiben a nádornak is nagy szerepe volt. A megalkotott törvények kifejlődésünk jövőbeli alapját képezik. Európa népei a szabadságban egybeolvadtak, a szabad népek egymás ellen nem harcolhatnak, a szabadság gyümölcsei nem a csatatéren, nem a meghódított népek rabláncainál, hanem a magántűzhelyek körül érlelődnek. A hódítás csak a zsarnokok nyeresége, egy ember önkénye alá hajtja a népet. Egykor a kereszténység védőfalja voltunk, most az „északi óriással” szemben is hasonló szerepünk lehet. Magyarország a mostani események által Európa civilizált és szabad népei közé került. Ahhoz, hogy ezt a fontos helyünket betöltsük, egyetértésre, egységre és rokonszenvre van szükség. A rokonszenvet a szabadság érzete és az érdekegyesítés erősíti fel azon népek irányában, amelyekkel bennünket a Pragmatica Sanctio történelmileg összekapcsolt. Nemzetiségünk és önállóságunk fenntartása is fontos. „Hazánk határai között, sokféle nyelvű népek tanyáznak, de van egy alap mellyen ezeknek különböző nyelv érdekeit egyesíteni lehet: ez az alkotmányos szabadság...” – írták jelentésük végén.¹¹⁹⁵ A Csanád vármegyei rendek teljes mértékben azonosultak az elért eredményekkel, nincs nyoma annak a jegyzőkönyvekben vagy akár hírlapi tudósításokban, hogy az áprilisi törvényekkel szemben ellenvetések merültek volna fel.

Rónay János és Posonyi Ferenc az országgyűlésen végig jelen volt a tanácskozásokon, rendszeresen küldtek jelentéseket a megyének. A követek az országgyűlés kezdeti szakaszában aktívabbak voltak, azonban miután ellentétesen szavaztak egymással, és a csanádi rendek is pótutasítást küldtek a számukra, hogy csak akkor szólalhatnak fel, ha pontos utasításuk van, később kevesebbszer nyilatkoztak. Azt követően is csak kevés alkalommal szólaltak fel, hogy a megyei rendek 1848. március 20-án utasításba adták számukra, hogy támogassák a pesti tizenkét pontot és az országgyűlési indítványokat, valószínűleg csak az igenlő álláspontjukat fejtették ki („Maradjon”, „Helyes” közfelkiáltásokkal) a reformok pártolása során a többséggel együtt. A két követ közül Rónay volt aktívabb, többször szólalt fel, Posonyi neve ritkábban tűnik fel az országgyűlési naplókban és a hírlapi tudósításokban.

Csanád vármegye ezen az országgyűlésen is a reformokat támogató álláspontot képviselt. Mindemellett a diéta elején nem álltak egyértelműen az ellenzék oldalán, ezt bizonyítja a vármegyében folyó politikai küzdelem a követek megválasztása és az utasítások kidolgozása kapcsán. A fejezet elején említett hírlapi cikkek és jelentések érzékeltetik a két tábor közötti helyi ellentéteket. Ezek a – valószínűleg elvi – ellentétek viszont nem vezettek véres konfliktusokhoz, mint más vármegyékben akár a követválasztások vagy a

¹¹⁹⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 82. jkv. 820/1848.

követutasítások elfogadása alkalmával. A követutasítások azonban bizonyították, hogy nem húzódtott áthidalhatatlan ellentét Csanád vármegyében a két tábor között, hiszen egy-két ügyet leszámítva a legfontosabb reformokat támogatta a többség és a kisebbség is.

A Kecskeméti Károly által közölt kimutatás szerint Csanád vármegyének négy „baloldali”, egy „jobboldali” és egy elidált szavazata volt az országgyűlési tanácskozások során, egy alkalommal nem szavaztak, két kérdésben pedig nem szólaltak fel a követek. Ez azonban pontosításra szorul. Az adminisztrátori sérelem kapcsán helyesen állapította meg Kecskeméti, hogy az 1847. december 1-jei országos ülésen a csanádi követek szavazatai elidálták egymást. A december 20-ai ülésen viszont – amikor arról határoztak, hogy leteszik a feliratot – Posonyi Ferenc nem szavazott, Rónay János azonban a felirat letétele mellett foglalt állást, amit elfogadtak Csanád vármegye szavazataként. Ekkor Kecskeméti hibásan a „jobboldalhoz” sorolta Csanád vármegye szavazatát. Amikor az 1848. február 5-ei ülésen arról határoztak, hogy a beregi vagy a gömöri indítványt fogadják-e el, szintén helyesen állapította meg, hogy Csanád vármegye követei nem szavaztak. A sajtószabadság kérdésében viszont tévesen állította, hogy a csanádi követek nem szólaltak fel. A sajtószabadság két kérdés körül zajlott: 1. István nádort meg kell kérni, hogy az országgyűlési eseményekről szabadon lehessen tudósítani. 2. Hozzanak létre egy országgyűlési újságot. Rónay János az 1847. november 19-ei országos ülésen felszólalt ezekben a kérdésekben. Az országgyűlési újság kapcsán kijelentette, hogy azt nem tudja támogatni, mivel monopóliumot lát benne, ő pedig minden kiváltságnak és monopóliumnak ellensége, mint ahogy a Csanád vármegyei rendek is. Azt viszont támogatta, hogy a nádort kérjék meg arra, hogy az országgyűlési tanácskozásokról lehessen szabadon tudósítani.¹¹⁹⁶ Kecskeméti kimutatásában továbbá szerepel még az úrbéri reformok és a közteherviselés ügye, amelyről helyesen állapította meg, hogy a csanádi követek pártolták azokat. Ezen helyesbítések után megállapítható, hogy Csanád vármegyének hat „baloldali”, egy „jobboldali”, egy elidált szavazata volt, valamint egy alkalommal nem szavaztak.¹¹⁹⁷

A különböző hírlapi tudósítások megerősítették, hogy a mérsékelt reformokba kezdő kormányzatot támogatók többségben voltak Csanád vármegyében, azonban az ellenzéket is szép számmal képviselték. A két tábor közötti ellentét egyértelműen 1844 után erősödött fel, amikor Csanád vármegyébe is udvarhű főispánt nevezett ki az uralkodó 1845-ben, majd a két párt országos megalakulása további ellentéteket szült. Az 1848-as forradalmak hatása a Csanád vármegyei rendeket is megérintette, átlátva a helyzetet és

¹¹⁹⁶ RENDI NAPLÓ 1847/48: 20. (V. országos ülés, 1847. november 19.)

¹¹⁹⁷ KECSKEMÉTI 2008: 365–369.

félretéve az ellentéteket, teljes mellszélességgel kiálltak a reformok megvalósítása mellett. Az országgyűlés bezárása után a főispán tekintetében változás történt Csanád vármegyében, ugyanis István nádor és Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. május 20-án Návay Tamást nevezte ki erre a tisztségre.¹¹⁹⁸

A Borsod vármegyei követek (Bük Zsigmond és Szemere Bertalan) a csanádi követek végjelentéséhez kísértetiesen hasonló végjelentést nyújtottak be, amely 1848. április 12-én kelt Pesten.¹¹⁹⁹ Kossuth Lajosnak és Szentkirályi Móricnak az 1848. április 16-án, Pesten készült követi végjelentése szintén egybecsengett a borsodi és csanádi jelentésekkel.¹²⁰⁰ Az alsótáblán, 1848. március 24-én ugyanis az ungi követ, Bernáth Zsigmond javasolta, hogy az országgyűlés végére egységes követi végjelentést szerkesszenek. Ezzel a feladattal Szentkirályi Móricot bízták meg. Minden bizonnyal ennek kivitelezéséről tanúskodnak az egybecsengető követjelentések, ahogy arra Tilcsik György is rámutatott már egyik tanulmányában.¹²⁰¹ Mindhárom követjelentés elején olvasható például a már idézett kijelentés: „Fél Európát villanyozták át a szabadság mozgalmi.” A következő bekezdésben szintén mind a három jelentésben ez olvasható: „Ezen események megrázkodtatták hazánkban is az ő alkotmány épületét...” A jelentések végén pedig kisebb eltérésekkel ez olvasható: „Hazánk határai között, sokféle nyelvű népek tányáznak, de van egy alap mellyen ezeknek különböző nyelv érdekeit egyesíteni lehet: ez az alkotmányos szabadság...” Ennek köszönhető tehát a csanádi végjelentésekre korábban egyáltalán nem jellemző emelkedett, érzelmetől átítatott stílus.

Pulszky Ferenc a következőképpen nyilatkozott a visszaemlékezéseiben az 1847/48. évi országgyűlés eredményeiről és a törvényekről: „Az 1848-ki törvények az akkori nemzedék minden aspirálóinak kifejezése; azon politikai eszmék, melyeket Széchenyi, Eötvös, Kossuth a sajtó útján, Kölcsey, Deák és barátai a megye s országgyűlésein évek óta kifejtettek, sokszor mint oly teoriákat, melyek megoldása egy boldogabb utókor feladata, mindez mint szentesített törvény egyszerre lépett életbe. Az eszmék s elvek nem voltak újak, nem Széchenyi, nem Deák, nem Kossuth, nem Eötvös felfedezései, régóta le voltak rakva az északamerikai államok alkotmányában s a francia forradalomszülte alaptörvényekben, régóta ezek határozták a nemzet jobbainak látkörét, de valahányszor eddigelé szóba jöttek, minden igyekvés létrehozásukra megtört a sérült anyagi érdekek s szellemi büszkeség sziklái.” A forradalmi események hatására minden ellenállás megszűnt, a nemesség önként lemondott az

¹¹⁹⁸ PESTI HIRLAP 1848. május 23., 53. sz.: 466. (Hivatalos rovat)

¹¹⁹⁹ SERESNÉ 1987: 355–364.

¹²⁰⁰ KLÖM 1951: XI. 739–744.

¹²⁰¹ PESTI HIRLAP 1848. március 30., 14. sz. (Országgyűlés): 273–274.; TILCSIK 1990b: 18.

előjogairól és megosztották a kiváltságokat az egész nemzettel. Kossuth érdemeit is kiemelte Pulszky, s Werbőczy Istvánéhoz hasonlította Kossuth jelentőségét.¹²⁰² Kossuth Lajos maga visszaemlékezéseiben úgy tekintett az 1848-as áprilisi törvényekre, hogy azok csak alapok voltak, nem befejezett művek. „Az 1848-ki mű csak alap, nem kikerekített, nem bevégzett mű. Én azzal vigasztaltam magamat, hogy amit a leszálló rendi országgyűlés a rohamos napok nyomása miatt meg nem tehetett, a felkelő népképviselő meg fogja tenni.”¹²⁰³

A konzervatív Fiáth Ferenc az emlékiratában (1878) szintén az országgyűlés eredményeit emelte ki: „A 48-ki törvények formásként törvényesen hozatván és hirdettetvén ki; kötelező törvénynyé váltak, s örömmel fogadta az egész nemzet.” Ugyanakkor azt is hozzátette, hogy az ő családját is súlyosan érintette a jobbágyszabadítás, mivel számos zsellért és jobbágytelket vesztek.¹²⁰⁴ Fiáth évtizedekkel később, már a kiegyezés után papírra vetett visszaemlékezése azonban nem feltétlenül tükrözte azt, ahogy a konzervatív tábor 1848 tavaszán tekintett az áprilisi törvényekre.

Hám János szatmári püspök, későbbi esztergomi érsek például az 1848-ban keletkezett emlékiratában kárhóztatta az 1848-as tavaszi vívmányokat. „Elérkezett a március hava és elhozta a bajok egész sorozatát. Az ügyek kezelésének módja teljesen megváltozik. Eddig hosszú ideig keveset vagy semmit sem végeztek; most mindent elhamarkodva kezdenek intézni. Rövid idő alatt az összes régi intézményeket aláássák és megsemmisítik.” Hám a konzervatívokat is hibáztatta, mivel az országgyűlési tanácskozások alkalmával nem szólaltak fel a haza alkotmányát felforgató javaslatok ellen. Azonban a megfélemlítés, írta, erősen hatott rájuk, amiatt nem mertek ellentmondani. Rosszallta, hogy a titkosrendőrség sem lépett fel határozottan, holott korábban mindenről tudomásuk volt. Sőt az is felvetette, hogy az ellenzék esetleg megvesztegette annak munkatársait. V. Ferdinándot pedig, fejtegette, megfélemlítéssel vette rá az ellenzék a követelések teljesítésére.¹²⁰⁵ A Konzervatív Párt egyes vezetői az 1850-es években született röpirataikban és memorandumaikban egységesen Hámhoz hasonlóan megfélemlítéssel kiroszakolt, ezért illegitim és káros törvényeknek minősítették az áprilisi törvényeket.¹²⁰⁶

A történetírók egységes álláspontot képviseltek az 1847/48. évi országgyűlés eredményeiről. Kiemelték, hogy az áprilisi törvények az ország polgári és alkotmányos

¹²⁰² PULSZKY 1884: II. 306–308.

¹²⁰³ KOSSUTH 1904: X. 130.

¹²⁰⁴ FIÁTH 1878: II. 96–97.

¹²⁰⁵ SCHEFFLER 1928: 34–38.

¹²⁰⁶ KRIZSÁN 2021

átalakulásában jelentős lépéseket tettek előre.¹²⁰⁷ Gergely András külön kiemelte, hogy egyedül Magyarországon sikerült a forradalom vívmányait azonnal törvénybe iktatni. Franciaországban, a német tartományokban, Ausztriában az alkotmányozó gyűlés később látott munkához, az olasz tartományokban sem születtek jelentős előre lépések.¹²⁰⁸ Ezekkel a vélekedésekkel magam is egyet értek. Kiemelendő Batthyány Lajos és Kossuth Lajos szerepe, akik nagy hatást gyakoroltak az országgyűlési tanácskozások menetét. Nem kisebb szerep hárult István nádorra, aki a bécsi udvarban küzdött az áprilisi törvények elfogadtatásáért.

A legnegatívabb képet Viszota Gyula festette, aki szerint a „szép eredmények” csak átmenetiek voltak, azokat csak a helyzet kényszerűsége hozta magával. „Az ellentét továbbra is fennállott küzdve a hatalomért. Bécs meg akarta azt tartani lehető korlátlanul, Kossuth és Batthyány pedig arra törekedtek, hogy minden hatalom a felelős minisztérium, azaz az ő kezükbe kerüljön.” Nem volt rend Bécsben és Magyarországon sem, a forradalom és az anarchia egyre jobban erősödött.¹²⁰⁹ Varga János az áprilisi törvények jelentősége mellett rámutatott, hogy a megalkotott törvények két tekintetben tartalmaztak hiányt: több feudális jellegű előjog fennmaradt, valamint a továbbfejlődés nemzeti feltételeit biztosította a magyarság számára, s mindez később konfliktusokhoz vezetett.¹²¹⁰

¹²⁰⁷ FERENCZI 1904: II. 95–96.; SZABAD 1976: 51–52., 64.; SZABAD 1977: 117–118.; SPIRA 1979: 110–117.; DEÁK 1983: 79.; URBÁN 1986: 233.; SZABAD 2002: 114–115.;

¹²⁰⁸ GERGELY 1989: 67.; GERGELY 2001a: 93–100.; GERGELY 2001b: 196–197.

¹²⁰⁹ VISZOTA 1930: CCCLIX–CCCLX.

¹²¹⁰ VARGA 1971: 337–338.

Összegzés

Összegzésként áttekintem, hogyan alakult Csanád vármegye politikai arculata és a reformokhoz való viszonya 1825–1848 között. Választ igyekszem keresni arra, hogy milyen összefüggés lehet megállapítani a követutasításokat kidolgozó bizottság összetételének változása és a követutasítások között. Emellett a csanádi követekről, a politikai helyzetükről és az általuk használt politikai nyelvezetről is elemzést készítek.

Csanád vármegye az 1825/27. évi országgyűlésen még hagyományos rendi sérelmi politikát folytatott a királyi jogok figyelembe vételével. Tekintetbe veendő tényező azonban az, hogy I. Ferenc tizenhárom évig nem hívta össze az országgyűlést, ez idő alatt és a korábbi években is számos sérelem felgyülemlt a vármegyékben, amiket orvosoltatni kívántak. A vármegyei nemességnek ekkoriban fontosabb volt az ősi magyar alkotmányt és a nemesi kiváltságokat megerősíteni, mint reformtémák felvetése. Nemcsak Csanád vármegye, hanem szinte az összes vármegye sérelmi politikát folytatott. Az 1830. évi országgyűlésen a megye képviselőtételének egyértelműen az udvarhűség volt a legfontosabb jellemzője, azonban az országgyűlés rövidsége miatt nem is volt lehetőség reformok felvetésére. A bécsi udvar és a magyar rendek is megelégedtek az addig szerzett pozícióik biztosításával. Az 1832/36. és 1839/40. évi országgyűlésektől kezdődően határozottan elkezdik támogatni a reformokat a csanádi rendek. A reformok irányába történő újabb határozott elmozdulás már 1841-ben megfigyelhető, amikor a vármegyei közgyűlés a „szatmári tizenkét pont”-ot támogató határozatot hozott. Az 1843/44. évi országgyűlésen már a leghatározottabban sürgették a reformok megvalósítását, mint például a közteherviselést, ősiség eltörlését, népképviselői országgyűlést, sajtószabadságot. Végül az 1847/48. évi országgyűlési anyautasításba a népképviselői országgyűlést, törvény előtti egyenlőséget és teljes sajtószabadságot nem foglalják bele, de ezen kívül kiálltak számos reform mellett (kötelező örökváltság, teljes közteherviselés, ősiség eltörlése). Elfogadhatónak tartották a mérsékelt reformok azonnali véghezvitele érdekében a politikai kompromisszumot a kormányzattal, azaz elfogadták a reformpártiság és az ellenzékiesség elválasztását. Majd az 1848-as márciusi események hatására támogatni fogják azokat a reformokat is, amiket az anyautasításba nem foglaltak bele. Csanád vármegye nem tartozott a vezér vármegyék közé, nem is voltak kiemelkedő követeik, politikusaik (mint például Deák Ferenc vagy Klauzál Gábor), akiket követni lehetett volna. Országos jelentőségű politikussá közülük majd csak Kállay Ödön vált, de ő sem Csanád vármegyéhez kötődően. Azonban az kétségtelen tény, hogy az 1840-es évek elejétől

kezdődően Csanád vármegye azon kevés vármegyék közé tartozott, amely az összes fontos liberális reformot támogatta, még ha az az 1847. évi anyautasításban történt némi visszalépés.

A csanádi követek politikai retorikájában is megfigyelhető ez a változás az országgyűléseken. Az 1825/27. és 1830. évi diétákon a nemesi jogok és az ősi alkotmány védelme, a Hármaskönyv szerepének a hangsúlyozása állt előtérben a királyi jogok tiszteletben tartása mellett. Az 1832/36. évi országgyűléstől kezdődően egyre nagyobb hangsúlyt kapott az érvelésben a polgári átalakulás gondolata és a liberális eszmék érvényesítése. Az 1832/36. és 1839/40. évi országgyűlés átmenetnek tekinthető, mivel a nemesi jogok, mindenekelőtt az adómentesség védelme még hangsúlyosan jelen volt a követek megnyilatkozásaiban. Az 1843/44. évi országgyűlésen már egyértelműen látszik a követek szónoklataiban, hogy csak a teljes polgári átalakulás és a reformok hozhatnak változásokat. Végezetül az 1847/48. évi országgyűlésen az adminisztrátori rendszer körüli viták és a politikai „csatározások” miatt feszült légkör alakult ki Csanád vármegyében is, de az 1848-as márciusi események hatására végérvényesen elköteleződtek a rendek a polgári átalakulás mellett.

Milyen tényezők magyarázhatják ezt az átalakulást? Az 1825/27. és az 1830. évi országgyűlési követutasítások kidolgozásakor a királyi kamarai tisztviselők még egyértelműen képviseltették magukat, azonban az 1832/36. évi országgyűléstől kezdődően (talán még az 1832/36. évi országgyűlésen igen) nem találtam utalást arra, hogy részt vettek volna ebben a munkában, így a kormányzat befolyása csökkent. A katolikus egyház képviselői szintén jelen voltak az 1825/27., az 1830. és az 1832/36. évi országgyűlési követutasítások kidolgozásakor. Az 1839/40. és 1843/44. évi országgyűlések kapcsán viszont nem találtam adatot arra, hogy az egyházi személyek részt vettek volna a munkában, ettől függetlenül lehet, hogy az utasítások megfogalmazásánál is jelen voltak. Az viszont bizonyos, hogy a követutasítást elfogadó közgyűlésen részt vett több egyházi személy is. Az 1847/48. évi követutasítások kidolgozásakor azonban megfigyelhető, hogy a konzervatív (Lukács József vezetésével) és az ellenzéki (Návay Tamás vezetésével) párt tagjai is részt vettek a követutasítások kidolgozásában. Emellett legalább két egyházi személy is jelen volt. A vármegyei határozathozatali jegyzőkönyvek tanúbizonysága szerint a kamarai birtokok képvisellete is újra erősödött. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a kormányzat ismét igyekezett nagyobb befolyást szerezni az egyháziakon és a konzervatív szemléletű személyeken keresztül Csanád vármegye politikai életében. Összegyűjtöttem azok névsorát és hivatali pozícióját, címét, akik részt vettek a követutasítások kidolgozásában, azonban ez a lista nem biztos, hogy teljes.

A Csanád vármegyei követutasítások kidolgozásában résztvevő személyek 1825–

1848

1825/27		1830		1832/36		1839/40		1843/44		1847/48	
Név	Poszció/cím	Név	Poszció/cím	Név	Poszció/cím	Név	Poszció/cím	Név	Poszció/cím	Név	Poszció/cím
Dániel János	alszolgabíró	Forray András báró	főispán	Bánfy József	tiszletbeli aljegyző	Balta Tódor	tablabilíró	Bánfy József	aljegyző	Bánhidly Albert	alispán
Elek István	királyi kamarai uradalombeli tisztviselő	Dániel János	főszolgabíró	Bíró Imre	aljegyző	Bánhidly Albert	főszolgabíró	Bánhidly Albert	alispán	Cseresnyés István	főügyész
Kommut Antal		Esterházy Mihály gróf	császári királyi kamarás	Dániel Antal	tiszletbeli aljegyző	Cseresnyés István	alügyész	Belczay Antal	esküdt	Kovács József	tablabilíró
László János		Hendrey Pál	tablabilíró	Dániel János	főszolgabíró	Faragó Ferenc	küldöttségi jegyző	Cseresnyés István	főügyész	Lonovics László	küldöttségi jegyző
Marczibányi Lajos	tablabilíró	Hofbauer Ferenc	tablabilíró	Dedinszky István	tablabilíró	Kállay Ödön	esküdt	Dobsa Ferdinánd	esküdt	Lukács József	királyi tanácsos
Nagy Mihály		Kovács József	kamarai ügyész	Csörgei Sándor	tablabilíró	Lukács József	tablabilíró	Návay Tamás	másod alispán	Majtor János	alesperes
Najmajer Ferenc	királyi kamarai uradalombeli tisztviselő	Lukács József	tablabilíró	Hervay István	szolgabíró	Návay László	helyettes alispán	Nyékly Antal	főjegyző	Makra Imre	alesperes
Návay György	tablabilíró	Návay László	tablabilíró	Hofbauer Sándor	esküdt	Nyékly Antal	főjegyző	Posonyi Ferenc	főszolgabíró	Markovics Antal	tablabilíró
Návay László	tablabilíró	Posonyi Ignác	tablabilíró	Juhász Antal	tablabilíró	Tarnay Mihály	főadószedő			Nagy Lázár	tablabilíró
Nyékly László	tablabilíró	Róka József	plébanos, alesperes	Kovács József	tablabilíró	Vásárhelyi János	alispán			Návay Tamás	tablabilíró
Nyékly Mihály	főjegyző	Saátor János	főadószedő	Lukács József	tablabilíró					Nyékly Antal	főjegyző
Posonyi Ignác	tablabilíró	Szalbeck Jakab	tablabilíró	Návay Károly	tablabilíró					Nyékly László	tablabilíró
Saátor János	főadószedő	Szilágyi Sándor	makói uradalombeli tisztviselő	Návay László	tablabilíró					Posonyi Ferenc	főszolgabíró
Sánka Ferenc	alszolgabíró	Szilésy Pál	főügyész	Návay Mihály	szolgabíró					Rónay János	tablabilíró
Sárai Szabó János	prókátor	Tököly Sebők	királyi tanácsos	Nyékly Antal	alügyész/főügyész						
Szilágyi Sándor	makói királyi kamarai uradalombeli tisztviselő	Vásárhelyi János	főjegyző	Nyékly László	tablabilíró						
Szilésy Pál	főügyész			Posonyi Ignác	tablabilíró						
Tarnay Mihály	főszolgabíró			Róka József	alesperes						
Tököly Péter	alispán			Saátor János	főadószedő						
Vargha Mátyás	aljegyző			Sánka Ferenc	szolgabíró/főszolgabíró						
Vásárhelyi János	alügyész			Sántha Sándor	esküdt						
Vertis József ifj.	tablabilíró			Szilágyi Sándor	tablabilíró						
				Szilésy Pál	főügyész/főjegyző						
				Szilvassy László	esküdt						
				Tarnay Mihály	tablabilíró						
				Vásárhelyi János	főjegyző/főjegyző/alispán						

A táblázat szerint Bánhidy Albert, Cseresnyés István, Dániel János, Kovács József, Lukács József, Návay László, Návay Tamás, Nyéky Antal, Posonyi Ferenc, Posonyi Ignác, Saátor János, Szilágyi Sándor, Szilesy Pál, Vásárhelyi János több alkalommal is részt vett a követutasítások kidolgozásában. Az 1848 tavaszán a Batthyányhoz szóló üdvözlő levelet aláírók közül Sántha Sándor (1832/36. évi országgyűlés), Markovics Antal (1847/48. évi országgyűlés), Hervay István (1832/36. évi országgyűlés), Hofbauer Sándor (1832/36. évi országgyűlés), Návay Károly (1832/36. évi országgyűlés) is részt vett egy-egy alkalommal az utasítások megfogalmazásakor. Lukács Józsefen kívül Kovács József kamarai ügyész, Major János esperes és Posonyi Ferenc (a titkosrendőri jelentések alapján) támogatta biztosan a kormánypártot. Megfigyelhető, hogy az utasítások kidolgozása során a megyét irányító tisztviselők közül például az alispánnak, a főjegyzőnek, a főszolgabírónak, a főügyésznek és a főadószedőnek nagy befolyása volt. Egyértelműen megállapítható másfelől, hogy a Návay család befolyásolta leginkább Csanád vármegye politikai arculatát, a család legalább egyik tagja minden alkalommal részt vett az utasítások kidolgozásában. Rajtuk kívül a Nyéky és Posonyi családot kell megemlíteni, hiszen közülük is szinte mindig részt vett valaki az utasítások megszövegezésében. A Bánhidy, Kállay és Vásárhelyi családok is befolyást gyakoroltak a megye politikai életére ebben az időszakban.

A reformok irányába történő elmozdulás kapcsán másrészt megemlítendő, hogy az 1832/36. évi, de leginkább az 1839/40. évi követutasítások kidolgozásától kezdődően már egy fiatalabb generáció vett részt a munkában, amelynek tagjai magasabb szintű tanulmányokat folytattak, valamint fogékonyabbak voltak a liberalizmus eszméire. Az 1831-es kolerajárvány ráébresztette a Csanád vármegyei nemességet az ország elmaradott helyzetére. Emellett a rendszeres bizottsági munkák vármegyei vitái szintén nagyban hozzájárultak a reformgondolkodás kialakulásához, ahogy az más megyék esetében is történt. Végezetül a vármegyék közötti szabad levelezést és eszmecserét, egy-egy ügynek a pártolására történő felszólítást is meg lehet említeni, amely ezt a célt szolgálta.

A Csanád vármegyei követek közül a titkosrendőri jelentések és az országgyűlési felszólalások alapján Vásárhelyi Jánost, Návay Lászlót, Návay Tamást, Bíró Imrét, Bánhidy Albertet, Kállay Ödönt és Rónay János a reformokat pártolókhöz sorolhatjuk. Tököly Pétert, Nyéky Mihályt, Tarnay Mihályt és Posonyi Ferencet pedig inkább az aulikus tábor híveikhez. Tököly Péter és Nyéky Mihály kétszer is képviselték Csanád vármegyét (1825/27, 1830), a többi követ csak egyszer. Kállay esetében meg kell jegyezni, hogy 1844 végén visszatért Szabolcs vármegyébe, így nála nem merülhetett fel, hogy újra megválasszák. Azt is jelzi persze mindez, hogy nem volt a megyében olyan megrendíthetetlen tekintéllyel rendelkező

nemesi politikus, mint például Deák Ferenc Zala megyében vagy Szemere Borsodban, de említhetjük Somssich Pált is Somogyban. Talán ez magyarázza a gyakori változást a megyei követek személyében.

A megválasztott követek közül csak Vásárhelyi János volt az, aki nem volt jelen Pozsonyban az országgyűlés végig, de ő is csak családi okok miatt lépett vissza. A követek hivatali pozícióját áttekintve megállapítható, hogy háromszor választottak első alispánt, kétszer főjegyzőt (bár ebből egy csak tiszteletbeli), kétszer főszolgabíró és egyszer főügyészt, illetve négyszer táblabíró. A követek átlagos életkora 34,6 év volt a megválasztásukkor, a legfiatalabb Návay Tamás a maga 24 évével, a legidősebb pedig az 52 éves Tarnay Mihály. Az 1839/40. és 1847/48. évi országgyűlések némileg „kakukktojásnak” számítanak a követek személye szempontjából: Az 1839/40. évi országgyűlésre egy látszólag befolyás nélküli főügyészt (Bíró Imrét) és egy fiatal, tapasztalatlanak tűnő tiszteletbeli főjegyzőt (Návay Tamást) választottak meg. Návay Tamás megválasztásánál azonban minden bizonnyal nagy szerepet játszott a Návay család vármegyei befolyása. Az 1847/48. évi országgyűlés kapcsán szintén érdekes, hogy egy főszolgabíró (Posonyi Ferenc) és egy táblabíró (Rónay Jánost) választottak meg, akik esetében szintén kérdéses, hogy mekkora befolyásuk lehetett a vármegyében. Rónayt illetően persze a forrásaink azt mutatják, hogy a nagyhatalmú Bánhidy alispán állt mögötte. A többi országgyűlésen Csanád vármegye legalább egyik köve a megye befolyásos, vezető hivatalos betöltő személye volt (alispánként Tököly Péter, Vásárhelyi János, Bánhidy Albert). Kiemelendő az is, hogy a követek egyike mindig a helyi vagyonos családok közül került ki, a Bánhidy, Kállay, Tököly, Vásárhelyi családok tekintélyes vagyonnal rendelkeztek a megyében. Az is megfigyelhető, hogy a szomszédos megyékből is nagy az áttelepülők aránya, a Bánhidy és Vásárhelyi családok Arad, míg a Kállay család Szabolcs vármegyéből költözött ide és tett szert politikai befolyásra.

A Csanád vármegyei rendek és követek által elutasított (–) és pártolt (+) néhány fontosabb ügy az országgyűléseken. Ahova (O) jelet raktam, azt jelenti, hogy nem tárgyalták az adott ügyet az országgyűlésen vagy nem fogalmaztak meg utasítást az adott ügyről.¹²¹¹

	1825/27	1830	1832/36	1839/40	1843/44	1847/48
Erdély, Dalmácia, Galícia, Lodoméria és a Partium visszacsatolása	+	+	+	+	+	+
Évenkénti országgyűlés Pesten	O	O	O	O	+	+
Jobbágyok birtok és hivatalviselési joga	O	O	+	+	+	
Közteherviselés	–	–	–	–	+	+
Magyar nyelv	+	+	+	+	+	
Népképviselési országgyűlés	O	O	O	O	+	–/+
Örökváltság	O	O	+	+	+	+
Ősiség eltörlése	O	O	+	+	+	+
Sajtószabadság	O	O	+	+	+	–/+
Szabad királyi városok rendezése	O	O	O	O	+	+
Úriszék eltörlése	O	O	+	+	+	+
Vallásügyi kérdések	O	O	+	+	+	+

¹²¹¹ Az üres hely azt jelenti, hogy a kérdésben a korábbi országgyűlésben már törvény született. Ahol egyidejűleg plusz és mínusz jelet tettem, nem lehet egyértelműen eldönteni a támogatottság kérdését. A népképviselési országgyűlés és a sajtószabadság a követutasításokban nem szerepelt, de az 1848. márciusi események hatására támogatták a megvalósítását. Az évenkénti országgyűlés ügyét az 1832/36. és 1839/40. évi országgyűlésen ugyan nem tárgyalták, de azt támogatták a Csanád vármegyei rendek is Pestre helyezték át.

A Csanád vármegyei követek hivatali pozíciója és életkora a megválasztásukkor

Követek	Hivatali pozíció/cím a megválasztáskor	Életkor a megválasztáskor	Országgyűlés
Tököly Péter	Első alispán	40, 45	1825/27, 1830
Nyéky Mihály	1825: Főjegyző, 1830: Helytartótanács titkára	35, 40	1825/27, 1830
Vásárhelyi János	Első alispán	32	1832/36
Návay László	Táblabíró	35	1832/36
Tarnay Mihály	Táblabíró	52	1832/36
Návay Tamás	Tiszteletbeli főjegyző	24	1839/40
Bíró Imre	Főügyész	34	1839/40
Bánhidya Albert	Első alispán	36	1843/44
Kállay Ödön	Főszolgabíró	28	1843/44
Rónay János	Táblabíró	38	1847/48
Posonyi Ferenc	Főszolgabíró	32	1847/48

Megfigyelhető, hogy Csanád vármegyében is ugyanazokat a folyamatokat látjuk, mint az országos politikai színtéren. A rendi, sérelmi ellenzék lassan átalakul, és a reformok fokozatos megvalósítása mellett állnak ki. Majd ez az 1840-es évek első felében a liberális ellenzéki tábor látványos megerősödéséhez vezet. Az évtized második felében azonban a kormányzati reformpolitika, illetve a kormányzat rendteremtő intézkedéseinek hatására a kormánypárt megerősödik Csanád vármegyében is, s színre lép egy magát liberálisnak, reformpártinak, de nem ellenzékinek tekintő csoportosulás. Ezt a politikai széttagoltságot tükrözik az utolsó rendi országgyűlés első hónapjai is. Az 1848-as forradalmi mozgalmak azonban teljesen átrajzolják a politikai színteret, és a Csanád vármegyei rendek is teljes mértékig elkötelezik magukat az áprilisi törvények és a polgári átalakulás mellett.

Bibliográfia

Levéltári források

MNL CSCSVL

Makó

IV. A. 3. a. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai: – a., Közgyűlési jegyzőkönyvek

MNL CSCSVL

Makó

IV. A. 3. b. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye Nemesi közgyűlésének iratai – b., Közgyűlési iratok

MNL CSCSVL

Makó

IV. A. 3. d. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye Nemesi közgyűlésének iratai – d., Nemességi iratok

MNL CSCSVL

Makó

IV. A. 3. k. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 3. k., Az Egészségügyi (Kolera) Küldöttség iratai

MNL CSCSVL

Makó

IV. A. 9. a. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 9. – Csanád vármegye adószedőjének iratai: – a., Adószedői számadások

MNL CSCSVL

Makó

IV. A. 16. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 16. – Nyéky Antal főjegyző után maradt iratok

MNL CSCSVL

Makó

IV. A. 30. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. IV. A. 30. – Csanád vármegye országgyűlési követi utasításait kidolgozó küldöttség iratai

MNL CSCSVL

Makó

IV. B. 101. a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára. IV. B. 101. Csanád vármegye bizottmányának iratai. a. Közgyűlési jegyzőkönyvek.

MNL CSCSVL

Szeged

IV. A. 1003. d. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Szegedi Levéltára. – IV. A. 1003. Szeged város tanácsának iratai. d. Számozott iratok

MNL OL A 45

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. A 45 Magyar kancelláriai levéltár. Magyar királyi kancellária. Elnöki iratok (Acta praesidentialia)

MNL OL A 49

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. A 49 – Magyar Kancelláriai Levéltár. Elnöki Iratok. Acta praesidentialia secretiora

MNL OL A 96

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. A 96 – Magyar Kancelláriai Levéltár. Acta diaetalia II. (1790–1848)

MNL OL H–2–b

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. H. Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. 2. Általános iratok. b. Iratok

- MNL OL I 50 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. I 50 Kabinettsarchiv. Hungarica aus der Privatbibliothek S.M. Franz I. (1765–1836). A résztvevőknek a titkos rendőrség által adott jellemzése (1827) (Karakteristische Skizze über die Mitglieder des ungarischen Landtags in den Jahren 1825–1827)
- MNL OL I 58 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. I 58 Bécsi Levéltárakból kiszolgáltatott iratok. Államkonferencia-ügyiratmelléletek. 10. doboz: az 1825–7., az 1830. és 1832–6. évi országgyűlés résztvevőinek jellemzése. 11. doboz: Az 1839–40. évi országgyűlés résztvevőinek jellemzése
- MNL OL N 22 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. N 22 József nádor titkos levéltára
- MNL OL N 31 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. N 31 István főherceg nádori levéltára (1847–1848)
- MNL OL N 119 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. N 119 Takáts Sándor hagyatéka
- MNL OL O 78 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. O 78 Protocolla neocensuratorum advocatorum
- MNL OL P 88 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Dessewffy család cserneki és tarkői grófi ágának levéltára (1527–1947). P 88 Familiaria (1535–1898). Series II. Irregistrata. 8. tétel Dessewffy Aurél 1839. évi naplójegyzetei
- MNL OL P 2254 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. P 2254 Varga János iratai

Egyéb kéziratos forrás

- STULLER 1839/40 Stuller Ferenc: *Országgyűlési Tudósítás*. 1839–1840. Lelőhely: Országgyűlési Könyvtár. Továbbá elérhető:

Nyomtatott források

- ABAFI 1888a Abafi Lajos: Az 1826. országgyűlés sérelmei. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 10. k., 1–2. sz., 1888. 36–51., 130–145.
- ABAFI 1888b Abafi Lajos: Adalékok az 1825–27-iki országgyűlés történetéhez. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 10. k., 5. sz., 1888. 387–390.
- ANDICS 1981 Andics Erzsébet (szerk.): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. I. kötet Tanulmány. Iratok 1844. július 4. – 1848. március 12. Kiegészítő iratok a 2. és 3. kötethez. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
- AURORA *Aurora – Hazai almanach*. 1825.
- BAJZA 1847 Bajza József (szerk.): *Ellenőr. Politicai zsebkönyv. A' Pesti Ellenzéki Kör megbízásából*. Németország, 1847.
- BALÁSHÁZY 1829 Balásházy János: *Tanátsolatok a' magyarországi mezei gazdák számára*. Nádaskay András kiadása, Sáros-patak, 1829.
- BÁN 2011 Bán Péter (szerk.): *Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000*. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011.
- BARNA–SÜMEGHY 1913 Barna János – Sümeghy Dezső: *Nemes családok Csanád vármegyében*. Ifj. Gaál László Könyvnyomdája, Makó, 1913.
- BÉKÉS 1845 *Követ-jelentés az 1843–44ki országgyűlésről Szombathelyi Antal és Tomcsányi József Békés vármegyei követektől*. Hartleben Konrád kiadása, Pest, 1844.

- BERTHA 1843 Bertha Sándor: *Országgyűlési tárcza 1830ról*. Trattner–Károlyi, Pest, 1843.
- BLACKWELL 1989 *Joseph Andrew Blackwell magyarországi küldetései 1843–1851*. S. a. r. Haraszi-Taylor Éva. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- BODNÁR 1940 Bodnár Imre: *Zemplén vármegye követi utasításai a reformkorban (1825–1848)*. (Bölcsészeti doktori értekezés) Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem, Debrecen, 1940.
- BORSOD 1836 *Az 1832/6-ik években Sz. K. Posony Várossában tartott Országgyűlésére T. Nemes Borsod Vármegye Közönsége által küldött Felső Pulyai Bük 'Sigmund Másod Al-Ispán és Palóczy László Fő Jegyző Követ Urak által az Országgyűlés berekesztése után tett Követi Végső Tűdősítés melly is 1836-ik évi Szent Iván Hava 20-ik napján T. Nemes Borsod Vármegyének Miskolcz Várossában tartatott Közgyűlésében beadatott; és Közhatározás ereje mellett a' Nemesi Rend költségén ki nyomtatott*. Miskolc, 1836.
- BUDAPESTI HÍRADÓ *Budapesti Híradó*. 1845–1848.
- DÁNYI–DÁVID
1960 Dányi Dezső – Dávid Zoltán (szerk.): *Az első magyarországi népszámlálás 1784–1787*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1960.
- DÁNYI–FARAGÓ–
LÁSZLÓ 1996 Dányi Dezső – Faragó Tamás – László Géza (szerk.): *II. József népszámlálásának községi adatai*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.
- DEÁK 1997 Sándor Pál (s. a. r.): *Deák Ferenc országgyűlési levelei 1833–1834*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1997.
- DESSEWFFY 1831 Dessewffy József: *A' „Hitel” című munka Taglalatja*. Werfer Károly kiadása, Kassa, 1831.

- DESSEWFFY 1841 Gróf Dessewffy Aurél: *X. Y. Z. könyv*. Trattner–Károlyi, Pest, 1841.
- DESSEWFFY 1842 Gróf Dessewffy Emil: *Alföldi levelek (1839–1840) és néhány toldalék*. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1842.
- EÖTVÖS 1868 Bárá Eötvös József: *Reform*. Második kiadás. Ráth Mór kiadása, Pest, 1868.
- FARAGÓ–ŐRI
2008 Faragó Tamás Őri Péter: *Az 1784–1787 évi népszámlálás II. Az Alföld, a Délvidék és a Dunántúl népességi adatai*. Budapest, 2008.
- FARKAS 2000 Farkas Gábor: Fejér vármegyei történeti archontológia I. In: Fitz Jenő – Török Gyula (szerk.): *Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis 29*. Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága, Székesfehérvár, 2000. 137–157.
- FARKAS 2001 Farkas Gábor: Fejér vármegyei történeti archontológia II. In: Fitz Jenő – Török Gyula (szerk.): *Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis 30*. Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága, Székesfehérvár, 2001. 77–99.
- FAYER 1896 Fayer László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I–IV*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896.
- FÉNYES 1839 Fényes Elek: *Magyarországnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben*. Trattner–Károlyi, Pest, 1839.
- FÉNYES 1842 Fényes Elek: *Magyarország statistikája*. Trattner–Károlyi, Pest, 1842.
- FÉNYES 1847 Fényes Elek: *Magyarország leírása*. Beimel, Pest, 1847.
- FIÁTH 1878 Fiáth Ferenc: *Életem és élményeim I–II*. Tettey Nándor és Társa, Budapest, 1878.

FŐRENDI NAPLÓ

1839/40

Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e' néven Ötödik Koronás Királyától szabad királyi Pozsony városában 1839-dik évi június 2-kára rendeltetett Magyar Országgyűlésen a' Méltóságos Fő-rendeknél 1840. februarius 25-kétől majus 12-ig tartatott országos ülések naplója. Kiadta Schmidt Antal, Pozsony, 1840.

FŐRENDI NAPLÓ

1843/44

Felséges Első Ferdinánd Austriai Császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik koronás királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartatott országos ülések naplója. I–VII. kötet, Landerer és Heckenast, Pozsony–Pest, 1843–1844.

FŐRENDI NAPLÓ

1847/48

Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e' néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik évi november 7-ikére rendeltetett Magyar-országgyűlésen a' méltóságos Fő-rendeknél tartatott országos ülések naplója. Landerer és Heckenast, Pozsony–Pest, 1848.

GÁLOCSY–CSATÁRY

2000

Gálócsy Zoltán – Csatáry György: *Ung vármegye főispánjai és tisztviselői a legrégebb kortól 1867-ig.* Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum, Budapest – Beregszász, 2000.

GAZDAG 1989

Gazdag István: *Debreceni várospolitikai 1825–1848. Országgyűlési utasítások, tudósítások.* A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 20. sz., Debrecen, 1989.

GYŐR 1844

Tekintetes Nemes Vármegye! [A Győr vármegyei követek végjelentése az 1843/44. évi országgyűlésről]

(https://mandadb.hu/tetel/553304/Tekintetes_nemes_Varmegye letöltés: 2023. 08. 14.)

- HABERMANN 1992 Habermann Gusztáv: *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez*. Tanulmányok Csongrád megye történetéből 19. Csongrád Megyei Levéltár – Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1992.
- HAJDÚ 1869 Hajdú Lajos: Börtön-krónika. *Vasárnapi Újság*, 1869. április 25., 16. évf., 17. sz., 229–231., 1869. május 2., 16. évf., 18. sz., 242–243.
- HÉBE *Hébe zsebkönyv*. 1826.
- HÉJJA 2009 Héjja Julianna Erika: *Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája, 1715–1848*. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2009.
- HUNKÁR 2004 Hudi József (s. a. r.): *Hunkár Antal visszaemlékezése és iratai*. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2004.
- ILLÉSY 1888 Illésy János: Országgyűlési gúnyvers. Kajdácsi Antal aranyai követnek az alvilágból írott. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny* 10. k., 2. sz., 1888. 155–157.
- IVÁNYI 1885 Iványi István: Az 1827-ki országgyűlési követek rövid jellemzése. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 3. k., 1. sz., 1885. 76–79.
- JÁSZAY 1843 Jászay Pál: *A szabad királyi városok szavazatjoga országgyűléseken*. Heckenast, Pest, 1843.
- JELENKOR *Jelenkor*. 1832–1848.
- KAZINCZY 1909 Váczy János (szerk.): *Kazinczy levelezése 1824. január 1. – 1826. március 31. – Kazinczy Ferencz levelezése 19*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1909.
- KEMPELEN
1911–1932 Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. I–XI. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1911–1932.

KERÜLETI NAPLÓ

1843/44 Kovács Ferenc: *Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója I–VI. kötet*, Franklin–Társulat, Budapest, 1894.

KISS 2015 Kiss Anita (szerk.): *Pest-Pilis-Solt vármegye országgyűlési követutasításai a 18. században*. Összeállította: Kiss Anita, Nagy János, Kapitány Adrienn. Pest megyei levéltári füzetek 38., Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, Budapest, 2015.

KLÖM

1948–1966 Barta István (s. a. r.): *Kossuth Lajos összes munkái*. I–V. kötet., *Ifjúkori iratok. Törvényhatósági tudósítások*. VI. kötet., *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847–48*. XI. kötet. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1948, 1949, 1951, 1959, 1961, 1966.

KOMÁROM 1840 *Jelentése Komárom vármegye 1839/40dik évi országgyűlési követeinek*. Weinmüller Franciska kiadása, Komárom, 1840.

KONKOLI 1847 Konkoli Thege Pál: *1840^{dik} évi országgyűlés*. Emich Gusztáv kiadása, Pest, 1847.

KÓNYI 1896 Kónyi Manó: *Lónyai Menyhértnek 1847/48-diki naplója*. *Budapesti Szemle*, 85. k., 231. sz., 86. k. 232. sz. 1896. 337–362., 18–49.

KÓNYI 1903 Kónyi Manó: *Deák Ferencz beszédei 1842–1861*. I–VI. kötet, 2. kiadás, Franklin Társulat, Budapest, 1903.

KOSSUTH 1904 Kossuth Ferenc (s. a. r.): *Kossuth Lajos iratai*. X. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1904.

KOSZORÚ *Koszorú, Szépliteratúrai ajándék a' Tudományos Gyűjteményhez*. 1822–1824.

KOVACSICS 1957 Kovacsics József (szerk.): *A történeti statisztika forrásai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957.

- KÖLCSEY 1960 Szauder Józsefné – Szauder József (s. a. r.): *Kölcsey Ferenc összes művei II.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960.
- KÖLCSEY 2000 Völgyesi Orsolya (s. a. r.): *Kölcsey Ferenc minden munkái – Országgyűlési Napló.* Universitas Kiadó, Budapest, 2000.
- KÖLCSEY 2002 Pajkossy Gábor (s. a. r.): *Kölcsey Ferenc minden munkái – Országgyűlési naponkénti jegyzések.* Universitas Kiadó, Budapest, 2002.
- KÖLCSEY 2011 Völgyesi Orsolya (s. a. r.): *Kölcsey Ferenc minden munkái – Országgyűlési Dokumentumok 1832–1835.* Universitas Kiadó, Budapest, 2011.
- KUN 1891 Kun Róbert: Zarándvármegye követi utasítása 1841-ből. *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve 7.* 1891–1892.
- MADARÁSZ 1883 Madarász József: *Emlékirataim. 1831–1881.* Franklin-Társulat, Budapest, 1883.
- MAILÁTH 1831 Grafen Johann Mailáth: *Der ungarische Reichstag im Jahre 1830.* Verlag von Otto Wigand, Leipzig und Pesth, 1831.
- MARCZIUS
TIZENÖTÖDIKE *Marczius Tizenötödike.* 1848.
- METTERNICH
1881–1883 *Aus Metternich's nachgelassenen Papiren.* Herausgegeben von dem Sohne des Staatskanzlers Fürsten Richard Metternich–Winneburg. Geordnet und zusammengestellt von Alfons v. Klinkowström. Band 4–5. Wien, 1881–1883.
- MISKOLCZY 1927 Miskolczi Gyula: *A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1927.
- MOLNÁR 2000 Molnár András: „*Javítva változni*” *Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai.* Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000.

- MOLNÁR 2003 Molnár András: „*Tekintetes karok és rendek!*” Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825–1848. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2003.
- NAGY 1857–1865 Nagy Iván: *Magyarország családi czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. I–XII. kötet. Ráth Mór, Pest, 1857–1865.
- OROSZ 1831 Orosz József: *Ungarns gesetzgebender Körper auf dem Reichstage zu Pressburg im Jahr 1830*. Bei Paul Gotthelf Kummer, Leipzig, 1831.
- ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1811/12 *Felséges Első Ferentz austriai császár, Magyar', és Cseh ország' koronás királyától Po'sony szabad királyi várossában 1811-dik esztendőben, kis-aszszony havának 25-dik napjára rendeltetett Magyar ország' gyűlésének írásai*. Belnay, Pozsony, 1811–1812.
- ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1825/27 *Felséges Első Ferentz AUSTRIAI Császár, Magyar és Cseh Ország Koronás Királyától Posony Szabad Királyi Várossában, 1825-dik Esztendőben Szent Mihály Havának 11-dik napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Írásai*. I–III. kötet. Weber, Pozsony. 1825–1827.
- ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1830 *Felséges Első Ferentz AUSTRIAI Császár, Magyar, és Cseh Ország Koronás Királyától Posony Szabad Királyi Városában 1830. Esztendő Szent Mihály Havának 8-ik napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Írásai*. Weber, Posony, 1830.
- ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1832/36 *Felséges Első Ferencz Ausztriai Császár, Magyar és Cseh Ország Koronás Királyától Po'sony szabad királyi várossába 1832-ik esztendőben, karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar Ország' Gyűlésének Írásai*. I–VII. kötet. Weber–Belnay–Landerer, Pozsony, 1832–1836.

ORSZÁGGYŰLÉSI

ÍRÁSOK 1839/40

Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Írásai. I–IV. kötet. Belnay–Weber–Wigand, Pozsony, 1839–1840.

ORSZÁGGYŰLÉSI

ÍRÁSOK 1843/44

Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-ik esztendei pünkösöd hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai. I–V. Landerer és Heckenast, Pozsony–Pest. 1843–1844.

ORSZÁGGYŰLÉSI

ÍRÁSOK 1847/48

Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e' néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendei Sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek irományai. Landerer és Heckenast, Pozsony–Pest, 1848.

ÖSTÖR 1938

Östör József: Gróf Keglevich Jánosné Zichy Adél grófnő naplói a reformkorszakból. *Budapesti Szemle*, 1938. 250. k. 730. sz. 273–294.; 251. k. 731. sz. 81–103.

PAJKOSSY 2003

Pajkossy Gábor (szerk.): *Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

PAJKOSSY 2005

Pajkossy Gábor: Kossuth felirati beszédéhez (1848. március 3.). In: Angi János – ifj. Barta János (szerk.): *Emlékkönyv Orosz István 70. születésnapjára.* Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2005. 169–179.

- PALLAS 1893 Gerő Lajos – Bokor József (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. IV. kötet. Burgos–Damjanich*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893.
- PÁLMÁNY 2002 Pálmány Béla (szerk.): *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*. Magyar Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2002.
- PÁLMÁNY 2011 Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. I–II. kötet. Argumentum Kiadó – Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2011.
- PÁLMÁNY 2019 Pálmány Béla: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812*. I–II. kötet. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2019.
- PALUGYAY
1844–1848 ifj. Palugyay Imre: *Megye-rendszer hajdan és most. Törvény-történet-oklevelek- s egyéb rokon kútfők után*. I–IV. kötet. Pest, 1844, 1847, 1848.
- PALUGYAY 1855 ifj. Palugyay Imre: *Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása. Negyedik kötet: Békés–Csanád, Csongrád és Hont vármegyék leírása*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1855.
- PARDOE 2015 Julia Pardoe: *A magyarok városa avagy Magyarország és intézményei 1839–1840-ben*. Attraktor Kiadó, Budapest, 2015.
- PASKAY 1885 Paskay Gyula: *A jurátus-élet 1847/48-ban. Korrajz a pozsonyi utolsó hongyűlés idejéből*. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest, 1885.
- PEST 1840 *Jelentése Pest Pilis és Solt T. E. Megyék' 1839/40 évi országgyűlési követeinek*. Trattner–Károlyi, Pest, 1840.
- PESTI HIRLAP *Pesti Hirlap*. 1842–1848.

PODMANICZKY

1887 Podmaniczky Frigyes: *Naplótöredék 1824–1886*. I. kötet. Grill Károly nyomdája, Budapest, 1887.

PRESBURGER *Preßburger Zeitung*. 1825–1848.

PULSZKY 1884 Pulszky Ferenc: *Életem és korom*. Második kiadás. Franklin-Társulat, Budapest, 1884.

RALOVICH 1888 Ralovich Lajos: Az 1825–27-ki országgyűlésről. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 8. k., 2–4. sz., 9. k., 2–4. sz., 1888. 8. k. 96–113., 173–189., 262–280., 9. k. 104–116., 191–206., 264–277.

RENDI JEGYZŐKÖNYV

1811/12 *Felséges Első Ferentz austriai tsászár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Pozsony szabad királyi városába 1811-dik esztendőben, kasszony havának 25-dik napjára rendeltetett Magyar ország gyűlésének jegyző könyve*. Belnay, Pozsony, 1811–1812.

RENDI JEGYZŐKÖNYV

1825/27 *Felséges első Ferentz Auliai császár, Magyar és Cseh ország koronás királyától Posony szabad királyi városába 1825-dik esztendőben Szent Mihály havának 11-dik napjára rendeltetett Magyar ország gyűlésének Jegyző könyve*. I–VI. kötet. Belnay, Pozsony, 1825–1827.

RENDI JEGYZŐKÖNYV

1830 *Felséges Első Ferentz Auliai Császár, Magyar, és Cseh Ország Koronás Királyától Posony Szabad Királyi Városában 1830-ik Esztendőben, Szent-Mihály Havának 8-ik Napjára Rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Jegyző Könyve*. Belnay, Posony, 1830.

RENDI JEGYZŐKÖNYV

1832/36 *Felséges Első Ferencz ausztriai császár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Posony szabad királyi várossába 1832-dik esztendőben, karácson havának 16-dik napjára rendeltetett Magyar*

ország' gyűlésének jegyzőkönyve. I–XIV. kötet. Belnay–Landerer–Weber, Pozsony, 1832–1836.

RENDI JEGYZŐKÖNYV

1839/40 *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Jegyző könyve. I–III. kötet. Belnay–Weber–Wigand, Pozsony, 1839–1840.*

RENDI NAPLÓ

1843/44 *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél. I–V. kötet. Landerer és Heckenast, Pozsony–Pest, 1843–1844.*

RENDI NAPLÓ

1847/48 *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára öszvehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél. Landerer és Heckenast, Pozsony–Pest, 1848.*

SCHEFFLER 1928 Scheffler János: *Hám János szatmári püspök és kinevezett prímás emlékiratai 1848/49-ből.* Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó, Budapest, 1928.

SCHRAMEK 2016 Schramek László (szerk.): *Pest megye archontológiája a kezdetektől 2016-ig.* Budapest, 2016. (<https://bit.ly/3LeOPOO> letöltés: 2023. 08. 15.)

SERESNÉ 1987 Seresné Szegőfi Anna: *Borsod vármegye képviselete a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetetek 21. Miskolc, 1987.

- SKERLE CZ 1914 *Skerlecz Miklós báró művei.* Írta, fordította: Berényi Pál. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1914.
- SOMOGY 1845 *Végszavai a Somogyi követeknek az 1843/4-iki országgyűlés fölött.* Landerer és Heckenast, Pest, 1845.
- SZÁZADUNK *Századunk.* Politicai, tudományos és művészeti folyóirat. Társul a' Hírnökhöz. Alapítá és szereksti Balásfalvi Orosz József. 1841.
- SZÉCHENYI 1830 Széchenyi István: *Hitel.* Trattner–Károlyi, Pest, 1830.
- SZÉCHENYI 1833 Széchenyi István: *Stadium.* Wigand, Lipcse, 1833.
- SZÉCHENYI 1841 Széchenyi István: *A' kelet népe.* Trattner–Károlyi, Pest, 1841.
- SZÉCHENYI 1842 Széchenyi István: *A' Magyar Academia körül.* Trattner–Károlyi, Pest, 1842.
- SZÉCHENYI 1844 Széchenyi István: *Adó és Két garas.* Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1844.
- SZÉCHENYI 1847 Széchenyi István: *Politikai programm töredékek.* Trattner–Károlyi, Pest, 1847.
- SZÉCHENYI 1891 Majláth Béla (szerk.): *Gróf Széchenyi István munkái.* VI. kötet. *Gróf Széchenyi István levelei.* III. kötet. Athenaeum, Budapest, 1891.
- SZÉCHENYI 2002 *Széchenyi István – Napló.* Kiadja Oltványi Ambrus. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- SZÉCSEN 1882 Gróf Szécsen Antal: Az 1839–40-diki évi országgyűlésről. (Fiatalkori visszaemlékezések.) *Budapesti Szemle.* 32. k., 71. sz., 1882. 241–259.
- SZÉKELY 1994 Székely György (főszerk.): *Magyar színházművészeti lexikon.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
- SZEKFŰ 1926 Szekfű Gyula: *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790–1848.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1926.

- SZEMERE 1847 *Szemere Bertalan követjelentési beszéde.* Miskolcz, 1845. január 9ikén. Hermány Károly és Társa kiadása, Miklósvár, 1847.
- SZERENCs 1877 Szerencs János: *Az 1839-ik évi országgyűlési jegyzetek.* Pesti Könyvnyomda Részvény Társaság, Budapest, 1877.
- SZINNYEI 1897 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái I–XIV.* Hornyánszky Viktor akadémiai könyv-kereskedése, Budapest, 1891–1914.
- SZŐGYÉNY 1903 *Idősb Szőgyény-Marich László országbíró emlékiratai.* Első kötet: 1836–1848. december 2. Kiadják fiai, Budapest, 1903.
- TUDOMÁNYOS
GYŰJTEMÉNY *Tudományos Gyűjtemény.* 1822.
- TUDÓSÍTÁSOK *Hazai 's Külföldi Tudósítások – Nemzeti Ujság.* 1825–1848.
- UDVARDY 1898 Udvardy László: *Az egri érseki jogliceum története (1740–1896).* Érseki Líceum Könyvnyomdája, Eger, 1898.
- VASZARY 1883 Vaszary Kolos: *Adatok az 1825-iki országgyűlés történetéhez.* Gross Gusztáv és Társa kiadása, Győr, 1883.
- VASZARY 1885 Vaszary Kolos: *Adatok az 1830-iki országgyűlés történetéhez.* özv. Sauervein Gézáné kiadása, Győr, 1885.
- VERBŐCZI 1844 Verbőczi István: *Hármaskönyv.* Magyar Tudós Társaság, Pest, 1844.
- VILÁG *Világ.* Politikai, tudományos és szépművészeti lap. 1842–1844.
- VISZOTA
1926–1939 Vizota Gyula: *Gróf Széchenyi István naplói.* Második kötet (1820–1825)., Harmadik kötet (1826–1830)., (Ötödik kötet 1836–1843)., Hatodik kötet (1844–1848). Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1926, 1932, 1937, 1939.
- VISZOTA 1930 Vizota Gyula: *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal.* I–II. kötet. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1930.

- VUKOVICS 1894 *Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből.* S. a. r. Bessenyei Ferenc. Athenaeum, Budapest, 1894.
- WESSELÉNYI 1833 Wesselényi Miklós: *Balítéletekről.* Bukarest, [Lipcse] 1833.
- WESSELÉNYI 1843 Báro Wesselényi Miklós: *Szózat a' magyar és szláv nemzetiség' ügyében.* Wigand, Lipcse, 1843.
- WIRKNER 1880 Wirkner Lajos: *Élményeim. Néhány lap 1825-től 1852-ig terjedő. Nyilvános pályám naplójegyzeteiből.* Stampfel Károly kiadása, Pozsony, 1880.
- ZÁHONY 1929 Záhony Béla: *Borsod megye országgyűlési utasításai a reformkorban.* Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadóvállalat R. T., Miskolc, 1929.
- ZALA 1842 *Követ jelentés az 1839-40-ki országgyűlésről. Deák Ferencz és Hertelendy Károly Zala vármegyei követektől.* Landerer és Heckenast, Pest, 1842.

Irodalom

- AGULHON 2005 Maurice Agulhon: A második köztársaság. In: Georges Duby (szerk.): *Franciaország története I.* Osiris Kiadó, 2005.
- ANDICS 1975 Andics Erzsébet: *Metternich és Magyarország.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- ANGELOVICS 2019 Angelovics Helga: Vay Miklós Zemplén megyei követ működése az 1830. évi országgyűlésen. *Történelmi Szemle.* 61. évf., 3. sz., 2019. 433–450.
- ANTAL 2013 Antal Tamás: A szabad királyi városokról szóló javaslatok az utolsó rendi országgyűlésen és az 1848: XXIII. tc. keletkezése. In: Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich*

- László egyetemi tanár 70. születésnapjára.* SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2013. 21–40.
- ARATÓ 1983 Arató Endre: *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- BAGI 1991 Bagi Gábor: *A Jászkun kerület és a reformországgyűlések.* A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei, Szolnok, 1991.
- BAKÁCS 1937 Bakács István János: Vármegyei javaslatok az 1791. évi urbárialis bizottság előtt. In: *Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. 1937. május 27.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1937. 5–22.
- BALÁZS 1980 Balázs Péter: *Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- BÁLINT 1928 Bálint Nagy István: *Kolerajárványok Csanád vármegyében.* Csanád–Arad–Torontál Vármegye Közönsége, Makó, 1928.
- BALLAGI 1888 Ballagi Géza: *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig.* Franklin Társulat, Budapest, 1888.
- BALLAGI 1890 Ballagi Géza: *Az 1839/40-diki országgyűlés visszhangja az irodalomban.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890.
- BALLAGI 1897 Ballagi Géza: *A nemzeti államalkotás kora 1815–1847.* In: Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története IX.,* Athenaeum, Budapest, 1897.
- BÁNK 1914 Bánk Ernő: *A szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen.* Bölcsészdoktori értekezés. Bichler I. kiadása, Budapest, 1914.
- BARANY 1968 George Barany: *Stephen Széchenyi and the Awakening of Hungarian Nationalism, 1791–1841.* Princeton University Press, Princeton, New Jersey. 1968.

- BÁRÁNY 1990 Bárány György: A liberalizmus perspektívái és korlátai az 1843/44-es országgyűlés vallásügyi vitáinak tükrében. *Századok*. 124. évf., 2. sz., 1990. 183–218.
- BÁRÁNY 2017 Bárány Zsófia: *Lonovics József szentszéki diplomáciai missziója* (PhD disszertáció). ELTE, Budapest, 2017.
- BARTA 1959 Barta István: Kölcssey politikai pályakezdetek. *Századok*. 93. évf., 2–4. sz., 1959. 252–302.
- BARTA 1963 Barta István: A magyar polgári reformmozgalom kezdeti szakaszának problémái. *Történelmi Szemle*, 6. évf. 3–4. sz., 1963. 305–343.
- BARTA 1964 Barta István: *A fiatal Kossuth és kora*. Akadémiai doktori értekezés. 1964. Kézirat. MTA Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár.
- BARTA 1966 Barta István: *A fiatal Kossuth*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.
- BÉLI 2009 Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009.
- BENDA 1978 Benda Kálmán: Pénzügyi válság és devalváció Magyarországon 1811-ben. In: uő: *Emberbarát vagy hazafi? Tanulmányok a felvilágosodás korának magyar történetéből*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978. 335–347.
- BÉNYEI 1994 Bényei Miklós: *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Stúdium Kiadó, Debrecen 1994.
- BEÖTHY 2011 Beöthy Ákos: *A magyar államiság fejlődése, küzdelmei*. Attraktor Kiadó, Máriabesenyő, 2011.
- BÉRENGER–
KECSKEMÉTI 2008 Jean Bérenger – Kecskeméti Károly: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.

- BERKESZI
1894–1897 Berkeszi István: Adatok a reformkorszak történetéhez Temes megyében. *Történelmi és Régészeti Értesítő – A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat Közlönye*. 10–13. sz. 1894–1897. 78–102., 33–60., 1–35., 15–65.
- BIBL 1936 Viktor Bibl: *Metternich. Der Dämon Österreichs*. Johannes Günther Verlag, Leipzig und Wien, 1936.
- BLAZOVICH 1993 Blazovich László (szerk.): *Makó története a kezdetektől 1849-ig*. Makó monográfiája 4. Makó, 1993.
- BODNÁR–
GÁRDONYI 1918 Bodnár István – Gárdonyi Albert: *Bezerédj István (1796–1856)*. Athenaeum, Budapest, 1918.
- BOHDANECZKY
1940 Bohdaneczky Edvin: Csanád vármegye nemzetiségi és gazdasági viszonyai a XVIII. században. Makói Könyvnyomda, Makó, 1940.
- BORI 2007 Bori István: Budapest hídjai. *Napút*. 9. évf. 1. sz. 2007. 8–16.
- BOROVSKY 1896 Borovszky Samu: *Csanád vármegye története 1715-ig*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896.
- BOROVSKY 1900 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1900.
- BOROVSKY 1903 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1903.
- BOROVSKY 1906 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1906.
- BOROVSKY 1907 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Komárom vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1907.
- BOROVSKY 1908 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Esztergom vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1908.

- BOROVSKY 1910 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1910.
- BOROVSKY 1914a Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Somogy vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1914.
- BOROVSKY 1914b Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1914.
- BRANDT 2020 Harm-Hinrich Brandt: Der österreichische Staatsbankrott von 1811 – Vorgeschichte und Folgen. In: uő.: *Austriaca. Abhandlungen zur Habsburgermonarchie im langen 19. Jahrhundert*. Böhlau Verlag, Wien, 2020. 388–437.
- BRAUN 1978 Braun Sándorné: Tolna vármegye és a rendi országgyűlések (1807–1847). In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből VIII.*, szerk.: K. Balog János, A Tolna Megyei Tanács Levéltára, Szekszárd, 1978. 125–174.
- BUSKU 2009 Busku Anita Andrea: Lonovics József csanádi püspök és a „váradi-rozsnyói vita” 1840-ben. *Levéltári Szemle*. 59. évf., 4. sz., 2009. 27–39.
- CONCHA 1885 Concha Győző: *A kilenczvenes évek reformeszméi és előzményeik*. Franklin Társulat, Budapest, 1885.
- CZINEGE 2013 Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré*. (PhD értekezés). Debreceni Egyetem, 2013.
- CZUCH 2005 Czuch Gábor: Pozsony és a „városi kérdés” a reformkorban. In: *Fejezetek Pozsony múltjából magyar és szlovák szemmel*. Gábor Czuch (főszerk.) – Aranka Kocsis – Árpád Tóth (szerk.). Kalligram, Pozsony, 2005. 291–310.
- CZUCH 2006 Czuch Gábor: Hogyan határozható meg a város területe? – Az 1843/44. évi városi törvény vitái. *Korall. Társadalomtörténeti folyóirat*. 2006. 2006/24–25. sz., 216–230.

- CZUCH 2020 Czoch Gábor: Az 1843/44. évi városi reform Kassa szemszögéből. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. Magyar Nemzeti Levéltár – Eszterházy Károly Egyetem, Budapest – Eger, 2020. 365–389.
- CZUCH 2022 Czoch Gábor: Sopron és a szabad királyi városok politikai egyeztetése az 1843/44. évi országgyűlés előtt. In: Fiziker Róbert – Kelemen Dávid (szerk.): *Sopron vonzásában: Ünnepi tanulmányok Dominkovits Péter 60. születésnapjára*. Győr-Moson-Sopron Vármegyei Levéltár, Sopron, 2022. 199–208.
- CSÁKY 1981 Moritz Csáky: *Von der Aufklärung zum Liberalismus. Studien zum Frühliberalismus in Ungarn*. Wien, 1981.
- CSAPÓ 1989 Csapó Mária: *Tolna megye a reformkori politikai küzdelmekben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- CSEH 1903–1904 Cseh Lajos: Temesvármegye és az 1843/44. országgyűlés. *Történelmi és Régészeti Értesítő – A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat Közlönye*. 19–20. sz. 1903–1904. 3–13., 52–66.
- CSIZMADIA 1974 Csizmadia Andor: Az adminisztrátori rendszer Magyarországon és a Fejér megyei adminisztrátorság. In: *Fejér Megyei Történelmi Évkönyv 8*. Székesfehérvár, Fejér Megyei Levéltár. 233–274.
- CSIZMADIA 1976 Csizmadia Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
- CSIZMADIA 2007 Csizmadia Andor: *Magyar állam- és jogtörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.
- CSORBA–
VELKEY 1998 Csorba László – Velkey Ferenc: *Reform és forradalom (1790–1849)*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998.

- CSORBA 1999 Csorba László: *A vallásalap „jogi természete”. Az egyházi vagyon problémája a polgári átalakul korának Magyarországon 1782–1918.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Művelődéstörténeti Tanszék. Budapest, 1999.
- CSORBA 2001 Csorba László: *Széchenyi István.* Magyar Könyvklub, Budapest, 2001.
- CSORBA 2020 Csorba László: A szekularizáció kérdése a reformkori országgyűléseken. In: uő: *Haza, nemzet, felekezet. Tanulmányok a polgári átalakulás politikai, társadalmi és felekezeti viszonyainak köréből.* Line Design, Budapest, 2020. 16–30.
- DANYI 2012 Danyi Pál: Az első magyar államcsőd. A kisparaszt ócska hatkrajcárja. *HVG.* 34. évf., 7. sz., 2012. február 18., 42–44.
- DAUTRY 1981 Jean Dautry: *Az 1848-as francia forradalom és a köztársaság.* Fordította: Hegedűs Éva, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.
- DEÁK 1983 Deák István: *Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- DEÁK 1999 Deák Ágnes: Együttműködés vagy konkurencia – Az alsó-ausztriai, a csehországi és a magyarországi ellenzék összefogási kísérlete 1847–1848-ban. *Aetas.* 14. évf., 1–2. sz., 1999. 43–61.
- DEÁK 2002 Deák Ágnes: Batthyány Lajos és az ausztriai rendekkel való együttműködési kísérlet (1847). In: Erdődy Gábor – Hermann Róbert (szerk.): *Magyarhontól az Újvilágig. Emlékkönyv Urbán Aladár ötvenéves tanári jubileumára.* Argumentum Kiadó, Budapest, 2002. 80–92.
- DEÁK 2022 Deák Ádám: Szeged szabad királyi város képvisellete az 1843/44. évi országgyűlésen. In: Béla Bálint – Vass Viktória – Vass Zóra (szerk.): *Móra Akadémia szakkollégiumi tanulmánykötet: A Móra Ferenc Szakkollégium évkönyve 10.* Szeged, 2022. 13–42.

- DEÁK 2023 Deák Ádám: Csanád vármegye képvisellete az 1811/12. évi országgyűlésen. In: Béla Bálint – Vass Viktória – Vass Zóra (szerk.): *Móra Akadémia szakkollégiumi tanulmánykötet: A Móra Ferenc Szakkollégium évkönyve 11.* Szeged, 2023. 69–90.
- DEGRÉ 1972 Degré Alajos: Szavazási rend a megyegyűléseken 1848 előtt. In: Farkas Gábor (szerk.): *Fejér Megyei Történeti Évkönyv 6.* Székesfehérvár 1972. 121–140.
- DEGRÉ 1974 Degré Alajos: Zala megye reformkori követutasításai. In: *Levéltári Közlemények*, 44–45. évf., 1. sz., 1974. 143–162.
- DEGRÉ 1976 Degré Alajos: Zala megye 1839. évi követutasítása. In: *Tanulmányok Deák Ferencről, Zalai Gyűjtemény 5.*, Zalaegerszeg, 1976. 217–245.
- DÉNES 2008 Dénes Iván Zoltán: *Liberális kihívásra adott konzervatív válasz.* Argumentum Kiadó, Budapest, 2008.
- DOBSZAY 1992 Dobszay Tamás: az 1836:IX. tc. születése. Érvek és elképzelések a községi igazgatás rendezésének vitájában. In: Závodszy Géza (szerk.): *Fejezetek a magyar művelődés történetéből.* ELTE TFK, Budapest, 1992. 147–195.
- DOBSZAY 2005 Dobszay Tamás: A szabad községek rendezésétől a szerződött községek felszabadításáig. A községek ügye az 1843/44-es országgyűlésen. *Századok*. 139. évf., 3. sz. 2005. 545–584.
- DOBSZAY 2019 Dobszay Tamás: *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848).* Országház Könyvkiadó, Budapest, 2019.
- DOBSZAY 2021a Dobszay Tamás: A városok országgyűlési súlyának változásai a rendiség utolsó fél évszázadában. In: Kenyeres István (szerk.): *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv. XV.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2021. 219–231.
- DOBSZAY 2021b Dobszay Tamás: Ugyanarról kétféleképpen: Reformellenzék és konzervatív kormányzat a szabad királyi városok helyzetének

rendezéséről (1844, 1847). In: Manhercz Orsolya – Sipos Balázs – Tóth-Barbalics Veronika (szerk.): *Nemzet, politika, nyilvánosság: Tanulmányok a 19-20. századi Magyarországról Pajkossy Gábor 70. születésnapjára*. Savaria University Press, Szombathely, 2021. 51–61.

DOMANOVSKY

1944 Domanovszky Sándor: *József nádor élete I/1–2*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1944.

DOMBOVÁRI

2010a Dombovári Ádám: Kísérletek a választási kicsapongások megfékezésére Magyarországon, 1836–1840. *Levéltári Közlemények*. 81. évf., 1–2. sz., 2010. 75–139.

DOMBOVÁRI

2010b Dombovári Ádám: A megyei választások kérdése és az 1843. évi követutasítások. In: Háda Béla – Ligeti Dávid – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék, Budapest, 2010. 127–141.

DOMBOVÁRI

2011a Dombovári Ádám: *Megyei választások és szabályozásuk 1830–1844*. PhD disszertáció. ELTE, Budapest, 2011.

DOMBOVÁRI

2011b Dombovári Ádám: Vármegyei tisztújítások és országgyűlési követválasztások Pest megyében. *Múltunk - politikatörténelmi folyóirat*. 56. évf., 1. sz., 2011. 169–204.

DOMINKOVITS

1991 Dominkovits Péter: Hivatalvezető nemesek, hivatali pályák Győr vármegye tisztikarában 1816–1848. *Levéltári Szemle*. 41. évf., 1. sz., 1991. 3–18.

DOMINKOVITS

2000 Dominkovits Péter: Győr vármegye tisztújításai, 1816–1845. *Comitatus*. 10. évf., 9. sz., 2000. 63–72.

EPERJESSY 1971 Eperjessy Kálmán: *Városaink múltja és jelene*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1971.

ERDMANN 1984 Erdmann Gyula: A kormányzat előkészületei az 1839–40-es országgyűlésre. In: Dénes Iván Zoltán – Gergely András – Pajkossy Gábor (szerk.): *A magyar polgári átalakulás kérdései. – Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára*. ELTE Bölcsészstudományi Kar, Budapest, 1984. 193–221.

ERDMANN 1989 Erdmann Gyula: *Zemplén vármegye reformellenzéke 1830–1836*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1989.

ERDMANN 1994 Erdmann Gyula: Országgyűlési követutasítások és alkotmányos jogvédelem 1839. In: Orosz István – Pölöskei Ferenc – Dobszay Tamás (szerk.): *Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. században Magyarországon. – Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára*. Korona Kiadó, Budapest, 1994. 175–194.

ERDMANN 2002 Erdmann Gyula: A Ráday-ügy, 1839. *Levéltári Közlemények*, 73. évf., 1–2. sz., 2002. 33–48.

ERDMANN 2004 Erdmann Gyula: Deák az 1839-1840. évi országgyűlésen. In: Molnár András (szerk.): *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873*. Zalai gyűjtemény 59., Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2004. 38–73.

ERDMANN 2014 Erdmann Gyula: *Szabadság és tulajdon. Az 1839–40. évi országgyűlés története*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2014.

EREKY 1917 Erekly István: *Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok*. I. kötet I. és II. rész. Sziklai Henrik kiadása, Eperjes, 1917.

- FAZEKAS 1997 Fazekas Csaba: A szerzetesrendek reformkori megítélése a „rendszeres bizottsági munkálatok” dokumentumainak tükrében. In: Hajdú Ákos – Kokas Zsuzsanna (szerk.): *Egyház és művelődés. Pannonhalma 996–1996*. Magyar Történezhallgatók Egyesülete, Budapest, 1997. 141–158.
- FEJŐS 1989 Fejős Imre: Az országgyűlési ifjak társalkodási egyesülete. *Századok*. 123. évf., 3–4. szám, 1989. 442–488.
- FENYŐ 1997 Fenyő István: *A centralisták. Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon*. Argumentum Kiadó, Budapest, 1997.
- FENYŐ 2003 Fenyő István: *A centralisták az 1848-as forradalomban*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2003.
- FERENCZI 1904 Ferenczi Zoltán: *Deák élete*. I–III. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1904.
- FILLAFER 2020 Franz Leander Fillafer: *Aufklärung habsburgisch Staatsbildung, Wissenskultur und Geschichtspolitik in Zentraleuropa 1750–1850*. Wallstein Verlag, Göttingen, 2020.
- FINK 1989 Humbert Fink: *Metternich: Staatsmann, Spieler, Kavalier*. List, München, 1989.
- FINKEY 1942 Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából. *Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből*. szerk.: Dr. Lukinich Imre, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1942. V. kötet 9. sz. 3–51.
- FÓNAGY 1988 Fónagy Zoltán: Az úrbéri operátum megyei tárgyalása, 1831–32. *Agrártörténeti Szemle*. 30. évf. 1–2. sz. 1988. 20–46.
- FÓNAGY 1999 Fónagy Zoltán: Nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában. *Századok*. 133. évf., 6. sz., 1999. 1141–1191.

- GÁBORI 2012 Gábori Kovács József: A centralisták szerepe az ellenzék egységesítésében. *Századok*. 146. évf., 3. sz., 2012. 563–607.
- GÁBORI 2016 Gábori Kovács József: *A centralista Pesti Hirlap politikai stratégiái 1844–1847*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2016.
- GALGÓCZY 1876 Galgóczy Károly: *Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megye monographiája. Történelmi, föld-, s természetrajzi, közhatósági, társadalmi, nemzetgazdasági, régi és ujkori leírás*. Weiszmann, Budapest, 1876.
- GÁRDONYI 1926 Gárdonyi Albert: A szabad királyi városok az 1848 előtti törvényhozásban. *Városi Szemle*, 1926/1–2. sz., 1926. 103–125.
- GERGELY 1974 Gergely András: A „rendszeres bizottsági munkálatok” szerepe a magyar reformmozgalom kibontakozásában. *Tiszatáj*. 28. évf., 6. sz., 1974. 37–41.
- GERGELY 1980 Gergely András: A magyar reformellenzék kialakulása és megszilárdulása (1830–1840). In: Mérei Gyula (főszerk.) – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 669–788.
- GERGELY 1987 Gergely András: *Egy nemzetet az emberiségnek. Tanulmányok a magyar reformkorról és 1848-ról*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- GERGELY 1989 Gergely András: *Áruló vagy áldozat? István, az utolsó magyar nádor rejtélye*. Helikon Kiadó, Budapest, 1989.
- GERGELY 2001a Gergely András: A magyar polgári alkotmányos rendszer 1848-ban. In: uő: *1848-ban hogy is volt?* Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 93–136.
- GERGELY 2001b Gergely András: Magyarország 1848–49-ben. In: uő: *1848-ban hogy is volt?* Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 189–254.

- GERGELY 2005 Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- GERGELY 2006 Gergely András: *Széchenyi István*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2006.
- GERŐ 1984 Gerő András: A gondolkodás polgárosodása: A lengyel felkelők melletti érvek az 1832–36-os országgyűlésen. In: Dénes Iván Zoltán – Gergely András – Pajkossy Gábor (szerk.): *A magyar polgári átalakulás kérdései. Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára*. ELTE Bölcsésztudományi Kar, Budapest, 1984. 133–153.
- GILICZE 2006 Gilicze János: *A földéaki Návay család története*. Régi magyar családok 5. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Tiszántúli Történész Társaság, Debrecen, 2006.
- H. BALÁZS 1967 H. Balázs Éva: *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus, 1763–1795*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- H. NÉMETH 2006 H. Németh István: A szabad királyi városi rang a kora újkorban. In: Á. Varga László (főszerk.): *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv I.*, Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2006. 109–122.
- HABERMANN 2000 Habermann Gusztáv: *Rengey-Aigner Ferdinánd és kora*. Csongrád Megyei Múzeumok, Szeged, 2000.
- HAJDU 1971 Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
- HEIL 2019 Heil Kristóf Mihály: A jogügyi rendszeres bizottsági munkálat szerkezeti vázlata. *Jogtörténeti Szemle*. 17. évf., 3–4. sz., 2019. 75–80.
- HEIL 2020a Heil Kristóf Mihály: „Embernek születtünk, polgárnak neveltetünk.” – Nógrád vármegye észrevételei a közoktatás és a magyar nyelv ügyében. In: Nagy Noémi (szerk.): *Nemzetiségi-nyelvi szuverenitás a hosszú 19. században*. Jogtörténeti értekezések 46. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020. 99–116.

- HEIL 2020b Heil Kristóf Mihály: A nemesi vármegye és a rendszeres bizottsági munkálatok. A kereskedelmi- és az adóügyi operátumok Esztergom, Győr és Nógrád vármegyékben. In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *Szuverenitáskutatás. Jogtörténeti értekezések* 43. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020. 72–92.
- HEIL 2021 Heil Kristóf Mihály: Országos és vármegyei büntetőjogi rendszeres bizottsági munkálatok (1791–1832). In: Fazekas Marianna (szerk.): *Jogi tanulmányok 2021. Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak konferenciáján*. 2021. június 11. Budapest, 2021. 286–297.
- HERMANN 1973 Hermann Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. Aurora Könyvek, München, 1973.
- HERMANN 2004 Hermann Róbert: Zala követe, Szentgrót képviselője. Deák Ferenc az 1848. évi rendi és az 1848. évi népképviseleti országgyűlésen. In: Molnár András (szerk.): *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873. Zalai gyűjtemény* 59., Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2004. 91–185.
- HERMANN 2008 Hermann Róbert: Szemere Bertalan a reformkorban. *Századok*. 142. évf., 3. sz., 2008. 535–591.
- HOMOKI-NAGY
1998 Homoki-Nagy Mária: A feudális kötöttségektől mentes tulajdonjog kialakítására tett intézkedések. *Debreceni Szemle*. 6. évf., 3. sz., 1998. 430–439.
- HOMOKI-NAGY
2004 Homoki-Nagy Mária: *Az 1795. évi magánjogi tervezetek*. JATE Press, Szeged, 2004.
- HORVÁTH 1886 Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. I–III. kötet. Ráth Mór, Budapest, 1886.

- HORVÁTH 1964 Horváth Zoltán: *Teleki László (1810–1861)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
- HORVÁTH 1980 Horváth István: Politikai nézetek és viták a reformkori Nógrád megyében az 1830-as évek elején. In: Domonkos Alajos (szerk.): *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* 6. évf. (26.), Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 1980. 5–34.
- HORVÁTH 1989a Horváth István: Nógrád megye követutasításai az 1825-i országgyűlésen. In: Bagyinszky Istvánné – Szvircsek Ferenc (szerk.): *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XV*. Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága – Nógrád Megyei Levéltár – Magyar Történelmi Társulat Nógrád Megyei Csoportja, Salgótarján, 1989. 117–125.
- HORVÁTH 1989b Horváth István: Sréter János (1806–1842). In: Szvircsek Ferenc (szerk.): *Reformgondolkodás Magyarországon a XIX. században*. Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 1989. 7–80.
- HŐKE 1886a Hőke Lajos: Az 1825–27-iki országgyűlés. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny* 5. k., 2. sz., 1886. II. 83–97.
- HŐKE 1886b Hőke Lajos: Az 1830. és 1832–36-iki országgyűlések. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 5. k., 2. sz., 1886. 161–187.
- HŐKE 1886c Hőke Lajos: Az 1839–40-iki országgyűlés. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 5. k., 4. sz., 1886. 254–273.
- HŐKE 1886d Hőke Lajos: Az 1843–44-iki országgyűlés. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 5. k., 5. sz., 1886. 321–336.
- HŐKE 1886e Hőke Lajos: A pozsonyi országgyűlés. – 1847. évi november hó 10-től 1848. évi április hó 11-ig – Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 6. k., 1. sz., 1886. 413–435.
- IVÁNYI-GRÜNWARD 1930 Iványi-Grünwald Béla: Gróf Széchenyi István Hitel című munkája. Történeti bevezetés. In: *Gróf Széchenyi István Hitel a Taglalat és a*

- Hitellel foglalkozó kisebb iratok.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1930. 5–264.
- IZSÓ 2021 Izsó István: *Bányatörvény-alkotásunk krónikája (1545–1945).* Miskolc, 2021. (<https://mek.oszk.hu/21700/21740/> letöltés ideje: 2023. 10. 15.)
- JANKOVICS 2009 Jankovics József: Diétai durva magyar múzsa. Az 1825. évi országgyűlési „Diaetalis vers két felvonásban” csonkítatlan szövege. *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények.* 7. évf., 2009. 171–194.
- JUTAI 2006 Jutai Péter: Somogy megye észrevételei a rendszeres munkálatokra 1831–1832. *Századok.* 140. évf., 3. sz., 2006. 591–608.
- KAJTÁR 1992 Kajtár István: *Magyar városi önkormányzatok (1848–1918).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- KAPITÁNY 2016 Kapitány Adrienn: Közlekedéssel kapcsolatos javaslatok az 1828–1830. évi országos bizottság kereskedelmi munkálatában. *Történelmi Szemle.* 58. évf., 4. sz., 2016. 615–641.
- KÁROLYI 1925 Károlyi Árpád: Az 1848. III. törvénycikk történetéből. In: *Emlékkönyv Dr. Klebelsberg Kunó negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére.* Születésének ötvenedik évfordulóján. Rákos Jenő Budapesti Hírlap Ujságvállalata R.-T. Nyomdája, Budapest, 1925. 575–591.
- KÁROLYI 1936 Károlyi Árpád: *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1936.
- KECSKEMÉTI 2000 „... a reformkor nem kezdet, hanem folytatás”. Interjú Kecskeméti Károllyal. *Aetas,* 15. évf., 1–2. sz. 2000. 292–300.
- KECSKEMÉTI 2008 Kecskeméti Károly: *Magyar liberalizmus 1790–1848.* Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, 2008.

KEREKES

- 1898–1899 Kerekes György: *Zemplén megye követi utasításai 1825-től 1848-ig, különösen a közgazdasági ügyekben*. Sátoralja-újhely, 1898. (Munkája továbbá megjelent az *Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez* című folyóirat 1899. január-november 1–11. számaiban [5. évf.] 19–21., 52–54., 83–86., 110–113., 143–147., 174–179., 207–209., 238–241., 266–269., 299–303., 332–335.)
- KÉRÉSZY 1906 Kérészy Zoltán: *Rendi országgyűléseink tanácskozási módja*. Jogtörténeti tanulmány. Vitéz A. Ut. Könyv-, Kő- és Műnyomda, Kassa, 1906.
- KISS 1991 Kiss László: „Legjobb barátomat vesztettem el” Adalék Széchenyi István Hont megyei kapcsolataihoz. *A Hét*. 36. évf. 35. sz. 1991. 11.
- KOHÚT 2015 Kohút Sára: *A dohánymonopólium előzménytörténete Magyarországon*. (PhD értekezés). Debreceni Egyetem, 2015.
- KOSÁRY 1977 Kosáry Domokos: *Napóleon és Magyarország*. Magvető Kiadó, Budapest, 1977.
- KOSÁRY 1979 Kosáry Domokos: A reformkor sajtója (1832–1840). A reformmozgalom kibontakozása. In: Szabolcsi Miklós (főszerk.) – Kókay György (szerk.): *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 359–414.
- KOSÁRY 1985 Kosáry Domokos: A forradalom és szabadságharc sajtója (1848–1849). In: Szabolcsi Miklós (főszerk.): *A magyar sajtó története II/1. 1848–1867*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 25–287.
- KOSÁRY 1990 Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867*. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- KOSÁRY 2002 Kosáry Domokos: *Kossuth Lajos a reformkorban*. 2. kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

- KRIZSÁN 2021 Krizsán Bálint: Érvek az önkény ellen – konzervatív álláspontok a szabadságharc után. Az 1850–1851-es konzervatív röpiratok. In: Ferwagner, Péter Ákos (szerk.): *Tehetségek a történettudomány szolgálatában VI. Történelem szakos hallgatók dolgozatai*. Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Szeged, 2021. 61–80.
- LACKÓ 1977 Lackó Mihály: *Széchenyi és Kossuth vitája*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- MÁLYUSZ 1923 Mályusz Elemér: A reformkor nemzedéke. *Századok*. 57. évf. 1–6. sz. 1923. 17–75.
- MÁLYUSZ 1926 Mályusz Elemér: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790–1795*. Bevezetés. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1926. 3–229.
- MÁRKI–BEKSICS 1898 Márki Sándor – Beksics Gusztáv: A modern Magyarország (1848–1896). In: (Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története X.*, Athenaeum, Budapest, 1897.)
- MARZALI 1890 Marczali Henrik: Lonovics küldetése Rómába. Adalék a vegyes házasságok történetéhez. *Budapesti Szemle*. 64. k., 166. sz., 1890. 1–26.
- MELCZER 1884 Kellemesi Melczer István: Az 1836-iki országgyűlés történetéhez. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny*. 2. k., 5. sz., 1884. 343–350.
- MELHÁRD 1905 Melhárd Gyula: *Somogy vármegye a rendi országgyűléseken. I. 1661–1812*. Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém, 1905.
- MELKOVICS 2013 Melkovics Tamás: *Felsőbüki Nagy Pál. Élete, politikai pályafutása és közéleti szerepvállalásának jelentősége*. Magyar Nyugat Könyvkiadó. Vasszilvág, 2013.
- MELKOVICS 2020 Melkovics Tamás: *A reformkori főrendi ellenzék és 1839–40-es zászlóbontása*. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2020.

- MEZEY 2007 Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- MISKOLCZY 1938 Miskolcgy Gyula: *A kamarilla a reformkorszakban*. Franklin-Társulat, Budapest, [1938.]
- MISKOLCZY 2005 Miskolcgy Ambrus: Egy történészvita anatómiája, 1790/1830–1848: folytonosság vagy megszakítottság? (avagy „Mit üzent Kossuth Lajos?”) *Aetas*, 20. évf., 1–2. sz., 2005. 160–212.
- MISKOLCZY 2006 Miskolcgy Ambrus: *A modern magyar demokratikus kultúra „eredeti jellegzetességeiről” 1790–1849*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.
- MISKOLCZY 2007 Miskolcgy Ambrus: *A felvilágosodás és a liberalizmus között. Folyamatosság vagy megszakítottság? Egy magyar történészvita anatómiája*. Lucidus Kiadó, Budapest, 2007.
- MOLNÁR 1987 Molnár András: Deák Ferenc és a zalai liberális ellenzék megbuktatása az 1843-as követválasztáson. *Levéltári Szemle*. 37. évf., 2. sz., 1987. 47–59.
- MOLNÁR 1989 Molnár András: Zala megye reformkori tisztújításai, 1819–1847. *Levéltári Szemle*. 39. évf., 3. sz., 1989. 18–30.
- MOLNÁR 1995 Molnár András: Deák Ferenc és a rendszeres munkálatokra tett zalai észrevételek. *Századok*. 129. évf., 2. sz., 1995. 381–406.
- MOLNÁR 1996 Molnár András: *Batthyány Lajos a reformkorban*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1996.
- MOLNÁR 2004 Molnár András: Deák Ferenc és az 1843/1844. évi országgyűlés. In: *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873*. Zalai gyűjtemény 59., Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2004. 74–90.
- MOLNÁR 2007 Molnár András: *Viam meam persequor – Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

- MOLNÁR 2021 Molnár András: *Deák Antal a pozsonyi diétán. Egy országgyűlési követ politikai tevékenysége és mindennapjai, 1825–1833.* Országgház Könyvkiadó, Budapest, 2021.
- NAGY 1930 Nagy Miklós: Ghyczy Kálmán, mint nádori ítélőmester. (Adatok az 1848. évi törvényeink történetéhez.) *Budapesti Szemle.* 219. k., 635. sz., 1930. 1–28.
- NIEDERHAUSER
2004 Niederhauser Emil: *Talleyrand – Metternich.* Pannonica Kiadó, Budapest, 2004.
- OLTVAI 1978 Oltvai Ferenc: A Csanád vármegyei telepes községek igazgatása a XIX. század első felében. In: Farkas József (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből 2. XIX. század.* Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 1978. 63–131.
- OPLATKA 2010 Oplatka András: *Széchenyi István.* Osiris Kiadó, Budapest, 2010.
- OPLATKA 2017 Oplatka András: Két ember, két korszak. Széchenyi István és Clemens Metternich. *Aetas.* 32. évf., 4. sz., 2017. 200–206.
- PAJKOSSY 1993 Pajkossy Gábor: Egyesületek Magyarországon és Erdélyben 1848 előtt. *Korunk.* 3. évf., 4. sz., 1993. 103–109.
- PAJKOSSY 1984 Pajkossy Gábor: Kossuth hűtlenségi pere. In: Dénes Iván Zoltán – Gergely András – Pajkossy Gábor (szerk.): *A magyar polgári átalakulás kérdései. – Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára.* ELTE Bölcsész tudományi Kar, Budapest, 1984. 165–191.
- PAJKOSSY 1995 Pajkossy Gábor: Reformkori országgyűlési tudósítások. *Levéltári Közlemények.* 66. évf., 1–2. sz., 1995. 121–136.
- PAJKOSSY 1996 Pajkossy Gábor: Kölcsey követi lemondásának történetéhez. *Századok.* 130. évf., 5. sz. 1996. 1191–1209.

- PAJKOSSY 1997 Pajkossy Gábor: „mit welchen ich im geheimen Dienstverbande stehe” Sedlnitzky magyarországi besúgói a reformkor hajnalán. In: Kalmár János (szerk.): *Miscellanea Fontium Historiae Europaeae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*. Budapest, 1997. 335–358.
- PAJKOSSY 2001 Pajkossy Gábor: Kölcsey – Ahogy az országgyűlési titkosszolgálat 1836-ban látta. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 105. évf. 3–4. sz. 2001. 458–464.
- PAJKOSSY 2004 Pajkossy Gábor: Deák az első reformországgyűlésen, 1833–1836. In: Molnár András (szerk.): *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833-1873*. Zalai gyűjtemény 59. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2004. 13–37.
- PAJKOSSY 2006 Pajkossy Gábor: A kormányzati „terrorizmus” és az 1839–1840-es országgyűlés. *Történelmi Szemle*. 48. évf. 1–2. sz. 2006. 25–52.
- PAJKOSSY 2013a Pajkossy Gábor: Vármegyei tisztújítások, követválasztások és katonai segédlet a reformkori Magyarországon. In: Borsi-Kálmán Béla (szerk.): *Homályzónák. Felvilágosodás és liberalizmus. Tanulmányok Kecskeméti Károly 80. születésnapjára*. Sík Kiadó Kft., Budapest, 2013. 74–82.
- PAJKOSSY 2013b Pajkossy Gábor: A diéta törekvések, tervek keresztüzében, 1790–1793. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon – A kezdetektől 1918-ig*. Budapest: Argumentum Kiadó, 2013. 321–328.
- PÁSZTOR 1935 Pásztor József: *A szabad királyi városok szavazati joga*. Kultura Könyvkiadó és Nyomda R. T. Szeghalom, 1935.
- PÓK 1994 Pók Judit: Szabolcs vármegye az 1825. évi országgyűlésen. In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 29. évf., 3. sz., 1994. 412–421.

- POLGÁR 2004 Polgár Tamás: Tisztújítási statútumok és az 1824. évi tisztújítás Somogy vármegyében. In: Bősze Sándor (szerk): *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 34–35.* Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár, 2004. 39–61.
- POMPÉRY 1883 Pompéry János: Gróf Szécsen Antal tanulmánya az 1839–40-diki országgyűlésről. *Budapesti Szemle.* 33. k., 73. sz., 1883. 132–151.
- POÓR 1988 Poór János: *Kényszerpályák nemzedéke 1795–1815.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.
- POÓR 2003 Poór János: *Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12.* Universitas Kiadó, Budapest, 2003.
- PRICE 2001 Roger Price: Franciaország története. (ford.: Szuhay-Havas Ervin), 2. kiadás, Maecenas Könyvkiadó – Talentum, Budapest, 2001.
- PUKÁNSZKYNÉ 1940 Pukánszkné Kádár Jolán (szerk.): *A Nemzeti Színház százéves története.* I. kötet. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1940.
- RÁCZ 1981 Rác István (szerk.): *Debrecen története 2. 1693–1849.* Debrecen Megyei Városi Tanács V. B., Debrecen, 1981.
- RÉCSI 1861 Récsi Emil: *Magyarország közjoga a mint 1848-ig s 1848-ban fenállott.* Pfeifer Ferdinánd kiadása, Buda-Pest, 1861.
- REIZNER 1884 Reizner János: *A régi Szeged. I–II.* Burger Gusztáv és Társa, Szeged, 1884–1887.
- REIZNER 1899a Reizner János: *Szeged története II. A XVIII század végétől az 1879. évi árvízig.* Szeged szab. kir. város közönsége, Szeged, 1899.
- REIZNER 1899b Reizner János: *Szeged története III. Egyházak és hitfelekezetek, hatóság és tarsadalom, egészségügy, iskolák, közműveltség, közgazdaság.* Szeged szab. kir. város közönsége, Szeged, 1899.

- RÓNAY–GILICZE–
MAROSVÁRI 2012 Rónay Elemér – Gilicze János – Marosvári Attila: *A zombori Rónay család története*. Dél-Alföldi évszázadok 30. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2012.
- RUSZOLY 1978 Ruszoly József: Az országgyűlési népképviselőlet kezdetei Csanád vármegyében (1848–1875). In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*. XIX. Század, Szeged, 1978. 163–264.
- RUSZOLY 1997a Ruszoly József: „Egy új alkotmányt Magyarországnak” (Az 1848:III. tc. létrejötte). In: uő: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. JATEPress, Szeged, 1997. 25–43.
- RUSZOLY 1997b Ruszoly József: „Évenkénti országgyűlést Pesten” (Az 1848:IV. tc. létrejötte). In: uő: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. JATEPress, Szeged, 1997. 45–56.
- RUSZOLY 1997c Ruszoly József: Az országgyűlési népképviselőlet bevezetése Magyarországon (Az 1848:V. tc. létrejötte). In: uő: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. JATEPress, Szeged, 1997. 57–84.
- S. SÁNDOR 1948 S. Sándor Pál: *A jobbágycsőrdés az 1832/36-os országgyűlésen*. A Miniszterelnökség Centenáris Osztálya támogatásával, Budapest, 1948.
- SÁFRÁNY 2022 Sáfrány Tímea: Tisztújítások és tisztviselői karrierutak a reformkori Csongrád vármegyében. *Századok*. 156. évf., 3. sz., 2022. 531–561.
- SÁNDOR 1976 Sándor Pál: Deák és a jobbágycsőrdés az 1832–36. évi országgyűlésen. In: *Tanulmányok Deák Ferencről. – Zalai Gyűjtemény 5*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1976. 125–175.
- SÁNDORFY 1935 Sándorfy Kamill: *Törvényalkotásunk hőskora: az 1825–1848. évi reformkorszak törvényeinek története*. Váci Kir. Orsz. Fegyintézet Könyvnyomdája, Budapest, 1935.

- SÁPI 1963a Sági Vilmos: Békés megyei követutasítások. In: *Körös népe. Történelmi és néprajzi szemle III.* Békéscsaba Város Tanácsa VB., Békéscsaba, 1963. 5–30.
- SÁPI 1963b Sági Vilmos: Az országgyűlési követek helyzetének főbb kérdései a reformkori átalakuláskor. *Jogtudományi közlöny.* 18. évf., 4. sz. 1963. 213–220.
- SCHLETT 1987 Schlett István: *Eötvös József.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.
- SEBŐK 2012 Sebők Richárd: Hivatalviselési stratégiák Békés megyében 1715–1848 között. In: Bartha Eszter – Varga Zsuzsanna (szerk.): *Határokon túl. Tanulmánykötet Mark Pittaway (1971–2010) emlékére.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012. 312–320.
- SIEMANN 2019 Wolfram Sieman: *Metternich. Strategist and visionary.* (Translated by Daniel Steuer) The Belknap Press of Harvard University Press, London, England, 2019.
- SOÓS 2007 Soós István: A Habsburg kormányzat és a magyar rendek 1812 és 1825 között. *Történelmi szemle.* 49. évf. 1. sz. 2007. 91–118.
- SOÓS 2009 Soós István: Választások Magyarországon. Kísérletek a vármegyei tisztújítások „megreformálására” (1810–1821). *Levéltári Közlemények.* 80. évf. 2009. 65–156.
- SOÓS 2017 Soós István (szerk.): *Egy elfeledett koronázás a reformkorban. Az utolsó pozsonyi uralkodókoronázás 1830 őszén.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2017.
- SÖRÖS 1915 Sörös Pongrác: Guzmics Izidor az 1832–1836-i országgyűlésen. In: Zoltványi Irén (szerk.): *A pannonhalmi főapátsági főiskolai évkönyve. Az 1914–1915-iki tanévre.* Pannonhalma, 1915. 90–107.

- SPIRA 1979 Spira György: Polgári forradalom (1848–1849). In: Kovács Endre (főszerk.) – Katus László (szerk.): *Magyarország története 1848–1890*. VI. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 59–434.
- SRBIK 1925 Heinrich Ritter von Srbik: *Metternich, der Stattdmann und der Mensch*. Band I–II. Verlag F. Bruckmann A. G., München, 1925.
- STIPTA 1997 Stipta István: *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Media – Debrecen U. P., Debrecen, 1997.
- SZABAD 1976 Szabad György: A polgári átalakulás megalapozása 1848–1849-ben. In: Spira György – Szűcs Jenő (szerk.): *A negyvennyolcas forradalom kérdései*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 49–64.
- SZABAD 1977 Szabad György: *Kossuth politikai pályája. Ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében*. Kossuth Könyvkiadó – Magyar Helikon, Budapest, 1977.
- SZABAD 1982 Szabad György: Batthyány és Magyarország alkotmányos önkormányzatának kérdése 1848 tavaszán. *Századok*. 116. évf., 6. sz., 1982. 1175–1192.
- SZABAD 2002 Szabad György: *Kossuth irányadása*. Válasz Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- SZABÓ 2002 Szabó Ferenc (szerk.): *Makó története 1849-től 1920-ig*. Makó monográfiája 5. Makó Város Önkormányzata, Makó, 2002.
- SZABÓ 2014 Szabó Ágnes: Az egészségügy helyzete Csanád vármegyében az 1831. évi kolera idején. *Valóság*. 57. évf. 12. sz. 2014. 17–28.
- SZEDERKÉNYI 1893 Szederkényi Nándor: *Heves vármegye története 4. Eger visszavételétől, 1687-től 1867-ig*. Érseki Lyceumi Könyvnyomda, Eger, 1893.
- SZEKFŰ 1920 Szekfű Gyula: *Három nemzedék. Egy hanyatló kor története*. Budapest, 1920.

- SZEKFŰ–HÓMAN
1936 Szekfű Gyula – Hóman Bálint: *Magyar történet*. I–V. kötet, Budapest, 1936.
- SZIGETI 2000 Szigeti István: Az 1844-es Komárom megyei tisztújítás. *Limes*. 13. évf., 1. sz., 2000. 83–105.
- SZIJÁRTÓ 1999 Szijártó M. István: Követi napidíj és a vármegyei önállóság a XVIII. században. In: *Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 30*. Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár, 1999. 155–162.
- SZIJÁRTÓ 2010a Szijártó M. István: *A diéta – A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792*. Balaton Akadémia Kiadó, Keszthely, 2010.
- SZIJÁRTÓ 2010b Szijártó M. István: Hivatalviselő elit a 18. századi Somogy vármegyében. In: Hermann István – Karlinszky Balázs (szerk.): *Megyetörténet, egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár – Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2010. 445–466.
- SZIJÁRTÓ 2014 Szijártó M. István: Hivatali karrier a 18. századi vármegyékben. *Századok*. 148. évf., 5. sz., 2014. 1273–1296.
- SZILÁGYI 2018 Szilágyi Adrienn: *Az uradalom elvesztése. Nemes családok a 19. századi Békés megyében*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018.
- SZÖCS 1988 Szöcs Sebestyén: Szeged város követei az 1832–36. évi országgyűlésen. In: Blazovich László (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből 13*. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 1988. 115–197.
- SZÖCS 1996 Szöcs Sebestyén: *A városi kérdés az 1832–36. évi országgyűlésen*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1996.
- TAKÁTS 1929a Takáts Sándor: Társasélet a pozsonyi országgyűléseken. In: uó: *Emlékezzünk eleinkről*. Genius Kiadás, Budapest, [1929]. 373–408.

- TAKÁTS 1929b Takáts Sándor: Régi országgyűlési gúnyiratok és karikatúrák. In: uő: *Emlékezzünk eleinkről*. Genius Kiadás, Budapest, [1929]. 502–522.
- TAKÁTS 1929c Takáts Sándor: Politikai séták Pozsonyban. In: uő: *Magyar küzdelmek*. I–II. kötet. Genius Kiadás, Budapest [1929] 421–464.
- TAKÁTS 1929d Takáts Sándor: V. Ferdinánd Pozsonyban. In: uő: *Emlékezzünk eleinkről*. Genius Kiadás, Budapest, [1929]. 567–579.
- TAKÁTS 1930 Takáts Sándor: A jurátusok kaszinói. In: uő: *Hangok a múltból*. Athenaeum, Budapest, [1930] 203–250.
- TAKÁTS 1932 Takáts Sándor: A városi követek küzdelme a személyes szavazati jogért az 1825–1848. évi országgyűléseken. *Budapesti Szemle*, 225. k. 653–655. sz 1932. 66–91., 198–237.
- TAKÁTS 1980a Takáts Sándor: Wesselényi Miklós és a titkosrendőrség. In: uő: *Kémvilág Magyarországon*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 5–53.
- TAKÁTS 1980b Takáts Sándor: Politikai konventikulumok és titkos konferenciák az országgyűlésen. In: uő: *Kémvilág Magyarországon*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 150–228.
- TAKÁTS 1980c Takáts Sándor: Széchenyi István gróf reuniója és az Akadémia alapítása. In: uő: *Kémvilág Magyarországon*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 54–63.
- TAKÁTS 1980d Takáts Sándor: Régi országgyűlési szüretetek. In: uő: *Kémvilág Magyarországon*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 105–109.
- TENGELYI 1978 Tengelyi László: A rendszeres bizottságok urbéri munkálatainak egybevetése. In: Csorba Csilla – Gerő András (szerk.): *Nyolc tanulmány a XIX. századi magyar történet köréből*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 1978. 13–49.

- TIDRENCZEL 1992 Tidrenczel Sándor: *Kállay Ödön „Az igazi Danton”*. Nagykállói Helytörténeti Füzetek 2., Kinizsi Nyomda, Nagykálló, 1992.
- TILCSIK 1990a Tilcsik György: A liberális és konzervatív erők küzdelme Vas megyében az 1843/44. évi országgyűlésre szóló követutasítás kidolgozása kapcsán. In: Tilcsik György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről*. Vas megyei levéltári füzetek, Vas Megyei Levéltár, Szombathely, 1990. 117–134.
- TILCSIK 1990b Tilcsik György: Az utolsó rendi országgyűlés egységes követjelentései. In: Tilcsik György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről – Vas megyei levéltári füzetek 3.* Vas Megyei Levéltár, Szombathely, 1990. 13–23.
- TILCSIK 2000 Tilcsik György: Tisztújítások és országgyűlési követválasztások Vas megyében a reformkorban. In: Tilcsik György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről 3. (Vas megyei levéltári füzetek 9.)* Vas Megyei Levéltár, Szombathely, 2000. 19–38.
- TÓTH 1912 Tóth Sándor: *Sáros vármegye monografiája*. III. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1912.
- TÓTH 1992 Tóth Ferenc (szerk.): *Makó régi térképei*. Makó monográfiája 1. Makó Város Önkormányzata, Makó, 1992.
- TÓTH 1998 Tóth Ferenc (szerk.): *A makói hagyma*. Makó monográfiája 2. Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, Makó, 1998.
- TÓTH 2004 Tóth Ferenc (szerk.): *Makó története 1920-tól 1944-ig*. Makó monográfiája 6. Makó Város Önkormányzata, Makó, 2004.
- TÓTH 2008 Tóth Ferenc (szerk.): *Makó néprajza*. Makó monográfiája 3. Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, Makó, 2008.
- TÓTH 2013 Tóth Árpád: A diéta város fellázad. A pozsonyi háztulajdonosok érdekei az országgyűlési ingyenszállások körüli konfliktusban az 1840-es években. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és*

parlamentarizmus Magyarországon – A kezdetektől 1918-ig. Budapest: Argumentum Kiadó, 2013. 372–387.

- TÓTH 2015 Tóth Árpád: Nemesség, polgárság és honorácior értelmiség határán: városi tisztségviselők a késő rendi társadalom korszakában. *Századok*. 149. évf., 5. sz., 2015. 1093–1111.
- TRÓCSÁNYI 1965 Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
- TRÓCSÁNYI 1970 Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós és világa*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1970.
- TRÓCSÁNYI 1986 Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*. Helikon Kiadó, Budapest, 1986.
- URBÁN 1970 Urbán Aladár: *Európa a forradalom forgószélében 1848–1849*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1970.
- URBÁN 1986 Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- VÁRADY 1924 Várady L. Árpád: *Lonovics József római küldetése*. Szent István Akadémia, Budapest, 1924.
- VARGA 1967 Varga János: *A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767–1849*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- VARGA 1971 Varga János: *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- VARGA 1980 Varga János: A kormányiszervek előkészületei az 1843. évi diétára. *Századok*. 114. évf., 5. sz., 1980. 727–751.
- VARGA 1980–1981 Varga János: Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843). In: *Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 11–12.*, Kaposvár, 1980–1981. I. 177–243., II. 155–194.

- VARGA 1982 Varga János: *Helyét kereső Magyarország. Politikai eszmék és koncepciók az 1840-es évek elején.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- VARGA 1983 Varga János: *Keresztútzben a Pesti Hirlap. Az ellenzéki és a közéleti liberalizmus elválása 1841–42-ben.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- VARGA 2008 Varga Norbert: Gróf Batthyány Lajos és a szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen. *Jogtörténeti Szemle*, 10. évf., 3. sz. 2008. 7–15.
- VELIKY 2009 Veliky János: *A változások kora. Polgári szerepkörök és változáskoncepciók a reformkor második évtizedében.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- VERMES 2011 Vermes Gábor: *Kulturális változások sodrában. Magyarország 1711 és 1848 között.* Balassi Kiadó, Budapest, 2011.
- VITÁLIS 1888 Vitális Mór: Országgyűlési pasquillok 1825-ből. Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közöny* 9. k., 2. sz., 1888. 151–158.
- VÖLGYESI 1997 Völgyesi Orsolya: A kormányzat álláspontja az operátumok napirendre tűzésének kérdéséről (1830–1832). *Aetas*. 12. évf., 4. sz. 1997. 45–62.
- VÖLGYESI 2002 Völgyesi Orsolya: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832.* Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002.
- VÖLGYESI 2009 Völgyesi Orsolya: Kölcsey és a magyar nyelv ügye az 1832-36-os országgyűlésen. In: Háda Béla – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Petneházi Margit (szerk.): *Két világ kutatója. Urbán Aladár 80 éves.* ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2009. 451–467.
- VÖLGYESI 2010 Völgyesi Orsolya: Etika és politika. Kazinczy és az 1827-es Zemplén vármegyei tisztújítás. In: Debreczeni Attila – Gönczy Mónika (szerk.): *Ragyogni és munkálni. Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010. 306–318.

- VÖLGYESI 2013a Völgyesi Orsolya: Kölcsey és a reformellenzék a törvényszékek elrendezéséről szóló operátum országgyűlési vitájában. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 117. évf. 2. sz. 2013. 155–168.
- VÖLGYESI 2013b Völgyesi Orsolya: Alkotmányos függetlenség és gazdasági szabadság. A szuverenitás kérdése Kölcsey és a magyarországi reformellenzék politikai diskurzusában 1832–1833. *Magyar Tudomány*. 174. évf., 4. sz., 2013. 432–437.
- VÖLGYESI 2016a Völgyesi Orsolya: Kölcsey és Szatmár vármegye vallásügyi körirata (1833). In: uő: *Rendi nyilvánosság és rendi politika a reformkorban*. Ráció Kiadó, Budapest, 2016. 124–133.
- VÖLGYESI 2016b Völgyesi Orsolya: Ősi alkotmány és törvényhozói szabadság. Versengő politikai nyelvek a polgári törvények vitájában az 1832–1836-os országgyűlésen. In: uő: *Rendi nyilvánosság és rendi politika a reformkorban*. Ráció Kiadó, Budapest, 2016. 159–182.
- VÖLGYESI 2017 Völgyesi Orsolya: *A rendek és a koronázási hitlevél vitája az 1830. évi országgyűlésen*. In: Soós István (szerk.): *Egy elfeledett koronázás a reformkorban. Az utolsó pozsonyi uralkodókoronázás 1830 őszén*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2017. 23–35.
- VÖRÖS 1980a Vörös Károly: Abszolutizmus és rendiség konfliktusának kiújulása (1812–1830). In: Mérei Gyula (főszerk.) – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 601–668.
- VÖRÖS 1980b Vörös Károly: A magyar reformellenzék harca a polgári átalakulásért (1840–1847). In: Mérei Gyula (főszerk.) – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 855–975.

- VÖRÖS 1980c Vörös Károly: Forradalom előtt (1847–1848). In: Mérei Gyula (főszerk.) – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 1195–1227.
- WALTHERR 1869 Waltherr Imre: Az 1836-ban elfogott országgyűlési ifjak felségsértési pöre. *Hazánk s a Külföld*. 5. évf. 27–28., 36., 38. sz., 1869. 426–428., 435–439., 571–574., 601–604.
- WERTHEIMER 1890 Wertheimer Ede: *Ausztria és Magyarország a tizenkilencedik század első tizedében I–II*. Ráth Mór kiadása, Budapest, 1890.
- WERTHEIMER 1899 Wertheimer Ede: *Az 1811/12-iki magyar országgyűlés*. Franklin-Társulat, Budapest, 1899.
- WERTHEIMER 1901 Wertheimer Ede: Der ungarische Reichstag von 1839/40. (Nach ungedruckten Akten). *Pester Lloyd*. 1901. január 26–27.
- WERTHEIMER 1908 Wertheimer Ede: A jurátusok felségsértési pöre. *Budapesti Szemle*. 133. k., 373–374. sz., 1908. 18–58., 225–262.
- ZAKAR 2021 Zakar Péter: A makói plébánia felülvizsgált története az 1848/49-es szabadságharcban. *Délvidéki Szemle*. VIII. évf., 1–2. sz., 2021. 81–95.
- ZICHY 1894 Zichy Antal: Visszapillantás az 1832–36-iki országgyűlésre. *Budapesti Szemle*. 77. k., 205–206. sz., 1894. 45–66., 251–276.
- ZSILINSZKY 1900 Zsilinszky Mihály: *Csongrádvármegye története III*. Kiadja Csongrádvármegye Közönsége – Wodianer F. és Fiai, Budapest, 1900.

Internetes adatbázis

- 1000 ÉV Ezer év törvényei internetes adatbázis. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (letöltés ideje: 2023. 10. 28.)

Függelék Csanád vármegye anyautasításai

1825. évi anyautasítás¹²¹²

920. E' jelen való Jegyző Könyvnek a' 915^{ik} száma alatt rendelt kiküldöttség által a' közelítő Ország Gyűlésére kiválasztatott Követ Urak számokra készült Utasítás /:Instructio:/ bemutatattik.

Ezen a' Megye részéről rendelt kiküldöttség által elkészítetve bemutatott Utmutatás /:Instructio:/ felolvasatása után jóvá hagyattván, maga valóságában az e folyó esztendő Szent Mihály Hava 11^{ik} napjára Posonyba rendelt ország Gyűlésére kiküldött követ Uraknak a' Megye hiteles Petsétje alatt kiadattatni rendeltetik. –

Mellybeli Utasításnak tartalmai szórúl szora ide beiktattván eképpen következnek:

Utasítás.

Melly az a folyó 1825^{ik} esztendei Szent Mihály Hava 11^{ik} 's következő napjain Posony szabad Királyi várossában tartandó ország Gyűlésére Csanád vármegye részéről Követségbe küldetett Uri személyeknek ugyan azon Vármegye közönségessen össze gyűlt Rendei által változhatatlanul megtartandó Zsinor mértékül kiadott; mellynek pontjaiban foglalt tárgyoknak, további vittatásokkal a' követségben kiküldött Uri személyek tsupán csak azon egy esetben hagyhatnak fel ha őket az ország Gyűlésén jelen lévő Rendei számossabb voksok által fellyül haladnák. – Mellyekis e szerént következnek. u: m

1^{ször} Követ Urak az országos Gyűlésnek szabott idejére szabad Királyi Posony várossában megjelenván, és Megbízó leveleit a' Királyi személyes Jelenlétel Törvény szék belüli Helytartójának bemutatván, mindenek előtt Ő Császári Királyi Fő Herczegségét, az ország Nádor Ispánját már majd három tized óta a' Magyar Haza boldogságára tett Kegyelmes gondoskodásaiért tartozó alázatos köszönetnek előterjesztése mellett ezentuli kegyelmességeiért, és hathatos pártfogásáért meg kérik, az ország Egyházi Fő Rendeit, Zászlóssait, és Nagyjait pedig a' bevett Ősi szokás szerént megtiszteljék, és e' Megyét jóvoltokba, és hazafiui szeretetekbe ajánlják. –

2^{or} A' Magyar Nemzet igaz hálával, 's jobbágyi alázatos tisztelettel eltelve mélyen érezvén, hogy azon szerentsége, hogy a' csak alig múltt terhes időszakaszban, midőn majd az egész világ a' dolgoknak tsodálatos zavarodásai miatt elbádjatt, a' Magyar Hazának Ősi Alkotmánya fent maradott Ő Császári Királyi Felsége atyai gondoskodásának, 's az üdö minden forgásaiban megmutatott Nagyságának tulajdonittathatik, hogy ezen minden sorsú alattvalok hiv mellyeikből buzgo érzések most midőn a' Magyar Törvényes alkotmányhoz kegyelmes figyelmét mind azzal, hogy aztat a' Száván túli rokon Nemzetnek vissza adta, mind azzal, hogy Felséges Hitvessének az ország Törvény hatóságai által kért megkoronázottását elrendelni Méltóztatott, nyilván ujjonnan kijelentette; az Ország Gyűlés kezdetén legalázatosabb, és forrobb köszönettel Felséges Királyi széke eleibe terjesztessenek; melly hogy hová hamarébb tellyesíthessen, ugy

3^{or} A' Nemzet azon köz ohajtásának tellyesedése, melly szerént szeretett Királyát Honnyában tisztelni, és Legkelmessebb Annyához a' koronázás által még szorossabban csatoltatni kíván,

¹²¹² MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 35. jkv. 915/1825.

köz örökre közelítsen, Követ Urak munkásságokat oda terjeszszék, hogy az Ország Gyűlésen hová hamarabb Ő Felségek előtt mély alázatossággal esedezetnek hogy Magyar hivei közzé való jelenéseket, és a' koronáztatást siettetni méltóztassanak, és azon nagy, és a Magyar hálában örököszen maradandó kegyelmeivel, mellyekkel a' Magyar Nemzet eránt viseltettek, ezentűlis boldogítani méltóztassanak, véghez vitetvén pedig a' Felséges Királyné Koronázása a' Jobbágyi hivség, igaz háládatosság, és mély tisztelet tanúságául a' Nemzet méltóságához, és mostani idő környűl állásaihoz alkalmaztatandó Honorarium ajánlásával e Megye készségét jelentsék ki. –

4er Felséges Császári Királyi Magasságának, a' Korona Örökösnek, valamint a' Felséges Uralkodo Ház minden Császári Királyi Herczegjeinek, kik a' Magyar Nemzetért ezen alkalmatossággal Posonyban megfognak jelenni, a' Nemzet alázatos mély Tisztelete Küldöttség által jelentessen ki. –

5^{ör} A hogy az ország Gyűlésevel a' Felséges Király kegyelmes előadása közöltetni fog, azt minden idő halasztás nélkül a' Megyének meg küldjék iparkodjanak, hogy a' Koronázás szerentsés elvégzése után az Ország sulyai, és Kivánságai más tárgyak előtt vétessenek fel.

6^{or} Ő Császári Királyi Felségének esméretes Kegyelmessége és igazságos szeretete bizonyossá teszi, hogy a' folyo századnak első tizedje olta a' Törvényhozó Hatalom intezései alá tartozó több tárgyaknak Királyi Parantsolatok által történt elrendeléseit az üdőnek kényszerítő szerentsétlenségei vonták magok után, e Megye Rendei valamint meg vagynak győződve hogy a' Felséges Király a' magyar Ősi alkotmányt megtartani és a' késő maradéknak által adni méltóztatik, ugy tellyes reménységgel vagynak hogy a' Magyar Nemzetet a' törvényes igazságban gyökereztetett kéréseire a' Törvényes alkotmánya eránt mellyeknek sérthetlenségében eppen azért tartja egész boldogságát, mivel a' Királyi Szék és a' nemzeti lételnek talpkövei egyesűlve abban állanak jövendőreis meg nyugtatni kész; Követ Urak ezen előterjesztett főbb tekintetű tárgyra nézve az ország Gyűlésen azt eszközölni iparkodjanak, hogy a' jövendőség alkotmányos Igazai bátorságára minden alkotmányos Törvények, és jelessen az 179^{0/1} esztendei 12. 13. és 19. Czikkelyek az 1741^{ik} esztendei 8^{ik} Törvény értelmében sérthetlenségnek, és változhatatlanoknak ujj Törvény által ismét allapitassanak meg különösen pedig a' Királyi Commissariusoknak, akik a' közelebbi időkbén az éréntett tárgyra nevezve a' Nemesi igazak megrázásával foglalatoskodtak, ki nem küldésekre nézve bátorság tétessen. –

7^{szor} Minthogy a' Magyar nyelv eránt eddig alkottatott Törvények azon szerentsés következeseket, mellyeket Ő Felsége a' Király azoktól kegyelmessen várt, és a' nemzet buzgo kivánságokkal ohajtott, nem minden részben eszközölték, és valoban, amint a' tapasztalás világos tanuságot ad azon magos boldogság, mellyre a' nemzetek honnyi nyelvek pallerózása és közterjedése emelheti, Magyar országban egyedűl úgy érettethetik el, ha az ország Rendei által Ő Felsége kegyelmes Királyi Széke eleibe 1811^{ik} esztendei Karátsony Hava 19^{ik} napjáról tétetett alázatos Felírásban előadattak tellyesítettnek; innen a' Követ Uraknak kiváltképpen meghagyatik, hogy lelkes iparkodással azon munkálodjanak hogy ezen közelgető ország Gyűléséből Ő Felsége az eránt mély alázatossággal meg kérettessen, hogy a' Magyar nyelv dolgában a' most említett Felíráshoz mellékelt alázatos kivánságokat kegyelmes Királyi helybehagyásával a' Törvények sorába iktattatni méltóztasson Továbbá pedig.

8^{szor} Azon iparkodjanak a' Követ Urak, hogy ezen közelgető Országos Gyűlésből a' Technicus Terminusoknak Magyar nyelvre való fordítása országos Küldöttségre bizattasson, a' mellynek Múnkjája köz helybe hagyás után a' Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytarto Tanácsnak fő felvigyázatja alatt nyomtattassonki, és a' nyomtatványok szoros megtartás végett minden Törvényhatóságokkal haladék nélkül közöltessenek – Nem különben

9^{szor} Követ Urak azon legyenek, hogy a' magyar alkotmányos Törvényekhez képest Ő Felsege a' Király az ország Gyűléséből meg kérettesen, hogy a' Papiros Pénz a' Kintstárbul felvaltattván folyamaton kívül tétessen annyivalis inkább hogy a' Papiros vagy más belső érték nélkül valo Pénznek kinem bocsájtatásáról, a' mostani kornak Ő Felsege Királyi szavában, és kegyelmességében lévő bátorsága a' Jövendőségnek Törvény által szereztessen meg, ugy szinte a' Banko Czedulák név szerénti betsének történt leszállítatásához képest, a' máganyos személyek költsönös szövetkezései tárgyában Törvény hozattasson, és hogy abban a' szövetkezések egyengetésének alapjául a' Pengő Pénz vétessen, egyszermind hogy a' fent érdeklött kegyelmes királyi Rendelés tartalmához képest az éréntett szövetkezésekre nézve hozattatott Itéletek az újjonnan hozando Törvényhez alkalmaztathassanak, Ő Felsege a' Természetes Igazsághoz képest és annyivalis inkább megkérettesen, mivel a' Válto Czedulákban név szerénti betse a' pengő pénz értékétől mármost elesett.

10^{szor} Annak eszközlésénis iparkodjanak, hogy a' Magyar Kiralyi Udvari Kamara Törvényes Igazaiba, és hatalmában egészen vissza helyheztesse. –

11^{szor} A' Megyék között valo Levelezések tilalma megszüntessen.

12er A' szabad Királyi Varosak száma neszaporittasson.

13^{szor} Valamint Ő Felsegének esméretes kegyelmessége és több izben, de jelessen az ország Rendeiknek 1812^{dik} esztendei Pünkösd Hava 12^{ik} napjáról bocsájtott Legfelsőbb elhatározásában tett kegyelmes kinyilatkoztatása kétségen kívül tészti, hogy ő Felsege a' So mostani nagy Árrának allapittatására egyedül a' Kénszerítő szükségétől birattatott, ugy minekutánna, az éréntett Árr felemeléstől lefolyt időszakasz tanu bizonyoságul vagyon hogy az országnak kivált képpen szegényebb sorsú Lakossai, a' kik a' sóval valo élést magok táplálására is meg tsökkenteni kéntelenítették, a' Barom tenyésztés, a' Nemzeti ipakodás, és gazdagság egyik fő Ága pedig majd egészen letsapatott kételkedni nem lehet, hogy a' Felseges Király a' Só árrának a' mostani környüllállásokhoz valo alkalmaztatására hajlando ne legyen; a' Követ Uraknak meghagyatik, hogy Ő Felsege egész fiui bizodalommal kérettesen meg, hogy a' Só árra az ország Gyűlése tanátskozásai alá bocsájtattván, az ottan a' jelenvalo mostoha környüllállásokhoz képest alkalmaztasson. – Ő Felsege eleibe alázatos esedezés terjesztessen, hogy a' Magyar Nemzet azon aggodalmi, mellyek az 179^{0/1} esztendei 20^{ik} Czikkelybe szerkeztetett hozzáadásnak idő jártával való elmagyarázása miatt támadtak, elháríttassanak, és a' magyar boldogságnak e részbenis valo erősítettése végett világossabb, és a' Haza törvényes alkotmánya lelkéhez alkalmaztatando meghatározás Törvénybe iktatasson.

14^{szor} Minthogy a' Nemzeti szorgalmatosságot elő segítő eszközök, az ország erejének emelésére annyira szükséges kereskedés, a' Harmintzadok, és Vámok nagysága által igen elszoritva vagynak, a' Követ Urak Ő Felsegéhez azért mély alázatossággal folyamodjanak, hogy Atyai kegyelmes gondoskodásához képest azok mellyek a' Nemzeti gazdagságnak olly mértékben, a' mint Magyar Ország boldog földjének természete engedi, leendő szaporittatására az 1802. 1807. és 1811^{ik} esztendőben tartatott országos Gyűlések alkalmatosságával Felseges Királyi széke eleibe alázatosan terjesztettek Magyar Ország szerentséjére vég képpen elhatározottasson. –

15^{ör} A' mi pedig a' Kintstár részére szükséges Dohányt illeti. Mivel a' köz tapasztalás tanuságul vagyon, hogy a' miolta a' legfelsőbb Kintstár szükségere kívántato Dohány mennyiségnek megvásárlása kotyavetye utján a' lególtsoiban magokra válaloknak időszakasonként által adatik, a' vásárlást magokra valalo kereskedők azon fellyül hogy a' dohánynak árrát egyedül a' nyereség után valo szomjuságokhoz alkalmaztatják, annak mind

merésében mind mineműségeinek elhatározásában olly vissza eléseket követnek el, hogy a' Termesztők a' mellett, hogy Dohánnyaikért alig nyerhetik meg az annak termesztésére fordított költségeket számtalan kedvetlenségekkel szanyargattatnák 's különösen e Megyében valamint a' Dohány termesztés sebes rohanással tsökken, ugy a' leg szebb Dohányos Kertész községek részént elpusztulnak, szerént a' leg nagyobb inségek között nyomorognak. –

Ezekre nézve Kővet Urak annak kieszközlésén iparkodjanak, hogy ő Felsége az eránt alázatossan megkérettessen hogy a Legfőbb kintstár részére kívántato Dohány Mennyiség nagy hasznára a' kintstár kára nélkül egyenessen a' Termesztőktől szereztessen. –

16^{of} Iparkodjanak a' Kővet Urak, hogy a' belső Igazgatás jobb elrendeléseinek kidolgozására meg az 179^{0/1} esztendőbeli országos Gyűlésből rendelt Biztosságok Munkai Ő Felségének többször kijelentett kegyelmes tetzése, és a' nemzet köz ohajtása azt kívánván, a' közelgető Ország Gyűlésen tanácskozás alá vétessenek, és közzülök elsőbberis az Itélő székek rendbeszedése, a' Pörlékes modjának javítása, és az ezekkel szorossabb Kapsolásban lévő tárgyak, s ugy ezekután a' más tartalmú munkák vétessenek intézések alá; –

Melly nagy fontosságú munkálodásban átallyán ára fordítsák a' kővet Urak figyelmőket, hogy a' mostani köz igazgatásra nézve tsak olly ujjittások fogadtassanak el, mellyeknek be hozását a' jelenvalo üdő kívánnya, avagy előre nyilván láthato haszon javasolja.

17^{szer} Alázatos könyörgések által fognak Ő Felsége eleibe járulni az eránt, hogy Dalmatia, Gallicia Lodomeria, ugy az Erdélyi Nagy Fejedelemség, mint a' mellyek a' Magyar Koronához tartoznak, az 1792^{dik} esztendőbeli 11^{ik} Törvényes Czikkely értelme szerént ahoz kapsoltassanak. –

18^{szer} Egész erejeket arra fordítsák a' Kővet Urak hogy azon esetre, ha a' Porták rendbeszedése ujjonnan munkába vétetik, a' ne tsak tsupán a' föld mineműsége, és terjedéséhez, hanem a' helyek Népeességéhez képest alkalmaztasson. –

19^{ef} Kővet Uraknak meghagyatik, hogy a' Ludovica Akadémiabol a' Király, és Hazára nézve reménlhető szép következeseknek közelítettése végett, az annyiban is, a' mennyire Fundussának mostani állapotja engedi mentől elébb Váczon felállitasson.

20^{szer} Hogy a' Magyar Test őrző Seregek a' felállitásakor meg állapittatott száma a' Magyar Nemzet diszével a' Felséges Királyi Szék fényére vissza allitathasson, azon iparkodjanak, a' Kővet Urak, hogy a' közelgető ország Gyűléséből azok eránt, mellyek az Ország Rendei által az 1807^{ik} esztendei Karátsony hava 11^{ik} napján Ő Felsége eleibe terjesztetett Felírásban kérettetek a' Felséges Királyi székhez ujjonnan folyamodás tétessen. –

21^{szer} Mint hogy az országban Arvák, Bolondok, és több illy szánakodásra méltó gyamoltalan Hazafiai tartására szükséges Intézetek nintsenek, azok felállittatásairol határozás tétettessen.

–

22^{ef} A' közelébbi üdőkben valamint Nemes Arad Vármegye részéről, ugy, és fő képpen Nemes Torontál Vármegye által a' Maros folyonak nevezetesebb ágais, mellyek áradásainak erejét vize nevezetessen részeinek a' Tiszába valo vitelével enyhítették, Töltésekkel egészen elrekesztettek és az által a' tekervényes folyása miattis igen veszedelmes Marosnak minden vize annyira ezen Megyére szorittatott, hogy ámbátor a' Maros partjaira erős munkával készítettett Töltések állanak, e' Megyének Mako Nagylak népes Mező Várossait, ugy Apát falva, és Csanád Helységeit, valamint mellette lévő termékeny szép földjeit a' víznek rendkívüli magasságok valo emelkedései, és partok sebes omladásai által naponként nagyobb, és valoban már már a' végső Veszedelem fenyegeti; Kővet Urak iparkodni fognak, hogy

tökéletes rendbe szedése, és ahhoz kívántató költségeknak a Só felemeltt Árra fundussából való kirendelése Ő Felsége által elhatározasson.

23^{or} Minthogy a' Makoi Só Hivatalnak meg hagyattatása végett, mellynek eltöröltetése a' Nagy Méltóságú Magyar Helytartó Tanács 1817^{ik} esztendei Karácsony Hava 3^{ik} napjáról a' 35310, és 32951^{ik} számok alatt költt kegyes Intézete szerint a' Felsőbb helyen munkába vagon e Megye részéről tétetett aláztatós felírásra nyugtató kegyelmes Elhatározása nem érkezett Követ Urak azon igyekezzenek, hogy az érintett So Hivatalnak e Megye kebelében való meghagyattatása végett, amit a' helybéli környül állások, annyira kívánnak az ország Gyűlése által Ő Felsége megkérettessen. –

24er Követ Urak Eő Felségét az Ország Rendeivel együtt arra birni igyekezzenek, hogy a' Contributionak lejjebb szállittatásával a' külömben is értékbeli tehetséget tekintve felette elgyengült adozo népnek könnyebbség tétessen. – Ugy szinte

25^{ör} A' Jozságok érdemekkel felruházott Hazafiaknak nem idegeneknek Conferáltván, az e tárgyban hozott Törvények erőbe tétessenek, és gyakorlásba vétessenek. –

26^{szor} Azt az Ország Gyűlésen Követ Urak eszközölni fogják, hogy hajdan ezen Vármegyéhez tartozott, de a' Török Háboruk alatt e Megyétől elszakasztott, és most Torontál, és Temes vármegyékben fekvő némely Határoknak, és Helyeknek vissza vétele eránt a' Palatine Deleatum Judicium előtt a' nevezett Torontál, és Temes vármegyék ellen indittatott, 's Ő Felsége kegyelmes Parancsolatjából felfüggesztette a' Nádor Ispányi Leveles Tárba vissza tétetett Pere ezen Vármegyének ujra folyamatba tétessen. – Minthogy pedig végtére

27^{szor} A' tárgyaknak külömfélesége nem engedné ezen Utasításnak minden az ország Gyűlésen előfordulható dolgokra való kiterjedését, meg hagyatik a' Követ Uraknak, hogy ha olly dolgok vétettetnek Tanácskozás alá, mellyekre nézve itten Utmutató rendszabás adva nincsen, azonnal, és a' környülállásokhoz képeest Rendkívüli Postán e Megyétől utasítást kérjenek. Egyébb eránt minden elő forduló dolgokrol a' vármegyét mentül gyakrabban tudositani elnemulasszák. –

Ezen Tekintetes Nemes Csanád Vármegye részéről rendelt kiküldöttség által készült e jelen való Utmutatás /:Instructio:/ ugyan csak fent tisztelt Tekintetes Nemes Csanád Vármegye 1825^{ik} esztendei Kis Asszony Havának 18^{ik} napján folyvást tartatott köz Gyűlésen felolvastatott, és jóvá hagyattatott, mellyis maga valóságában e folyó esztendő Szent Mihály Hava 11^{ik} napjára Posonyba rendelt Ország Gyűlésére ezen Tekintetes Nemes Megye által kiküldött követ Uraknak a' Megye hiteles Petsétje alatt kiadattatni rendeltetik.

Ezen fent beiratott Utasítás felolvastatása folytában egyszersmind az ország Gyűlésére kiválasztatott Követ Uraknak adando napi bérek addigis, még len azok az ország Gyűlésen meghatározatnának Pengő vagyis Conventios Pénzben kinek kinek 6 forint 40 xrokban a' mellettek szükséges két Cancelistáknak pedig fejenként 1 forint 30 xrokban meghatározatván, kifizettetések a' Megye Honni Pénztárából ezennel elrendeltetik. –

1830. évi anyautasítás¹²¹³

1070. A folyamatban lévő Köz Gyűlés Jegyző Könyvének 1061. sz. a. rendelt Küldöttség bé mutatta ez alkalommal, a közelítő ország Gyűlésére ki választott Követ Urak számokra általa készítettett Útasítást.

Ezen a' Megye részéről a f. e. 1061. sz. a. ki rendelt Küldöttség által el- készítve bé mutatott Útasítás fel olvastatása után jóvá hagyattván maga valóságában a f. e. September 8^{ik} Napjára Posony Szabad Királyi Várossába határozott ország Gyűlésére ki- küldött Követ Uraknak meg hagyott használás végett a' Megye hiteles Petsétje alatt ki- adattatni rendeltetik.

Mely beli Útasításnak tartalmai szóról szóra ide bé iktattatván ekképpen következnek.

Utasítás

Melly az e folyó 1830^{ik} Esztendei Szent Mihály hava 8^{ik} és következő napjaira Posony Szabad Királyi Várossába tartandó ország Gyűlésére Csanád Vármegye részéről Követségbe küldetett Uraknak, ugyan azon Vármegye közönségesen öszve gyűlt Rendei által változhatatlanul meg tartandó Zsinor mértékül ki adattatott; mellynek pontjaiban foglalt tárgyak további vittatásokkal a Követségbe küldött Urak, csupán csak azon esetre hagyhatnak fel, ha őket az ország Gyűlésén jelen lévő Rendei számosabb szavak által felül haladnák. Mellyek is ez szerént következnek.

^{1szór}, Mindenek előtt a' Kegyelmes Királyi Levél rendelkezéséhez képpst Követ Urak arra köteleztetnek, hogy ezen Megye részéről az ország Gyűlés kezdete végett meg határozott időre, Poson Szabad Királyi Várossába meg jelenjenek, és meg bizó Leveleiket, a' Királyi Személyes Jelenletel Törvényszékbeli Helytartójának meg bizattatások hiteles elesmértetése végett bé mutassák; annak utánna Ő Fő Császári Királyi Herczegségénél az ország Nádor Ispányánál a' Megye részéről Udvarlásokat meg tévén, a' Magyar Haza boldogságára immár 34. Esztendők le forgása alatt buzgón fel ajánlott Kegyelmes gondoskodásáért, különösen az utóbbi ország Gyűlés 8^{ik} Törvény Czikkellye által el- rendelt országos Küldöttségek roppant munkalodásainak el intézésében leg erősebb vezető rész vétellel, és valóban Hazafi érzéssel bizonyított fáradozásaiért, tartozó alázatos és hálás köszönetek ki nyilatkoztatása mellett további kegyelmességéért és hathatos pártfogásáért alázatosan meg kérik, az ország Egyházi Fő Rendeit, Zászlóssait, és Nagygyait pedig, mint a Haza meg meg annyi Istápjait, ősi szokás szerént meg tisztelvén, valamint a' Thronus és Haza köz Javát, mellyért Nemes szivek kéttsegen felül buzgon forr, ugy ezen Megyét és Jóvóltokba, és Hazafi szeretetekbe ajánlják.

^{2or}, Minekutánna Ő Császári Királyi Apostoli Felsége 39 Esztendei áldott Kormányzása alatt a' Magyar Nemzet boldogítása és fel emeltetése végett szentelt atyáskodó Napjain, leg terhesebb idő szakaszokban a Nemzet szívében örökös Jobbágyi alázatos tisztelettel lángoló háládatosságot gerjesztett volna, nem csak, hanem a' Hazát előszszór egy hoszszasbb békességgel részeltetvén, a' Szávántúli Rokon Vidékeknek vissza kapcsolatása által a' Magyar Nemzet forró óhajtozásait atyai kegyelmes szeretetével mind inkább szorossabban öszve kapcsolatni, sött ez alkalommal Jobbágyi mély alázatossággal és engedelmisséggel ki hirdettetett és el fogadtatott Kegyelmes Királyi Levelében ki nyilatkoztatott leg kegyelmesebb Elhatározásával az Haza boldogságát avval méltoztatott tetézni, hogy Ő Császári Királyi Magasságának a' Korona Örökösnek, Ferdinánd Ő Herczegségének Megkoronaztatásával,

¹²¹³ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 41. jkv. 1070/1830.

őnnön Atyai Kegyelmes Vezérlése alatt a' Nemzetnek virágzását olly felséges Szívbe olcsa, melly a' Haza és Nemzet örökös virulásának folytatását leg alaposabb úton eszközölje; ugyan azért Követ Urak, meg győződve lévén a' Megye, hogy valamint általa ez alkalommal, különösen úgy az országnak egygyütt levő Rendei is ezen Atyai Kegyelmes gondoskodásáért buzgó hálájokat forroan jelenténdik ki alázatos Fel írásokban, tellyes buzgalommal azon legyenek, hogy ő Császári Királyi Fő Herczegségének, a' Korona Örökös Ő Magasságának a Törvények értelmében leendő meg koronáztatását Ő Felségénél alázatos és buzgó kérelmeik által siettesék, hogy ez úton Ő Felségének leirhatatlan Atyai Kegyelmei a' Nemzet boldogságát erős gyökerekre támasztva, jövődöre nézve is hasonló erős alapokon folytathasson. Ezen a' Nemzeti Alladalom olly jeles és törvényes tételében Követ Urak, valamint a' változást nem szenvedhető Pragmatica Sanctionak, úgy Ő Felsége mostan ditsősségesen Uralkodó Királyunk által az 1792^k Esztendei 2^{ik} Törvény Czikkelybe iktatott Inaugurationalis Diplomának ott foglalt Hit által egész valóságában leendő meg erőssítettéséhez fognak ragaszkodni, 's azon Felséges Királyi Jussok gyakorlásainak, mellyeket Ő Felsége Kegyelmes Királyi Levele szerint magának a' Nemzet köz ohajtozásaihoz képeest fenn tartani méltoztatik, külön Törvény Czikkelybe leendő foglaltatásokat alázatosan ki kérni, hogy ez által, nem a leg biztosabb Jelenvalóság melly Ő Felségének és Ő Császári Királyi Magasságának Thronussain mindenek felett erősebben alapodik, de a' Jövendőség, mellyről sem Ő Felségek, sem a' Haza előre jót nem álhatnak, tétessen mind egy mind más részről bátorságba. –

Ezen a' Nemzet Köz Óhajtozásait tellyesítő Koronázásnak szerencsés végbe vitele után, Ő Császári Királyi Magasságát 's jövődő Királyi Felségét, atyai Kegyelmeért Jobbágyi alázatossággal fogják meg kérni, a' Felséges Uralkodó Ház többi Császári Királyi Herczegeinek pedig kik ez alkalommal Posonba meg fognak jelenni, a' Nemzet mély alázatos tiszteletét hasonlokép Küldöttség által ki jelenteni.

3^{or}, Jobbágyi háladatossággal sejtven a' Megyebeli Karok és Rendek Ő Felségének Kegyelmes Királyi Leveléből azt is, hogy a' Thronus és Haza védelmét, mellyért a' Magyar Nemzet, mindenkoron életét és vagyonát fel áldozni kész, olly formán viseli Szívén, midőn a' Magyar Hadi Sereg hosszas idők viszontagságai által meg gyengített állapotjának helyre potolásán Atyai kegyelemmel gondoskodik; ugyan azért nem késedelmeskednek a' Megye Rendei e' részben mind azt fel ajánlani, a' mit a' Korona diszsze, Ő Felségének és meg koronáztatandó Korona örökös Ő Magasságának Királyi Méltosága ereje, és a Haza bátorságának fentartása meg kíván, 's annál fogva Követ Urak tellyesen meg hatalmaztatnak, hogy e' részben egyedül a' Magyar Hadi Sereg tőkélletes karba állittatására segedelmül, ha bár a' máskor is elő fordúlt ezekhez képeest mindjárt a' valóságos fogyatkozás 50 ezer Újjonczokat kívánna is; az óhajtott mennyiséget mind azon által az 1802. Esztendei 1^{ső}, 1807^{ik} Esztendei 1^{ső}, az 1808^{ik} Esztendei 6^{ik} és azokban fel hivott Törvény Czikkelyek Óvásai, és fel tételei alatt meg ajánlhassák, egészen meg győződve, hogy Ő Császári Királyi Felsége ezen ajánlás mennyiségét ha a' szükségét felül nem haladná minden jövődő következés nélkül méltoztatik el fogadni.

4^{or}, Ezen Tárgynak Tanácskozásai között, csak azért is, hogy a' mostani szükség helyre potolása gyorsan eszközöltethessen, ha e' részre nézve kérdés tételne, Követ Urak a' Katona álitás eszközlésében a' Fogadást vagy is Capitulatiót, mint az Emberiségre, Köz Szolgálatra gazdálkodásra, és ezen Megye környül állásait is tekintve leg alkalmasobb és hasznosbb módot fogják vitatni, ha csak ezen tárgy az országos munkálodások el intézésére nem halasztatik.

5^{ör}, Minthogy az 1791: 67. és 1827: 8^{ik} Törvény Cikkelyek által ki rendelt Országos Küldöttségek munkálódásai eránt, mellyeknek ki nyomtatattását ezen ország Gyűlésén leendő bé mutattatások után, Ő Császári Királyi Felsége kegyesen el rendelni méltoztatott, a' Megye azon bé folyástól, mellyre az egész Constitutio szerkeztetésének csak nem minden ágaiban az idők környül állásaihoz képest teendő, és szükséges Intézményekre nézve, a' Haza Törvényei szerént egy részről köteleztetik, más részről pedig arra Törvényes Just tart, annélkül hogy magához, és a' maradékhoz háládatlan ne lenne, magát meg nem foszthattya; azért e' részben Követ Urak olly móddal bizattatnak meg, hogy ezen munkálódások nyomtatványait hová hamarébb a' Megyének meg küldjék, hogy azoknak fel vétele végett, a' jövő 1831 Esztendei October 2^{ik} Napján meg határozott ország Gyűlésre Útasításaikat elegendő meg fontolással készithessék el. Mivel pedig ezeknek számos volta, az időnek rövidségével uzsoráskodna Követ Urak egyszersmind ezen országos munkák fel vétele sorának még ezen az ország Gyűlésén azon mód szerént, a' mint azt a' dolgok egybe függése leg inkább kívánja leendő el- határozását eszközöljék ki.

6^{ör}, Hogy mind azon sérelmek, és ohajtások, mellyek az ország által Kegyelmes Elintézés végett, olly buzgó foháskodások közt terjesztettek a' Thronus eleibe, meg orvosoltatván, végképpen meg szüntessenek, 's azon ditső pillantat, melly a Haza panaszait és kérelmeit tőkélletesen el- intézi Ő Felségének leg boldogabb Kormányja alatt lehessen a' Nemzet háládatosságának múlhatatlan időkre terjedő Öröksége, Követ Urak ezekre nézve minden iparkodással azt eszközöljék ki, figyelmezve a' Megye által az utóbbi ország Gyűlésre adatott Útasításokra, hogy az utóbbi ország Gyűlésből Thronussához terjesztett, praefentialis, úgy mint a' többi sullyok, és kérelmekre, mellyekhez való ragaszkodásokat az ország Rendei tovább is ki nyilatkoztatták, a' mennyiben várt el határozással nem szerencseltettek, a' még válasz nélkül maradtakra nézve pedig, a' Nemzetet Királyi Levelében háládatos buzgosággal értett leg kegyelmesebb ígéréthez képeest kedvező el határozással meg vigasztalni méltoztasson.

7^{ör}, Minthogy pedig az ország Gyűlésén elő fordulható egyéb tárgyakra nézve előzőleg Útasítás nem adattathatna, 's a Királyi Kegyelmes Levélfoglalattya szerént, az elő adattakon felül, még más a' köz Jóra czélozó elő terjesztéseket is lehetne várni, meg hagyatik Követ Uraknak, hogy az illetén propositiókat azonnal meg küldjék, egyéb eránt pedig, ha más olly dolgok vétetnének Tanácskozás alá, mellyekre út mutató Rendszabás adatva nintsen, azonnal és a' környül állásokhoz képeest Rendkívüli Postán is a' Megyétől útasítást kérjenek. De külömben is minden elő forduló dolgokról a' Vármegyét mentől gyakrabban tudositani el- ne mulassák; ovják pedig magokat mind azok vittatásába való bocsájtkozásától, mellyek a' Fundamentalis, és jelesen a' Hármás Könyv 2^k Rész 6^{ik}, 1741: 8^{ik} Cikkelyekben elő számlált Törvények változását bár minő tekintetből illethetnék.

8^{ör}, Jobbágyi alázatossággal fogjak tovább Követ Urak Ő Felségét meg kérni, hogy a' Megyében fekvő számos Birtokok közzül, kissebb részekben az 1791. Esztendei 36^k Törvény Cikkely értelméhez képeest a' Megyebeli Nemességet is részeltetni méltoztasson.

9^{ör}, Tettes Szathmár Vármegyének a' Nagy Bányai Pénz verő Ház el oszlatása, és az által a' Nemes Érczek ki vitele eránt, Ő Felsége eleibe terjesztett, és az 1827. Esztendei November 19^k Napján bocsájtott atyafiságos Levelében ezen Megyével is közlött sérelme orvosoltatásának ki eszközzését, a' már e' részben a' múlt ország Gyűlésén elő terjesztett kívánságokhoz és fel mutattásokhoz ragaszkodva, ez úttal is hathatósan támogatni igyekezzenek.

10^{ör}, Újjonnan is eszközölni fogják Követ Urak, hogy hajdan ezen Megyéhez tartozott 's a' Török Háború alatt el szakasztott, 's most Bánságnak reincorporatioja alkalmával, Temes és

Torontál Vármegyékhez kapcsolt Határok és Helységek vissza vétele eránt, a' Nádor Ispányi választott Birósága előtt indított, 's Ő Felsége Kegyelmes Parancsolatjából fel függesztette a' Nádor Ispányi Leveles Tárbá vissza tétetett Pöre ezen Vármegyének, mellyben az Actoratus már stabilialtatott is újra folyamatba tétessen, 's Ő Felsége az utóbbi ország Gyűlésén ki nyilatkoztatott Kegyelmes ígérete szerént, e' tárgyra nézve kedvező Kegyelmes Elhatározását ki adni méltóztasson.

És így ezek lennének addig még az ország Gyűlési többi Tárgyak elő vétele a' Megyének tudtára adatna előzőleg adandó Utasítások. Költt Makón 1830 Esztendei Julius 23^{ik} napján. –

1832. évi anyautasítás¹²¹⁴

1890. A' Jegyző Könyv 1392^{ik} száma alatt rendelt Küldöttség bemutatta a' közelítő Ország Gyűlésére kiválasztott Követ Urak számokra általa elkészítetett Utasítást.

Melly bémutatott Utasítás felolvastatása után jóvá hagyattván maga valóságában a' folyo esztendei December 16^{ik} napjára Sz: K: Pozsony Várossába határozott Ország Gyűlésére kiküldött Követ Uraknak meg hagyott használás 's magoknak hozzá alkalmaztatása végett a' Megye hiteles pecséttye alatt mind kettőjöknek külön külön kiadattatni rendeltetik.

Mellybéli Utasításnak tartalmi szóról szóra ide bé iktattatva ekképen következnek.

Utasítás.

Melly az e' folyo 1832^{ik} esztendei Karácsony hava 16^{ik} és következő napjaira Posony Szabad Királyi Várossában tartandó Ország Gyűlésére Csanád Varmegye részéről Kővettségbe küldetett Uraknak, ugyan azon Vármegye közönségesen Őszve gyűlt Rendei által változhatatlan meg tartás végett kiadattatott, mellynek pontjaiban foglalt tárgyak utóbbi vittatásokkal, a' Kővettségbe küldött Urak csak azon esetre hagyhatnak fel, ha őket az Ország Gyűlésén jelenlévő Rendei számossabb szavak által felül haladnák, mellyek is e' szerént következnek.

1^{ör} A' Kegyelmes Királyi Meghívó Levél értelméhez képeest a' Megyebéli Követ Urak mindenek előtt arra köteleztetnek, hogy ezen Megye részéről az Ország Gyűlésére meghatározott üdőben Posony Szabad Királyi Várossában megjelenván, megbízó Leveleiket a' Királyi Személyes Jelenlével Törvény Székbéli Helytartójának megbízattatások hiteles elesmertetése végett bemutassák, annakutánna Ő Fő Császári Királyi Herczegségénél az Ország szeretett Nádor Ispánnyanál a' Megye részéről Udvarlásokat megtévén, olly halmozott Atyai kegyes gondoskodásaiért, mellyek hosszas, és áldott Nadorsága alatt a' Haza, és Nemzet javát fényét, boldogságát viselték erányúl, annyi fáradozásaiért, mellyek kivált az Ország Gyűlések elől vezetésében az Országos Rendszeres munkák megvizsgálásában Örök hálaadatossággal tündöklenek, tartozó alázatos, és hálás köszönetek kinyilatkoztatása mellett további kegyelmességéért, és hathatos pártfogásaiért alázatosan megkérjék, az Ország Egyházi Fő Rendeit, Zászlósaít, és Naggyait pedig Ősi szokás szerént megtisztelvén, valamint a' Thronus, és Haza köz javát, mellyért Nemes szívők Kétségén felül buzgon for, úgy ezen Megyét is jóvoltokba, és hazafi szeretetekbe ajálják.

¹²¹⁴ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 43. jkv. 1890/1832.

2^{or} Minekutánna Ő Császári Királyi Apostoli Felsege 40. esztendei áldott Kormánnya alatt a' Magyar Nemzet boldogítása, és felemelkedésére szentelt Atyáskodó napján legterhessebb üdő szakaszokban a' Nemzet szívében Örökös Jobbágyi alázatos tisztelettel lángoló hálaadatoságot gerjesztett volna nem csak, hanem a' Hazát először egy hosszas Békességgel részeltetvén, a' Szávántúli rokon vidékeknek vissza kapcsolatása, a' Felseges Királyné, és Királyi erényeinek úgy mint Koronáinak Örökösse 5^{ik} Ferdinánd ifjabb Király Ő Felsege megkoronáztatása által a' Magyar Nemzet forro ohajtozásait Atyai kegyelmes szeretetével mind inkább szorosabban öszvekapcsolatni, sött a' mostan kihirdetett Ország Gyűlésével azt méltoztatott kegyelmesen elhatározni, hogy szinte 40. esztendők folyamattya alatt érlelt Országos Munkák felvételével valahára a' Magyar Alladalomnak jövendő időkre szolgáló talpköve megtétesen; ugyan azért Követ Urak meggyőződve lévén, a' Megye, hogy ezen Atyai KeGYELMES gondoskodásáért az Orzágnak együtt lévő Rendei buzgó hálájokat forron jelentendik ki, a' végre szolgáló alázatos felírásnak kímunkálását tellyes erővel eszközlendik, mind Ő Császári Királyi Apostoli mind pedig ifjabb Király Ő Felsegének, a' Haza és Nemzet boldogságát további Atyai kegyelmekben ajándják, a' Felseges Uralkodó Ház többi Császári Királyi Herczegeinek pedig, kik ne talán ez alkalommal Posonyban meg fognak jelenni, a' Nemzet mély alázatos tiszteletét hasonlóképpen Küldöttség képpen leendő kijelentését eszközlendik.

3^{or} Az Országos Rendszeres Munkáknak minél előbbi felvételét Czulul vévén, azoknak sorjába, 's Rendébe a' Megyének folyó esztendei Aprilis 30^{ik} napján tartatott Köz Gyűlés 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. és 306. számai alatt hozott alapításokat veendő sínor mértékül szoros kötelességül vévén, hogy e' részben a' Megyét azonnal ha' szükség kívánnya, rendkívüli Postán is tudosítsák, és az el nem határozott kérdések érdemében további Utasításokat elvárják.

4^{or} Hogy mind azon sérelmek, és ohajtások, mellyek az Ország által kegyelmes elintézés végett ölyl búzgó foháskodások közt terjesztettek a' Thronus eleibe megorvosoltatván végképpen megszüntessenek, 's azon dicső pillantat, melly a' Haza panaszait, és Kérelmeit tőkélletesen elintézi, Ő Felsegének legboldogabb Kormánnya alatt lehessen a' Nemzet hálaadatoságának mulhatatlan üdőkire terjedő Öröksége; Követ Urak ezekre nézve minden íparkodással azt eszközöljék kí, figyelmezve a' Megye által utobbi Ország Gyűlésre adatott Utasításokra hogy az utobbi Ország Gyűlésből Thronussához terjesztett Praeferentialis és a' többi sullyok és kérelmekre mellyekhez való ragaszkodásokat az Ország Rendei tovább is nyilván kinyilatkoztatták, a' mennyiben várt elhatározással nem szerencséltek, a' még válasz nélkül maradottakra nézve pedig, a' Királyi Levelében hálaadatos buzgosággal értett legkegyelmesebb ígérétéhez képeest, kedvező elhatározással megvígasztalni méltoztasson.

5^{ör} Minthogy pedig az Ország Gyűlésén előfordúlható egyéb tárgyakra nézve előzőleg Utasítást nem adhatna, 's a' Királyi KeGYELMES Levél foglalattya szerént az előadattakon felül még más a' köz jóra czélozó előterjesztéseket is lehetne várni, meg hagyatík Követ Uraknak, hogy az illetén Propositíókat azonnal megküldjék, egyébberánt pedig, ha más ölyl dolgok vétetnek tanácskozás alá, mellyekre Utmutató Rendszabás adatva nincsen, azonnal, és a' körülállásokhoz képeest rendkívüli Postán is, a' Megyetől Utasítást kérjenek, de külömben is minden előforduló dolgokról a' Vármegyét mentől gyakrabban tudosítani el ne mulassák, ovják pedig magokat; mind azoknak vittatásában való bocsájtkozásától, mellyek a' fundamentalis, és jelesen a' 3^{ik} Könyv 2^{ik} Részében 6^{ik} – 1741. 8. Czikkelyekben előszámlált Törvény változását bár mínő tekintetből illethetnék.

6^{or} Jobbágyi alázatossággal fogják tovább Követ Urak Ő Felségét kérni, hogy a' Megyében fekvő számos birtokok közül kissebb részekben az 1791^{ik} esztendei 33^{ik} T. Czikkely értelméhez képesten a' Megyebéli Nemességet is részeltetni méltóztasson.

7^{or} Tekintetes Szathmár Vármegyének a' Nagy Bányái Pénz verő ház elosztatása, és az által a' Nemes érczek kivítele erént Ő Felsége eleibe terjesztett, és az 1827^{ik} esztendei November 19^{ik} napján bocsájtott atyafiságos Levélében ezen Megyével is közlött sérelme orvosoltatásának kieszközlését a' már e' részbe elmúlt Ország Gyűlésén előterjesztett kívánságokhoz, és felmutatásokhoz ragaszkodva ez uttal is hathatosan támogatni igyekezzenek,

8^{or} Ujjonnan is eszközölni fogják Követ Urak, hogy hajdan ezen Megyéhez tartozott, 's a' Török háború alatt elszakasztott, 's most Bánságnak reincorporatioja alkalmával Tettes Temes és Torontál Vármegyéhez kapcsolt határok, és Helységeknek vissza vétele eránt a' Nádor Ispányi Választott Bírószág előtt indított, 's Ő Felsége Kegyelmes parancsolattyaából felfüggesztve a' Nádor Ispányi Leveles Tárbá vissza tétett Pöre ezen Vármegyének, mellyben az Actoratus stabiliáltatott is újra folyamatban tétessen, 's Ő Felsége az utobbi Ország Gyűlésén kinyilatkoztatott Kegyelmes ígérete szerént e' tárgyra nézve kedvező kegyelmes elhatározását kiadattatni méltóztasson.

9^{or} Valamint a' Magyar Nyelvnek általján fogva, és tökéletes kiterjesztését, figyelmezve mind a' rendszeres Munkákban elő forduló, mind a' folyamatban lévő Köz Gyűlés Jegyző Könyvének 1387 száma alatt a' Magyar Nyelv terjesztése érdemében tett alapításoknak Országos eszközlésére, ugy a' Jankovics szerzemények az Ország Nemessége kölcségein leendő megvételét hathatosan eszközlendik.

10^{or} Valamint a' Nemzeti Kereskedésnek, ugy a' Nemzeti Gazdaság rendszerének elő mozdítása is fő gondoskodásában álván, a' Megyebéli Rendeknek a' Megyebéli Követ Urak tellyes iparkodással azon legyenek, hogy mind Pest Buda közti állandó Hídnak, mind egy Pesti Játékszinek szinte az Ország Nemességei Kölcségein való felállítása eszközöltessen.

11^{or} Tapasztaltatván a' Megyebéli Karok, és Rendek részéről, hogy az Ország Gyűlési Napló Könyvek, egy részben igen szoros Birálat alatt, más részben pedig olly késedelmesen adatnak ki, – hogy azokból Követjeiknek Előadásait, azokban tartott sinor mértéket, és támogató okokat, mellyek a' Megyének megnyugtatósokra, minden tekintetben olly annyira szükségesek, csak igen silányan lehet ki venni – az utolsó árkusok pedig, az Ország Gyűléseknek szétoszlásával sokszor több holdnapok után, és gyakran hijjányosságokkal legyenek csak megszerezhetők: – Követ Urak hathatosan azon fognak lenni, hogy a' Napló Könyv, a' Követek közzül választandó Tagok felvigyázása, és Birallata alatt adatasson ki, és az országos vttatások és alapítások két nap alatt ki nyomtattassanak, és megszerezhetők legyenek.

12^{or} Előkelő kötelelességekben fog Követ Uraknak állani, Ő Felségét Országos Felírással az eránt megkérni, hogy a' Szent Koronához tartozó, de mind ekkoráig valósággal hozzá nem csatolt minden Tartományok, és Részeknek minél hamarabbí bétetesítése eránt, kegyelmes kedvező Válasszát kiadni, és azokra nézve Felséges Megeggyezésével a' Nemzetet megnyugtattani méltóztasson.

13^{or} Nem külömben Erdély Orzágnak, Magyar Orzággal leendő szorossabb egybe kapcsolása, tekintőleg pedig eggyé tétetése érdemében, Követ Uraknak Utasításul adatik: hogy ezen nevezetes, és üdöt kívánó alkudozást előlegesen indításba tétetni, és ha lehet elintéztetni szorgalmazzák.

14^{or} A' Lengyel ügyben, számos Nemes Megyék részéről a' Karok és Rendekhez érkezett Atyafiságos felszollíttások következtében, ne hogy a' Hazá, és a' Nemzetiség tekintetében annyira érdekes tárgyban, utasítás nem léte miatt, Követ Urak illő lépéseket tenni fogyatkozzanak – Követ Uraknak ajánlatik, hogy azon esetre, ha más Megyék részéről, ezen Nemzeti ügyben előterjesztések, és kérelmek tétetnének, azokat a' Megye részéről is Ő Felsőge kegyelmes színe előtt kitelhetőképpen ajánlaní, Felsőges közben járásáért alázatos Felírással megkérní, és pártólolag sorsokon a' mennyiben lehet könnyíteni igyekezzenek.

15^{or} Minden kétséget kizáró, 's már Századok lefolyta olta szembetűnő tapasztalásba gyökerezett igazság lévén az, hogy a' Romái, és Görög Anya Szent Egyházak különböző Kalendáriumbéli üdő felosztásból származott elrendeltetése az Innepeknek, a' mennyiben a' Hazai Törvények szerént, ezen Országba a' Romái Anya Szentegyház Innepeit a' Görög vallást Követő Hazafiak is, kiknek egyébberránt ugyan azon Innepei, de más napokra tétetve vagynak, megülní kötelesek, 's ennél fogva ugyan azon vallásos Tárgyra nézve, egy helyett két napokat kéntelenek munkálkodások köréből kizárni, tetemes és alig kiszámlálható kár háromlik annyi száz ezer Napszámoknak dologtalan töltéséből a' földmivelésre, a' kézi művekre, és a' Kereskedésre, 's általjában a' Nemzet virágzását előmozdító modok mindennémü ágaira, Követ Uraknak Utasításúl adatik, hogy a' Kalendariumok különbözőése megszüntetését, 's ennél fogva az Innepek napoknak is a' Magyar Korona alá tartozó Országokban lakó minden Keresztény felekezetekre ugyan azon napokra leendő elhatározásokat e' fontos tárgyban hozandó Törvény által elrendeltetní igyekezzenek.

16^{or} A' Köz- Adó /:Contributio:/ mennyisége, 's annak kiterjedése, ideje, meghatározása, jussa, a' Hazá Al-Kotmányos Törvényei erejénél fogva az Ország Igazzai közzé tartóván, mivel az 1827^{ik} esztendei 5^{ik} Törvény Czikkelybe kitüzött határ üdő már elenyészett, következtéképpen az erről leendő Országos értekezés majdan a' közelgető Díeta Tanácskozásainak materiájí közzé fog tartozni. Követ Urak óda utasíttatnak, hogy ezen fontos tárgyat feszített figyelemmel tartván, ha ugyan a' mostan ajánlandó Adó, az előbbenít felyül nem haladná annak megadására ezen Megye kész hajlandóságát jelencsék kí, – ha pedig annak az Adozó Nép érezhető terhe nélkül meg nem eshető felemelése kívántatna, arról ezen Megyét tústént környülállásosan tudositván, az innen érkezendő Utasítás vételéig az e' béli elhatározó Tanácskozásokba reá hajlólag bé ne bocsájtkozzanak.

1839. évi anyautasítás¹²¹⁵

904.

A Kegyes Királyi Meghivo Levél tárgya Tanácskozás alá vétettvén; –

Miután az 1830^{ik} 7^{ik} Törvény Czikkely által 10 évre ajánlott 28000 ujontzok szolgálati idejök már már ki telne, a Nemzetnek pedig az 1830^{iki} ország Gyülésen azon katonák kiváltása eránt adott ígérétét tellyesíteni kellene, – ugyan ezen most fel hivott Törvény fel tételei alatt a megye részéről Követ Urak helyettök más 28000 ujontzokat ajánljanak meg. – Egyébberránt.

Az Emberiség tekintetéből a megyei Karok és Rendek azon agg katonákat, kik egész életökbeni szolgálat után ne talán vég elnyomorodásra juthatnak, ne hogy minden kiszabadulástól továbbra is el záratva legyenek, kiváltatni ohajtván, valamint ezek helyett, ugy mivel a megye előtt még más tudva nem lévő körülmények is lehetnek melyek szerént ne

¹²¹⁵ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 50. jkv. 904–906/1839.

talán ezen felül is némely ujontzoknak ki állítása kívántattnék, Követ Urak oda utasítattnak hogy az 1830^{ki} Ország Gyűlés nyomdokit követve a szükség miben létének a kormány általi körülményes, és adatokkal ellátott kimutatását kívánják, és ebbeli eredményről ezen ujontzok számának ahoz mérsékelve leendő, – valamint szinte az agg katonák végképpi elbocsájtásuk tekintetéből szükséges mennyiség meg ajánlása eránti további elutasíthatásuk végett is a megvét azonnal sebes Postán tudósítsák.

905.

Elő terjesztés tétetett az eránt, hogy a kegyes Királyi Előadások feletti tanátskozás, és az eránt is eleve adandható utasítás végett igen tziel erányos és szükséges lenne, hogy azok a Megyékkel előre, 's egyszersmind a kegyes Királyi Meghivo Levélben közöltessenek, annál fogva jövőre egy oly törvény alkottattnék, mely szerént a Királyi kegyes meghivo Levélben a királyi kegyes Előadások is mindenkor bent foglaltassanak.

Mely előterjesztés folytatában Követ Uraknak utasításul adatik, hogy e részben törvény hozatalát szorgalmazzák. –

906.

Fel olvastatott az ország Gyűlési utasítások kimunkálásával megbízott megyei Küldöttségnek több pontokban foglalva szerkeztett, 's bemutatott véleményes tudósítása. – Melynek folytatában a Karok és Rendek Követ Urak által szorossan megtartando Utasítások el készítésébe bocsájtkozván; és a következő tartalmu utasítás állapittaték meg. –

Országglási rendszerünk, egy koronás Fő törvényekkel körül irt igazgatása alatt képviseleti lévén, – szentek a fejedelmi jogok, – szentek a' Nemzeté is, 's mert rendeltetés, és joggal vagyon Isten kezéből ki bocsájtva a magános ember, 's boldogságra teremtve, – míveltségi tekintetben Nemzet helyben nem álhat soha, – ha nem törvényszerüleg vég céljára siet. –

Fő nézetök lészen tehát Követ Uraknak az idő által meg érlelt haladás, – a Nemzeti fejlődés, – jo lét, a Nép nevelés, – a Magyar nyelv, – 's azért mindent mi ezekkel rokon lelkesen pártolni köteleességök leg erősbike lészen, – távoztatni pedig azt, mi a köz czállal nem egy. –

A személy, 's vagyon bátorság, az igasságnak serény kiszolgáltatása, – az ország Gazdálkodás, a Status jövedelmeinek megtakarítása, 's kölcség kiméllés, – de nem kevésbé a törvényes rend, jo fenyték, jogok tisztelete; vélemény Szabadság – kimondás, és irás, legközelebbi eszközei a' Nemzeti köz jo lét, köz cél közelítésének, – azért bizonyosságait várandja a Megye Követ Urak buzgalmának, hogy emezek öregbitésére törvényhozo kihatást gyakorlottak. Egyebberánt pedig különössen a következőkre utasítattnak Követ Urak.

1^{ör}: A kegyes királyi Meghivo Levél értelméhez képeest folyo Junius 2^{ára} Posony Szabad Királyi Várossába megjelenvén, megbizo Leveleiket a Méltóságos Királyi Személynöknek mutassák be, – annak utánna Császári Királyi Fő Hertzegsége az Ország Szeretve tisztelt Nádoránál a Megye részéről Udvarlásokat megtévén a Nemzet javára, 's boldogítására mindenkor intézett Atyai gondjaiért hálás köszönetüket jelentsék ki, és további kegyelmessége; s hathatos pártfogása, és az országos tanátskozások bölts vezérléséért kérjék meg. –

2^{ör} Az eddig hasznosnak esmert kerületi Üléseket fentartsák, és semmiféle tárgynak tanátskozásába, annál kevésbé szavazattali el határozásába ne bocsájtkozzanak, mig azok kerületi üléseken tanátskozás, és elhatározás alá nem vétettnek.

3^{or} Mindjárt első öszveülés alkalmával, és úgy továbbra is a megye részére mult ország Gyűlésen kimutatott, és használt Követi Üléshelyeket foglalják el. –

4. A kegyes királyi meghivo Levél tárgyában

Miután az 1830: 7^k Törvény Czik által 10 Évre ajánlott 28000 ujontzok szolgálati idejük már már kitelne, a Nemzetnek pedig az 1830^{ki} Ország Gyűlésen azon katonák kiváltása eránt adott ígérétét teljesíteni kellene, ugyan ezen most fel hivatott törvény feltételei alatt a megye reszéről Követ Urak helyettök más 28000 ujontzokat ajánljanak meg. Egyébbberánt

Az Emberiség tekintetéből a Megyei Karok és Rendek azon agg Katonákat, kik egész életökbeni szolgálat után ne talán vég elnyomorodásra jussanak, nehogy minden ki szabadulhatástól továbbra is el zárattva legyenek kiváltatni ohajtván, valamint ezek helyett, ugy mivel a megye előtt még más tudva nem lévő körülmények is lehetnek, melyek szerént ne talán ezen felül is némely ujontzoknak ki állitása kívántattnék, Követ Urak oda utasitattnak, hogy az 1830^{ki} Ország Gyűlés nyomdokit követve a szükség mibenlétének a Kormány általi körülményes, és adatokkal el látott kimutatást kívánják, és ebbeli eredmnyről ezen ujontzok számának ahoz mérsékelve leendő, – valamint szinte az ag katonák végképpi elbotsájtatásuk tekintetéből szükséges mennyiség meg ajánlása eránti további elutasitathatásuk végett is a megyét azonnal sebes postán tudositssák.

5^{ör} Értesítsék a Megyét arról ha a vissza csatolt Erdélyi részek képviselői is jelen vannak é az Ország Gyűlésen, 's ha ne talán jelen nem lennének Ország Gyűlésre meg jelenesüket szorgalmazzák. –

6^{or} Addig is még az Ország Rendei a Rendszeres munkálatok sorában körülményesben intézkedendnek, egy akárki által szerkezendő, 's minden vizsgálattól ment Ország Gyűlési ujságnak, – illyennek el nem érhetése esetére egy a Karok, és Rendek Táblája részéről titkos szavazás utján választando Követek vizsgálata alatt nyomtatva leendő ujság kiadatását szorgalmazzák.

Elökelő kötelességekbe tétettvén minden esetre Követ Uraknak, hogy az Országos Naplo, és Iratok a Követek közzül választando Tagok bírálata 's 48 ora alatt okvetetlen ki nyomtatassanak; – egyébbberánt ha a szorgalmazott ujság létre nem jönne, a Kerületi Ülésekről is vezetessék Naplo könyv, és szinte 48 ora alatt ki nyomtatva meg szerezhető legyen, – Követ Urak által pedig pontossan minden Postán le küldetessék. –

7er A Magyar Nyelv Magyar Országban minden Intézetek, Egyesületek igazgatás minden némű ágaiban, és Oskolai nevelésben behozatassék, különösen pedig valamint már ezen Ország Gyűlése alatt a felirások, és törvények ugy jövőre a Törvényhatóságok által is fel terjesztendő Felirások is egyedül Magyar nyelven szerkeztessenek; Ö Felsége pedig az eránt hogy Királyi kegyelmes válasszait, és Leiratait is szinte egyedül Magyar nyelven méltoztasson ki botsájtani, megkéretessék.

Ehelyen meg jegyeztetik hogy a Nagy Méltoságu Magyar Királyi Helytarto Tanács 1837. évi October 3^{rol} 30,898. szám alatt költ kegyes Intézetében használt Natio Illyrica kifejezés, mivel a Nemzet a Magyaron kívül másnak nevezését törvényesnek nem tartja, és csak a törvényessen be vett vallások tekintetében esmer fen állani külömbséget, – annál fogva Követ Urak azzal valo élés meg szüntetését kívánják.

8^{or} Miután a leg közelebbi időkben részint Felsőg sértési, részint Haza árulási vétket tárgyazo, 's a Fő Méltoságu Királyi Udvari Itélő Szék által elítelt pörökben a törvényes rendszer meg nem tartása, ugy továbbá az el fogatás modja által az Ország Törvényei meg sértve lenni tapasztaltattnának, a Megyeileg fel terjesztett alázas Felirás is pedig ohajtott sikert nem ért,

sótt a Nagy Méltoságu Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak 1837. év Kis Asszony ho 8^{án} 25323 szám alatt költ kegyes Intézlete által a Megyének Küldöttséggel Ö Felsége eleibe orvoslás kérése végetti járulásától történt eltiltatásával az 1486:69 Törvény Czikkely is meg sértetett volna, – a törvények eme sérelmei ellen az Ország Rendei által fel terjesztendő Felírásban ünnepélyes ovás tétetni, egyszersmind Ö Felsége az eránt, hogy ilyesek jövendőbeni ismétlését meg gátolni, és e részben szerzendő orvoslás, és a törvények jövendőbeni meg tartatása felöli biztosítás által a Nemzetet meg nyugtattni méltoztasson, meg kérettni határoztatik. – Egyébberránt a Tekintetes Királyi Tábla a törvényes rendszer meg nem tartása miatt kérdöre vonatassék.

9er Az utobbi idök, belső mély béke csendében Felségbántást, pártütést 's Haza árulást büntettek, de több Törvény hatóságok el nem esmerve a törvény esetét a vádlottak részére, 's a banás mod ellen nyilatkoztak, személy bátorságra Hazánkban, hol Felség bántásban elfogatás előzi a meghalgotást, az Itéletet, károsbb semmi sem lehet, mint nem tudni a határt, hol vétkezik polgári jogait gyakorolva sérthetetlen Felsége ellen a Polgár, 's hol követ pártütést? ha csak szol, – de károsabb ennél is ha a törvény esetén kívül is el fogatik a Nemes.

Ne hogy tehát a véleményt, meg gyözödést, vagy tett helyett szavakat büntessünk, törvény vétésre adnak okot a közelebbi esetek, mely személyeink bátorságát, 's törvényes szollásunk szabadságait fedezze. –

Nyilvános vélemény, Kormány, vagy bár ki törvény ellenes lépésének fel fedezése, 's ily állítások támogatása nem Felség bántás, sem nem pártütés, mert a Nemes leg gyökeresbb jogával él, a midön ezeket törvény rendelte helyeken ki mondja. – Cselekedetet jelentenek az 1715:7. és 1723. 9^{ik} törvények szavai, – nem szot, – 's a szo csak fel szollítás ne légyen a Király 's Haza ellen fegyver, 's pártütésre, valamint társas körökben, ugy köz tanátskozási helyeken is e bünök sulya alá soha sem vonodhatik, 's leg fellyebb kissebb büntetések tárgya lehet. –

Kötelességökbe fog állani azért Követ Uraknak törvényt sürgetni, mely a Felség sértés, és Haza árulás eseteit világossan, 's következőleg meg határozza.

1§. Felség sértési esetek

a, A ki a Király Személlye vagy Thronja ellen öszve esküszik.

b, A ki abba be egyezik, vagy a tudot, és még bizonyithato öszve esküvést fel nem fedezi, – Szülök, gyermekek, Testvérek, és házas társak ezen egy más elleni feladás kötelessége alol kivételesen felmentettvén. –

c, A ki hütelen kezekkel a Király Személyét meg támadja élete ellen eselt vett, és a Királyi lakra, vagy szálásra hatalommal tör. –

d, Ellemben vélemények, és szavak tett nélkül, ha csak az nem az fentebbi esetek tételére valo nyilvános fel szollítás, – Felség sertést el követni nem lehet. –

2§. Ezen, és csak egyedül ezen esetekben akárki nyomos gyanu, és törvényes elégségü próbák létében a Királynak, vagy a pör bírójának eredetiben elő mutatando írásbeli parantsolatjára Itélet, és idezés előtt is az illető Vármegye Alispánya Szabad Város vagy kerületnél pedig a köz Gyülés, vagy Tanáts Elnöksége utján elfogatatthatik, és le tartoztatás végett a Hazában örizet alá tétetthetik. – Katonai erő a fentebbi polgári tisztviselök kivárása után csak ellen szegülés esetében használtatthatik. – Magától is értettvén hogy Szabad Királyi Városokban a Nemes Ember elfogatása az illető Megyei Alispán utján eszközöltetthetik. –

3§. A vád bírāja a vádlott kivanatára Szolgabiro, és Esküdt jelenlétében eredetében, külömben pedig meg hitelesített párban a vádlottal leg fellyebb három nap alatt minden vád iratokat

közölni, a vádlottnak pedig maga, vagy szabadon választando Ügyvédje által adando első mentségét a vád iratokkal együtt leg későbbben 15 napok alatt nyilvános lapokban másítás nélkül kinyomatattni köteles, melly után ha a vádlottra pusztá gyanunál semmi egyéb ki nem világosodna, azt a Bíróság Elnöke az Ország Gyűlése előtt lehető bévádoltatás, 's felelet terhe alatt azonnal szabadon fogja ereszteti. –

4§ A vallatás nem máskép, mint a Királyi Tábla Elnökének megbizotja az illető vármegye kerület, vagy város köz Gyűléséből ki küldött két tag is a kölcsönös jussok felügyelése végett a Tiszti Ugyész, és ezen vallato Biztosság által szabadon választando, és szavazattal biro Jegyző által mehet leg kissebb kényszerítés nélkül végbe, kik minden törvénytelenységért felelősek lévén, a vallomást a vádlottnak meg fontolás végett ki adni, ennek meg történte után pedig azt minyáján alá írni, és a vádlottnak csak ezen visgálati biztosság előtt történhető Ügyvédi vallását akár mely Ügyvéd vallási Levél kiadásával törvényessen fel ruházott helynek be jelenteni, a vallott Ügyvédnek pedig védlői kötelességei leg kissebb meg szoritatása, és gátoltatása ellen felelőssen ügyelni. –

5§ A vádlott önkényes, és a Tanuk vallása nem máshol mint egyedül a Biroságnak tellyes számu ülése szine előtt hitelesitethetik, magától értetődvn, hogy a mely vádlott vallását saját kezével tudja, és akarja írni, azt ezen szabadságában senki sem gátolhatja.

6§. A Ügy bevégzése után mely esztendő, és 1 napon tul nem haladhat, vádlo fél kezében pedig 30 napnál tovább nem vesztegelhet az egész pör az 7^{ik} §^{ban} kiszabott nyilvános ítélő szék előtt hol mind a felperes, mind a vádlott jelen lenni köteles, az utobbi pedig törvénytelen ki halgattatása ellen soval is nyilvános panaszt emelhet, a Pör minden irataival egygyütt értelmessen fel olvastattni, és a Biroság csak az Itélet szavazása alkalmával maradván magára, az Itéletnek ki mondása ismét hasonló nyilt biro ülésben fog a vádlottnak ki mondattni, és hiteles alakban nyomtatás alá botsájtattni. –

7§ Ezen pör első birájául a Királyi Tábla, mely ezen Törvények betü szerénti értelme szerént ítélni, és Itéletének okát adni köteleztetik, tovább is meg hagyatják, – fellyebb vitelü léssen eddig mod szerént a Hét Személyes Tábla, – mely azomban Mátyás Király 6^{ik} Decretuma 68, és Ulaszlo 1 Decretuma 79 Törvény Czikkelyei értelmében a pört hasonló nyilvános ülésben köteles fel venni, és Itéleteit szinte a Törvényekben, és tellyes próbákban gyökerezheti. – Leg felsőbb Itelő széke pedig egy az Ország Gyűlése által az 183^{2/6}. évi Ország Gyűlési Dolgozat értelmében jelessen az Ország Gyűlési Iratok 238. szám alatti 13^k Törvény Czikkely javallatában érdeklött titkos szavazás utján, és egyenként választando, és hittel kötelezett Biroság, honnan egyedül a Koronás Fejedelmhez valo kegyelmi ut marad fen.

8§. Ezen Biroság főleg a szabad védelem kihalgatás, és ezen Törvényben kiszabott befogatási, és elítéltetesi modnak betü szerénti meg tartására léssen köteles ügyelni, és visszaélés esetében Biroi uton orvoslást szerezni, – minden ítélkezési eseteket pedig az illető irományok bemutatása mellett a közelebbi Ország Gyűlésének bejelenteni.

9§. Miután az 1723. 9^{ik} Törvényben szelidített büntetés is ártatlanokat sujt a jország kobzásnak eltörlése mellett a fent elő számlált, és nem más esetekbeni Felsőgsértés büntetése halál, vagy az enyhítő körülményekhez képpest egytől tiz évig terjedhető, s a Hazában töltendő rabság léssen.

10§. A Királyi Ügyek Igazgatoja, mely tovább is ezen bün törvényes bosszuloja marad köteles léssen a Pörben a feladót meg nevezni, hogy mentségét a vádlott ahoz alkalmazhassa, 's a

körülményekhez képest a tanuzások ellen kifogásokat tehessen, vagy bosszuállo vétkes vádlás esetében ellene hason büntetést kívánhasson, elemben mind ezek felett körülményekhez képest a Biroság ítél, és a vádlo tanuságát vagy elfogadja, vagy félre veti, büntársai terhelő vallásai azomban proba gyanánt soha sem vétetthetnek.

11§. A fentebekben kiszabott perlekedési rendszer ellen vétöket panasz esetében az Ország Gyülease a 7^{ik} §^{ban} határozott mod szerént választando Biroság által fogja feleletre vonni. és büntettni. –

12§. A Haza árulás

Jol lehet idezés előtti elfogatásnak haza árulási vádért a Hazai Törvények, jelessen az [1]715 7^{ik} Törvény Czikkely értelmében helye nintsen, miután még is közelebbi idökben ily eset adta magát elő hasonló törvénytelenségek utobbi elhárításául Követ Urak a Haza árulási esetek, és azoknak el ítélése tárgyában Világos törvény alkotását fogják sürgettni, mely az Országos dolgozat értelmében a Haza árulási eseteket meg határozza, és nyilvánossan foglalja magába, hogy a vádlottakra nézve a törvényes meg idézés szabadságabani szabad védelem, és a Felségsértés eseteire kihatározott Itélkezési rendszer szorossan meg tartattván, vélemény, és beszéd, ha csak az nem pártütésre intézett világos fel szollítás, hütelenség, és hazaárulási bün alá soha se vonatathassék. – Elleben az Országos Küldöttségi dolgozat szerkezete szerént e fejezetü törvény czikben javallot Felség sértési esetekből kihagyott azon d, alatti eset, t: i a ki a köz Társaság ellen nyilvánossan fegyverrel, és ellenséges hatalommal fel kell, ezen törvény esetei közzé bevétessék; – ugy továbbá

A Zendülés, és Lázzadási vétekröl ugyan azon dolgozatban javallott 3^k Törvény Czik is kivételessen tárgyalat alá vétessék, és törvénybe iktatassék. –

Valamint a Haza árulási, ugy más bünbeli esetekben is terhes gyanun kívül senkit be fogatni ne lehessen. –

A szollás szabadsága eránt ne hogy azon határ, mellyen tul a vélemények kí jelentése tilos a haza polgárai előtt ösmeretlen, 's így ezek bizonytalanságba légyenek, törvény által jelentessék ki, hogy

a, A Felség sértés, és Haza árulás eseteire nézve a szollás szabadságnak határa addig terjed, még valaki a Felség sértés, és Haza árulásrol szollo fentebbi törvény javaslatban elő számlált eseteit magában foglaló kí jelentésre nem fakad. –

b, Minden más sértési esetek pedig a fen álló törvények értelmében lesznek meg kereshetök.

c, Minden az előbbi két pontban említett tilalom alá nem eső, 's társas körökben, vagy tanátskozások helyein tett kijelentések, 's beszédek minden – kí által szabadon közzétetthetnek. –

13§. Hogy a királyi kegyes elő adások eránti tanátskozásokban, mellyeket ugy találando körülményekhez képest Követ Urak Sebes Postán is meg fogják küldhetni az 1833. évi Mártius 30 fel terjesztett Országos felírásban foglalt nyilatkozásukhoz képest az Ország Rendei akadályok nélkül előre haladhassanak a királyi kegyes elő adásokban botsátkozás előtt az Ország előleges sérelmeire eddig nem nyert kedvező Királyi kegyes válasznak kiadását szorgalmazzák, mely részbeni céljok el nem érése esetére azon igyekezzenek, hogy a mondott sérelmek a királyi kegyes elő adásokkal egyetemben vétessenek tárgyalat alá. –
Egyébberánt

A királyi kegyes elő adások feletti tanátskozhatás, és erántok előre adandható utasítás végett igen czélerányos, és szükséges lévén azoknak a Megyékkal előre, és a királyi kegyes meghivo Levélben valo közlése, Követ Urak oda utasitattnak, hogy e részben törvény hozatalát szorgalmazzák.

14.§. Ne hogy a Nemzet szinte fél század oltá sűrgetett rendszeres munkálatok felvételétől továbbad is bizonytalan üdökre el távolitassék, ha netalán a Királyi kegyes előadásokban a Rendszeres munkálatok felvétele el mellőztettnék, mi előtt a tisztelt előadásokban botsátkoznának Követ Urak a rendszeres munkák mulhatatlanul felvételökre szánando, s a következendö Ország Gyülés berekesztése napjától egy év alatt Ö Felsége által egybehivando Ország Gyülésnek meg határozását fogják kérni. –

15.§. Az Ado eránt Követ Urak

- a, Annak le szállitását fogják eszközölni.
- b, A most bekövetkezö Ország Gyülease által meg ajánlando adora nézve határozottassék meg, mely naptól kezdve, mely napig számítva légyen járulando. –
- c, Ha a Nádori Kapuknak igazitása szoba jönne azoknak Ö Császári királyi Fö Hertzegsége az Ország szeretve tisztelt Nádora által leendő igazitásukat szorgalmazták. –
- d, Az 1838:11 Törvény Czikk¹²¹⁶ által meg bizott Országos Küldottség munkálásanak elő terjesztését fogják kivánni, s azt adando utasítás végett a Megyének meg küldeni, addig is pedig azt ki jelenthetve hogy a katona tartási kölcséget a Megye hajlandobb légyen mégváltani. –

16§. Urbéri Tárgyak.

- a, A Téгла és cserép égetésre nézve világossan mondassák ki, hogy maga szükségére mindenki tulajdon földén ugyan egyészen szabadon, a köz legelőben azomban ki mutatando alkalmas helyen szinte szabadon; – ellemben kereskedésre a Földes Urnak adando bizonyos téгла rész mennyiségért, mely különböző hely, és idökben különböző áru lévén, mindenkor folyo ár szerénti le fizetés által is meg válthato, s a Földes Ur által elfogadando lészen, – szabadon égettethet.
- b, A Földek öszvesitése, és a legelő egyedenkénti el különözése; mindenüt, hol azt a helybeli körülmények engedik kötelezü erejü Törvény által határozottassék el. –
- c, Borméretés joga az Uraságnak Urbéri kortsmáltatás ideje alatt csak a rendes, s általa épített, vagy építendő vendégfogadoba lészen, melyek azomban szinte ugy valamint a község borméretési helyei kölcsönös viszonyosság meg tartásával mindenkor ki dolgozando arányosság szerént, lesznek meghatározandok.
- d, A bornak be hozatala a jobbágyoknak csak ako számra engedtessek meg.
- e, Pálinka kazánoktól a rendelt két forint taksát csak az fizesse, és egyszer évenként, ki olyannal bír, 's azt egyszersmind használja.
- f, Urbéri kortsmáltatás ideje alatt
1^{ör} Urbéri kortsmákba a község pálinkát mérethessen.
2^{of} A Jobbágyok akár tulajdon égetett pálinkájokat, akár vettett kereskedésre, tsak akonként vehessék, 's adhassák el.
- g, A Zselléreket illetö 1/8 Telekre nézve világossan tésessek törvénybe, hogy az alatt csak legelői 1/8 rész illetőség értetik.
- h, A víz alatti legelőbeni halászatra; ambár a Földes Ur viz járástól ment legelőt köteles adni, mind az által ha még is rendkívüli körülményeknél fogva lehetetlen lenne, vagy idő multával lehetlenné valna olyannak adása, vagy bírása, jelentessék ki, hogy ha közös a legelő a halászat is közös légyen, ha pedig a községe az Uraságetól már elkülönözott, mind két részt a maga legelőjén ki zárolag fogja illetni a halászat joga.

¹²¹⁶ Elírás történetett. Az 1836. évi 11. törvény 6§ a helyes.

i, A Robotokat nem tellyesítő Jobbágyok engedetlenségök ellen czélszerűbb orvoslás nem találtattván, mint azok meg váltására alkalmat nyujtani, e czélbol a mult Ország Gyülésén vitatott 's az Ország Gyülési iratok 62^{ik} Ülés 78. száma alatt az Urbéri kötéseket tárgyazo 2^{ik} §^{ban} érdeklett örökös kötések létesítése eszközöltessék.

k, Község Jegyzöje csak ellene indított, és a vád bevalosulása következésében hozando Törvény Széki Itélet után tétetthessék ki hivatalából. –

l, Az Uri Szék töröltessék el. –

m, Ha az Uri Szék továbbra is meg alapitattnék, – Urbéri panaszára 15 nap alatt az Uraságnál Orvoslást nem nyert Jobbágy, és Uraság közt a Megyei Tisztviselő által nem eszközölhetett egyezés után Megyeileg határozott Uri Széken felveendő panaszra nézve nyilván mondassék ki, hogy annak nem csak felvétele, hanem okvetetleni tellyes bevezése eszközöltessék. – az Uri Szék meg szüntetése esetére pedig ezen rendelkezés tellyesítése a mult Ország Gyülésére adott utasítás értelmében is a Megyei Törvény Széket illesse.

17§. Kereskedési Tárgybol

a, Az Ország, és Szomszéd Tartományok között harmintzadi tókélletes viszonyosság sürgetessék, melynek eszközléséül egy Országos Választmány, az illető Tartományok részéről ki küldendő Bizottsággal értekezve a fel állított viszonyossági Elv követése mellett, tellyes hatalommal határozzon, és az e részben törvényt alkotando Ország Gyülésre tudositást tegyen.

b, Gallitzia, és Magyar Ország között minden harmintzad szüntetessék meg, annál is inkább mivel az Ország ki egészítő részét tévén, annak be testesítését a Hazai Törvények biztosították.

c, Az Ország Pénztára, – fundus Publicus – a mult Ország Gyülésre készített, 's ezennel meg erősített utasításhoz alkalmazva minél előbb állitassék fel.

d, Vizek szabályozására Országos választando küldöttség neveztessek ki tellyesen határozó hatalommal, mely minden Ország Gyülésére tudositást tegyen.

e, Az Ország köz javát, és kereskedését gyarapito, 's az 1836. 25. Törvény Czikkely kötelezése szerént a Törvény hozás okvetetlen ki meritő rendelkezése alá veendő magános vállalatok eránt a Vállalkozok idézet 25. Törvény Czikkely által engedett kedvezések használatán, és oltalmán fellyül vállalkozásuk ösztöneül, és az általuk létesitendő munkálatok eránt, valamint tellyes kár mentesítésük, ugy az Orzágnak a szerződött évek le folyta után át veendő munkák épen, és haszonnal leendő átvehetésök biztossabb eszközéül:

„A Csatornák Utak sat mellett teendő szükséges épületeik eránt is a vállalkozok kár mentesitessenek, vagy is a szerződési évek le folyta után azoknak fel betsüendő ára az Ország Pénztárából megtérítessék. –

f, A köz érdek ellenében nem ritkán hatalmas gátat emelő magánosok jogais, sött gyakran képzelt érdekek is nem engedvén meg a leg szükségesbbnek esmert szabályozásokat, és át vágatásokat némely folyo vizeknél létesitenni a kisajátitási 1836. 25. Törvény Czikkelynek a köz érdek jotékony rendelete említett esetekre is, minden esetre pedig leg alább is a Marosi oly régtől fogva sürgetett Leg felsőbb helyen is helyben hagyot, és a Mako Várossában Őszve pontosult szinte harmad résznyi erejének, és 20000 ember nem tsak vagyona, hanem életének is veszéllyel fenyegetetnek épen tartására szolgáló át vágatásokra kiterjesztessék, és pedig oly képpen: hogy a vizek szabályozására ki küldendő Országos választmány tellyes végrehajtoi hatalommal fel ruházva azoknak minél előbbi foganatba vételét eszközölje. –

g, Akár Országos köz pénztárból, akár magános válalkozok által Ország Gyülésileg meg határozando több Fő vonalokon keresztül szilárd anyagu Ország Utak, a jelen Ország Gyülés bevezése után azonnal készítessenek, s azok használatáért minden ember kivétel nélkül Országos Küldöttség által meg határozando taksát fizetni tartozzék, 's általjában a több

egyébb magános vállalatokra törvényileg árasztot kedvezések, és oltalom alatt létesülők eszközöltetni, fen állásuk pedig biztositattni fognak.

18§ A Honni Pénztár terhei viselésében a birtokos Nemességnek is vagyonához képeest arányossan leendő részesítettése elhatározottassék.

19§. Az Ország Gyűlési költségek a Honni pénztár által viseltessenek oly fel tétel alatt, ha ennek viselésében a birtokos Nemesség is fog részesülni, ellenkező esetben pedig az Ország Gyűlési költségeket egészen, és egyedül a Nemesség viselje. –

20§. Vallás Tárgya.

Minden Istent hívő Vallás szabad, és háborítlan gyakorlásának meg engedtetése törvénybe iktatassék. Ezekből következő Követ Urak:

- a, Egész kiterjedésében pártolni fogják a mult Ország Gyűlésen le tett Vallás tárgyát.
- b, A Testvér Erdélyben létező Unitaria Vallásbeliek, és már az Erdélyi részek vissza csatolása után, valamint azokban ugy egész Országban is, létezhetősöket meg engedhető, valamint:
- c, A Hazában létező Zsido Vallásbeliek tellyes fel szabadittatásukat /:Emancipatio:/ kijelentő Törvény hozatalát szorgalmazzák.

E helyre tartozolag a mult Ország Gyűlésre készített Anya Utasítás 15^{ik} pontja a Gergelyi Kalendáriom behozatala eránt meg erősítettve, annak eszközülésén is iparkodjanak.

21§. A királyi Tizedről.

A királyi Tized szüntetessék meg.

22§. A világos örökösödés esetében az osztályt végre hajtot Megyei küldöttségtől, a meg nem elégedett félnek bírtokon kívül ugyan, azomban egyenessen a Tekintetes királyi Táblához fellyebb hívási Jog adatik, mely királyi Ítéltő Szék az olyan eseteket tárgyazo pörököt egy év alatt mulhatatlanul meg vizsgálni tartozzon. –

23§. A Lengyelekről.

A mult Ország Gyűlésén Anya Utasítás 14. pontja értelmében ha szoban kerürend a Lengyelek Alkotványos, és Nemzeti létők vissza szerzése kegyes eszközüléséért Ő Felsége az Ország Rendei által alázatossan kéretessék meg. –

§.24. A mult Ország Gyűlésére adott Anya utasítás többi pontjai, jelessen;

Az 5^{ik} pont az alkotványos, és jelessen az 1° Rész 9^{ik} Czime, és 1741: 8^{ik} Törvény Czikkelybe elő számlált Törvény változását illethető vitatásba valo bocsájtkozástoli ovakodás;

A 6^{ik} pont a Megyebeli Nemességnek fekvő birtokbani részesítettése;

A 8^{ik} pont a Megyének a hajdani határai közzé valo visszatétele, – és

A 10^{ik} pont a Buda Pesti álló hid, és Pesti Játékszin fel állitása – eránt szóllók ez uttal is meg erősítettve, azoknak tellyesítettése Követ Uraknak ujolag is kötelességökbé tétetik. –

25§. Hol az 1836: 12^{ik} Törvény Czikkelybe érdeklött öszvesítés az arányossággal együtt hozattatik bé, mind a kettőnek egy bírāja légyen.

26§. Az Ország Törvényhatóságainak szükség esetében Rögtön Ítéltő biroi hatalommal leendő felruházási tehetség az Ország Nádorának Törvény által tulajdonitassék.

27.§. Az Uradalmak Vérbirosági joguk szüntetessék meg.

28§. Valamint a kerületi, és Országos Ülésekben pontos részvétel Követ Urak előkelő kötelességökbe tétetik, úgy a tanácskozások eredményeiről gyakori, és kimerítő tudósításokat tenni el ne mulasszanak, egyébberánt az Ország Gyűlése helyéről egyike, vagy másikának szándékba veendő eltávozása felől a Megyét előre értesíteni, hasonlókép kötelességöknek tartásák. –

1843. évi anyautasítás¹²¹⁷

1008

Felvétetett Bánhidya Albert első Alispán, és több Kiküldötteknek, mint az Ország Gyűlési Utasítások elő fordulása, és öszveszedésével foglalatoskodó Választmányának jelentése, melly mellett Követi Utasítások gyanánt eddig előjegyeztetni rendelt tárgyaknak Jegyzőkönyvét, tanácskozás alá vétel végett bémutatják.–

A bé mutatott Küldöttségi munkálat nyomán tehát az Ország Gyűlési Anya utasítás előre botsájtott tanakodás után, következőkbe alapított meg: jelessen

Iső pont: Hogy a birtok sajátság, és az ön vagyonávali szabad élés elvével öszve nem férő, különbenis, mind a nemzeti, mind egyesek Hitel állapotját nyomorú bilintsekben tartó Ösiség, és a véllé rokon alapon épülő Majoratusok, – törvény által szüntessenek meg.

Nehogy azomban eme félezredes Intézkvénynek eltörlése által a szabad rendelkezési magányjog éppen akkor sértessék, amidőn annak biztosítása czéloztatik; – nehogy továbbá egyes polgárok a törvényekben vetett méltányos bizodalomukba meg csalattassanak – a Karok és rendek kívánják –, hogy a hozandó törvényben, csak keletkezése után netalán alkotni szándéklott Majoratusok tiltassanak meg – múltra nézve pedig a törvény kihirdetése után minden Majoreses, szerzőnek tekintessék és ezen törvényszerű képességében, majoratusi Javaivalis oly szabadon élhessen, hogy azt örököszenis bárkinek felvalhassa, elidegenithesse és tölle az, mint valóságos szerzeménye bírői Itéletek következtében visza válthatlan joggal, Foglálás alá vétetthessen – épen maradván, különbenis az első szerző által meg határozott Örökösödési rend – és a hozandó törvény, uj az Alapító Intézkedéseivel meg nem egyező osztályokra Jogot nem tulajdoníthatván;

Mínthogy továbbá, a sajátság szabad használata – és az ösiség, és majoratusoknak elenyészte által, az örökösödésbeli Sérelmek, és Birői Zárok eszméjis végkép megszünend – és azért szülöttek, szülők vagyonából illedékes neveltetésnél egyebet jogszerént nem követelhetnek – a törvényben szilárd intézkedések által kívánnak gondoskodtatni a KK. és RR. – hogy minden Szülök – gyermekeiket tellyeskorúságukig sorsukhoz illőleg, neveltetni köteleztessenek; – a Törvény kihirdetéséig idegen kezerekre került Ósi Javaknak visza váltására, tekintőleg pedig, a Család Javak visza szerzésére erányzott Pöröknek megkezdésére, a törvény, lehető leg rövidebb és oly szilárd szabályu Határ üdöt szabjon, mellynek lefolyta után visza váltó pörök soha többé ne mozdíthassanak – és minden akár addig – akár a törvény kihirdetése után teendő elidegenítések örökre visza válthatatlanokká váljanak.

2ik pont: Gondoskodni fognak a Követek, hogy tellyes biztosíték mellett, a hazában oly országos Hitel Tár alapíttassék, honnan a hazafiak – fekvő bértokra, minden üdőben, könnyen készpénzhez juthassanak – és bizonyos évek leforgása alatt pontosan fizetendő Kamatok által – a felvett Tökéknek leszámolása – és Kifizetése lehetővé legyen.

¹²¹⁷ MNL CSCSVL Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008/1843.

3ik p. Miután az Úri Járandóságoknak engedékes megválthatása a törvényhozás által czélt szükert nem szüle – a Karok és Rendek törvénybe igattatni ohajtják ama szándokukat, hogy az Uri Járulatoknak örökös Megváltása, mind a földes úrra, mind a Jobbágyra nézve – oly modon mégis, hogy a váltság maximuma minden megyére, sőt minden egyes Községekreis, a Körülményekhez képeest, törvényes elvekben meghatározassék – kényszerítő erőre emeltessék –

Mínthogy pedig a Kk. és Rendek ezen Örökváltságot, a Feudum eszméjének örök kiküszöbölése főleg pedig a Jobbágyság java, és a nemzeti ipar egykori felvirágzása alapjául tekintik – és a hozandó törvénynek – e fő nézetel ellentételbe álló kártékony hatását, minden tekintetben eltávoztatni ohajtják – azt, vallyon a Megváltás a Kilentzed tekintetében természetben – vagyis például a föld Kilentzed részének Kiadásában történjen é? – vagy pénzben kárpotoltassék – a Jobbágyság szabad választására fen hagyatni kívánják –, megkülömböztetve pedig a Kilentzedet, a Robot váltságtúl – erre nézve úgy ohajtják a törvényt alkottatni, hogy a robotok megváltásais Kényszerítő legyen ugyan – azomban csak a Földes úrra nézve – vagyis csak akkor ha a Kiváltást a Jobbágyság kívánná – nem pedig viszont; és a feltett esetben is oly modon, hogy a váltság maximuma hasonlóképpen a Törvényben meghatározasson – és ha a megváltást egyes lakosok követelnék – ezt a Földbirtokos, valamint ezeknek úgy egész Községeknek se tagadhassa meg.

4er: Oly Jog – tekintöleg pedig Kizárás – melly szerént a Nemzetnek valamely osztállya nemesi, vagy bármiféle Javak szerzésétől tiltva legyen – emberibb századba többé fent nem állhatván – a KK. és RR törvényt – az emberiség századához méltót kívánnak hozatni, mellyben Kálmán 1ső. könyvének 75ik: fejezete, és az 1543ik: évi 36ik: törvény nyomdokit követve eltöröltettvén minden ellenkező intézvények – a nemtelenek tellyes szabadságú Bírhatás és Szerzehetési Joggal ruháztassanak fel – s eme rémkorlát bilintsei alól felszabadítassanak.

5ör Alkottasson törvény – melly minden benszülött magyar hazafinak, ha arra alkalmas és kellöleg 's érdemesülve vagyon – akár mi néven nevezhető legfőbb akár országos akár Megyei hivatalok viseléséreis képességet tulajdonítson.

6or: Miután a megye rendei erőssen hiszik, hogy a valodi Szabadság nem a Nemfizetés Kiváltóságában és a Status hasznait gazdagon élvezve, annak terhei alól való mentesség igazságtalanságában fekszik – sőt meg győzetve vagynak, hogy alkotmányos állandóság – csak az Alkotvány Javai, 's Terheinek egyenlő viselésében rejlik – elkövetkezettnek látják az üdött, hogy a birtokos Nemesség – nem csak a megyei honni Adó fizetésében való igazságos részesülést,– hanem, maga a Hadi – sőt a Községi adók viselésétis válalja ell –

Mire való nézve a Követek ezennel Utasítattnak, mikép oly törvény létre hozatásán iparkodjanak, mellyben a Birtokos nemesség – a Megyei házi; a Községi – sőt Hadi adónakis az eddigi törvények szerént adót fizető Népel eránylag leendő fizetését önként válalja magára – az utóbbi vagyis a Hadi Adóra nézve, egyedül azon egyetlen feltételt kötvén ki – hogy a Ministerium mind erről, mind a Statusnak egyéb általa kezelt Jövedelmeiről, az ország gyűlésének üdörül üdöre számoljon, – és az alkotmány Szellemében, minden Kormányzásbeli Tényeiről felelős legyen –; Magától értetödvén, hogy a Hadi Adónak, a birtokos nemesség által leendő eránylagos ált vállalása ajallatába – az ezzel természetes kaptcsolatban álló Ministeri Számolás, és Felelőség meg állapítása előtt Követeknek bébótsájtkozni, hatalmukba nem álland.

7er A kereskedés Szabadságát tetemesen gátló Egyedárúságnak minden nemei – következve a Czéhek is töröltessenek el – és a Belkereskedés tellyes szabadságba tétessen –;

Miután pedig az Egyed arúságnak egyik fő nemét tészik a Királyi haszonvételek, vagyis Regálék is – a Követek eszközölni fogják, hogy a birtokos Nemesség ezen Jogáról való önkéntes lemondásra ország gyűlésileg szólíttasson fel – ha pedig arrol illykép le mondani nem akarna – alkottasson törvény –, melly szerént az 1836ik: évi 6ik: törvénynek 7ik: §ban a Boltjog megváltás eszméje szerént, illő kárpotlás mellet leendő Megváltatásra kényszeríttessen – a Királyi Haszonvételek pedig szüntessenek meg. azon esetbe továbbá, ha ez kivihetetlen lenne, a Kurta Székeknél divatozó Elkobzás helyet czélszerű büntetés szabasson.

Miután továbbá a belkereskedés valahai felvirágozhatását, az utak, és Könnyü Közlekedés hiánya végkép is meg gátlani képes – Törvény alkotását kívánják a Kk és Rendek, melly szerént, országos útvonalok húzassanak – és azokon minden ki, kivétel nélkül útvámot fizetni Köteleztessen –; a mellék utak készítése pedig birtok erány szerént nemes, nem nemesre igazságosan felosztasson.

8or: A nép czélszerű neveltetése, az Országlásnak egyik leg főbb feladata lévén – Követek, minden igyekezetüket oda fogják fordítani, hogy a hazának minden részeiben néposkolák állíttassanak – és az azokra leendő felügyelés, az illető Polgári Törvényhatóságra bizassék.

Miután pedig 1ső Ferdinand XI.ik Decretumának 12ik Törvénye az 1550ik 19ik – 1723ik evi 70ik és 105ik és több törvények az Egyház Javakat, oly czélokra is rendelék, hogy azokból oskolák építtessenek, és tanítók fizetessenek – a KK. és RR. kívánják, hogy a nép nevelésnek sikeresbb előmozdíthatása tekintetéből, az Egyházi Javak saecularisáltassanak – úgy mind azon által – hogy azok, oly Főpapoktól, kik azt már kegyelmes Kir. Adomány Levelek mellett bírják, elne vétessenek – lassanként azomban, amint t. i. jelenleges Jövedelem tulajdonosok, a természet adóját lefizetendik és az Egyházi Jóságok illykép ismét a Status tulajdonába – honnan azok eredetüket veszik vissza esnek – behúztva – természetben többé ell ne adományoztassanak – hanem azok számadási teher alatt, a Status által kezeltette, jövedelmeikből – az Egyház Férfiainak, foglalatosságai, és méltóságaikhoz mért illő fizetések adassanak – a felesleg pedig törvény Szabta rendeltetésére – a nép nevelés terjesztése, és tökélesbítésére fordíttassék.

9er: A Sajtó Szabadság – egy részről a Nemzeti értelmesség – és műveltség Lelke – más részről a tudományok és minden Jónak, szépnek éltető fénye lévén – miután annak jótekonny hatását még mindég előző Könyv–vizsgálat nehezíti – a Követek tzélszerű törvény létesítésén fognak iparkodni, melly szerént a nemzet által törvényesnek soha meg nem esmért Előző Könyv vizsgálat megszüntessen – és a helyet az Írásbeli tsapongásokat, kellőleg korlátozó Boszúlo visgálat hozassék be – egyúttal pedig a Könyvírasi Sajátság biztosítása – és az alattomos utónyomtasoknak megelőzése, vagy büntetéséről törvényes intézkedések találtassanak.

10er: Az ország Gyűlésén képviselve lévő Királyi Városok törvényhozási befolyása – a miatt nem fejlődhetvén független állásra, – minthogy Követjeiknek a nép általi szabad választása hibás, és czéltalan – annyivalis inkább mivel a Hármastörvény 8ik Fejezete szerént, a Városok közönségét, a Polgárok Öszvege téski – Követek igyekezni fognak, mikép a Királyi Városok követ választási modja hozando korszerű törvény által ujjonan rendeztessék, és a választási Jog gyakorlata az egész polgárságra kiterjesztessék.

11er Ország gyűlési Követek figyelmet fognak fordítani arrais: hogy a Köz Igazgatási tárgyak, a törvényes ügyektől külön választassanak – a megyei Tisztviselők tellyes szabadsággal választassanak; – a polgári ügyek szinte szabadon választandó állandó Törvényszékre bizassanak melly üleseit nyilván tartsa; – a büntető ügyekre nézve, a vizsgálati

per Szüntessen meg, és helyébe vádper állitassék ; – a köz keresetek elhatározására egyedül a Törvényhatóságok által választando Nagy Esküdt Szék – a Büntettekröli itélkezésekre pedig kis esküdt szék állitassék fel ; – a bünök nemei maxima, és minima megszabassék, – Törvény előtt minden ki egyenlő legyen; – és Törvény ellenes Itéletek megsemmisítésére Semmisítő Szék :Cassationshof: alakitassék, mind ezekről pedig üdvös törvények hozassanak.

12er: Belsőleg vagynak a KK. és RR. meggyözödve, mikép a polgári Jogoknak mentül több tagokra való kiterjesztése, ezen méltányos Közösség által nem csak semmit sem gyengül, hanem inkább erősbödik – hiszik aztis mikép alkotmányos nemzet, mind erköltsileg, mind külső, és belső bátorság tekintetében annál erősb, mennél kevesebb egyéne vagyon az alkotmány Jótéteményeiből kizárva – kívánják annál fogva, a nem nemes osztályt egészen magokhoz felemelni, és az alkotmány erköltsi védfalai közzé befogadni. Mire való nézve – hogy a Nemzetnek legszámossabb osztályát tévők ön dolgaik intézkedéseibe méltányos részt vehessenek – követek oda fogják hazafi törekvéseiket fordítani, hogy az egész Népnek országgyűlési Képvisélet adassék.

13.: A Büntető Törvénykönyvnek hiányát, oly sürgető fogyatkozásnak tekintik a KK. és RR, hogy az e részben ki dolgozott országos munkálatnak minél korábbi kinyomatását, és a megyékkeli közlését, követjeik által előlegesen sürgetetni, 's azt minden esetre, míg ezen országgyűlésen törvénybe igtatatni kívánják.

14.: A közelebbi országgyűlés jelesen a 840ik évi 3ik törvény meg hagyásából foglalatoskodó országos választmány munkálódásának eredményéről a KK. és RR. mind eddig nem tudósitattván – kívánják hogy Követek a Katona Élelmezési tárgyal foglalatoskodott országos Küldöttség Dolgozatát szintén, hová korább kinyomtatatni, és mielőtt országos tárgyalatásába botsájtkoznának – a megyének azután nyerendő elutasíttatás végett meg küldjék.

15.: Az ország Gyűlési napló eránt a KK. és Rendek azt teszik a Követek Kötelességébe, hogy annak hibátlan, és czélszerű felügyelet alatt leendő szerkesztése – főleg pedig késedelem nélküli nyomtatattatásáról – és az íveknek üdöröl üdöre leendő megküldéséről gondoskodjanak; – egyszersmind pedig figyelmöket fordítsák arrais, hogy a Kerületi Üléseknek naplója legyen – mellyet, úgy a Képviséleti, és fő Tábla Naplója, és Országgyűlési Iratokkal együtt a megye számára szokott modon megszerezni kötelességüknek esmérjék.

16or: Legközelebbi üdőkben sürün tapasztaltattván, a N. M. M. Kir. udvari Cancellaria utján magános ügyek, és biroí tárgyalatok esetében érkezett legfelsőbb kir. udvari parantsolatok, mellyek az Itéletek végre hajtását vagy késleltették vagy akadályoztatták – és így a bírói eljárást politicali útra vitették –; tapasztaltattván továbbá azis, hogy a törvényes bírák által ejtetett Itéletek, említett udvari parantsolatok által megsemmisitettek, – a birtokon kívül fellyebb vihető Itéletek, a Részek tetemes sérelmével birtokból feljebb hozatni rendeltettek – a megye által törvényesen rendelt Bírói Zárok feloldoztattak– szóval politicali út – és királyi Rendeletok által Biroí eljárások intéztettek, és magok illetőségüktől elvonattak – mind ezekkel pedig a fenn álló törvények érzékenyül Sértetettek – ugyan azért Követek tellyes igyekezettel fognak egy oly törvény alkotásán szorgalmaskodni – melly az említett, és azokhoz hasonló, a bírói eljárást bármikép másító Királyi, és egyéb bírói parantsolatokatis, mint a fenn álló törvényekkel öszve férhetleneket, megelőzze – örökre elhárítsa, eltörölje – ne taláni kiadatásuk esetében pedig, minden erön kívüli helyhezhetésök közül czélszerűen rendelkezzen.

17er: Szükségesnek látják a KK. és RR. Követjeiket, eddigi végzéseik következetességében, ujabbanis utasítani; mikép törvényt sürgessenek, melly a kmes királyi előadásoknak, mindég a Királyi Meghívó Levelekbe leendő beigtatását oly végből rendelje, hogy azokat, a Törvényhatóságok üdeje korán tanácskozás alá vehetvén – azok értelmébe – követjeiket hazurúl mingyárt elútasíthassák.

18or: A fő Ispánok hitformája, az alkotványos Szerkezet erányában ki nem elégítőnek tartattván anyiban, hogy abban, Fő Ispán úrak az ország Törvényeinek, megye Alapításainak, Jogainak, és végzéseinek megtartására – nem külömben a nemesség, és az egész nép Java, és boldogságának tehetségök szerénti gyarapítása, és pártolására nem – hanem anyival inkább a Felség Jogainak érdekeinek előmozdítására, és azok Joakaróival való frigyre esküsznek – mind ezek pedig a haza törvényeivel tellyes egybehangzásba nintsenek – és Javítást Kívánnak –; ugyan azért a Követeknek kötelességébe tétetik – mikép – fent kifejtett nézeteket kielégítő törvény alkotásáru gondoskodjanak, és abba világosan kitétetni sürgessék, hogy a Fő Ispánok, a Fejedelem és Hazához való hűsége egyenlően – nem külömben a törvények, és megye végzéseinek megtartására – úgy a kormánya üdeje alatti pénztárokróli kezeskedésre, és lelkiesmértes felügyellésre – valamint a megye minden Javai előmozdításárais esküt tegyenek –; és az ez eránti törvényes Hitforma ország Gyülésileg dolgoztasson ki, és törvénybe irasson.

19.: Az 1836ik évi 6ik törvény cikkelynek 2ik §-sa, nem eléggé világos tartalmából azon magyarázat keletkezvén, – hogy a Kazánoktól fizetettnek kellő évenkénti 2. pengő forintok, nem csak a Kazán tulajdonossán megvétettnek, hanem arra még azokis, akik más Kazánját használják kénszerítettnek – minél fogva történhetik, 's történik is hogy a Kazándij a Kiegetett pálinka egész értékét felül múlja ugyan azért a fent érdeket törvény oda világosítattni kívántatik, hogy a Kazán díjt csak a Kazán tulajdonossa – 's eztis csak azon esetben ha azt használjais légyen köteles fizetni ;–

Többnyire a KK. és rendek a Kazán Jogokatis inkább örökáron megváltattni ohajtanák, és azért Követek mindenek előtt ezt tartozván sürgetni, fentebbi világosítást tsak azon esetre szorgalmazzák, ha a megyének ebbeli, mindég az adozó néposztály emancipatiojára célzo akaratjuktól, többség által elütettének.

20or: Tettes Sopron vármegye 1841ik évi 1548ik számú hivatalos Levelében, a Duna kereskedés szabaddá tétele eránti közre munkálására szólítván fel, a megyét, – e részben Követek utasítattnak, hogy Nemes Sopron vármegyét, a Duna folyam Szabad hajozása, és a Szulianai öbölnek Europa minden hajói számára szabaddá tételében, minden erejükből pártolják, az utobbi öbölnek diplomaticai úton leendő szabaddá tétele –, tekintöleg pedig – ö Cs. Kir. Felségének, e részbeni kegyelmes közben járulása alázatos felírás útján eszközöltessék.

21er: A hajdu Kerületnek 1841ik évi 912ik szám alatt, a megyéhez intézet abbéli Kivánata, hogy a Keleti anya szent egyház Könyveinek magyar nyelven leendő nyomtatása költségeire országos ajállás tétessék –, Követek által pártoltattni rendeltetik.

22er: Gömör vármegyének 841ik évi martius 8rol a megyéhez intézett és a J. K. 2307ik száma alatt tárgyalt hivatalos oly értelmü felszólítása következtében, hogy a világi Hatalmak, és hivatalok az Egyházi személyektől elvétessenek: különösen pedig vármegyék Kormánnya Püspökökre ne bízássék – Követek által, még azon hozzá tételis rendeltetik pártoltattni, hogy ezen tárgynak, szönyegre kerülése alkalmával, általuk az örökös Fő Ispánságoknakis

törvény által leendő megszüntetése – és ezen nagy fontosságú Hivataloknak, érdemes világi személyekre ruházatása indítványoztassék – és törvénybe igtatása sürgetessék.

23or: Nograd vármegyének 1841ik évi 1368ik szám alatt a megyéhez intézett és 2313ik sz. a. tárgyalat hivatalos felszollítására – Követeknek meghagyatik, hogy a tisztelt megyét abbéli szándékában, hogy a Catholicus ifiaknak – protestáns iskolába leendő járatása semmi szín alatt se gátoltassék – hathatósan pártolják – és az e tárgyalatban felterjesztett országos Felírás sikerét, és nyereendő kedvező királyi válasz után,– annak törvénybe igtatását szorgalmazzák.

24er: A Hajdú kerületnek 1840ik évi 311ik száma alatt a megyéhez intézet Levele következtében, mellyben ujjabb rendeztetésének tervét, ország gyülesi pártoltatás végett közli, – Követeknek kiadattván – azok által oly értelemben rendeltetik, a Hajdú kerületnek jobb rendeztetése pártoltatni, – hogy az ott lakó nemesség Hajdúság és más lakosok között fenn lévő minden Külömbőség megszünjön – Tisztválasztások alkalmával pedig, a választásba minden lakos fejenként befolyhasson – szóval, a képviseleti választás helyett, a népválasztás hozasson bé.

25er: Liptó vármegyének a Tisztépítő Székek és Követ választások érdemében tett felszollítása sikerével – országgyülesi Követeknek Kötelességébe tetetik, hogy a felszollító megyét a részben, hogy a megyei Tiszt és Követ választások, minden haladék nélkül rendeztessenek, és a megvesztegetéseknek, csábításoknak sikeres, törvényes Szentesítésekkel ellátott tilalmú eleje vétessék – és e részben a folyamatban álló ország Gyülése alatt, – mulhatatlanul – törvény alkottasson, minden erejükből pártolják.

26or: a.) Tapasztaltattván, hogy a múlt ország Gyülésére némely a törvények értelmében ország Gyülesi ülés, és szavazattal bíró Mánások oda megnem hivattak – némellyek ellemben, kiknek az országban birtokuk Sem volt, Királyi Meghívó Leveleket kaptak – Illy hibáknak jövőre leendő elhárítása tekintetéből határozatit: hogy az ország Gyülése, alakulása, és Saját Személyzetének megvisgálása eránt czélos intézkedéseket tegyen – jelessen alapítasson meg, hogy minden megye Kebele beli Mánások névjegyzékét Követeinek adja ki, – ezek mingyárt az ország gyülés kezdetén, az ott megjelent, vagy Követek által Képviselet fő Rendüek névjegyzékével öszvehasonlítsák, és találándó hiány, vagy visza éléseket igazítsák;

b.) A Megbizó, tekintőleg pedig Kir. Meghívó Levelek, mind a Két Tábla által, külön tartandó ülésekben, nyilvánosan megbiráltassanak – költsönös megvisgálat véget pedig a két Táblának általküldessenek.

c.) Az ország Gyülése – az 1723: 7ik és 1790/1 13ik Törvények értelmében, a sérelmek elhárítására, legalkalmasabb módszer lévén – annak berekesztése csak akkor eszközöltessék, ha az országot illető Indítványozási Jognál fogva megkezdett tárgyalat egészen bévégeztettnek – az ország Kívánatai kedvező királyi válaszal tellyesítve – sérelmei pedig orvosolva lesznek.

d.) Az ország Gyülés végével, eddig divatozott Szerkezeti vitattkozások jövőre, minden esetre megszüntettvén – követeknek Kötelességökbe fog állani, a Felírások mellett a Törvény Szerkezete felküldését eszközölni, és annak szerkezet beli kifejezéseit még a tárgyalatkor előre megalapítani – bévégződvn pedig az ország Gyülése, követek oly előleges modok megalapításáról fognak gondoskodni, hogy a Törvények minden késedelem nélkül, azonnal nyomtatassanak, és a Törvényhatóságoknak hiteles alakba ált küldessenek – addigis pedig a Követek az ujonan alkotandó Törvények egy irott példányával a megyét minden esetre ellátni köteleztessenek.

27er: A Követeknek kötelességébe tétetik sürgettni:

- a.) Hogy az 1830ik évi 5ik törvény által rendelt Országos Biztosságnak Galliczia, Lodomeria, és Dalmatia visza kaptoltatása eránt még mindég be nem adatott Jelentése és ezen Rész országoknak valóságos foganattal leendő visza kaptoltatása okvetetlen eszközöltessék.
- b.) Az 1836ik 21ik Törvény czik értelmében, Kraszna, Közép–Szolnok, és Zaránd megyék úgy Kövár vidéke, az országhoz elölegesen visza kaptoltassék.
- c.) Miután a Nemzétiség kifejlesztése, erősbülése, és a Honn Jobbléte és virágoztatása – Közös, és egyesített erökkel biztosabban volna eszközölhető – egész erdélynek, Magyar országhoz leendő kaptoltatása – a Nemzetnek e tekintetben többször kijelentett Kívánatához képpes eszközöltessék, és a két Testvér haza egyesitessék.

28or: Figyelmüknek fő részét fogják fordítani a Követek odais hogy a Magyar Nyelv átallyánosítassék – különösen pedig

- a.) Hogy, minden egyházi Szerterások, szolgálatok, és annál fogva – a miséki magyar nyelven tartassanak.
- b.) Az oskolákban minden tudományok magyar nyelven tanitassanak, és a népnevelés átallyában magyarul eszközöltessék.
- c.) Ó Cs kir Felsége legkegyelmesebb Királyi Leiratait – és a fő m. m. Kir. udv. Cancellaria minden rendeleteit magyar nyelven adja ki.
- d.) Minden petséteken – vert pénzekén, magyar körülírások legyenek; különösen pedig a váltó Törvényisékek, Tartományi Biztosságok, és minden Kamarai Tisztségek petséteinis. Szóval, a magyar nyelv, az országos Igazgatás – Igazság Kiszolgáltatás, és nevelés minden ágaiban – mellyekben az, még eddig használatba nem volt, Kötelező erejü törvények által átallyános divatba hozasson különösen pedig ez a m. kir. udvari Kamara minden hivatal osztályaira – minden kir. Kamarai Igazgatóságokra – Tisztségekre – továbbá a királyi Só hivatalokrais kiterjesztessen – és az 1840ik évi 6ik Törvény cziknek 2ik §szais a Társ országokra nézve olykép világosítasson hogy azokis az ország Törvényhatóságaihoz intézendő Leveleiket mindég magyar nyelven szerkeztessék keblében mindazon által azzal élni ne Köteleztessenek.

29er: Az egyház, és vallásbeli tárgyak eránt, ország Gyülesi Követek utasítattnak

- a.) Hogy a vegyes házasságokat tárgyazó sérelmeket, minél előbb orvosoltatni – minden esetre pedig leg alább azon vallásbeli tárgyakat – mellyek eánt a múlt ország gyülesen, a két Tábla közt egyesség alakult – törvénybe ígtatni sürgeessék.
- b.) A testvér Erdély honnban és a felhivott Törvény által visza csatolt részekbenis minden polgári Jogokkal biró Unitaria vallás, az országba, törvény által bévétessék, és követői minden polgári Jogokkal felruháztassanak.
- c.) Addigis még az Egyházi Javak feleslege nép nevelésre fordíthatatnék – a menyiben a 8ikin pont alatt e tekintetben tett Intézkedések törvény erőre nem emeltethetnének a főpapok Jóságainak, Széküesség alatti Jövedelmei, az ország Pénztárába fizettessenek, és hazafi érdekü czélokra fordításuk, az ország Gyülesre bizassék.
- d.) Semiféle Szerzetesek, különösen pedig a Jezuiták az ország rendeinek béegyezése nélkül, a hazába bé ne vétessenek – és erröl, óvó törvény alkottassék.
- e.) A Görög nem egyesült vallásbelieknek, a közelebbi ország Gyüleseken felvett ügye – törvény által intéztessék ell.

30or: Az Adó – pénz – és alapítványi Intéztvények érdemében, Követek következőkép utasítattnak – jelesen

- a.) Hogy sem országos Segedelem, sem Adó – vagy bármi czimü pénz ajállatokba a megyének előzőleg teendő Jelentés, és Különös elutasítás nélkül bé ne botsájtkozzanak.

- b.) Azon esetre, ha a Nádori Kapuknak igazítása szóba jönne, – az ő fennsége, a Nádor Ispánnak igazságos eligazítása útján, eszközöltessék.
- c.) A helytartó Tanácsnak, minden általa kezelt pénzeokről, különösen pedig az Alapítványi Javakról, és Tökéiről való szoros értelmű, üdönkénti Számolását sürgezzék, és ez eránt törvényt alkotni igyekezzenek.
- d.) A Bibits féle alapítvány eránt, 1825ik évi ország gyűlés olta sürgetett Sérelem orvoslása, az országos felírás értelmében eszközöltessék.

31er: A Törvényes tárgyak tekintetében meghagyatik a Követeknek,

- a.) Hogy miután a Szóbeli Perek bíraskodásában, az uradalmak pontosan ell nem járnak, némely uradalmakban pedig ezen Eljárás tehernek tekintetik – anyivalis inkább, minthogy, a KK. és RR e tekintetben mindég az Uri Szék, és az uradalmak bíraskodásának eltörlesztését sürgették – főleg pedig azon oknál fogva, mivel tapasztaltatik, hogy némely uraságok nem képesek oly törvény tudó Tiszteket tartani, kik eme hivatásuknak megfelelnének – a Követek újabb törvény alkotása által oda munkálni igyekezzenek, hogy a Szóbeli Bíraskodás az Uradalmaktól elvétessék – Nehogy azomban a Törvényhozás által, ezen Szóbeli Biróság alkotásában czélzott ama üdvös Szándék – hogy kissebb mennyiségű keresetek miatt, a Perlekedő felek távolabb Törvény Székekre fáradozni, és a Keresetet meghaladó Költekezéseket tenni kénytelenitessenek – meg hiusúljon – ohajtják a megye rendei, hogy a Megyékben több Szóbeli bíróságok állitassanak fel, mellyektől, a rendes fellyebb vitel útján kívülis – minden Pörök év negyedenként, a megye allando Törvényszékére bémutatassanak.
- b.) Az Érseki Táblabiráknak, a Primás általi kineveztetése, az 1841ik évi 1062ik sz. a. fekvő végzés értelmében elvétessék – és mind a Királyi, mind a Hétszemélyes Tábla Tagjainak az Alkotmány Szellemébe leendő választása eránt üdvös Törvény alkottassék.

32er: Az Urbéri tárgyak érdemében, Követek utasítattnak

- a.) Hogy a Mészárszéknek, az 1841ik évi 1149ik szám alatt fekvő megyei végzés értelmébeni eltörlesztését, mint külömben ezen Utasítás 7ik pontja elve alá eső Egyedarúságot törvény által megszüntetni törekedjenek.
 - b.) Miután a haza adófizető polgárainak, házát vályogból építeni és földből verni Szabad – az pedig hogy ezen nyers anyagot saját költségén téglává égethesse – meltányosan semmi féle törvény által sem tiltatthatik – követ urak hathatosan fognak munkálodni, hogy az 1836ik évi 6ik törvény világositassék – és abban határozottan, ki tétessék, hogy a Jobbágyok saját használatukra égetetni kívánt fedélcserép, és Téglá égetésben, az illető uradalmak által semmi szín alatt ne gátoltassanak – ’s ezen Jog, melly a hazát oly szomorúan, és oly gyakran dúló Tüzveszések ellenis oltalmazni fogja, minden bérfizetés nélkül, azomban csak saját szükségökre, és nem kereskedésre meg engedtessek, – melly üdvös alapításnak világos törvény által leendő Kimondását anyival inkább reménylik a Kk és RR. minthogy, a felhívott czikk a 1840ik ország gyűlésen is így magyaráztatott, és a magyarázatnak Kimondása éppen azért nem végeztetett, minthogy a törvény világosnak állitott.
- Miután tehát ezen Jog gyakorlataival, a Jobbágyok, a törvényhozásnak, fentebb érdeklött magyarázata mellett sem élhetnek – az értelemnek újabb törvény általi kimondatását a Kk és RR. kívánják.
- c.) Mind’ a mellett is hogy az urbéri határok özvesítése az 1836ik évi Xik Törvény által megengedetett mégis, még oly helyeken is hol azt semmi akadályok nem gátolják fogamatba csak azért nem mén, mivel annak jótékonyágát a nép, a törvény értelmében tétetett felvilágosítás ellenére is felnem fogja – ugyan azért hozando törvény útján alapitassék meg, hogy mindenüt, ahol annak végbe vihetését a földfekvése nem akadályoztattja – és ezt, úgy annak a Jobbágyok javára való hasznos voltát egy, a megye részéről kiküldött választmány

minden esetre az uradalom, és Jobbágyok jelenlétében teendő Szemle után Javaslatosnak ítélandi, urbéri uton eszközöltessen.

33or: A Szabad Királyi Városok Jobb elrendelése érdekében Követek oda utasítattnak, mikép azoknak Rendeztetése, azon fő eszmék szerént, hogy a Királyi Kintstártól függetlenek legyenek – hogy a Tiszti, és Követek választásába az egész polgárságnak fejenkénti befolyás engedtesék – és hogy ország Gyülési szavazatuknak a megyékéhez való aránya ország Gyülésileg kidolgoztassék, és meghatározottassék – törvény által rendeltessenek – melly tekintetben a múlt évi J. K. 2468ik száma alatt fekvő, és Nemes Szabadka várossa Levele következtében hozatott végzés – figyelembe tartás végett, a Követeknek kiadattni határoztatik.

34er: Ország Gyülési Követek –, a mult ország Gyülésreis adatott Utasítás értelmében ez alkalommal is utasítattnak, hogy a Dunát a Tiszával egybe kötő nagy csatornának minden modoni eszközését Különös figyelmökkel késérjék – és eme nemzeti betsü Csatornának kivihetésére, minden törvényes kedvezések megadatásáta hathatósan előmozdítsák.

35ör: A Honnosítás, és polgárosítás tekintetében, Követek, oda utasítattnak

a.) Hogy a Zsidók polgárosítása, vagyis minden honfival egyenlő Jogokbani részesítetése törvény által jelentessék ki.

b.) A honnosításért folyamodó Külföldiekk nevei és érdemei, előbb minden törvényhatóságokkal közöltessenek, és Utasítás – a magyar nyelv – és a Törvények tudása nélkül senki se hazafiúsittassék – sőt ezen tulajdonokkal bíró és honnosítandó egyéneknekis ország Gyülési szavazat Jog ne adassék – egyébb eránt pedig, a törvényes Taksa minden ki által – ha tsak különös, és az ország által elesmért érdemeik nintsenek, múlhatatlanul lefizettesek.

36or: Az utobbi, sőt az 1836 – 1830 és még az 1825iki ország Gyülésen tárgyalt Sérelmek, és Kivánatokbolis számosan lévén olyanok, mellyekre kegyelmes kir. válasz mind eddig nem érkezett – ugyan azért szoros Kötelességébe álland az ország Gyülési követeknek sürgetni hogy valamint az előbbi ország Gyülésekből felterjesztett, de mind eddig elnem intézett sérelmekre Ő. Cs. Kir. Felsőge kegyelmes választ kiadni – úgy a majdan béálló ország Gyülésből felterjesztendőkis legfelsőbb kir. válaszal elintéztessenek – sőt az indítványozandó tárgyaknakis tellyes bévégzése eszközöltessék.

37er: Többrendbeli ország gyülések alkalmával lévén már az ország részéről szorgalmazva, hogy a vékák és egyébb mind száraz – mind folyammértékek egyformasága az egész hazában eszközöltessék – miután mind ezek eddigelő ohajtott céljukhoz elnem juthattak, – Követek ujjabbanis oda fogják gondoskodásukat terjeszteni, hogy az említett mértékek egyenlősége eránt valahára törvény alkottattván, az innen származó visza éléseknek cél vettessék.

38or: Bártfa várossának abbéli hivatalos kívánsága folytán, hogy a Hrabowszky Péter féle alapítvány eránt közötte, és említett város Evangelica vallásu Egyháza közt fenforgó pörös kérdések – melly az 1723: 70 – 1729: 17, sőt 1765 és 1792–benis béczikkelyezett – kiczikkelezésébeli kérest pártoltasson – ország gyülési Követek utasítattnak, hogy az említett, és választott Biráskodás utján, kiegyenlített Pörnek Kiczikkelyezéséhez a megye szavazatávalis Járúlhassanak.

39er: Pest vármegyének a Duna bal partján Pestig – ugy innen Debreczenig tervezett vaspálya létrehozása eránt tett megkeresése következtében, – Követek utasítattnak, hogy annak elvbeli

felállítatását, minden telhető modokon elősegélyék – nehogy azomban az illetén nagyszerű vállalatok, mellyeknek egyedül, a nemzet Közjávára, és az ipar kifejtésére számítva lenni kellek – a köz céljának kiszámíthatatlan kárára, a – vállalkozó társulat rendszere által, magányosok nyerekedése modjává aljasúljanak – a tervezet vaspályát, a megye rendei nem alakult Társulatnak, hanem a Köz állomány költségein kívánják létre hozatni.

40er: Temes vármegyének a Nassaui Herczeg főnöksége alatt elkövetett gyilkosság törvényes meg boszúlása tárgyában vett felszollítására nevezve – Követeknek meghagyatik, hogy a Szinerszegi hallatlan merészséggel elkövetett ember mérsárlásért, az ahoz járult, katonai egyének ellen nyilvános, és példás elégtételt kívánjanak – hasonló katonai merényeknek jövőre leendő megszüntetése, tekintőleg pedig megelőzése céljából, Követek által oly törvény létre hozatása indítványoztassék, és eszközöltessék, melly szerént, a Katona, és Polgár Közötti Kihágások, azon polgári hatóság által ítéltessenek ell, melynek Keblében a kihágás történt –; ezekkel egybefüggőleg továbbá, számos országos Felirások, és kívánatok nyomán, az is törvénybe igtassék – hogy a magyar ezeredekhez, kizárolag csak Magyar Tisztek alkalmaztassanak.

41er: Sopron vármegyének abbeli kívánata, hogy a Bétstől Triesztig vonandó vaspályának létrejutását a megyeis gyámolitsa, azon nehézséggel lévén öszve kötve, – hogy a Pestről Fiumeig tervezett másik vaspálya építését, menyiben ezen két pálya jövedelmei megoszlanának, kétségesé teszi – ország gyűlési Követek – e két út közötti concurrentia esetében, a megye Szavazával azokhoz fognak csatlakozni, kik a Pestről Fiumeig húzandó vaspályának életbe hozását pártolandják – ne hogy együtt kivitetlené válván a két pálya, a hazai vállalatok, kellő kedvezések miatt hátrátételt szenvedjenek.

42er: Bihar vármegye felszollítása folytán , a megyének több alkalmakkoris kijelentett elvéhez képpes, a papi Tizednek törvényáltali eltörlesztése érdemében – ország gyűlési Követek felbízatnak – hogy e kérdés tárgyában a Bihari Indítványt pártolják.

43er: Sopron vármegye felszollítása érdemében, melyben, a Két magyar honn, és az örökös tartományok közt, századok olta fenn álló vámok megszüntetésével, az egész birodalombeli, minden Tartományoknak, egymással minden akadály nélküli Szabad Kereskedése eránt ö Cs. Kir. felségéhez tett Felirást, ország gyűlési útonis pártoltatni kéri – Követek oda fogják közre munkálodásukat intézni, hogy, ezen vámkérdésnek elmellözésével, a Kereskedési tárgyban, létező országos Biztossági munkálatnak meg vizsgálására, Kerületi választmány küldessék ki, és a Kereskedési Tárgy, egész kiterjedésében szabályozva – az még ezen ország gyűlése alatt felvétessen, és törvénybe igtatasson; azon esetre mind azon által, ha erészben ohajtott cél nem érnének, legalább országos választmány kiküldetését sürgessék, mely az érintett Kereskedési Országos Dolgozatot egész terjedelmében vizsgálja, és azt a kor kívánataihoz alkalmazva, abban főleg a Védvám Rendszer elvét kövesse – átaljában pedig azzal a Közjólétnek, minél üdvösebb kiterjesztésére hasson.

44er: Nádor ö fenségének az országos – jelessen pedig a Felkelési öszvetett – a nemzeti muzeum – és Ludovicea pénztárainak miben létéről, közlött számadásaira nézve, – a Követek jelen országgyűlés alatt szorgalmazni fogják, hogy jövőre kellő nyilvánosság és hozzá szolhatás tekintetéből, az említett oklevelekis, leg alább kivonatban a számadáshoz mellékeltsenek, és mind ezek ezutánis nyomtatassanak.

45ör: Toth komlos Helysége – egyenessen azon – országosan is elesmert beszegelt községek sorába állván, melly célra az 1825ik évi 16ik törvényben Kinevezett Országos Biztosság ki

rendeltetett – annál fogva Követek gondos figyelmet fordítani köteleztetnek, hogy az említett Helység, mely topografiai fekvése szerint, oly anyira a Csanád megyei határok közzé van szorúlva, hogy abba Békés vármegyéből nem másképp, mint vagy Csanád – vagy Csongrád vármegyén ált lehet eljutni – az ország által Kitűzött Elvek értelmében Csanád vármegyéhez tsatoltassék.

46or: A Türelmi adó, az alkotmány által megesmérve, és törvényesítve nem lévén – Követeknek meghagyatik – hogy annak végképpi megszüntetését, és a Zsidóknak polgárosítását, minden iparkodását előmozdítsák.

47er: Férfias gondot fognak fordítani a Követek Tolna vármegyének, a Pestről Fiumeig, és Debreczenig építtetni tervezett vaspálya – és egy független Nemzeti Bank eránt majdan teendő – és a megye általis pártoltatni Kívánt Indítványárais – ugyanis magyar országot minden természeti kintsei, hajókázható folyoi – arany – só – és minden nemü értzbányai, 's – gazdag termő földjei mellettis örökre szegénységgel küzdendőnek hiszik a megye rendei, ha temérdek értékeire, elegendő, és könnyen szereshető készpénzhez nem juthat – pangani fog annak hiányában bizonyosan a kereskedés és ipar örökre – és századokig késni, a felvilágosodás fény csillaga – mely Kereskedés – pénz forgás és sebes közlekedés nélkül tartos erőre Soha ki nem fejlődhetik – annál fogvást fő kötelességöknek fogják a Követek esmérni, hogy az említett pálya vonalak, és Sopron vármegye által, ígérete szerint indítványozandó független Nemzeti bank még ezen ország Gyűlésen létre jöhessen, és a szerentsés folyamatnak indúlt hitel törvények áldás teli hatása, sebes, és könnyü pénzforgás által előmozdítasson.

Mínthogy pedig a Pesttől Fiumeig vonandó vaspálya eszméjével a Lujza útnak megvásárlása elválhatlan kaptsolatban van, hazafiui készséggel hatalmazzák fel a Kk és RR. Követjeiket, hogy ennek a Nemzet Költségén leendő megvásárlására – és szabaddá tételére szavazhassanak.

48or: A fentebbi pontban úgy – mint, ezen utasításnak számos szeleteiben lévén a Nemzeti Költségekről szó – magától támad ama kérdés hogy addigis még erőtellyes ország pénztár létre hozása lehetne eszközölhető, az illyeten tetemes ajállatuk, milly pénzalapokból tétessenek – ugyan azért, a kk. és Rendek a Közjólét terjesztésétől semmi áldozatot sem kimélvén, ezennel meghagyák Követjeiknek, hogy az eddig követett szabad ajállási Rendszertől – mely lassúsága, bizonytalansága – és természeti sajátságánál fogvais, országos szükségek fedezésére czéltalen – jövöre elállva – minden alkalommal, amidön nemzeti költségekről leendő szó, az eddig divatozott Szabad Ajállatok Rendszere helyet, határozottan az állandó Adó Rendszerét pártolják; – szabad ajállatokra pedig – a megyétől minden egyes esetekben kikérendő utasítás után, csak akkor szavazzanak – ha netalán az Adó béhozásától, többség által elűttenének.

49er: A magyar nyelv terjesztése fejezete, és ezen Utasításnak 28ik pontja alatt, már átallános utasítása lévén a megyének – ugyan azért, a kimondott Elvek értelmében, Győr vármegyének a Tanodák rendezése eránt majdan előterjesztendő Indítványához , Követekis járúlni fognak.

50. Az országos hivataloknak választása, egyik legfontosabb Joga lévén a nemzetnek – Torontál vármegyének felszólítása következtében, Követek oda utasítattnak hogy, az említett országos hivatalok választásába mind addig be ne botsájkozzanak, még a legmagosbb kijelélést a megyével nem közlendik, és erre tényleges utasítást nem veendenek –

Mivel pedig az illyetén választások, vegyes Üléseken felkiáltással szoktak tétetni így pedig azt, hogy a Követek szavazatukkal hová járúlnak, a Küldöknek tudni sem lehet – ország

gyűlési Követeknek Kötelességökbe tétetik: hogy nyilvánosság, és a Küldők akaratjainak miképpii tellyesítése igazolása tekintetéből – a Rendek Táblája – amattól elkülönözve – valamint a Fő Rendek Táblájais – más tárgyazatokban divatozo nyilvános szavazat szedés által gyakorolja.

51. Torna vármegye abbéli sérelme következtésében – hogy a Gallicziai határ vonalakon, magyar szerkezetű UtiLevelaik elnem fogadtatnak, és az Utasok méltatlan boszantása, és Károsításával, vissza utasitattak – Követek, Torna vármegyének beadando Sérelmét, és indítványát pártololag, a megye nevében Kívánni fogják, hogy a hazafiakat tellyesen megnyugtató Törvény alkottassék, melly szerént a magyar határ vonalokra, magyar nyelvet is tökelltesen értő ügyelnökök rendeltessenek – kik a magyar UtiLeveleket elfogadni köteleztessenek, és a viszonyossági Jognak hasonló sérelme jövőre elhárítassék.

52. Nem kevesebb figyelmüket fogják a Követek fordítani Beregh vármegye Indítványára – mellyet az Követjei által, e megyéhez 1842ik evi 1752ik szám alatt intézett Levele értelmében a tekintetben fog előterjeszteni, hogy a vegyes házasságok akadalyoztatása, és Főpapoknak e részbeni törvény ellenes Rendeletei eránt, ő Felségéhez intézett, és minden Törvényhatóságokkal közlött Levele a Posta által elsikkasztatott; – az lévén pedig e tárgy eránt a KK. és Rendek Akaratja hogy Beregh vármegyének, a megyei Hatóságokhoz intézett Levelének elsikkasztásából a vegyes házasságok tárgyában nyomtattni rendelt Felírásának, a törvények előtt esméretlen Könyvvisgálat alá vétetéséből eredt Sérelme megnyugtatólag orvosoltasson – továbbá, hogy a magyar Cath Papság, a Haza Rendei, és Apostoli fejedelme költsönös beegyezésökkel, valamint egyéb, úgy a vallásos tárgyak felett eddigis gyakorlott – jogszerűleg hozott, és ezután hozandó Törvények iránti tellyes engedelmességre Szorítottasson – e szerént pedig ugyan azon Papságnak, minden alkotmányos kérdésekből a Romai Pápa hatóságátoli függetlensége törvény által ki mondasson – nem különben az úgy nevezett Kir. Tettzvény a Törvényhozo testületre oly modon ált ruháztasson, hogy az ország Gyűlése Tettzvénye nélkül a Pápai parantsok, magyar honnban érvénytelenek legyenek – a Hazai törvényeket ált hágó egyházi egyének ellen pedig korlátlo törvények alkottassanak –; ugyan ezeket ország gyűlési Követek magok helyén pártolni, és előmozdítani köteleztettnek.

53. Nemes Fehér vármegyének a Pesttől Debreczenyen keresztül Erdélybe, – és szinte Pesttől Fiumeig – nem különben a Fiumei Kapitányságnak a Pest Fiume közötti, Status Költségén építendő pálya eránt tett megkeresései ezen utasításnak 38ik pontja alatt kifejtett elvekkel tellyes egybehangzásban állván – Követek ezen, maga helyén előfordulandú Indítványokat pártolni fogják.

54. A KK. és Rendek, az ország gyűlési teendők temérdekében mindég azon tárgyakat tartván legfontosabbaknak, mellyek a nem nemes nép osztálynak felemelésére, és a Nemzetnek egyesítésére vonatkoznak – illy nézetből egy a leg fontosabb tárgynak tekintik nemes Szabadka Város Tanácsának, a Kir. városok Rendezése tárgyában, az ország minden Törvényhatóságaival közlött körlevelét – Ezen felszólítást tehát, a KK. és RR hö kebellet fogadván, miután annak nyomán meg esmerik azt: miként az ország Gyűlésén, a szavazat kérdésében, a Királyi Városok mellöztetésük alapjául előgördítetttni szokott nehézséget megszüntetttni – az eredeti Szavazati gyakorlatot, alkotmányos Jogaiba vissza helyheztetttni – a Nemzetiséget, mint az egész Javitás sark követ a Királyi Városok hatosági életébe vissza, és béhozni – a Választási Rendszernek, a törvény által kijelelendő határok közt lehető kiterjesztését, szabályozását elrendelni szükséges legyen – mind ezekkel egybefüggöleg továbbá, a Királyi Városok hatosági ös belszerkezetüknek – az Alkotmány mostani fejlettebb állapotjához, és a felvilágosottab Kor Igényeihez alkalmazandó Általakulása – hatosági

életükbe a nyilvánosságának béhozása – a Királyi Kintstártoli függetlenségöknek biztosítása – és Igazgatásbeli Felügyelőknek, a megyék mintája szerint, a Kir. Helytartó Tanácsra való által ruháztatása, a kor kívánatainak egyik legszebb Feladata légyen; – ugyan azért e nagy fontosságú tárgy érdekében a Követek munkásak fognak lenni, hogy az, a Nemzet Indítványozási Jogánál fogva, akár legyen arról a kegyelmes Kir. Előadásokban említés, akár nem – szönyegre hozassék Szabadka Várossának, fent érintett felszólítása, mellyet a KK és RR egész kiterjedésében magukévá tettek, és tesznek – a polgári erény, és Jóakaratra egész tehetségéből pártoltassék – a felszólításban, kijelelt 1608ik évi 1ső Törvényczikk és Ulászló VIIik Decretumának 3ik cikkelye, melly akkoriban még csak 8 Királyi Városokról téssen említést, mind azon Királyi Városokra, mellyek ma béczikkelyezve vagynak, és a mellyek az ország Gyűlésére Követeket küldenek kiterjesztessék – azon Idom pedig mellynek a Királyi Városok, és Vármegyék szavazat suly – tekintőleg pedig számítás tekintetében szükségkép létezni kelletik – az ország Gyűlése által múlhatatlanul kidolgoztassék.

55. Varasd vármegyének nyilvános örökösödésbeli osztály tárgyában kiadott parantsoatokból – úgy a Török birodalom alatt lévő Bolgár, Bosnia – és Herczegovinai részekben tartozkodó Keresztények üldöztetése eránt, legfelsőbb helyre tett Felírása Kinyomtatásának megtiltatásából származott Sérelemei pártoltatni rendeltettek.

56. Kívánják a megye rendei, hogy akkoron a midőn a Horváth Országi újabb viszonyok szönyegre kerülnek – Követek megkülömböztetést tegyenek az úgy nevezett Illyr párt, és a hazafias gondolkodásu Horváth Nemzet között – és miután a Kérdés természetéhez képezt úgy vagynak lelkesülve, mikép méltatlanság nélkül követelni sem lehet, hogy a Horváth Nemzet saját anya nyelvét elhagyva, belső dolgaitis magyar nyelven vezesse – a Követeknek ezennel oly utasítást adnak, hogy azon esetre, ha ezen tárgy az ország Gyűlésen szóba jönne, és a Horváth atyafiák, a Magyar országi megyékkel, magyar nyelven Levelezéstől – az ország Gyűlésén, Követjeiknek magyar ajkon való szollásától nem idegenkednének – áttalában pedig az anya országgal való jó egyetértést fentartani ezutánis hajlandóknak mutattkoznának – anya nyelvöknek belső dolgaikbani megtarthatásában pártoltassanak.

57. Követek utasítattnak hogy Nyitra vármegyének Borsizky Ignázt Generál Tábornagy, 's utódai ősi vagyonuk törvénytelen elvételéből, származott alkotmányos Séreleme orvosoltassék, és ez ügy általukis pártoltassék.

58. Utasítattnak a Követek, hogy Szerém vármegyének az ország gyűlésen teendő azon Indítványát, hogy a Pest fiumei vaspályát tetemesen elősegélylendő – és a Duna, és Száva közt vonando vízi Csatorna létesítessék hathatósan pártolják.

59. Károlyvár várossa Tanácsa által elkövetett ama törvénytés, melly szerint Torontál vármegye Alispányi hivatala által, magyar nyelven hozzá intézet hivatalos Levelet, annak kijelentése mellett, hogy a magyar nyelv nállok idegen lévén – ezután hozzájok utasítandó Leveleit Curialis nyelven szerkeztetni kívánja – el nem fogadva – vissza küldötte – ország Gyűlésileg meg rovasssék – és felszólító Torontál vármegyének eme közérdekü séreleme pártoltassék.

60. Krassó vármegyének, pártolás véget minden megyékkel közlött abbéli séreleme , hogy a Bánsági Bányász Törvénytés – melly a bünbeli tárgyak feletti visgálati Iratoknak magyar nyelven leendő szerkeztetésére utasítatott – ezen törvényes kötelesség olól a Kir. Helytartó Tanács által felmentetett, ország gyűlési Követek által pártoltatni határozatnak.

61. Tolna vármegyének ország gyűlési Követei által majdan előterjesztendő panasza, mellyben a Posta béreknek lett változtatása, és fellyebb emeltetése eránt sérelmet támasztand, hasonló képpen pártoltatni, és illetén másításoknak ország Gyűlésén kívül jövőre leendő intézvései ellen biztosító törvény alkottatni rendeltetik.

62. Szabad Királyi Késmárk és Szathmár Várossainak, a Kir. Városok ujjabb rendezése eránt, előterjesztendő kérelmei, az Utasítás 53ik pontja értelmében pártolandó lészen.

63. Posony vármegyének az Ország Gyűlési Szállások érdemében – különösen pedig oly értelmű felszólítására nézve – hogy Posony Várossa, az ország Gyűlési, akár ingyen, akár pénzért teendő kényszerített Szállás adásra ne köteleztessenek – Követek oda utasítattnak: hogy miután Posony Várossának terjedelme még sokkal kissébb, hogy sem az ország Gyűlésére bésereglett személyzetet, és családokat – nem ritkán pedig az Egész uralkodó házat, és késérletét illő kényelmességű Szálásokkal, még szabad alkú útjánis elegendő concurrentiával elláthassa – ez oknál fogva pedig, méltán tartani lehetne attól is, hogy a Követek szabad alku útján illetékes szálásokat, vagy éppen nem – vagy csak illőségenis túlfeszített áron Kaphatnának – ugyan azért ország gyűlési Követek, oly czélszerű Intézkedések tételéről fognak gondoskodni, hogy az ország Gyűlési szálások, valamint eddig, úgy ezutánis jeleltessenek ki – és a házbirtokosok azoknak által engedésére köteleztessenek; – a házbér azomban, az ország Gyűlése által meghatározandó mód szerént, a Követek, tekintőleg pedig az illető Törvényhatóságok által készpénzzel fizetessék.

64. Tapasztaltatván, hogy a birak felelőségének hiánya miatt, a birói eljárások sokszor a Részek okán kívül – sőt azok ismételt szorgalásaik ellenéreis a törvénykezésre kiszabott üdöket meg nem tartják – nem ritkán pedig a meghozott Itéletek is végre nem hajtva, esztendőig is hevernek – ugyan azért ohajtják a megye KK. és RR. hogy Követek törvényt indítványozzanak, melly szerént meghatározandó üdök alatt, a Birói Itéletek végre hajtassanak – nemkülömben a birói eljárásra nézve akár melly törvényben kitűzött határnapok, és Zár üdök, oly Szigorúsággal megtartassanak, hogy az ezt elmulasztó Biró felelőségének természete szerént – minden Kárt, Költséget megfizetni köteleztessék általlyában pedig a Birák Itéleteik törvényességéről, felelősekké tétessenek.

65. A nép nevelésnek sebessebb kifejtése tekintetéből utasításul adatik a követeknek – miként jelen ország gyűlése alatt gondoskodás tétessen, hogy növendékek számára jó Iskolai, és népkönyvek dolgoztassanak ki.

66. Az eddigi Követi Jelentések mellett közöltetni szokott Üzeneteknek leküldésével azon czél, hogy a megye a dolgok álasát, és a végzetteknek indító okait, vagy igazi fekvését kellőleg esmérhesse el nem érődhetvén – Ország Gyűlési Követeknek meghagyatik, hogy a tanácskozás alatt álló tárgyakról hiteles – és magok a követek által szerkezendő naplót vigyenek – azt neveik aláírásával ünnepesítsék, – az illő kaptsolékokkal ellássák, és azt minden postán, a megyének oly czélra küldjék meg, hogy azokból a tárgyak valódi fekvése – és a határozatoknak indító okai, tisztán kilátzván a megye – Szükséghez képepest rögtön intézkedhessen.

67. Lipto vármegyének, a megye rendeihez 1842ik evi ősz hó 24ik napjáról 1459ik sz. alatt intézett Levele következtében – mellyben pártolás véget közli ama nagy érdekű határozatát, hogy az Orosz hatalom, és birtok terjeszkedésének – a Török Birodalomra, és már már az egész világ minden hatalmaira gyakorolni kezdett tulnyomoságának, czél vettessen –; a szerencsétlen Lengyel ország vissza állitasson; a Duna torkolatán épített Zár várak, és a fekete

tenger világszertei kereskedése, ez általi fenyegetése húnyt szemekkel elne nézessen; – az Al–Dunai hajdani magyar tartományok vissza szerzése eránt gondoskodtasson – Szerbia alkotmányos kifejtésére pedig pártolo hatás gyakoroltasson – a Karok és rendek, a folyo 1843ik evi Jk. 417ik száma alatt fekvő végzésük értelmében – ország Gyűlési Követjeiknek ezennel meghagyják, mikép lelkiesméretes figyelmezőkbe tartván, mind Lipto vármegyének majdan e tekintetben szönyegre hozando Indítványát, mind a felhivott végzés gyámokait, – férfiasan törekedjenek oly országos lépések tételén, mi szerént, ö Cs. Kir. Felsége, erőtellyes országos Felírás utján megkéressék – miként Europai súlyhatását oda fordítani méltóztasson, hogy az Orosz Birodalom legujabb üdökbenis tanusított hodítás, és határt nem esmerő terjeszkedési vágyának valahára cél vettessen – a Török Birodalom; annak veszéles túlnyomósága alól felmentessen – Servia–ba soha nem – legalább most, amidön alkotmánya alapjainak letételében fáradozik, működik önző céljais ellen fedeztessen; – Lengyel ország, melly az orosz terjeszkedésnek egyetlen védfala – melly egész Europa nyugalmának egyetlen örszeme, és a melly Magyar honnak, évezredes öszve köttetés által szentesült természetes szomszédja, az emberiség dítsőségére, és a Nemzet Jogok diadalára Romjaiból, vissza allítasson, és függetlensége egész Europa által örök üdökre biztosíttasson.

Gondoskodni fognak a Követek továbbá, hogy a KK és RR által ohajtott Országos Felírásban, nyomatékos nyilatkozat tétessen – mikép az alkotmányos magyar honn, az Orosz Császárság torkában magát, Nemzetiségét, és ezredes Alkotmányát veszedelembe látja – nyomatékos nyilatkozás tétessen, hogy hajdan a Magyar Szent Korona alá tartozott Al–Dunai részekhez, mellyet az Éjszaki Oriás, a Bukaresti Béke által, szintén iszonyú Birodalmához kaptasoltatott Jogát tartja –, hogy Világ Szerződésék által szabadnak nyilvánított Duna Torkolatának várakkal való be, körül, és végig építését Nemzetjog sértésnek tartja – és az ellen súlytellyesen felszólalhattni ohajt.

Mindezek tehát, oly figyelmeztetéssel rendeltettnek ország Gyűlési Követek által, maga helyén felfogattni, hogy más részről ellensuly gyanánt, minden igyekezetüket, a Nemzetiség kifejtése, és terjesztésére, valamint szinte az ország határainak vissza kaptasoltatása, és bátorságba tételére fordítsák.

68. Ósseik ditső példáik nyomdokit követve, gondoskodni kívánnak, a megye KK és RR. a részbenis, hogy a jelen ország Gyűlés Költségei, az adózó népre ne háromoljanak; – ugyan azért Követek maga helyén, az ország Gyűlési Költségek tekintetében ez úttalis oda fogják a megye akaratát ki mondani, hogy jelen ország Gyűlés Költségeit, minden innen származtatandó Következtetés nélkül szabad ajállás útján, egyedül a Nemesi rend viselje – mellyrőlis, természetesen, törvény alkottasson.

69. Némely megyebeli malom tulajdonosok, esedezése Következtében, meghagyatik a Követeknek, hogy miután a Malom Taksák minősége eránt, az Úrbérben határozás téve nints, még ezen ország Gyűlésen törvény alkottassék, mellyszerént, a Malom Jogis, akár egyes, akár egész Községek által, a Boltjog példája szerént, örökre megváltatthassék, ezzel pedig az említett Uri Jog, megszüntessék.

Azon esetre mégis, ha ne talán a Követek, ez értelemben, a megye szándékát ki nem vihetnék – legalább oly törvény alkotását sürgessék, melly által, a Malom Taksák meghatározottassanak, és az ipar ezen Neme, a föld birtokos önkénye alól megmentessék.

70. Zabolch vármegyének felszöllitása következtében, a Drevenyák Ferencz féle, Jeles ásvány gyűjteménynek, a nemzeti museum számára leendő megvásároltatása érdemében, Követek oda utasítattnak, hogy a midön ezt, Zabolch vármegye Követe indítványba hozandja, azokkal kezet fogva, az említett gyűjteménynek nemzeti Költségen leendő megvásárlását pártolják.

71. – A kegyelmes Kir. Meghívó Levél értelmében, a Követeknek kötelességükbe tétetik, hogy a kitűzött határnapra, úgy mint folyó évi Pünkösöd hó 14ik napjára Posonyban megjelenjenek, – megbízó Leveleiket, Királyi Személynök ö Nagy Méltóságának bemutatassák; – azután pedig, Cs. Kir. Fenségénél – az ország Nádoránál, a megye nevében is udvarlásukat tévén, azt, a haza dolgainak, illy fontos pályán leendő kegyes, és bölts vezérlésére megkérjék, és a megyetis, hathatos, és kegyelmes párt fogásába ajálják.

72. Követek mulaszthatlan kötelességüknek fogják esmérni, mind az országos, mind a kerületi ülésekben pontosan részt venni; – ezen Utasítás minden pontjait, Lelkiesméreatesen – külömben felelet terhe alatt tellyesíteni. – a megyét, minél többször, és kimerítőleg, a dolgok folyamataáról tudósítani; – a Kegyelmes Kir. Előadásokat, első postán, megküldeni; – ha pedig valami rendkívüli eset adná magát elő a megyétől, – szükség esetében, sebes postán is, potló Utasítást kérn; – Végre a Megyéhez előre teendő Jelentés és nyereendő engedelem nélkül az ország Gyülease helyét, elnem hagyni.

1847. évi anyautasítás¹²¹⁸

Ama Választmány, mely az 1847-dik évi Junius 15-én tartatott Köz Gyülés Jegyző Könyve 1491 sz. alatt az Országos Gyülease Utasítások kidolgozására kiküldetett, Bánhidy Albert mint Elnök, Lukács Josef Királyi Tanácsos, Makra Imre, és Major János Al Esperesek, Cseresnyés István Fő Ügyész, Návoy Tamás, Rónay János, Kovács Josef, Nagy Lázár, Nyéky László Tábla birák, Posonyi Ferencz fő Sz.biró, s Lonovics László mint Tolnok hozzá járultával, meg bizásában eljárulván véleményét a Következendőkben terjeszti elő: úgy mint

1-ő pont. Kötelességüknek ösmerjék a Követek felérkeztek után azonnal a Rendek Táblája Elnökénél a megbízó levél bemutatása után a szokott tisztelgést tellyesíteni.

2-ik pont. A magyar nép öszinte szeretetét s benső tiszteletét egy aránt olly annyira birt Császári királyi örökös Fő Hg. Josef, felejthetetlen volt Nádorunk halála által a Nádori szék meg ürülvén, roppant vesztességünknek tsak az által vélünk némü kárpotlást nyujthatni, ha utodában erényeinek örökösét Hazánk legjelessebb legdicsebb Fiát szemlélhetjük. Minthogy pedig ez senki más, mint Császári Királyi örökös Fő Herczeg, Királyi Helytartó István kit a nemzet összes páratlan szeretete úgy is e méltóságra jelölt ki – ennélfogva minden igyekezetüket oda fogják fordítani a Követek, hogy örökös Fő Herczeg, s Királyi Helytartó István, kiben a nemzet jelene, s jövője iránti minden reménye pontosul ugyan azon modon mint elődei Sándor, és Josef, Fő Herczegek minden kijelölés nélkül a magyar nép legnagyobb örömére, és meg nyugtatására Nádorrá választassék.

3. pont. Meghagyatik a követeknek, hogy a Kegyelmes Királyi Előadások mikben erőssen hisszük, hogy csak korszerű kizárolag Hazánk javára czélzó javallatok fognak foglaltatni, az előleges országos sérelmekre is figyelemmel lévén – előzőleg tárgyalassanak, s a Kegyelmes elő adások azon pontjainak tárgyalásába, mellyekre nézve az anya utasításban határozott utasításuk leendő tetteleg belé is ereszkedjenek, kötelességüknek ösmerjék továbbá a követek, az említett Kegeyes Elő adásokat meg érkeztek után azonnal meg küldeni.

4-ik pont. Posony Vármegyének a Horváth dolgok érdemében tett fölszollítására, miután a nemes vármegyének e részben már azon határozata létezik, melly szerént az ott érdeklött

¹²¹⁸ MNL OL, A 96: 12. d.: 1031–1043.; MNL OL, N 119: 16. fasc. 1820. sz., 17. fasc. 1868. sz.

dolgok mint sérelmek a jövő országgyűlésén pártoltassanak, ugyan azért oda utasítattnak a követek, hogy mind azokat, mik Posony vármegye által a kormánynak a Horváth dolgokban történt eljárása ellen föl hozatván, a mennyiben azokat világos törvényeinkel öszve ütközöknek találandják, mint sérelmet orvosolni sürgessék.

5-ik pont. Hazánk kiegészítő részeit, az 1836. 21. t. cz. által vissza kapcsolt részeket honunkba tettelegessen be kebeleztetve látni egyik legfőbb ohajtása lévén, a nemzetnek, sőt hogy a törvény rendelete mind eddig végre nem hajtatott sérelemnek nyilvánítván a KK. és RR. meghagyják követeiknek: hogy annak orvoslását a már e részben fenn álló törvény értelmében eszközöljék.

6-ik pont. A Szabad Királyi Városok iránt oda utasítattnak a követek, hogy működéseiket ez érdemben ott fogják fell, meddig e tárgyban a mult országgyűlés végéig a két tábla között történt egyesség nyomán a munkálat előre haladott; részletes utasítást akkor adandák, midőn a kegyelmes kir. előadások megérkezvén, a szabad királyi városokról is szó leend.

7-ik pont. Igyekezni fognak a követek, hogy a Nemes Káptalanoknak és szabad kerületek követeinek törvényben eddig sarkalló jogaiknál fogva országgyűlési állásuk törvény által rendeztessék.

8-ik pont. Minthogy több hatóságoknál, de különösen e nemes megyében is ama kellemetlen eset adta elő magát, hogy bizonyos jogok gyakorolhatását, egy részről a KK. és RR. más részről pedig a megyei Fő kormányzók költsönös kizárásokkal igénylenék, s ebből számos soha jora nem vezető – öszve ütközések következnek, illetén állásában a dolgoknak, hogy minden innen eddig keletkezett, s jövendőre is keletkezhető öszve ütközések elháríttassanak igyekezni fognak a követek egy olly törvény alkotásán, mely által egy részről a kijelelési más részről pedig a választási jog meghatározattván, ekként mindkét rész mozoghatási köre határozottan megszabassék.

9-ik pont. Tapasztaltatván hogy a birák felelősségének hiánya miatt, a birói eljárások sokszor a részek hibáján kívül is, sőt sokszor azoknak ismételt szorgoskodásaik ellenére a törvénykezésre kiszabott időket meg nem tartják, – nem ritkán pedig a már meghozott ítéletek is több időig heverve végre nem hajtattnak, de külömben is a biráskodásnak egyedüli biztosítéka kizárolag a felelősség lévén, ugyan azért törvényt fognak szorgalmazni a követek, melly szerént a törvénybe kitüzött határ és zárnapi szigorúsággal tartassanak meg, nem külömben a meghatározando üdök alatt a birói ítéletek olly pontossággal hajtassanak végre, hogy az azt elmulasztott biró, felelősségének természete szerént minden kárt, költséget, mit a feleknek okozott, megtéríteni köteleztessék, s ekként a birói felelősség törvény által szentesítették.

10-ik pont. Csanád megye Rendei azon nagylelkűségüknél, melly mindég tulajdonuk volt, kívánván az adozó népen segiteni, követeik által országgyűlésileg kijelentetni kívánják, hogy ök: s azok is, kiket a törvény e nevezett alatt ért, mind a házi, mind pedig a hadi adot birtak aránylag elvállalják, olly feltételek mellett: mint jelenleg azt az adozó nép viseli, ennek nyomán kötelességüket esmerjék a követek a telek könyv behozatalát is mint az ado rendszer egyik legszükségesebb eszközét minden áron szorgalmazni. Továbbá a Haza kir. szükségei fedezésére alkotandó országos pénztár részére megajált a nemes megye négy millió pengő forintokat, olly formán, hogy ha ebbeli szándokától a többség által elüttettnék, ugy járul azokhoz kik ajálatukkal e summához legközelebb állandanak. E terhet ha a közadó eszméje törvénné nem volna magánossan a birtokos nemesség külömben pedig az adozokkal egyetemben, – abban az arányban amint a közös adó eszméje keresztül menend – viselendvén.

11-ik pont. Gondoskodni fognak a követek, hogy tellyes biztosíték mellett az országban olly Hitelbank állittassék föl, honnan a hazafiak birtokaikra pénzt könnyen szerezhetvén, s bizonyos évek leforgása alatt a kamatokat pontosan fizetvén a felvett alaptöke is le törlesztethessék, s azáltal a mind inkább növekvő uzsoráskodásnak gát vettessék, a kezelésre nézve már a mult ország gyűlése alatt a két tábla között megtörténvén az egygyesség, ennek elfogadására utasitattnak a követek.

12-ik pont. A karok és Rendek mindazon vasutak közül, mellyek hazánkat szelni tervezettnek legszükségesebbnek, leghasznossabbnak tartván azt, melly Fiuménak vezetettvén, közvetlen a külföldel, közvetlen a világ kereskedéssel ki nem számitható nagy hasznu érintkezésbe hozhatná honnunkat, ugyan azért előbocsájtván azt, hogy közel Vukovárig a közlekedés vizen könnyen történhetik, a követek oda utasitattnak: hogy eme vonal Vukovártól Károly városig status költségen leendő épittetését elvállalják, de tsak azon feltétel alatt, ha a Száva és Kulpa folyók szabályozása jutányossabb nem lenne mert ha igen, akkor erre szavazván a vasuttól áljanak el. A Luiza utat azomba minden esetre meg váltattni igyekezzenek. Az engedményezést a Karok és Rendek a törvényhozás jogai közzé számítván, kötelességükké teszik a követeknek eszközölni azt, hogy vasuti szabadalom kizárolag a törvényhozás által és tsak azon vállalkozoknak adassék, kik terveiket s a tariffát bemutattván, ez iránt a törvényhozás jóváhagyását meg nyerték.

13-ik pont. Alkotmányos intézkedésünk egyik legrégebbik az ösiség lévén, melly nemtsak a birtokbeli tulajdont, kétségessé, s ingataggá teszi, hanem még ugy egyesek mint az egész nemzet hitel állapotját is tsökkenti, – ennek nyomán a követek tellyes erejüket oda fogják fordítani, hogy annak jövendőre való eltörültetése törvény által eszközöltessék, az illető törvényes intézkedések részletes kidolgozása pedig hol a követek a kincstár kármentesítését is figyelemben venni szorgalmazandják, ország gyűlési választmányra bizatván, egyszersemind oda fognak igyekezni, hogy eme munkálat még ez ország gyűlése alatt befejeztessék, s elfogadandó pontjai törvénybe is igtattathassanak.

14-ik pont. Miután azon törvény, melly által az uri járandóságoknak megválthatási szabadsága kimondatott a törvényhozás által célzott sikert nem szülé, a KK. és RR. uj törvényt kívánnak, melly szerént a megválthatási kults maximuma az országban kerületenként a törvényhozás által meghatározattván az örök váltság mind a két félre ugy a jobbágyra, mint a földes urra viszsonosan kényszerítő erőre emeltessék, továbbá a megváltásnál elő forduló földes ur, és jobbágy közti viszonyok elintézésére a törvényhatóságok közben jövetelét kívánják a KK. és RR. olly formán azomban: hogy ha a felek közzül bár mellyik is azzal meg nem elégednék, ügyének eldöntetését a Helytartó tanács utján legfelsőbb helyen eszközölni szabadságában álland.

Iparkodni fognak azomban a követek kivivni azt, hogy a megváltás nem részletessen, s időszakonként, hanem községenként egyszerre s egyetemessen történjék meg. – Történjék pedig a közbirtokosságban is hol egy földes urnak jobbágyai szinte tsak egyetemben válthatandják meg magokat. – Ugy is értve, hogy p. o. egy féltelkes jobbágynek nem leendő szabad földjének először felét, később ismét felét megváltani, hanem egyszerre, hogy igy azon kisebb földes urakon is legyen segítve, kik sem uradalmakkal nem birnak, sem pedig tetemes pénz összevegekről nem rendelkezhetvén, gazdaságuk viselésében nyomasztóan sujtattnának.

Végre e helyen is fogják sürgetni a követek minden anyagi, reformjaink alapját feltételét, s rugóját a Hitel bankot.

15-ik pont. A törvényhozó test méltósága s függetlensége lényegessen megkivánván, hogy tanácskozásaira a Halgatóság akár tevésének, akár nem tevésének nyilatkozata által,

legkisebbséget s befolyást ne gyakorolhassék, de különben is a parlamentaris élet, egyik legszükségesebb kelléke a jó rend melletti szabad tanácskozás lévén, ugyan azért a követek a Háznak egy olly törvény által szentesítendő szabályt fognak indítványozni, mely szerént a halgatoság e szóban foglalt egyedüli szerepére a halgatásra szoritattván, minden ellenkező esetben a tereméből eltávolíthatassék, hogy így ama zaklatásnak, melyet sok időközön át a tanácskozási csend rend s szabadság legnagyobb gunyára, törvény ellenére olly érezhetően gyakoroltak, valahára eleje vétessék.

16-ik pont. A katonai élelmezés tárgyában oda utasítottak a követek, hogy mi e részben a mult ország gyűlésen történt, s eddigelé tsak törvény javaslatban maradt törvénné alkottatni sürgessék.

17-ik pont. A nép neveléséről gondoskodni a törvényhozás legszentebb kötelessége lévén szoros utasításul adatik a követeknek, miként olly törvényt, mely szerént a közrendű nép osztály az ő kellő kiképzésére szellemi, és anyagi érdekeinek elősegítésére szükséges tanulmányokban legczélszerűbben neveltessék kivívni iparkodván, igyekezzenek egyszersmind a czélzott sikert egyedül föltételező elemi tanodák, mű s ipar iskolák és egy országos mű egyetem föllállításán is hová a növendékek vallás különbség nélkül be vétessenek. E nemes czélokra a karok és rendek azon öszvegnek egy részét kívánják fordíttatni, melyet az utasítások 9-ik pontja alatt a haza közszükségeire megajánlottak, egyszersmind országos föl irás útján megkéretni kívánják ő Felségét, hogy a tanulmányi alap érték rendeltetéséhez képpeszt nevelésre szánt jövedelméből is bizonyos mennyiséget szinte e szent czélra fordíttatni kegyeskedne. –

18-ik pont. Egy jól szerkezett büntető törvény könyv nem léte hazánk egyik érezhetőbb hiányát tévén, szorgoskodni fognak a követek, hogy a büntető törvénykönyv kidolgozása, még ez ország gyűlése alatt megtörténvén, az egyszersmind törvénybe is igtattathassék.

19-ik pont. Miután a haza minden polgárainak a házáat vájügből építeni szabad, az pedig hogy ezen nyers anyagot téglává égethesse méltányosabban annál kevésbé tiltatthatik, mint hogy eme rendelkezés a szegény jobbágyot e hazát ugy is sürüen látogatott tűzveszélytől oltalmazná, ennélfogva oda fognak munkálkodni a követek, hogy e tekintetben olly törvény hozassék, mely szerént szabad legyen a jobbágyoknak a maga fölgyéből vagy elkülönözött legelőjén téglát és cserepet ingyen verni, s égetni de nem kereskedésre, hanem csupán önszükségére.

20-ik pont. A Karok és Rendek méltányosnak tartván azt, hogy a ki a város vagy község javait mint lakos élvezi az annak terheiben is osztozzék, ugyan azért törvény által kimondatni kívánják, hogy minden városi, vagy községi lakos, minden rend s osztály különbség nélkül, ugy birtokos mint a nem birtokos a rendőri költségekhez aránylag járulni tartozzék.

21-ik pont. Eddig elé az uri jogokat bitorló kurtások ellen büntetésül az elkobzás volt szabva, minthogy pedig a nemes megye rendei e nemét a büntetésnek a legtöbb esetekben, czéltalannak, gyakran pedig végrehajthatlannak tartják, ennek nyomán oda utasítottak a követek, hogy az e részben fenálló törvényt megszüntetni s egy olly újat eszközölni igyekezzenek mely szerént a nép erköltségére olly károosan ható kurtázás esetében ezentul nem az elkobzás, hanem az erőszakoskodás ellen már fen álló törvény alkalmaztassék.

22-ik pont. Azon több rendbeli panaszok, mellyek a szóbeli bíróságok eljárása ellen felhozattak, s felhozattak oda indították a KK. és RRket, hogy követeiknek szoros utasításul adnák, miként azok a törvény e tárgyban eddigi rendelkezését megváltoztatni, s helyébe következő tartalmat létre hozni iparkodjanak: ugymint

1-ör. A szóbeli bíróság tellyességére megkivántatik az uradalmaknál és községeknél három tag.

2-or. A fellyebb vitel mind a megyei ugy az uradalmi, és a városi bíróságoktul a szóbeli és világos örökösödési pereknél birtokon belül történjék a törvényszékre.

3-or. Mindkét esetben a végrehajtásnak az ítélet hozatalától számitandó nyoltz napok alatt becs áron felül, ezentul pedig becs áron alul is megkellessék történni. végre

4-er. A törvény parancsolta öt tag, a becsülésnél tsak akkor használtassék, ha azt az elmarasztalt fél kivánná, külömben három, vagy kettő elegendő.

23-ik pont. Törvény alkottassék melly szerént honnunkban tsak azon Egyesületek álhassanak fel, mellyeknek az ugy is előlegessen bemutattni kellő szabályai a Helytartó tanács jóvá hagyását megnyerték.

24-ik pont. A hazában letelepedni a honfiusittatni kívánó idegenek eránt.

1-ör Már az 1687. 26. t. cz. szerént a honfiusításra egyik fő, s mulhatatlan feltétel volt a hitletétel ez indokból törvényt kívánnak a karok és Rendek, mellyben világossan kifejeztessék, hogy minden a hazába letelepedni, vagy honosulni kívánó idegenek, a fejedelem s haza törvényei eránt eskü által köteleztessenek.

2-or Hogy mind azon idegenek kik honfiusittattak ugyan, azomban nem nemesek, az 1715. 23. és 1723. 64. t. cz. értelmében minden általuk birt fölgyeiktől s egyéb fekvő vagyonuktól aránylagos adót fizessenek.

3-or Az 1844. 4-ik t. cz. szavai szerént a birtok szerzés tsak azon idegenekre terjesztetett ki, kik honosittatván, a hazának állandó lakossai.

4-er Végre hogy a birhatás maximuma törvény által határozassék meg, mely mind az idegeneket, mind pedig a benszülötteket egy iránt kötelezte. –

25-ik pont. Ő Felségének kegyelmes leirat utján érkezett ama rendelkezését, melly szerént mind azt, mit Rkath. vallásból az Evangelica vallások bár mellyikére leendő átmenet eseteit illetőleg az utolsó országgyűlése 1844-ik évi III. t. cz. 5-ik §-tól kezdve a 11-ik §-ig meg állapittatott a G. n. e. vallásuakra is kiterjeszti, a KK. és RR. magokévá tévén, meghagyák követeiknek, hogy azoknak törvénybe leendő igtatását szorgalmazzák.

26-ik pont. Testvér honnunknak Erdélynek hazánkali egyesülése egyik régibb ohajtása lévén e nemzetnek, meghagyatik a követeknek, hogy ennek létre jövetelén tellyes erejükből szakadatlan munkálkodjanak.

27-ik pont. Azon számos inditványok közzül, mellyek felejthetetlen volt Nádorunk Josef Fő Herczeg országos emléket illetőleg külömbféle hatóságoktól érkeztek, a Karok és Rendek ahhoz járulnak, mellyben az ugy is már Josef név alatt létező Pesti ipar iskola országos költségen Mü egyetemmé emeltetni terveztetik: ennek pártolását tehát kötelességüknek ösmerjék a követek.

28-ik pont. A Karok és Rendek által látják ugyan, hogy Horváth István egyetemi tanár hátra hagyott könyvtárában számos nagybecsü könyvek, kéz, és okiratok találtattnak, azomban az egész könyvtárnak országos költségen leendő meg vétetését még is feleslegesnek tartják, s oda is utasítják a követeket, hogy tsak azon könyveknek kéz, és okiratoknak országos költségen leendő megvételét pártolják, mellyek az országos könyvtárban nem találtattnak.

29-ik pont. Hogy azon tetemes pénz mennyiség mely honnunkból biztosítások fejében a külföldi tűzkár mentő intézetek erszényében vándorol meg nyerethessék, de a mi fő, hogy a haza lakossai a sokszor dúló tűzveszélytől illetőleg borzasztó következményeitől némükép megmentessenek, törvényt fognak szorgalmazni a követek mely szerint a hazában megyénként költsönös tűz kár mentő intézetek állittattván fel, fentartásához minden megyei lakos a költsönös kár mentés természete szerint biztosítandó vagyonához képest aránylag járulni tartozzék, hogy így ama veszélytől mit ne talán a véletlenség okozand biztosításokhoz képepest megóvassanak.

30-ik pont. Kivánják a KK. és Rendek hogy a megbízó levelek a követek által a Rendek táblájának bemutatattván, az országgyűlési egyének név jegyzékét magában foglaló lajstrom az alsó tábla által készítették.

31-ik pont. A hozandó sajtó törvények eránt azon meggyöződést táplálják a KK. és RR. hogy a sajtóbeli kihágások s botrányok meggátlására sokkal szelidebb, jóval körülményeinkhez alkalmazottabb intézkedés leend, ha nem boszuló hanem előző vizsgálat fog behozatni. Egyébként olly törvényt is kívánnak a KK. és RR. mely által a sajtónak mozoghatási köre kiszabattván abban senki által ne korlátozattwassék, és hogy a Censorok felelőssek legyenek.

32-ik pont. Országgyűlési követek figyelmet fognak fordítani arra is: hogy a köz igazgatási tárgyak a törvényes ügyektől külön választassanak, továbbá állandó törvényszékek állittassanak fel, mellyekhez a birák egyszer mindenkorra választattván meg eljárásokról felelőssek legyenek, – végre a törvény ellenes eljárások meg semmissítésére Forum Cassater semmisítő szék állittassék fel.

33-ik pont. Alkotmányos szokás lévén honnunkban az adót országgyűlésről országgyűlésre meg ajánlani ennek folytán felhatalmazattnak a követek az adót abban a mértékben mint azt jelenleg viseljük megajánlani, többet azomban semmi esetre sem.

34-ik pont. Az ujjonczi állításnál mostanság divatozó ama szokása, melly szerint egyszerre több ezerre menő munkás nép a nemzet kebeléből kiszakasztatik, más részről pedig a Magyar Katonaság a Császári hadsereg színét derekát tévén, szinte nagy számu tehetős nép elbocsájtattni kéntelenítettik s ekként mind a két részről igen érezhető vezteség áll elő. A KK. és RR. célszerűnek nem tartván, azt megszüntettetni kívánják, egyszersmind egy olly törvény országossan leendő kidolgozását ohajtanák, melly szerint ezentul az ujjonczi állítás nem egyszerre, hanem időszakonként történvén meg, egy részről a megadás, más részről pedig a betanítás terhe könnyítettnek s így mindkét rész kívánatos állapota nem zavartattnék. – Végre kívánják a Karok és Rendek hogy a szolgálat idő maximuma nyolcz év legyen, és hogy a követek mind ezeknek, még ez országgyűlése alatt leendő törvénybe menetelét siettessék.

35-ik pont. Honnunk a nemesebb érczek s ásványok tekintetében Europa leg gazdagabb országai közzé tartozván, a bányászat felvirágzása a KK. és RR. egyik főbb óhajtása, ugyan azért hazafi kötelességüknek ösmerjék a követek egy olly bánya törvény könyvet szorgalmazni melly által egy részről a bányász viszonyok, s állapotok meghatározattának, más részről pedig, hogy azon össze ütközéseknek, mellyek a bányász s egyéb hatóságok közt gyakoriak eleje vétessék.

36-ik pont. Több rendbeli országgyűlések alkalmával lévén már az ország részéről szorgalmazva, hogy a vékák s egyéb folyam, ugy száraz mértékek egy formasága az egész hazában eszközöltessék, miután pedig ez mind ekkoráig sem történt meg, követek ujjabban

oda fogják gondoskodásukat terjeszteni, hogy az említett mértékek egyenlősége valahára törvény által be hozatván, a sok visszaéléseknek gát vettessék.

37-ik pont. Az országgyűlési költségeket egész készséggel elvállalván a KK. és RR a követeknek e részben tsupán azon feltételes utasítást kívánják adni, hogy azon esetre, ha a közös adó eszméje az országgyűlésen keresztül menne, az adozokkal, külömben pedig magánossan kívánják a törvényes ovások mellett a terhet viselni. –

38-ik pont. Igyekezni fognak a követek hogy a váltó törvény, hibáiban kiigazittatván, hiányaiban potoltassék.

39-ik pont. Gr. Erdődy család azon kérelmét, mely szerént magát a 2-ik Rudolf Császár, s Magyarország Királya által Gr. Erdődy Tamás Horváth or. Bán részére adományolt s utodaira is kiterjesztett nemes Varasd megye örökös Fő Ispányi méltóságába, mellyből az 1845. évi április hava 4-ről kelt kegyelmes leirat által vetkeztetett ki vissza helyheztettni esedezik, a KK. és RR. méltányolván, ezen kérelemnek országgyűlésen leendő pártolása a követeknek meg hagyatik.

40-ik pont. Gondoskodni fognak a követek hogy Békés megyei Toth Komlos Helysége melly topographiai fekvése szerént egész Csanád megye határai közzé vagyon szorulva, a nemes megye több országgyűléseken sürgetett kérelme nyomán, valahára, e nemes megyébe kebeleztessék.

41-ik pont. Miután az ország házára szükségelt költség már a mult országgyűlés alatt meg ajánltatott, sürgetni fogják a követek, hogy a tervek mellyek ez érdemben be adattak megvizsgáltatván, a felépítés mennél előbb eszközöltessék.

42-ik pont. Teendőink roppant halmaza mind inkább megkívánván, hogy az országgyűlés nem minden harmadik évben, hanem évenként tartassék, ugyan azért, törvényt fognak szorgalmazni a követek, melly által az országgyűlésének évenkénti tartása elhatározottatván, a tanácskozási idő tsupán az öt téli holnapokra terjesztessék ki.